M. Boatcă S. Boatcă M. Iancu

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

ÎN LICEE

Antologie de texte comentate

clasa a XII-a

ÎN CONFORMITATE
CU PROGRAMA ȘCOLARĂ
A MINISTERULUI ÎNVĂȚĂMÂNTULUI

Editura Recif 1994

Scanned with OKEN Scanner

prof. Maria Boatcă
prof. Silvestru Boatcă
prof. Marin Iancu

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN LICEE

Antologie de texte comentate

Clasa a XII - a

În conformitate cu Programa
Ministerului Învățământului
pentru anul școlar 1993 - 1994

Editura Recif

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

I.- LITERATURA ROMÂNĂ INTERBELICĂ

A.- **Mircea Eliade:** Maitreyi; La țigănci.....8
B.- **Vasile Voiculescu:** În grădina Ghetsemani; Lostrița; Sonetul CLXXXIV.....18
C.- Istorici, critici, esteticieni, teoreticieni ai literaturii:
1.- **Eugen Lovinescu:** Liviu Rebreanu - Ion.....28
2.- **George Călinescu:** Mihail Sadoveanu.....33
3.- **Tudor Vianu:** Dubla intenție a limbajului și problema stilului.....44
4.- Alți critici: **Perpessicius:** Mircea Eliade.....52
Pompiliu Constantinescu: Farmecul scrierilor vechi.....56
Șerban Cioculescu: Detractorii lui Caragiale.....58
Vladimir Streinu: Estetismul.....60
D.- Eseiști
Eseul - considerații generale.....63
1.- **Emil Cioran:** Amurgul gândurilor.....65
2.- **Constantin Noica:** Creație și frumos în rostirea românească.....69
3.- **Paul Zarifopol:** Din registrul ideilor gingașe.....72
4.- **Mihai Ralea:** Tudor Arghezi.....77

II.- LITERATURA ROMÂNĂ DUPĂ AL II-LEA RĂZBOI MONDIAL

Proza:

1.- **Marin Preda:** Moromeții; Cel mai iubit dintre pământeni 88
2.- **Alți reprezentanți ai prozei**.....106
Petru Dumitru: Cronică de familie.....106
Eugen Barbu: Groapa.....111
Ștefan Bănulescu: Mistreții erau blânzi.....119
Fănuș Neagu: Acasă.....123
D.R. Popescu: Vânătoarea regală.....133
Augustin Buzura: Vocile nopții.....139
Sorin Titel: Femeie, Iată Fiul Tău!.....143
Ion Druță: Povara bunătății noastre.....149
Nicolae Breban: În absența stăpânilor.....156

Scanned with OKEN Scanner

Jurnal intim, reportajul literar, memorialiști:

Geo Bogza: Cartea Oltului.....163
Nicolae Steinhardt: Jurnalul fericirii.....169
Radu Petrescu: Ocheanul întors.....177

Poezia:

1. Nichita Stănescu: Leoaică tânără, iubirea; În dulcele stil clasic; Evocare.....186
2. Alți reprezentanți ai poeziei contemporane.....192
   Emil Botta: Fachir.....192
   Geo Dumitrescu: Libertatea de a trage cu pușca.....195
   Ștefan Augustin Doinaș: Mistrețul cu colți de argint.....197
   Ion Caraion: Fântâna.....206
   A.E. Baconski: Fluxul memoriei.....209
   Leonid Dimov: Poemul odăilor.....214
   Marin Sorescu: Shakespeare.....217
   Grigore Vieru: Harpa; Cămășile.....220
   Ioan Alexandru: Clopotele.....223
   Ana Blandiana: Dealuri; Avram Iancu.....226

Dramaturgia:

1.- Marin Sorescu: Iona; Răceala.....229
2.- Alți dramaturgi.....247
   Horia Lovinescu: Moartea unui artist.....247
   Paul Everac: A cincea lebădă; Costandineștii.....252
   Teodor Mazilu: Mobilă și durere.....266
   Ion Băieșu: Boul și viteii.....273

Istoria literară:

Alexandru Piru: Nichita Stănescu.....279
Adrian Marino: Eseul.....281
Ovidiu S. Crohmălniceanu: Stilul matein.....283
Mircea Zaciu: Strategia lecturii.....285
Eugen Simion: Leonid Dimov.....286
Nicolae Manolescu: Ape adânci.....289

Scanned with OKEN Scanner

III. SCRIITORI ROMÂNI ÎN ALTE LITERATURI:

Elena Văcărescu: Discursul meu de primire la Academia Română.....293
Panait Istrati: Chira Chiralina.....298
Martha Bibescu: La bal cu Marcel Proust.....305
Peter Neagoe: Timp de neuitat.....309
Eugen Ionescu: Note şi contranote.....312
Vintilă Horia: Mai sus de miazănoapte.....318

IV. SPIRITUL ROMÂNESC ÎN LITERATURĂ: MIHAI EMINESCU

POETULUI NEPERECHE:

Corneliu Budu: La mormântul lui Eminescu.....322
Alexandru Vlahuţă: Lui Eminescu.....323
Şt.O. Iosif: După o cetire de Eminescu.....325
Ionel Teodoreanu: Masa umbrelor - Eminescu.....326
Nichita Stănescu: Eminescu cel Mare.....328
Nichita Stănescu: De dragoste.....329
Marin Sorescu: Trebuiau să poarte un nume.....330

MIHAI EMINESCU

Opera.....332
Tabel cronologic.....334
Teme şi motive ale creaţiei eminesciene.....337
Scrisoarea I.....343
Luceafărul.....348
Glossă.....357
Odă (în metru antic).....358
Sărmanul Dionis.....361

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....397

Scanned with OKEN Scanner

CUVÂNT ÎNAINTE

O antologie de texte literare pentru liceu este un florilegiu de scrieri, selectate după criterii didactice, mai ales, un instrument de lucru cu ajutorul căruia elevii - de la învățământul de zi și seral - pot investiga fenomenul literar românesc.

Programele și manualele școlare sunt nevoite să opereze restrictiv, să selecteze cu multă rigoare - ținând seama, printre altele, și de numărul de ore afectate - opere și autori, în așa fel încât să contribuie la realizarea scopului predării literaturii române în liceu, scop care este educația estetică a elevilor, îmbogățirea vieții lor spirituale și afective, formarea unui cititor de literatură receptiv la valorile artistice și care să manifeste un interes viu pentru cunoașterea și însușirea limbii și literaturii naționale.

Prezenta antologie își propune să contribuie, prin texte și fragmente reprezentative, la formarea gustului pentru lectură, la întregirea educației estetice și, bineînțeles, la adâncirea cunoștințelor.

O antologie ca aceasta nu poate și nici nu trebuie să fie exhaustivă, ci reprezentativă pentru modul în care se realizează conexiunea unor momente cronologice diferite. De aceea, am căutat să ilustrăm atât opera autorilor pe care programa școlară pentru clasa a XII-a îi recomandă pentru studierea monografică, cât și a acelora predați în mod opțional.

Am încercat să surprindem, prin texte caracteristice, elemente esențiale ale fiecărui moment literar.

Deoarece am gândit această lucrare ca o antologie, în condițiile în care cei mai mulți elevi nu au posibilitatea să cunoască nemijlocit operele indicate, am dat textul integral al tuturor poeziilor propuse de programă pentru a fi comentate și fragmente mai ample din lucrările de mari dimensiuni, cu ajutorul cărora să se poată urmări fie evoluția subiectului și caracterizarea principalelor personaje, fie anumite particularități artistice specifice. Precizăm că antologia fiind alcătuită în conformitate cu programa școlară, ne-am oprit, în primul rând, asupra capitolelor sau a fragmentelor la care se referă documentul școlar amintit.

În plus, pentru a-i conferi un spor de funcționalitate, am selectat din operele unor personalități de seamă ale culturii noastre (critici, istorici literari) fragmente (de critică, de istorie literară) menite să întregească comentariul operelor studiate.

Antologia se adresează atât elevilor care nu au posibilitatea să consulte integral lucrările recomandate de programă, cât și celor ce doresc să-și completeze lectura.

Este evident că **Antologia**, prin textele de literatură și de critică literară pe care le cuprinde, sugerează direcții de întregire a lecturii, de realizare a unui orizont cuprinzător, necesar celor ce doresc să-și continue studiile în învățământul superior umanist.

Autorii

Scanned with OKEN Scanner

LITERATURA ROMÂNĂ INTERBELICĂ

A. Mircea Eliade: **Maitreyi; La ţigănci**
B. Vasile Voiculescu: **În grădina Ghetsemani; Lostriţa; Sonetul CLXXXIV**
C. Istorici, critici, esteticieni, teoreticieni ai literaturii:
   1. Eugen Lovinescu: **Liviu Rebreanu - Ion**
   2. George Călinescu: **Mihail Sadoveanu**
   3. Tudor Vianu: **Dubla intenţie a limbajului şi problema stilului**
   4. Alţi critici: **D.S. Panaitescu, Perpessicius, Pompiliu Constantinescu, Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu**
D. Eseişti:
   1. Emil Cioran: **Amurgul gândurilor**
   2. Constantin Noica: **Creaţie şi frumos în rostirea românească**
   3. Paul Zarifopol: **Din registrul ideilor gingaşe**
   4. Mihai Ralea: **Tudor Arghezi**

Scanned with OKEN Scanner

A. MIRCEA ELIADE

(1907-1986)

S-a născut la 28 februarie 1907, în București, fiul lui Gh. Eliad, locotenent, și al Jeanei St. Vasilescu. Este filosof și scriitor român. S-a stabilit în S.U.A., profesor la Universitatea din Harvard. Specialist în istoria religiilor, orientalistică și mitologie. Activitatea sa eseistică și literară a fost legată de trăirism. Scrie romane sub influență gidiană, jurnale ale unor experiențe spiritual-erotice sau cu implicații sociale. Creează o proză de atmosferă fantastică sau eseuri pe teme filosofice și literare.

S-a stins din viață în anul 1986.

OPERA: **Isabel și apele diavolului** (1930); **Maitreyi** (1933); **India** (1934); **Întoarcerea din rai** (1934); **Lumina ce se stinge** (1934); **Huliganii** (1935); **Șantier** (1937); **Domnișoara Christina** (1936); **Șarpele** (1937); **Nuntă în cer** (1939); **Secretul doctorului Honigberger** (1940); **Nuvele** (1963); **Amintiri** (1966); **La țigănci și alte povestiri** (1970); **Noaptea de Sânziene** (1971); **Pe strada Mântuleasa, în curte la Dionis** (1981); **Despre Eminescu și Hașdeu** (1987); **Romanul adolescentului miop** (1989); **Nouăsprezece trandafiri** (1991); **Biblioteca Naharejadului** (1991); **Împotriva deznădejdii** (1992); **Dragostea nu moare** (1992); **Morfologia religiilor. Prolegomene** (1993).

MAITREYI

Lacurile erau tot ce iubeam eu mai mult la Calcutta; tocmai pentru că erau singurul lucru artificial în acest oraș ridicat din junglă. Aveau o liniște de acvarium, și în timpul nopții păreau înghețate sub boarea brățării de globuri electrice. Parcul mi se părea nesfârșit, deși știam bine că e îngrădit pe de o parte de linia ferată, iar pe cealaltă de șosea și de mahalale. Îmi plăcea să rătăcesc pe alei și să cobor pe marginea apei, unde arbori mai tineri, răsădiți după terminarea lucrărilor, creșteau în voie, cu o perfectă individualitate, ghicind parcă jungla care fusese odinioară pe acolo și străduindu-se să recâștige acea libertate pierdută. Lângă un asemenea buchet de pomi ne-am oprit noi atunci. Ne ascundeau fără

Scanned with OKEN Scanner

grijă, din toate părţile. Maitreyi mi-a scos inelul din deget şi l-a închis în pumnii ei mici.

- Acum ne logodim, Allan, îmi spuse ea, privind înainte spre apă.

Începutul acesta solemn mă irită puţin. Nu puteam scăpa de luciditate. (Şi o iubeam, Dumnezeule, cât o iubeam!). Mi se părea că va fi o scenă din romane, din baladele acelui mediu indian, cu dragoste legendare şi demente. Purtam cu mine spaima şi superstiţiile unei întregi literaturi, pe care, dacă nu o citisem, o văzusem evoluând lângă mine, în adolescenţă şi în cei dintâi ani ai tinereţii. Mă stingherea, ca pe orice civilizat (eu care credeam că mă pot dispensa de civilizaţie, o pot dezrădăcina din mine), fiece gest solemn, fiece cuvânt responsabil, fiecare făgăduinţă.

Maitreyi continuă, totuşi, cu o simplitate care începu să mă cucerească. Vorbea apei, vorbea cerului cu stele, pădurii, pământului. Îşi sprijini bine pumnii purtând inelul şi făgădui:

- Mă leg pe tine, pământule, că eu voi fi a lui Allan, şi a nimănui altuia. Voi creşte din el ca iarba din tine. Şi cum aştepţi tu ploaia, aşa îi voi aştepta eu venirea, şi cum îţi sunt ţie razele, aşa va fi trupul lui mie. Mă leg în faţa ta că unirea noastră va rodi, căci mi-e drag cu voia mea, şi tot răul, dacă va fi, să nu cadă asupra lui, ci asupră-mi, căci eu l-am ales. Tu mă auzi, mamă pământ, tu nu mă minţi, maica mea, Dacă mă simţi aproape, cum te simt eu acum, şi cu mâna şi cu inelul, întăreşte-mă să-l iubesc totdeauna, bucurie necunoscută lui să-i aduc, viaţă de rod şi de joc să-i dau. Să fie viaţa noastră ca bucuria ierburilor ce cresc din tine. Să fie îmbrăţişarea noastră ca cea dintâi zi a **mousoon-ului**. Ploaie să fie sărutul nostru. Şi cum tu niciodată nu oboseşti, maica mea, tot astfel să nu obosească inima mea în dragostea pentru Allan, pe care cerul l-a născut departe, şi tu, maică, mi l-ai adus aproape.

O ascultam tot mai fascinat, până ce nu i-am mai putut înţelege cuvintele. Vorbea o bengaleză de prunc, simplificată, aproape cifrată. Auzeam sunetele, ghiceam pe ici, pe colo câte un cuvânt, dar îmi scăpa tâlcul acestei incantaţii. Când a tăcut, parcă mi-era teamă s-o ating, într-atât mi se părea de fermecată, de inaccesibilă. A vorbit tot ea întâi. (Rămăsesem cu o mână pe genunchi şi cu cealaltă palmă apăsată pe pământ, parcă mă legasem şi eu, printr-o magie a gestului).

- Acum nu ne mai desparte nimeni, Allan. Acum sunt a ta, cu desăvârşire a ta...

O mângâiai, căutând cuvinte pe care nu i le mai spusesem până atunci, dar nu găsii nimic inedit, nimic care să corespundă cât de cât febrei mele interioare şi transfigurării ei. (De mult încetase de a mai fi Maitreyi din maşină; avea o fixitate ciudată a feţei, care m-a urmărit multă vreme după aceea).

- Într-o zi ai să mă faci soţia ta şi ai să-mi arăţi lumea, nu e aşa?

Îmi spuse acestea pe englezeşte, şi i se păru că s-a exprimat vulgar.

- Vorbesc acum foarte prost englezeşte, nu e aşa Allan? Cine ştie ce lucruri ai gândit despre mine auzindu-mă... Dar aş vrea să văd lumea cu tine - s-o văd

cum o vezi tu. E frumoasă şi mare, nu e aşa? De ce se bat oamenii în jurul nostru? Aş vrea să fie toţi fericiţi. Ba nu, vorbesc prostii. Ce bine îmi pare că e aşa, ce bine îmi pare...

Începu să râdă. Mă trezii cu o Maitreyi din iarnă, cu acea fată inocentă şi sperioasă, vorbind discontinuu şi paradoxal. Se ştersese parcă întreaga ei experienţă, care o maturizase, o adunase, o apropiase de femeie.

Am înţeles în zilele următoare că logodna aceasta îi redase liniştea şi patima ei de joc, de liberă bucurie. Din ceasul în care a mărturisit unirea noastră, teama i-a pierit, obsesia păcatului n-a mai chinuit-o. Regăseam în ea pe aceeaşi neînţeleasă Maitreyi pe care o priveam la început cu stupoare şi admiraţie şi care îmi intrase pe nesimţite în suflet, în timpul jocului, prin acele curse de o desăvârşită platitudine intelectuală pe care credeam că i le-am întins eu.

APRECIERI CRITICE

Acest prim roman remarcabil al lui Mircea Eliade e un jurnal interior al descoperirii dragostei. Jurnalul descoperirii unui dublu necunoscut. Maitreyi nu e o iubită oarecare, e o iubită (pentru Allan) fără pereche, unică într-o existenţă. Şi este Indianca. Cam ceea ce e pentru Ragaiac al lui Gib I. Mihăiescu "rusoaica". Allan nu e, firesţe, la prima lui aventură amoroasă. Însă numai prin Maitreyi descoperă adevărata dragoste. Iar prin dragoste se introduce în misterul sufletului indian.

Romanul cucereşte, mai întâi, printr-un farmec liric al ingenuităţii. Tehnica narativă e, ca în alte scrieri, aceea a confesiunii. Naratorul îşi rememorează episodul Maitreyi, referindu-se la jurnalul ţinut în vremea aceea şi intercalând în relatare extrase copioase din acel jurnal. Stilul jurnalului este cel din **Şantier**: notaţii incisive, succinte şi foarte lucide autoanalize, paranteze explicative ulterioare redactării, ceva în genul subsolurilor din **Teze şi antiteze** de Camil Petrescu, în care autorul temperează, uneori dezminte de-a dreptul, afirmaţii din textul prim. Cuprinsul notaţiilor, confesiunea în ansamblu posedă un inefabil al ineditului, al trăirilor irepetabile. La început, Maitreyi, pe jumătate copil, nu reţine în vreun chip special atenţia lui Allan. Acesta o găseşte chiar urâtă, "cu ochii ei prea mari şi prea negri, cu buzele cărnoase şi răsfrânte, cu sânii puternici, de fecioară bengaleză crescută prea plin, ca un fruct trecut în copt". Îl "loveşte" însă culoarea pielii: "mată, brună, de un brun nemaiîntâlnit până atunci, s-ar fi spus de lut şi de ceară". Amănuntul acesta e cursa întinsă duhului bărbătesc de eternul feminin; e "ispita". Ce urmează e un complex de aţâţări şi ademeniri, candide provocări şi rezistenţe şovăitoare, un joc de stări sufleteşti, transmis cu subtilitate. Fiecare nouă situaţie i-o revelă lui Allan pe Maitreyi altfel, mereu mai stranie. Când o văzuse întâi, îi păruse destul de oarecare. După aceea, fără să-l intereseze într-un chip prea aparte, începuse să se simtă bine în preajma ei sau gândind la ea. Într-o

zi, neobservat, o surprinde jucându-se în curte, singură, copilărește: "zăresc în curte, trântit pe cele două trepte, trupul aproape descoperit al Maitreyiei, cu părul în ochi, cu brațele pe sâni - și o văd mișcând din picioare, cutremurându-se de râs, în cele din urmă repezindu-și papucii, cu o aruncătură de glezne, tocmai în celălalt capăt al zidului". E începutul vrăjii: "Nu mă săturam privind-o (...). Nu știu ce spectacol sacru îmi apărea mie râsul ei și sălbăticia acelui trup aprins. Aveam sentimentul că săvârșesc un sacrilegiu privind-o, dar nu găseam puterea să mă despart de fereastră". Maitreyi devine pentru Allan o enigmă. El refuză să se abandoneze farmecului, se silește să rămână placid, însă rezultatele sunt invers proporționale eforturilor. Foarte atent, în pofida voinței sale, la tot ce face Maitreyi, la tot ce află de la ea sau despre ea, Allan o ține constant sub observație, și cu cât îi devine mai apropiată, își dă seama că o cunoaște mai puțin, ceea ce, natural, îl intrigă și sfârșește prin a-l înnebuni. Întâmplările sunt dintre cele mai banale, dar înlăuntrul lor sunt sau par a fi ascunse înțelesuri tulburătoare. Locuind în casa părinților fetei, tratat de aceștia ca un fiu, Allan o învață pe Maitreyi franțuzește, luând la rându-i de la ea lecții de bengaleză. Prilej cum nu se poate mai nimerit de mici intimități, iscodiri reciproce, conversații ambigue. Ambiguu îi pare lui Allan tot ce spune și tot ce face eleva lui. Tocmai asta îl exasperează. Gesturile prietenoase ale fetei sunt un răsfăț copilăresc sau avansuri? Este ea o inocentă primitivă sau e mai rafinată decât s-ar putea bănui? De ce îi tot vorbește de admirația ei pentru Tagore, Robi Thakkur, **guru-ul** ei? De ce i-a aruncat o floare în odaie? Confuzia se amplifică prin neputința de a-și explica perseverența cu care părinții Maitreyiei încurajează idila lor. Vor oare să-i căsătorească? El, Allan, nu va consimți în ruptul capului să-și sacrifice libertatea! Fără îndoială, își zice, în jurul său se țese un complot. Simțămintele complexe trezite de Maitreyi se complică astfel cu unul nou, de revoltă, ceea ce îi incită și mai mult interesul pentru această adolescentă, în care vede când o făptură de o puritate florală, când o perversă. În realitate, inginerul Narendra Sen și soția lui vor să-l înfieze! Pe nesimțite, o gelozie vorace vine să covârșească aceste frământări. Confidențe privind întâlnirile cu Tagore, mărturisirea emoției încercate într-un templu, când un tânăr i-a atârnat de gât ghirlande de flori, chiar evocarea dragostei pentru un pom îl nedumeresc și-l exasperează: cu atât mai mult anumite manifestări ale fetei, deconcertante, produse sub ochii lui, de pildă, strângerea picioarelor cuiva între ale sale, după un obicei vechi indian, în semn de prietenie. Cum se întâmplă curent, gelozia macină, o dată cu liniștea interioară, și toate obstacolele din calea iubirii. Allan o vrea pe Maitreyi oricum, cu orice sacrificiu, cu orice concesie, celibatarul intransigent dorește căsătoria, hotărât să treacă, în acest scop, la hinduism. **Maitreyi** devine romanul unei convertiri, al unei apostazii. O convertire se produsese și în **Isabel și apele diavolului**, determinată și aceea de puterea iubirii (având ca agent gelozia), însă procesul sufletesc nu are acolo, nici pe departe, acuitatatea și pulsația de vitalitate din **Maitreyi**.

Dar ceea ce constituie nota particulară, de o indicibilă prospețime, a cărții e

misterul care se degajă permanent din gesturile eroinei. Maitreyi devine o enigmă și pentru noi, nu doar pentru Allan, și enigma sporește cu cât pătrundem în raza ei. Descoperim o lume ciudată, axată pe valori diferite de ale noastre, și operând cu alte criterii. Când ni se pare a fi intuit o ordine interioară, o consecvență, ne dăm de-abia seama cât suntem de departe de o reală cunoaștere; revelații neașteptate ne răstoarnă reprezentările și ne azvârl într-o neînțelegere și mai perplexă. Prin Maitreyi, spiritul indian ni se arată în înfățișări ireductibile, derutante, ca în mitologia indică, unde zeilor le place să iasă din ei, spre a parcurge morfisme incredibile, spre a se schimba sau încorpora unii în alții, și unde ființa tuturor, ființa lumii întregi nu e altceva decât modul neființei întru Brahma-Atman. Misterul feminității, potențat, se particularizează imprevizibil. Maitreyi are ingenuități de prunc și priceperi de hetairă, o senzualitate de fecioară sălbatecă și o religiozitate de brahman. Ea atâță ca o jivină fragedă și inspiră elevație ca o presviteră. În vârstă de șaisprezece ani, ține conferințe cu caracter filosofic, la un nivel de-abia accesibil, zice-se, publicului din Calcutta; e poetă celebră, ridicată în slăvi de presa bengaleză, și tatăl său o cârpește când nu-i convin purtările ei; trăiește în belșug și doarme ascetic pe jos, pe o rogojină subțire ca o pânză; în dragoste pare neștiutoare ca un nou-născut și, din prima noapte, dovedește a poseda o tehnică a îmbrățișărilor care îl umilește pe partener. Așa cum se poartă, cum vorbește, nu știi, adesea, dacă e naivă sau își bate joc de câte cineva. Un dandy își permite, la un spectacol, un gest de tandrețe pentru care Maitreyi îl apostrofează în englezește, stârnind în jur panică. Ea, nevinovată: "Am făcut vreo greșeală de gramatică?" O dată, după lecție, dă să plece, după ce mulțumește cuviincios, dar se întoarce și, din prag, îi aruncă lui Allan o floare pe masă. O altă floare poartă în păr. A doua zi îl întreabă unde-i floarea. El minte că a presat-o, spre a nu mărturisi că o azvârlise pe fereastră. Satisfăcută aparent de răspuns, fata își cere, câteva ceasuri mai târziu, darul înapoi. Allan îi dă alta, pregătită între timp. Maitreyi: "Asta nu e floarea mea!" Protest, bineînțeles. Dar fata știe ce știe: "Floarea aceea avea împletit un fir din părul meu".

Dumitru Micu

Maitreyi (1933) e o capodoperă, cel mai izbutit roman de dragoste exotic românesc. Misterul feminin sporește prin enigma unui suflet dintr-un alt climat, impregnat de poezia panteistă, cosmică a lui Rabindranath Tagore (eroina e și ea poetă). Peisajul natural ca și cel spiritual al miticului ținut sunt completate (nu lipsesc paginile despre femeie) în amplul reportaj **India** (1934) și în romanul "indirect" (un jurnal intim) **Șantier** (1935), de unde vedem că miss Roth, adeptă a preferatei vieți în opera de artă, după principiile lui D'Annunzio, se numea în realitate Stella Kramrisch, Isabel Axon fiind Iris, iar sora ei, Verna, Hellen (figurează nu mai puțin profesorul D., Narendra Sen, tatăl Maitreyiei în roman)."

Al.Piru

Scanned with OKEN Scanner

LA ȚIGĂNCI

În tramvai, căldura era încinsă, năbușitoare. Traversând grăbit coridorul își spuse: "Ești un om cu noroc, Gavrilescule!" Zărise un loc liber, lângă o fereastră deschisă, la celălalt capăt al vagonului. După ce se așeză, își scoase batista și-și șterse îndelung fruntea și obrajii. Apoi înfășură batista pe sub guler, în jurul gâtului, și începu să-și facă vânt cu pălăria de paie. Bătrânul din fața lui îl privise tot timpul concentrat, parcă s-ar fi trudit să-și aducă aminte unde îl mai văzuse. Pe genunchi ținea cu mare grijă o cutie de tablă.

- E teribil de cald! - spuse el deodată. Nu s-au mai pomenit așa călduri din 1905!...

Gavrilescu clătină din cap, continuând să-și facă vânt cu pălăria:

- E cald, într-adevăr, spuse. Dar când este omul cult, le suportă mai ușor pe toate. Colonelul Lawrence, bunăoară. Știți ceva de colonelul Lawrence?

- Nu.

- Păcat. Nici eu nu prea știu mare lucru. Dacă s-ar fi urcat în tramvaiul ăsta, l-aș fi întrebat. Îmi place să intru în vorbă cu oameni culți. Tinerii aceștia, domnul meu, erau, desigur, studenți. Studenți eminenți. Așteptam cu ei în stație și i-am ascultat. Vorbeau despre un anume colonel Lawrence și de aventurile lui în Arabia. Și ce memorie! Recitau pe dinafară pagini întregi din cartea colonelului. Era o frază care mi-a plăcut, o frază foarte frumoasă, despre arșița care l-a întâmpinat pe el, pe colonel, undeva în Arabia, și care l-a lovit în creștet, l-a lovit ca o sabie... Păcat că nu pot să mi-o aduc aminte, cuvânt cu cuvânt. Arșița aceea teribilă a Arabiei l-a lovit ca o sabie. L-a lovit în creștet ca o sabie, amuțindu-l.

Taxatorul îl ascultase zâmbind, apoi îi întinse biletul. Gavrilescu își puse pălăria pe cap și începu să se caute în buzunare.

- Îmi cer iertare - șopti el după câteva clipe, neizbutind să găsească portmoneul. Niciodată nu știu unde-l pun.

- Nu face nimic, spuse taxatorul cu o neașteptată voie bună. Avem timp. Că n-am ajuns încă la țigănci...

Și întorcându-se spre bătrân, îi făcut semn cu ochiul. Bătrânul roși și strânse nervos, cu amândouă mâinile, cutia de tablă. Gavrilescu întinse o bancnotă și taxatorul începu să numere mărunțișul, zâmbind.

- E o rușine! șopti bătrânul câteva clipe în urmă. E nepermis!

- Toată lumea vorbește... - spuse Gavrilescu, reîncepând să-și facă vânt cu pălăria. E drept, pare o casă frumoasă, și ce grădină!... Ce grădină!... repetă el clătinând din cap cu admirație. Uitați-vă că începe să se zărească - adăugă

aplecându-se puţin ca să vadă mai bine.

Câţiva bărbaţi apropiară ca din întâmplare frunţile de ferestre.

- E o ruşine! - repetă bătrânul privind sever înaintea lui. Ar trebui interzis.

- Sunt nuci bătrâni - continuă Gavrilescu, de aceea e atâta umbră şi răcoare. Am auzit că nucul începe să dea umbră abia după treizeci, patruzeci de ani. O fi adevărat?

Dar bătrânul se prefăcu că nu aude. Gavrilescu se întoarse către unul din vecini care privise îngândurat pe fereastră:

- Sunt nuci bătrâni de cel puţin cincizeci de ani - începu el. De aceea e atâta umbră. Pe o arşiţă ca asta, e o plăcere. Ferice de ei...

- De ele - spuse vecinul fără să-şi ridice ochii. Sunt ţigănci...

- Aşa am auzit şi eu - continuă Gavrilescu. Umblu cu tramvaiul ăsta de trei ori pe săptămână. Şi vă dau cuvântul meu de onoare, nu s-a întâmplat o singură dată să nu aud vorbindu-se de ele, de ţigănci. Le cunoaşte cineva? Mă întreb: de unde au venit?

- Au venit demult - spuse vecinul.

- Sunt aici de douăzeci şi unu de ani - îl întrerupse cineva. Când am venit eu întâi şi întâi în Bucureşti, ţigăncile astea erau tot aici. Dar grădina era mult mai mare. Nu se clădise încă liceul...

- Eu, cum vă spuneam - reîncepu Gavrilescu - trec regulat cu tramvaiul ăsta de trei ori pe săptămână. Pentru păcatele mele, sunt profesor de pian. Zic pentru păcatele mele, adăugă încercând să zâmbească, pentru că n-am fost făcut pentru asta. Eu am o fire de artist...

- Atunci vă cunosc - spuse deodată bătrânul întorcând capul. Sunteţi domnul Gavrilescu, profesor de pian. Am o nepoţică şi i-aţi dat lecţii acum cinci-şase ani. Mă tot întrebam de unde mi-e cunoscută figura dumneavoastră...

- Da, eu sunt, reluă Gavrilescu. Dau lecţii de pian, umblu mult cu tramvaiul. Primăvara, când nu e prea cald şi adie vântul, e o plăcere. Stai la o fereastră ca asta şi din fuga tramvaiului vezi tot grădini înflorite. Cum vă spuneam, pe linia asta umblu de trei ori pe săptămână. Şi aud mereu vorbindu-se de ţigănci. De multe ori mi-am pus întrebarea: "Gavrilescule, mi-am spus, să presupunem că sunt ţigănci, mă rog, de unde au ele atâţia bani? O casă ca asta, un adevărat palat, cu grădini, cu nuci bătrâni, asta reprezintă milioane".

- E o ruşine! - exclamă din nou bătrânul întorcând capul cu dezgust.

- Şi mi-am mai pus şi o altă întrebare, continuă Gavrilescu. Judecând după cât câştig eu, o sută de lei lecţia, ar trebui zece mii de lecţii să facă un milion. Dar vedeţi că lucrurile nu sunt atât de simple. Să presupunem că aş avea 20 de ore pe săptămână, tot mi-ar trebui 500 de săptămâni, adică aproape zece ani, şi mi-ar trebui 20 de eleve cu 20 de piane. Dar problema vacanţelor de vară, când îmi rămân două-trei eleve? Dar vacanţele de Crăciun şi de Paşti? Toate orele astea pierdute sunt pierdute şi pentru milion. Aşa că n-ar fi vorba de 500 de săptămâni cu 20 de ore, şi 20 de eleve cu 20 de piane pe săptămână, ci cu mult mai mult, mult mai mult!

Scanned with OKEN Scanner

- E adevărat - spuse unul din vecini. În zilele noastre nu se mai învață la pian.
- Ah! - exclamă deodată Gavrilescu, lovindu-se cu pălăria pe frunte. Simțeam că-mi lipsește ceva, și nu-mi dădeam seama ce. Servieta! Am uitat servieta cu partituri. M-am luat de vorbă cu madam Voitinovici, mătușa Otiliei, și-am uitat servieta... Ce ghinion!... adăugă scoțându-și batista de sub guler și băgând-o în buzunar. Pe arșița asta, ia-o, Gavrilescule, înapoi cu tramvaiul până în strada Preoteselor...Privi deznădăjduit în jurul lui, parcă ar fi așteptat să-l oprească cineva.Apoi se ridică brusc: - Îmi pare bine de cunoștință, spuse, scoțându-și pălăria și înclinându-se ușor de mijloc.

Apoi ieși repede pe platformă, chiar în clipa când se oprea tramvaiul. Coborând, Gavrilescu regăsi arșița și mirosul de asfalt topit. Traversă cu greutate strada ca să aștepte tramvaiul spre direcția opusă. "Gavrilescule, șopti, atenție! că parcă parcă ai începe să îmbătrânești. Te ramolești, îți pierzi memoria. Repet: atenție! Că n-ai dreptul. La 49 de ani bărbatul este în floarea vârstei"... Dar se simțea obosit, istovit, și se lăsă să cadă pe bancă, în plin soare. Își scoase batista și începu să se șteargă pe față. "Asta parcă îmi aduce aminte de ceva - își spuse ca să-și dea curaj. Un mic efort, Gavrilescule, un mic efort de memorie. Undeva, pe o bancă, fără un ban în buzunar. Nu era așa de cald, dar era tot vară"... Privi în jurul lui strada pustie, casele cu obloanele trase, cu storurile lăsate, parcă ar fi fost părăsite. "Pleacă lumea la băi, își spuse, mâine, poimâine, pleacă și Otilia". Și atunci își aminti: era la Charlottenburg; se afla, tot ca acum, pe o bancă, în soare, dar atunci era nemâncat, fără un ban în buzunar. "Când ești tânăr și ești artist, le suporți pe toate mai ușor", își spuse. Se ridică și făcu câțiva pași în stradă, să vadă dacă se zărește tramvaiul. Umblând, parcă arșița îșî pierdea din văpaie. Se întoarse și, lipindu-se de zidul unei case, își scoase pălăria și începu să-și facă vânt.

La vreo sută de metri în susul străzii era parcă o oază de umbră. Dintr-o grădină se revărsau, înalte, deasupra trotuarului, ramuri stufoase, compacte, de tei. Gavrilescu le privea fascinat, șovăind. Întoarse încă o dată capul în direcția tramvaiului, apoi porni hotărât cu pași mari, ținându-se pe lângă ziduri. Când ajunse, umbra i se păru mai puțin deasă. Dar se simțea totuși răcoarea grădinii și Gavrilescu începu să respire adânc, dându-și puțin capul pe spate. "Ce trebuie să fi fost acum o lună de zile, cu teii în floare", își spuse visător. Se apropie de poarta cu grilaj și cercetă grădina. Pietrișul fusese udat de curând, și se vedeau rondurile cu flori, iar în fund un bazin înconjurat cu pitici. Auzi în acea clipă tramvaiul trecând cu un uruit uscat pe lângă el, și întoarse capul. "Prea târziu!" - exclamă, zâmbind. "**Zu-spät!**" adăugă și înălțând brațul îi făcu semn cu pălăria multă vreme, ca în Gara de Nord, când, pe timpuri, Elsa pleca să petreacă o lună la familia ei, într-un sat de lângă München.

Apoi, cuminte, fără grabă, începu să înainteze. Ajuns la stația următoare, își scoase haina și se pregăti să aștepte, când îl lovi deodată mirosul amărui al frunzelor de nuc strivite între degete. Întoarse capul și privi în jurul lui. Era singur. Cât putea vedea cu ochii, trotuarul era pustiu. Nu îndrăznea să privească cerul,

Scanned with OKEN Scanner

dar simțea deasupra capului aceeași lumină albă, inacandescentă, orbitoare, și simțea văpaia fierbinte a străzii lovindu-l peste gură, peste obraji. Porni atunci la drum, resemnat, cu haina sub braț, cu pălăria trasă apăsat pe frunte. Când zări de departe umbra deasă a nucilor, simți cum începe să i se bată inima și grăbi ușor pasul. Aproape ajunsese, când auzi tramvaiul gemând metalic în urma lui. Se opri și-l salută lung cu pălăria. "Prea târziu! - exclamă. Prea târziu..."

APRECIERI CRITICE

A citi simbolurile într-un text cu suprafețe realiste netede e a dezvălui mesajul ascuns în straturile adânci ale creației. În **La țigănci** ele sunt numeroase, mascate de vorbe banale. La urmă, când cheia povestirii a fost găsită, vedem că detaliile acoperă în chip ingenios simplu **realitatea mitică** (să-i spunem astfel, deși nimic solemn mitic nu se petrece aici) a povestirii. Faptul, de pildă, că Gavrilescu, coborând din tramvai pentru a se întoarce pe strada Preoteselor, întârzie să ia tramvaiul în sens contrar începe să dea de bănuit. Vorba pe care el o aruncă: "Prea târziu...", pare profetică. Amănuntul, apoi, că eroul este un artist (cineva, altfel zis, care vrea să creeze o altă realitate, o realitate **iluzorie**) nu este, iarăși, fără semnificație: Gavrilescu vede realitatea zilnică prin oglinda iluziei lui (arta). Ca pianist el trăiește frecvent pe alt portativ (plan) al existenței. Arta e, de altfel, orgoliul și forma lui de apărare. Când o fată din cele trei remarcă faptul că celui rătăcit în bordel îi este frică, Gavrilescu înalță solemn brațul și pronunță replica de mai jos, de cea mai pură culoare miticească:

"Domnișoarelor! strigă el jignit. Văd că nu știți cu cine aveți de-a face. Eu nu sunt un oarecine. Eu sunt Gavrilescu, artist. Și înainte de a fi ajuns, pentru păcatele mele, un biet profesor de pian, eu am trăit un vis de poet. Domnișoarelor, exclamă patetic (...) la 20 de ani eu am cunoscut, m-am îndrăgostit și am iubit pe Hildegard".

Vine la rând, în seria acestor simboluri mici prin care trăiește, simbolul mare al nuvelei, insistența celor trei fete de a fi identificate. Gavrilescu este pus în repetate rânduri să ghicească și el eșuează mereu. Ce poate să semnifice asta? Scena trimite la operațiile magice, dar și mitologice, unde eroii sunt puși mereu în situația să aleagă din trei drumuri pe cel adevărat, sau să intuiască din mai multe izvoare pe cel dătător de puteri. Personajul lui Mircea Eliade ratează (cum ratase și iubirea cu Hildegard și, apoi, în cariera socială!) și întrebarea ce se ridică este ce s-ar fi întâmplat dacă el ghicea, cu adevărat, pe cele trei fete. "Dacă ai fi ghicit-o, ar fi fost foarte frumos, șopti grecoaica. Ți-am fi cântat și ți-am fi dănțuit și te-am fi plimbat prin toate odăile. Ar fi fost foarte frumos". Răspunsul este numai în parte satisfăcător, profund. Singurul lucru ce se înțelege este că, dincolo de satisfacțiile lumești, Gavrilescu ar fi putut pătrunde în toate

odăile bordelului. Aceasta vrea să spună că el ar fi ajuns să cunoască micul labirint în care viaţa şi moartea, plăcerea şi eşecul trăiesc laolaltă.

Eugen Simion

Primul episod din **La ţigănci** este cel mai evident, poate, pentru **tehnica epicului dublu** la Mircea Eliade. Literal, el este o simplă relatare a unei discuţii din tramvai despre ţigănci ca instituţie, între nişte bărbaţi, pseudoscandalizaţi. În planul secund încep să apară însă nişte motive care în primul plan nu au nici o pondere. Câteva gesturi: plata biletului de tramvai de către Gavrilescu, după o îndelungă căutare prin buzunare a unei bancnote potrivite; gesturile excesiv politicoase ale lui Gavrilescu, locvacitatea lui faţă de necunoscuţi cu o tendinţă spre confesiune, la fel de excesivă. Câteva obsesii: **ce este** în grădina ţigăncilor, întrebare pusă de fiecare dată când trece pe acolo (de trei ori pe săptămână !); colonelul Lawrence al Arabiei (una din cărţile lui Lawrence a fost tradusă în româneşte chiar de Mircea Eliade!), pe care căldura "l-a lovit în creştet ca o sabie, amuţindu-l"; **idem**, amintirea unei scene din Charlottenburg, deocamdată fugitivă, necomentată interior. Dar mai ales câteva glose şi exclamaţii ale lui Gavrilescu însuşi: "Gavrilescule, şopti, atenţie! că parcă-parcă ai începe să îmbătrâneşti. Te ramoleşti, îţi pierzi memoria. Repet: atenţie! că n-ai dreptul. La 49 de ani bărbatul este în floarea vârstei... Un mic efort, Gavrilescule, un mic efort de memorie!..." (După care personajul îşi aminteşte de Charlottenburg, prima "coborâre în trecut"). "Aproape ajunsese, când auzi tramvaiul gemând metalic în urma lui. Se opri şi-l salută lung cu pălăria. "Prea târziu... - exclamă. Prea târziu!" (Cuvinte spuse aproape de intrarea la ţigănci, în încheierea episodului, dar rostite şi un paragraf mai înainte, cu asocierea plecării soţiei sale Elsa în Germania).

Toate aceste motive încep de pe acum să configureze planul secund de semnificaţie, devenind adevărate leit-motive ale nuvelei, dar, repet, fără nici un relief stilistic, aproape "îngropate" în text. În episodul al V-lea, după plecarea de la ţigănci, biletul de tramvai, cu preţ sporit, va fi un prim indiciu al intrării într-un Real straniu modificat; locvacitatea lui Gavrilescu va creşte în faţa celor trei fete, întorcându-l mult spre trecut, până la a nu mai putea îndeplini proba ghicitului din prezent; de aici şi intensificarea motivului "apelului la memorie" (reluat întocmai cu aceleaşi cuvinte, în momentul ieşirii de la babă, în episodul al V-lea!), pe care Gavrilescu şi-o va găsi treptat, înţelegând progresiv drama lui, până la reîntâlnirea finală cu Hildegard; uruitul tramvaiului îl va auzi şi în episodul al II-lea şi în al V-lea, adică la intrarea şi la ieşirea de la ţigănci, în faţa babei (!), ca un ultim şi respectiv prim semnal al lumii rămase "afară", al Realului cotidian, pe care însă, într-adevăr, va fi "prea târziu" să-l mai regăsească; exclamaţia are deci o simbolică valoare de adio vieţii lui şi Realului cunoscut până la ţigănci; în fine, ce este în grădina lor Gavrilescu nu va afla niciodată, nici măcar în finalul nuvelei, când părăseşte totul, definitiv, alături de Hildegard...

Sorin Alexandrescu

Scanned with OKEN Scanner

B. VASILE VOICULESCU

(1884-1964)

Se naşte la 27.XI.1884 la Pârscov, jud. Buzău. Poet, prozator, dramaturg. Face studiile liceale la Buzău. Începe Facultatea de Litere, dar renunţă, după doi ani, pentru studii în medicină. Este, o vreme, medic de plasă în diferite localităţi. Se stabileşte în Bucureşti, unde este director artistic al Societăţii de radiodifuziune. Debutează în **Convorbiri literare.** Colaborează la **Flacăra, Florile Dalbe, România, Lamura, Cugetul românesc, Gândirea, Răsăritul, Viaţa literară, Pleiada.** Se stinge din viaţă la 26.IV.1963, în Bucureşti.

OPERA: **Poezii** (1916), **Din Ţara Zimbrului** (1918), **Pârgă** (1921), **Poeme cu îngeri** (1927), **Destin** (1933), **Urcuş** (1937), **Întrezăriri** (1939), **Veghe** (1941-1957), **Clepsidra** (1949-1958), **Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară** (1954-1958) (1981), **Duhul pământului** (teatru: **Umbra şi Fata ursului**), 1942; **Povestiri** (două volume), piesa **Străina** şi romanul **Zahei Orbul,** postum; **Opere** (I-II) (1982), **Căprioara din vis** (1973), **Coiful de aur** (1981); **Iubire magică** (1984); **Nuvele** (I-II) (1972); **Poezii** (1983).

ÎN GRĂDINA GHETSEMANI

Isus lupta cu soarta şi nu primea paharul...
Căzut pe brânci în iarbă, se-mpotrivea întruna.
Curgeau sudori de sânge pe chipu-i alb ca varul
Şi-amarnica-i strigare stârnea în slăvi furtuna.

O mână nendurată, ţinând grozava cupă
Se cobora-mbiindu-l şi i-o ducea la gură...
Şi-o sete uriaşă sta sufletul să-i rupă...
Dar nu voia s-atingă infama băutură.

În apa ei verzuie jucau sterlici de miere
Şi sub veninul groaznic simţea că e dulceaţă...
Dar fălcile-ncleştându-şi, cu ultima putere
Bătându-se cu moartea, uitase de viaţă!

Scanned with OKEN Scanner

Deasupra, fără tihnă, se frământau măslinii,
Păreau că vor să fugă din loc, să nu-l mai vadă...
Treceau bătăi de aripi prin vraiștea grădinii
Și uliii de seară dau roate după pradă.

(Din volumul Pârgă)

LOSTRIȚA

Nicăieri diavolul cu toată puița și nagodele lui nu se ascunde mai bine ca în ape. Dracul din báltă, se știe, este nelipsit dintre oameni și cel mai amăgitor. Ia felurite chipuri: de la luminița care pâlpâie în beznele nopții și trage pe călătorul rătăcit, în adânc, până la fata șuie care se scaldă în vultori și nu-i decât o stimă vicleană, cursă pusă flăcăilor neștiutori, să-i înece.

Pe Bistrița, Necuratul rânduise de multă vreme o nagodă cu înfățișare de lostriță. De sus de la izvoare și până dincolo de Piatra, peștele naibei se arăta când în bulboane, când la șuvoaie, cu capul bucălat de somn, trup șui de șalău și pielea pestrițată auriu, cu bobițe roșii-ruginii, ca păstrăvul.

După prubuluiala vânătorilor de pește, ar fi ca la doi coți de lungă și ar cântări dincolo de douăsprezece ocale. Alteori însă, când vrea să înșele cu tot dinadinsul pe cel pe care și-a pus ochii, crește de trei ori pe-atât și își schimbă arătarea. Iese și se întinde, moale, la rîniș. De departe, ai zice că e o domniță lungită la soare pe plaja de nisip argintiu.

Lostrița vrăjită a ademenit multă lume. Pescari iscusiți i-au întins mreje, dar au căzut ei în mrejele-i fermecătoare, ca să se ducă pentru totdeauna la fund. Au tras în capcană copii neștiutori, copilandri furați de strălucirea ei, flăcăi turburați și duși în ispite de frumusețea-i fără împotrivire. N-a fost an să nu-și ia, acolo, în genună, dajdia ei, unul sau doi inși scoși din minți.

De la o vreme, oamenii au început să-și dea seama de primejdie și să se păzească. Când zăreau lostrița fulgerând ca o sabie care taie apele în sus și-n jos, întorceau capul și fugeau. Cei de pe plută, când o vedeau luând șivoaiele în lung și călătorind alături de ei, nu știau cum să cârmească și să se abată din calea năzdrăvanei. Era prădalnică! Hulpavă de pește, pe care-l înghițea cu nemiluita. Dar mai ales nesătulă de carne de om, căreia ajunsese să-i ducă dorul. Și, flămândă, se făcea din ce în ce mai îndrăzneață, mai frumoasă, mai ademenitoare. Dar și lumea din ce în ce mai învegheată. Căci acum lostrița era vestită. O cunoșteau toți și se fereau.

Dintre rândurile de copilandri care crescuseră flăcăi, alergând nebuni cu undițile pe urmele lostriței, unii pieriseră înecați, cei mai mulți, temători, se lăsaseră. Numai Aliman, singur, îi rămăsese credincios. Mereu îi întindea cârlige

cu tot soiul de nade gustoase, mai ales păstrăvi vii, și nu pierduse nădejdea că odată și-odată o să-i cază în mâini.

El nu credea în basmele bune pentru copii. Râdea când i se povestea de știme schimbate în lostrițe, ori de naiba prefăcută în pește. Și flăcăul prigonea neobosit fiara apelor, care parcă fugea de el.

"Dacă are ea vrăjile ei, apoi le am și eu pe ale mele", glumea pornind iar la vânat. Zvârlind de atâția ani undițe și așezând cârligi, i se arătase și lui de câteva ori vestita lostriță, nălucind prin bulboane, mlădie și întru totul minunată, ca un pește din poveste. Dar totuși pește adevărat.

Acum, când a ajuns flăcău voinic și a deprins toate viclesugurile sălbăticiunilor, a izbutit s-o prindă o dată în undiță. Numai o clipă! Când, cu inima săltând nebunește, se arcui s-o tragă afară, lostrița scăpă și se duse cu nadă cu tot. Prin câte trecuse deprinsese și ea uneltele oamenilor și învățase să scape din ele. Așa se mângâia Aliman, istorisind pățania. Asta era pe la începutul primăverii. Pe la mijlocul verii a ochit-o din nou și a încolțit-o într-un cot cu apa scăzută numai până la glezne. Plecându-se repede deasupra ei, a înhățat-o în brațe. Dar sălbăticiunea a zvâcnit o dată cu putere, l-a plesnit cu coada peste obraz și i-a scăpat din mâini ca o săgeată licăritoare, cum îi scăpa duminica câte o zvârlugă de fată la horă. Doar că n-a auzit-o și pe ea hohotind. Flăcăul a rămas multă vreme acolo buimac, cu gura căscată. Și de atunci nu i-a mai ieșit din carnea brațelor o dezmierdare, ca un gust de departe al lostriței. Îi simțea mereu povara și forma în mâinile nedibace și în sufletul tulburat.

Aliman era frumos și voinic. Nu știa de frica nimănui. Cu atât mai puțin de a celor nevăzute și neștiute. Bistrița pentru el nu mai avea taine și ținea la adânc ca o vidră. S-a jurat să prindă lostrița vie și nu și-a mai îngăduit zi-noapte hodină. De dincolo mult de Toance, mai până-n Siret și-napoi, el vămuia apele, prefira vârtejurile, cerceta scorburile, ca un nebun. Alerga, mânca, dormea, trăia numai pe prunduri și în apă.

Toți vedeau și îi băteau capul că-l vrăjise lostrița blestemată și curând are să-i facă de petrecanie. El nu mai râdea ca altădată. Punea capul în piept îndârjit și pleca fără să mai asculte.

De multe ori a fost gata să se înece. Dar niciodată din pricina lostriței. Ci în alte împrejurări. Așa, odată, când a sărit să scape niște plutași din fierbătorile râului. Altădată, pentru o undiță furată de ape. De câteva ori a ieșit abia răsuflând, strâns de gât de brațele unor copii căzuți la adânc. De curând, vrând să scoată un cal apucat de volbura talazurilor, abia a ieșit din șuvoaie pe o plavie unde a stat leșinat vreme îndelungată. Nici nu știa cum și cine îl trage cu viață din genunile fără fund.

Dimpotrivă, când i se arăta lostrița îi mergea bine și avea spor. Atunci prindea cu ușurință pește mult și apele i se supuneau ascultătoare, purtându-l lesnicioase încotro dorea.

Dar lostrița se ivea din ce în ce mai rar. Pe urmă, spre sfârșitul verii, a

pierit... Flăcăul, de atâta zbucium și alergătură, se topea. S-ar fi zis de ciudă, dacă nu de dor. Bătea singur prundurile pustii, bântuite de toamna ce se lăsa timpurie. Apele veneau năboi, tot mai negre și mai umflate, potmolind reniile senine unde ieșeau vietățile la lumină. Acum toate se ascunseseră și amorțeau la adânc.

Pe urmă o iarnă grea afară din cale tăbărî peste valea ferecată în ghețuri și zăpezi. Trebuia să pui urechea pe țeasta groasă de cremene a gheții, care, ca o lespede de mormânt, sugruma Bistrița, ca să auzi abia ici-colo un gâlgâit surd și depărtat, semn că râul trăiește.

Aliman a tânjit, aproape a bolit tot timpul. Parcă intrase și în el somnul iernii. Numai la gândul lostriței mai învia. Atunci lua toporul și spărgea de-a lungul bulboanelor copci și răsuflători, ca să trimită puțin văzduh peștilor, care altfel mor acolo dedesubt, înăbușiți.

Uneori, flăcăii și fetele izbuteau să-l ia cu sila pe la șezători și furcării. Ședea însă posomorât. Nu se dezmorțea decât când începeau poveștile cu lostrița fermecată. Asculta isprăvile ei și zâmbea. Descosea îndelung pe toți cei cărora se arătase. Iscodea despre vrăjile și vrăjitorii cu puteri asupra apelor și peștilor. Și apoi rămânea cu mințile aiurea.

Până, în sfârșit, a dat Dumnezeu de-a venit și primăvara. Bistrița și-a sfărâmat cătușele și apele au năboit furioase spre vechea lor slobozenie. Valea s-a umplut cu urlet, cu vuiete și bubuituri ca de cumplită bătălie. În fiecare zi treceau vârtejuri duse de nahlapi, bușteni răzleți, sfărâmături de plute, vite vii ori înecate. Oamenii se ațineau cârduri să scape din valuri și să tragă la mal câte puteau ajunge cu cângile.

Încetul cu încetul s-au potolit mâniile și apele s-au așezat în matcă. Păstrăvii ageri au început să se itească, urmăriți de lostrițe flămânde, fulgerând după ei.

Numai lostrița cea mare nu se arăta. O izbise vreun sloi sau vreun buștean repezit pe neașteptate de valuri? O târâse năprasnica viitură pe alte meleaguri? Se strămutase în genuni mai avute în pește? Aliman a căutat-o îngrijorat multă vreme. Pe la Paște iat-o că s-a ivit. Mai mândră, mai vicleană, unduind trupul cu ispite femeiești în el. Inima lui Aliman a început iar să bată ageră. Roșeața i-a venit în obraji. Și bărbăția, îndrăzneala lui de altădată s-au dovedit în tot soiul de isprăvi de necrezut, biruind fără greutate puterile Bistriței furioase. Mereu și din toate încercările ieșea cu izbândă și se întorcea nevătămat... Pescuitul lui era un neîntrecut noroc. Pleca într-o doară să prinză cu mâna pe sub pietre câțiva păstrăvi pentru gustare și se întorcea îndată cu dăsaga doldora.

Numai de lostrița râvnită, care acum îl juca și îl înfrunta pe față, nu se mai putea atinge, și simțea mereu dulcea ei greutate în brațele pline de amintirea ei.

Povățuit de niște cojani urcați cu carele după lemne, a împletit din nuiele un fel de cotețe, ca niște cuști, pe care le-a ascuns ici-colo în apele limanurilor, unde știa că trage sălbăticiunea, după ce le-a umplut cu păstrăvi vii... Lăsa numai o portiță ca o pâlnie pe unde să pătrundă lostrița, dar pe unde să nu mai poată

ieși. La altele iscodise câte o clapă, care să se deschidă numai din afară și să se închidă îndată ce vânatul a pătruns înăuntru. Toate, zadarnice. Muntenii râdeau de coliviile lui în care vrea să prindă apele. Capcane pentru pești proști de la baltă. Atât numai că dimineața găsea momelele mâncate și gratiile rupte ca de o mână. Aliman s-a luat de gânduri și a început să se încredințeze că nu este lucru curat. Și iar a pornit să tânjească.

Într-o zi s-a hotărât. A plecat în sus, la un sat sălbatec de pe Neagra. Auzise el că acolo e un vraci bătrân, mare descântător de pești; un fel de stăpân al apelor. A urcat cale de o zi și a ajuns noaptea târziu. A nimerit casa, a bătut și s-a rugat de găzduire. Vrăjitorul l-a primit și l-a oprit de a mas chiar la el câteva zile. Ce i-o fi spus, ce l-a învățat, cum l-a descântat, nu se știe.

Aliman s-a întors acasă cu o lostriță lucrată în lemn, aidoma de șuie și frumoasă ca cea de pe Bistrița. Vopsită la fel cu aur și argint și stropită cu picățele galbene ruginii. Era alcătuită din două jumătăți care se îmbucau una într-alta, cu scoabe. În mijlocul gol al închipuirii, după ce a frecat-o peste tot cu lapți de lostriță și buruieni de apă, a ascuns un alt peștișor mai mic, tăiat dintr-un corn de cerb: ca să-i dea cumpănealâ în apă și s-o cârmuiască. Toate au fost vrăjite, descântate și afierosite după străvechi noime și îndreptare ale magiei pierdute și uitate de ceilalți. Și într-un miez de noapte cu luna în pătrar poleind trupul gol al flăcăului, Aliman a intrat până în mijlocul râului cu peștele vrăjit în mână, a spus încet descântecul învățat pe de rost, în care se lepăda de lumea lui Dumnezeu, și a dat drumul păpușii cu chip de lostriță. Apele au primit-o și parcă au săltat, purtând-o supuse. Omul s-a dus, după povață, și s-a culcat. Ca niciodată, a dormit adânc și liniștit până a doua zi la prânz, când l-au trezit oamenii. Plouase sus la munte și Bistrița venise sodom din mal în mal, cărând sfărâmături de sate la vale, cu case, oameni și vite. Trebuia să sară și el, cel mai cutezător și mai priceput, să dea ajutor.

Când a sosit Aliman nu se mai putea face nimic. Trecuseră toate ca nălucile, cu hăituri jalnice acoperite de tumultul nahlapilor, și se pierduseră departe. Numai o sfărâmătură de plută se zărea în sus învârtindu-se năucă în volbura apelor, care aci o repezeau la vale, aci o țineau iar în loc și o întorceau în ochiurile uriașe cu miezuri de sorb. Pe ea o făptură omenească abia se mai ținea cu amândouă mâinile pe o rămășiță de cârmă. Aliman se pregătea să intre voinicește în valuri și s-o aștepte la loc prielnic, cu cangea în mână, când pluta se smulse din fierbătoare și veni cât ai clipi țintă la mal, sub picioarele lui. Dintre sfărâmăturile ei scoase în brațe o fată, singura vieţuitoare care nu fusese smulsă de apele hrăpărețe. Era leșinată.

Flăcăul o întinse pe iarbă, o frecă pe inimă, îi apăsă coșul pieptului, așa cum se dă ajutor înecaților. Fata își veni numaidecât în fire. Nu înghițise deloc apă. A zâmbit izbăvitorului. S-a uitat speriată la lumea adunată și a cerut mâncare. Oamenii vedeau cu uimire cum se zbicise repede straiele pe ea, iia, fota, opincile, ca și când n-ar fi fost udă niciodată. Au mai băgat de seamă că are părul despletit

pe umeri ca niște șuvoaie plăviţe resfirate pe o stană albă. Ochii, de chilimbar verde-aurii cu strilici albaştri, erau mari, rotunzi, dar reci ca de sticlă. Și dinții, când i-a înfipt într-o coajă de pâine întinsă de Aliman, s-au descoperit albi, dar ascuțiți ca de fiare.

Fata sta liniștită. Dar Aliman n-a mai lăsat-o mult acolo. A luat-o grabnic la el acasă, unde a ascuns-o de ochi străini. Și s-a încins între ei o dragoste cum nu se mai pomenise pe meleagurile acelea. Parcă fuseseră făcuți și adunați înadins unul pe potriva celuilalt. Era frumoasă, cu chipul poate cam bucălat, șuie, cu trupul lung, mlădios și despicătura coapselor sus, ca la bunii înotători.

Flăcăul uitase dintr-o dată de lostriță și de vrăji. Ținea fata în brațe, și dulcea ei povară împlinea tot ce râvnise și jinduise nebunește până atunci. Ziua stau închiși în casă ori umblau alintați prin păduri. Noaptea ieșeau la Bistrița, ținându-se de după gât. Se scăldau cu nesaț, goi amândoi, până îi prindeau zorii. Apele se făceau pe rând de aur, de argint și apoi albastre, învăluindu-i tăinuitoare. Când unda ajungea ca olmazul, ei ieșeau și se îmbrăcau. Vânau păstrăvi și îi mâncau acolo, fripți la foc de brad, cum îi plăceau fetei.

Au trecut câteva săptămâni. Satul bâzâia de zvonuri ca un roi întârziat. Precum că fata ar suge sângele flăcăului ca o strigoaică. Dar Aliman era mai sănătos, mai voinic, mai frumos și mai bun cum nu fusese niciodată. Și nu-i păsa de nimic.

Lostrița, după spusele lumii, se ivise iară. Acum nu se mai ascundea. Plutea în văzul tuturor de-a lungul apei... Numai flăcăul nu se mai singhisea dacă e cea de lemn sau cea adevărată. Ieșise din minte trecutul întreg și vremea trecea ameţitoare, ca o Bistriță umflată de fericiri...

De la un timp, dezmeticit puțin, flăcăul, ca să-și statornicească norocul, a început să se gândească la rânduielile trebuitoare, nuntă, cununie. Și i-a spus fetei. Ea a hohotit nebunește, luându-l de gât. Ea știa de ibovnic și de dragoste, nu-i ardea nici de popă, nici de biserică. Nu pentru asta venise ea pe lume.

Era sălbatecă. Cu multe ascunzișuri și taine. Și totuși nu știa nici cum o cheamă. Îi dase de la el numele Ileana.

Dar toate trebuie să aibă un isprăvit. Pe la mijlocul verii s-au trezit buzna peste ei cu o femeie voinică, iute și sturluibatică, aşijderi apelor după ploaie. Despărţindu-i cu asprime, ea prinse fata de braţ, ocărând-o mânioasă. Era mama Ilenei, care după multe cercetări îi aflase culcușul. Venea de sus, de departe, de la izvoarele Bistriței aurii, unde spunea că-și are rosturile. Cunosc toți ocina veche a Bistricencei... și, smucind fata, o certă oțărâtă cum putuse ea să-și uite părinții, să se lapede de surori, să-și părăsească avuțiile ca să se lipească fără rușine de sărăcia și neamul prost al oamenilor de aici. Fata se împotrivi zadarnic. Maică-sa îi şopti la ureche niște vorbe care parcă o adormiră. Aliman, dat deoparte cu mâna, sta prostit, gol de puteri ca o armă descărcată. Și până să-și vină în fire, femeia cu prada era departe. Până târziu, toamna, Aliman a bătut izvoarele tuturor Bistrițelor, neagră, albă, aurie, precum și a tuturor Bistricioarelor, fără folos. Nimeni nu cunoștea, nici măcar nu auzise de Bistriceanca ori de fata ei și nici de

sălaşurile lor. Numai un moşneag trecut de suta de ani îşi amintea de ele. Era copil când satul le alungase cu pietre şi le dase foc casei pentru multele blestemăţii şi răutăţi ce săvârşeau cu ajutorul Satanei.

A căutat apoi pe vraciul care-l descântase. Nu l-a mai găsit nici pe ăsta. Plecase dincolo, peste munte, la nişte neamuri.

Flăcăul s-a întors şi s-a închis în el şi în casă. Ajunsese nevolnic şi moale ca o cârpă. Făceau toţi din el ce vreau. Nu se mai împotrivea la nimic.

Curând l-a ochit o fată mai îndrăzneaţă şi l-a îmbrobodit uşor. Şi se logodiră, ca să-l lege de-a binelea. Aliman se lăsa, plecat de pe lumea asta. Nu mai intra în pădure după vânat, nu mai cobora la apele Bistriţei. Uitase parcă de lostriţă, de undiţe, de căprioare. Se însura numai fiindcă nu mai avea voinţă să se împotrivească nici unei biete fete, care în ochii lui era mai puţin decât o gânganie, şi orice îi era totuna.

Nunta s-a hotărât în gura postului; la Filipi. Noaptea plouase potop la munte şi negreala stăruia încă. Dar în vale era cald şi senin ca vara. În curţile nunului, mesele întinse vuiau de râsete şi voie bună. Mirii veniseră de la biserică şi se aşezaseră între cei doi nuni. Fata, veselă şi mândră. Aliman, tulburat, visase în ajun că se însura cu lostriţa şi-l cununa bătrânul vrăjitor. Ea sta dreaptă lângă el, înălţată pe coada ca două pulpe gata să se despice, şi-şi răzima capul bucălat de al lui. Rachiul curgea gârlă. Secărica alerga din mână în mână cu ulcica. Toţi, bucuroşi, închinau cu Aliman, care ciocnea cu oricine, fără potrivire, şi da de duşcă.

Pe la jumătatea praznicului sosi în goană un băieţaş cu vestea că lostriţa vrăjită s-a arătat iară. E aici, aproape, ieşită la liman sub coasta Iadului, unde stă lungită la soare ca o domniţă. Parcă doarme. Numai bate uşor din coadă ca şi cum s-ar apăra de musculiţe. E mai mare şi mai frumoasă ca până acum. Aliman, buimac de băutură, cum auzi de lostriţă, s-a deşteptat ca dintr-un somn adânc şi a sărit smintit dintre oaspeţi, strigând: "Azi nu mai scapă! O mănânc de nunta mea!". Şi a alergat nebun spre râu.

S-auzea din ce în ce mai aproape hreamătul mare, cu larmă asurzitoare şi muget cumplit. Valea iar detuna înspăimântată, ca în toiul unei bătălii. Apele veneau cu nahlapi, săltaţi ca bivolii, unii peste alţii, şi lumea privea îngrozită. Numai Aliman nu vedea, n-auzea. Alerga mereu înaintea năboiului, cu o ceată de nuntaşi speriaţi după el. Şi iar simţea deşertată în carnea braţelor dulceaţa unei poveri neuitate. Când sosi în locul de care povestise băiatul, lostriţa era acolo. Ea se-ntoarse deodată nălucitoare, cu capul ţintă în Aliman. Stătu aşa o clipă plină. Apoi porni, fulgerând apele, spre el. Omul încremeni. Dar numaidecât, cu chipul luminat de o bucurie nefirească, chiui, strigând cât să înăbuşe huietul: "Iată, vin!"... şi, smucindu-se din mâinile a trei oameni, sări în mijlocul Bistriţei, cu braţele întinse spre lostriţă.

Viitura, tunând vijelioasă, îl ajunse. Nahlapii trecură cu buşteni, acoperişuri de case şi punţi peste capul lui. El a mai ieşit o dată. Ţinea lostriţa şi, ameţit de

izbitura apelor, se căznea s-o apere, adăpostind-o ca pe un copil cu brațele. Apoi s-a cufundat în valurile care, bolborosind mânioase, s-au pecetluit deasupra pentru totdeauna.

Dar povestea lui Aliman a rămas vie și mereu mlădioasă. Crește și se împodobește an de an cu noi adause și alte scornituri după închipuirile oamenilor, jinduiți de întâmplări dincolo de fire.

Ea colindă în sus și-n jos malurile Bistriței. Urcă o dată cu cărăușii, coboară cu plutașii, stă pe loc cu copiii... Dar se mișcă necontenit alături și în rând cu lostrița fabuloasă, care nu-și găsește astâmpăr, când fulgerând ca o sabie bulboanele, când odihnindu-se pe plavii, cu trup de ibovnică întinsă la soare în calea flăcăilor aprinși și fără minte.

(Din volumul **Povestiri**)

SONETUL
CLXXXIV

Tu știi ce lung și aprig luptai ca să te capăt,
Cu mine-ntâi, cu tine, cu pizma tuturor...
Războiul crâncen însă urmează fără capăt;
Să te țin rob, eu, sclavul, pe tine-nvingător,
Nu cruț nimic; cuvântul îți cântă osanale,
Dar lănci de gând, catrene de versuri te pândesc,
Duh, inimă și minte, aprinse arsenale,
Zi, noapte, geniale unelte-mi iscodesc;
În dragoste nu este odihnă, numai moarte...
O pace-nseamnă sațiu, surâsul lânced minte,
Acel ce-ți strânge mâna și pleacă se desparte,
Dar rana mă trezește ca un sărut fierbinte:
Iubirea mea-i ca steagul în lupta norocoasă,
Cu cât mai sfâșiată, cu-atât mai glorioasă.

luni, 23 mai 1955

(Din vol. **Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare**)

APRECIERI CRITICE

"Nu cunosc în literatura noastră contimporană drum mai spornic într-o evoluție creatoare mai rodnică și mai împlinită, decât acela parcurs de ultimul laureat național (V. Voiculescu)".

Ion Pillat

Lostrița, din aceeași sferă de preocupări, este mai aproape de formula fabulosului popular. Voiculescu cercetează aici mitul cunoscut al Sirenei sau al Ondinei, existent și în folclorul românesc. Un flăcău de pe Bistrița, Aliman, se îndrăgostește de o lostriță care năluceșe prin bulboane. Vrăjit, flăcăul tânjește, se topește ca de o boală și, după ce reușește o dată s-o prindă, o scapă, păstrând în carne «o dezmierdare, ca un gust de departe». Exasperat, merge la un vraci și vraciul îi dă o lostriță lucrată în lemn (tema **dublului**). Pusă în apă, păpușa produce minuni: apa Bistriței vine mare și, provocând inundații, aduce de sus de la munte o plută pe care se află o fată care nu știe cum o cheamă, un fel de sălbatică picată într-o comunitate omenească. Între Aliman și frumoasa sălbatică izbucnește o mare dragoste, întreruptă de apariția mamei, o vrăjitoare de pe Bistrița de sus, despre care, iarăși, nimeni nu știe nimic. Bistriteanca șoptește fetei vorbe ademenitoare și, în transă hipnotică, fata și mama pleacă lăsând pe flăcău întristat. O pământeancă din sat pune ochii pe el și, cum treburile merg repede, se hotărăște nunta. În ziua cununiei, un băiețaș aduce vestea că a reapărut lostrița și Aliman, trezit dintr-un somn ciudat, vrea s-o prindă și s-o mănânce la nunta lui. Apa este mare și, ispitit de lostrița care-l privea fix în ochi, flăcăul se afundă în bulboană și dispare... Potrivit obiceiului său, Voiculescu plasează înaintea povestirii un prolog despre **diavol** (inutil, de altfel) și un epilog privitor la răspândirea sub formă de basm a întâmplării. Adausurile și scorniturile cu care împodobesc localnicii povestea lui Aliman și a lostriței ar porni dintr-o acută «jinduire de întâmplări dincolo de fire». Foamea de fabulos naște, deci, povestirea. Voiculescu o tratează, în orice caz, în modul lui Creangă, punând miraculosul în condițiuni omenești. În interiorul acestui basm repovestit realistic există un sâmbure fantastic care introduce în narațiune un al treilea plan, tulburând pe cele dinainte (planul real și cel supranatural). E vorba de apariția fetei (întruparea dorinței erotice) și bănuiala, neexprimată, că ea ar putea fi lostrița însăși. Faptul că fata apare după ce **dublul** lostriței (păpușa de lemn descântată) este aruncată în apă mărește echivocul. Venirea, în fine, a mamei și reapariția lostriței sporesc această nehotărâre. În continuare povestirea capătă o desfășurare realistă. Etapele ei ar putea fi astfel

figurate, dacă lăsăm deoparte prologul: **real** (fascinația pentru un pește rar) - **miraculos** (iubirea dintre Aliman și fata sălbatică) - **real** cu slabe elemente de **miraculos** (reapare fascinația pentru lostriță sub forma hotărârii de a o distruge). Momentul capital, acela care dă povestirii profunzimea cea mai mare, este momentul fantastic, situat la confluența dintre două drumuri. Unul duce spre lumea neverosimilă a basmului, altul spre determinarea, cauzalitatea vieții obișnuite. Fantasticul reprezintă, aici, un popas, nu un capăt, ca de altfel în toată nuvelistica lui Voiculescu."

Eugen Simion

Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare..., postume scrise între 70 și 74 de ani, împrumută întocmai situațiile din sonetele marelui brit ales ca protector și inspirator, alături de o doamnă cu părul «tors din noapte» sau cu pletele «de beznă» (black lady) de ficțiune, nu alta decât poezia. Prin urmare, poetul și poezia, îngerul și demonul, un eros bivalent, adorat, spiritual și material, declanșează drama. Poetul e un «prinț hermetic» închis în versuri ca într-o cetate a eternității, poezia o «esență a minunii». Iubirea fiind în concepția lui Voiculescu «unica vecie dată nouă», îi dedică un imn permanent:

Să-ți cânt doar frumusețea mi-e unica ispravă
Nemuritoarea-ți formă pe veci s-o-nalți în slavă."

Al. Piru

C. Istorici şi critici literari

1. EUGEN LOVINESCU

(1881-1943)

S-a născut la 31 octombrie 1881, la Fălticeni, în familia profesorului Vasile T.Lovinescu, pe numele său adevărat Vasile Teodorescu, fiul preotului din comuna Forăşti. Numele de Lovinescu este dat de directorul şcolii de la Socola pentru a-l deosebi de un alt Vasile Teodorescu, coleg de clasă. Mama sa este fiica preotului Manoliu de la Bărăşti. După cursurile liceale urmează la Bucureşti Universitatea (1899-1904), secţia clasică. Debutează în **Adevărul** cu o lucrare asupra **Perşilor**, de Eschil, în 1904. Scrie în **Naţionalul**, **Flacăra**, **Lectura pentru toţi** şi revista pur literară **Sburătorul**, pe care o editează (seria I, 19 aprilie 1929 - 22 decembrie 1922, şi seria a II-a,19 aprilie 1926-aprilie 1927).Aici au colaborat Minulescu, Rebreanu, Elena Farago, D. Nanu, N. Davidescu, Corneliu Moldovan, Victor Eftimiu, Al. T. Stamatiad, V. Demetriu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, Ion Barbu, Tudor Vianu etc.

E. Lovinescu moare la 16 iulie 1943.

OPERA: Paşi pe nisip (1906), **Critica** - III-IV (1915); V-VI (1921); VII-X (1922,1929), **Istoria civilizaţiei române moderne** (trei volume, 1924-1925), **Istoria literaturii române contemporane** (cinci volume, 1926-1929), **Gr.Alexandrescu** (1909), **Costache Negruzzi** (1913), **Gh.Asachi** (1921), **Titu Maiorescu** (două volume, 1940), **Titu Maiorescu şi posteritatea lui critică** (1943), **Titu Maiorescu şi contemporanii lui** (două volume, 1943-1944), **Memorii** (trei volume, 1930, 1932, 1937), **Aquaforte** (1941), **Aripa morţii** (1913), **Bizu, Firu-n patru** (1932), **Diana, Mili** (1936), **Acord final** (1938-1939), **Mite, Bălăuca** (1934-1935), **Antologia scriitorilor ocazionali** (1943), **Antologia ideilor junimiste** (1943); traduceri din Tacit, Horaţiu, Virgiliu, Homer etc.

Scanned with OKEN Scanner

ION

Apariția lui **Ion** rezolvă o problemă și curmă o controversă. În cele mai multe conștiințe, sămănătorismul se confundă cu țărănismul și lupta împotriva lui cu lupta împotriva excesului țărănesc în literatură. Pusă în acest plan, problema putea fi discutabilă la un popor cu o bază rurală atât de largă și cu o literatură autentică de inspirație folclorică, în care sămănătorismul părea singura expresie posibilă a realităților naționale în lupta cu utopiile modernismului. Problema se pune însă altfel: lupta împotriva sămănătorismului nu avea decât incidental ca obiectiv "țărănismul" sau "opincărismul", cum se spunea pe atunci, pe când, în realitate, ea se îndrepta fie împotriva atitudinii și a tendinței, fie împotriva lirismului; concepută astfel, lupta ar fi fost îndreptățită, oricare ar fi fost materialul de inspirație a sămănătorismului, deoarece nu avea în vedere materialul, ci felul tratării lui. Apariția lui **Ion** a făcut și mai evidentă această distincție: aprobarea cu care a fost primit de cei mai cunoscuți antisămănătoriști a dovedit că nu s-a pus niciodată în discuție dreptul unei categorii sociale, și încă a unei categorii atât de numeroase, de a fi reprezentată estetic, - ci numai metodele. Pornind de la același material țărănesc, **Ion** reprezintă o revoluție și față de lirismul sămănătorist sau de atitudinea poporanistă, și față de eticismul ardelean, constituind o dată, istorică am putea spune, în procesul de obiectivare a literaturii noastre epice.

Formula lui **Ion** nu e o formulă nici actuală, nici comodă; ea e, totuși, formula marilor construcții epice, pornind de la cei vechi și ajungând la cei moderni, formula romanului naturalist, a **Comediei umane**, de pildă, iar, mai ales, formula epicei tolstoiene: formula ciclică a zugrăvirii, nu a unei porțiuni de viață limitată la o anecdotă, ci a unui vast panou curgător de fapte învălmășite, ce se perindă aproape fără început și fără sfârșit, fără o necesitate apreciabilă, fără o finalitate deci, și această zugrăvire nu printr-o selecțiune de elemente simple, caracteristice, ci printr-o îngrămădire de imponderabile. E, negreșit, o metodă fără strălucire artistică, fără **stil**, cu mari primejdii (și cea mai mare amenințare e banalitatea), dar care ne dă impresia vieții în toate dimensiunile ei, nu izolată pe planșe anatomice de studiu, ci curgătoare și naturală; formulă realizată rar în toate literaturile și pentru prima dată la noi în **Ion**.

Obiectul de studiu al lui **Ion** este viața socială a Ardealului, care, deși închisă în celula unui sat, este zugrăvită în întreaga ei stratificație, de la simplul vagabond până la candidatul de deputat și la mediul administrației ungurești, cu o faună bogată în exemplare variate. Cu un material aparent haotic, cu episoade numeroase ce se pun de-a curmezișul, romanul se organizează, totuși, în jurul unei figuri centrale, al unui erou frust și voluntar, al lui Ion.

Scanned with OKEN Scanner

Din lumea țăranilor lui Balzac din **Les paysans**, dar, mai ales, a lui Zola din **La terre**, Ion e expresia instinctului de stăpânire a pământului, în slujba căruia pune o inteligență ascuțită, o cazuistică strânsă, o viclenie procedurală și, cu deosebire, o voință imensă: nimic nu-i rezistă; în fața ogorului aurit de spice, e cuprins de beția unei înalte emoții și vrea să-l aibă cu orice preț. Cum dragostea devine și ea o armă călită în vâlvătaia acestui foc ce-l încinge, prinsă la mijloc, în epica luptă pentru pământ dintre Ion și socru-său, Vasile Baciu, biata Ana e o tragică victimă. În luptă omul nobil și milos dispare, pentru a nu lăsa decât fiara, așa că cele două voințe se încordează în sforțări uriașe ce ar fi meritat un obiect mai vrednic, în loc să se consume pentru câțiva bulgări de pământ, simbol al supremei zădărnicii omenești.

Cum Ion este expresia violentă a unei energii, în limitele ideației lui obscure și reduse, e un erou stendhalian, în care numai obiectul dorinții e schimbat, dar încordarea, tenacitatea și lipsa oricărui scrupul moral rămân aceleași. Julien râvnește la o bruscă ascensiune socială, cu toate resursele energiei lui plebee; feciorul Glanetașului râvnește la delnițele lui Vasile cu foamea de pământ a unei vechi sărăcii; la amândoi femeia nu e decât o treaptă necesară unui nou scop suprem, un obiect de schimb în vederea stăpânirii bunurilor pământești. În psihologia lui Ion, scriitorul a întrebuințat, într-o măsură oarecare, simplificarea artei clasice, reducându-l la instinctul principal, tot așa după cum eroii lui Molière se organizează în jurul unei singure mari pasiuni. În cele mai însemnate creații ale sale, Balzac a accentuat procesul unității temperamentale, izbutind, de altfel, prin bogăția amănuntelor să susțină enormitatea caracterelor. Concepția, în realitate, nu este în spiritul naturalismului nivelator și nu creează posibilități de conflicte interioare. În **Harpagonul** lui Molière conflictul dintre avariție și dragoste e încă posibil, pe când în monomanii lui Balzac, baronul Hulot sau Goriot, pasiunile sunt excluzive. În sufletul lui Ion există o luptă între "glasul pământului" și "glasul iubirii", dar forțele sunt inegale și nu domină decât succesiv. Prezentă de la început, dragostea pentru Florica stăvilește puțin și în dezbateri sumare marea lui pasiune pentru pământ și nu se afirmă, năprasnică, decât atunci când i s-a potolit setea de pământ. Sufletul său este, în realitate, unitar: simplu, frust și masiv, el pare crescut din pământul iubit cu ferocitate; prin gesturi voluntare și încăpățânate, condiția lui umilă se topește în imensitatea simbolică a unei creații chtonice. Deși simbolic și poate mai mare ca natura, impasibilitatea scriitorului îi subliniază realitatea: eroul merge, astfel, până la crimă pentru a se umaniza apoi în liberul joc al unor acțiuni, pe care nu le determină nici cu o intenție sau rezervă; e o forță ce se destinde prin virtutea legilor ei interioare, și pe care scriitorul n-o înfrânează, nici n-o grăbește.

Dar dacă în **Ion** se simte poate, după cum s-a spus, voința de a crea o figură simbolică, mai mare ca natura, ce transcende tendința spre nivelare a naturalismului, în toți ceilalți eroi - atât de numeroși - sunt păstrate cu rigurozitate legile obiectivității. Sunt oameni mijlocii, priviți fără nici un fel de pasiune, fără ură sau dragoste, în meritele și slăbiciunile lor, alternate în același individ după împrejurări, optimiști cei mai mulți, oameni smulși din umanitatea înconjurătoare... E galeria neuitată a învățătorului Herdelea, ce se zbate în atâtea nevoi, suflet bun dar slab, oportunist din

sărăcie, cu o casă de copii, cu fete gospodine și romanțioase și cu tânărul Titu, poetul pierde-vară, sentimental și entuziast, sfârșind prin a se căpătui în regat, și care acum e, probabil, deputat național în Ardeal și propagă ura împotriva "regățenilor"; e aprigul popă Belciug, în care iubirea de biserică și de neam se asociază intim cu atâtea sentimente reale și cu atâtea pasiuni lumești; e teologul Pintea, pitoresc în prozaica lui onestitate, e jovial avocatul Grofșoru, palavragiu și, în fond, om de inimă, e biata Ana, aprigul Vasile Baciu, Florica, e voluptuoasa Roza Lang și bețivul ei soț, e lumea de "domnișoare" ale "inteligenții" din Amaradia, de studenți naționaliști, de avocați, notari, inspectori școlari evreo-maghiari, oameni în exemplare felurite ce se desprind în indiferența obiectivă a scriitorului. Impasibilitatea lui nu se arată numai față de viață, ci se menține și față de moarte. E tipică, în această privință, sinuciderea cârciumarului Avrum, spre care Ana, ce avea să se spânzure și ea ceva mai târziu, privea, gândindu-se: "Ce l-or mai fi necăjit degeaba? Dac-a murit, baremi să se odihnească omul" - în timp ce țăranii glumeau și râdeau de încercările învățătorului, care, după un răstimp, zise supărat: "Parcă voi nu sunteți creștini, măi oameni? L-ați lăsat să moară în fața voastră în loc să-i fi tăiat funia! S-a prăpădit numai de groaza morții, că doar picioarele-i ajungeau pe pământ. Bietul Avrum!" Cu aceeași seninătate impasibilă e zugrăvită moartea bătrânului Dumitru, care, simțind că se stinge, deși sănătos, se așează să se radă cu liniște augustă, ca pentru totdeauna, filozofând asupra vieții și a morții: "omul trăiește ca să moară, și cum trăiește, așa moare", și nu isprăvește cu o jumătate a feței, când, lăsându-se pe laviță, bâlbâie: "Anuțo, Anuțo..., mor!" Și cum femeia nu înțelege bine, moșul șoptește "lumânare", dar rămâne cu gura deschisă... Murise. Iată că în acest timp năvălește în încăpere și Paraschiva, care "îndată pășì lângă mort și-l caută prin buzunarele pieptarului de oaie. Găsi bășica de tutun, de care atârna scobitoarea pentru luleaua ce se ascundea în celălalt buzunar. Ridică încet pieptarul și deschise chimirul, dar nu-și putu vârî mâna. Îl deschise încet, puse șerparul pe masă și, scormonindu-l bine, dădu peste un bilet de cinci zloți, învelit într-o hârtie boțită. Răsturnă chimirul, îl întoarse pe dos și, nemaidescoperind nimic, sări țipând:

- Uitați-vă, oameni buni, cum și-a bătut joc de mine, care l-am strâns de pe drumuri și l-am spălat și l-am îngrijit ca pe un om de omenie. Uitați-vă! Cinci zloți! Vedeți? A vândut jidanului bunătatea de căruță, a băut bănișorii și eu am rămas cu cinci zloți pentru toată truda mea cea mare!" Și cu ocazia spânzurării bietei Ana aceeași nepăsare, ca nepăsarea însăși a naturii față de fenomenele biologice.

Lipsit, de altfel, ca și sămănătorismul, de orice intelectualitate, de orice preocupare pur artistică, de latura speculativă și analitică, epopeea scriitorului nostru îl domină și prin lărgimea concepției și prin vigoarea constructivă de adunător de materialuri pentru piramide faraonice, dar, mai ales, prin acea obiectivitate fundamentală, care o scoate din rândul literaturii de luptă, înălțând-o pe treapta unei creații fără cauze eficiente și finale veritabile.

După Ion, direcția literară a d-lui L.Rebreanu părea definitiv indicată și prin suma artistică realizată dintr-o dată și prin succesul lui aproape unanim în toate stratele: în timp ce, o dată cu găsirea formulei, scriitorii nu mai ies din ea, nu va fi unul din cele mai mici merite ale d-lui Rebreanu graba cu care a căutat, chiar după apariția lui Ion,

Scanned with OKEN Scanner

să părăsească, temporar, de altfel,, formula creației obiective prin îngrămădire de imponderabile, pentru a exploata formula analizei psihologice într-un roman bine închegat, bine primit de public, și așezat, în genere, de critică în același plan cu **Ion.**

(Din vol. **Istoria literaturii române contemporane**)

APRECIERI CRITICE

"Spiritul lui a fost totdeauna de o luminoasă sinteză, de o ordine latină și nutrit de un umanism în care erudiția n-a ofilit vreodată argumentul și grația; în foileton, în figurină sau în portret, în studiu, în istoria literară sau în monografie, E.Lovinescu nu și-a alterat natura, pe care și-o autodefinise în formula ei apolonică."

Pompiliu Constantinescu

"Opera fundamentală de critică a lui Lovinescu este **Istoria literaturii române contemporane** (I. **Evoluția ideologiei literare**, 1926; II. **Evoluția criticii literare**, 1926; III. **Evoluția poeziei lirice**, 1927; IV. **Evoluția poeziei epice**, 1928; volumul al V-lea, rezervat teatrului, n-a mai apărut). Fiind vorba doar de un sfert de secol, istoria e mai mult un tablou al literaturii contemporane, împărțită aceasta pe ideologie și critică (sectoare ce se puteau uni), poezie lirică (termen tautologic) și poezie epică (ceea ce pentru proză e un termen contradictoriu și restrictiv). Un prim merit al lui Lovinescu este acela de a fi pus ordine în literatura română din primul sfert al veacului XX, nevăzută până la el de nimeni în totalitate, și de a fi venit cu o scară de valori în genere acceptabilă, disociind esteticul de etic și etnic. Opera are dezavantajul că oprește în 1925-1928 prezentarea unor scriitori în plină desfășurare. Neajunsul e în parte înlăturat în compendiul din 1937, **Istoria literaturii române contemporane. 1900-1937**, unde primele două volume se unifică sub titlul **Evoluția ideologiei literare** și unde apare și un capitol cu **Evoluția poeziei dramatice**, Injustiții lovinesciene: lui Sadoveanu îi obiectează «insuficiența creației», «lipsa de psihologie», «lipsa de relief a tratării» vieții de provincie, zugrăvirea iubirii «numai în aspectul ei fizic»".

Al.Piru

"Cât va exista o literatură românească, într-adevăr, va dăinui, căci a fost un mare scriitor. Văzîndu-și existența istorică proiectată pe eternitate, E. Lovinescu avea o amenitate de caracter pe care n-a putut-o strica nici una din normalele alterări ale sufletului uman. Indiferența lui pentru valorile neliterare era așa de profundă,încât în preajma lui ședeai, ca intelectual, într-un aer purificat, respirabil. E. Lovinescu putea să-ți fie adversar, dar că te stima și te admira, nu mai intra îndoială".

G. Călinescu

Scanned with OKEN Scanner

"E. Lovinescu este, nu mai încape vorbă, un mare critic şi, fără a căuta solemnitatea cuvintelor, să spunem că un spirit în care să se întîlnească o atât de mare iubire cu o mai dreaptă şi inteligentă cruzime faţă de literatură, cultura noastră n-a mai avut. Căci E.Lovinescu se confundă la meridianul nostru spiritual cu însăşi fiinţa Criticului, cu omul, altfel zis, ce dă de nouă până la nouăzeci şi nouă de ori roată unei opere pentru a găsi o poartă ce duce spre lumea ei secretă".

Eugen Simion

"Considerată global, activitatea lui E. Lovinescu reliefează o personalitate de prim-plan a culturii moderne româneşti, care, deşi nu s-a putut exprima social în măsura propriei forţe interioare, a exercitat în domeniul literar o acţiune formativă comparabilă cu aceea desfăşurată, altădată, de Titu Maiorescu".

Dumitru Micu

2. GEORGE CĂLINESCU

(1899-1965)

S-a născut la Bucureşti la 19 iunie 1899. Este critic şi istoric literar,prozator şi poet,dramaturg,publicist şi traducător. Urmează cursurile şcolii "Carol I" din Iaşi, iar gimnaziul în capitală la "Gh. Şincai", "Dimitrie Cantemir". În 1919 se înscrie la Facultatea de Litere din Bucureşti. La absolvire este profesor de filozofie la Liceul "Gh. Şincai", apoi la Timişoara şi din nou la "Gh. Şincai" împreună cu colegii I.M. Raşcu, Eugen Lovinescu, Al. Graur, N.N. Condeescu. Din 1927 editează revista Sinteza şi colaborează la **Adevărul literar, România literară, Vremea, Viaţa românească** etc. Din 1948 este academician şi director al Institutului de Istorie Literară şi Folclor. A debutat cu versuri şi maxime, în 1919, în revista **Sburătorul.**

Se stinge din viaţă la 12 martie 1965.

OPERA: **Cartea nunţii** (1933); **Poezii** (1937); **Enigma Otiliei** (1938); **Şun sau Calea netulburată. Mit mongol** (1943); **Trei nuvele** (1949); **Kiev, Moscova, Leningrad** (1949); **Bietul Ioanide** (1953); **Am fost în China nouă** (1955); **Scrinul negru** (1960); **Lauda lucrurilor. Poezii** (1963); **Teatru** (1955); **Principii de estetică** (1939); **Viaţa lui Mihai Eminescu** (1932); **Opera lui Mihai Eminescu** (1934-1936); **Viaţa lui Ion Creangă** (1938); **Nicolae Filimon** (1959); **Grigore Alexandrescu. Viaţa şi opera** (1962); **Vasile Alecsandri** (1965); **Istoria literaturii române de la origini până în prezent** (1941); **Compendiu** (1945); **Impresii asupra literaturii spaniole** (1946); **Studii şi conferinţe** (1967).

Scanned with OKEN Scanner

MIHAIL SADOVEANU

(1880-1961)

OPERA: **Povestiri, Dureri înăbuşite, Crâşma lui Moş Precu, Şoimii, Povestiri din război, Floare ofilită, Mormântul unui copil, Amintirile căprarului Gheorghiţă, Însemnările lui Neculai Manea, Vremuri de bejenie, Haia Sanis, Duduia Margareta, O istorie de demult, Oameni şi locuri, Cântecul amintirii, Bordeenii, Povestiri de sară, Neamul Şoimăreştilor, Strada Lăpuşneanu, Neaga Şarului, Venea o moară pe Siret, Ţara de dincolo de negură, Dumbrava minunată, Demonul tinereţii, Hanu-Ancuţei, Împărăţia apelor, Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi Vodă, Baltagul, Povestiri din Halima, Istoria sfinţilor Varlaam şi Ioasaf de la India, Măria sa Puiul pădurii, Nunta Domniţei Ruxanda, Uvar, Creanga de aur, Locul unde nu s-a întâmplat nimic, Soarele în baltă sau aventurile şahului, Nopţile de Sânziene, Viaţa lui Ştefan cel Mare, Trenul fantomă, Cele mai vechi amintiri, Cuibul invaziilor, Fraţii Jderi, Cazul Eugeniţei Costea, Ţara cangurului, Istorisiri de vânătoare, Ochi de urs, Valea Frumoasei, Divanul persian, Vechime, Ostrovul lupilor, Poveştile de la Bradu-Strâmb, Anii de ucenicie, Nicoară Potcoavă.**

Chiar de la întâiul volum, **Povestiri**, M.Sadoveanu îşi definea temele sale fundamentale de la care n-avea să se abată, cu o artă de la început matură, afară de izolate şi firesti şovăiri. Stângace, de pildă, este evocarea convenţional epopeică a unui trecut de vitejie (**Răzbunarea lui Nour**) în care un bătrân boier nu moare liniştit până ce nepotul său nu răzbună asupra leşilor uciderea fiului. Mişcarea epică strictă va fi totdeauna punctul cel mai slab al scriitorului. Deşi proiectat în trecut, **Cântecul de dragoste** intră în programul general. Un ţigan, deci un suflet simplu, în stăpânirea instinctelor, se îndrăgosteşte de stăpână-sa şi nu face nimic altceva rău decât se frământă şi cântă cu foc din scripcă. Boierul îl pocneşte, gelos, cu hangerul. În **Moarta**, un boier îmbătrânit şi vechilul său plâng laolaltă pe moarta nevastă a celui din urmă pe care au iubit-o deopotrivă. În **Năluca**, un moş cam beţiv se ciorovăieşte cordial cu baba, care nici ea n-a fost lipsită de păcate. Un boier se chinuieşte pe patul morţii de căinţă (**Necunoscutul**) că a părăsit în tinereţe femeia iubită. Un tânăr se rătăceşte în ajunul Sfântului Vasile în coliba a doi moşnegi care-l primesc cu mare înduioşare, gândindu-se la un fecior al lor de mult mort. Un boier bătrân povesteşte cum a tras în tinereţe la un **Hanul Boului** cu o hangiţă foarte ademenitoare. Într-un **sat odată** vine călare un necunoscut care moare de dambla. Nimeni nu află rosturile lui şi popa cu crâşmarul îi vând calul. **Un ţipăt** e aproape o pantomimă în care vedem pe un fierar furios şi muncit de gânduri, ducându-se să-şi bată nevasta care-l

Scanned with OKEN Scanner

înșală. **Ivanciu Leul**, hangiu, suferă cu răcnete de moartea femeii sale. **Cei trei** sunt trei prieteni, adunați din iubire pentru nevasta unuia din ei. Bărbatul ultragiat omoară pe vinovați. Un boier dă lui **Cozma Răcoare** însărcinarea să-i fure o jupâniță, iar aceasta se mulțumește cu răpitorul. Toate aceste subiecte presupun violența pasiunilor și a gesturilor, totuși mișcarea e stinsă, înăbușită. Eroii au o taină pe care nu știu s-o exprime, care-i zbuciumă și-i duce la iuți gesturi crunte, după care rămân mereu întunecați și-ntr-o sălbatecă sau numai speriată stupoare. Mijlocul tehnic, de pe acum caracteristic al autorului, de a sugera mocnirea sub cenușă a pasiunilor e o respirație contemplativă în care se evocă un element stătător: natură vie ori moartă. După întoarcerea moșului bețiv, care acum sforăie lângă sobă, baba, care păcătuise pe vremuri cu un iuncăr, se pironește în monotonia ceasornicului (**Năluca**).

Volumul următor stabilește prin chiar titlu latența patimilor: **Dureri înăbușite**. Fie prin înrâurirea directă a lui Zola, fie prin mijlocirea lui Vlahuță, se observă aci o intenție (cu efecte păgubitoare) de studiu social. **Ion Ursu** e un mic **Assomoir**. Un țăran pleacă, din pricina sărăciei, și se face proletar, devenind, prin natura meseriei și din durerea de a se vedea înșelat de nevastă, un alcoolic. Crâșma e scena tipică de desfășurare a faptelor. Aci ea e un loc de pierzanie. Însă în decursul întregii opere a lui Sadoveanu crâșma, hanul, petrecerile cu băuturi sunt locurile statornice de întâlnire a eroilor. Volumul în totalitatea lui e sumbru, cu oameni îndobitociți de suferință și băutură, deși cu un substrat de umanitate. Sluga bătută de boier, bruta, nu găsește cu cale să se răzbune, când îi vine bine (**Sluga**). Un țăran sare în pădure, pe întuneric, asupra dușmanului său, acesta îl strânge bine, victima cere iertare, bat clopotele de înviere și inimile celor doi se îmblânzesc. Un individ bea până la îndobitocire, fiindcă e tuberculos în ultimul grad. Apoi aflăm că fata lui s-a făcut prostituată. Un boier (**Doi feciori**) este necontenit stors de bani de un fiu legal, în vreme ce cu melancolie contemplă pe un fiu tăinuit, argat pe moșie, care nu știe al cui e și nu cere nimic. Lui moș Simion i-a fugit de mult femeia de acasă, din care cauză a dus viață necăjită și întunecată. O regăsește într-o zi pe nevastă, îmbătrânită, și după o rece convorbire se despart amândoi ca doi străini (**Moș Simion**). Un lup e încolțit de oameni (**Lupul**). Un moș și o babă se ciorovăiesc și se bat până ce baba fuge cu un vagmistru, lăsând pe moș nemângâiat. **Petrea Străinul** e un om care nu are pe nimeni, un fost ocnaș, pripășit pe lângă un popă. Viața lui se petrece în tăcere și trudnice gânduri.

Culegerea **Dureri înăbușite**, poate cea mai slabă, cu toate că foarte onorabilă în producția generală a vremii, suferă de un ton negru. Simplitatea ia forma abrutizării și constatarea rudimentarității, a milei pentru umiliți. Petrecerea cu băuturi apare ca alcoolizare. Încă numaidecât scriitorul renunță la orice naturalism și începe să înfățișeze viața elementară ca un scop în sine și din ce în ce mai idilic. În **Crâșma lui Moș Precu**, întâlnirea eroilor se face, precum se vede, tot la crâșmă, aceasta fiind locul unde vin drumeții cu taine, care beau tăcuți și pleacă spre a nu se mai întoarce. Crâșmarul însuși are un trecut destul de neguros și nimeni nu-i cunoaște tinerețea. Oamenii au în tăcere și în violență o mecanică lentă, stereotipică, ca unii ce nu pot cuprinde în ei decât o singură dramă. În desfășurarea ca de ceasornic a poveștei lor unice, din ce în ce prozatorul folosește o limbă mai magistrală (...)

Scanned with OKEN Scanner

Pe lângă schițele de pustietăți țărănești se strecoară acelea cu monotonii de târg. Domnișoara Eugenița recitește o scrisoare romanțioasă: "Stimată domnișoară! de când te-am văzut întâia oară, un soare mai luminos a răsărit pe cerul vieții mele..." Un câine străin trece pe o stradă de mahala provincială și pe dată e declarat turbat și împușcat. Un osândit, neîmpăcat cu lipsa libertății, fuge de la ocnă și e ucis.

Multă vreme nuvelistica lui M.Sadoveanu se va desfășura pe aceleași teme, din ce în ce mai desăvârșită, nu însă fără oarecare monotonie pentru cine o străbate în întregime. Cu toată originalitatea artistică, scriitorul nu e un izolat, ci continuă, cu note proprii, nuvelistica vremii. Și mai întâi este clară, pentru cine observă bine, înrâurirea lui Caragiale, îndeosebi în două puncte care de obicei apar unite: sentimentul supranaturalului, deșteptat într-un han enigmatic și-n legătură cu o aventură erotică; și ispitirea tânărului de către o femeie mai în vârstă, văduvă, îmbietoare și malițioasă. Desigur că s-ar putea adăuga tipurile de anormali ale lui Caragiale, sufe-rind înăbușit de apăsarea societății. A doua puternică afinitate este cu nuvelistica lui Brătescu-Voinești și nu numai în punctul superficial de plecare (vânatul și pescuitul). Am văzut că eroii lui Brătescu-Voinești nu pot suporta spațiul analitic al unui roman, fiindcă ei au viața sufletească redusă până la stereotipie. Toți eroii lui Sadoveanu sunt niște automați, trăiesc vegetativ, fără reflecțiune. Singura notă mai deosebită este că la scriitorul moldovean reducțiunea devine sinonimă cu sălbăticiunea, ceea ce nu exclude o mare energie vitală comprimată care a izbucnit sau va izbucni odată, după care destindere individul își reia placiditatea imperturbabilă. De aceea eroii sunt mai cu seamă moși și babe, vechili, bouari, hoți, dezertori, oameni trăind în pustiire, lăsându-se rar pe la crâșmă spre a-și revela automat "taina". Împreună cu Brătescu-Voinești și cu Bassarabescu, Sadoveanu și-a întins (cu mai puțin noroc) interesul și asupra izolaților din târgurile provinciale, a micilor funcționari C.F.R., a măruntelor burgheze rumegând mari pasiuni. Cazul doamnei Bovary, tratat în câteva rânduri, nu e atât o urmare a înrâuririi franceze, cât o temă comună nuvelisticei de dinainte de război, care observa mica burghezie a impegaților.

Multă vreme dar, în felurite nuanțe, Sadoveanu va face monografia sufletului redus. Un copil suferă în tăcere și moare fiindcă a simțit că mumă-sa are legături vinovate cu un necunoscut. Un tânăr merge la vânătoare cu un neica Marin, fire tăcută, cu "vorba ruptă, zgârcită". Omul are o taină: un boier i-a rușinat nevasta și acum își ascunde de lume o fată. I-o descoperă tânărul, care scapă de răzbunarea întunecatului numai mulțumită armei pe care o are asupră-și. Daniil Macovei s-a însu-rat cu o fată onestă, față de care un individ are într-o zi un gest prea liber. În ciuda dovezilor de nevinovăție, Daniil, mocnit și neguros tovarăș, se automatizează în suspi-ciuni ce duc pe femeie la moarte. Boierul Costăchel face pe liber-cugetătorul; e în fond o ființă nevinovată, care a chemat preotul când fata i-a fost bolnavă. Domnul Ghiță Samson, "premarele", a rămas singur, nevasta ducându-i-se la Iași, și suferea de această agravare a singurătății. Vaca lui Șloim tinichigiul linge fereastra. Prilej de a ieși în prag și de a sta de vorbă cu străjerul de noapte. Boierul Costache Baluș se întoarce din străinătate la moșie și intrând, din pricină de vreme rea, în casa podaru-lui, e asemuit de mama acestuia cu feciorul ei. Într-o clipă boierul a intuit taina. Baba

fusese ibovnica tatălui său și podarul îi era frate. Revelarea unei atât de puternice drame cere, din partea scriitorului, obișnuita respirație contemplativă:

"...baba sta în colțul ei înghețată, într-o tăcere de groază.

Vântul și ploaia și apele Siretului răzbăteau cu freamăt adânc de-afară.

În bordeiul strâmt, în lumina roșcată a gazorniței, boierul se gândea, își acoperea obrazul cu palmele, își strângea fruntea înfierbântată între degete.

Lângă soba veche, aproape de el, un greier porni încet scârțâitul melancolic și monoton: cri-cri-cri!"

Domnița Maria stă, la moșia ei, ca într-un pustiu. Copilul ei risipește banii în petreceri și emite cambii false (**Mormântul unui copil**) (...)

Neamul Șoimăreștilor, ceva mai consistent din punct de vedere epic, e de aceeași structură, încât e cazul de a îndreptăți judecățile asupra epicii lui M.Sadoveanu prin definirea romanului istoric. Acesta e o varietate a romanului de aventură, care se sprijină pe concepția cea mai înaltă de virilitate (pe noțiunile de onoare și de vitejie, zicea Hegel). Eroul romanului de aventură e un bărbat în toată puterea cuvântului, în stare de a face față oricărei situații. El învinge întotdeauna pe dușman, se descurcă inventiv din cele mai grele cumpene și cucerește cu ușurință femeile, fără a se lăsa vrăjit de ele, și fără a le înșela. Cinstea virilă este cuprinsă în conceptul de erou. Direcțiile în care se exercită puterea bărbătească sunt de obicei două: eroului i se dau însărcinări de încredere, în care va întâmpina rezistența dușmanilor; el luptă și iese izbânditor, acesta e romanul eroic iar tipul reprezentativ (francez) e D'Artagnan; eroul întâmpină greutăți mai mult din partea naturii (e un explorator, un navigator) și are a dovedi ingeniozitatea întâiului om în a-și crea din nimic condițiile civilizației, acesta e romanul propriu-zis de aventură și tipul caracteristic (englez) este Robinson. Și într-un caz și în altul eroul e o forță pozitivă, constructivă, o expresie a binelui și trebuie să câștige de la început toată simpatia cititorului și o încredere oarbă în capacitatea lui de a se realiza. Niciodată eroul nu rămâne înfrânt, niciodată nu se cuvine ca el să cadă în depresiuni din cauza dragostei (asta fiind o slăbiciune lirică incompatibilă cu virilitatea canonică) și în linie generală el nu trebuie să moară înainte de a-și îndeplini toate misiunile sale. Moartea lui e admisă atunci când e necesară pentru a încheia rotund o carieră deplin desfășurată. Pentru a se da eroului putința de a-și arăta măsura vitejiei și a intrepidității, intriga romanului trebuie să fie o neostenită și mereu neprevăzută mișcare epică, oricât de absurdă. Analiza caracterelor și a stărilor este principial eliminată, cu toate acestea ea se înlocuiește cu un schematism tipologic pe distincția de bază bine-rău. Eroul are tovarăși, toți simpatici dar cu un mic pigment de viții (lene, fanfaronadă, lăcomie), care-i face subalterni eroului principal, întrupător al virilității perfecte. În fața sa stau exponenții răului, care pot fi și ei viteji, trădători, cruzi; vicleni. Lașul nu lipsește niciodată, căci e un metru al vitejiei. El poate să se afle și într-o tabără și într-alta. Există lașul în slujba binelui, scuzabil prin simpatia lui instinctivă pentru erou și pricină de veselie. La acești eroi activi se adaugă marile puteri sociale în numele cărora luptă eroul (regele, femeia iubită inaccesibilă), apoi indiferenții, burghezii, slugile, umanitatea inferioară într-un cuvânt.

În lumina acestor observații, se poate constata că lui Sadoveanu (la începuturile

Scanned with OKEN Scanner

sale epice mult mai aproape de formula genului) îi lipsesc bogăția și neprevăzutul intrigii aventuroase și ținuta înalt virilă a eroilor, căci eroii săi se melancolizează repede și dau în deznodământ fatal întreprinderii lor. Unele aspecte dramatice din Taras **Bulba** al lui Gogol au putut să-l inducă în eroare, deși acolo personagiul tânăr îndrăgostit e în fond de tip feminin, antiteza eroului, adevăratul erou fiind bătrânul.

Întorcându-ne la **Neamul Șoimărești**lor, luăm cunoștință de isprăvile unui răzeș, Tudor Șoimaru, în ciocnirea prin care Ștefan Tomșa lua, în 1612, scaunul Moldovei. Războiul e mai mult în stil crunt, colectiv, decât eroic. După izbândă, Tudor Șoimaru cere lui Tomșa slobozenie să se repeadă acasă într-un sat din ținutul Orheiului, pe care nu-l văzuse de ani de zile. Începe obișnuita călătorie cu abateri la hanuri. La un astfel de popas dau de un boier care țipă că i-au furat cazacii pe fata sa Magda. E de la sine înțeles că eroul-tip Tudor Șoimaru trebuie s-o scape, să se îndrăgostească de ea și să aibă corespundere în sens ideal. După izbândă însă urmează ospătare cu vin moldovenesc în oală smălțuită roș și cu pui fripți în tigla. Călătoria urmează într-un ton excesiv sentimental. Ajuns în satul răzășesc, Tudor află că boierul cel cu fata luase silnic pământurile răzeșilor. Eroul este în îndoială, deși într-un adevărat roman de aventură nu ar fi loc decât pentru o singură desfășurare: fata iubește, instinctiv, pe erou și se pune în conflict cu tatăl, eroul ia apărarea celor slabi și combate pe boieri. Concilierea celor doi termeni rămânea o chestiune de imaginație. În realitate lucrurile se petrec altfel. Tudor Șoimaru trece în Polonia și nimerește la curtea lui Ieremia(?), care unelteșe spre a pune în scaunul Moldovei pe fiul lui, Alexăndrel. Printre boierii credincioși lui se află și Stroie Orheianu, tatăl Magdei. Tudor Șoimaru se înfățișează fetei, care se face însă a nu-l cunoaște, atenția ei fiind pentru un șleahtic polon cu care se va căsători. Tudor e umilit și amărât și, dezgustat de fete de boier, se întoarce "la cuib", unde se însoară cu o fată pe potriva lui, Anița. Eroul a devenit deci un melancolic și s-a dovedit lipsit de prestigiu asupra femeilor. Ca și în tragedia clasică, eroul de epopee se cuvine să fie nobil sau măcar într-o condiție care să stingă orice reacțiuni de clasă. Scriitorul a căzut într-o temă de roman social, pe ideea conflictului între țăran și latifundiar. Și într-adevăr, de acum înainte, părăsind orice activitate eroică, Tudor Șoimaru se dedică cauzei Șoimăreștilor, cu un sentiment de răzbunare ce nu e în formula viteazului. El capătă înapoi de la Tomșa pământurile obștei pe care sub Alexăndrel e pe cale de a le pierde. Stroie Orheianu se întoarce. Acum reapare în calea Șoimarului Magda, care sfătuiește pe Tudor să fugă din fața mâniei tatălui ei. E un fel de recunoștință ciocoiască în care nu intră dragoste spontană, căci, afirmă ea răzeșului, "cărările noastre au trebuit să se despărțească". Nici Tudor nu mai e simțitor la asemenea evocări și, cu o încruntare nepotrivită pentru un erou, mărturisește sumbru: "Acum între noi e sânge..." Și într-adevăr, puțin după aceea Șoimaru cu ai săi omoară pe boierul Stroie, îngăduind fuga numai Magdei. Ei dau foc curții, ca țăranii din **Răscoala** lui Rebreanu, așa cum fac eroii care, mereu voioși, țin numai să facă o demonstrație a vitejiei lor.

Scris cu mult mai târziu, romanul istoric **Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi Vodă** este de un nivel artistic superior. Însușirile proprii ale scriitorului sunt la maturitate. Structural epicul nu a evoluat și aventurosul e nesatisfăcător. În toamna anului 1679

Scanned with OKEN Scanner

intră în Moldova, din Lehia, abatele de Marenne, trimis extraordinar al regelui Franței la Poartă. Misiunea lui este însă secretă. Ne-am aștepta ca din acest moment să decurgă evenimentele eroice. În realitate nu se întâmplă nimic. În mai mult de jumătate de roman abatele de Marenne e un simplu spectator care contemplă Moldova, de sus și până jos, în trecere. Faptul că e francez are ca și în **Nopțile de Sânziene** rostul său. Abatele întrupează civilizația apuseană la culme și reacțiunile lui față de sălbateca Moldovă vor defini mai contrastant arhaicul. În calea părintelui iese beizadea Alecu Ruset, fiul fostului domn, îndepărtat de la curte, ținut sub observație, dar totuși tolerat în țară fiindcă are protecții la Poartă. Beizadeaua iubește pe fata lui Ducavodă, pe Catrina, care și ea îl privește cu ochi buni și-i înlesnește întâlnirile. Mai ales în ultima parte a romanului, beizadeaua se va sili să răpească pe Catrina sau să zădărnicească cununarea ei cu un altul. El va fi înfrânt și omorât. Deci și de data aceasta avem de a face cu un erou melancolic, lipsit de inițiativă din cauza dragostei sau cu o inițiativă dezordonată și ineficientă. În afară de aceasta, în chip excepțional, Ruset e un om fin, cu știință de limbi străine, capabil de a medita asupra realităților etnice, și cu patimă gastronomică. Astea toate îi dau o pasivitate antieroică. Prin urmare, când abatele de Marenne intră în Moldova și se întâlnește cu beizadeaua, se așază față în față două civilizații, una modernă și una primitivă. Ruset primitivul (slujit numai de putința de a lua cunoștință conceptuală de fondul său primar) face onorurile Moldovei și-i arată papistașului Edenul. În această explorare a fericirilor unei lumi sălbatice și inocente stă tot romanul și pentru gustarea lui e nevoie de simțul voluptății, nu de instinctul infantil al vitejiei.

Intrat în Moldova, abatele află de la căpitanul Ilie Turculeț, însoțitorul său din porunca domnului, că are să plouă. Om cu prejudecata motivării științifice, se miră, iar Turculeț îi face o meteorologie de om al naturii:

"- Cuvioase părinte, n-am cerut sfat nici unui cetitor în stele; văd însă graurii în cârduri cu cioarele și cu stăncile, și cunosc, mai ales după glasul acelor cioare și acelor stănci, că vremea se strică. Pe lângă asta știu că vântul, care az-dimineață ne aburea în față, a stat de la amiază; și acum alt vânt, cu alt cântec și alt ascuțiș, a prins a sufla din spatele nostru, de către miezul nopții..."

Evident, o ploaie strașnică vine la timpul prezis. Pe abate îl surprinde sublima singurătate a priveliștilor, raritatea omului. Moldova e o Americă virgină ca aceea din **Atala** de Chateaubriand (...).

Mai apropiate de formula epicului eroic sunt cele trei romane în continuare **Frații Jderi** (**Ucenicia lui Ionuț, Izvorul Alb** și **Oamenii Măriei Sale**) unde căutătorul de peripeții este mai satisfăcut, și care totuși în substanța lor sunt cu totul altceva decât niște romane istorice.

Intriga pe scurt a întâiului volum e aceasta: Ionuț Păr-Negru zis Jder cel mic, fiu al unui Comis din vremea lui Ștefan-vodă cel Mare, se îndrăgostește de o jupâniță căreia îi dă târcoale, fără gânduri adânci, însoțit de Alexandru, fiul domnitorului. Băiatul e fiul unui viteaz cu alți feciori tot atât de aprigi în credința pentru domn. Tatăl are în paza lui caii lui vodă și îndeosebi pe unul alb din seminția căruia ies năzdrăvani pe care încalecă Ștefan și fără de care n-ar fi ferit de soartă. Vin furi să

ucidă acest cal şi toţi Jderii se apără cu multă chibzuinţă. Duşmani ai domniei chitesc să-l fure pe Alexandru, coconul domnesc, care bate imprudent drumurile la jupâniţă. Jder cel mic se luptă vitejeşte şi scapă pe Alexandru. Apoi află că pe jupâniţă (pe nume Nasta) au luat-o în robie tătarii. Ca orice tânăr îndrăgostit, Jder cel mic nu-şi găseşte locul de dorinţa de a-şi scăpa iubita şi, în ciuda sfaturilor chibzuite, aleargă cu un slujitor pe urmele ei. Nu mai puţin inimoşi, toţi ceilalţi Jderi îi vin în urmă, cu învoirea lui vodă. Din nefericire vitejia desfăşurată este zadarnică, deoarece Nasta se aruncase în mare din corabia care o ducea. Deznodământul e, ca şi în celelalte romane, cam deprimant într-o scriere de vigoare, totuşi intriga în general rămâne valabilă şi graţioasă. Dar nu se poate ca cetitorul grăbit, cu suflet copilăresc, să n-aibă, citind cartea, care e cu toate acestea remarcabilă, un sentiment de poticnire, de curgere grea. Perceperea substanţei cere rafinament şi fondul real este altul, precum se va vedea.

Suntem într-o eră idilică, de o fericire mitică, în care un voievod, ca un semizeu, călăuzeşte noroadele cu puteri în cer şi pe pământ. Divanul său e un mic Olimp:

"Sus, stătea vodă întru toată mânia, împresurat de boieri; şi spătarul îi ţinea spata şi buzduganul. Nimeni nu putea să înlăture dreptatea acelui braţ. Ori boier, ori mişel simţea aceeaşi apăsare ca sub o întocmire neclătită aşezată de Dumnezeu. De când acea putere se aşezase asupra Moldovei, părea că s-au schimbat şi stihiile. Ploile cădeau la timp, iernile aveau omături îmbielşugate. Iazurile stăteau liniştite în zăgazuri; morile şi pâraiele cântau în văi; prisăcile se înmulţeau în poienile pădurilor; drumurile erau paşnice. Neguţătorii treceau fără griji ori la nemţi şi leşi, ori la tatari, ori în Ţara Ungurească; plăteau vama cu dreptate, nimeni nu le pricinuia sminteală..."

Domnul umbla prin ţară să împartă dreptate supuşilor şi să se închine la mânăstiri şi cu acest prilej se abate şi pe la herghelille sale străjuite de Manole Păr-Negru, în care împrejurare ia cunoştinţă de prezenţa Jderului cel mic. Întâia misiune a băiatului e de a înfăţişa lui Ştefan-vodă mâncările gătite de mamă-sa vitregă, jupâneasa Ilisafta, şi anume "clapon cu vin, opărit cu unt" după o reţetă rămasă de la un boier al lui Mavrichie Împărat, şi prepelite împănate în ţiglă subţire de lemn. Vodă cu odrasla sa se aşază ţărăneşte pe butuci de brad şi mănâncă bucatele Ilisaftei, în vreme ce curtea, vrăjită şi stând cu respect în picioare în jurul măriilor-lor, se bucură de împărăteştile alimente numai cu ochii. Simion, fratele Jderului, are cinstea de a turna în cupa lui vodă vin dintr-un fedeleş.

Aceeaşi înfăţişare de belşug euforic este şi la hanul lui Pan Iohan, de unde eroii (toţi eroii lui Sadoveanu se întâlnesc la han) capătă bune ştiri în felurite împrejurări. Aci se găsesc drept bucate zeamă de găină cu găluşte de hrişcă, adusă în străchini, şi plachie de mălai măruntel.

Belşugul alimentar din curţile şi hanurile Moldovei este un aspect particular al unei rodnicii nebune, de ţară aproape necălcată de oameni. Într-o dumbravă numită Măr-Putred (simbol întâmplător poate, dar puternic, al cantităţii imense de roade) iarba nouă răzbeşte prin iarba veche şi zimbrii se amestecă cu oile sălbatice cu treisprezece coaste. Oaia sălbatecă a lui Cantemir încântase îndeosebi pe Eminescu, ca element al unei Dacii scoase din orice îngrădire de timp. (...)

Scanned with OKEN Scanner

Ucenicia lui Ionuț e poemul întâiei dragoste juvenile, fără urmări, **Izvorul Alb** e poemul dragostei matrimoniale. Acum se împreună vodă cu Maria de Mangop, se îndrăgostește Simion Jder de Maruşca, odrasla tăinuită a lui Ștefan însuși. Romanul nu e lipsit de peripeții, sensul lui rămâne mereu savoarea primitivității. Faptele sunt elementare. Ștefan-vodă merge la vânătoare de zimbri, face nuntă, un boier fură pe Maruşca, Jderii se iau după el în Lehia și aduc înapoi fata.

Marile puteri ale naturii sunt acum ostile. Seceta și cutremurul înspăimântă rara omenire. Vodă și cu boierii ies într-o ceremonioasă smerenie "îmbrăcați în haine grele". Aceste catastrofe nu schimbă euforia totală a Universului. Erotica domnului și a Jderului sunt calendaristice, contemporane cu frământarea tuturor sălbăticiunilor: "căci acuma, în septemvrie, la începutul anului, fiarele acestea încep a avea fierbințeala dragostei și se caută unele pe altele; mai ales buhaii mugesc cu putere, pălindu-se cu frunțile și împungându-se cu coarnele, războindu-se pentru stăpânirea poienilor, unde pasc bouroaicele. Mugetul bourului e mai adânc și mai înfricoșat decât cel al cerbului care umblă după ciutele lui tot la vremea asta". (...)

Aceste ultime romane fac parte din opera cea mai valabilă a scriitorului și izbesc prin maturitatea mijloacelor verbale. De obicei se explică prin limbă buna percepere a fondului, dar în general în proză această prejudecată artistică e falsă. Romanele lui Al.Dumas-tatăl nu au nevoie de stil. E foarte cu putință ca străinul care ar citi numai ideile textului să rămână oarecum mirat de sărăcia lor epică și chiar cu un sentiment de monotonie. Limbajul e aci în parte chiar conținutul operei, ca la Creangă, ca la Caragiale, o conduită a oamenilor. Descărcat de savoarea lingvistică, fondul se împuținează, căci ceremonia și ingenuitatea arhaică sunt în bună măsură figurate prin limbă. Este de notat că această limbă nu e valabilă pentru că e o acordare mai savuroasă a graiului moldovenesc. E o limbă ireală, cum se cuvine unei lumi ieșite din ev, o adevărată creație, amestec original de Neculce, grai țărănesc, ardelenesc, fără nici o asemănare cu izvoarele ei parțiale. În felul acesta pastișa este înlăturată. Frazele curg vrăjite într-o savuroasă monotonie liturgică, împrumutând realitatea lor lumii vizibile. (...)

Baltagul este, prin repeziciune și desăvârșit echilibru al expresiei, una din cele mai bune scrieri ale lui Sadoveanu. Mulți prețuiesc această scurtă narațiune ca roman, vorbind de creația scriitorului, de posibilitatea psihologică a eroilor. În fond, nimic din toate acestea. Vitoria, eroina principală, nu e o individualitate, ci un exponent al speței. Scrierea nu poate produce emoții estetice veritabile decât aceluia care o reduce la noțiunea unei civilizații arhaice. Acum suntem în Dacia, în teritoriul muntenesc al oierilor, ca punct de plecare. Intriga romanului e antropologică. În virtutea transhumanței, păstori, turme, câini migrează în cursul anului, calendaristic, în căutare de pășune și adăpost, întorcându-se la munte la date întru veșnicie fixe. Cazul din **Baltagul** e, în punctul de plecare, acela din **Moriță**. Un cioban a fost ucis de alți păstori spre a fi prădat de turme. Scriitorul a depășit însă cu mult această temă, mai mult lirică, construind un epic suprapus. Nechifor Lipan nu se întoarce într-o toamnă acasă și nevasta lui, Vitoria, cade în negre presupusuri. După o criză de îndoială, Vitoria capătă încredințarea că bărbatul a fost ucis. Durerea se descarcă în certitudine și dă

Scanned with OKEN Scanner

naștere hotărârii pioase de a găsi trupul bărbatului și a-l îngropa creștinește. Într-o societate de tip arhaic, rezolvarea zbuciumului în rit e foarte normală și îngrijirea femeii de a-și îndeplini ultimele îndatoriri de afecțiune față de soț e mișcătoare. Tragedia greacă ne-a obișnuit cu înmormântările pioase. Scriitorul complică această situație cosmică.

În căutarea bărbatului, Vitoria pune spirit de **vendetta** și aplicație de detectiv. O adevărată nuvelă polițienească se desfășoară, în stil țărănesc, bineînțeles, cu o artă remarcabilă. Vitoria dovedește o luciditate excesivă. De pildă, înainte de plecare, încredințează banii, luați pe mărfurile vândute, părintelui. Peste noapte hoți necunoscuți umblă să-i jefuiască ograda și casa. De unde trage încheierea că martorul predării sumei a fost discret, căci altfel hoții ar fi călcat pe popă. Vitoria ia drumul oilor, poposind din crâșmă în crâșmă. În felul acesta dă de urmele lui Lipan, află câte oi a cumpărat acesta, cui a vândut o parte, până unde a fost însoțit de cumpărători. Înfățișarea tovarășilor e reconstituită, oamenii identificați. Câinele lui Lipan iese și el la iveală. Cu ajutorul lui, femeia dă de cadavrul soțului căruia i se fac slujbele religioase cerute. Acum intervine și autoritatea, obligatoriu. Dar Vitoria nu se lasă. Ea singură conduce opera de stabilire a vinovăției, punând la cale o adevărată confruntare a criminalului cu mortul. De altfel, feciorul ei, care o însoțea, era prevăzut cu un baltag destinat actului de răzbunare. La sfârșit e pregătit și ultimul argument: câinele care sare în gâtul ucigașului, rănindu-l mortal. Autoritatea, în persoana subprefectului, n-are altceva de făcut decât să confirme intuiția polițienească a femeii.

Prin urmare Vitoria e un Hamlet feminin, care bănuiește cu metodă, cercetează cu disimulație, pune la cale reprezentațiuni trădătoare și când dovada e făcută dă drumul răzbunării. Cazul lui Hamlet feminin îl mai avem în literatura română: e **Năpasta** lui Caragiale. Așadar, obiecția ce se poate face e aceeași: prea multă îndârjire din partea unei femei.

Fundamental și remarcabil este simțul automatismului vieții țărănești de munte. Oamenii fac fel de fel de presupuneri, Vitoria le respinge. Lipan nu poate face în cutare lună decât asta și asta. Mișcarea este milenară, neprevăzutul nu intră în ea ca și în migrațiunea păsărilor. Vitoria nu măsoară vremea cu calendarul, ci cu semnele cerului. În stilul său magistral, Sadoveanu înfățișează toate acele ritmuri ale vieții primitive, determinate numai de revoluțiunea pământului și nicidecum de vreo inițiativă individuală. Uneori ți se pare că citești unele din cele mai bune romane ale lui Jack London și rămâi mirat, în ciuda deosebirilor de culori, de aceeași mișcare largă, astronomică. Aici nu sunt drumuri, ci numai expediții. Taciturnitatea omului de țară, surzenia mai mult simulată decât veritabilă, astea sunt puse în dialoguri de neuitat. (...)

Luat în totalitate, M.Sadoveanu e un mare povestitor, cu o capacitate de a a vorbi enormă, asemănător lui Creangă și lui Caragiale, mai inventiv decât cel dintâi, mai poet decât cel de-al doilea, deși fără echilibrul artistic al lui Caragiale. Prin gura sa vorbește un singur om, simbolizând o societate arhaică, dar, spre deosebire de Eminescu, societatea aceasta este analizată în toate instituțiile ei. Opera scriitorului e o arhivă a unui popor primitiv ireal: dragoste, moarte, viață agrară, viață pastorală,

Scanned with OKEN Scanner

război și asceză, totul e reprezentat. Cu o inteligență de mare creator, scriitorul a fugit de document, ridicându-se la o idee generală. Dacă Sadoveanu n-a creat oameni, a creat însă un popor de o barbarie absolută, pus într-un decor sublim și aspru, măreț, fabulos, dotat cu instituții geto-scitice, formulate pe cale imaginativă. Ca și Chateaubriand, Sadoveanu creează întâi un univers pentru a-și așeza făpturile sale, care nu sunt însă mișcate ca la romanticul francez de melancolii stilizate, ci de porniri instinctive, tăcute și rituale. Goticul, muzicalul nu intră în opera sa, care ar fi clasică dacă echilibrul n-ar fi stricat de sensul rigidității. Idilicul lui Sadoveanu e în înțelesul cel mai larg asiatic, scitic (fără înnegurări slave), revărsat într-o netulburată placiditate, într-o cantitate mută.

(Din vol. **Istoria literaturii române de la origini până în prezent**)

APRECIERI CRITICE

"Nu se poate să nu recunoaștem în această lucrare un caracter de monumentalitate nu numai tecnică, iconografică, informativă, într-un cuvânt, nu numai de muncă conjugată, ci și de talent literar, în fața căruia nu poate rămâne neimpresionat oricine are cât de puțină stpânire de sine pentru a-și uita repulsiunile ideologice și, ceea ce e mai greu, pentru a-și înfrâna nemulțumirile personale față de autor, în genere, sau din pricina situației ce i s-a făcut în cartea lui. Pentru întâiași dată considerabilul material al întregii literaturi române - privit în valoarea lui estetică, și nu culturală, cum au făcut alții - ne este prezentat ca un tot viu articulat, printr-un mare dar de însuflețire ce străbate pulberea amănuntelor învolburând-o, organizând-o într-o alcătuire vastă, aerată, fără cotloane și păienjenișuri. Un spirit latin de o mare claritate prezidează această organizare, în care oameni cu mai multe cunoștințI istorice decât dânsul s-au pierdut în inextricabile mărăcinișuri ale erudiției pentru erudiție, fără a le fi putut însufleți. Nici una din nuanțele talentului literar nu-i lipsește d-lui G. Călinescu: facilitatea grațioasă a unui stil fără sforțare, în care se îmbină modul liric cu modul științific într-o fuziune perfectă, dând mereu impresia calității, a sunetului plin și nu găunos, remarcabilul dar de observație, în ordinea morală și fizică, ce-l înclină spre o portretistică colorată, plină de injustiții, dar vie, pitorească, odihnitoare, într-o compoziție prin natura ei abstractă, puterea de amplexiune a unei percepții estetice foarte fine când nu e împiedecată de demonii interiori, a unei capacități de speculație, de asociație, de mobilitate de ideație, pentru care nu ne putem arăta decât admirația - totul redat într-o fluență de expresie ce înlătură orice element de constrângere intelectuală ori de pedantism doctoral."

Eugen Lovinescu

"**Istoria literaturii române** e o carte mare în sensul larg al cuvântului, un moment al culturii românești. Genul ei e "sui-generis". Nu poate fi determinat, dar se impune cu puternică fizionomie proprie. Talentul de scriitor îl indică printre primele rânduri ale literaturii noastre. Portretele, unele analize - aceea a lui Sadoveanu, atmosfera conferințelor lui Iorga, a lui Goga, Eminescu, Topîrceanu, Rebreanu, Arghezi și câte al-

Scanned with OKEN Scanner

tele -, bogăţia infinită de observaţii, de caracterizări sclipitoare, spiritul, ironia, pătrunderea psihologică, bogăţia informaţiei, a punctelor de vedere, depăşesc superb şi de departe insuficienţele şi lacunele".

Mihai Ralea

"Inteligenţă subtilă, percepţie critică fină, fantezie aprinsă, sensibilitate mobilă şi talent plastic abundent, G. Călinescu este atât de dotat , încât se foloseşte - simultan sau succesiv - de marile sale însuşiri, oferindu-ne cel mai atractiv spectacol din critica noastră de astăzi. Temperament impresionist, personalitatea sa îmbină în mod ciudat impulsivitatea lui Iorga cu maliţia şi rafinamentul lui E. Lovinescu."

Pompiliu Constantinescu

"Romancier de uimitoare resurse, poet, dramaturg, eseist delectabil, G. Călinescu posedă teoretic şi practic toate mijloacele înfăptuirii, deci şi înţelegerii unei opere literare, ale recunoaşterii valorilor artistice, având totdeauna putinţa ierarhizării lor. L-am putea compara cu marii istorici şi critici literari ai lumii ca De Sanctis, Lanson, Croce, Thibaudet, dacă el însuşi nu s-ar fi delimitat de unii dintre aceştia, constituindu-şi o metodă proprie, ce se deosebeşte de istorism şi scientism, servindu-se de toate la un loc şi de nici una în chip unilateral."

Al. Piru

3. TUDOR VIANU

(1897-1964)

Se naşte la 27 decembrie 1897, la Giurgiu. Este poet, estetician, istoric literar, memorialist, autor de studii de stilistică. Face studii primare în oraşul natal. Începe gimnaziul în Giurgiu şi termină cursurile la Liceul "Gh. Lazăr" din Bucureşti. Din 1915 este student al Facultăţii de Filosofie. Primele articole îi apar în **Flacăra**, în 1916. Colaborează la **Viaţa nouă**, **Literatorul**, **Revista critică**, **Sburătorul**, **Gândirea** etc. Din 1955 este academician.

Se stinge din viaţă la 21 mai 1964, la Bucureşti.

OPERA: **Influenţa lui Hegel în cultura română** (1933); **Estetica** (1933-1936); **Ion Barbu** (1935); **Arta prozatorilor români** (1941); **Introducere în teoria valorilor întemeiată pe observaţia conştiinţei** (1942); **Filosofia culturii** (1944); **Problema metaforei şi alte studii de stilistică** (1957); **Literatura universală şi literatura naţională** (1956); **Studii de literatură comparată** (1960); **Poezia lui Eminescu** (1930); **Al.Odobescu** (1960); **Studii de literatură română** (1965); Traduce din opera lui Shakespeare şi Goethe; **Versuri** (1957).

Scanned with OKEN Scanner

DUBLA INTENȚIE A LIMBAJULUI ȘI PROBLEMA STILULUI

Este o constatare plină de consecințe, pentru întreg domeniul studiilor estetice și literare, faptul că limbajul omenesc este însuflețit de două intenții care, deși rămân mai tot timpul solidare, nu sunt mai puțin diferite în spiritul și direcția lor. Am arătat și altă dată că cine vorbește o face pentru a-și împărtăși gândurile, sentimentele și reprezentările, dorințele sau hotărârile, dar că în același timp comunicările sale năzuiesc să atingă o sferă anumită a semenilor care întrebuințează același sistem de simboluri lingvistice. Cine vorbește "comunică" și "se comunică". O face pentru alții și o face pentru el. În limbaj se eliberează o stare sufletească individuală și se organizează un raport social. Considerat în dubla sa intenție, se poate spune că faptul lingvistic este în aceeași vreme "reflexiv" și "tranzitiv". Se reflectă în el omul care îl produce și sunt atinși, prin el, toți oamenii care îl cunosc. În manifestările limbii radiază un focar interior de viață și primește căldură și lumină o comunitate omenească oarecare.

Cele două intenții ale limbajului stau într-un raport de inversă proporționalitate. Cu cât o manifestare lingvistică este menită să atingă un cerc omenesc mai larg, cu cât crește valoarea ei "tranzitivă", cu atât scade valoarea ei "reflexivă", cu atât se împuținează și pălește reflexul vieții interioare care a produs-o.

Generalitatea unei formulări crește prin însuși sacrificiul intimității și adevărului ei subiectiv. O ecuație matematică, o lege mecanică, o formulă chimică sunt fapte lingvistice menite prin structura lor să se împărtășească oricărei inteligențe omenești. Ele nu sunt limitate nici de caracterul național al limbilor, nici de felul particular al tendințelor și sensibilității celui care le înregistrează. Când spun, de pildă, că "suma unghiurilor unui triunghi este egală cu două unghiuri drepte" sau când afirm că "corpurile se atrag în raport direct cu masa și în raport indirect cu pătratul distanței lor" construiesc un fapt de limbă care se poate transmite oricărei inteligențe omenești, dar care nu comunică nimic despre mine însumi. Prin această aserțiune relativă la raportul dintre lucruri nu transpare nici un reflex din intimitatea psihică a vorbitorului.

Oricine vede însă că nu același este cazul unui vers de Eminescu sau Racine. Valoarea de circulație a unor asemenea fapte de limbă este cu mult mai restrânsă. Răsunetul reținut de intimitatea spirituală care le-a proiectat este însă nemăsurat mai puternic. Tranzitivitatea lor este mărginită; reflexivitatea lor este infinită. Există creații ale poeziei în care privim ca într-un abis fără fund. Citească-se versul lui Eminescu: "Apele plâng clar izvorând din fântâne". Este limpede că intenția reflexivă a acestei manifestări de limbă întrece cu mult intenția ei tranzitivă. Căci nu știrea despre felul cum izvorăsc apele interesează în acest vers, ci acel înțeles emotiv și muzical al lucrurilor precipitat în intimitatea subiectivă a poetului. Nu toți cititorii acestui vers vor

Scanned with OKEN Scanner

putea realiza intenţia lui reflexivă. Tranzitivitatea lui va scădea prin însăşi dificultatea de a percepe acea semnificaţie muzicală a lucrurilor apărută poetului. Poetul îşi va fi limitat cercul autenticilor lui cititori prin însăşi adâncimea şi adevărul subiectiv al expresiei sale.

Dar deşi cele două amintite intenţii ale limbajului sunt deosebite prin caracterul lor, ele se găsesc într-un raport de cooperare care trebuieşte precizat. Poate că, printre faptele lingvistice, numai ecuaţiile matematice şi legile ştiinţifice sunt acelea în care tranzitivitatea domină în chip absolut. Numai în aceste fapte lingvistice, apoi, urma oricărui reflex al vieţii interioare este eliminată cu desăvârşire. Am văzut că cine ia cunoştinţă de una din formulările exacte ale ştiinţelor nu primeşte nici o veste despre felul general de a fi sau despre momentul sufletesc particular al persoanei care a enunţat mai întâi acele formulări sau care le repetă în faţa noastră. Reflexivitatea legilor şi formulelor ştiinţifice este nulă. În restul manifestărilor lingvistice, intenţia tranzitivă şi reflexivă se găsesc deopotrivă la lucru, deşi una din aceste intenţii poate deveni preponderentă. Astfel, locurile comune, expresiile care se repetă, formulele de întâmpinare şi de politeţe etc. sunt fapte de limbă în care puterea de a se transmite a crescut prin însuşi sacrificiul virtuţii lor de a exprima dispoziţia generală sau actualitatea sufletească a celui care le întrebuinţează. Reflexivitatea acestor formulări nu este nulă, dar este atenuată. În direcţia atenuării reflexului subiectiv se dezvoltă şi limba practică şi comună, în care nevoia de a transmite scade valoarea limbii ca document interior. Desigur, a transmite înseamnă a transmite "ceva". Sub semnul social trebuie să se găsească o realitate individuală. Dar această realitate poate aparţine ea însăşi straturilor mai socializate şi mai impersonale ale conştiinţei individuale, sau poate aparţine păturilor ei mai intime şi mai subiective. Astfel, în scrisorile de afaceri sau de politeţe şi în conversaţiile uzuale, reflexul individual provine din ceea ce suntem obişnuiţi a considera drept zonele mai superficiale ale conştiinţei. Convenţionalismul acestor manifestări este notoriu. În creaţiile poeziei, reflexul urcă din zonele ei mai adânci.

Am arătat că există fapte lingvistice în care reflexivitatea este nulă sau mult atenuată. Există oare fapte lingvistice în care tranzitivitatea lor se găseşte în aceeaşi situaţie şi în care reflexul interior urcă până la cel mai înalt grad cu putinţă? Desigur, o expresie lingvistică în care puterea de a se transmite este anulată nu poate fi judecată nici în virtutea ei de a reflecta fondul subiectiv al vorbitorului. Delirul unui nebun nu poate fi apreciat nici ca fapt lingvistic tranzitiv, nici ca fapt reflexiv. Din această pricină, toate manifestările limbii în care tranzitivitatea se apropie de punctul nul nu pot fi judecate decât în raport cu aspiraţia, cu veleitatea lor. Ştim, de pildă, că operele suprarealiştilor moderni sunt însufleţite de năzuinţa de a transcrie lectura cea mai adâncă a conştiinţei în sine însăşi. Pentru a obţine acest rezultat, suprarealistul nu vrea să reţină nimic, în scrierile sale, din ceea ce se organizează în straturile conştiente şi lucide ale sufletului. El refuză chiar lucrarea discriminativă a atenţiei, adică a atitudinii negative, al cărei prim rezultat va fi eliminarea din conştiinţă a destăinuirilor ei cele mai adânci. Suprarealistul se va opri, deci, la "dictarea subconştientului", la "automatismul psihic" menit să scoată la iveală fondul lui cel mai intim subiectiv. Citească însă cineva oricare din lucrările suprarealiştilor şi va constata

cum slaba lor tranzitivitate crește din însăși veleitatea adâncimii lor. Dealtfel, în mod foarte general, se poate spune că obscuritatea în literatură este un efect al desocializării expresiei prin concentrarea exclusivă a vorbitorului către procesul său subiectiv. Una din cauzele obscurității în literatură este coborârea în adâncimi, care îl lipsește pe vorbitor de puterea de a transmite. Sunt obscuri autorii care, dorind să se exprime cât mai complet și mai profund, nu mai ajung să comunice cu alții. Dimpotrivă, preocuparea scriitorului de a se face înțeles, creșterea intenției sale de a transmite, îl împinge adeseori către superficialitate și convenționalism.

Expresia literară este pândită, astfel, de două primejdii, decurgând din natura însăși a limbajului. Cu aceeași dreptate se poate spune că expresia literară se organizează pe linia de demarcație a celor două intenții ale limbii. Opera literară reprezintă o grupare de fapte lingvistice reflexive prinse în pasta și purtate de valul expresiilor tranzitive ale limbii. Desprind la întâmplare, dintr-o povestire a lui Mihail Sadoveanu, următorul pasaj: "Vremea era pe la toacă, dar căldura era încă în toi și juca rotind ca răsfrângerile unei ape tainice pe deasupra caselor adormite. Ulița ridica, pustie și singuratică, spre strălucirea asfințitului. Clopote începură a bate dulce și trist, de la bisericile târgului. Fetița se opri o vreme în loc, ascultând." Analiza poate distinge destul de limpede, în șirul acestor notații, expresiile care au o simplă valoare tranzitivă de cele care adaugă reflexul viziunii și sentimentului intim al scriitorului. "Vremea era pe la toacă... căldura era în toi... ulița ridica... clopote începură a bate... fetița se opri..." sunt comunicări a căror putere de transmitere este nelimitată, dar care nu ne spun nimic despre cel care le face. Aproape fiecare din aceste notații sunt însoțite însă de un adaus de comunicări, prin care pătrundem în straturi mai adânci ale conștiinței celui care ni le transmite. Peste știrea nudă se adaugă aureola unei ambianțe subiective. O lectură atentă a pasajului de mai sus ne face să simțim, din moment în moment, cum trecem de la simpla intenție tranzitivă la intenția reflexivă. Privită în totalitatea ei, amintita expresie literară este produsul coadaptării celor două intenții, punerea lor de acord într-un întreg în același timp comprehensibil și expresiv. Citească-se oricare alt pasaj împrumutat poeților sau prozatorilor artiști: analiza va putea deosebi destul de limpede câmpul de acțiune al celor două intenții și limitele lor respective.

Ceea ce vom numi "stilul" unui scriitor va fi ansamblul notațiilor pe care el le adaugă expresiilor sale tranzitive și prin care comunicarea sa dobândește un fel de a fi subiectiv împreună cu interesul ei propriu-zis artistic. Îmbogățite cu aceste adausuri, expresiile limbii ne introduc în intimitatea unei individualități, într-o sferă proprie de a resimți lumea și viața. Stilul este, așadar, expresia unei individualități. "Stilul este întrebuințarea individuală a limbii", spunea odată renumitul lingvist Vossler, variind o formulă mai veche. "Le style c'est l'homme même", spusese Buffon. Vestitul naturalist francez recunoștea, prin această sentință, caracterul oarecum natural al stilului. Dacă stilul este omul însuși, nu rezultă, oare, că orice om are un stil al său, un chip de a întrebuința instrumentul general al limbii capabil de a-l exprima în diferențierea lui individuală? Dacă s-a putut face vreodată această afirmație categorică, lucrul se datorește unui concept incomplet al individualității omenești. Contribuția modernă a științelor sociale ne mijlocește astăzi o altă înțelegere a fenomenului individualității.

Scanned with OKEN Scanner

Oamenii nu sunt realităţi complete şi închise în mijlocul unei societăţi care rezultă numai din însumarea lor. Buffon, debitorul liberalismului atomist al secolului al XVIII-lea, putuse crede astfel. Astăzi ştim mai bine că aşa-numitele individualităţi omeneşti sunt produsele de interferenţă a mai multor influenţe sociale. Prin poarta individualităţii pătrundem pe căile mai multor feluri generale de a fi. Acestei împrejurări i se datoreşte faptul că nu numai vorbitorii comuni, dar şi scriitorii cei mai de seamă prezintă între ei afinităţi, ca unii care aparţin anumitor cercuri ale societăţii şi ca unii care sunt mişcaţi de anumite curente intelectuale, morale şi estetice. Pentru cercetătorul de azi există nu numai stilişti, dar şi stiluri; nu numai scriitori individuali, dar şi grupări care îi conţin, curente care îi poartă.

În lucrarea de faţă, consacrată artei prozatorilor români, am ţinut seamă de ambele principii enunţate mai sus. Am analizat prozatorii noştri în particularitatea lor stilistică individuală, dar şi în curentele stilistice care îi cuprind.

(Din vol. **Arta prozatorilor români**)

APRECIERI CRITICE

"Esteticianul din d. Tudor Vianu a ştiut să se manifeste autonom faţă de metodele normative ale disciplinei sale, adaptându-se cu suplеţe tuturor stilurilor şi realităţilor istorice determinante. Prin alte cuvinte, simţul relativismului, care e semnul distinctiv al istoricului, i-a inspirat punerea justă în valoare a elementelor de diferenţiere, produse cronologic. E într-însul, aşadar, un istoric literar în sensul rar al cuvântului, destoinic să surprindă în evoluţia scrisului nostru, treptata ivire şi dezvoltare a fenomenelor stilistice. Ce înţelegem prin «sensul rar al cuvântului», cu aplicare la istoria literară? Oricât ne-am strădui, n-am găsi printre cercetătorii respectivi de la noi o suficientă pregătire estetică pentru valorificarea faptului artistic, independent de biografie şi de clasificarea obişnuită a curentelor literare. În cercetarea istorică întreprinsă, d. Tudor Vianu a scos în lumină, cel dintâi, prioritatea fiecărui element estetic nou, ca într-o adevărată istorie estetică a prozei noastre. Dacă asemenea lucrări există în alte ţări, ca în Germania poate, adică în climatul, prin excelenţă, al esteticei generale, ca şi al celei aplicate, unde şi metodele istoriciste au atins maturitatea, stadiul lor a rămas la noi rudimentar. Acestei aptitudini se adaugă însuşirea esenţială a criticului, anume obiectivitatea impersonală, acea facultate de înfrânare a gustului intim, singura aptă să purceadă rodnic la punerea în valoare a cuceririlor stilistice, datorite fiecărui uvrier, cât de modest, din filiera prozatorilor noştri. Nedublat de filolog, adică de un fin cunoscător al valorilor lexicale, criticul sau esteticianul ar fi incomplet; după cum, lipsit de sensibilitatea gramaticianului, cel mai rafinat estet nu şi-ar putea limpezi reacţiunile de simpatie sau de repugnanţă faţă de anumiţi tropi. Printr-o norocoasă sinteză, d. Tudor Vianu întruneşte calităţile esenţiale ale esteticianului, ale istoricului, ale criticului, ale filologului şi ale gramaticianului (vezi anume studiile din «Apendice», strânse laolaltă sub titlul «Contribuţii la stilistica verbului»). Cu o asemenea structură

complexă, sau mai bine zis completă, autorul lucrării **Arta prozatorilor români**, prevăzut de altfel și cu calități personale de scriitor, întemeiază o metodă fecundă în rezultate."

Șerban Cioculescu

"**Arta prozatorilor români** de d.Tudor Vianu (Editura Contemporană) e o lucrare de o deosebită însemnătate, sortită să umple un gol de multă vreme simțit în cultura noastră. Critica literară n-a acordat totdeauna atenția cuvenită tehnicii scrisului. Preocupată de conținutul psihologic sau de tendințele ideologice ale operelor, s-a mulțumit să caracterizeze sumar câte un aspect stilistic, de ordinea evidenței, a autorului, notându-l cu «bine» sau «rău», pentru «frumusețea» limbii sau neglijarea ei. Dintre criticii universitari, numai defunctul Ovid Densusianu consacrase câteva cursuri esteticei limbii noastre, dar într-un spirit academic și orientat mai cu seamă asupra deficiențelor stilistice. Lucrarea d-lui Tudor Vianu privește evoluția estetică a literaturii române, de la I.Heliade-Rădulescu până în zilele noastre, într-un spirit pozitiv, atent să surprindă toate cuceririle treptate, obținute succesiv în decursul unui secol. E un model de critică pozitivă, însuflețită de cel mai sincer duh de valorificare a străduințelor stilistice, manifestate progresiv. Filologul și esteticianul se reazemă pe o cunoaștere adâncită a literaturii naționale, privită în legăturile ei cu marile curente literare continentale."

Mihai Ralea

"Mă întrebam, recitind ediția de curând apărută a **Artei prozatorilor români**, câți dintre profesorii noștri de liceu (mai ales din ultimele generații) știu ce instrument ideal de lectură poate deveni această carte. Dacă a citi bine înseamnă, cum spunea Faguet, a citi rar (lente, lent), adică atent, atunci cartea lui Vianu este un model de lectură fidelă, calmă, prudentă, înaintând cu băgare de seamă în necunoscutul paginii scrise, nelăsând neobservată nici una din frumusețile ei. Există lecturi care înspăimântă și îndepărtează cititorul insuficient inițiat, tulburându-l, după cum există și lecturi care-l atrag și-l familiarizează cu cartea, dezvăluindu-i treptat plăcerea de a citi el însuși. **Arta prozatorilor români** face parte din categoria a doua. Ea este o carte aplicată, aproape tehnică, dar nu în felul unora din cercetările mai noi de stilistică literară, care uzează de o terminologie foarte pretențioasă spre a spune adevăruri foarte simple. «Lucrarea pe care o înfățișăm astăzi, se explică autorul însuși, a crescut din nevoia de exactitate care neliniștește uneori conștiința criticilor literari.» Așadar, ea este un exercițiu de apropiere de text, pentru că, în credința autorului, «scopul esențial al lucrării critice este cunoștința». Dar nu un inventar de elemente disparate, pe care textul le-ar oferi, ci încercarea de a găsi structuri, «configurații organice și semnificative». Raportul față de stilistica tradițională e evident: «Vechea stilistică ne-a dat o nomenclatură, dar aceasta urma să fie transformată într-un limbaj, în limbajul critic»".

Nicolae Manolescu

"Tânăr de tot, T.Vianu pune în discuție fundamentele morale ale criticii și, cercetând justificările ei, nu le găsește întemeiate. A făcut, totuși, critică punând în judecăți prudență și politețe intelectuală. **Frumosul** îi pare a fi, după Kant, un simbol

Scanned with OKEN Scanner

al moralității, o ramură ce crește pe trunchiul **adevărului**. «Dacă ai făcut - scrie el undeva - o lucrare frumoasă, ai obținut cel puțin o jumătate din dovada că ai făcut și o lucrare adevărată». Lângă aceste noțiuni așeza și pe aceea a muncii. Opera literară este rezultatul unei elaborații, arta este o formă specială a muncii. Citim în aceleași fragmente autobiografice: «arta mi se pare o formă a muncii pentru că reprezintă un caz de transformare a materiei, ca oricare dintre tehnicile omenești». Din această concepție mai generală, privitoare la originea artei, vine și interesul lui T.Vianu pentru metoda stilistică pe care a aplicat-o în **Arta prozatorilor români** și în studiile ulterioare. Trebuie spus totuși că interesul pentru text nu alterează la T.Vianu simțul estetic și analizele sale nu scot poemul sau romanul din sfera de probleme generale ale literaturii. În spatele unei fraze, criticul continuă să vadă un spirit creator, cuvântul care se repetă (**dor** la Eminescu, **cenușă** la Blaga, imaginea matinalului la Ion Barbu) tinde să se integreze, prin analiză, într-un sistem de principii. Faimosul **l'écart** al lui Leo Spitzer devine la Vianu **expresia reprezentativă**, aceea care trădează nu o abatere de la normă, ci existența unei norme. Detaliul nu este un accident lingvistic, ci forma concentrată de manifestare a unei legi. Această năzuință spre sinteză mi se pare esențială la Tudor Vianu. Ea intră și în judecata estetică. Opera este valorizată în funcție de un ideal, aș spune, al unității. Încă din primul său articol despre Rebreanu dăm peste această obsesie a literaturii ca sinteză a energiilor morale și spirituale ale nației. Romanul este valoros pentru că dă o icoană a vieții românești de pretutindeni. Ion al Glanetașului «este de o măreție reprezentativă», în actele lui există «o unitate a gestului". Rebreanu poate fi socotit, potrivit acestui punct de vedere, un scriitor profund, întrucât literatura lui are o viziune sintetică asupra vieții («elanul generator al unei concepții»)."

Eugen Simion

"Vianu inaugurează, la noi, tradiția profesorului luminat, receptiv, grăbind modernizarea cursului de literatură națională rămas la sămănătorism și poporanism, când nu era și mai în urmă, făcând astfel tranziția firească între valorile care s-au stratificat și valorile care trăiesc în conștiința contemporană a cititorului neprevenit și neviciat de rezistențe impermeabile. Este cu atât mai demn de stimă norocosul său început, căci nu vine pe calea istoriei literare împotmolită la Eminescu, ci pe drumul mai subtil și mai rapid totuși al esteticii".

M. Dragomirescu

"...citind pe domnul Vianu mă simt cucerit pe durata lecturii cu atâta intensitate, încât dacă mai în urmă mă eliberez de sub seducția domniei-sale, nu pot să nu recunosc că mă aflu în fața unui gânditor profund și a unui scriitor înlănțuitor, nu prin culoare, ci prin clătinarea înceată, grea, a frazei austere."

George Călinescu

4. Alți critici

a. PERPESSICIUS (Dimitrie S.Panaitescu)

(1891-1971)

S-a născut la 21 octombrie 1891, la Brăila. Este poet, critic și istoric literar. După studii secundare urmate la Liceul "Nicolae Bălcescu" din orașul natal se înscrie la Facultatea de Litere din București luându-și licența în specialitatea filologie romanică, în 1941. În primul război mondial este rănit, invalid de mâna dreaptă. A fost cercetător la Biblioteca Academiei Române, apoi profesor de liceu la Oradea, Arad, Târgu-Mureș, Brăila, București. Colaborează la **Cuvântul, Lumea, Universul literar, Arena, Spre ziuă, Cronica, Versuri și proză, Neamul românesc, Năzuința, Letopiseț, Cartea vremii, Sburătorul, Flacăra, Gândirea, Cugetul românesc, Ideea europeană, Românul, Contimporanul, Clopotul, Adevărul literar, Cuvântul liber, Izbânda literară, România nouă, Hiena, Sinteză** etc.

Debutează ca poet în 1913 când semnează cu pseudonimul D.Pandara. În volum cu **Scut și targă**. Este membru al Academiei.

Se stinge din viață la 29 martie 1971, în București.

OPERA: **Scut și targă** (1926); **Itinerar sentimental** (1932); **Repertoriu critic** (1925); **Mențiuni critice** (1-11); **Mențiuni de istorie literară și folclor** (1957); **Alte mențiuni de istorie literară și folclor** (1961-1964); **Antologia poeților de azi** (2 volume,1925,1928); ediția monumentală a operei lui Eminescu(vol.I-VI).

MIRCEA ELIADE: MAITREYI

Citesc pentru a doua oară, după ce, cu două luni în urmă, l-am cunoscut în manuscris, noul roman al d-lui Mircea Eliade. Favoare rară pentru lectorul solicitat de roadele unui an literar, nu numai de excesivă fertilitate dar și de calitate excepțională. Cu atât mai rară când opera la care revii, într-un așa de scurt răstimp, este unul din acele izvoare de munte, clare și reci, peste care se apleacă, însetate, sufletul și imaginația umanității. Pentru că **Maitreyi** aduce îndeosebi, și peste toate însușirile-i variate, acea candoare ideală, în care s-au păstrat, ca în sovonuri incoruptibile, toate legendele de dragoste, câte s-au născocit de-a lungul veacurilor, în lumea largă.

Și faptul e cu atât mai remarcabil, cu cât dl. Mircea Eliade este, prin temperament și formațiune intelectuală, un spirit complex, străbătut de numeroși fluizi contradictorii, de o experiență de viață, în ciuda anilor, enormă, așa cum întâiul dumisale roman

Scanned with OKEN Scanner

Isabel sau apele diavolului au arătat cu prisosință. **Maitreyi** izvorăște din aceleași ținuturi de feerie și de vecinătăți de junglă din care a coborât și **Isabel**...Aproape același, pentru amândouă romanele este eroul, aproape aceleași pozițiile fabulei. Între doctorul din **Isabel**, și Allan, tânărul inginer din **Maitreyi**, este mai mult de-o asemănare. Europeni și unul și altul, se văd deopotrivă de ispitiți și de implicați în experiențe identice. Și în amândouă romanele iubirea este aceea care alcătuiește textura de aur și de argint pe care se altoiesc flori aprinse sau ucigătoare.

Cu deosebirea, marea deosebire, că **Isabel**... este romanul unui dialectician al iubirii, pe câtă vreme Allan din **Maitreyi** este aproape un amant desăvârșit. Spun aproape - pentru că, oricât de acaparat de pasiune ar fi acest erou, tot mai stăruie în ființa-i ceva din propriul eroilor d-lui Mircea Eliade: luciditatea, predilecția pentru jurnal, demonul renegărilor. Cât este de reală sau numai simplă părere, această obiecțiune, nu știu. Dar ca și la întâia lectură, fascinația în care ne afundă, ca într-o fântână de vis, povestea Maitreyiei, este așa de obsesivă, așa de magică, încât revenirea la realitatea brutală frânge, într-o oarecare masură, mirajul. De unde să vie impresia aceasta și care să fie interpretarea ei cea adevărată? Să nu fie oare decât regretul ce cuprinde pe lector - inimă simțitoare - când vede cum se irosesc și cele mai frumoase vise de iubire? Să fie, dimpotrivă, convingerea că toate poveștile legendare, în rândul cărora **Maitreyi** va figura de azi înainte, se sfârșesc cu o moarte sau alta, dar fără să rupă lanțul sufletesc al logodnicilor?

Reală sau numai subiectivă, această obiecțiune cu care intenționat am început, pentru ca să plivim entuziasmului de la început orice impediment este, totuși, una secundară. Fără să mai spunem că se vor găsi și cetitori care să subscrie la finalul acesta creștin oarecum, și să vadă în chiar prăvălirea în noroi, a Edenului din Bowhanipore, un tâlc al celor pieritoare, o filosofie. Indiferent. Când Allan începe să se îndoiască de iubirea Maitreyiei, romanul a operat întreg farmecul său asupra cetitorului. Pentru că romanul e înainte de toate iubirea de basm oriental, neverosimilă dar nu mai puțin pământeană a Maitreyiei.

Și iubirea aceasta ține de miracol, cum de miracol țin și începuturile ei, acel joc de coincidențe și complicități, dictate de legi mai presus de fire, cum de miracol ține și revelația acestei Sulamite, ce crește și se înfrumusețează, ca floarea pe care o învoaltă razele soarelui. Slujind de mentor în Calcutta unui ziarist francez în anchetă indiană, Allan îl conduce și în casa superiorului său Narendra Sen, un brahman mai puțin ortodox, unde ziaristul are prilejul să se informeze, la sursă, asupra moravurilor bengaleze, iar Allan să cunoască vechiul "coup de foudre" al preromanticilor, acel farmec optic care l-a fascinat pe Des Grieux și toți ceilalți eroi, de o fire cu dânsul:

"Maitreyi mi s-a părut atunci, mult mai frumoasă, în sari de culoarea ceaiului palid, cu papuci albi cusuți cu argint, cu șalul asemenea cireșelor galbene - și buclele ei prea negre, ochii ei prea mari, buzele ei prea roșii, creau parcă o notă și mai puțin umană în acest trup înfășurat și totuși transparent, care trăia, s-ar fi spus, din miracol, nu prin biologie. O priveam cu oarecare curiozitate, căci nu izbuteam să înțeleg ce taină ascunde făptura aceasta în mișcările ei moi de mătase, cu zâmbetul timid, preliminar de panică, și mai ales în glasul ei atât de schimbat de fiecare clipă, un glas

care parcă ar fi descoperit atunci anumite sunete."

O împrejurare, înscrisă desigur și ea în cartea celor fatale, va apropia pe Allan de Maitreyi. Trimis de Narendra Sen, a cărui simpatie o câștigase prin meritele sale inginerești, să supravegheze o lucrare în Tamluk și după aceea în Assam, în junglă, Allan se îmbolnăvește de friguri, este adus în Calcutta și după o scurtă convalescență primește propunerea și se mută în casa lui Narendra Sen. Ceea ce, un timp după aceea i s-a părut lui Allan un complot matrimonial din partea inginerului și familiei sale, nu era decât afecțiunea pentru un copil pe care Narendra Sen l-ar fi vrut frate pentru Maitreyi. Dar iubirea nu cunoaște limitațiuni artficiale, ea care nu se dă înapoi nici înaintea incestului. Și Paul și Virginia își ziceau frate și soră, și iubirea lor n-a fost mai puțin devastatoare. Și lucrul acesta îl presimte cu aceeași putere, odată cu Allan, și Maitreyi. Zadarnic se va împotrivi iubirii, cu cântece, cu poeme și flori. Toate sunt ispite, cum au fost și Evei, străbuna. Dar inițierea aceasta a dragostei și prezența acestui filtru isoldian, în care Maitreyi dovedește rafinament, inocență, humor, forme ale aceleiași suverane și perpetue feminități, dau prilejul d-lui Mircea Eliade să scrie unele din cele mai ingenue pagini din literatura iubirii mijinde. După cum, mai târziu, când jocul inițierilor se completează și când lecțiile și biblioteca sunt, ca pentru Abelard și Heloisa, prilej de noi delicii intelectuale și erotice, dl.Mircea Eliade izbutește să scrie psihologia și ritualul celei mai impudice castități. Un amestec tulburător de inocență preromantică și de senzualitate lawvrenciană dă acestor pagini captivante o culoare și un timbru inedit pentru literatura noastră. Aș voi citată în ordinea aceasta, pagina închinată "voluptății brațului"(119-120) și mă voi mulțumi să transcriu puternicul jurământ pe care Maitreyi, logodită, îl șoptește cu fața spre lacuri, în una din plimbările cu Allan, în marginea Calcuttei:

"Mă leg, pe tine, pământule, că eu voi fi a lui Allan, și a nimeni altuia. Voi crește din el ca iarba din tine. Și cum aștepți tu ploaia așa îi voi aștepta eu venirea, și cum îți sunt ție razele așa va fi trupul lui mie. Mă leg în fața ta că unirea noastră va rodi, căci mi-e drag cu voia mea, și tot răul, dacă va fi, să nu cadă asupra lui - ci asupra-mi, căci eu l-am ales. Tu mă auzi, mamă pământ, tu nu mă minți, maica mea. Dacă mă simți aproape, cum te simt eu acum, și cu mâna și cu inelul, întărește-mă să-l iubesc totdeauna, bucurie necunoscută lui să-i aduc, viață de rod și de joc să-i dau. Să fie viața noastră ca bucuria ierburilor ce cresc din tine. Să fie îmbrățișarea noastră ca cea dintâi zi a Mousoonului. Ploaie să fie sărutul nostru. Și cum tu niciodată nu obosești, maica mea, tot astfel să nu obosească inima mea în dragostea pentru Allan, pe care cerul l-a născut departe și tu, maică, mi l-ai adus aproape."

Cu astfel de cuvinte, în care răzbat toată poezia și toată înțelepciunea religiilor asiatice, Maitreyi este aproape o eroină destinată imolațiunii. Pasiunea dezlănțuită care nu cunoaște margini, a eroilor, și care ilustrează acel "drept divin" al dragostei, despre care vorbea în maximele sale Chamfort, acel "contract al inimilor" despre care scria Delisle de Sales și care ar valora mai mult decât jurămintele în fața altarelor oficiale, trebuia să ajungă la singurul deznodământ tragic, cu putință, acela al despărțirii eroilor noștri. Descoperiți printr-o nevinovată indiscreție a lui Chabu, sora mai mică a Maitreyiei, Allan este izgonit de către Narendra Sen, care se dovedește, pe cât de amical

fusese, pe atât de sever în păstrarea legilor castei. Chinurile la care e supusă Maitreyi și tot declinul, decapitat, al acestei mari pasiuni raciniene, pun eroinei d-lui Mircea Eliade un nimb de mucenică a dragostei și o așază în firidele marilor pasionate ale literaturii universale.

Iată pentru ce spuneam că sfârșitul romanului destramă, pare-se, întrucâtva din mirajul în care tot timpul plutisem. În timp ce, ca o altă Didonă - **caeco carpitur igni** - , Maitreyi pătimește și va muri desigur de dragoste, Allan, ca un alt Aeneas, pornește în munte, scrie pagini de jurnal și aproape se eliberează.

Dar și dacă pasiunea aceasta nu consumă deopotrivă pe amândoi eroii, rugul pe care arde această Phedră bengaleză dogorește și luminează așa de puternic, încât reflexele flăcărilor răscumpără și ceea ce ni se părea nouă că este rigid în caracterul lui Allan. Maitreyi va rămîne cartea de căpătâi a îndrăgostiților de dragoste, poemul adolescenții, în primul rând al acelei adolescențe specifice veacului nostru, incitat de evadare și exotism. Maitreyi realizează în literatura noastră o eroină comparabilă eroinelor tragice, universale. Izbutind cu diversele sale însușiri și în somptuoasa geografie a Indiei, această carte de mare simplicitate, dl.Mircea Eliade a sporit cu unul seria miturilor erotice ale umanității. "Cine face bine, ajunge la poarta templului, cine iubește, pătrunde în sanctuar" scrie Rabindranath Tagore în unul din distihurile Licuricilor săi. Și Maitreyi, ca un idol, s-a statornicit de azi înainte în sanctuarul dragostei.

(Din vol. **Mențiuni critice**)

APRECIERI CRITICE

"Foarte adesea Perpessicius micșorează volumul recenziei prin divagații lirice, sau printr-un exces de finețe, lăudând speța căreia îi aparține opera. Romanele sunt elogiate ca "mărturii","documentare" și, când autorul e dintre acei care cunosc convențiile critice, ca "mărturii minuțios gândite". Este evident că romanul nu trebuie să fie document, ci creație și că el nu e o operă de deliberări, ci de spontaneitate. Pus în situația de a spune dacă personagiile sunt vii, Perpessicius confirmă într-adevăr că sunt..."vivante". Poeților care detestă sensibleria el le găsește "rară căldură emoțională" și versuri "patetice". Culegerile de **Mențiuni critice** ale criticului rămân totuși o prețioasă călăuză bibliografică".

George Călinescu

"Nimeni nu va mai putea studia pe Eminescu, istoria și conexiunile fiecăreia din operele lui, geneza și ecourile lor în istoriografia și critica literară, fără să pornească de la ediția critică a lui Perpessicius".

Tudor Vianu

Scanned with OKEN Scanner

"Perpessicius a adus culturii noastre literare rezultatele unei abnegații emoționante și originalitatea unui spirit care îmbogățește seria marilor comentatori de literatură, români și nu numai români. Stilul și atitudinea față de fenomenul literar îl deosebesc de tot ce se cunoaște ca profesiune de critic și istoric literar. Tipologia, care l-ar cuprinde poate eventual, este mai puțin interesantă decât exemplarul bogat, deplin original, pe care spiritul său îl reprezintă. Miezul personalității lui stă retras de orice posibilitate de asociere. Față de Titu Maiorescu, Dobrogeanu-Gherea, Mihail Dragomirescu, G.Ibrăileanu, E.Lovinescu și G.Călinescu, fiindu-le în felul său un emul, nu e discipolul nici unuia dintre ei."

Vladimir Streinu

"De o sensibilitate rară, de poet, el avea marcată și în vorbirea, și în gesturile sale, vocația criticului. Entuziasmul de a descoperi valori noi se vedea asociat cu un spirit prudent, care se îndoiește, cumpănește, măsoară, nuanțează, adesea tace și reflectează. Afirmațiile sale nu trădau niciodată graba infatuată, ci rezultau dintr-un context de meditație fină, întreprinsă cu grija de a nu comite vreo nedreptate."

Edgard Papu

"Perpessicius nu a fost partizanul unei singure școli literare. A îmbrățișat cu căldură toate direcțiile și toate formulele artistice, din convingerea că un critic literar nu trebuie să aibă prejudecăți sau preferințe(...). Perpessicius ilustrează în cadrele literaturii române genul criticii artistice: fină, metaforică, ornamentală, cu o subtilă artă a digresiunii. Modelul său este Remy de Gourmont."

Eugen Simion

"Perpessicius e, după observația lui Tudor Vianu, "un temperament stilistic din familia unui Odobescu, Hogaș și Mateiu Caragiale, scrisul clasicizant" aducând de astă dată "farmecul unui spirit învățat și urban și al unei inimi pline de toleranță și tandrețe, cultivând melancoliile memoriei, pasiunea lecturilor nesfârșite, în umbra bibliotecilor pe care le cântă cu delicatețea unui poet liric". Poate de Mateiu Caragiale se apropie mai mult prin rafinament, în schimb, i-am descoperit afinități, cel puțin în adorația frumuseților și în fraza bogată, cu Vasile Pârvan, memorialistul".

Constantin Ciopraga

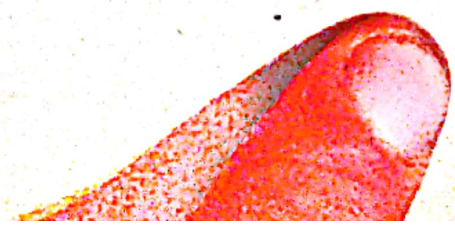

Scanned with OKEN Scanner

b. POMPILIU CONSTANTINESCU

(1901-1946)

S-a născut la 19 mai 1901, "în locul unde a văzut lumina zilei, pe strada Sabinelor nr. 109, fiu al lui Ion Constantinescu, funcționar vamal, nu fără instrucție, și al Vasilichii Petrescu, nepot după tată al lui Constantin Constantinescu, originar din satul de podgorie Ceptura, statornicit în împrejurimile Bucureștilor, ca proprietar de vie și negustor" (G. Călinescu). A urmat cursurile liceelor Gh. Lazăr și Mihai Viteazul, precum și Seminarul pedagogic din București. A urmat cursurile Facultății de Filosofie și Litere din București. A fost profesor de liceu în Câmpina și București.

OPERA: **Mișcarea literară** (1927); **Opere și autori** (1928); **Critice** (1933); **Figuri literare** (1938); **Tudor Arghezi; Eseuri critice** (1947); **Scrieri alese** (1957).

FARMECUL SCRIERILOR VECHI

Cine spune astăzi, "literatură veche românească"- își asociază o penibilă imagine, în jurul tuturor datelor și titlurilor pe care a trebuit să le memoreze în școală; dacă reflectăm puțin, ideea de literatură veche capătă un înțeles plăcut; și nu mă refer la acei eruditi specialiști sau colecționari de ediții originale, pe care omul comun îi privește cu admirație, dar și cu o ascunsă ironie.

Mă gândesc la cititorul de literatură veche, care se desfată prin lectura unei cărți din veacul al XVII-lea, așa cum s-ar delecta cu un roman contemporan. Am amintit înadins de secolul al XVII-lea, fiindcă m-am gândit mai ales la cronicari, la un Grigore Ureche, la un Miron Costin și la un Neculce. Generațiile trecute au avut un adevărat cult pentru cronicari. Vestita culegere a cronicarilor moldoveni, alcătuită de Kogălniceanu, a circulat în numeroase exemplare, pe la anticari și, mai greu, se mai găsește și astăzi câte un exemplar la un preț, e drept, puțin accesibil.

Dar cronicarii citați s-au reeditat; o colecție ca aceea a "Clasicilor români comentați", pusă sub conducerea d-lui profesor N. Cartojan, a făcut un mare serviciu literaturii noastre vechi, punând din nou în circulație pe cei dintâi scriitori de istorie ai noștri.

Limba veche românească are o fizionomie literară specifică; ceea ce numim arhaitate, cu mireasma trecutului îndepărtat, cu naivitatea întorsăturii stilistice, cu un vocabular care-și păstrează culoarea de epocă, evocând fapte cumplite, glorioase sau pitorești, din istoria noastră zbuciumată - este de un farmec cu totul particular, pe care nu-l mai întâlnim în epoca modernă a literaturii naționale.

Scanned with OKEN Scanner

Este nevoie de o inițiere și de o lentă familiarizare cu textele vechi și mai ales de o adaptare conștientă la mentalitatea timpurilor trecute. Dar cronicarii pot fi destul de ușor abordați de cititor, fiindcă au darul simplu și vioi de a povesti faptele, au un spirit natural și o gravitate sobră, fără grandilocvență, în înfățișarea celor mai importante evenimente. Ceva din firescul omului din popor s-a păstrat în narațiunile istorice ale lui Ureche, Costin și Neculce; deși cărturari pentru vremea lor (mai ales Miron Costin), ei nu fac paradă de erudiție, nu analizează evenimentele prea complicat și nici nu depășesc nivelul de judecată al omului cu bun-simț. Poate unii îi vor găsi prea simpli, prea naivi adesea, și se vor mira că acești scriitori nu se depărtează prea mult de felul bătrânesc de a gândi și de a se exprima.

Ați intrat, probabil, în multe din vechile noastre biserici, conservate cu grije (sic!) și pietate, ca niște mărturii ale simțului nostru artistic și ca niște exemple ale modului primitiv de-a simți și exprima admirația și prosternarea față de divinitate. Câtă poezie au aceste locașuri sfinte și câtă ingenioasă artă dovedesc meșterii noștri zugravi - numai după o atentă contemplare ne putem da seama!

Cam cu același sentiment trebuie să ne apropiem și de scrierile bătrânilor noștri cronicari. Ei nu sunt lipsiți de stil, cum s-ar părea; au stilul epocii lor, al stadiului de dezvoltare al limbii și gustului literar din acele vremuri. Fraza scurtă, lapidară, fără podoabe a unui Ureche, modul lui simplu de-a nara marile fapte de arme, expresia mai amplă, cu întorsături mai savante, cu accente patetice adesea ale unui Miron Costin, sau fraza vioaie și limba colorată a unui Neculce - traduc, cu însușirile lor distincte, temperamente tot atât de deosebite de scriitori.

O primă lectură poate fi anevoioasă, până ne obișnuim cu vocabularul, cu ritmul frazei, cu înălțimea ideilor. Pentru un bun și încurajator început este recomandabil să citim, în primul rând, pe Neculce, om umblat, care a văzut și-a pățit multe, într-o viață zbuciumată; el ne va deschide, cu siguranță, gustul pentru scrisul arhaic.

Bun cunoscător de oameni, Neculce povestește din experiența lui directă și nu se poate să nu-ți cucerească inima, când îți dai seama că vorbește din inimă.

Patriotismul cronicarilor nu este declamatoriu și artificial; durerile și bucuriile țării sunt cu accent înfățișate, dar la nici unul nu vom întâlni o semeție antipatică, având grijă să zugrăvească, în tonuri potrivite, binele și răul din trecut. Viața a fost marele lor îndrumător și, amestecați în trebile țării, au acel sentiment al răspunderii față de cititor, pe care țin să-l informeze cinstit.

În afară de farmecul arhaității scrisului, care este cea mai de preț însușire literară a lor - acești sfătoși înaintași au, pentru vremile prin care au trecut, și o valoare morală; alături de ei retrăim perioadele de glorie și de restriște ale istoriei naționale, iar din contactul cu opera lor căpătăm acel nivel de înțelepciune la care numai oglindirea trecutului ne poate ridica. Cronica vremurilor apuse, depănată în grai românesc și parfumat, este o școală de încredere, de liniștire a conștiințelor și un exemplu de solidaritate cu istoria noastră plină de atâtea suișuri și coborâșuri.

Cu invitație, pentru o lectură de iarnă, ne îmbie scriitorii noștri vechi; încercând, îi vom îndrăgi și ne vom împrieteni cu ei, pentru totdeauna.

(Din volumul **Reflecții critice**)

Scanned with OKEN Scanner

APRECIERI CRITICE

"Ceea ce nu intră în vocația și de altfel nici în preocupările lui Pompiliu Constantinescu este expresia literară, ba chiar personalitatea deosebită în propunerea ideilor. Invenția intelectuală e mai redusă și, spre deosebire de M. Ralea, criticul nu ține să descopere noi puncte de vedere ideologice, sociologice, istorice, nu urmărește farmecul abstract, nu sporește și nu relevă chiar suficient cuprinsul ideologic al operei studiate. Criticul are un stil de lucru și e preocupat de problema valorii pe care înțelege s-o stabilească repede pe baza unei analize pozitive. Nici în analiza propriu-zisă nu caută a cincea esență, ci se mărginește să miroasă vinul în palme, sugestibil și prudent, nu mai puțin ferm."

George Călinescu

"Deși socotește comentariul cărților o operă creatoare, fiindcă "reliefează valori pe o ecuație personală", practic, Pompiliu Constantinescu nu are ambiția să strălucească. El vrea să intre cât mai repede în problemă și să ne comunice o judecată precisă, solid argumentată. Grija lui e înfățișarea cât se poate de exactă a cărții luate în discuție. De aceea preferă foiletonul care, în veacul nostru, a contribuit imens la emanciparea criticii de sisteme".

Ov. S. Crohmăniceanu

c. ȘERBAN CIOCULESCU

(1902-1989)

Se naște la București, la data de 7 septembrie 1902. Este istoric și critic literar. În 1920 își bacalaureatul la liceul din Turnu Severin. Se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie, specialitatea franceză. Studiază filologia romanică la Paris. Debutează în 1923 în **Facla literară** condusă de N. D. Cocea. Din 1966 este academician și director general al Bibliotecii Academiei.

Se stinge din viață în anul 1989.

OPERA: Viața lui I.L.Caragiale (1940); **Dimitrie Anghel** (1945); **Introducere în poezia lui Tudor Arghezi** (1946); **Aspecte lirice contemporane** (1942); **Varietăți critice** (1966) ; **Aspecte literare contemporane** (1972); **Itinerar critic**, 1-11 (1973, 1976, 1979);**D.Cantemir** (1973); **Eminesciana** (1985); **I.L.Caragiale** (1967); **Medalioane franceze** (1971); **Poeți români** (1982); **Prozatori români** (1977); **Viața și opera lui Teodor Vârnav** (1975); **Argheziana** (1985); **Camil Petrescu** (1966); **Corespondența dintre I.L.Caragiale și Paul Zarifopol** (1935).

Detractorii lui Caragiale

I

Un studiu recent despre Caragiale, privit dintr-un punct de perspectivă naționalist, a avut darul de a stârni oarecare vâlvă (poate nu atît cât scontase autorul lui). Dacă socotim că I.L.Caragiale e unul din clasicii vii ai literaturii noastre, temeritatea atacului a putut surprinde și scandaliza. La prima vedere, tăgăduirea consonanței morale caragialiene cu sensibilitatea românească are aparența unei enormități. Este astăzi într-adevăr un bun câștigat că societatea românească de la sfârșitul secolului trecut nu și-a găsit un observator mai ascuțit decât în Caragiale. Autorul **Momentelor** și al **Scrisorii pierdute** este unanim recunoscut. O cât de mică atingere adusă gloriei lui Caragiale este interpretabilă ca o pornire iconoclastă. De bună seamă contestarea afinităților românești ale lui Caragiale va fi apărut în ochii unui număr de cititori ca un sacrilegiu inedit. Cunoscătorii bibliografiei caragialiene vor recunoaște însă în ieșirea lui N. Davidescu o filieră. Departe de a fi originală, tăgăduirea sub pretexte naționaliste a lui Caragiale constituie o adevărată tradiție. În cercetarea noastră, ne propunem a redeschide acest vechi proces, pe de o parte, pentru a-i fixa cîteva principale faze, pe de alta, pentru a-i dovedi netemeinicia.

(Din vol. **Aspecte literare contemporane**)

APRECIERI CRITICE

"Întrebîndu-se (...) ce este un scriitor de valoare, Șerban Cioculescu îl definește prin originalitate: <Vom numi scriitor de valoare pe acela care stăpânește o structură diferențială față de ceilalți scriitori de același fel: poeți, romancieri, memorialiști etc. Un scriitor înfățișează pentru noi un complex de date sufletești, care ajung sau încearcă să ajungă la exprimarea de sine. Asemănarea sau continuitatea cu un alt scriitor îl înseriază, îl pune în serie. Valoarea este deci condiția de a fi în afară de serie. Criteriul nostru de individualizare este așadar individualist. Contribuția operei de valoare se traduce deci printr-o deschidere de orizonturi noi, printr-un spor de sensibilitate și printr-o adîncire a cunoașterii omului sau societății.>"

Florin Mihăilescu

"Un orizont critic unitar și un număr de principii determină intervenția criticului. Inițiativele sale sînt prezidate de o perspectivă dinamică asupra culturii românești. Ideea dezvoltării dialectice a culturii este exprimată, de altfel, în câteva texte semnificative. Criticul privește cultura din unghiul continuității și al raporturilor organice dintre valorile trecutului și faptele actuale ale artei: <Cultura este continuitate și devenire prin împletirea strînsă a trecutului cu prezentul>; continuitatea presupunînd,

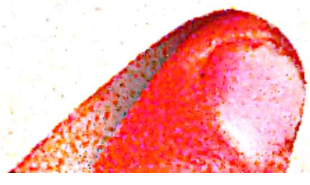

subliniază Șerban Cioculescu, colaborare solidară, adică nu numai în seriile diacronice ale culturii, ci și în același rînd de cărturari."

Ion Vlad

"Concepția despre geneza intelectuală a criticii l-a dus pe Șerban Cioculescu la un estetism relativ; dar chiar în lunga sa carieră de foiletonist s-a putut remarca o insistentă înclinare spre istorism, spre document și preciziune intelectuală; adevărul, în mentalitatea sa critică, nu este numai un adevăr interior, o expresie a simțirii, a gustului și judecății individuale, el este adevăr circumstanțiat. De aceea, d. Cioculescu a ținut să aibă și o plăcere intelectuală, în plan estetic, în care și-a menținut acțiunea critică; plăcere evidentă într-o discuție aproape filologică asupra edițiilor critice ale lui Eminescu (asupra edițiilor G. Ibrăileanu, C. Botez și Mihai Dragomirescu); plăcere în restabilirea etapelor de evoluție ale unui scriitor, pe baze istorice și estetice, în același timp (Adrian Maniu, Iosif, Vinea, Tudor Arghezi, I.L. Caragiale etc.); plăcere în recapitularea unui proces literar (ca în **Detractorii lui I.L.Caragiale**); plăcere din reconstituirea unor cariere, cu prilejul unui necrolog critic (G. Bogdan-Duică, Gib Mihăiescu, G. Ibrăileanu, Matei I.L. Caragiale, Octavian Goga); plăceri, cu alte cuvinte, izvorâte și din studiul documentar, nu numai estetic, al scriitorilor, din precizarea de date, din reîmprospătarea de perioade mai mici, sau mai mari, de istorie literară."

Pompiliu Constantinescu

d. VLADIMIR STREINU

(1902-1970)

Se naște la 23 ianuarie1902, la Teiu, jud. Argeș, Vladimir Streinu (pseudonimul lui Nicolae Iordache). Este critic, poet, eseist. Urmează cursurile Facultății de Litere și Filosofie din București, completate la Paris și Nancy. A fost profesor în învățământul secundar. Debutează în cenaclul **Sburătorul**. Colaborează la **Convorbiri literare, Sburătorul, Azi, Kalende, Adevărul literar și artistic, Gândirea, Contemporanul, Luceafărul.**

Se stinge din viață la 26 noiembrie 1970, la București.

OPERA: **Pagini de critică literară** (1938); **Clasicii noștri**(1943); **Estetismul** (din **Istoria literaturii române moderne** scrisă în colaborare cu Ș.Cioculescu și T.Vianu)(1944); **Literatura română contemporană** (1944); **Versificația modernă** (1966); **Pagini de critică literară** (I-IV, 1966-1977); **Calistrat Hogaș** (1968); **Ion Creangă** (1971); **Studii de literatură universală** (1973); A tradus din Shakespeare și Marcel Proust; **Eminescu, Arghezi** (1976); **Poezie și poeți români** (1983); **Poezii** (1982); **Ritm imanent** (1971).

Scanned with OKEN Scanner

ESTETISMUL

1. Sensuri lirice acoperite

(O tradiție locală a spiritului estetizant: măruntul romantism social, tenebro-exotic și formalist)

Junimea se constituie ca factor hotărâtor pentru destinul poeziei române într-o vreme cînd se versifica și se versificase cu frenezie.

Numărul poeților despre care se poate spune câte un cuvânt-două și chiar mai multe este impresionant de mare. Vom numi dintre ei numai pe aceia care, sancționați prin excludere din antologia ce trebuia să aibă ca prefață **O cercetare critică a poeziei române în 1867** a lui Titu Maiorescu sau desconsiderați de acesta în orice alt fel, se grupează aproape singuri în jurul câtorva sensuri lirice, foarte cultivate în epocă. Fără deosebire dacă aparțin strict momentului de constituire al faimoasei societăți, poeții aceștia sunt: Cezar Bolliac, Costache Stamati, întâiul Alecsandri, Dimitrie Bolintineanu, I. Catina, C.A. Rosetti, Al. Sihleanu, Gh. Crețeanu, G. Baronzi, N. Nicoleanu, Al. Depărățeanu, Gr.H. Grandea, Mihail Zamphirescu și alții. Uitarea care s-a lăsat cu îndreptățire peste cei mai mulți dintre ei este urmarea hotărâtei desconsiderări ce li s-a arătat de Maiorescu. Criticul nu va rămâne pentru aceasta nesupărat de nimeni. Istoricii literari viitori, un Iorga și un Ovid Densusianu, vor dovedi "nedreptatea" săvârșită de el, greșita lui idee că literatura română începe abia cu **Junimea**. Găsind pentru fiecare poet neluat în seamă cazul câte unei sublinieri mai mult decît binevoitoare. Atât se va stărui asupra acestui punct, că în și mai târzia noastră istoriografie literară (**G. Călinescu, Perpessicius** și **D. Murărașu**) revalorificarea poeților în chestiune va deveni un loc comun. Este însă la mijloc o neînțelegere. Ideea antologiei junimiste de la 1867, ca de altfel și atitudinea tuturor membrilor acelei societăți față de orice scriitor, nu cuprindea în sine nimic de ordin istorico-literar. Revizuirea poeziei române ce se făcea în cele dintâi ședințe ale de curînd înființatei Junimi era un act pur critic și în nici un fel unul de serie istorică. Se cerceta atunci și acolo nu procesul nașterii și dezvoltării lirismului nostru, din care se înțelege că mai nimeni nu putea fi exclus, ci numai realizările artistice, opere izolate prin însuși faptul izbutirii lor, opere întregi, de sine stătătoare, cu caracter antologic inatacabil. În acest sens, care se cuvine a fi singur luat în considerare când se judecă judecățile lor și când se ia atitudinile lor, Maiorescu n-a nedreptățit pe nici un poet dintre cei menționați mai sus.

(Din vol. **Istori literaturii române**)

Scanned with OKEN Scanner

APRECIERI CRITICE

"Obiectivitatea este condiția adevărului, în al cărui respect absolut se clădește critica lui Vladimir Streinu. Prin orgoliul adevărului, oricât de cenușiu, ea înfrânge vanitatea speculației, oricât de strălucitoare. Mulți știu să "toarcă" plăcut diverse considerații, gratuite în raport cu opera, nerevelatoare. Câteodată, vocabularul critic alunecă foarte frumos pe deasupra realităților artei - previne Vladimir Streinu, subînțelegând că nu orice idee dezvoltată în discurs înseamnă critică, ci numai ideea tangentă la obiect. Autorul triumfă nu când izbutește să se diferențieze spectaculos, ci când poate contribui cu propriile sale puteri la consolidarea unui adevăr".

Valeriu Cristea

"Vladimir Streinu a fost, în splendida pleiadă de spirite alese a literaturii interbelice, un arbitru al eleganței critice. Arareori se întâmplă, la un critic ce continuă a-și exercita profesia (rămânând mulți ani în atmosfera modestă, rutinieră și deci primejdioasă, dar și binecuvîntată prin contactul nemijlocit cu o tinerețe perpetuă, a unui liceu) acea fuziune de substanță clasică și acuitate receptivă la tot ce e modern și novator într-o literatură. Nimeni, la noi, n-a explicat cu o mai proaspătă sensibilitate contemporană articulațiile tinere ale unor opere, crezute desuete, așa cum el a făcut-o în cazul lui Titu Maiorescu ori Alexandru Odobescu și George Coșbuc".

Mircea Zaciu

"Repudiind dintru începuturi istorismul, psihologismul și sociologismul, Vladimir Streinu, care s-a socotit un bergsonian, cel puțin în ideea sa despre vitalul artistic-fiindcă n-a apreciat niciodată cu sistem principiile filozofului, ca de pildă un Thibaudet în cartea sa despre Valéry, - a pretins criticii să se mențină într-o empirie estetică, adică într-o durată pură și vie, departe de generalitățile ce îndepărtează de obiect".

Ion Negoițescu

Scanned with OKEN Scanner

D. ESEIȘTI

ESEUL

(considerații generale)

a) Ca oricare alt termen al esteticii literare, eseul ca formă literară cunoaște în timp formulări din cele mai diverse.

Termenul provine din limba franceză (essai), unde, dincolo de sensurile primare (cf.lat."exagium") de "examen", "verficare", "probă", "cântărire", într-o accepție mai intelectuală devine sinonim cu "experiență", "încercare" sau "exercițiu", constituindu-se treptat într-un gen modern de scriere, cu subiecte și impresii din cele mai variate domenii.

Acest tip clasic de scriere erudită, interferență de lirism și reflecție, include complexe informații de istorie, lingvistică și literatură, solicitând în proporții egale arta plastică și muzicală, arhitectura și filozofia. La această bogăție a referințelor se adaugă plăcerea investigației și grația reală a mișcării stilistice.

b) Apariția eseului ca specie literară se datorează Renașterii, dar cel ce a impus pentru prima dată cuvântul **eseu** a fost Montaigne, genul prefigurându-și de pe acum unele trăsături, ce se vor menține în întreaga sa evoluție, până în zilele noastre.

În Anglia, unde înregistrăm și alte variante ale termenului ("discourse", "studies", "treatise"), maeștrii genului sunt F. Bacon, John Locke, A. Pope și Th. Carlyle, iar în cultura germană, după Leibniz, eseul este reprezentat îndeosebi prin scrierile lui Lessing, prin Schiller și Goethe, urmați, în secolul al XIX-lea, de Arthur Schopenhauer și Friedrich Nietzsche.

În Franța, tradiția eseului, începută cu Montaigne, este continuată în secolul al XVII-lea de René Descartes, prin **Discurs asupra metodei** (1637), prin Cugetările lui Pascal și prin La Bruyère (**Caracterele**).

Pe acest teren se poate situa mai exact evoluția spectaculoasă a eseului ca formă literară modernă, cultivat atât de autori cu înclinații pentru speculația filozofică (de la Emerson și Aldoux Huxley la Chesterton, Unamuno și Camus), cât și de critica și istoria literară (T.S. Eliot, Paul Valéry, B. Croce, G. Picon și R.M. Albérès), cu elemente de epistemologie, filozofie a culturii și de psihologie a artei.

c) În privința asimilării eseului cu literatura propriu-zisă, atât sub raportul construcției scrierii, cât și sub raport stilistic, se poate vorbi de o anume "proză-eseu", cu tradiții din secolul al XVIII-lea, prin excursurile teoretice ale lui Goethe, continuând în epoca modernă cu Samuel Butler, M. Proust, C. Pavese, J.P. Sartre, Th. Mann, Miguel de Unamuno sau Ortega y Gasset.

Scanned with OKEN Scanner

d) În spațiul literar românesc, după începuturi ce se pot identifica în **Divanul** lui D. Cantemir sau, sporadic, și în alte scrieri (vezi notele lui I. Budai-Deleanu la **Țiganiada**), Al. Odobescu rămâne creatorul acestui gen de scriere, **Pseudokynegetikos** reprezentând, prin tehnica desăvârșită a compoziției, primul eseu erudit din literatura română.

Pătruns prin filieră franceză, termenul **eseu** s-a impus în publicistica interbelică. Cu o largă deschidere spre literatură și politică, spre filozofie și estetică, spre sociologie și arte plastice, eseul românesc își lărgește aria tematică, impunându-se ca formă de sine stătătoare prin Vasile Pârvan, Paul Zarifopol, Mihai Ralea, Al.Philippide, Ion Barbu, G. Călinescu, L. Blaga, P. Comarnescu, C. Noica, Mircea Eliade, Emil Cioran și Petre Pandrea.

ESEUL

(particularități generale)

- predilecție pentru probleme de ordin foarte general, pentru speculație;
- expunere spontană, asociație liberă de idei și imagini, libertate morală și intelectuală;
- caracterul nesistematic, fragmentar, voit improvizat, sfidează orice comandamente formale (repulsia antidocumentară și antierudită; absența aparatului critic);
- caracterul expresiv polivalent, ambiguitatea limbajului;
- libertatea de a pătrunde tot mai mult într-un domeniu al ipotezelor; se supune celor mai spontane impulsuri (metoda "digresivă" a îndepărtării de la subiect - T. Vianu);
- intuiții conceptualizate, fantezie, asociații de idei;
- dimensiuni extrem de modeste.

Scanned with OKEN Scanner

1. EMIL CIORAN

(n.1911)

Filosof, moralist, gânditor. S-a născut la 8 aprilie 1911, la Răşinari, unde tatăl său era preot. Studii liceale la Sibiu, cursurile Facultăţii de Filosofie şi Litere din Bucureşti (1928-1932), încheiate cu o teză despre H. Bergson. Între 1933-1935 se află în Germania pentru o bursă de studii; revine la Braşov, pentru un an, ca profesor de filosofie la un liceu. În 1937 se stabileşte la Paris, ca bursier al Institutului Francez din Bucureşti, angajându-se, pur formal, să realizeze o teză de doctorat. Ia hotărârea de a scrie în franceză, după ce publicase cinci cărţi în româneşte.

În România a colaborat la revistele **Gândirea, Vremea, Calendarul, Revista de Filosofie, Convorbiri literare.**

Prima sa carte în limba română(**Pe culmile disperării**,1934) a obţinut premiul Comitetului pentru premierea scriitorilor tineri needitaţi, alături de Eugen Ionescu pentru al său **NU**, de C. Noica pentru **Mathesis sau bucuriile simple**, alături de Horia Stamate pentru volumul de poezii **Memorii**, prima şi ultima publicată în ţară până acum.

OPERA: **Pe culmile disperării** (1934); **Cartea amăgirilor** (1936); **Schimbarea la faţă a României** (1936, 1941); **Lacrimi şi sfinţi** (1937); **Amurgul gândurilor** (1940); **Îndreptar pătimaş** (1945); **Eseuri** (1988); **Reflecţiile durerii. Eseuri** (1990); **Ispita de a exista** (1992); **Istorie şi utopie** (1992); **Silogismele amărăciunii** (1992); **Tratat de descompunere** (1992); **Singurătate şi destin** (1992); Publicistica: 1931-1944.

Amurgul gândurilor

VIII

Dorul de a muri exprimă uneori numai o subtilitate a orgoliului nostru: vrem, adică, să ne facem stăpâni pe surprizele fatale ale viitorului, să nu cădem victime ale dezastrului esenţial.

Suntem superiori morţii doar în dorinţa de-a muri, căci ne murim moartea trăind. Când aceasta îşi răsfaţă în tine lipsa ei de margini, clipa finală nu-i mai mult de un accent melodios. Este o lipsă de mândrie creaturală în a nu-ţi oferi inima istovirii voluptuoase a morţii. Doar stingându-te neîncetat o stingi în tine, îi reduci din infinit. Cel ce n-a cunoscut intimitatea morţii înainte de-a muri, minor sfârşitului, se rostogoleşte umilit în necunoscut. El sare în vid; pe când prins în ondulaţia muririi, luneci în moarte ca spre tine însuţi.

Când știi ce-i gustul morții, nu mai poți crede c-ai trăit vreodată fără să-l cunoști... sau c-ai trecut cândva cu ochii închiși prin dulceața peisajelor de agonie. Ce înviorare ciudată îți descoperă verdețurile stingerii și înflorirea suspinelor fără de capăt! Pururi tânăr în amurguri, întremat în sfârșituri, căutând întinderile morții fiindcă viața nu-i destul de-ncăpătoare, și încetinindu-ți răsuflarea ca zgomotul vieții să nu acopere depănările visului final!

Sunt după-amieze de toamnă de o atât de melancolică nemărmurire, încât ți se oprește respirația pe ruina timpului și nici un fior nu mai poate însufleți zâmbetul împietrit pe absența eternității. Și atunci înțeleg o lume post-apocaliptică...

În Dumnezeu nu trebuie văzut mai mult de o **terapeutică în contra omului.**

De chinurile iubirii te poți scăpa dizolvându-le în muzică. În felul acesta, își pierd într-o imensitate vagă tăria lor fierbinte.

Când pasiunea-i prea intensă, sinuozitățile wagneriene o destramă în infinit și-n locul chinului precis te legeni vaporos într-o disoluție orizontală, te-ntinzi tomnatic pe deșertul unei melodii...

Wagner - muzică a nesfârșitei neîmpliniri - se acordă suspinului arhitectural și cenușiu al Parisului. Aici piatra ascunde un apus muzical, plin de regrete și dorinți..., iar străzile se întâlnesc spre a-și împărtăși taine, ce nu sunt totuși străine unui ochi întristat. Și când azurul împânzit al Parisului pare a-și fi condensat aburii în sonorități, tălăzuirea de motive wagneriene se-ntâlnește undeva cu cerul.

Sufletul unei catedrale geme în surmenajul vertical al pietrei.

Aș vrea să fiu mângâiat de mâini prin care să poți strecura Timpul...
...sau să fiu plâns de ochi smulși dintr-un Paradis în flăcări.

Tot mai mult mă conving că oamenii nu-s decât **obiecte**: bune sau rele. Atât.

Și eu sunt oare mai mult de un obiect trist? Câtă vreme suferi, nu de a trăi **printre** oameni, ci de a fi **om**, cu ce drept ai face din neliniștea ta o culme? O materie căreia îi e rușine de ea însăși rămâne tot materie... Și cu toate acestea...

Într-o lume de mărăcini, parcă sunt o salcie ce-și plânge crengile spre cer.

Când mintea s-a oprit, de ce mai bate oare inima?
Și verdele putred al ochilor spre ce se mai deschide când sângele a orbit?
Ce negură spintecă măruntaiele și ce ziduri se dărâmă în țesuturi?
Și oasele spre cine urlă în văzduh și văzduhul de ce-mi apasă mâhnirea grăbită înspre nimic?
Și ce chemare spre înec îmi împinge gândurile spre ape moarte?
Dumnezeule! pe ce frânghie să urc spre tine, ca de nepăsarea ta să-mi sfărâm trup și suflet?

Oamenii nu trăiesc în ei, ci în altceva. De aceea au **preocupări**. Și le au, fiindcă

n-ar avea ce face cu absența lor de fiecare clipă. Numai poetul este cu el și în el. Și lucrările nu-i cad toate perpendicular pe inimă?

Cine n-are sentimentul sau închipuirea că realitatea întreagă respiră prin el nu bănuiește nimic din existența poetică.

A-ți trăi eul ca univers e secretul poeților - și mai cu seamă al sufletelor poetice. Acestea - dintr-o pudoare ciudată - îmblânzesc prin surdină simțirea, pentru ca o încântare fără margini și fără expresie să se prelungească neîncetat într-un fel de nemurire visătoare, neîngropată-n vers. Nimic nu ucide mai mult poezia lăuntrică și vagul melodic al inimii ca talentul poetic. Sunt poet prin toate versurile ce nu le-am scris...

Obsedat de el însuși, poetul este un egoist; un univers egoist. El nu-i trist, ci lumea toată-i tristă-n el. Capriciul lui ia contur de emanație cosmică. Nu-i poetul punctul celei mai slabe rezistențe prin care lumea devine transparentă ei înseși? Și nu-i natura bolnavă-n el? Un univers atins - și-au apărut poeții...

Cum să suferi de a fi om, privind muritorii gâfâindu-și destinul?

Când vom viețui cu sentimentul că în curând omul nu va mai fi om, atunci va începe istoria, adevărata istorie. Până acum am trăit cu idealuri, de aici încolo vom trăi absolut, adică fiecare se va înălța în propria lui singurătate. Și nu vor mai fi indivizi, ci lumi.

Adam a căzut în om: noi va trebui să cădem în noi înșine, în limita noastră, la orizontul nostru. Când fiecare va respira la marginea lui, istoria s-a încheiat. Și asta-i adevărata istorie. Suspendarea devenirii în absolutul conștiinței. În sufletul omului nu va mai avea loc nici o credință. Vom fi prea maturi pentru idealuri. Atâta vreme cât ne mai agățăm de deznădejdi și de iluzii, suntem iremediabil oameni. Aproape nici unul n-am reușit să stăm drepți în fața lumii și a nimicului. Suntem oameni, infinit oameni: căci nu simțim încă nevoia de suferință?

A fi "muritor" înseamnă a nu putea respira fără setea de durere. Ea-i oxigenul individului și voluptatea ce se interpune între om și absolut. "Devenirea" - implicația ei...

De nu mi-ar plăcea să îngrijesc blând erorile și de n-aș atipi conștiința prin dulci înșelăciuni, unde-ar duce o veghe nemiloasă într-o lume nemilos îngustă?

Nici o nebunie nu m-ar consola de puținul lumii în clipele în care inima e o fântână săritoare într-un deșert.

Experiența om a ratat. El a devenit o înfundătură, pe când un neom e mai mult: o posibilitate.

Privește un "semen" adânc în ochi: ce te face să crezi că nu mai poți aștepta nimic? Orice om e prea puțin...

Ce este teama de moarte, de întuneric, de neființă, față de teama de tine însuți? Și există oare alta? Nu se reduc toate la ea? Urâtul nesfârșit al vieții și plictiseala lucrurilor ce devin sau nu devin, groaza unei lumi urnite în sine și uruiala timpului în simțiri gingașe - de unde pleacă ele dacă nu din fiorul care ne înstrăinează de noi înșine în mijlocul nostru? Ca și cum oriunde ai merge n-ai da de ceva mai rău ca tine, că tu ești răul care se boltește deasupra lumii, că nu poți fi cu tine fără să fii împotriva ta! Peșterile ascunse sunt mai puțin înfiorătoare decât golul pe care ți-l

Scanned with OKEN Scanner

deschizi de câte ori îţi ochești subteran ființa. Ce nimic se cască în sâmburele tău, ce teamă te apără de neîndurarea ta? Mai poţi tu rămâne cu tine? De ce arborii mai zăresc spre cer și nu-și întorc frunzele ca să-ți ascundă întristarea și să-ți îngroape teama?

Va descifra cineva cândva drama de a fi nevoit să traduci dialectic lacrimile, în loc să le lași să curgă-n vers?

Și ști-va cineva vreodată câte piedici trebuie dorințelor ca să izvorască gândul, câte înfrânări costă înmugurirea cugetului? Și ce toamnă a tinereții este spiritul!

Doamne! dezleagă-mă de mine, că de miresmele și de miasmele lumii m-am dezlegat demult. Spre o căință plină de cântec înalță-mi cugetul și nu mă mai lăsa vecin mie, ci întinde-ți deșerturile tale între inima și gândul meu. Au nu vezi tu vrăjmașul duh al soartei mele, ursită blestemelor și plânsului?

Ce rugi găsi-voi pentru tine, Moșneag neputincios, și din ce istoviri ridica-voi un urlet spre nepăsarea ta? Dar cine-mi spune că sunt și eu bătrân, mai bătrân ca tine, că inima mi-e mai căruntă decât barba ta?

De-aș da drum slobod glasurilor mele, pe ce meleaguri ne-ar mai întâlni gândul? Tu nu vezi, Doamne, că unul din altul ne vom săvârși, meniți rostogolirii; căci nici tu și nici eu n-am născocit un reazem în afară de noi?

Voit-am să mă bizui pe tine - și-am căzut; voit-ai să te bizui pe mine și n-ai mai avut ce cădea!

Poezia, față de filosofie, reprezintă un plus de intensitate, de suferință, de singurătate. Există totuși un moment de prestigiu pentru filozof: când se simte singur cu întreaga cunoaștere. Atunci răzbat suspinele în Logică. Doar o măreție funebră mai poate face ideile vii.

Dumnezeu este modul cel mai favorabil de a ne dispensa de viață.

(Din vol. **Amurgul gândurilor**)

APRECIERI CRITICE

"Prin Cioran, prin Eugen Ionescu și Mircea Eliade geniul românesc a izbucnit la suprafață, făcând sforțarea împlinită de a trece de la stadiul (nesuferit lui Cioran) de cultură mică spre înaltul marilor valori, peste tot recunoscute".

Z. Ornea

"În **Amurgul gândurilor**, cartea din 1936, el distinge între filosofii obiectivi interesați de biografia ideilor, și cei confesivi, pentru care ideile înseși se cuvin căutate în autobiografie și confesiune. A fi liric în gândire vrea să însemne tocmai a gândi asupra ta însuți, a te livra, cu sinceritate și cu pasiune."

Nicolae Manolescu

Scanned with OKEN Scanner

2. CONSTANTIN NOICA

(1909-1987)

Autor al unei opere filosofice de o mare complxitate tematică. S-a născut la 24 iulie 1909, la Vitănești, Teleorman. Studii de filosofie la București, cu licența obținută În 1931; doctor în filosofie În 1940. Urmează studii filosofice în Franța(1938-1939) și Germania(1940-1941). Între 1932-1934 bibliotecar la Seminarul de Istorie filosofică la București; cercetător principal la Centrul de Logică(1965-1975).

Debutul în 1934, cu **Mathesis sau bucuriile simple**. Traduce din Descartes, Kant, Hegel, Platon, Aristotel. Pentru încercarea de a fi trimis spre publicare în Franța un studiu despre Hegel, suferă o condamnare de zece ani de domiciliu forțat și șase ani de închisoare executați dintr-o condamnare de douăzeci și cinci de ani. Este eliberat în anul 1964, iar la scurt timp după pensionare, în 1975, se stabilește la Păltiniș, stațiune de munte din apropierea Sibiului, unde se stinge din viață la 4 decembrie 1987.

OPERA: **Două introduceri și o trecere spre idealism** (1943); **Creație și frumos în rostirea românească** (1973); **Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești** (1975); **Despărțirea de Goethe** (1976); **Sentimentul românesc al ființei** (1978); **Devenirea întru ființă**, I-II (1981); **Trei introduceri la devenirea întru ființă** (1984); **Scrisori despre logica lui Hermes** (1986); **Cuvânt împreună despre rostirea românească** (1987); **Jurnal de idei** (1990); **Jurnal filosofic** (1990); **Rugați-vă pentru fratele Alexandru** (1990); **Pagini despre sufletul românesc** (1991); **Eseuri de duminică** (1992); **Introducere la miracolul eminescian** (1992); **Simple introduceri la bunătatea timpului nostru** (1992); **Mathesis sau bucuriile simple** (1992).

INTRODUCERE LA DOR

Când vrei să arăți că noi spunem **altceva** prin cuvintele noastre și că astfel limba românească are dreptul să fiinţeze în lume, te grăbești să invoci cuvântul "dor". Dar îndată, apoi, te cuprinde sfiala. Cum să invoci un lucru atât de știut și de spus, de vreo sută de ani încoace, încât probabil s-a vidat de orice sens, dacă nu cumva s-a încărcat de toate nonsensurile? E zadarnic să întârzii asupra cuvintelor, dacă descoperi ce știe toată lumea. Și trebuie să ceri iertare zeilor bunului-gust, ca să mai poți spune un cuvânt în această materie, sau zeilor gândirii exacte, pentru tot ce e vag, insesizabil și de neiertat sentimental, în conținutul cuvântului dor.

Dar nu despre dor în el însuși va fi vorba, o clipă, ci despre formația și funcția

lui. Oricât ai vrea să ocolești cuvântul, nu știi bine cum se face că dai statornic peste el, sau peste lecția lui, în rătăcirile prin limba noastră. Ba lecția lui este de așa fel, încât te întrebi dacă orice adâncire în această limbă, spre a nu mai vorbi de orice rătăcire, nu reprezintă până la urmă o simplă "introducere la dor".

Să presupunem că așa este și să luăm de la dor numai cât ne trebuie, spre a nu mai vorbi multă vreme despre el. Idealul ar fi să nu mai vorbim defel. Grecii nu aveau termenul de "iluzie", s-a spus, și nici nu aveau nevoie de el, pentru că în ceasul lor plin, tot ce era esențial pentru ei stătea sub semnul iluziei. La fel și noi cu dor.

Prin formația sa, "dor" are în el ceva de prototip: este o alcătuire nealcătuită, un întreg fără părți, ca multe alte cuvinte românești cu înțeles adânc și specific. Reprezintă o contopire, și nu o compunere. S-a contopit în el durerea, de unde-și vine cuvântul, cu plăcerea, crescută din durere nu pricepi bine cum.

Admirăm - și pe drept cuvânt - în limba greacă și germană capacitatea lor de compunere. Dar este o contraparte, la care nu ne gândim întotdeauna, aceea că în orice compunere stăruie un anumit mecanicism: iei două cuvinte, le alipești unul de altul, și scoți un al treilea. Dacă un grec antic ar fi în situația de a traduce pe dor, ar lua durere de o parte, plăcere de alta și ar spune: plăcere de durere. Așa făcea el cu o mulțime de cuvinte, chiar cu cele opuse ca sens: prietenie și dușmănie se exclud, dar el spunea "philoneikia", prietenie de dușmănie, de adversitate, și obținea un al treilea cuvânt. Este simplu și sigur, lipsit de orice subtilitate lingvistică, dar, firește, subtil semantic. Și la fel face limba germană, în cazul dorului, prin Sehnsucht, care ar putea fi Sucht, patimă de Sehnen, năzuire, dacă nu poți avea fantezia să vezi în Sucht pe suchen, a căuta, și să spui atunci că se obține în cuvântul german: căutare de negăsire.

Noi nu spunem plăcere de durere, cu atât mai puțin căutare de negăsire, spunem dor, care e însă și căutare și negăsire, cum este și plăcere și durere.N-avem geniul compunerilor, ba chiar ele, cu mici excepții, ne sună prost, ca de pildă în de-lege-dătătoriu și mare-grăitoriu. Simțim limpede, chiar în cuvintele ce s-au impus vorbirii, că este în joc o alipire; că propășire este pro-pășire și binefăcător este bine-făcător.

Este virtutea noastră, de care vorbesc istoricii culturii și ai artei, de a da o "sinteză specifică". Sinteza reprezintă la noi o contopire, nu o compunere. Sub atâtea influențe, cu atâta substanță gata creată, care ne vine din toate părțile lumii, te-ai fi așteptat să se ajungă aci la sincretism, adică la o armonizare exterioară, mai degrabă decât la o armonie nouă. A ieșit însă o armonie nouă - spunem noi și o spun și alții. Sau a ieșit o încordare nouă, o nouă solicitare spirituală, un dor nou, și aceasta se vede limpede în cuvinte și în prototipul lor, dor. Cuvintele noastre bune, pline, nu sunt formate sub câte o cununie, din două cuvinte de sex deosebit, dacă nu din mai multe. Sunt formate fără o cununie exterioară; am putea spune "din cea neispitită nuntă".

Așa stau lucrurile cu formația cuvântului dor, născut și el, sau poate mai ales el, din cea neispitită nuntă. Acum să arătăm care e funcția lui.

Aproape în toate cuvintele mai de preț, care-ți ies înainte - și în mai toate cele despre "creație și frumos", pe care vom încerca să le invocăm de acum înainte -, este undeva o zonă pe care ne gândim s-o numin, provizoriu, de dor. Nu se întâmplă așa numai cu cele ale frumosului; se va întâmpla parcă și cu cele ale urâtului ("Oh, urât,

urât, urât,/ boală fără crezământ"), dar mai ales se întâmplă cu cele care exprimă creația, lucrarea, facerea și făcutul, cum ar fi: făptură sau întruchipare, ispitire, alcătuire, întocmire, a zidi, a făuri, a dura, a săvârși, sfârși, desăvârși, chip sau închipuire, și cine știe câte altele vor mai veni să ne cheme către ele.

Dar tocmai aceasta înseamnă zona de dor a cuvântului - spre a o numi doar în plan afectiv, deși zona are din plin și un sens logic, cum vom vedea îndată -, o zonă în numele căreia cuvântul face apel la tine. "Ocupă-te și de mine", pare a-ți spune câte un cuvânt, când te apleci peste universul din care face el parte; "spun și eu ceva, sunt și eu o făptură mai deosebită a limbii; port și eu ceva nerostit în spusa auzită".

Ce să fie zona aceasta? Este, oare, dincolo de semnificația cuvântului, înțelesul lui, subînțelesul lui, laolaltă înțelesul? Este, oare, nespusul, laolaltă spusul, sau atunci subspusul și presupusul cuvântului? Este în orice caz un fel de câmp al cuvântului, și cu aceasta am putea vorbi un limbaj mai apropiat de cel al gândirii științifice, care ar avea tot dreptul să extindă asupra culturii umaniste o teorie a câmpurilor, atât de lămuritoare în cealaltă jumătate a culturii.

Există un fel de câmpuri logice, în sânul cărora se petrece o cuplare a individualului cu generalul, ca un fenomen original în logică. (Pleci aci, într-adevăr, de la împrejurarea că un fapt stă sub o lege, că individualul este totuși expresie a generalității, așadar că orice fapt dat gândirii deschide cu el un câmp de generalitate logică). Iar la fel se poate vorbi acum de cîmpuri semantice sau de câmpuri pur și simplu, în sensul **orizontului** pe care-l pot deschide unele cuvinte.

În fapt, fiecare cuvânt suscită un câmp, iar dacă ecuația de câmp e simplă la cele mai multe dintre ele, ea nu e lesne de găsit la cele câteva care fac aurul limbilor. În zona aceasta a cuvântului, unde nu încape întotdeauna comunicare, este totuși loc pentru o înțelegere mai intimă. Iar dacă denumim încă o clipă - până ce va veni cineva să facă o potrivită teorie a câmpurilor - prin "zonă de dor" această margine din jurul cuvântului, este pentru că funcția dorului se dovedește cu adevărat sugestivă pentru o asemenea lume a începuturilor.

Căci, într-un sens, fiecare cuvânt e o durere, așa cum fiecare carte era "o boală învinsă" după vorba poetului. Dacă lucrurile acestea ar putea avea sens dincolo de planul afectiv, este vorba de durerea de-a nu putea spune ceva fără rest, durerea cuvântului de-a fi și de-a nu fi cuvânt adevărat. Dar, ca și la cuvântul "dor", unde apărea pe nesimțite plăcerea în durere, ceva în lipsa aceasta de identitate desăvârșită a cuvântului îi dă fascinația.

Și atunci, stai în fața cuvintelor, cum stai în fața dorului, să te întrebi: este bună nedeterminarea aceasta? S-o sporim? Sau să-i risipim magia? - S-o risipim fără grijă: magia ei nu se curmă. Căci noi înșine, ca oameni, suntem ființe purtătoare de orizont, știutoare și neștiutoare, sigure dar și tare aproximative, un fel de "Introducere la dor", așadar, cum sunt cuvintele românești de care amintirăm.

(Din vol. **Creație și frumos în rostirea românească**)

Scanned with OKEN Scanner

APRECIERI CRITICE

"C. Noica, vorbind de cuvinte, creează un limbaj propriu, cu un vocabular bogat, tras din vechile scrieri și din graiurile populare, ignorate în mod obișnuit de limba pur neologistică a presei literare. Ca la Sadoveanu și Creangă, limba lui are farmec și farmecul nu trece dincolo de marginile cărții: încercând s-o imiți, aerul de vechime piere și subtilitatea, adâncimea devin căutare și prețiozitate. În fraza eseistului cuvintele acestea, cu parfum de candelă și moliciuni de vechi icoane bisericești, trag mintea noastră spre teritorii necunoscute."

Eugen Simion

"Felul de a fi receptiv la fragmentele filosofice ale lui Noica nu e, de cele mai multe ori, artistic. Ceea ce tulbură citindu-le e, desigur, și expresia, forma, dar mai des gândul însuși."

N.Manolescu

"C.Noica este un adevărat filosof, prezent mereu în cultura românească sub semnul adevăratei lui vocații, care este **filosofarea**."

Eugen Todoran

3. PAUL ZARIFOPOL

(1874-1934)

S-a născut la 20 noiembrie 1874, la Iași, dintr-o familie de negustori bogați, de origine greacă. Urmează liceul "Institutele Unite" din Iași, apoi Facultatea de Litere din Iași, devenind licențiat în istorie și filologie clasică și modernă în 1898. Între 1898-1904 studiază la Universitatea din Halle, unde obține titlul de doctor în filologie romanică și filosofie. Se stabilește în Germania. Aici întâlnește pe I.L.Caragiale, între cei doi scriitori înrudiți ca spirit legându-se o strânsă prietenie.

A murit la 1 mai 1934, la București.

OPERA: **Vedenii** (1924); **Din registrul ideilor gingașe** (1926); **Despre stil. Note și exemple** (1928); **Artiști și idei literare române** (1930); **Încercări de precizie literară** (1931); **Pentru arta literară** (1934); **Pentru arta literară** (I-II, 1971); **Eseuri** (I-II, 1988).

Scanned with OKEN Scanner

CLASICII

Clasicii sunt nume proprii de literaţi şi artişti pe care le învăţăm în şcoală, sau le aflăm mai târziu, din cărţi sau de la persoane frumos cultivate. Numele acestea sunt ilustre şi vechi; în ele, fără să fie ajutate de vreun alt cuvânt, stă acumulată o mare putere de sugestie. De aceea şi sunt o proptea folositoare pentru opiniile literare şi artistice; fiindcă, în orice domeniu, omului îi vine comod să trăiască autoritativ.

Până la revoluţia romantică, numele vechi erau propteaua unică a gustului public. Pe încetul s-au strecurat şi modernii spre treptele de cinste, şi astăzi sunt destui oameni care nu-i pomenesc decât pe dânşii; aşa încât avem două puncte de sprijin, de putere aproape egală: numele cele mai vechi şi mai cunoscute - numele cele mai nouă, din ultima fasciculă a celei mai moderne reviste. Dezvoltarea capitalistă a culturii europene trebuia negreşit să pună în valoare **noutatea** ca atare - lansarea de articole nouă este un caracter general al pieţii de astăzi. De unde vine totuşi că unii oameni se închină celor mai vechi, alţii celor mai nouă mărfuri artistice, nu-i uşor de spus. Poţi fi deopotrivă elegant şi cu anticii şi cu modernii, pentru că eleganţa conservatoare şi cea revoluţionară sunt acum egal valabile. Dar constatarea că ar fi existând spirite de la sine conservatoare, altele de la sine revoluţionare nu explică nimic. Măgarul filozofului nu piere de foame între cele două baniţe egal pline, pentru că foamea, şi nu egalitatea baniţelor, îl hotărăşte: animalul începe să mănânce, indiferent de baniţă. În exemplul nostru, trebuinţa de a avea numaidecât o părere literară este motivul hotărâtor; poate că adeseori decizia vine ca în cazul măgarului, indiferent de estetica antică şi de estetica modernă.

În practica zilnică, omul ţine socoteală de gustul cercului în care se găseşte; se decide după sfiala ori după lipsa de consideraţie pe care cercul i-o inspiră. Oricum, primul pas o dată făcut, pentru clasici ori pentru moderni, stăruim de obicei, pe drumul apucat, cu o îndărătnicie surprinzătoare. Ambiţia consecvenţei este o putere mare şi oarbă, chiar în lucrurile literare şi artistice. Şi consecvenţa este cu atât mai feroce cu cât mai neclare sunt în conştiinţa omului motivele specific estetice, dacă cumva s-a întâmplat ca astfel de motive să intre în acţiune. Dar intervenţia motivelor de acest soi este cu totul nesigură şi rară. Atitudinile curente, în artă şi literatură, sunt nu de natură estetică, ci socială: sunt rezultate din trebuinţa de a figura cât mai patent în cercul social al cărui prestigiu ne farmecă mai mult.

Cred că, în general, ne-am înţeles. Acum să nuanţăm puţin.

În ciuda esteţilor mofturoşi, trebuie afirmat că oricare cetăţean are, natural, trebuinţe estetice şi, prin urmare, un gust al lui adevărat. Cetăţenii dintr-un anume timp şi loc au cam aceleaşi trebuinţe estetice şi acelaşi gust. Depărtarea în timp şi deosebirea de dezvoltare istorică sunt obstacole mari în calea înţelegerii. Este dar, în principiu, puţin probabil ca Eschil să vorbească unui parizian de astăzi aşa de clar ca Bataille ori Capus (fără să ţinem seamă de deosebirea de limbă), nici Knut Hamsun să impresioneze pe un bucureştean, măcar cât de deştept şi sensibil, în chip atât de adec-

Scanned with OKEN Scanner

vat ca d-l Radu Cosmin. Toată problema clasicilor se rezumă în aceste potriviri sau înstrăinări intelectuale, hotărâte de timp și de treapta istorică.

Bucureșteanul foarte cult are educația intelectuală și artistică eminent și actual pariziană. Prin urmare, suplimentele dramatice sau narative de la **l'Illustration** vorbesc viu și direct sufletului său, iar Shakespeare, ori chiar Ibsen, îi sunt glasuri confuze, de pe altă lume. Și în scurt, celebrităţile artistice de care ne despart sute ori mii de ani ne sunt, obișnuit, iremediabil străine, într-un grad oarecare. Ele au un prestigiu savant: trebuie bătaie de cap ca să "înțelegi" asemenea lucruri, născute în și pentru o lume moartă de veacuri. Frica să nu pară ignorant și dorința să treacă drept "cunoscător" îl opresc de multe ori pe cetățeanul normal să mărturisească cinstit plictiseala imensă în care-l înecă paginile cele mai clasice. Ar fi prețios și amuzant să surprinzi exact sentimentele persoanelor culte, ale cunoscătorilor prin irezistibilă vocație, la cetirea corurilor lui Sofocle, a tiradelor lui Corneille, a paginilor de psihologie fără aliniate ale doamnei de Lafayette, a portretelor lui La Bruyère, pline de nume grecești, fără noimă, și de aluzii obscure, a versurilor de neîndurată și adormitoare seninătate din **Hermann și Dorothea**, în sfârșit a groaznicelor discursuri dramatice ale lui Schiller. Și nu-i vorba de accea că la depărtări de zeci de pagini întâlnești un rând ori un vers care îți irită o clipă atenția, ci de opera toată, întocmai așa cum îți stă înainte: **Antigona** și **Rodoguna, Georgicele** și **Henriada, Ifigenia** și **Andromaca, Tasso, Afinitățile elective** și (o grozăvie supremă!) **Wilhelm Meister, Wallenstein, Don Carlos**, întocmai, vers cu vers, rând cu rând, și - ce-i mai teribil - cuvânt cu cuvânt... O, Apolon, demon farsor, cel ce amețești atâți oameni cumsecade cu "modele" pe care dinadins le inspiri atât de divers și contrazicător, ajută și luminează pe cetitor ca să înțeleagă ce-i spun și să mă creadă cât sufăr pentru dânsul, când mi-l închipui față în față cu operele clasice, **întocmai** așa cum sunt, fără sosurile de o mie de ori întoarse și drese, în care le tot încălzesc criticii și istoricii de toată mâna!... Cetățeanul și capodopera, singuri-singurei: asta vreau eu. Dar e un vis absurd.

Timpul omoară orice creație intelectuală, în total ori în parte. Veșnica tinerețe a eternelor modele este o frază ineptă ieșită din minți strâmbe și lenețe. Cine nu-i pedagog, guvernantă sau ministru de instrucție publică, și are și altfel mintea liberă și trează, își mărturisește cinstit plictiseala iritantă care îți gâtuie atenția în fața multor dintre cele mai definitive pagini. Dar câți oameni cetesc, observându-se onest, dialogurile lui Platon, **Iliada**, pe Tit-Liviu, tragediile lui Racine, dramele istorice ale lui Shakespeare, tragediile lui Schiller? Iar, de altă parte, care om în stare să asculte și să priceapă nu ia seama că în muzica secolului al XVIII-lea, consfințită ca absolut clasică, se repetă fastidios figuri melodice care pentru noi sunt cu desăvârșire moarte, fiindcă le simțim automatice, scoase din unul și același sertar, trase pe același calapod - ornamente goale de orice înțeles și funcțiune estetică, balast revoltător care ține în loc atenția fără să o satisfacă? Care om în stare să vadă estetic nu simte neplăcut convenționalul abstract, și prin urmare insuficiența vizuală a atâtor ireproșabile bucăți de sculptură greacă ori de pictură a lui Rafael și a posterității lui exasperante? Cine, dacă exceptăm cazul de cultură stupid unilaterală sau de poză, se poate entuziasma cinstit de "lirismul" corurilor lui Racine, dând cu piciorul în Verlaine? Dar pentru

Scanned with OKEN Scanner

evaluarea clasicilor antici și a celor neolatini a intervenit de câteva zeci de ani, sub insuflarea peste tot nelipsită a naționalismului cotropitor, un marafet nou: fraza **latinității** - limpiditatea latină, seninătatea, simplicitatea, istețimea, delicatețea - și câte alte mirodenii **latine**. Un adăpost foarte binevenit pentru vanitatea minților gelatinoase, cărora li se istovise îngrijitor repertoriul de platitudini estetico-culturale. Pentru clasicii francezi îndeosebi se întrebuințează mult și un alt ingredient: ei sunt aristocratici absolut. Și superdelicații juni democrați și june democrate (mai ales!) care ornează, neapărat, saloanele de după război, sunt fanatici ai literaturii elegante de la Versailles. Democrație cu latinitate și fervență pentru arta subțire. **Le grand siècle** - c'est du dernier chic...

Trebuie o fantazie neobișnuită, o cultură istorică tot astfel pentru a reînvia întrucâtva formele unei vieți intelectuale de care te despart veacuri. Asta nu însemnează că istoricii de meserie sunt totdeauna eminent înțelegători ai celor trecute. De obicei, ei se închid numai, cu solemnitate erudită, în admirații înțepenite și necontrolate, refuzând cu suficiență naivă și obtuză orice noutate: ei cunosc, doar, adevărul și frumusețea definitivă. Admirația curentă pentru lucrurile vechi este un moft de educație.

Desigur, uzura sau moartea valorilor intelectuale sunt fenomene complexe. Gloriile trecute se întunecă și se luminează capricios, și forme vechi de artă pot să reînvie, într-o măsură oarecare, în fantazia artiștilor. La ceilalți, care nu-s decât **public**, simțirea și judecata estetică, în afară de gustul lor actual, adesea nemărturisit, sunt cu totul nestabile și inconsistente. În materie de artă, masa este sugestibilă aproape fără margini.

Arta, indiferent de materialul în care se manifestă, este grai. Ca și graiul vorbit, ea își schimbă formele, pentru că se schimbă cuprinsul sufletesc care le-a zămislit. Este totdeauna o doză de strâmbătură să vorbești ca oamenii de altădată: aici e originea, aici e și condamnarea grimasei clasiciste. Fiecare vreme vorbește pe potriva botului său, a minții sale. Pentru a înțelege și reînvia vorbirea, prin urmare sufletul vremilor de mult trecute, trebuie o virtuozitate curioasă, oarecum nefirească. Și sunt destule forme care cu nici un preț nu pot fi reînviate, și nici o formă nu poate ajunge, a doua oară și întocmai, la viața pe care a avut-o în sufletul care a creat-o și în sufletele celor din vremea și locul lui. Cetățeanul normal n-are nici timp, nici alte mijloace indispensabile pentru asemenea acrobații estetice. Are însă tot dreptul să consume în pace articole artistice **proaspete**, așa cum îi sosesc - direct de la Paris.

(Din vol. **Pentru arta literară**)

APRECIERI CRITICE

"În încercările sale, P. Zarifopol face o istorie literară de idei, la modul unei causerii fine, pe accente de interpretare. El gândește asupra fenomenului, nu-l «studiază», prinzându-l în ideea lui fundamentală, unde se poate ajunge și prin compromisul intelectual cu noțiunea de cultură. Zarifopol va da strălucire eseului de istorie literară, ceea ce făcuse școala lui Lovinescu prin foileton."

Marin Bucur

"Mai puțin sacerdotal ca Maiorescu, mai nuanțat în negație, mai citit și mult mai modern prin sensibilitatea lui iritată, disociativ până la paradox, Zarifopol este structural un junimist... Izolarea lui Zarifopol este izolarea unui întârziat față de momentul istoric, compact, al junimismului."

P.Constantinescu

"Domnul Paul Zarifopol a făcut raționalism într-o vreme când foiau în literatură bălăriile mistice, cu o grijă subtilă de a nu jigni pe nimeni, cu o sensibilitate, adică, din cale afară de gingașă."

Camil Petrescu

"Paul Zarifopol e un junimist modern, dărâmător lucid al falselor valori, dar mai deschis la noutate, la complicația psihică a omului din secolul nostru, e un intelectual de o rară finețe, citindu-i pe clasici cu spiritul insurgent al unui avangardist."

Al.Săndulescu

"Zarifopol și-a forjat un stil perfect adecvat intervențiilor sale ironice nimicitoare în sfera ideilor, o frază agilă, numai nervi și mușchi, gimnastă, aș spune, capabilă să execute adevărate exerciții acrobatice spectaculoase, familiară și elegantă, de o concizie exemplară, aforistică."

Ov.S.Crohmălniceanu

"Pornirea anticlasicistă a lui Paul Zarifopol poate că e și un efect de pedală, repetat și prelungit, în direcția acțiunii sale polemice: prestigiul clasicismal favorizează o stereotipie grandilocventă și o amorțire a simțului critic, deci, inautenticitate estetică și opacitate intelectuală."

Al.Paleologu

Scanned with OKEN Scanner

4. MIHAI RALEA

(1896-1964)

Eseist, estetician şi filosof. S-a născut la Bucureşti, la 1 mai 1896, într-o familie de intelectuali. Şcoala primară la Huşi, cursurile secundare la Liceul Internat din Iaşi, studiile universitare la Bucureşti, încheiate la Iaşi(1917), cu licenţa în litere, filosofie şi drept. Între 1919-1923, se stabileşte la Paris, studiază la "École Normale Supérièure", îşi ia doctoratul în filosofie la Sorbona, cu teza "Ideea de revoluţie în doctrinele socialiste", ca şi doctoratul în drept cu o teză despre Proudhon. Din 1923, carieră universitară la Iaşi. Este chemat de G.Ibrăileanu să-l sprijine în conducerea revistei **Viaţa românească**, devenind, din 1933, principalul conducător al acestei publicaţii. În 1939 se transferă la catedra de estetică şi critică literară a Universităţii din Bucureşti.

Moare la 17 august 1964, la Berlin.

OPERA: **Formarea ideii de personalitate** (1924); **Perspective** (1928); **Comentarii şi sugestii** (1928); **Memorial. Note de drum din Spania** (1930); **Atitudini** (1931); **Valori** (1935); **Înţelesuri** (1943); **Nord-Sud** (1945); **În extremul occident** (1955); **Cele două Franţe** (1956); **Scrieri din trecut**: I - **În literatură**, II - **În artă**, III - **În filosofie** (1956-1958); **Portrete, cărţi, idei** (1966); **Prelegeri de estetică** (1972); **Scrieri** (I - 1972, II - 1978).

TUDOR ARGHEZI

După ce ai lăsat din mână volumul de versuri al d-lui T. Arghezi, **Cuvinte potrivite**, o impresie se ridică deasupra tuturor celorlalte: amestecul de sublim şi stângăcie, de măreţ şi mizerabil, de perfecţie şi ratare. Imaginaţie aci grandioasă, atingând simbolul sau mirajul, aci delicată şi miniaturistă, nuanţată până la vecinătatea subtilităţii, epitete viguroase, adânc caracteristice, imagini pline de gândire prescurtată, sugestii insinuante care se strecoară pe furiş în suflet şi în tot corpul, transformă tot ritmul visurilor şi-l umple cu muzică de atmosferă, potrivită exact sensului, fără să-l clarifice complet, căci i-ar împrăştia farmecul. Şi pe urmă, numaidecât, un fel de silnicie a versului, căutări îndelungate şi nimerite alături, accepţie greşită a sensului unui cuvânt, ritmuri chinuite, forţate, cuvinte schimbate fără abilitate ca să iasă o rimă (între altele, de pildă, **deşti** în loc de **degete**). Câteodată lipsa de îndemânare expresivă se transformă în neglijenţă sau licenţă intenţionată, voită. Se teoretizează astfel într-o voinţă preconcepută, ca să se justifice o insuficienţă. Totuşi, efectul final ne apare puternic, în afară şi pe deasupra acestor stângăcii şi parcă tocmai din cauza lor. Din toată producţia literară a d-lui Arghezi reiese aceeaşi impresie: **o mare energie sufle-**

tească lipsită de facilitatea de exprimare. Un formidabil elan oprit un moment în desfășurarea lui de o neputință de realizare.

Acest detaliu, funcțional când e înscris într-o organizație sufletească puternică, produce anumite tulburări. Structura unui om normal, voiesc să spun banal, e făcută dintr-o anumită echivalență între forța disponibilă și expresia treptată a acesteia. Pe măsură ce se adună, energia mintală se și cheltuiește. Nu rămân resturi, amânări, nu rămân depozite. E ca un nor care, de îndată ce se înfiripă din evaporațiuni, cade imediat în ploaie. Aceasta e facilitatea supremă: lipsă de inhibiție, de economie, de agonisire. Curgerea continuă fără răgaz. Cum ritmul cheltuielii e imediat, el întrece câteodată în viteză pe acela al strângerii de energie. Lipsită de sfincter sufletesc - dacă se poate spune -, limbuția se epuizează în tot momentul. Se știe că facilitatea excesivă e semnul deșertăciunii, dacă nu al nulității. Cel ce cheltuiește mereu e destul de des cu buzunarele goale.

Se întâmplă însă altfel cu spiritele celelalte care strâng și cărora nu le e dată această ușurință de cheltuire. Când e vorba însă și de temperamente bogate, adânci ori viguroase, pline de energie, de neastâmpăr sufletesc, atunci imposibilitatea exprimării duce la comprimare. Dar expresia comprimării excesive e explozia. Efectul produs la temperamentele normale care au supapa regulativă a facilității e o expresie curentă, banală, incoloră. Ea aduce acel stil "agreabil", "simpatic", clar, fără surpriză, fără virtualități intrinsece de putere conținută.

Dl. Tudor Arghezi nu e din aceste din urmă temperamente. Lipsa sa de facilitate îi încarcă sufletul până la o tensiune neobișnuită. Când i se întâmplă câteodată să izbucnească, întrece chiar efectul dorit. Expresia e grea de toată apăsarea sufletului reținut atâta vreme. Atunci cuvintele poetului sunt reîntâlnite, formulele sale sunt excesive, epitetele sunt rare, pline de sensuri neîntrebuințate încă. Săgeata e trimisă mai departe de spațiile bătute, fiindcă coarda arcului e prea mult întinsă. Izbucnirea atinge terenuri virgine neexplorate încă, trece dincolo de ceea ce poetul vrea să spună, cuvântul merge fatal, dus de o mișcare oarbă și lepădat dincolo de unde ne e obiceiul să mergem toți ceilalți. O scânteie care atinge vârfușorul de fosfor al unui chibrit produce o slabă licărire, dar lipită de grămada unui praf de pușcă azvârle în aer orașe întregi ori stânci nedezlipite.

Încurcat și enervat mereu de rezistența pe care i-o opune expresia, dl. T. Arghezi se opintește odată brusc, sfarmă toate lanțurile și spune mai tare și mai minunat decât oricine ceea ce are de spus. Să citească oricine un rând de dl. T. Arghezi. Va simți atunci din ce rezervă inițială de forță pleacă cuvântul totdeauna încordat, încărcat cu toată comprimarea care l-a apăsat. Coarda care-l trimite nu e niciodată flască. El pleacă rar, dar totdeauna pornește încărcat ca un cocoș de pușcă. Iată cum lipsa de facilitate, care poate să apară ca un neajuns, aduce tocmai acea teribilă energie a stilului d-lui Arghezi.

Că aceasta e construcția sufletească a d-lui T. Arghezi putem s-o vedem și din alte considerații decât cele pur estetice.

În unele din articolele sale, mai ales din polemicile sale, d-sa ne apare ca un spirit revoltat. Dar revoltat contra cui? N-am putea preciza. Mai degrabă contra tuturor și

Scanned with OKEN Scanner

contra toate. Revolta sa nu e limitată la un domeniu social ori moral precis, ea n-are obiect. După momente, el se indignează pentru lucruri care i-au plăcut ieri. Totul depinde de moment. Revolta sa nu stă în calitatea sau defectul obiectului, nu e canalizată, captată regulat, cu predilecții și preferințl. Ea stă în firea, în mecanismul sufletesc al d-lui Arghezi: e funcțională. Această stare de predispoziție - dacă se poate spune "în alb" - pentru orice revoltă se cheamă anarhism. Dl.Arghezi e un anarhist. Oameni cu exprimarea facilă pot fi și ei revoltați. Dar ei își aleg un singur gen de revoltă, se adaptează la o singură negație.

Temperamentele puternice, când nu se pot ușura zilnic, duc la revolte continue și disproporționate.

Fără îndoială, totul nu trebuie pus numai pe organizația psihică care nu permite supape rezonabile. Nu trebuie uitat că dl.Arghezi a fost monah. Viața bisericească nu se poate acomoda cu temperamentele puternice fără răzbunări derivate ori întârziate. Nu se poate interzice viața într-un organism viguros, fără ca ea să țâșnească plină de indignare. Și nu trebuie uitat însă că dl. Arghezi era tânăr, adică influențabil, atunci când anarhismul era puternic în Europa, pe timpul lui Caserio, al nihilismului rusesc (așa de frecvent în Elveția, unde d-sa a stat, mi se pare, multă vreme) și al ecourilor sale literare ca Laurent Tailhade, Octave Mirbeau etc.

Polemismul său excesiv, crud, exasperat, dovedește toate acestea. Alții atacă ca să pună pe cineva la locul său, adică să-l diminueze relativ. Dl. Arghezi nu atacă decât ca să desființeze. Pentru d-sa nu există puncte vulnerabile de care morala și cavalerismul fad și mediocru interzic să te atingi. El atacă pe adversar în orice punct debil, oricare ar fi el: insuficiențele, descompunerile (câteodată mai ales acestea), ori monstruozitățile fizice, slăbiciuni ori nenorociri familiale. Nu găsesc în această privință decât un singur scriitor care-i seamănă. E Octave Mirbeau. Aceeași greață decisivă, metafizică pentru animalul-om, aceeași radicală mizantropie pentru descompunerea putredă a mașinii omenești, de la scatologie la aspectul cadavrului și la infecția secrețiunilor. Obiecțiunile mari ale d-lui Arghezi par a fi îndreptate mai ales contra fiziologiei omenești. E în aceasta un accent de purist, aproape de spiritualist profund ofensat. Nimeni n-are în țara noastră, nici măcar dl. Cocea, geniul batjocurii ridicat până la înălțimi metafizice ca dl. Arghezi. Poezia sa **Blestemul** e unică în literatura noastră. Poate puțin cam intenționat senzațională, ea e totuși semnificativă.

Iată câteva din aceste accente ale unui suflet comprimat, demne de Byron:

Pe tine, cadavru spoit cu unsoare,
Te blestem să te-mputi pe picioare,
Să-ți crească măduva, bogată și largă,
Umflată-n sofale, mutată pe targă.
Să nu se cunoască de frunte piciorul,
Rotund ca dovleacul, gingaș ca urciorul.
Oriunde cu zgârciuri ghicești mădulare,
Să simți că te arde puțin fiecare.
Un ochi să se strângă și să se sugrume,

Scanned with OKEN Scanner

Clipind de-amăruntul întors către lume.
Celalt să-ți rămâie holbat și deschis
Și rece - împietrit ca-ntr-un vis.
. . . . . .
Necazul tău mare să-ți dea voce mică,
Să urli, să n-auzi, să vezi că ți-e frică.
. . . . . .
De glezne târâș să-ți atârne
Ghiulele de capete cârne,
Rânjite, scrâșnite, nerăzbunate:
Măceluri, osânde, păcate...

Am citat numai câteva din aceste blesteme. De altfel, dl.Arghezi ne anunță că ele nu reprezintă decât un "fragment" și că va reveni. Înțeleg că o asemenea temă poate fi tratată numai din plăcerea tehnică a virtuozității. Dar ea presupune, totuși, și un fond sufletesc "nerăzbunat". Nu-i vine nici măcar prin minte să blesteme decât aceluia care a suferit mult fără să poată spune.

Și cinismul d-lui Arghezi trebuie înțeles la fel. Are nevoie să denunțe aspectele gingașe, delicate, elanurile idealiste, sublime, înalte, ca pornind din aceeași murdărie. Simte o plăcere să înjosească, să deziluzioneze, să ofere viziuni de dezgustătoare descompunere. Iată câteva rânduri din una din acele viziuni:

Chiar stelele sfințite
și pure la-nceput
Au putrezit în bolta
visărilor străbune
Și zările, mâncate
de mucegaiuri, put.
A năzuit un clopot
să sune liturghia
Și bronzul lui, ca scrumul,
din turn s-a risipit.

Iată cum aceleiași neputinți de exprimare și cheltuială facilă se datoresc în același timp și necazurile, rancunele, nevoia de pângărire, dar și cele mai înalte valori artistice din opera d-lui Arghezi.

Și când încetează ura și polemismul, când poetul rămâne pur contemplativ, atmosfera nu e mai înviorătoare: în general, o viziune tristă, decadentă, o viziune de toamnă, de furtună, de sterilitate, de groază, de ciocnire apocaliptică, de frământare și neputință.

După cum ne spune undeva poetul, sufletul său e o criptă în care n-a mai rămas decât scrum.

În adevăr, energia înăbușită arde, usucă pe dinăuntru. După ce a zvârlit lava, vulcanul stins nu mai are decât cenușă. Sentimentul, iubirea, înduioșarea s-au consumat, s-au topit de arșița internă. Sufletul e secătuit de forțele vii ale dragostei. Emoția proaspătă a murit. Nu mai rămâne decât inteligența. Omul înregistrează, dar nu mai iubește ceea ce înregistrează:

Scanned with OKEN Scanner

Tare sunt singur, Doamne, și pieziș!
Copac pribeag uitat în câmpie,
Cu fruct amar și cu frunziș
Țepos și aspru-n îndârjirea-i vie.

Aștept crâmpeie mici de gingășie,
Cântece mici de vrăbii și lăstun,
Să mi se dea și mie,
Ca pomilor subțiri cu gustul bun.

Tânjesc ca pasărea ciripitoare
Să se oprească-n drum,
Să cânte-n mine și să zboare
Prin umbra mea de fum.

Nu am nectare roze de dulceață,
Nici chiar aroma primei agurizi
Și prins adânc între vecii și ceață
Nu-mi stau pe coajă moile omizi.

(Psalm)

Aceste versuri dezolate amintesc de acea "sécheresse d'âme", de care se plângeau unii credincioși medievali.

Sau în altă parte:

Dar ziua care trece
Și mă rănește-n treacăt,
Îmi umilește cârja,
Îmi încovoaie crinii,

Și inima-mi urmează
s-atârne ca un lacăt
Cu cheile pierdute,
la porțile luminii.

Această poezie e o formă de cunoaștere. Nimic mai puțin sentimental. Sursa e direct cerebrală. Cu multă bunăvoință abia am putea descoperi ici și colo câte un crâmpei de sentiment, câte-o slăbiciune emotivă. Astfel, în unele locuri ni se pare că poetul se lasă muiat de sentimentul trecutului, singurul mai clar exprimat în această poezie de stări intelectuale. Trecutul, adică tinerețea, are mare preț în sufletele dezilu-zionate. Ea aduce parfumul unei existențe care a fost odată proaspătă, veselă și încrezătoare.

Iubirea noastră a murit aici.
Tu, frunză, cazi, tu, creangă, te ridici,
Atât amar de ani de atunci!
Glicină, tu, tu florile-ți arunci.
A mai venit de-atuncea să v-asculte,
Voi plopi adânci, cu voci și șoapte multe?
Voi ați rămas întorși spre apus,
Voi creșteți toți de-a pururea în sus.
N-o mai zăriți, din vârfuri, nicăieri?
Știți voi ce vorbă este vorba "ieri"?

(Oseminte pierdute)

În altă parte:

Aici, unde-a murit trecutul,
Mă plimb ca într-un mormânt,
În care sunt
Legat s-ascult cum tace lutul,
Pe când în suflet toarce mutul
Regret, înfășurat în vânt.

(Sfârșitul toamnei)

Sau:

Și sufletul geme mușcat de trecut
Ca fiara, de-o fiară cu pas cunoscut.

(Prigoana)

Încă în alte câteva poezii, refrenul acesta revine pe un timbru emotiv. În ele plutește o atmosferă decadentă, baudelairiană, de regret și melancolie. Încolo însă autorul e departe de orice înduioșare. Găsim mai degrabă ironia rece. Lucrurile mari, sublime, demne de venerație, de declarații și de vorbe mari pentru alții sunt scoborâte de dl. Arghezi, printr-o comparație plină de umor, la proporția lor pământească.

Pavel din Tars e-acum zaraf sărac
Și Chrisostom băiat de prăvălie,
Iar Sfântul Duh, închis în colivie,
Făcutu-s-a un pui de pitpalac.

În general, însă, poezia d-lui Arghezi ne înfățișează, ca și știința, o serie de raporturi. Firește acestea sunt exprimate prin comparații și prin imagini, în loc să fie însoțite de argumente și deducții. Poezia d-lui Arghezi nu demonstrează, dar revelează și ea. Și mai este ceva. Știința se bazează pe o serie de raporturi coerente între concepte. Dl. Arghezi alcătuiește și el o disciplină cu care fură câteva aspecte necunoscute legându-le între ele. Numai că aceste aspecte ale existenței nu se ridică până la concepte, ci rămân până la gradul de simboluri. Simbolul e exprimare concretă, printr-un semn, desen ori imagine a unei stări de lucruri. Generalizarea nu merge până la noțiunea încorporată în cuvântul abstract. Ea se mulțumește cu un semn. E procedeul magiei. Se știe însă că magia e începutul științei, o știință imaginativă și naivă, bazată pe primele apropieri pe care le facem între lucruri, pe cele dintâi concordanțe care apar și pe care nu mai așteptăm să le controlăm.

O simplă coincidență sau asemănare, cum e aceea între un om și portretul lui, ne duce la concluzii de generalizare ca și în știință. Când vrăjitorul străpunge cu fierul roș haina inamicului său, crezând că această pedeapsă îi atinge chiar persoana, el se bazează pe o serie de raporturi de vecinătate între om și haina lui, pe care le crede reale. Magia e o știință romantică, în care imaginația depășește mereu datele realității.

Magia admite raporturi alogice de simboluri, sau de fenomene inexistente, închi-

puite. Iată de pildă ideea de timp. Știința consideră timpul și omogen și măsurabil. Dar această ordine, decretată ca singura valabilă, se poate schimba. Dl. Arghezi presupune alte diviziuni, alte relații între clipe. Există timpul obișnuit, omogen, timpul pe care-l deosebim cu toții, și apoi legătura variabilă a orelor între ele, timpul ceasurilor luate în parte:

Câtă vreme n-a venit,
M-am uitat cu dor în zare.
Orele și-au împletit
Firul lor cu firul mare...
(Melancolie)

sau:

Prin aer, timpu-i despărțit de ore,
Ca de mireasma lor niște garoafe...
(Arheologie)

sau:

Când am plecat, un ornic bătea din ceață rar,
Atât de rar că timpul trecu pe lângă oră.
(Despărțire)

Autorul **Cuvintelor potrivite** are gusturi și predilecție de alchimist. El alcătuiește universul după alte legi. Presupune elementelor alte afinități, le leagă și dezleagă între ele după alte procedee. Câteodată, ca în **Prigoana**, are viziuni de Sabat, în care zmeii, demonii, țestele de mort, monștrii, ciclopii se zbat, se încolăcesc sub biciul lui Satan. Nu lipsește nici **Bufnița**, care prezidează clasicul laborator lugubru al vrăjitorului. Iar în poezia **Vraciul** e descrisă puterea, averea și sufletul vrăjitorului. În **Satan** ne transmite direct senzația stranie a demonului.

Imaginația d-lui T. Arghezi, când reconstituie universul, îl prezintă condus de semne misterioase, de puteri nevăzute. El are senzația directă a haosului universal, a devenirii eterne, a descompunerii, a destinului misterios, a forțelor oarbe sau perfide care ne veghează ori ne pândesc. Marea, norii devin forțe înfricoșătoare. Are viziunea religioasă, sau, mai degrabă - cum spuneam mai sus - pe aceea magică, fiindcă religia presupune nu numai o anumită explicație a firii și o intuiție a infinității și enigmei sale, dar și sentimentul pietății, al adorării, al venerației, care mi se pare că lipsesc d-lui Arghezi. Imaginea sa despre lume e a unui păgân înfricoșat. **Psalmii** săi sunt dezolați, dar reci. Sufletul lor caută mântuirea, dar e uscat, nu mai iubește. Strigătul lor e tocmai neputința credinței. Magia, însă, oferă intuiția tuturor disponibilităților care se găsesc peste granițele pipăitului și ale măsurabilului. Bănuiala acestei întocmiri, capricioase și enigmatice, ca soarta și ca moartea, o are și dl. Arghezi. Dar o are oarecum intelectual. Imaginația sa se aprinde ca o flacără orbitoare de lumină, dar fără căldură. E din familia vracilor, a căutătorilor de esențe ultime, de elixiruri și filtre, dar nu din aceea a preoților, a sfinților și a apostolilor. În evul mediu, dl. T. Arghezi ar fi fost ars de viu. El

e mai aproape de doctorul Faust decât de Saint-François d'Assise.

Eu mă fălesc că nu vând ca atâția
Tezaurele mele: Nici nu știu
Dacă pe piață Dumnezeu cel viu
S-a ieftenit mai mult decât tărâțea.

Mormânt închis la zgomotul de-afară,
Contemplu-a cărților elor bucurie,
Lingându-și puii cu idolatrie,
Băloși, subt steaua mea polară.

(Vraciul)

În toate acestea are un rol însemnat, desigur, și momentul literar în care s-a format poetul. Dl. Arghezi ține, printr-un aspect al poeziilor sale, de simbolism. Către sfârșitul secolului trecut, și-a compus primele poezii. Plutea atunci în atmosfera Europei moderniste o reacție antiștiințifică și o revenire la magie, cu mult credit mai ales printre simboliști. "Sufletul lucrurilor", "Misterul", eficacitatea misterioasă a unor forțe și elemente desconsiderate de știință erau la ordinea zilei. Villiers de l'Isle Adam, așa de respectat atunci, amesteca în toate nuvelele și romanele sale aceste virtuți ascunse ale unor fenomene misterioase. **Tribulat Bonhomet, Eve future, Contes cruels** înfățișează mereu probleme de acestea între știință și religie. El pleca de la Edgar Poe. Alții, ca Maeterlinck, și el așa de încrezător în forțe obscure, de la Novalis. Sâr Peladan luase de-a dreptul costumul și moravurile de mag. Știința excitase, dar nu mulțumise.

Deasupra ei mai era loc pentru închipuire. Se credea în puterea secretă a pietrelor prețioase (în care credea și Macedonski), în telepatie, în spiritism, în influența metalelor asupra caracterului etc. Villiers voia o femeie vie creată în laborator, și l-a pus pe Edison s-o confecționeze. Altădată a voit să experimenteze dacă căpățâna decapitaților mai păstrează câteva secunde în ea conștiința. Poate ceva din atmosfera acestor credințe și preocupări s-a strecurat și în dl. T. Arghezi.

În discuțiile purtate între apărătorii specificului național în artă și moderniștii esteticismului pur, aceștia din urmă au invocat de multe ori, ca o ilustrație a teoriei lor, opera d-lui Arghezi. La prima vedere, afirmația pare legitimă cu totul. Fără îndoială, există prea puține elemente de altă natură decât cele curat artistice în opera autorului **Cuvintelor potrivite**. Cum am văzut, o parte a operei sale se leagă direct de curentul simbolist de acum douăzeci de ani. Toamnă, mobile vechi, crepuscule, cadavre descompuse, toate acestea sunt temele pe care simboliștii le-au dezvoltat după Baudelaire. Poezia **Poarta cernită** amintește direct de Maeterlinck. Simbolismul a fost însă o școală literară exclusiv preocupată de tehnică. André Gide a observat foarte bine că ceea ce îi lipsește mai ales e etica.

Preocuparea estetică a d-lui Arghezi se mai vede și din altceva. Îi lipsește sentimentul spontan, direct idilic, tonul unor comparații stabilite în legătură cu un element artificial: mătase, catifea, atlas, brocart, aur, fildeș etc. Pietrele prețioase: topaz, safir, smarald, perle, agate revin mereu. Natura e văzută prin artă și nu invers. Cutare lucru seamănă cu o gravură veche, cu o icoană bizantină, cu o orgă, cu o liră. Natura, ca să existe, se sprijină pe elemente plastice. Unele poezii împrumută chiar titluri de

Scanned with OKEN Scanner

la pictură: **Gravură, Creion** etc.

Dar toate aceste preocupări nu exclud deloc influența mediului românesc asupra artei d-lui Arghezi. Nu mai vorbim de unele poezii vechi, care suportă de aproape puterea curentului eminescian:

Mai mult tu nu vei mai vedea
Nimic, nici cer, nici flori,
S-au prăfuit din zarea ta
Ca niște nori,

Nici zarea nu vei mai avea,
Nici mâni cu care s-o măsori
În geamuri, prin perdea.
. . . . . .
.....

Orbit-a viața, și cu ea
Și cântecul, și luna.
Și unda-n care strălucea
S-a stins pe totdeauna.

O! pentru veci tu n-ei mai fi,
Și-ai fost, mă-ntreb, vreodată?
Atât pustiu mă-nvălui
Când subt un plop mi se trezi
Tot dorul de-altă dată!

În alte poezii limba e inspirată din cronici. Arhaismele vin la locul lor ca să dea atmosfera de veche realitate românească bucății. Unele poezii sunt turnate în metrul popular:

Fata noastră e bolnavă,
Fata mea și-a dorului,
În vârful piciorului.
(Lingoare)

sau:

Dragă mamă, dragă mamă,
Pânza iar mi se destramă.
Sufletul și-acum mă doare,
Trupul iar, subt cingătoare
Brațul mi se lenevește...

Dar influența națională cea mai puternică în opera d-lui Arghezi o constituie monahismul său așa de autohton. Viața tihnită de mânăstire, liturghia noastră orientală, bisericile mici și umile, schiturile mărunte pierdute în gropi cu solitudinea și poezia lor, deniile cu clopotele stranii și calme în același timp, toate acestea învăluite în parfumul lor național de tămâie și-au găsit în dl. Arghezi poetul lor cel mare.

Pe această cale el ia contact cu pământul acesta lucrat de istoria noastră. Nu există poet mare neîncadrat. Dl. T. Arghezi e cel mai mare poet al nostru de la Eminescu încoace. Valori prea mari nu se pot clădi în aer ori pe postamente de nisip.

(Din vol. **Scrieri din trecut**)

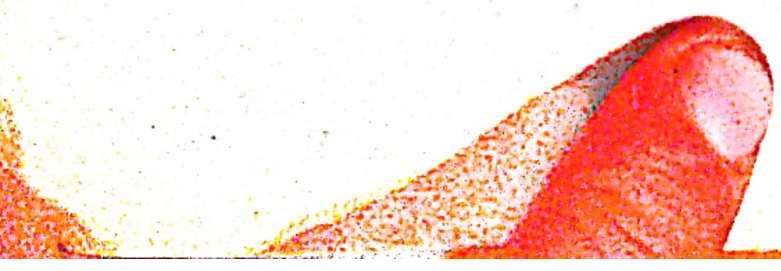

APRECIERI CRITICE

"Metoda de analiză utilizată de Mihai Ralea în studiul diverselor fenomene spirituale sau procese sociale nu poate fi disociată de conținutul gândirii sale. Structura eseistică a gândirii lui Ralea oferă un spectacol ideologic sui-generis; fenomenul supus analizei de eseist și ideolog este sondat dintr-o multiplicitate vertiginoasă de perspective."

N.Tertulian

"Spirit atent la deplasările istorice ale gustului și la semnificațiile lor filosofico-sociale, Ralea remarcă transformările adânci prin care trece sensibilitatea artistică europeană și caută, înțelegându-le, să le explice și să le justifice".

Ov.S. Crohmălniceanu

"M.Ralea repetă, într-o oarecare măsură, destinul lui Paul Zarifopol, fiind ca și acesta un raționalist în luptă cu facilitățile talentului: ale lui și ale altora. Critica literară n-a fost profesiunea lui principală, dar pe măsură ce trece timpul vedem că opera lui critică rezistă mai mult decât altele. Ce ne place azi la el este extraordinara mobilitate a spiritului, amestecul de vigoare și abilitate în demonstrație ".

Eugen Simion

Scanned with OKEN Scanner

LITERATURA ROMÂNĂ DUPĂ AL II-LEA RĂZBOI MONDIAL

Evoluția fenomenului literar

A. Proza. Evoluție. Reprezentanți
   1. Marin Preda; **Moromeții; Cel mai iubit dintre pământeni**
   2. Alți reprezentanți ai prozei:
      - Petru Dumitriu: **Cronică de familie**
      - Eugen Barbu: **Groapa**
      - Ștefan Bănulescu: **Mistreții erau blânzi**
      - Fănuș Neagu: **Acasă**
      - D.R.Popescu: **Vânătoarea regală**
      - Augustin Buzura: **Vocile nopții**
      - Sorin Titel: **Femeie, Iată Fiul Tău**
      - Ion Druță: **Povara bunătății noastre**
      - Nicolae Breban: **În absența stăpânilor**

B. Jurnal intim, reportaj literar, memorialiști.Reprezentanți
   - Geo Bogza: **Cartea Oltului**
   - N.Steinhardt: **Jurnalul fericirii**
   - Radu Petrescu: **Ocheanul întors**

C. Poezia. Evoluție. Reprezentanți
   1. Nichita Stănescu: **Leoaică tânără, iubirea; În dulcele stil clasic; Evocare**
   2. Alți reprezentanți ai poeziei contemporane:
      - Emil Botta: **Fachir**
      - Ion Caraion: **Fântâna**
      - Geo Dumitrescu: **Libertatea de a trage cu pușca**
      - Șt.Augustin Doinaș: **Mistrețul cu colți de argint**
      - A.E.Baconski: **Fluxul memoriei**
      - Leonid Dimov: **Poemul odăilor**
      - Marin Sorescu: **Shakespeare**
      - Grigore Vieru: **Harpa; Cămășile**
      - Ioan Alexandru: **Clopotele**
      - Ana Blandiana: **Dealuri, Avram Iancu**

D. Dramaturgia. Evoluție. Reprezentanți
   1. Marin Sorescu: **Iona; Răceala**
   2. Alți dramaturgi
      - Horia Lovinescu: **Moartea unui artist**

Scanned with OKEN Scanner

- Paul Everac: **A cincea lebădă, Costandineştii**
- Theodor Mazilu: **Mobilă şi durere**
- Ion Băieşu: **Boul şi viţeii**

E. Istoria şi critica literară:
- Al.Piru
- Ov.S.Crohmălniceanu
- Adrian Marino
- Mircea Zaciu
- Eugen Simion
- Nicolae Manolescu

A. MARIN PREDA

(1922-1980)

S-a născut la 5 august 1922, în comuna Siliştea-Gumeşti, jud. Teleorman. Este fiul lui Tudor Călărașu și al Joiței Preda. Urmează școala primară în satul natal, iar din 1937 se înscrie la Școala normală din Abrud, după ce fusese respins, din pricina miopiei, la Școala normală din Câmpulung-Muscel, și de la Școala de meserii din Miroși. Se transferă la Școala normală din Cristur-Odorhei, apoi la București. Debutează cu schița **Pârlitul**, în 1942. Este corector și apoi funcționar la Institutul de Statistică. Publică în **Timpul**, **Vremea**, **Evenimentul zilei**, **Tinerețea**, **Viața socială**, **Contemporanul**, **Studentul român** etc. A fost director al editurii Cartea Românească și membru corespondent al Academiei.

Se stinge din viață la 16 mai 1980.

OPERA: **Întâlnirea din pământuri** (1948); **Desfășurarea** (1952); **Ana Roșculeț** (1949); **Moromeții**, I (1955); **Ferestre întunecate** (1956); **Îndrăzneala** (1959); **Risipitorii** (1962); **Friguri** (1963); **Moromeții**, II (1967); **Intrusul** (1968); **Imposibila întoarcere** (1971); **Marele singuratic** (1972); **Delirul** (1975); **Viața ca o pradă** (1977); **Cel mai iubit dintre pământeni** (1980); **Martin Borman** (1968); Traduceri: **Ciuma**, de Albert Camus; **Demonii**, de F.M. Dostoievski.

Scanned with OKEN Scanner

MOROMEȚII
(Fragmente)

Partea întâi
I

În câmpia Dunării, cu câțiva ani înaintea celui de-al doilea război mondial, se pare că timpul era foarte răbdător cu oamenii; viața se scurgea fără conflicte mari.

Era începutul verii.

Familia Moromete se întorsese mai devreme de la câmp. Când ajunseră acasă, Paraschiv, cel mai mare dintre copii, se dăduse jos din căruță, lăsase pe alții să deshame și să dea jos uneltele, iar el întinsese pe prispă o haină veche și se culcase peste ea gemând. La fel făcuse și al doilea fiu, Nilă; intrase în casă și, după ce se aruncase într-un pat, începuse și el să geamă, dar mai tare ca fratele său, ca și când ar fi fost bolnav. Al treilea băiat se furișase în grajdul cailor, se trântise în iesle să nu-l mai găsească nimeni, iar cele două fete, Tița și Ilinca, plecaseră repede la gârlă să se scalde.

Rămas singur în mijlocul bătăturii, Moromete, tatăl, trăsese căruța sub umbra mare a celor doi salcâmi de lângă poarta grădinii și apoi ieșise și el la drum cu țigara în gură. Părea de la sine înțeles că singură mama rămânea să aibă grijă ca ziua să se sfârșească cum trebuie. Moromete stătea pe stănoaga podiștei și se uita peste drum. Stătea degeaba, nu se uita în mod deosebit, dar pe fața lui se vedea că n-ar fi rău dacă s-ar ivi cineva... Oamenii stăteau însă în curți, nu era acum timpul de ieșit în drum. Din mâna lui fumul țigării se ridica drept în sus, fără grabă și fără scop.

- Ce mai faci, Moromete? Ai terminat, mă, de sapă?

Iată că se ivise totuși cineva. Moromete ridică fruntea și îl văzu pe vecinul său din spatele casei apropiindu-se de podișcă. Se uită numai o dată la el, apoi începu să se uite în altă parte; se vedea că nu o astfel de apariție aștepta...

- Da, am terminat... Tu mai ai, mă, Bălosule?

- Am terminat și eu. Mai avem un petic dincoace de Pământuri, mi l-au săpat ai lui Țugurlan... Ce faci, Moromete, te-ai mai gândit? Îmi dai salcâmu-ăla?

Moromete se uită țintă la vecinul său înțelegând pentru ce ieșise el la drum și nu răspunse la întrebare. "Da, am discutat odată să-ți vând un salcâm! Poate am să ți-l vând... poate n-o să ți-l vând... De ce trebuie să ne grăbim așa!?" - părea să-i spună.

- Dar Victor al tău... El nu mai iese la sapă, Bălosule? Sau de când e voiajor

nu-l mai aranjează? zise Moromete. Adică... admitem cazul că fiind ocupat... mai adăugă el.

Vecinul avu bănuiala că aceste cuvinte nu sunt chiar atât de nevinovate cum s-ar fi putut înțelege din glasul cu care fuseseră rostite, dar trecu peste asta...

- Păi de ce zici că nu vrei să mi-l dai, Moromete? Că vroiam să ți-l plătesc...

Drept răspuns, Moromete începu să se uite pe cer.

- Să ții minte că la noapte o să plouă. Dacă dă ploaia asta, o să fac o grămadă de grâu, Tudore! zise el.

Bălosul nu mai zise nimic; apoi după câteva clipe schimbă vorba:

- Mă întâlnii pe la prânz cu Albei. Zicea că mâine dimineață pornește prin sat după fonciire.

Moromete a rămas nemișcat.

- Zicea că a primit o dispoziție, sau un ordin, dracu'să-l ia... Că cine are de achitat fonciire și n-o s-o achite mâine, o să le ia din casă.

Moromete se mohorî dintr-o dată. Vru să răspundă, dar se ridică pe neașteptate de pe stănoagă și sări spre poartă; un cal scăpase din grajd și voia să iasă la drum.

. . . . . .

XIX

- Ce e, mă, ce v-ați adunat aicea?! se miră apoi când ajunse în poiana fierăriei. Bună dimineața!

I se răspunse din câteva părți și cineva, văzându-i secerile, îi spuse să se grăbească fiindcă îi rămâne grâul pe câmp.

- Păi de ce, Iordane, n-o să te chem pe tine să mi-l seceri tu?

Erau foarte veseli și parcă nici nu se auzeau unii pe alții (...)

Cocoșilă scoase dintr-o despărțitură a chimirului un pachet de regie nedesfăcut, se așeză nepăsător pe un butuc și începu să-și răsucească o țigare. Moromete se lăsă pe vine și își făcu și el din pachetul lui Cocoșilă, după care întinse mâna și trase încet de sub același chimir Dimineața. Ziarul nu era întreg, dar Cocoșilă avusese grijă să-i aducă lui Moromete paginile cu știri politice și cu dezbaterile.

- Asculți, Moromete? Nu mai citi, lasă că am citit eu înaintea ta și sunt deștept, ascultă aici la mine...

- Hai, Moromete... dădu cineva glas nerăbdării. Hai, dă-i drumul!

De fapt, Moromete întârzia ca un școlar care nu e sigur pe el; citea întâi în gând.

- Auziți ce zice regele! spuse el și îndată se făcu tăcere deplină. Auziți ce zice majestatea sa, adăugă rotunjind mieros pe "majestatea sa" (...)

Marele congres agricol
Discursul Majestății sale Regelui

...Domnilor, am fost informat că congresul dumneavoastră este un congres de specialişti, agronomi şi ingineri. Iàu cuvântul aici ca unul interesat în chestiunile pe care le dezbateţi şi care am chiar oarecare experienţă. Mi-ar fi plăcut poate ca acest congres să fie un congres al "gospodarilor" pentru că, după mine, specialiştii noştri sunt încă departe de a fi gospodari. Ştiu acest lucru, pentru că agricultura m-a pasionat... Domnilor, a devenit o lozincă să se spună la noi că agricultura este ocupaţiunea principală a românilor, am spus-o şi eu, dar din nenorocire, dacă este ocupaţiunea manuală principală a românului, nu este totdeauna şi ocupaţiunea lui mintală...

Moromete se opri şi rămase cu privirea ţintă în ziar. Tăcerea continua.

- Hehe! izbucni pe neaşteptate Dumitru lui Nae şi râsul său gâlgâi puternic şi leneş mai departe. He, he, he, ia uitaţi-vă cum a rămas Moromete.

- Adică, se răsuci Moromete spre Cocoşilă, lăsând pentru moment ziarul la o parte, adică ocupaţiunea ta mintală, Cocoşilă, e la alte prostii!

Cocoşilă nu răspunse, se uită invidios la Moromete care ştie să găsească în ziar astfel de lucruri.

- Primul agricultor o fi mergând şi el la plug? dădu Dumitru lui Nae tonul comentariilor.

- Merge, de ce să nu meargă? zise Iocan. Când se desprimăvărează iese cu plugul din curtea palatului şi se duce şi el la arat.

- O fi având pământ? se interesă cineva.

- Are, afirmă Cocoşilă. Are aşa, cam vreun lot şi jumătate!...

- Nu cred, se îndoi cineva. Are mai mult, că trebuie să-l ţină şi pe ăla micu, pe Mihai... Trebuie să-i dea să mănânce.

- Eşti prost! reflectă Cocoşilă. Ăla micu are lotul lui de la mă-sa!

- În fine! încheie Moromete aceste scurte observaţii şi apucă din nou ziarul în mână. (...)

XXIII

Când intră pe poarta curţii, Moromete nu se uită să vadă ce s-a întâmplat, pentru ce îl chemase fata de la fierărie. Ştiuse însă de aseară. Pe prispa casei stăteau doi oameni şi îl aşteptau.

Unul dintre ei era îmbrăcat orăşeneşte, cu nişte haine negre, parcă ar fi fost în doliu.

. . . . . .

Moromete trecu pe lângă prispă fără să se uite la cei doi care îl aşteptau şi

se opri în dreptul tindei:

- Catrino, ia, fa, secerile astea! strigă el supărat, aruncând secerile pe prispă într-un fel de parcă secerile ar fi fost afacerea care nu-i plăcea.

Nu luă nimeni secerile, Catrina era plecată la biserică iar fetele parcă stăteau la pândă în casă.

Moromete se întoarse apoi spre grădină cu spatele la agent și la însoțitorul acestuia și strigă iarăși, ca și când cei doi de pe prispă nici n-ar fi existat:

- Paraschive, tu unde ești mă? Nu vezi că furca aia stă acolo lângă gard de cinci săptămâni? Ia-o de acolo și bag-o în șopron! Ar putea să stea acolo pân-o rugini, până te-ai înțepa în ea și tot n-ai s-o ridici!...

Paraschiv nu-i răspunse; nici nu se vedea unde este. Moromete mai rămase câteva clipe cu spatele întors spre cei doi de pe prispă, apoi deodată se răsuci pe călcâie și strigă:

- N-am!

Agentul se ridică și vru să spună ceva, dar Moromete strigă iarăși, de astă dată desfăcându-și brațele în lături:

- N-am!

- Asta mi-o cânți dumneata, nea Ilie, de când te știu eu, zise agentul tăios, fără să se mire. Pe mine perceptorul nu mă întreabă dacă dumneata ai sau n-ai. Anul ăsta s-a terminat cu n-am. Ia stai colea jos pe prispă și nu te mai uita așa urât la mine!

Moromete se apropie de prispă tăcut. Acum se uita în altă parte, întocmai ca și când n-ar fi auzit nimic din ceea ce i se spusese. Se răzimă liniștit de stâlpul casei și începu să se caute prin buzunarele flanelei. Scoase din fundul buzunarului puțin praf de tutun amestecat cu gunoi și vru să-l toarne într-o foiță, dar îl suflă repede și se uită urât la omul care îl însoțea pe agent. I se adresă supărat și poruncitor:

- Dă-mi, mă, o țigare!

Omul își scoase repede tabacherea și i-o întinse.

- Foncierea pământului, lot Moromete, trei mii de lei. Lot Catrina Moromete, rest de plătit două mii opt sute șaizeci și trei de lei, zise agentul frunzărind un registru cu scoarțele moi. Nu e cine știe ce! Nea Ilie, uite ce este, plătești acum restanțele care sunt mai urgente, și pe anul ăsta te las până după secere. Altceva n-am ce să fac. Hai mai repede, că până la prânz mai am de încasat șaizeci de oameni...

Moromete, care în acest timp își răsucise țigarea, își ridică fruntea la agent, se uită la el întrebător, apoi spuse:

- Catrino, sau Tito, care ești în tindă; dă-mi un foc!

Agentul se așeză pe marginea prispei, scoase un chitanțier și începu să scrie în el: "Adică lei trei mii s-a primit de la d.Ilie Moromete..." Înainte de a scrie se uitase la om să-l audă confirmând. Moromete însă nu zisese nimic...

...Moromete luă chitanța, se uită la ea cercetător, parcă ar fi vrut să-și dea

seama dacă e legală, o întoarse pe partea cealaltă, apoi o puse încetişor pe prispă, trăgând liniştit din ţigare.

- Hai, nea Ilie, hai, nea Ilie! se grăbi jupuitul, pocnind încuietoarea genţii.

- Păi nu ţi-am spus că n-am?! zise Moromete nevinovat. Ce să-ţi fac eu dacă n-am! De unde să dau? N-am!

- Ce dracu, nea Ilie! strigă agentul înfuriat. Nu vezi că ţi-am tăiat şi chitanţa? Nu mă mai fierbe atât că statul nu mă plăteşte să-mi pierd vremea prin curţile oamenilor...

- Uită-te la ăsta! se miră Moromete cu oarecare veselie. Ce, te ţin eu?

- Nea Ilie, a tăiat chitanţa! zise şi însoţitorul grav.

- Văz şi eu c-a tăiat-o, se dezvinovăţi Moromete.

- Plăteşte, Moromete! strigă agentul înfuriat. Ce dracu, ne jucăm de-a baba oarba?

Moromete se uită la agent şi încercă să zâmbească.

- Ei, da, plăteşte! Dar de unde să-ţi plătesc? N-auzi că n-am!

- Ia treci încoa'! îi făcu agentul un semn însoţitorului.

Ei se urcară pe prispă şi intrară amândoi în casă. Moromete rămase pe prispă tăcut, fumând liniştit. Numai fruntea lui bombată se încreţise. Jupuitul intră în odaia cea mare unde stăteau Moromeţii şi se repezi spre capul unui pat unde, deasupra unei lăzi vopsite cu fel de fel de înfloriturî, se aflau puse unele peste altele vreo cinci-şase covoare ţărăneşti şi câteva velinţe. Agentul trase de maldărul de deasupra lăzii şi îl trânti pe pat, strigând însoţitorului:

- Ia-le! O să-l învăţăm noi minte pe domnul Moromete să aibă grijă să plătească impozitele statului! Ia-le pe toate!

Însoţitorul se opinti şi se încărcă gemând. Agentul luă ce mai rămăsese şi ieşiră afară amândoi. În tindă, însă, Tita le ieşi înainte şi începu să strige:

- Lăsaţi ţoalele aici, ce v-aţi repezit la ele?! N-aţi mai găsit ce să luaţi? Nu vă dau ţoalele!...

...Moromete scoase dintr-un buzunar, dinăuntrul flanelei, două hârtii şi începu să le fluture sub nasul agentului.

- Peste o săptămână, două, îţi mai plătesc eu ceva. Se duce fi-meu la Bucureşti şi-ţi plătesc. Te rog să mă înţelegi! mai zise Moromete de astă dată cu glas foarte supărat, ca şi când de mult i-ar fi spus toate acestea agentului, iar agentul n-ar fi vrut să-nţeleagă...

El scrise în goană o altă chitanţă, o rupse şi-o zvârli în nasul omului:

- Îţi spun pentru ultima oară, Moromete, că dacă nu vii la primărie să plăteşti, peste două săptămâni viu eu aici cu jandarmii şi te iau şi pe dumneata, nu numai caii. Legat te iau!...(...)

- De unde să plătesc dacă n-am! răspunse Moromete pe gânduri, căutându-se iar în buzunarul flanelei. Mai dă-mi, mă, o ţigare, îngână el iar. De unde să plătesc, Jupuitule, că-ţi mai spusei şi adineauri: dacă aş putea să fac bani, de câte ori ai veni aş făcea şi ia domnule!

- Da' lumea aialată cum plătește?! strigă agentul scos din sărite că omul îl numise cu porecla sa. Rasă de om ca dumneata n-am mai pomenit! strigă el. Sărac nu ești! copii mici n-ai! Bolnav nu ești!!! Atunci cum? Toată lumea plătește loturile, numai dumneata o întinzi ca gaia-mațu de mai bine de cincisprezece ani!...

- Care cincisprezece ani?! mormăi Moromete răsucindu-și țigara.

- Cum care cincisprezece ani? Câți ani sunt de la război de când ai primit lotul? Sunt șaisprezece-șaptesprezece ani!...

...Ai paisprezece pogoane de pământ și din paisprezece pogoane, auziți! nu e în stare să plătească loturile pe care i le-a dat statul, pleașcă.

- Care paisprezece pogoane, care pleașcă?! întrebă Moromete uitându-se la agent de astă dată cu ură și mormăind niște înjurături în care cuvântul pleașcă se auzi de vreo două-trei ori.

- Înjuri dumneata, dar eu îți spun pentru ultima oară...

- Nea Ilie, ziarul! strigă în clipa aceea poștașul care trecea pe drum și care aruncă din fuga gabrioletei ziarul peste gard.

- Și mai face și politică! izbucni agentul în culmea nedumeririi. E abonat la ziar și foncierea nu vrea s-o plătească.

Adevărul era că în privința abonamentului Moromete plătise o dată un pol pentru o lună, dar **Mișcarea** îi venea de aproape doi ani.

Agentul porni furios spre poartă urmat de celălalt om, strigând tare și mereu uimit:

- Face politică! E abonat la ziar! Și impozitele nu vrea să le plătească. Lasă că stăm noi de vorbă!

Partea a doua

V

. . . . . .

În tindă, mama se ridică speriată de la masă și trecu pragul odăii.

- Polino, tu degeaba te superi și plângi, că n-am zis ce ți se pare ție. Am zis și eu o vorbă, oi fi greșit! Dar vorbește lumea prin sat, maică, și voi nu știți nimic. Tat-tău zice ca nu cumva să ne prindă că venim peste el cu împăcăciunea, că ne dă afară și ne face de râsul lumii. E pus pe dușmănie contra lui Birică și ne-am gândit și noi că tu, Polino, trebuie să te duci pe-acasă și să le spui că nu șade frumos să ne dușmănească degeaba! Dacă o vrea să-ți dea ceva, bine, dacă nu, lasă-l să-i rămână lui, să se sature de pământ. Dar ne pare și nouă rău când auzim ce spune la lume. Barim să tacă din gură! Adineauri spusei vorba aia cu dusul la alde tat-tău fiindcă așa ar fi stat bine, ne-am fi bucurat și noi să-ți dea tat-tău dreptul tău și să vă ajute până vă faceți o casă. Dar Doamne păzește dacă am vrut să spun ceva rău. Fiindcă noi ne-am gândit: dacă se însura Birică cu alde Leana lui Floricel, care n-are decât o jumătate de pogon de pământ, ce făceam?

Nu tot trebuia să stea aici, cu ea? Te-a luat pe tine? Ei! Și dacă n-o să-ți dea tat-tău nimic, ce? Uite, sunt fetele astea aici și frații ăștia, să-ți spună ei dacă se gândește cineva rău la tine. Atâta zicem și noi: să tacă din gură alde tat-tău și să nu ne mai înjure. Fiindcă fetele astea s-au făcut și ele mari și altă zestre decât că sunt vrednice și cinstite n-au, de ce să-și bată Bălosu joc de ele? D-aia eram supărați, că altfel, maică...

Partea a treia

III

.....

În acest an la seceriș Moromete n-avea de ce să nu fie ca totdeauna el însuși, adică nepăsător față de ceea ce se aduna în urma lui, uitând de toate și pierzându-se pe mirișteîn contemplări nesfârșite. Nu avea nici cea mai slabă bănuială că Paraschiv socotea acest seceriș ultimul la care avea să ia parte și cu atât mai puțin bănuia că o dată cu aceasta Paraschiv plănuia să smulgă familiei nu numai oile și caii, dar și ceva din acest seceriș. Dimpotrivă, Moromete constata că socotelile lui se împlineau cu prisos; făcuse aprecieri adevărate în dimineața aceea când se trezise din somn; recolta avea să fie deosebit de bogată. Pentru ce avea să se teamă?

Nu prea înțelegea, era adevărat, de ce Paraschiv în loc să se bucure că grâul ieșise cum nu-și aduceau ei aminte să se fi făcut vreodată, arăta mereu posomorât și secera ca și când ar fi tras la jug. De fapt, ar fi trebuit ca în toamnă, cum era un an bun, să se însoare și el ca orice flăcău și să intre în rândul lumii, dar pesemne că nu găsea fata care să-i convie lui, adică una care să aibă pământ mult, și de aceea era posomorât. Așa își închipuia Moromete.

În schimb, Niculae era, nu se știe de ce, nemaipomenit de vesel, fetele se împăcaseră și ele cu lipsa oilor, iar mama nu mai contenea să-l laude pe Dumnezeu pentru "mana cerească", cum îi spunea ea grâului, cu care îi milostivise cerul.

Ca întotdeauna, Moromete o încurcă cum putu cu legatul snopilor, dar când după câteva ceasuri soarele se urcă sus și începu să-i apese ceafa, el înfipse liniștit secera într-un snop și se alungă singur cu un glas de parcă s-ar fi pedepsit.

- Mă duc încolo d-acilea! spuse el supărat și o luă agale, spre căruță (mai întâi la căruță, unde avea flanela cu tutun, și abia după aceea spre vecini). Familia îl văzu întâi într-o parte, apoi se constată că de multă vreme se afla în partea astălaltă, apoi se topi nu se știe unde și când se făcu prânzul și se pregătiră pentru masă trebuiră să-l strige de nenumărate ori. Niculae se urcă pe cutia căruței și îl strigă în gura mare:

- Măi, tată-m'! Tată-ăăă!...

- Ce e, mă? răspunse Moromete deodată.

Era acolo cu vecinul, dar se așezase jos și nu se vedea din pricina spicelor. Fetele scoaseră mâncarea din cutie și făcură umbră cu rogojina. Mama aprinse focul și puse la încălzit o tigaie plină cu fasole scăzută. La lumina albă a zilei flăcările de paie pâlpâiau în culori când galbene, când în umbre albe de aer topit și viu, care o înșelau pe femeie frigându-i mâna. În așteptare, Paraschiv și Nilă zăceau sub căruță cu fețele în jos...

- Domnule, una și cu una fac două: murim! spuse Moromete apropiindu-se de căruță. Alde Voicu spuse că să te uiți la noi când s-o ridica soarele la amiaz; ne topim!

Niculae behăi de pe cutia căruței ca un ied: he-he.

- Dă-te jos de pe cutie, te cocoțași acolo să te vadă lumea! se răsti la el soră-sa mai mare.

- Lasă-l, c-a fost vrednic, îl apără tatăl, așezându-se sub umbra rogojinei. A fost vrednic și la școală, a luat premiul întâi și e vrednic și la secere, îl laudă el.

- Ei tată, se miorlăi Niculae, pe care glasul tatălui îl înșelase o clipă crezând că îl laudă. Dar ce, n-am învățat?! se revoltă el. Spune tu, Ilinco, nu secer eu bine?

- Da, ai învățat, spuse Ilinca. Ții secerea în mână parcă ai fi o barză.

- La masă! spuse mama venind cu tigaia cu fasole sub umbra rogojinii.

Moromete se uită o clipă la tigaie. Fasolea, cu boabele mari, parcă nu fusese luată atunci de pe foc, prinsese pojghiță pe deasupra și parcă era sleită, rece. Paraschiv și Nilă se târâră pe sub căruță și se așezară în capul oaselor.

Moromete rupse o bucată de mămăligă, luă din tigaie fasole și fără nici o grijă înghiți dumicatul. În clipa următoare însă el se cam înțepeni pe locul unde se afla, se făcu roșu la față și îi țâșniră lacrimile. Dar în loc să bea apă și să-și potolească arsura, el se stăpâni și se întoarse către fete.

- Voi de ce ziceți că n-ați încălzit fasolea asta? întrebă el în treacăt, cu o înfățișare de nepătruns și nu prea tare, încât mama care scotea niște ceapă din cutia căruței nu-l auzi, să-i răspundă că abia o luase de pe foc.

- Hai, mamă, tu ce faci acolo?! se miră Tita. Și tu, Niculae, ce stai în spinarea mea? Stai jos, starea-i bumben!

- Bumben?! se miră Moromete. Asta ce-o mai fi?

Asta însemna că Niculae să fie bolnav și să stea cu șezutul în sus. Paraschiv parcă era singur. Nu mai așteptă să se așeze toată lumea, rupse ca și tatăl său din mămăligă și râni cu nădejde din tigaie. În clipa aceea Moromete își pironi privirea asupra lui și așteptă. Paraschiv, hulpav și absent, înghiți dintr-o dată, dar apoi ochii i se bulbucară și scoase un răcnet.

- Na, Paraschive, bea apă, se precipită Moromete apucând bota în brațe și întinzându-i-o grijuliu. Te-a ars rău? Eu credeam că e rece, mărturisi el naiv.

Cu privirea sticlind, Niculae se uita când la Paraschiv, când la tatăl său. Mama nu înțelegea.

- Ce să fie rece? întrebă ea.

Scanned with OKEN Scanner

- Fasolea asta! răspunse Moromete.

- Păi acu' o luai de pe foc! se dezvinovăți ea.

Fetele pufniră în râs, iar Niculae înțelegând, începu să răcnească și să dea din picioare, arătându-l pe Paraschiv cu degetul. Acesta, schimonosit, bând apă, aruncă deodată bota de la gură, se întinse și îl cârpi pe Niculae cu atâta sete, încât din pricina asta Niculae nici măcar nu simți durerea, atât de mult îi plăcu furia cu care îl plesnise fratele său.

Până și Nilă râdea.

- Îți arde de prostii, se supără mama fără să se uite la omul ei. După ce că nu muncești, nici nu taci!

- Dar ce-am zis eu, frate?! exclamă Moromete nedumerit, stârnind din nou hohotele care se mai potoliseră. M-am uitat și eu la fasole și când am văzut-o așa încrețită pe deasupra și fără nici un pic de abur care să iasă din ea, mi s-a părut că e rece și v-am întrebat de ce n-ați încălzit-o. De unde să știu eu că arde! exclamă apoi.

Tita, care tocmai se potolise din râs și înghițea un dumicat, izbucni din nou, și se înecă, se făcu roșie ca focul. Mama dădu în ea, spunând-i că nu-i e rușine?

Se liniștiră și începură să mănânce în tăcere.

- Voicu lui Rădoi! afirmă Moromete după câtva timp. Vine și el la secere, dimineața (nu prea de dimineață fiindcă dimineața somnul e mai dulce, și de ce să se scoale el cu noaptea în cap? Nu e ziua destul de mare?)...

- Acum cincisprezece ani era foametea aia, parcă îl văz și acuma! Venea Voicu cu căruța și cu muierea, continuă Moromete după câteva clipe. Era mai în putere el, nu se cocârjase ca acuma. Mă! exclamă Moromete aducându-și aminte. Aoleu! se văietă. Se ridica soarele sus și degeaba te uitai că e prânzul, n-aveai ce mânca! Mâncai numai o dată pe zi. "Mă, zice mama asta a voastră (era așa, după vreo două zile de secere), hai să mâncăm că nu mai pot". "Mâncăm noi, îi spun eu ei, dar ce facem pe urmă până în seară?" Voicu și el, tot așa, mai făcea ce mai făcea și se uita la soare. Abia pe urmă am aflat noi că săracu Voicu cu muierea n-aveau neam de mâncare. Noi tot mai aveam așa să ametim o dată foamea. Ne așezăm noi și eu mă pomenesc zicând : "Hai, Voicule, să mâncăm!" Am zis așa ca omul, dar Voicu nimic, să răspundă și el cum e obiceiul : "Mulțumesc, am mâncat", nu! Tăcea! :"Fă, îi spun eu mă-tii speriat, să știi că Voicu are de gând să vie la noi să mănânce, d-aia tace el așa!" Dar mă-ta zice: "Ei! Nu vine el, știe că atunci când vrea să chemi pe cineva la masă trebuie să spui de trei ori". N-am mai zis eu a doua oară, dar degeaba, fiindcă zisesem o dată și Voicu a așteptat el ce a așteptat și pe urmă îl vedem că înfige secera într-un snop; "Păi să viu și eu să iau de vreo două ori", zice, și când l-am auzit așa mi s-a făcut frig. Ne părea rău, domnule! Credeam că are mâncarea lui și că vine la noi ca să-i ajungă lui să mai mănânce o dată până în seară; nu mai vorbesc că uite așa numai jumătate de palmă de mămăligă aveam. Și acum râde Voicu când îi aduc aminte.

- Nu prea îi vine lui să râdă, că a vândut în anul ăla trei pogoane de pământ, spuse mama. Atunci am vândut și noi un pogon...

Nici nu se terminase bine povestea cu Bisisica și Niculae și intrase în alta. Deocamdată sfios, necutezând. N-avea încă cu ce să răzbată spre atenția mamei; ea nici măcar nu-l asculta, dar să-l mai și înțeleagă.

- Mamă! mamă! șopti el în urma ei, și când mama se întinse pe răzor sub o tufă, el se așeză aproape de tot de ea și îi șopti din nou numele.

Era liniște peste câmp, totul zăcea în căldură și nemișcare. Niculae șoptea lângă capul maică-sii cu un glas în care voința și teama îi făceau ruga atât de curată, încât mama deschise ochii:

- Ce e, Niculae, mamă?! îl întrebă ea copleșită de osteneală. Ce vreai tu, maică, de ce nu te odihnești?

Niculae rămase cu privirea deschisă larg spre chipul ei, cu bulbii ochilor arzând...

- I-ai spus lui tata, mamă?! se rugă el sfios și înspăimântat că mama s-ar fi putut să nu-i fi ascultat ruga.

- I-am spus, i-am spus, Niculae, lasă-mă în pace, du-te de-aici! se rugă și mama îngrozită parcă de neputința ei de a rezista acestui copil. Du-te de aici, haide, lasă-mă să mă odihnesc!

Niculae nu se duse, iar ea nu se mai putu odihni. Băiatul stătea alături, cu labele picioarelor strânse sub el, cu mijlocul frânt într-o parte și cu capul aplecat spre mirișie.

- Mă duc, zău că mă duc, dar roagă-l pe tata, începu el zgândărind pământul fierbinte cu degetul. Spune-i, mamă, că ai văzut că am luat premiul fără să mă duc prea mult la școală și dacă tata vrea, n-o să mă coste nimic. Eu am să învăț și am să am bursă. Zău, mamă, ce să fac eu toată iarna acasă? Am să viu în vacanță și o să fiu la secere ca și voi și numai toamna și primăvara n-o să fiu. Și toamna la arat eu tot n-am ce să fac, iar primăvara când începe sapa, se termină anul școlar; așa că o să fiu și la sapă... Și nu costă nimic, mamă, și după opt ani... Niculae își întoarse fața din mirișie, se holbă din nou la mama lui și șopti cu patimă mistuitoare: Mamă, după opt ani eu ies învățător și...(...)

Când începură din nou să secere, Moromete, intrigat, o întrebă pe mamă, în șoaptă, ce vrea băiatul acela. Nu uitase nicidecum întâmplarea cu premiul și cu frigurile. Turburarea care îl cuprinsese în ziua aceea lăsase în el o urmă care nu voia să se șteargă. Era ceva de neînțeles aici. Pentru întâia oară Moromete nu putea scăpa de un sentiment de vinovăție care își scotea capul ori de câte ori se uita și vedea ochii mari și aprinși din chipul galben-negru al băiatului. Și se și supăra fiindcă de muncit nu prea îl pusese să muncească și de mâncare nu ducea lipsă. Atunci ce vrea? Și cum de căzuseră frigurile taman pe el? Mama repetă noua poveste cu școala și Moromete se înveseli:

- Așa, mă, Niculae? D-aia ești tu trist? Hai, mă, lasă, că te facem noi popă, nu învățător!

- Păi, dar! murmură Niculae cu buza în jos...(...)

- Ce vreai tu, Niculae? Vreai la şcoală, am înţeles! Dar vreai acuma, azi? Sau eşti nebun! Şi începu să se închine: vine de dimineaţă cu noi cu toţi în căruţă, începe ca un băiat cuminte ce e şi învaţă să secere şi pe urmă, o dată îi trăsneşte că vrea să plece la şcoală. Vreai să pleci la şcoală, acuma?!!

- Nu ţi-am spus de-alaltăieri ce zicea domnul învăţător Teodorescu de bursă? De ce n-ai zis nimic?

- Dacă ai fi băiat deştept, mi-ai place mai mult, spuse tatăl. Un băiat deştept spune o dată lucrul pe care îl are de spus şi a doua oară nu-l mai repetă. Mi-ai spus o dată, gata!

Parcă era o promisiune în glasul tatălui! În orice caz, îl făcuse să înţeleagă că în familie nu exista numai Paraschiv, Nilă şi Achim şi banca şi fonciirea, la care el, tatăl, să se gândească. Trebuie să se gândească de aici înainte şi la Niculae.

XXVIII

Spre prânz norii se împrăştiară şi soarele începu să usuce pământul. Mama şi copiii stătură singuri la masă, singuri în această zi; Moromete se întoarse târziu, la miezul nopţii. Din locul unde se dusese să se laude se întorcea murdar de noroi pe genunchi şi pe coate; de asemenea, palmele îi erau murdare; căzuse şi se sprijinise pe ele. La ochi avea ceva; îşi tot ducea pumnul murdar şi-şi freca gemând pleoapele; frecându-se astfel, orbitele i se căptuşiră cu nisip şi pământ şi încerca zadarnic să se cureţe. Stătea pe pat şi gemea, mama încerca să-i şteargă ochii cu o treanţă curată dar el i-o smulgea, frământa în palme pânza murdărind-o cu totul de noroi, pentru ca după aceea s-o ducă la ochi şi să se apuce să-şi cureţe iarăşi pleoapele de nisip. Niculae îi trase rupturile de bocanci din picioare, fetele îi dădură în cele din urmă apă caldă să se spele şi omul dormi buştean până a doua zi aproape de prânz.

Când se trezi află că Paraschiv şi cu Nilă fugiseră cu caii încă de ieri seară, spărseseră iarăşi lada, luaseră toţi banii pe care-i găsiseră, aruncaseră cele mai bune covoare pe spinările cailor şi plescaseră ameninţând că asta nu era totul. Moromete nu păru surprins de ştirea plecării, cât de felul cum cei doi fugiseră; nu-i venea să creadă.

- Cu caii? au fugit cu caii?

- Cu amândoi caii.

- Şi Nilă, a fugit şi el?

- Amândoi au fugit.

Moromete stătea pe pat, cu fruntea lui bombată aplecată spre genunchi, cu coatele înfipte în păturile aşternutului. După un lung timp de tăcere, el se ridică şi se uită la fiecare copil în parte; apoi spuse încet şi căutând să pară cât mai liniştit şi mai netulburat:

- Da! Bine! Vedeţi-vă de treabă!

După care el însuşi se ridică de pe pat şi porni spre uşă să-şi vadă de treburile lui ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic.

În aceeaşi zi, Moromete îşi făcu socoteala datoriilor şi spre seară bătu la poarta lui Tudor Bălosu cu care se înţelesese să-i vândă mai mult de jumătate din pământul familiei. Tudor Bălosu condiţiona cumpărarea de cedarea şi a pământului din spatele casei, ceea ce Moromete acceptă fără şovăială. Tudor Bălosu nu avu totuşi satisfacţia pe care şi-o dorise. Moromete arăta ca şi atunci când vânduse salcâmul, netulburat şi nepăsător.

Cu banii luaţi, Moromete îşi cumpără doi cai, plăti fonciirea, rata anuală la bancă, datoria lui Aristide şi taxele de internat ale lui Niculae, rămânând ca necunoscută soluţia acestor probleme pentru viitor; din nou rata la bancă şi din nou fonciirea, din nou Niculae...

Dar cu toată aparenta sa nepăsare, Moromete nu mai fu văzut stând ceasuri întregi pe prispă sau la drum pe stănoagă. Nici nu mai fu auzit răspunzând cu multe cuvinte la salut. Nu mai fu auzit povestind. Lupta pentru apărarea vechilor lui bucurii se sfârşea.

Din Moromete cunoscut de ceilalţi rămase doar capul lui de humă arsă, făcut odată de Din Vasilescu şi care acum privea netulburat de pe poliţa fierăriei lui Iocan la adunările care încă mai aveau loc în poiană.

În următorii ani gospodăria ţărănească continuă să se ruineze. Moromete intră într-o lungă stare depresivă din care n-avea să fie scos decât de marile zguduiri care se apropiau. Peste trei ani izbucnea cel de-al doilea război mondial: timpul nu mai avea răbdare.

(Din vol. **Morometii**, I)

APRECIERI CRITICE

"Într-adevăr, ţăranii din **Morometii**, investigaţia autorului mergând continuu în profunzime şi în strictă dependenţă de epocă, cu atenţia extrem de încordată la ceea ce se scrisese până atunci pe această atât de frecventată temă, nu seamănă deloc cu tipurile cu care ne obişnuisem până acum, nici măcar cu acelea din romanele lui Zaharia Stancu, împreună cu care Marin Preda aduce masiv în literatura naţională ţăranul din Câmpia Dunării. Ilie Moromete, protagonistul cărţii, nu este nici însetatul de pământ, nici de îmbogăţire cu orice preţ, nici, mai ales, insul teluric purtat de impulsuri necontrolate şi nici măcar "exploatatul" din veac, cum se ştia până acum, "prostul" obijduit de stăpânire, prezentat spre a trezi compasiunea cititorului. El este, cum spuneam, un contemplativ inteligent, temperat, un "filosof" iubind "liniştea" (fără de care nu se poate trăi şi nu se poate face nimic durabil) şi mai ales iubind libertatea, independenţa de gândire şi exprimare a opiniilor. Într-un fel, prin Ilie Moromete, se confirmă, pe departe, ce-i drept, o intuiţie a lui G. Ibrăileanu, exprimată încă din 1920. Ţăranul de după primul

război, devenit- măcar cât de cât- proprietarul pământului pe care îl muncește și având - măcar cât de cât - drepturi politice cetățenești, nu mai seamănă cu cel de mai înainte. Ilie Moromete citește ziarele în adunarea din bătătura fierăriei lui Iocan și comentează expert evenimentele zilei, dialoghează mental cu N.Iorga și declară a-l și "susține" - spre aprobarea celor mai mulți dintre ai săi - dacă zice el că, având "două creiere", se ține de vorbă. Cu perceptorul, cu agentul fiscal Jupuitu, chiar cu plutonierul de jandarmi - venit să-i ceară socoteală pentru un delict comis de fiul său - cu primarul și chiaburul Aristide etc. se poartă ca de la egal la egal, cetățenește, cu cea mai mare demnitate, pe deplin conștient de drepturile și îndatoririle pe care le are".

Ion Rotaru

"Originalitatea romanului **Morometii** (1955) stătea, nu mai încape îndoială, în noua viziune a lumii rurale. Ilie Moromete, țăran din satul teleormănean Siliștea-Gumești, nu semăna cu nici unul din prototipurile literaturii de caracter rural anterior, fiind dotat nu numai cu o filosofie asupra vieții, dar și cu voința de a rezista la tot ceea ce contravine gustului său de trai liniștit, confortabil, într-o gospodărie mijlocie. Astfel, dacă Moromete nu face mari speculații, el caută să profite de instituțiile create de civilizația capitalistă, evitând pe cât posibil capcanele ei. Nu se sfiește să ia bani cu împrumut de la bancă spre a-și cumpăra oi și cai, își pune la muncă familia, el rezervându-și rolul de stăpân, pierde timpul în lungi conversații cu prietenii, citește ziarul și discută politică, simpatizând cu liberalii și cu autorul legii conversiunii.

Moromete nu se sinchisește de legionari, are păreri îndrăznețe despre regalitate, se ferește de a fi atras în combinații politice de moment. Singura sa grijă e de a-și achita impozitele și datoriile contractate, tărăgănând, amânând cât mai mult scadențele, fără să înstrăineze ceva din avere. Când își dă seama că unul din fiii săi din prima căsătorie, Achim, trimis cu oile la București ca să aducă bani, nu se va mai întoarce, Moromete se gândește să vândă caii, dați în grija altor doi fii, Paraschiv și Nilă. Aceștia se opun și, spre a-i îmbuna, Moromete își bate mai întâi nevasta, mama vitregă a băieților, apoi, scos din răbdări fiindcă băieții au spart lada surorilor vitrege, îi ia și pe ei cu parul. Moromete nu e deci un însetat de pământ, averea nu reprezintă pentru el un scop, ci un mijloc de a trăi mai în tihnă, cu iluzia, dacă nu cu certitudinea autonomiei. Când Paraschiv și Nilă, neînțelegând luptele tatălui lor cu instrumentele puterii statului burghez (jandarmi, perceptori) fug cu caii la București, Moromete vinde mai mult de jumătate din pământ, cumpără alți cai, plătește impozitul funciar, rata la bancă, taxa școlară pentru fiul cel mic, Nicolae, și se acomodează noii vieți. Om al vremii sale, lipsit de ipoteza, fie și utopică, a altei lumi, Moromete e un sceptic, de altfel ca și țăranul sărac Țugurlan, care, rezistând o clipă forței cu forța, se duce de bunăvoie la închisoare. Exemplar al unei lumi crepusculare, una din victimele inexorabilității istoriei care nimicește orice tendință centrifugă, Moromete e un individ cu simțul

Scanned with OKEN Scanner

umorului și, dovadă de finețe a comunității sale, al ironiei. Prin Morometii, Marin Preda dovedește că țărănimea nu e stăpânită, cum se credea, doar de instinct, că, dimpotrivă, e capabilă de reacții sufletești nebănuite.

Al. Piru

CEL MAI IUBIT DINTRE PĂMÂNTENI

XXII

Da, avusese dreptate, fusesem necruțător: nu trebuia să iau hotărâri de unul singur. Încât, după ce redevenii liber, continuarăm să trăim împreună, ca înainte, dar asta nu dură mult și curând ne despărțirăm definitiv. Am spus ca înainte, dar nu se mai putea ca înainte, fiindcă nu mai eram aceiași. Vraja, cum se zice, se spulberase, deși noi încercarăm la început s-o reînviem. Ea însă, dorind să fie sinceră, cum înțelesese din învinuirile mele că nu fusese, zădărnici acea reînviere și mă făcu să descopăr că eu iubisem pe nesincera aceea, care mă fermeca, și nu pe sincera asta fără vocație; nu mai știa să fie fascinantă. Sursa misterului unui suflet e insondabilă. Sinceritatea poate ameți mult mai tare decât falsul mister al minciunii, dar exercițiul seducției ei nu se făcuse pe sinceritate și era prea târziu, adică era prea bătrână acum ca să se schimbe. Iar să continui eu ca înainte nu se mai putea, nu mai aveam în fața mea o ingenuă ca atunci când o cunoscusem, ea nu mai putea simula perplexitatea, uimirea... Pe scurt, nu mai avea putere asupra mea... Întâlnirile noastre erau tot mai scurte, tot mai terne, tot mai rare.

Într-o zi îmi spuse cu un aer preocupat că a reușit să obțină un pașaport, să plece în Italia, unde au chemat-o niște rude. Rudele, adică, au reușit să obțină acel pașaport. "Te mai întorci?", o întrebai. "Bineînțeles că mă întorc", protestă ea. Bineînțeles că mințea. Nu se mai întoarse...

Mi-am recitit acest lung manuscris și, dincolo de ceea ce el conține, m-a uimit barbaria concretului, pe larg etalat, și cu plăcere vizibilă, și pe care nu l-am putut ocoli, fiind încredințat că astfel m-aș fi chinuit îndelung, fără să obțin, spiritualmente, eliberarea totală a conștiinței mele de ceea ce am trăit. Am fost ispitit, o clipă, să-l arunc în foc. Și totuși, mi-am spus, trebuie să-i dau drumul să meargă. Mulți dintre semenii mei au gândit poate la fel, au jubilat ca și mine, au suferit și au fost fericiți în același fel. Mitul acesta al fericirii prin iubire, al acestei iubiri descrise aici și nu al iubirii aproapelui, n-a încetat și nu va înceta să existe pe pământul nostru, să moară adică și să renască perpetuu. Și atâta timp cât aceste trepte urcate și coborâte de mine vor mai fi urcate și coborâte de nenumărați alții, această carte va mărturisi oricând : ...dacă dragoste nu e, nimic nu e!...

(Din vol. **Cel mai iubit dintre pământeni**)

Scanned with OKEN Scanner

APRECIERI CRITICE

"Cvasiunanimitatea criticii a întâmpinat cu mari elogii romanul în trei volume (autorul îl numeşte şi "trilogie") **Cel mai iubit dintre pământeni** (1980), văzând în el o culme a creaţiei lui Marin Preda, o însumare a tuturor eforturilor de până acum ale artistului, "un bildungsroman intelectual", un roman "total", "best-seller-ul pe tema obsedantului deceniu" etc., căutat cu febrilitate de un public din ce în ce mai mare, cumpărat la preţuri de speculă din pricina neajungerii ediţiei, un roman-eveniment de epocă, în fine, putând constitui unul dintre cele mai interesante obiecte de studiu pentru sociologii psihologiei de masă, ca să nu spunem ai "psihozei". Căci trebuie să recunoaştem că la toate acestea a contribuit mult şi moartea cu totul neaşteptată a scriitorului - în plină maturitate creatoare - la nici două luni de la începutul difuzării cărţii.

Într-un interviu realizat de M. Ungheanu (**Luceafărul**, nr. 17/1975), Marin Preda dădea dreptate criticului din **Vocaţie şi aspiraţie**, mărturisindu-se din nou: "Teza dumneavoastră cu privire la vocaţie şi aspiraţie se vede confirmată. **Moromeţii** este romanul vocaţiei, dar ceea ce voiam eu să fac în continuare, pornind de la el, reprezintă aspiraţie". Ei bine, trecând prin experienţa **Marelui singuratic**, a **Risipitorilor**, a **Delirului**, şi mai ales a **Intrusului**, după toate aparenţele scriitorul şi-a atins din plin ţinta "aspiraţiei" prin **Cel mai iubit dintre pământeni**. Aflat în închisoare, în aşteptarea procesului şi verdictului pentru omucidere - făptuită însă în legitimă apărare - Victor Petrini, eroul principal, îşi povesteşte viaţa, având ca fundal central deceniul al VI-lea, căruia îi face la rându-i procesul, scrutând totodată condiţia umană în general. Destituit din postul de asistent universitar, în urma unor excese de zel şi a unor maşinaţii carieriste (dar rămas în continuare un intelectual şi un filosof, scriind chiar unele eseuri ţinute în sertare), suspectat a fi participat la acţiunile unor contrarevoluţionari, arestat şi condamnat la muncă silnică într-o mină (unde fusese nevoit, spre a supravieţui iarăşi, să ucidă un torţionar înrăit, crimă rămasă nedescoperită), eliberat după trei ani şi pus să practice meserii dintre cele mai nepotrivite pentru el, de la contabil la "Oraca" până la "deratizator" în echipa condusă de fiorosul, grotescul Bacaloglu, Petrini este împins mereu în "situaţii limită", încercat la punctele cele mai de jos ale decăderii condiţiei umane, făcut să reziste, să iasă învingător, în plan spiritual, se înţelege, prin voinţă, tenacitate şi raţiune îndreptată împotriva a tot ceea ce este "agresiv". Nu au dreptate deloc cei care reproşează scriitorului cum că personajul nu se comportă ca un "filosof", ca un "universitar" care cunoscuse la un moment dat pe Lucian Blaga (evocat de altminteri în roman; întâmplările se petrec, în parte, la Cluj). Mărturisim că noi înşine am fost stăpâniţi de acest sentiment, că Petrini nu se comportă ca un "intelectual". Reluând lectura, lectura integrală a operei lui Marin Preda, plasând-o în epocă, ţinând seamă de tem-

Scanned with OKEN Scanner

peramentul scriitorului și, mai ales, de ținta pe care și-a propus-o - de a prezenta soarta unui om din zilele noastre, a unui om mai întâi și numai în al doilea rând a unui intelectual, a unui om care vrea din răsputeri să supraviețuiască - ne-am cenzurat părerile.

Situațiile în care e pus eroul sunt atât de tari, atât de împinse la limită, încât el nu se poate comporta altfel (mai ales că în el sălășluiește chiar Marin Preda!). Să evocăm doar câteva din zguduitoarele pagini, parcă și cu dorința de a trimite pe cititori din nou la ele: Stând la închisoare, înainte de a fi trimis la mina de la Baia Sprie (cap.IV, vol.II), la un loc cu niște "foști" miniștri, subsecretari de stat, patroni de uzine, bancheri puternici, generali etc., Victor Petrini constată (nu constată raționând deductiv, ci vede) cum un ins care pe vremuri, la recepții splendide, consuma icre negre, păstrugă, cegă ori cine știe ce delicatese stropite cu șampania cea mai scumpă, poate deveni foarte bine o epavă hămesită de foame, cu pungi sub ochi, râvnind la un castron cu ceva murdar în el ori la un mizerabil chiștoc de țigară, de care, nu se știe cum, făcea totuși rost poetul bucureștean, "un ins înalt ca o prăjină, semănând cu o barză" (băgat și el la zdup pe opt ani, pentru că plasase rău bancurile născocite de Ion Barbu și de "covrigarii din Găești", niște critici, rămași totuși liberali)."

Ion Rotaru

"**Cel mai iubit dintre pământeni** (1980) e romanul unor experiențe fundamentale de viață, romanul unor trăiri esențiale. Titlul ascunde, iarăși ca și **Bietul Ioanide**, o ironie. Eroul principal, Victor Petrini, e un asistent la Facultatea de Filosofie, care a făptuit o crimă și în închisoare, în așteptarea procesului și a sentinței, povestește circumstanțele care l-au condus la neașteptata faptă, un memoriu la persoana întâi. Desfășurat pe fundalul deceniului VI, memoriul scrutează condiția umană. Petrini a scris un eseu despre ceea ce el numește o nouă gnoză "care să redea integritatea conștiinței umane în fața universului", pornind de la ideea că "omul este liber în sine și pentru sine și singur acest concept este izvorul dreptului și al creației spirituale". Alt eseu al său se intitulează **Era ticăloșilor**, eroul fiind în plus de părerea că orice poate fi trăit, însă nu oricum. Romanul are zece părți repartizate în trei volume, din care primul și o mare parte din cel de-al doilea se referă la inițierea erotică a lui Petrini în liceu, la Universitate și apoi ca universitar, când întâlnește pe Matilda, soția poetului neieșit încă de sub autoritatea paternă, Petrică Nicolau. Petrini desface cuplul nereușit al poetului cu arhitecta Matilda (inversare a situației din **Bietul Ioanide**), antrenându-se într-un adevărat coșmar matrimonial, fiindcă Matilda (una din cele mai interesante figuri feminine din literatura română) e o femeie de o incredibilă vitalitate, acaparantă, imprevizibilă, visceral violentă, agresivă, obstinată, trecând brusc de la tandrețe la ură, expresie a unui suflet total irațional, obscur și absurd.

Scanned with OKEN Scanner

Fetița care se naște din această uniune, Silvia, nu întărește legătura, ci mai curând îi desparte pe cei doi, mai ales când Victor e învinuit de participare la isprăvile unei bande contrarevoluționare, arestat și condamnat să lucreze trei ani într-o mină de plumb. Va ucide acolo un torționar, apoi, eliberat, degradare crescândă a condiției sale, se va angaja într-o echipă infernal-hilariantă de deratizare, prilej pentru autor de a înfățișa indivizi abrutizați precum Bacaloglu sau Calistrat, ori păstrând și sub crusta abjecției un rest de umanitate, precum Vintilă. Matilda părăsește pe Victor pentru un om al puterii, Mircea, care admitea că universitarul nu avusese legături cu "sumanele negre", dar nu era sigur că în caietele sale confiscate la percheziție nu erau gânduri periculoase pentru ordinea socială. Tot un fel de trădare e aceea a prietenului Ion Micu, critic al exceselor de tot felul, dar partizan al ideii că mai întâi de toate trebuie să supraviețuiești. În sfîrșit, Petrini ajunge contabil la "Oraca" (iarăși ironie) și se îndrăgostește de o casieră, Suzy Culala, fiica unui industriaș, exmatriculată din facultate din acest motiv. Suzy pare întruchiparea idealului regăsit și Petrini rezistă încercărilor Matildei, divorțată de Mircea, de a-l readuce lângă Silvia, până când, invitat la schi, e întâmpinat pe pârtie de inginerul Pencea, soțul nemărturisit al noii iubite pe care, atacați, e nevoit să-l arunce din cabina telefericului, să declare apoi crima și să fie din nou închis".

Al. Piru

"Operă epică de mare întindere, cu numeroase personaje surprinse în episoade dramatice, zguduitoare sau ilariant-grotești, cronică a unei întrgi perioade istorice, romanul **Cel mai iubit dintre pământeni** e totodată o mărturisire făcută la persoana întâi, în împrejurări decisive pentru existența unui om. El se simte împins în chip firesc să amestece evenimentele politice contemporane și figuri notabile ale vremii cu datele biografiei sale, să istorisească întâmplări trăite nemijlocit, intimități conjugale și fapte de o influență covârșitoare asupra vieții sociale, să-și comenteze experiența adunată pe toate planurile existenței".

Ov.S. Crohmălniceanu

Scanned with OKEN Scanner

Alţi reprezentanţi ai prozei

PETRU DUMITRIU

(1924)

S-a născut la 8 mai 1924, la Baziaş. Primele încercări literare le face în limba franceză, la treisprezece ani. Liceul l-a terminat la Târgu-Jiu, în 1940, la vârsta de 16 ani, dând câte două clase într-un an. Face studii de filosofie la Bucureşti şi la München (1940-1945). Obţine licenţa la München cu o teză asupra operei lui Jakob Böhme. Publică în **Revista Fundaţiilor Regale**(1945) drama **Preludiu la Electra**. Debutul editorial are loc în 1947 cu volumul **Euridice**, 8 proze. În 1960 părăseşte ţara. Trăieşte un timp la Paris şi este stabilit acum la Bon.

OPERA: **Euridice**. 8 proze, (1947); **Bijuterii de familie**, (1949); **Nopţile din iunie** (1950); **Drum fără pulbere** (1951); **Nuvele** (1951); **Despre viaţă şi cărţi** (1954); **Pasărea furtunii** (1954); **Cronică de la câmpie** (1955); **Cronică de familie** (1955); **Focul nestins** (1955) **Aquarium** (1956); **Cronică de familie** I,II,III (1957); **Noi şi neobarbarii** (1957); **Incognito** (1962); **Un Dumnezeu necunoscut** (1980); **Libertatea** (1983); **Secerişul** (1989).

CRONICĂ DE FAMILIE

I

Partea a şasea:
Bijuterii de familie

1.

Primii copii născuţi din căsătoria (blestemată cu fecunditatea) a lui Lăscăruş Lascari cu Davida fură două fete, botezate după numele mamei şi surorii lui Lăscăruş, Eleonora şi Elena. Eleonora, măritată cu Smadoviceanu, senator dintr-un judeţ de la câmpie, mare proprietar, rămasă curând văduvă şi fără copii, se retrage la ţară, în cel mai păcătos din conacele sale.

Era o femeie singuratică şi ciudată, socotită de unii neroadă din naştere, de alţii nebună: îmbătrâni foarte repede, înainte de vreme; deşi n-o despărţeau decât doi sau trei ani de Elena, părea o babă când Elena era încă în strălucirea unei frumuseţi masive şi blonde moştenite nu se ştie de la care strămoş. Elena era admirată şi trezea pasiuni în Bucureştii anilor 1880. Fugi de acasă cu un căpitan

Vorvoreanu din roşiorii de gardă - nu din Vorvorenii de la Vârvor de lângă Craiova, ci o ramură depărtată, cu moşii prin Buzău - şi se mărită cu el împotriva voinţei şi în ciuda furiei cumplite a lui Lăscăruş, care ţinea foarte mult la ea; nu voia s-o vadă măritată aşa de curând şi-l detesta pe Vorvoreanu: "Ticălosul - răcnea Lăscăruş spumegând - mi-a spurcat fata! M-a dezonorat!"

Plângea cu lacrimi adevărate, trăgându-se de barbeţele cărunte, când îşi închipuia ce se petrecuse între Elena şi tânărul ofiţer mustăcios şi împintenat. De aceea, o dezmoşteni pe fată şi n-o mai văzu niciodată.

Încercarea desperată a soţilor Vorvoreanu de a-şi reface averea a avut sfârşitul cunoscut. După dispariţia colonelului Vorvoreanu şi cearta cumplită dintre moştenitorii Sofiei Cozianu, doamna Vorvoreanu, speriată de sărăcie, se hotărî să "încerce ceva" cu Eleonora şi se duse la ea la ţară cu fiică-sa, Elvira.

Erau acolo de câteva luni, la sfârşitul iernii şi începutul primăverii lui 1907. Conacul nu era departe de gara Salcia. Şi înspre Salcia, într-o dimineaţă rece, o locomotivă scundă, cu un horn lung în chip de pâlnie, trăgea încet şase vagoane de-a lungul câmpiei. Cele de clasa a treia erau pline de ţărani, muieri, babe, soldaţi, care se întinseseră pe culoarele celor de-a doua şi de-a întâia şi se uitau cu curiozitate nestânjenită la boierii în haine nemţeşti întinşi pe banchetele de pluş. La rândul lor, boierii se uitau la oamenii cu căciuli rupte şi cojoace zdrenţăroase, apoi întorceau privirile în partea celalată, stingheriţi, asupra câmpiei vărgate de dâre de zăpadă netopită. Dar mutrele galbene şi flenduroase de pe culoare rămâneau să se uite nestrămutat la ei cu ochii uneori arzători de friguri. Apoi, din când în când, ţăranii părăseau această contemplare mută şi îşi adunau capetele ca să stea de vorbă cu glas scăzut. Atunci aruncau doar câte o privire fugară asupra oamenilor cu paltoane îmblănite, gulere înalte, pălării tari şi lanţ de aur pe pântece.

Controlorul era nebărbierit, gras, unsuros, cu obrajii îmbujoraţi. La capătul unui vagon de clasa a treia se aplecă afară şi strigă:

- Ce faci acolo, mă? Dă-te jos!

Omul care şedea afară pe scara vagonului ridică faţa şi zâmbi. Era subţirel, mărunt, cu faţa mototolită, bătută de vânturi şi ploi şi mistuită pe dinăuntru de foame. Ochii mici, înfundaţi în cap, cenuşii, aproape albi, erau strălucitori şi pătrunzători. Privirea le ţâşnea în afară, străpungătoare ca un spin de oţel. Omul purta o şapcă neagră de elev de liceu, cu cozorocul mare, pătrat şi plesnit în mai multe locuri. În frunte şapca avea câteva litere brodate cu firet de aur. Ea era cel mai acătării veşmânt al omului, căci altminteri n-avea decât o haină de soldat, veche şi ruptă, şi o pereche de nădragi zdrenţuiţi, cu turul atârnând prea jos şi legaţi la glezne cu sfoară. Picioarele nu-i erau încălţate decât într-o coajă de glod uscat. Şedea ghemuit pe scara vagonului, cu un băţ strâns subsuoară, cu urechile în gulerul ridicat şi cu mâinile în buzunare. La glasul aspru şi nesimţitor al controlorului, omul de pe scară zise:

- Cine? Eu?

- Da, tu! Dă-te jos! Ce faci acolo?
- Iaca umblu şi eu cu trinu...
- Dă-te jos!
- De ce să mă dau? Ce, vrei să-mi rup ceva?

Controlorul se gândi puţin, apoi zise:

- Bilet ai?

Celălalt surâse luminos!

- N-am, că sunt sărac... De un' să am bilet?

Controlorul urlă răguşit şi spărgându-şi glasul de furie:

- Să te dai jos! Imediat să te dai! Uite tâlharul!

Şi începu să-l înjure. Se întoarse să ia tot vagonul de martor la neobrăzarea călătorului de pe scară. Deschisese gura să vorbească. Dar o închise numaidecât, în vreme ce o uimire neîncrezătoare i se răspândea treptat pe obraz. Tot vagonul se adunase îndărătul lui şi-l privea duşmănos. Un soldat îi zise:

- Lasă-l, domnule, că e băiat sărac şi el, o fi având nevoie...

Altul se aplecă în afară şi strigă:

- Un' te duci, bre, Marinică?

Omul de pe scară se-ntoarse şi zise:

- Umblu şi eu, aşa...

Dar nici cel din vagon, nici Marinică nu avuseseră vreo urmă de veselie în glas. Ţăranii şi muierile erau şi ei întunecaţi. Flăcăul care strigase la Marinică era un vlăjgan cu sprâncene groase. Se răsti la controlor:

- Lasă-l! Ce, vrei să-l dai jos să-şi rupă ceva ori să moară, ai? Aşa aţi vrea voi, fire-aţi ai dracului de pezevenghi, să-şi rupă oamenii coastele!

Şi-l înjură pe controlor printre dinţi, privindu-l drept în faţă.

Controlorul stătea cu ochii holbaţi, că şi cum ar fi pierit pământul sub el. Zise:

- Păi... n-a plătit biletul...
- Ce bilet, mă, ce bilet... biletul şi Hristosul mă-ti! urlară mai mulţi oameni la el. Se scotoceau în buzunări sau în sân, desfăceau basmale sau chimiruri, îi arătau biletele, întinzându-i-le sub nas, strânse în pumni noduroşi.
- Iote, mă, bilet! Toţi avem bilete! Iote bilete, na!
- Păi, da' el n-are, ăl de afară! ţipă controlorul.
- Pe el mai lasă-l, că v-ajunge cât am plătit noi! Ce, ai să mori dacă-l laşi! Ce-ţi pasă ţie, bă? Lasă-l.
- Păi nu e voie! Nu dă voie legea!
- Care lege, mă?... Legea şi biserica voastră! Ce, e lege să-l omori pe omul sărac? Legea mamii voastre... Mă! strigă flăcăul cel voinic în ochii controlorului.

Acesta se dădu un pas îndărăt şi, cu spatele la uşă, o deschise şi ieşi pe platforma vagonului. Strigătele de furie şi blestemele amuţiră îndărătul uşii închise. Controlorul îşi ridică chipiul, îşi şterse fruntea, apoi trecu pe platforma vagonului următor, se aplecă peste balustradă şi se răsti la Marinică:

Scanned with OKEN Scanner

- Bă, ăla! La prima stație te dai jos și te cari, bă, că dacă nu, pun polițaiul pe tine! M-auzi?

Dar la toate ferestrele vagonului din care ieșise apărură capete mâniate. Flăcăul cel voinic țâșni pe ușă în urma controlorului, cu pumnii încleștați. Controlorul pieri în celălalt vagon, alergă pe culoar, trântind ușile în urmă-i, apoi, în celălalt vagon, până la vagonul de poștă, în care se încuie îngrozit. Câțiva țărani se revărsară până la capătul trenului, apoi se întoarseră înjurând și blestemând, azvârlind priviri încruntate pe ferestrele compartimentelor de clasa întâi și a doua. Vagonul din care plecaseră îi primi cu glasuri, strigăte, cu gâgâitul gâștelor legate în coșuri pe sub bănci. Un frânar negru de cărbune, cu un felinar mic aprins fără rost în mână, trecu prin vagon și întrebă ce s-a întîmplat. Asculta lămuririle oamenilor și râdea, arătându-și dinții. Dintr-un buzunar al său ieșea capătul unui ziar împăturit. Flăcăul care-l cunoștea pe Marinică îl trase de mânecă pe frânar și, arătându-i ziarul cu degetul, îl întrebă, șovăitor și în același timp cu o dorință hotărâtă:

- E al dumitale ziarul?

Frânarul dădu din cap da, era al lui.

- E proaspăt?

Frânarul făcu iar semn că da. Flăcăul apucă ziarul cu vârful degetelor groase și aspre, cu unghiile îngroșate, cărnoase, și-l trase afară privindu-l pe frânar în ochi. Zise:

- Scrie... ceva nou?

Frânarul zise foarte serios:

- Scrie... Și murmură:

- S-au sculat în Moldova...

Flăcăul se schimbă deodată la față și se aplecă înainte:

- Zi: s-au sculat? Așa-i?

Frânarul dădu din cap, grav. În jur se adunaseră mulți din cei care făcuseră gălăgia de adineauri. Flăcăul întrebă, cutremurat:

- Nu știi: ne dă pământ?

Se făcuse galben. Frânarul se uită împrejur. Zeci de perechi de ochi negri în fețe slabe, uscate, de culoarea nesănătoasă a cerii vechi, îl priveau în tăcere. Frânarul se simți în mijlocul unui lucru necunoscut și nou. I se strârni o tulburare înăuntrul trupului și îngăimă uitându-se mereu împrejur:

- Nu știu...

Apoi ieși din cercul acela de ochi, coborî din vagon. Afară, în aerul rece de sfârșit de iarnă, se ridica pana albă de abur și șuieratul locomotivei care intra în gară.

Era o clădire mică, zdrobită sub cerul uriaș, plin de nori învolburați, cenușii, bătuți de vânt. Pe peron stăteau înșirați sute de oameni, toți în aceleași haine sărăcăcioase de postavuri cafenii și negre, cu aceleași căciuli tocite, cu fețele negricioase și supte. Vorbeau cu toții, și deasupra gării plutea zvonul de glasuri

Scanned with OKEN Scanner

crescând şi descrescând. Un tânăr cu două fire de mustaţă, îmbrăcat în haine nemţeşti, trecea printre grupuri. Purta pe cap o şapcă la fel cu a lui Marinică, dar nouă. Oamenii îl opreau şi îl întrebau ceva, un lucru pe care tânărul nu-l pricepea încă. Se îngrămădeau în jurul lui. Marinică sărise de pe scara vagonului. Încerca, în vârful picioarelor, să privească peste umărul oamenilor şi să prindă o vorbă, să înţeleagă.

(Din vol. **Cronică de familie**, I)

APRECIEI CRITICE

"Despre **Cronica de familie**, unul din cele abia 4-5 romane din literatura română, nu s-a mai suflat o vorbă de exact trei decenii, numele autorului, fugit din ţară în 1960, fiind trecut pe "lista neagră" a celor care au **înşelat** încrederea regimului trecut. Trebuie precizat de îndată că nu despre toţi cei care au "fugit" sau au "rămas" se poate spune că au "**înşelat**" această **încredere**: căci multora ea nu le fusese niciodată acordată! Şi asta, credem, a fost chiar una din marile şanse ale multora de a nu se compromite iremediabil. Cu atât mai grea fu supărarea regimului, cu cât Petru Dumitriu - singurul nostru romancier "balzacian" capabil să panorameze în vaste pânze epice societatea românească a acestei jumătăţi de veac -, după ce dă copioase şi convingătoare semne că este dispus să "coopereze" cu noile autorităţi, câştigându-le preţuirea, le înşeală, brusc, încrederea şi, în 1960 "fuge" în Occident privându-se de fericirea de a trăi "dezgheţul" din 1965 sau exaltata demnitate naţională din 1968. "Trădare" mai usturătoare nici că se putea; de aceea, mai mult decât alţii despre care se mai şoptea şi chiar scria câte ceva, acest scriitor "ingrat" va fi condamnat la moarte civică, tăcerea şi uitarea lui fiind atent dirijate şi supravegheate în tot acest timp. **Cronica de familie**, dispare din biblioteci şi este ştearsă din orice "bilanţuri"(...). Deci, de ce se retipăreşte atât de târziu această capodoperă necunoscută, **Cronică de familie**? Un răspuns posibil îl dă prozatorul George Bălăiţă, invocând, iarăşi, ca o ironie a istoriei, "vremurile": <Răspunsul îl dau "vremurile interesante", cele pe care înţeleptul se ruga să nu le apuce. Aşadar Petru Dumitriu>.

Constantin Stănescu

Scanned with OKEN Scanner

EUGEN BARBU

(n.1924)

S-a născut la 20 februarie 1924 în București. Este prozator, dramaturg, gazetar, poet, scenarist. Urmează studiile elementare la o școală primară patronată de CFR, apoi continuă pe cele secundare la liceele Aurel Vlaicu și Marele Voevod Mihai. Obține bacalaureatul în 1943 la liceul internat Chéwitz-Thyrin. Se înscrie la Facultatea de Drept și audiază cursurile Facultății de Litere și Filosofie. Este o vreme, elev la școala de ofițeri de jandarmi. Exercită mai multe profesiuni-jucător de fotbal, antrenor, tipograf și corector, redactor la revistele **Săptămâna** și **Luceafărul**. Primele încercări literare sunt legate de cenaclul "Sburătorul". Este membru al Academiei Române.

OPERA: **Gloaba** (1955); **Balonul e rotund** (1956); **Unsprezece** (1956); **Tripleta de aur** (1956); **Groapa** (1957); **Șoseaua Nordului** (1959); **Oaie și ai săi** (1958); **Patru condamnați la moarte** (1959); **Prânzul de duminică** (1962); **Martiriul Sfântului Sebastian** (1969); **Facerea lumii** (1964); **Vânzare de frate** (1968) **Jurnal** (1966); **Măștile lui Goethe** (1967); **Să nu-ți faci prăvălie cu scară** (1959); **Labirintul** (1967); **Teatru** (1968); **Foamea de spațiu** (1969); **Jurnal în China** (1970); **Procesul alb; Haiducii, Răpirea fecioarelor, Răzbunarea haiducilor; Osânda soarelui** (1968); **Princepele** (1968); **Cu o torță alergând în fața nopții** (1975); **Caietele Princepelui. Jurnal de creație** (șapte volume 1974-1980); **Miresele** (1975); **Incognito** (1977); **O istorie polemică și antologică a literaturii române de la origini până în prezent. Poezia română contemporană** (1975); **Săptămâna nebunilor** (1981).

Scanned with OKEN Scanner

GROAPA

Moartea lui Marin Pisică

Marin Pisică se văruise de cu seară cu un cumnat, praf se făcuse. Dormise greu, deși noaptea se mai sculase de vreo două ori să bea apă, că-i ardea gâtlejul după atâta țuică. Cuțarida, moartă sub zăpadă. Sufletul gropii scrâșnea undeva la fund. La cinci trebuia să fie în curtea abatorului, să taie vitele în reprize. Și avea un cap greu să nu-l mai ții pe umeri. În casă, frig, nu găsea lampa. A plecat nespălat, înjurând. Avea de mers vreme de un ceas. Cerul, ca o basma, și o lună spulberată, numai vălătuci. Și-n mintea lui canonită, odată s-a făcut lumină și n-a mai simțit frigul...

Se făcea că era după învierea a doua a lui Cristos, care sculase săracii din pământ și mergea înaintea lor numa-ntr-un prapur alb, străveziu. Și unde înfloreau pomii împrejur și-n Cuțarida, nu se mai vedea om cu om. La ce gândeai, aia ți se izbândea.

- Da tu, cam ce-ai vrea, Pisică? îl întrebă fiul lui Dumnezeu.
- Păi ce să vrea un pârlit ca mine?
- Grăiește.

Parlagiul și-a adus aminte câte vite înjunghiase sub cuțit. Și parcă tot aerul tremura de răgetele boilor. El, care nu mânca pasăre și nu s-atingea de carne, era plin de sânge și pe suflet. În mahala nu ți-ar fi tăiat o găină. Însă râdeau muierile de el

- Oliu, domnu Pisică, da izmenit mai ești! Zici că nu intri-n păcat pentru un suflet de pasăre, da la abator ții vitele-n cosor!
- Da, dar acolo-i **servici**! le răspundea.
- Servici-neservici, se numește că ești **adventist**, parcă nu știm noi?

Dar Marin Pisică nu era adventist. Avea inima ca o fereastră deschisă. Vorbea singur, aduna flori și-ntre pereții odăii lui zburau scatii și brabeți bătrâni, care n-aveau unde să mai plece.

Și domnul Isus îl țintea sub priviri.

- Grăiește, Marine!
- Păi să fie așa o înfrățire, Doamne, să trăiască oameni și animale laolaltă, să nu mai curgă sânge. Că eu mă hrănesc numai cu iarbă, cu verdețuri, și-mi merge bine.

Cristos nu se mai văzuse, și pe Marin Pisică îl înconjurase o gloată de vitișoare care suflau cu boturile lor pe mâinile sale. O mie de ochi, negri și buni, îl priveau, și parlagiul înțelegea graiul lor mut. Le mângâia grumazurile și le

simţea năduşeala cu miros plăcut. Bine mai era aşa...

La capătul Griviţei s-a trezit din visări. Vântul umfla firmele negustorilor şi s-auzea un muget de tablă zgâlţâită. A grăbit paşii, scuipând.

- Ptiu, uite ce-mi face băutura!

Încă de pe cheiul Dâmboviţei simţi în nări mirosul sângelui de vită. Pe podul de piatră se înghesuiau boii de cinci sute de kilograme, mugind cu spaimă, loviţi de cărăuşii nădufiţi, care pocneau din bicele lor. Împrejur era un vaier prelung, un zgomot de copite împiedecate. Trupurile mari, abia deslufite în lumina dimineţii, mirosind a baligă, se izbeau surd în faţa porţilor înalte de fier, înjurăturile oamenilor se auzeau slab în înglotirea aceea şi paznicii nu mai pridideau cu controlul.

În ferestrele mari, închise în stinghii murdare de nuc, cu drugi ruginiţi, împletiţi peste geamurile oarbe ale abatorului, ardeau lumini puternice.

Parlagiul intră în hala încăpătoare, cu şine de fier pe jos. Deasupra, pe pietre, rămăsese un zoi lipicios, vânăt, adunat din scursorile sângelui şi resturile de vite. Vagoane lungi, pe rotile, scârţâind, treceau mormănite cu jumătăţi însângerate, aruncate la întâmplare, una peste alta, împinse de oameni cu feţe duşmănoase, bărboşi şi crunţi, având şorţuri de piele dinainte şi cuţite ascuţite la brâu.

- Bună dimineaţa, fraţilor! aruncă parlagiul, mohorât.

- Bună dimineaţa, răspunseră câţiva.

Din lăuntru se simţea duhoarea maţelor deşertate.

Se dezbrăcă tăcut, privind mersul repede al undiţelor groase şi zvârlite de braţele puternice ale celor ce aşteptau sub ele. Începuse munca crâncenă a tăietorilor din prima repriză.

Prin poarta de piatră erau împinse vitele. Acestea turbau de spaimă simţind mirosul veşted şi cald al sângelui proaspăt. Pocnetele bicelor se înteţiră. Tăietorii se aruncară între ele, strângând de funii, şi le îmboldiră cu ghionturi şi înjurături. De la poarta de fier, ale parlagiilor erau. Bărbaţii fluierau de plăcere, împingând odgoanele de fier pe rotilele de deasupra. Muşchii lor jucători se zbăteau sub tricourile rupte care le acopereau trupurile puternice. Pe tavanul halei de piatră tremurau copitele spintecate. Din ele picura încă sângele, se bălăbăneau scurt, izbeau aerul la întâmplare şi, ajunse la o uşă groasă, erau despărţite de o mână dibace.

- Ce faci, Marine? îl întrebă Chişcă, tovarăşul lui.

- Ce să fac, mă băiete, sunt cam ostenit...

- Da ce-ai păţit?

- Am băut aseară cu un cumnat şi m-am făcut puzderie.

Faţa lui chircită, îmbătrânită devreme, se strânse ca un sac. Avea şi o inimă grea.

- Nu ştiu ce mi-e. M-aş plimba într-o grădină frumoasă, mi s-a urât cu atâta

sânge...

Chișcă se uită la el cum își împletea țigara cu degete dibace.

- De douăzeci de ani trudesc aici, dau boierilor carne să mănânce și mi s-a făcut lehamite... .

- Oi fi ostenit.

- Nu-i asta. Trebuie să fie altceva, c-am avut și o arătare pe drum. Se făcea că se dăduse Cristos jos din cer. Umbla prin Cuțarida noastră desculț...

- Ei?

- Cum îți spun. Umbla înaintea amărâților și m-a întrebat: "Tu ce-ai vrea, Pisică?..." "Ce să vreau, Doamne? Să fie bine!"

- Și el ți-a spus cum să faci?

- Nu mai mi-aduc aminte...

Chișcă râse cu gura până la urechi:

- Mă, nea Marine, ai rămas de-aseară, mai bine du-te de te culcă.

- Ce să mă culc? Și treaba cui s-o las? Scuipă între picioare. Omu nu-i făcut să tragă numai pedepse pe lumea asta. Mai bine să și petreacă.

- De, dacă pârlitu ăla de Adam n-a avut de lucru și-a pus laba-n pomu lu Dumnezeu...

- Dă-l în suflet încolo și pe Dumnezeu. N-avem ce face. Burta cere, nu știe carte, da mie tot mi-ar place într-o zi ca asta să umblu așa, de capu meu... că mi s-a urât...

Și se sculă de la locul lui, se încinse cu șorțul și intră în hala de piatră a reprizelor.

Prin geamurile nespălate de multă vreme se cernea de deasupra o lumină ștearsă și grea. Își făcură loc printre despărțiturile de ciment înalte cât omul. Aici erau ucise animalele. Duhoarea de sânge apăsa. Un miros de murdărie deșertată, de sânge încleiat pe lucruri și de sudoare plutea între zidurile vechi. Zgomotul macaralelor care ridicau resturile și al scripeților ce scânteiau în viteză creștea. Toată această larmă de fier frecat și de voci groase și sparte se amesteca cu strigătul porcilor. Un parlagiu deșirat, cu fălcile căzute, îi împingea printr-o poartă de gratii, câte douăzeci într-un țarc închis. Trei-patru oameni se învârteau printre ei, lovindu-i cu niște ciocane de lemn, pe rând, tot mai înverșunat, pe măsură ce țipetele de moarte ale animalelor creșteau îngrozite.

O dată i se încrâncenă inima lui Pisică. Privi animalele despicate la repezeală. Cîțiva hamali le cărau afară, și bazinul de ciment, în care nu rămăseseră decât mărunțaiele, se umplu de oameni. Altă echipă, ce așteptase până atunci, le împărți în grămezi; rinichii de o parte, inimile mici și roșii de alta. Șiruri lungi de mațe, ca o dantelă, atârnau peste marginile de beton.

- Gata, nea Marine?

- Gata, Chișcă!

Parlagiii din prima repriză, ce tăiaseră porci, făcuseră un foc mic într-o parte și fripseseră șorici proaspăt.

Se auzi un fluierat ascuțit și se ridicară în picioare, ștergându-și buzele murdare de grăsime. Sub brâiele de lână săltară cuțitele lor lungi și ascuțite.

Plecară. Făcură loc celei de-a treia echipe.

Uruitul macaralelor încetă. Începea tăierea boilor. Marin Pisică își încercă pe limbă tăișul cosorului său, cu lama subțire, albastră.

O liniște desăvârșită coborî deasupra locului. Mulțimea murdară și zgomotoasă se potoli. Până și parlagiii, speriați de lipsa țipetelor înfiorătoare ale animalelor, vorbeau în șoapte. O gură de cișmea curgea năvalnic și curăța cimentul umed de sângele porcilor. În capătul sălii, sub poarta de fier care semăna de departe cu un pieptene de oțel, așteptau vitele încremenite, cu ochii roșii de spaimă. Frica morții apropiate le înțepenea gâtlejurile și păreau de piatră, așa cum stăteau una lângă alta, fără răsuflet. În coarnele scurte, abia licărea lumina cenușie a zorilor.

- Gata! strigă cineva, și parlagii ridicară mâinile.

Drevele grele se mișcară scârțâind. Și deodată țipetele reîncepură. Bouarii ridicară bicele și vitele din față se proptiră de a latul, se loviră una de alta, pieile lor murdare se frecară și un miros greu umplu hala. Animalele asudară de spaima morții, se buluciră spre mijloc, pierdute, cu priviri rătăcite.

Tăietorii le trecură lanțurile lor scurte și reci peste grumaji și le traseră în țarcurile de beton scoțând cuțitele. Strigătele se amestecară cu înjurăturile și parlagiii tăiară scurt. Boii căzeau. Cu mișcări iscusite, oamenii despărțeau capetele de trunchiuri și trăgeau pieile.

Ultimul animal pe care-l tăiase Marin Pisică era roșcat, cu un păr scurt și încrețit. Căzuse la picioarele lui și se mai zbătea puțin, mustrându-l parcă cu privirea lui moartă.

- Țin-te, nea Marine! îi strigă Chișcă dintr-o parte.

Pe poarta de fier intra în galop o ciurdă neagră de tăurași negri. Tăietorului îi tremurau mâinile. Simțea în tot corpul o slăbiciune. Se rezemă de zidul de ciment și așteptă o clipă. Un animal ager, îndesat, veni drept asupra lui. Ridică mâna și înfipse cuțitul întors sub beregată. Taurul simți arsura loviturii și sângele care curgea din rană. Marin știu că nu l-a lovit unde trebuie. Îl cuprinse frica. Corpul lucios din fața lui nu căzu. Când să mai izbească o dată, simți o sfârșeală în stomac și mai apucă să vadă ochii fioroși ai animalului care-l împunsese.

- Săriți, că l-a lovit pe nea Marin! strigă Chișcă.

Zece cuțite puseră capăt agoniei taurului. Între picioarele vitelor, cu mațele afară, zăcea parlagiul, galben, mort.

Nu spunea nimeni nimic. Alături se mai auzeau copitele animalelor ucise, cărate afară din țarcuri târâș.

Doi hamali l-au ridicat de jos și l-au scos pe zăpadă. Marin Pisică murise încruntat. Cum ședea așa, cu mâna dreaptă încleștată încă pe cosor, parcă ar fi vrut să taie pe cineva și pe lumea ailaltă.

Chișcă i-a adus grămada de haine, i-a pus-o sub cap și-a zis celor care făcuseră o roată împrejur:

- Las' că-i mai fericit! A scăpat şi ăsta. N-are mamă, n-are tată, nu căţel, nu purcel, o să-i fie mai bine. Îmi spunea când a venit că s-a matolit aseară cu un cumnat. Încai ştie de ce-a trăit. Pe urmă strigă la ăilalţi. Haideţi napoi, c-avem treabă!

Peste trupul înţepenit al mortului ningea.

Pe poarta larg deschisă intrau nişte boi falnici, goniţi de bicele bouarilor. Mergeau de se cutremurau zidurile.

(Din vol. Groapa)

APRECIERI CRITICE

"În 1957 apare romanul **Groapa**, capodoperă a literaturii române. Datorită naturii sale, perspectivei inedite de abordare a unui mediu social şi în bună măsură contextului literar şi climatului social dominat de dogmatism estetic şi puritanism excesiv în care a apărut, romanul ă declanşat violente atacuri la adresa scriitorului, dar şi entuziaste adeziuni, polemicile şi controversele perpetuându-se o vreme.

Primele rânduri ale cărţii sunt scrise, după mărturisirile autorului, prin 1945-46, la baza lor aflându-se un fapt divers: închiderea celebrei "gropi a lui Ouatu", locul de depozitare a gunoaielor Bucureştilor. Finisarea operei necesită aproape zece ani de anonimat fertil, efortul materializându-se în cele treisprezece variante ale cărţii, dintre care numai ultimele două sunt publicate. Ansamblu compoziţional complicat, romanul comportă o serie de linii narative relativ autonome, racordate prin intermediul unor procedee epice variate, numite de prozator "cârlige", şi care constă în conferirea unor roluri comunicante unor personaje, dar mai ales în cimentul epic subtil construit de personajul principal, care este însăşi groapa Cuţarida, spaţiul de consumare a conflictelor. **Groapa** este o încercare de recuperare a unei totalităţi umane prin intermediul unei operaţii de limitare a realităţii la un spaţiu care, prin analogie, va include toate virtualităţile realităţii din care a fost extras. Prezenţă concretă, statică şi catalizatoare pentru actele tuturor indivizilor, colectându-şi de altfel personajele potrivit caracteristicilor sale cele mai intime, planând peste existenţe, atrăgându-le şi respingându-le, insinuându-se pretutindeni, determinând şi nelăsându-se niciodată determinată, **Groapa** este un Olimp fără forţă supremă, situat dincolo de tragic, trăindu-şi ipostaza sa de automorfism. Funcţionalitatea îi este asigurată şi de concomitenţa relativă a marelui număr de conflicte interne din fiecare linie narativă: simultan, se consumă destine tragice, comice, absurde, aventuroase, romantice, sentimentale, anodine, indiferente, întreaga lume având o coloratură distinctă în segmente, dar fără culoare intenţională în totalitatea ei, ca în orice operă scrisă din perspectiva realismului mitologic. Ca sistem conceput automorfic, romanul posedă o structură circulară, începând şi sfârşindu-se cu episoade similare. Prezentat fără melodramatismul specific literaturii interbelice consacrate periferiei, universul social este gândit ca o

adevărată comedie umană, din care nici unul din rolurile funcționale nu lipsește. Pitorescul mediului periferic apare ca un amestec complex de puritate și corupție, de pasiune și necomunicare, de violență și duioșie, sistemul tipologic epuizând spații sociologice, estetice și morale, constituindu-se ca o meditație asupra omului executată din perspectiva unui eu care transcende. Integrarea într-un plan cosmic se realizează prin contaminarea regnurilor și formelor de viață animale, vegetale și minerale, prin urmărirea asiduă a ciclurilor existenței de la naștere la moarte, totul desfășurându-se sub semnul schimbărilor meteorologice consemnate cu o insistență semnificativă. Romanul se apropie și de formula narațiunii ironice a secolului nostru prin segmentarea traiectoriilor destinelor, prin epuizarea sau părăsirea lor pe parcursul narațiunii fără nici o explicație. Ideea generală a cărții a fost exprimată de autor însuși într-un fragment de jurnal: "Viața gunoiului în absolut, senzația curgerii materiei în inutilizabil. O lume fără ecou. Cum ai putea striga în apă... Ideea de mișcare a lumii, de perisabil, de inconsistență, de apăsare universală la o imensă și fără sfârșit mizerie umană". Inovator prin ansamblul compozițional, prin tipologie și viziune, prozatorul este un inovator și sub aspect stilistic. Dotat cu posibilități de fixare a senzorialului cu totul excepționale, Eugen Barbu creează imagini unice, la care toate simțurile participă. Comparat cu Matei Caragiale și Tudor Arghezi sub acest aspect, se deosebește de aceștia prin substanța stilului, prin solicitarea valorilor argoului pur. Culoarea și violența de asociere a cuvintelor au fost de altfel argumente pentru acuzația de naturalism. De un interes special se bucură onomastica, situată la rândul ei dincolo de orice intenționalitate satirică sau tragică. Romanul a cunoscut ediții în tiraje uriașe, fiind tradus în multe limbi de circulație, în mod precar însă, suprimându-i-se cel mai adesea valoarea stilistică."

Marian Popa

"Două sunt axele narative ale **Gropii**; povestea ascensiunii lui Stere, cârciumarul, îmburghezitul de primă generație, prezentat cu obiectivitate balzaciană de către romancier (nu-i adevărat ce spun unii critici, cum că Eugen Barbu n-ar fi creator de "tipuri" în înțelesul clasic, cu toată economia mijloacelor pe care le pune în lucru) și întâmplările cu hoți din banda lui Bozoncea (în această latură romantismul de anume tip precumpănind într-o măsură). Prozatorul totuși evită construcția de tip rebreian sau balzacian, cu acțiune unitară și personaje permanente de prim plan ori de plan secund. Cele 24 de capitole (în ediția din 1963) se constituie, fiecare cu titlul său, în secvențe epice independente, legate între ele prin cunoscutul, vechiul procedeu al **povestirii în ramă**, din **Halima**, din **Sindipa**, **Decameronul** lui Boccaccio, **Povestirile din Canterbury** ale lui Chaucer, **Hanu Ancuței** sadovenian etc., firește, cu adaptările și înnoirile impuse obligatoriu de materie. Cuțarida este "Hanul" și, dacă vrem, eroul de fundal, "superpersonajul" romanului-epopee, al romanului-poem despre periferia Bucureștilor de altădată, în

Scanned with OKEN Scanner

primele decenii de după întâiul război, locul şi timpul copilăriei scriitorului. Numai considerându-l aşa, putem surprinde specificul artei lui Eugen Barbu, care o dată ni se prezintă drept un prozator prin excelenţă "de acţiune" şi altă dată declară a nu preţui decît pe acei romancieri care au ucis mai întâi în ei înşişi câte un poet.

Ceea ce contrapunctează desfăşurarea fundalului sunt mai cu seamă aventurile hoţilor, cu fizionomii şi caractere specifice, trasate cu totul în fugă, în linii reduse la amănuntul esenţial. Bozoncea, starostele, e autoritar şi crud, ia, întotdeauna, partea leului. Ba chiar îşi însuşeşte pe Didina, ţiganca cea frumoasă, "gagica" mai întâi a lui Sandu Mână Mică (numele proprii din lumea interlopă sunt specialitatea lui Eugen Barbu, pe urmele lui Filimon şi Arghezi). Oacă, Nicu Piele şi alţii ştiu să buzunărească iscusit şi să lase sânge cu şuriul cum nici n-ai gândi, fără pic de milă. La fel, mai crud poate, este Paraschiv, "ucenicul", de curând venit în ceată, care-i va lua locul, o dată cu "gagica" Didina, lui Bozoncea, după legile naturii care poruncesc până şi cerbilor bătrâni să lase rândul celor mai tineri, în perioada rutului. Abia Gheorghe, zis şi Treanţă, bătrânul pungaş, ne apare cumva mai "romantic", visând imposibil la o căsuţă a lui şi la un coteţ de porumbei, înălţat într-un par, să-i hrănească cu mâna lui, strigându-i blând: "guru-guru", cum ştia din copilărie. Impresionantă, ca la marele Gorki, este descoperirea "omeniei" în această lume a pegrei, unde te aştepţi cel mai puţin. Sandu Mână Mică se plânge numai că Didina - căreia e gata să-i ierte totul - nu l-a "înţeles", în timp ce, s-ar zice, ca în celebra poezie eminesciană, "o lume-ntreagă-nţelegea". Hoţii fură, totuşi, la "balul meseriaşilor", după anume legi, nescrise firește, mai mult de la barosani. Şi cu toţii sunt de părere, în frunte cu Bozoncea, că Titi Aripă (alt nume de excepţională expresivitate, într-asta însă Eugen Barbu are, ca să zicem aşa, numai meritul memoriei, căci poreclele de mahala sunt ele însele operă curat literară) a săvârşit o mare ticăloşie furând (rămăşiţă din vechea mentalitate haiducească?) de la un biet cerşetor. Dacă pungaşii, în ţoalele lor de dârvală, ori puşi la "ştaif", cu haine împrumutate din Taica Lazăr- unde de altminteri "lucrează", ducând acolo lucruri de furat - pentru balul meseriaşilor, cu cravate şi fulare de mătase, sunt întotdeauna simpatici, "eleganţa" lui Titi Aripă, cel care se recomandă "sunt Titi Aripă, beau şi pup" - specie de Pirgu mişcându-se numai în pegră- este respingătoare. (...)

Astăzi, la peste trei decenii de la apariţie, "cruzimea" limbii din Groapa - întrecută în alte scrieri, nu numai de Eugen Barbu însuşi, dar şi de mulţi alţi confraţi- nu mai supără pe nimeni. Cuvinte şi expresii ca: "manglitor", "a da o gaură", "gorobeţi", "a avea clift", "a se întitiriza", "gămoaie", "tuţ", "mangă", "a dili", "mânca-ţi-aş ocarina", "a face zoru", "a-ţi fi târşchi" "pulică", "puţică", "cheaun", "ţigluit", "corcofelit", "uşchit", "pe şest", "a se rigli", "a face măzgugur", "a da pincă", "a o cacarisi" etc. nu mai prezintă, unele măcar, decât pericolul neînţelegerii directe, fără dicţionar, pericolul intrării lor într-un muzeu al limbii române."

Ion Rotaru

Scanned with OKEN Scanner

"...Eugen Barbu veni cu **Groapa**, la care, zice-se, lucra de mult. Cartea nu era intitulată roman, fiind o aglomerare de nuvele legate între ele prin "cârlige". Romanul înseamnă creaţie de oameni vii, caractere. Atenţia lui Eugen Barbu cade, ca la George Mihail Zamfirescu, asupra periferiei, suburbiei bucureştene, pe care o zugrăveşte în frescă, ataşat de ea şi totodată ironic. Cele două nuclee romaneşti, cariera cârciumarului Stere şi istoria bandei lui Bozoncea, nu ocupă primul plan. Cel dintâi e adus în scenă pentru a prezenta o nuntă de mahala, cu detalii folclorice, cu rivalitatea dintre staroste şi un ucenic pentru ţiganca Didina, e întrerupt de episoade independente, ca moartea unui parlagiu, ucis de taurul pregătit pentru jertfă, amorul fetei unui tramvaist ("aia mică") cu un student, pomana argatului unui brutar, afacerile cămătarului Bică-Jumate etc. Eroii sunt exponenţi ai pegrei - gunoieri, sifonari, cărămidari, bidinărese, măcelari, autopsieri, vatmani, hoţi. Atmosfera e de roman de mistere şi de aventuri, talentul (mare) al prozatorului stând în cunoaşterea limbajului pitoresc al hoţilor de cai (caramangii), constituiţi în grupuri de caiafe sub conducerea unui hubăr, având în subordine carditori, trosnitori, şuţi, zulitori, a căror ocupaţie este de a caduli, a cişi, a mangli şi a şuti sau zuli marafeţi de la husăni, gorobeţi, gabroveni, draibări, geanabeţi, cataroi, mahări şi şpileri".

Al. Piru

ŞTEFAN BĂNULESCU

(n.1929)

S-a născut la 8 septembrie 1929 în comuna Făcăieni, jud. Ialomiţa. Este prozator, reporter, poet. Urmează cursurile liceale la Călăraşi, iar în 1952 absolvă Facultatea de Filologie din Bucureşti. Este redactor la **Gazeta literară**, **Luceafărul**. Debutează în 1949 în **Viaţa Românească**; în volum, cu reportaje, **Drum în câmpie**(1960).

OPERA: **Drum în câmpie** (1960); **Iarna bărbaţilor** (1965); **Cântece de câmpie** (1968); **Dunărea** (1969); **Scrisori provinciale** (1976); **Cartea Milionarului** (1977).

MISTREȚII ERAU BLÂNZI

(Lui Condrat și Feniei i-au murit un copil. În barcă, împreună cu diaconul Ichim, sicriul copilului se îndreaptă spre un loc unde să facă îngropăciunea. Nu găsesc nicăieri pământ și atunci se hotărăsc să-l ducă într-o dună de nisip, dar apele năvălesc năprasnice. La procesiune participă lăutarii satului: Laliu și Dache, precum și Vica, o femeie fugară).

- Zăporul! Zăporul! S-a rupt Dunărea!

Insule plutitoare de stuf năvăleau, împinse de sloiuri, se amestecau, răsturnate, cu rizomii în sus, se scufundau și se iveau răvășite și rupte.

Apa din jurul dunelor se învălmăși brusc, aruncând bucăți de noroi și ierburi uscate, smulse de la fund. Barca cu sicriul fu izbită în coaste de un șuvoi de apă cu gheață, venit dinspre pădurea de stejari, și începu să plutească singură, târâtă de curenții repezi, învârtită pe loc, zvârlită peste petele rotitoare de plavie și de crengi sfâșiate. Vica își încărcă în fugă brațele cu basmaua, cu ciorapii, bocancii și haina, se lăsă să alunece pe fundul ei lat, pe coasta dunei, alergă prin apă până la brâu, prinse barca și rămase așa, cu funia în mână.

- Vitele, prindeți vitele, au scăpat vitele! strigară cei din sat spre dune.

Vacile rupseră țarcul făcut de oameni în sat, pe apa din ulița mare, și porniseră sălbatice, mugind, înotând de-a dreptul împotriva zăporului.

- La școală! La școală! Toată lumea să fugă la școală! Fugiți! se auziră voci de femei.

- Legați-l pe Vlase! Intrați în casă peste el, că nu vrea! Băgați copiii în pod la Vlase! Restul la școală!- țipară alte femei.

- Prindeți vitele! Nu le lăsați spre șuvoaie! Dați cu toporul în aia fără coarne, aia le duce!

Diaconul fugi spre sat cu barca lăutarilor.

- S-a răsturnat moara de vânt! Funiile, aduceți funii! Prindeți-o, luați-i măcar osia!

Vica sări în barca cu sicriu, prinse lopețile și vâsli spre sat, strigând :

- "Domnișoară Maria, domnișoară învățătoare! Să-l îngropăm în cancelarie, că a-nvățat bine copilul!"

- S-a înecat! S-a înecat bunicul lui Petre Litră! Căutați-l!

- Fugiți la învățătoare! La școală, la școală! duceți lehuzele acolo! Bărbați sunteți voi?- țipară mai ascuțit vocile de femei, întretăiate în aerul pâclos de deasupra uliților cu apă.

- Adunați gardurile și acoperișurile! Puneți-le în fața școlii! Și la casa lui Vlase! Câinilor! Ce-ați păzit până acum?

- Vulpile, vulpile! Trec vulpile! Înoată de-a curmezișul!

- Ferește, mă, din calea lor, că le sperii!
- Unde-i fata lui Dache? Căutați-o pe fata lui Dache!
- Fugiți! Vine grosul sloiurilor! La școală! La casa lui Vlase!

Condrat săpa mai departe pe dună, groapa îi ajungea dincolo de șale. Fenia nu se mai vedea din groapă. Stătea chircită și prindea crengile de stejar de-a lungul pereților. Nisipul de desprindea de pereți, se prăbușea peste crengi, lăsând găuri adânci, lățind groapa, surpând-o în toate părțile. Fenia dregea cu palmele peretele într-un loc, îl îngrădea cu crengi, alături cădea iar nisipul în felii mari, umede, stricând totul. Ceea ce săpa Condrat în urma lui se astupa. În loc de groapă, se pomeniră pe un mușuroi. Mușuroiu se lățise într-atâta, încât cuprindea toată lățimea coamei. Fenia rămăsese la un capăt al săpăturii, căutând cu degetele în clisă crengile dispărute sub nisip. Condrat se pomeni departe, neștiind unde să mai sape. Marginea dunei crăpă pe toată lungimea ei, se căscă și alunecă toată ca un perete, rostogolindu-se și topindu-se în apă.

- Condrate, haideți, mă, ce faceți? Dați-vă repede jos - strigă gros la ei Luca Horobeț, venit în fugă spre dune, cu bărcile, împreună cu Chizlinski, cu Căpuci, cu Pălici, Prișu, Blegu și Bălcău.
- Repede, Condrate! Învățătoarea și Vica au scos dușumelele de la cancelarie și i-au făcut loc copilului acolo - spuse Căpuci cu vocea lui subțire.
- I-au pus pe piept abecedarul și caietele - zise și Chizlinski, mormăind cuvintele.

Condrat își șterse fruntea cu mâneca, își scoase picioarele din nisip, se uită peste apă lung, deschise ochii mari, a mirare, și începu să râdă. Ceilalți întoarseră capetele în partea unde se uita Condrat.

Printre sloiuri înalte și groase care zvârleau trombe de apă, târând cu ele copaci despicați și insule de stuf - veneau mistreții în cârduri, înotând în salturi repezi, tăind apa cu spinările sure, cu boturile păroase, căscate, pline sub bărbie de țurțuri de gheață, pe colți cu smocuri de iarbă uscată și albită de zăpadă.

Condrat strigă, arătând spre mistreți:

- Uite-l, mă, pe Vasile! Mistrețul ăla bătrân și chior pe care l-am întâlnit acum zece ani la plaurul de la ghiolul Matița. Îi dădeam să mănânce boabe de pământ din palmă. Sărea în sus de bucurie când simțea oameni pe aproape. El e, mă, că-i lipsește și un colț! Vasile, ce mai faci, mă Vasile? Să trăiești, mă, chiorule, mă!

Și Condrat râse cu hohote, într-o mână cu cazmaua și în alta cu lopata, trăgându-și din clisă bocancii, care i se înfundaseră iarăși în nisip.

- Mă Vasile, credeam că nu mai ești. Că șchiop te știu de vreo zece ani, și nici de auzit nu mai auzi bine. Ești berc, nici coadă nu mai ai. Și-ți porți urechile peste ochi, zici că așa-ți place ție și că nici nu-ți pasă de sloiuri. Mare hoț mai ești, mă!

Și se porniră toți să hohotească. Horobeț râdea gros, dogit, ținându-se cu mâinile de barba galbenă, care-i acoperea pieptul. Căpuci chicotea subțire, Blegu

pufnind în lături - pua-pua - , Chizlinski scurt, repezit cu nasul cârn în sus, Bălcău rar - ha, ha - , Prișu cu palmele la ochi, după ce ma întâi își scosese căciula, cum obișnuia când rânjea, iar Pălici înfundat, din pântecul mare, pe care și-l sprijinea pe la margini cu brațele lui scurte.

Cârdurile de mistreți se opriră, grohăind înspre dune. Printre mistreții bătrâni din capul convoiului, Vasile sări prin apă, rotindu-se, zvârlindu-și partea dinapoi în sus, într-un fel de joacă a lui. Câțiva mistreți se bălăciră și ei cam ca Vasile.

- Mă Vasile, mă, zise Condrat, câți ani să ai tu, mă, că și tata te pomenea, și tot așa spunea că erai. Ești bătrân, și tot nu te lași. Să trăiești, mă Vasile, și să-ți fie de bine!

Și râseră iar, dându-și capetele pe spate, numai Căpuci, nemaiputând de râs, se ghemuise în barca lui, cu fața pe genunchi; i se vedea doar spatele zvâcnind des, de chicotele pe care nu mai izbutea să le scoată din el.

Mistreții porniră mai departe, cu Vasile înaintea lor.

Fenia se căzni să priceapă de ce râd oamenii de lângă ea, nu pricepu, privi în jur, să vadă dacă nu cumva, printr-o minune, s-au retras apele, dar nu văzu nimic din toate astea. Văzu, din groapa de nisip unde sta ghemuită, numai piepturile bărbaților și fețele lor aspre râzând. Se făcu și mai mică privind sloiurile care se aruncau sălbatic peste ape, și-și trase pe furiș basmaua de pe urechi, ca să asculte mai bine hohotele oamenilor, peste care râsul lui Condrat răsuna limpede și nepotolit.

(Din vol. **Iarna bărbaților**)

APRECIERI CRITICE

„În **Iarna bărbaților**, Bănulescu continuă pe Galaction, V. Voiculescu, Panait Istrati, însă este, pe de altă parte, și un puternic creator de atmosferă, de descendență sadoveniană. Asimilând datele unui loc spiritual intrat în literatură sub semnul exoticului și pitorescului, Bănulescu are forța ridicării la esențial; el construiește, sacrifică detaliul în sine, efectul de amănunt, culoarea în favoarea întregului.

Prozele sale, urmând o linie concisă, exactă a frazării, sunt expresive ca structuri globale, atestă o compoziție bine închegată, o viziune. Faptele invocate sunt selectate nu atât ca evenimente, ci în ordinea semnificației. Timpul convențional este actualitatea (una relativă, desigur), însă trimiterile spre arhaic, arhetipal, originar abundă. Planul istoriei (în genere, cea contemporană mediul rural interbelic, marasmul ultimului război, insurecția, seceta din 1946, întâmplările deceniului șase) este proiectat antiistoric, confruntat cu datele unei mentalități "tribale", ale unei vârste "mitologice". Legenda absoarbe istoria, îi impune propriile legi și semnificații. Comunitatea arhaică, închisă, se sustrage agresiunii prezentului, opunându-i simboluri ale permanenței. De remarcat că prozele lui Bănulescu gravitează în jurul unor astfel de simboluri, ținând de fabulosul folcloric. (...)

Mistreţii erau blânzi şi **Dropia** sunt, în aceeaşi ordine de idei, exemplare: faptele se înscriu într-un prezent-cadru ce susţine întoarcerile spre trecut, dar ca monologuri, partituri ale protagoniştilor implicaţi în activitatea-pivot. Impresia de filmare pe viu, de "ciné-verité" aproape, în **Mistreţii erau blânzi** (nuvela are la bază un episod real, enunţat întâi de autor într-un reportaj despre deltă) este puternică."

Ion Marcoş

FĂNUŞ NEAGU

(n.1932)

S-a născut la 5 aprilie 1932 în comuna Grădiştea de Sus, jud. Brăila. Este prozator. Provine dintr-o familie de ţărani. Urmează şcoala primară în comuna natală, iar apoi liceul militar din Iaşi, Câmpulung-Muscel şi din nou Iaşi. Frecventează cursurile Şcolii pedagogice nr.2 din Bucureşti, apoi pe ale celei din Galaţi. În 1951 frecventează şcoala de literatură "Mihai Eminescu". Se încadrează ca învăţător în satul Largen din Bărăgan. În 1953 se înscrie la Facultatea de Filologie din Bucureşti. Este redactor la **Scânteia tineretului**, apoi la **Luceafărul** şi **Amfiteatru**. Debutează în 1954, cu povestirea **Duşman cu lumea** în revista **Tânărul scriitor**. Primul volum, **Ningea în Bărăgan** (1959).

OPERA : **Ningea în Bărăgan** (1959); **Somnul de la amiază** (1960); **Dincolo de nisipuri** (1962); **Cantonul părăsit** (1964); **Vară buimacă** (1967); **Caii albi din oraşul Bucureşti** (1967); **Îngerul a strigat** (1968); **În văpaia lunii** (1971); **Frumoşii nebuni ai marilor oraşe. Fals tratat despre iubire** (1976); **Cronici afurisite sau poeme cântate aiurea** (1977); **Cartea cu prieten,i poeme părăsite în iarbă** (vol. I, 1979); **Scoica de lemn, Echipa de zgomote** (1981); **Insomnii de mătase** (1981); **Pierdut în Balcania** (1982); **Scaunul singurătăţii** (1985); **A doua carte cu prieteni** (1985); **Casa care se leagănă** (1975); **Cronici de carnaval** (1972); **Fântâna** (1974).

Scanned with OKEN Scanner

ACASĂ

Sosiseră cu trenul de 10,28. Bătrâna, înaltă și osoasă, cu fustă neagră până-n călcâie și șal fumuriu, adunat peste obraji, se oprise între linii să răsufle, iar băiatul își răzuia tălpile cizmelor de marginea peronului. Trenul plecase. Se depărta printre malurile căzute și acoperite de salcâmi pitici, ei întârziau, parcă uitaseră că trebuie să se înfunde pe drumul de câmpie care duce la Grădiștea.

- Ce dracu fac ăia acolo? îl auzi băiatul pe șeful gării, și ridică ochii.

"Acum patru zile mai eram încă soldat, aveam armă - se gândi el - și ăsta mă ia drept mortăciune, tâmpitu!"

Avea cap frumos, de lup tânăr, frumos dar nu și puternic, puțin prea fraged în frumusețea lui sălbatică - locotenentul Alexandrescu, el sau cineva din preajma lui, spusese că, după ce îl privești o clipă, primul gând care îți vine în minte e că poți să-l spargi ușor cu pumnul, și chiar îți vine să-l spargi, ca să vezi sângele țâșnind prin părul încâlcit și revărsându-se curat pe botul ăla ca de puiandru de lup ieșit să adulmece vântul între buruienile de pe buza unei râpe - un cap foarte frumos, pus pe un trunchi încordat, cu mișcări zvâcnite, șlefuite în antrenamentele care preced părăzile.

- Ce facem? râse el. Păi ne facem curaj s-o luăm din loc.

- E băiatul lui Oprișan Roșioru... Eremia, spuse nevasta șefului de gară.

Șeful ridică din umeri.

- Oprișan... Roșioru - insistă femeia - care a plecat din sat...

- Săru' mâna, doamnă, sunteți bună că m-ați recunoscut. Am venit cu bunica, avem treabă la Grădiștea. Frate-meu Neculai, ăl mai mare dintre noi, vă spărgea lemne iarna. Tropăim aci pentru că miroase a pâine coaptă, ăsta e adevărul.

- Să vă dau câte-o bucată.

- Nu, mulțumesc, am mâncat, dar îmi place mirosul.

- Ta, ta, ta, tam... ta, tam! făcu bătrâna lungind gâtul.

- E marșul morților, explică Eremia. Le-am povestit acasă cum l-am înmormântat pe generalul Florescu, și bătrâna a învățat cadența. N-are voie să vorbească mai deloc, e bolnavă. De ce te ostenești? se întoarse el mustrător spre bunică-sa.

- Vine o mașină cu sfeclă de la Grădiște, zise femeia. Puteți s-o așteptați la noi. Luați-o pe din dos, pe acolo e intrarea.

- Cunosc, zise Eremia, aveți cocoși de lut în fereastra bucătăriei.

În curte, bătrâna se așeză lângă perete, și Eremia pe un scaun, alături de un morman de foi de varză, și nevasta șefului de gară le puse în mână câte-o felie de pâine caldă. Bătrâna ascunse pâinea sub șal. Eremia mușcă încet coaja unsă cu

gălbenuș de ou, și femeia văzu că are dinți albi ca zăpada. Își adună poalele rochiei pe pulpe, se lăsă încet pe pragul învelit cu un ștergător făcut din papură și-l privi încă o dată cu ochii ei verzi-cenușii și-l întrebă ce e nou în lume.

- Noi suntem acum în Maramureș. E mult până acolo, și cu trenul am venit numai noaptea. La Sinaia, în zori, m-am dat jos să umplu sticla cu apă și am văzut că ninsese. Era tare frig. În rest, cred că e bine. Eu de-abia am terminat armata, în armată am fost trompet, m-am învârtit mult pe lângă postul de comandă, cunosc, vreau să zic, multe, și e bine să știți.

- Dar peste hotare?...

- Peste hotare, popoarele din Africa se mișcă.

Femeia nu înțelesese și schimbă cursul discuției:

- Am auzit că voi, trompeții, cântați foarte frumos, seara, când se sună stingerea.

- Așa este. Cântarea asta îmi place și mie mult. E tristă, și ți se face dor de casă. Cică și civilii ies să asculte, dar n-am verificat, n-aveam cum. Vreți să v-o cânt? întrebă el, ducând palmele la gură, gata să-i împlinească voia. Pot și fără trompetă, numai din gât, ca bunica.

- Nu, zise femeia. Și așa mă înjunghie tristețea.

- Ați pierdut pe cineva? se interesă Eremia.

- Ce știi tu?! oftă femeia. Acum o să înceapă ploile, și ce e viața noastră aici?

- E bună, mult mai bună ca a noastră, vorbi bătrâna.

Vorbea gâfâit, dușmănos.

- Noi am plecat de-aci fiindcă aveam ceva avere și acum nu mai suntem nicăieri. Suntem departe, maică, nu poți să înțelegi, suntem între străini, și între străini nu ești nicăieri.

- Lasă lasă, făcu băiatul. Ajunge! Ți-am spus să nu trăncănești.

Se întoarse spre nevasta șefului de gară.

- Și eu cred că e greu să trăiești prin gări. Toți vin și pleacă și nici unul nu stă.

- Da, da, zise ea, zile întregi stai la geam și te uiți spre munții Râmnicului, de unde aștepți să vină viforele. Toate gândurile ți se fac negre aici. Câteodată îmi vine să urlu. "Zburați, gândurile mele, le zic, prindeți trup viu și aripi, suiți în văzduh și luați-mă cu voi". Mi-am uscat tinerețea prin gări, îmi vine să plâng într-una, și m-am înrăit în câmpia asta blestemată. Tu știi ce spune lumea despre fluturii galbeni?

Eremia scutură din cap și aruncă un miez de pâine câinelui care lingea un os în fața custii.

- Fluturii galbeni prevestesc moarte, nenorocire, nu e așa mătușă?

- Ta, ta, ta, tam... Ta, tam.

- Ei, drace! făcu băiatul. Te-ntreci cu gluma! Astâmpără-te!

Și către nevasta șefului de gară:

- Eu sunt prost, că eu am învățat-o.

- Nu-i nici un deranj, zise femeia. Chiar se potrivește. Și mie mi-e frică de fluturii galbeni. În mai, veneam de la Regională, de la Urziceni, unde m-am dus să cumpăr un trenci, și-n compartimentul de-a doua, între mine și un popă care mânca pește uscat la vânt, ședea un băiat, cu un avion de lemn pe genunchi. Mergea cu taică-său să-și vadă un văr din Tecuci și-și gătise avionul cu fluturi galbeni, prinși cu șapca în livadă. Cincizeci de fluturi fixați cu ace. "De ce i-ai omorât, l-am întrebat, nu ți-a fost milă?" "I-am prins seara, zise, nu-mi pare rău, peste o oră sau două tot ar fi murit, pentru că fluturele nu trăiește mai mult de-o zi". Ne apropiam de gara de aici, am luat geamantanul din plasă și i-am zis copilului: "Fluturaș, ajută-mă, ia tu umbrela asta și dă-mi-o la scară". Trenul șade la noi un minut, am coborât, băiatul s-a aplecat să-mi întindă umbrela, și atunci i-am ars două palme de i-a scăpărat fața. N-a avut timp să țipe, s-a smucit îndărăt, și-n cădere a scăpat avionul, de care nu se despărțise, și roiul ăla de fluturi morți i-a acoperit fața. Ce zici de asta? Zici că sunt o lupoaică, nu?

- De ce? Când o să mă însor, o să iau și eu o nevastă tristă - și-i întinse bătrânei dumicatul de pâine care-i rămăsese.

Ea îl făcu cocoloș și-l vârî în sân, lângă felia de care nu se atinsese.

- Tu, Eremia, zise femeia, poate că râzi de mine, da mie o să-mi fie dor de tine. Uite, a venit mașina de la Grădiștea, e la rampa de descărcare, să dați pe aici la întoarcere, să te mai privesc o dată în ochi. Numai să nu te înghită câmpia, să nu mă uiți. Aici, la noi, e pământul uitării, căci pe el, și nădejdea se usucă, te înnecă fumul, te acoperă noaptea. Pe întuneric auzi numai scârțâit de căruțe neunse. De unde dracu sunt atâtea căruțe aici? Azi-noapte mă gândeam că am în creier numai valuri de ceață prin care umblă, păcănind din capacele lor de tinichea, căruțele astea greoaie care dau ocol stației. Plecați, și să mă strigi când vii iar, auzi?

Eremia și bătrâna ieșiră, lăsând poarta deschisă.

Dincolo de gard, băiatul se opri, dezbrăcă scurta, o făcu sul și porni spre mașină la doi pași în urma bătrânei, care călca pe cărarea acoperită cu zgură de cărbune. "Acum - își zise Eremia - dacă ea mă privește, eu semăn cu un soldat din filme care pleacă la război."

Șoferul se numea Geană Aurel. Era un tip scund și șchiop, din care pricină toată lumea îi zicea Șontorogul. Acest Geană Aurel, zis Șontorogul, sărută dreapta descărnată a bătrânei. - "O fi venit să desfacă și să vândă ce a mai rămas pe la Grădiștea, nu strică să-i pup laba" - pe Eremia îl plesni prietenos peste șale și le făcu loc în cabină la amândoi. Șontorogul mesteca tutun - "Metodă americană, îl lămuri pe Eremia, desfaci țigara și molfăi tutunul în gingii!"- și pe buza de jos, crăpată, i se prelingea un fir de scuipat galben-murdar.

"Ce puturos!" se strâmbă Eremia, dar se feri să zică ceva. Firul acela de salivă îi amintea de zeama scursă din ficatul vacii lor pe care o găsiseră moartă

în lanul de lucernă, și taică-su, într-o pornire disperată, îi despicase burta cu toporul. "Na, fire-ai a dracului de haită, că ne-ai lăsat fără lapte în casă!"

În cele din urmă, nu se putut stăpâni și îl rugă:

- Șterge-te la gură.

- Am dinții rari, băiete, se scuză Șontorogul trecându-și mâneca peste buză. Dar tu de ce ai slăbit așa?

- A fost în armată, lămuri bătrâna.

- Aha, te-au târât gradații pe burtă. Eu le-am scăpat printre degete.

- Ești șchiop, zise Eremia, altfel, de armată și de moarte nu scapă nimenea.

- Am suferit pentru voi, băiete, zise Șontorogul, trebuie să-mi recunoști meritul ăsta. Dar mi se îndreaptă piciorul, să știi. M-a învățat cineva să bag foi de plumb în talpa bocancului de la piciorul mai scurt, și greutatea asta atârnată de el mi-l aduce la loc. Să fiu al dracului, când oi ajunge cu amândouă la un nivel, mă duc și mă prezint la comisariatul militar și cer să mă ia pe viață în armată.

Îl schilodise un cal de care se apropiase târâș, în copilărie, ca să-i fure piedica, dar nimeni nu știa asta, pentru că el spusese în sat că l-au călcat patru nemți care fugeau spre munți.

- Nenică, era după prânz, mă furișam cu cârdul de oi spre sat, pe sub malul bălții, când deodată, în gura vadului, apare un docar cu patru nemți, verzi, verzi de sus până jos, ca omizile de pruni și cu castroane de tablă pe cap. Mâncau porumb crud, numai lapte de porumb la gura lor, și când îi văd, fluier câinele. "Anghele, zic, i-a bătut ceasul berbecului". Nemții vin în trapul cailor, opresc scurt și sar între oi. Umflă una și-o aruncă în docar. Dar nu le ajunge, se reped și la berbec. Asta era prea de tot. Am rotit ciomagul, mi-am făcut vânt și l-am azvârlit. Și, notează, nici berbecul, nici oaia nu erau ale mele, erau din sat. Ăla pe care l-am izbit s-a apucat cu mâinile de cap, amețit. Cel de lângă el s-a năpustit și mi-a pus mâna în beregată.

- Mă, zicea Cutare, care îl asculta, mare noroc ai avut că nu te-au împușcat! La chestii de astea de război, nimeni nu dă o para chioară pe o viață de om.

- M-a trântit în țărână și i-a strigat ceva ăluia de pe capră... nu știu ce i-a strigat, știu numai că am văzut copitele cailor sărind peste mine - caii niciodată nu calcă pe trupul omului, îl feresc - și am simțit roțile docarului trecând peste mine, în sus, pe urmă, în jos. Când m-am trezit, piciorul stâng mi se ținea numai în două fâșii de piele, și sub mine - un lac de sânge...

- Hai să ne mișcăm, zise Șontorogul, că ne prinde iarna aici. Țineți-vă bine.

Zicând, răsuci volanul - roțile din spate scăpătară într-o viroagă, dar prinseră imediat pământ tare și scoase mașina la drumul de piatră. Bătea vânt aspru din pustiul zării și rostogolea ciulini smulși de pe arăturile negre. Două ciori croncăneau pe o creangă de salcâm, de care atârna o petecă murdară.

- E o mânecă din cămașa mea, spuse Șontorogul, arătând cu degetul, pe urmă scuipă tutunul și-și frecă spinarea de peretele cabinei.

În stânga, pe sub șirul de movile cenușii, cu ierburi uscate, treceau spre

munte, zdroncănind, niște căruțe cu coviltir. În fruntea convoiului călca un om înalt, înfășurat într-o pelerină de ploaie, soioasă, târând de lanț un câine cu picioare lungi, care privea resemnat norii ca niște îngrămădiri de cărbuni vechi ce curgeau dinspre apus peste acoperișul de țiglă al gării.

- Auzi, Eremia, spuse Șontorogul, astă-iarnă mi-a fost dor de tine. În ajunul Crăciunului am tăiat un salcâm, să fiarbă mama sarmale, și m-am gândit la noi doi cum mergeam cu colinda și ridicam cu ciomagul din balamale toate porțile pe care le găseam încuiate.(...)

. . . . . .

- Ajunge, îl întrerupse Șontorogul, cânți ca un fund de farfurie.

- Am fost trompet în armată, m-am umflat mult în trompetă și mi-am stricat corzile vocale.

- Nu, nu e asta, zise Șontorogul convins, cel mai mult strică corzile vocale fumul de praf de pușcă. Trebuia, la trageri, să bagi batista în gură.

- Mă cuprinde mirarea cât poți să fii de prost.

- Zău? Și tu cum ești? Ai fost ostaș, toată stima pentru haina militară, dar ești dobitoc. Te pomenești că și crezi în vorbele cântecului ăla al tău! Știi ceva? Mi-e silă când văd un ins tâmpit și pe urmă îl văd după cinci ani și e tot tâmpit și tot așa mai departe. Află de la mine că toți îi înjurăm pe ăi bătrâni - și, uite, pământul nu se despică sub noi.

- Eu nu înjur niciodată.

- Sigur, tu ești cu stea în frunte, ca viteii. Tu poate n-ai de ce să-i înjuri, dar eu?... Pune-te o clipă în locul meu. De când mă știu sunt plin de negi pe spinare ca un broscoi de Tulcea. Pot să nu înjur? Am dat douăzeci și cinci de lei unui mucos de copil ca să-mi numere negii. Știi câți a găsit? O sută paisprezece. Și bănuiesc că a sărit vreo câțiva la numărătoare. L-am pus pe urmă să mi-i lege cu fir de păr din coada calului. Numai șase s-au uscat. Mama are bătaie de ochi, adică i se bate ochiul stâng într-una, are o vână mai scurtă sub pleoapă, putea să-mi treacă moștenire chestia asta, chiar mi-ar fi prins bine la muieri, dar mi-a lăsat boțurile alea de carne, ca să mă scarpin mereu ca porcul de rapăn. Acasă am un loc special pentru scărpinat, în lume, însă, trebuie să scot ghearele. Iaca, de aia am unghiile mari.

- Ia spune, îl întrerupse Eremia, noi mai suntem dușmani de clasă? Cum contăm în Grădiștea?

- Precis nu știu să spun. În casa voastră e acum Sfatul Popular. Știți că Zaharia Prodan a murit, gata. Auzi, mătușă, strigă el, Zaharia Prodan s-a dus, pune-i cruce!

Bătrâna, în colțul ei, privea cu ochi spălăciți, străbătuți de vine de albeață, câmpia neagră și băltoacele de noroi din marginea șoselei. Primind vorbele Șontorogului, strâmbă gura, arătându-și gingiile cu colți rupți, desperecheați și la sfârșit gemu uscat, numai din gâ:.

- Ta... ta... tam... ta, tam.

- Ce e asta? făcu Șontorogul.

- Marșul morților, răspunse Eremia.

- A, îl plânge, râse Șontorogul. Dumnezeu cu mila, vorba proverbului. El dă, el ia. Are un par pregătit pentru fiecare. Și când dă, dă de usucă, rupe carnea de pe tine. Lu' nea Zaharia, bunico, i-a murit întâi nevasta. Acum doi ani s-a umflat Buzăul și le-a smuls casa, cu malul de sub ea cu tot. În casă - dada Leanca. Cică număra bani pentru impozit. Am dezlegat bacul și ne-am dat drumul la vale s-o pescuim. Noi, patru inși, ne chinuiam să aruncăm harponul, și ea, pe prispă, își spăla picioarele în lighean și făcea: "Bau!" În jur, senin de apă, și ea se spăla în lighean. Ca să vezi ce idioată! Ei, dacă-i așa, vorba aia: Câte fire de nisip pe Oceanul Pacific, tot atâtea viorele, te salut, la revedere...

După un timp, către Eremia:

- Baba Gherghina s-a avut bine cu Zaharia Prodan. Așa zice lumea, că după ce i-a murit omu, s-a încurcat cu Zaharia. Iarna, cică, plecau cu sania la Râmnic să se plimbe sau să cumpere, era ger, ei îi înghețau picioarele, și Zaharia îi punea câte-un curcan pe genunchi. Curcanii au burta caldă și...

- Taci din gură! se întunecă Eremia. Nu-ți dau voie să râzi de bătrână.

- Ce vrei să faci? spuse Șontorogul. Am o slujbă împuțită, mă distrez rar și pe apucate.

- Ești măgar și dai cu copita.

- Da, nu era cazul, recunoscu Șontorogul, da ce vrei să fac? Nu cunoști ce e cu mine și de-aia mă iei așa. Eu car cereale, dar car și morți, pot să zic că-n primul rând car morți și pe urmă cereale. Se primenește lumea, băiete, și ce e uscat piere. Mor bătrânii, și-auzi la ei, majoritatea mor în somn. Toamna în special, când se schimbă sângele, când trec de la verdețuri la mâncare grasă, își iau valea unu câte unu, și eu îi car pe toți la groapă, fiindcă nimeni nu mai vrea să-și ducă morții la cimitir cu căruța. Oricine are un mort în familie, vine și mă cere pe mine la birouri; "Dă-mi-l pe Șontorogul". E o chestie puturoasă, fiindcă după fiecare înmormântare trebuie să curăț bine podelele și n-am om de ajutor, frec cu apă fiartă până mi se înroșesc mâinile.

- Dacă ți-e scârbă, de ce nu refuzi? Doar nu te poate obliga nimeni.

- M-aș pune rău cu satul. Și pe urmă, oamenii sunt recunoscători, fiecare îmi trimite acasă doi-trei pumni de colivă și două-trei porții de mâncare de la pomană, și cu asta cresc și îngraș, anual, patru-cinci porci...

- Uite, zise bătrâna, și-și înfipse mâna în umărul lui Eremia.

El se întoarse și șterse geamul cu palma. În dreapta șoselei, pe o căpiță de deal, se vedeau primele case ale satului. Le privi în tăcere, înduioșat, și-n gând le chema pe nume. "Au îmbătrânit, se duc în pământ". Mici, înghesuite între salcâmi rămuroși, casele de pe deal așteptau răbdătoare să vină iarna și să le jupoaie pereții, pe lângă care vântul purta acum în zbor smocuri de paie și șuvițe de fum lipicios. Pruni cenușii tremurau în pieptul malului, iar la doi stânjeni de ei se căscau gropile din care se scoate lut. O femeie cu basma albă, ieșită să arunce

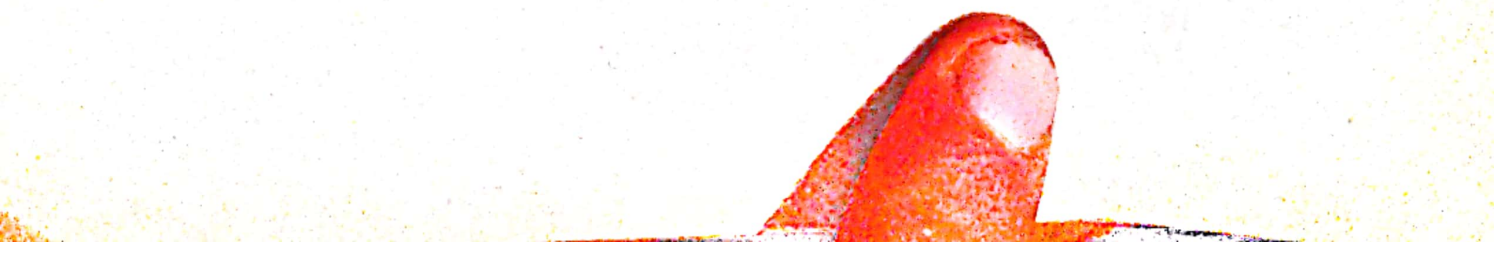

gunoiul, pendula pe un cap de grind, căznindu-se să arunce cât mai departe resturile din găleata pe care o ținea în mâini.

- Gata, zise Șontorogul, am ajuns în sătucul natal... și frână lângă o cărare ce ieșea din mirişti. Aici trebuie să ne despărțim. nu știu dacă aveam dreptul să vă iau. V-o spun pe șleau, să nu vă fie cu supărare, am un trecut nepătat și nu-mi convine să mi se pună în spinare că v-am cărat atâția kilometri cu mașina gospodăriei colective.

Îi așteptă să coboare, și când porni din nou motorul le făcu semn să intre mai repede pe cărare. Pe vad coborau spre șosea două căruțe pline cu cartofi și...

În curtea casei pe care o părăsiseră cu cinci ani în urmă - în 1949 - un om cu căciulă neagră, roasă pe margini, cu o flanea de lână nevopsită, cu mânecile suflecate, rotea prin aer, ținându-l strâns de urechi, un iepure de câmp, și muchia palmei libere îi aplica lovituri scurte după ceafă. Îl împușcase în vărsătura Buzăului, care începea mai jos de casă, în capătul ulicioarei pe care zăceau bărci răsturnate, pline de noroi, alicele însă nu-i atinseseră inima, și vânătorul îi scurta chinurile, asistat de o ceată de copii.

- Să-l întreb cine-i președinte, zise Eremia, dar bătrâna îl opri.

- Intrăm așa, porunci ea. E casa noastră.

Puse piciorul pe prag și se opri. Treptele de la intrare, din stejar, se tociseră, potcoava fixată la mijloc, ca să cheme norocul asupra celor ce înălțaseră casa, fusese smulsă, se vedea forma ei imprimată în lemn. Bătrâna îndoi șalele și mângâie locul cu podul palmei.

Eremia, cu obrajii încinși de vânt, măsura turla bisericii din apropiere. Auzind în spate, printre plopi, vuietul Buzăului, se aplecă, o ridică pe bătrână, strângând-o de cot, și pătrunseră înăuntru. Mirosul casei lor se pierduse, acum mirosea puternic a motorină, iar cele patru uși, date în albastru, aveau numere.

Bătrâna își aranjă șalul, apăsă clanța și intrară în prima încăpere din stânga. Era camera din austru, aici locuise ea totdeauna. Sus, pe perete, un trofeu de căprioară ciuruit de vreme, iar sub el, la masa acoperită cu o mușama în pătrățele, Eremia îl văzu pe Pavel Odangiu, vecinul lor, care scria ceva într-un registru, muind creionul chimic în gură. Buzele - învinețite - i se mișcau singure, fără să articuleze cuvinte. În dreapta lui, o casă de bani, legătura de chei atârna pe ușă - iar lângă fereastră, un barometru cu acele căzute. De pedalele lui ieșite în afară ca două capete de vâslă, atârnau verigi de fier - fierarul satului încercase să-l transforme în cântar, dar nu izbutise.

Odangiu rotunjea o cifră și ridică fața cărnoasă, roșie, străpunsă de fire de păr albe. Recunoscându-i pe cei doi, ochii lui mici, cenușii, se zbătură mărunt.

- Ce-i cu voi? De ce nu bateți la ușă?

- Am venit cu bunica, răspunse Eremia.

- Vi s-a făcut dor de albia veche! zise Odangiu, sculându-se și împingând scaunul la perete cu piciorul. Zi, babă Gherghino!

Scanned with OKEN Scanner

Bătrâna adună șalul pe umeri și vorbi încet:

- Am venit să mor, Pavele. Tu ești primarul, du-te și lasă-mă cu Eremia, vreau să mor în odaia mea. Ăla e scaunul meu, l-am învelit cu material de la Brăila. Cumpăra un turc să-și facă fes și-am luat și eu patru coți. Era înflorat.

- Ce-mi pasă mie de poveștile voastre? Aici e Sfatul popular, discutăm treburile comunei.

- Trebuie să mă lași, ceru bătrâna. Un sfert de ceas și gata. În odaia asta, tu știi bine, am născut nouă copii. Unde-i lada aia de fier era patul. Acolo au zăcut și mi s-au stins patru băieți. Tot acolo mi-a murit și omu. Îți împrumuta plugul primăvara.

- Ascultă, strigă Odangiu la Eremia, scoate-o de aici.

- Nu, zise bătrâna, nu mai e timp.

Și ocolind masa, se așeză în scaunul vechi, și Odangiu, năucit, îi făcu loc.

- Cântă-mi, Eremia, zise bătrâna, cântecul ăla al meu.

Eremia împleti palmele în formă de corn, și sunetele se înlănțuiră lungi și aspre

- Ta... ta... tam... ta... tam.

- Nu, zise bătrâna, vreau cântecul ălalalt - și începu să îngâne: "Hai, Buzău, Buzău".

Eremia, lăsând să-i cadă brațele, o privea îngrozit. Vocea scârțâită, a bătrânei, pătrundea în el, parcă venind de pe vărsătură, din noroaie, din ascunzișuri de fiare. Și atunci, înfiorat de cântecul ei căznit, începu el să cânte, și ea îl învălui într-un zâmbet dureros. Eremia cânta lung și trist, și când termină, bătrâna se lăsă pe spate, își făcu cruce și spuse șoptit:

- Doamne Dumnezeule, mărire ție!

Lărgi ochii, și capul i se frânse pe umăr, și un fir de spumă albă i se prelinse la colțul gurii.

În clipa aceea, bucata de pâine pe care i-o dăduse nevasta șefului de gară îi alunecă din sân și căzu pe poale. Dumicatul dat de Eremia se opri în bocancii scorțoși.

- Ce e asta, mă, întrebă Odangiu, ați înnebunit?

- Acuma, ea nu mai poate, răspunse Eremia, a murit - și vru să se apropie de scaun.

Dar nu mai ajunse, Odangiu îl înșfăcă de piept și-l izbi cu pumnul în gură. Eremia se clătină și căzu într-un genunchi. Odangiu, în picioare, își freca degetele pumnului cu care lovise. Părul, răvășit, îi cădea pe jumătate de frunte.

- N-am vrut să dau, nu trebuia, mi-am ieșit din minți. Hai, se rugă el gâfâit, ia-o și du-te.

- Eu n-am știut, se scuză Eremia. M-a luat încoace, fără să spună ce vrea.

- Minți, viperă! se-nfurie Odangiu. De ce minți, mă?!

Eremia nu se feri. Un gând prostesc îi înlănțuia mintea: "Lângă peretele ăsta am învățat să merg, mă izbeam de el și mă durea capul... ai, cum mă durea!" Își

șterse gura cu mâneca, scuipă, ridică trupul bătrânei, ferindu-se să-i privească ochii sticloși, și ieși greoi în curte. Vânătorul cu iepurele plecase, copiii se vedeau spre fundul uliței trăgând de un uluc înecat în vărsătură.

Amețit, Eremia rămase în loc, neștiind ce trebuie să facă, apoi, cu pași împleticiți, se îndreptă spre șirul de bărci răsturnate sub gard. O durere ascuțită îi frigea buzele. Scoase batista și apăsă cu grijă, să oprească sângele ce-i curgea în barbă. Vântul, răbufnind din câmpie, îl plesni cu picături de ploaie, și el lungi gâtul, pentru ca ploaia să-i spele capul acela frumos, de lup tânăr, frumos dar nu și puternic, puțin prea fraged în frumusețea lui sălbatică.

(Din vol. **Vară buimacă**)

APRECIERI CRITICE

"Tot în 1967 apare volumul **Vară buimacă**, proze scurte care se diferențiază de culegerile anterioare, înrudindu-se tematic și stilistic cu **Îngerul a strigat**, care este publicat în anul următor. Scriitorul renunță la pitoresc și culoare, reduce, sporindu-i densitatea, aparatul metaforic, își restrânge intervențiile de tipul: ''Fulgere se izbiră în fereastra cârpită cu ardezie, se zbătură halucinant și muriră izbite de un tunet care se prăbuși în groapa nopții''. Violența nu mai aparține personajelor, ci împrejurărilor externe, uneori istoriei. Indivizii constată în afară o ''buimăceală'' dar, de fapt, aceasta este propria lor stare, un mod de a recepta întâmplări de neînțeles. În povestirea titulară, **Vară buimacă**, personajele trăiesc și nu pot comunica. Mihai Droc, părăsit de nevastă, așteaptă nu știe ce, mama femeii, baba Anica, exclamă: "Ce buimăceală, Doamne!", copilul George, care dorește zadarnic un semn de la ceilalți, încheie cu aceeași replică: "Ce buimăceală!" O dramă a incomunicabilității întâlnim și în **Zgomotul**, unde fiecare din cele trei personaje își spune istoria fără a ajunge la o convergență. ''Buimăceala'' poate fi privită ca o salvare; când intervine luciditatea, loviturile prea tari duc la pierderea identității. E ceea ce se petrece cu Argova din **Luna ca o limbă de câine**, unde metafora titlului trimite la întâmplări oribile. Actorul de film nu are puterea de a spune Doinei Coșman că fiica ei, Atigè, a căzut victimă unor câini într-o fântână părăsită. Întâmplări extraordinare întâlnim și în **Iarba Vânătă**, culminând cu sinuciderea riguros calculată a bătrânului actor Alf, în speranța unei publicități niciodată atinse în profunzime. Vocația etică nu lipsește din **Doi saci de poștă**, tot o proză a singurătății, a lipsei de comunicare. Într-o posibilă variantă de interpretare, Maud, care continuă seria personajelor feminine voluntare și pătimașe din volumele anterioare, se face expresia spiritului justițiar care cere dispariția șantajistului Ezaru. Șansa scriitorului rămâne mai departe istoria, și implicarea în ea conduce la o capodoperă a genului scurt, **Acasă**. Stăpânit, prozatorul încheagă din elemente disparate epilogul unei drame. O bătrână, însoțită de nepotul cu armata proaspăt încheiată, se întoarce la

casa pe care trebuise s-o părăsească în 1949. Femeia are simptome de senilitate, îi place să intoneze marşul morţilor învăţat de la nepotul care l-a cântat la înmormântarea generalului Florescu. Sunt notate scene banale, întâlnirea cu nevasta şefului de gară, conversaţia cu un şofer, pentru a descoperi spre final că bătrâna a venit, chemată de o dorinţă obscură, să moară acasă. Dispersarea atenţiei întăreşte dramatismul. Nu această moarte prin revenirea la matcă pare a-l preocupa pe narator, ci cadrul mai mult sau mai puţin legat de eveniment: un vânător, copii care se joacă, lovirea fără explicaţii a lui Eremia, nepotul, de către preşedintele Sfatului popular, instituţie care ocupă acum casa bătrânei, ieşirea băiatului în curte sub rafalele ploii."

Liviu Leonte

DUMITRU RADU POPESCU

(n.1935)

S-a născut la 20 august 1935, în comuna Păpuşa, jud. Bihor. Este prozator şi dramaturg. Provine dintr-o familie de învăţători. Urmează cursurile şcolii primare în comuna Dănceni, iar liceul îl face în Oradea. Este student timp de trei ani la Facultatea de Medicină, după care urmează Facultatea de Filologie din Cluj. Este redactor la revista **Steaua**, unde debutează ca prozator, apoi redactor-şef la **Tribuna**. Debutează cu volumul **Fugă** în 1958.

OPERA: **Fuga** (1958); **Zilele săptămânii** (1959); **Umbrela de soare** (1962); **Fata de la miazăzi** (1964); **Vara oltenilor** (vol.I,1964); **Somnul pământului** (1965); **Dor** (1966); **Duios Anastasia trecea** (1967); **F** (1969); **Prea mic pentru un război atât de mare** (1969); **Aceşti îngeri trişti** (1970); **Ploaia albă** (1971); **Cei doi din dreptul Ţebei** (1973); **Piticul din grădina de vară** (1973); **Vânătoarea regală** (1973); **Căruţa cu mere** (1974); **O bere pentru calul meu** (1974); **Împăratul norilor** (1976); **Ploile de dincolo de vreme** (1976); **Virgula** (1978); **Viaţa şi opera lui Tiron B.**, vol. I, **Iepurele şchiop** (1980, vol.II) **Podul de gheaţă** (1982); **Aceşti îngeri trişi** (1976); **Câinele de fosfor** (1982); **Fructe de pădure** (1982); **Galaxia Grama** (1984); **Lacul albastru** (1981); **Rezervaţia de pelicani** (1983); **Oraşul îngerilor** (1985).

VÂNĂTOAREA REGALĂ

I

- Care mărire stă pe pământ neschimbată, care suflare, care înălțare? Și care desfătare lumească este lipsită de întristare? Toate sunt mai neputincioase decât umbra, toate mai înșelătoare decât visurile... O clipă numai, o clipă, și pe toate acestea moartea le apucă...

Pe geam, de-afară, pe masa pusă în mijlocul camerei, stătea Crăișoru cel mare cu mâinile pe piept și cu lumânare între degete și cu lumânare la cap, două, și cu lumânări la picioare, două. Gura i se deschidea și frate-său, Crăișoru cel mic, i-o tot închidea și fiindcă nu reușea, se mulțumea o vreme să-i șteargă balele ce i se prelingeau pe la colțurile gurii; apoi reîncepea să-i apese falca de jos pe falca de sus, doar-doar printr-o minune 'vor rămâne lipite - ceea ce, evident, nu se întâmpla. Afară venise seara și eu stăteam învelit în întuneric și ei n-aveau cum să mă vadă. Pentru ei, înăuntru, era tot ziuă, lumânările, vreo douăzeci, aprinse prin toate colțurile camerei de cu ziuă, ardeau la fel, egal, și ceea ce-i interesa, lumina lor, nu a orei, era aceeași. Sau poate nu-i interesa decât Crăișoru și eu îmi făceam de pomană gânduri negre c-ar putea să mă zărească prin geam, urmărindu-i. Știam că spre seară, dinăuntru, dacă priveai cerul ți se părea albastru și era de fapt albastru, cum albastră era și zăpada înghețată și grea. Stam rezemat de peretele casei și de dudul în care vara se culcau găinile și curcile lui Țeavălungă și ce mă adusese aici peste gard și peste câini fusese slujba de moarte ce se auzea până în drum și jalea grozavă din glasuri de bărbați, ce era mai îngrozitoare când cineva deschidea ușa casei și se putea să răzbată aproape întreagă afară. La Țeavălungă n-avea cine să moară, decât el, și nu mi-ar fi plăcut să-l văd mort pe omul acesta fără barbă despre care femeile spuneau că e mai mic decât ce are el mai mare, lucru pe care n-aveam cum să-l înțeleg atâta vreme cât el de-abia ajungea la înălțimea copiilor din clasa a patra. Nu murise el: l-am văzut de cum m-am apropiat de fereastră: stătea pe un scăunel cu trei picioare lângă mașina de gătit și mesteca în căldarea de mămăligă pusă pe foc cu o baionetă. El veni lângă Crăișoru cel mare și văzând că frate-său nu poate să-i închidă gura se duse și înfipse vârful baionetei într-un măr roșu ce se afla deasupra dulapului, printre gutui, și se înapoie fără o vorbă și vru să bage mărul în gura mortului, fără să-l ia din baionetă, și Crăișoru cel mic se sperie și puse dreapta pe măr și rămase cu el în mână, râzând ca un țâmpit. Țeavălungă îi luă mărul din mână cu mâna și i-l puse mortului în gură și o clipă toată lumea râse, gândindu-se poate la purceii aduși la mese pe tavă rumeniți și cu mărul în gură. Apoi nu mai râse nimeni și

glasul Biței continuă să slujească, răgușit și cam pe nas, citind din palmele ei lipite în partea degetelor mici și deschise în fața ochilor ei ca o carte. Toți bărbații ziseră doamne miluiește și Bița privi când o palmă, pe cea din stânga, când alta, pe cea din dreapta, cum ar fi privit două pagini scrise și zise: "Dumnezeule mare, tu care ai călcat moartea și pe diavol ai surpat, odihnește sufletul răposatului robului tău Crăișoru Ion în loc luminat, în loc străluminat, în loc tihnit și îndulcit, în loc cu verdeață de unde au fugit durerea, de unde au fugit întristarea și suspinarea..." Toți bărbații ziseră atunci: "Doamne miluiește, doamne miluiește, popa prinde pește" - și eu tresării fiindcă ei nu puteau să zică popa prinde pește, ei ziseseră... doar până la aceste vorbe cu care eu, desigur că numai eu le-am putut spune: în mine. Dar le-am gândit atât de tare încât le-am și auzit. Toți copiii îngânau prostește aceste cuvinte și le îngânasem și eu altă dată, însă acum fusese de-a dreptul rușinos să le repet. Ce mă îngrozi mai tare decât cuvintele sau poate din cauza asta mă înspăimântaseră cuvintele, fură ochii mortului: ei se deschiseseră și mă priviră exact în clipa când se auzise: "popa prinde pește". Gerul începu să facă zăpada să tremure sclipind amorțit sub lumina bolnavă, aproape moartă a lumânărilor, ce răzbea prin geam și prin perdele. Zăpada se-ncreței ca pielea de găină de gerul ce-mi lingea și mie urechile și nasul ca o cățea turbată, făcându-mi dinții să clănțăne în neștire. Țeavălungă luă cu baioneta din căldare un trandafir de porc încolăcit și-l puse pe masă lângă urechea stângă a lui Crăișoru (chiar îi împinse ușor mai spre dreapta capul cu cotul, să nu se murdărească pe mână) și-l tăie în bucăți și toți cei de față luară câte o bucată din cârnatul ce încă mai sfârâia arzându-le degetele și începură să mănânce... Atunci observai că între picioarele mortului, răscrăcărate, se aflau niște pahare. Ei le umplură cu vin fiert dintr-o oală de pliç albastră pusă lângă căldarea de mămăligă și închinară între ei și băură învârtindu-se în jurul mortului și cântând. De data aceasta însă nu mă înșelai: ei ziceau "popa prinde pește"! Ciocănelea ieși în tindă și se înapoie cu doi iepuri morți în mâini și cu unul pus în jurul gâtului ca o blană. Cu cei din mâini, pe care-i ținea de cozi, începu să cădelnițeze pe la căpătâiul mortului. Mi se păru că visez și mi-am frecat mâinile și m-am bătut cu ele peste piept: nu visam, eram treaz. Mă zăpăcise însă gerul și vedeam vedenii și ca să nu mai văd și să nu mă facă sloi plecai spre casă. Eram, ca de obicei, pe picioroange. Pe lângă casă zăpada se topise cândva, iar prin curtea lui Țeavălungă erau destule poteci bătute de porci și de câini și nu era o problemă să pășesc cu picioarele mele de lemn lungi de peste patru metri. Pe poartă nu încăpeam și nu încercam niciodată să intru sau să ies și acum ajunsei în drum pășind peste gard. Prăjina ce-o țineam în mâini (să-mi mai ajut echilibrul când era cazul, și să mă apăr și de câini și să am și un semn pentru glumeți - să-i pot atinge de la înălțimea mea să le turtesc pălăriile și căciulile și glumele) albise de promoroacă și cuiul ce i-l bătusem în călcâi să prindă în polei sau în ghețuș intra acum în zăpada bătătorită a drumului parcă scârțâind. Acasă nu mă crezu nimeni când le povestii ce văzusem. Râseră de mine. Și țiganul Lereu ce venise să bea la noi o

jumătate de țuică fiartă cu piper cânta din vioară pe-o coardă și nici nu mă băgă în seamă. Îmi părea rău că în casă nu putusem intra pe picioroange și eram obligat să-i ascult pe toți privindu-i de jos în sus. Pe picioroange începusem să umblu din cauza noroaielor și fiindcă prin sat trecuseră niște circari pe picioroange și mă uimiseră că puteau fi atât de departe de pământ și atât de sus deasupra noastră a tuturor, ce căscam gura la panglicile ce le scoteau pe nas și pe urechi. Întâi pornisem pe două crăcane lungi ca niște ciomege și cu timpul ajunsesem unde mă aflam și unde-mi plăcea: la patru metri deasupra pământului. Camera mă înăbușea, le simțeam la toți mirosul de obiele ude și de tutun puturos. Iar lui Lereu îi puțea gura și mă tot miram cum nu se înneca de-atâta duhoare ce venea din el. Lereu tăia lemne pe la oameni și ne spărsese și nouă niște butuci de prun. Zise, presimțind că-l priveam cântând pentru el mai mult, lângă pahar:

- Au fost la vânătoare.

- Cine? întrebai eu.

- Ei, răspunse Lereu. Astăzi e ziua când pe vremuri venea aici regele la vânătoare. Adică regele a venit numai o dată. Și de-atunci în fiecare an oamenii se duc în ziua asta la vânătoare.

- De ce? nu înțelesei eu.

- Fiindcă în ziua asta vânătoarea e interzisă.

- Și atunci nu era interzisă?

- Era, dar regele călca legea, și el avea voie că era rege.

- Și ei au voie?

- N-au, dar calcă legea, să se simtă și ei regi. Și în ziua asta ei sunt regi, zise Lereu. Așa că ei acuma se distrează ca regii și ca împărații lumii.

- Dar l-au omorât pe Crăișoru... Sau o fi murit singur, mă corectai eu.

- Se mai întâmplă, răspunse Lereu. Și când a venit regele a murit un om... A fost împușcat... Era gonaci, sau poate nu era, nu se știe precis... Că nu se știe precis nici dacă ăla care a venit la vânătoare și-a zis că e regele a fost rege sau a fost altcineva... Nimeni nu l-a mai văzut pe rege mai înainte, nici după aia... Nici pe ăla, nici pe altul...

Eu știam că Lereu nu e întreg la minte, dar tot atât de bine știam că nu-l întrecea nimeni în scorneli și scorneala cu vânătoarea la care a venit regele îmi plăcu și așteptai s-o continue, gata fiind să-i îndur toată putoarea dinților săi stricați pe care de pomană căuta să și-i spele cu țuică fiartă - îndulcită și pipărată. Lereu amuți și-i văzui pe-ai mei cum zâmbeau pe furiș: se gîndeau că mă păcălise țiganul? Dar și eu acceptasem să mă păcălească și voiam să mă păcălească și mai departe - numai să-l aud cum știe să mă mintă din nimic atât de grozav.

- A murit Crăișoru, încercai eu să-i dezleg limba.

- N-a murit, de murea o chema pe aia...

Și el arătă cu bărbia spre fereastra luminată ce se vedea prin fereastra noastră; acolo, la vecinul din deal, la Ostrogotu, se afla în gazdă, și se vedea prin geamul

luminat şi fără perdele că era acasă, o doctoriţă de la Turnuvechi; ea era aia. O chema domnişoara Florentina Firulescu. Seara, înainte de a se culca, punea printre geamuri ziare să n-o vadă cineva când intra în pat. De la noi fereastra camerei ei se vedea întreagă şi eu tot timpul mă miram de ce strică ea ziarele seara, doar n-avea cine s-o vadă decât noi, care-i eram vecini, şi cei ce se aflau pe la noi în treacăt ori la curăţat de porumbi: din drum n-avea cum s-o vadă cineva, nu se putea, fereastra casei lui Ostrogotu da aproape nas în nas cu fereastra noastră dinspre el. Ne despărţea doar gardul de lemn şi un loc de pământ doar atât de mare cât să aibă unde picura apa de pe streşini şi să limpezească putoarea celor ce se ciuceau noaptea acolo ca să nu mai degere până în fundul grădinii ori până după grajd.

- Dacă spun eu c-a murit Crăişoru, a murit, reîncepui să-l întărât pe Lereu.

- N-a murit, poate s-a îmbătat... ori poate face pe mortu...

Lereu se îmbătase el, nu mai putea să mintă cum mi-ar fi făcut plăcere. Crăişoru n-avea cum să facă pe mortul: s-ar fi trezit când i-au pus mărul în gură ori i s-ar fi urât să tot stea întins pe masă între lumânări şi alţii să cânte în jurul lui. Şi dacă el se prefăcea şi ei trebuiau să se prefacă, însă ei nu râdeau, plângeau. Crăişoru cel mic de bună seamă ştia cine-l omorâse pe frate-său, dacă-l omorâse cineva şi nu-şi sfârşise zilele singur, de boală sau de cartuş.

- Uitaţi-vă, uitaţi-vă, sării eu din pat şi-i îndemnai să privească în casă la Ostrogotu.

Uşa se deschisese acolo şi domnişoara Florentina Firulescu se ridicase în picioare şi lăsase pe pat cartea ce-o ţinea pe genunchi şi vorbea cu un ins care nu se vedea. Vorbea insul prin uşa întredeschisă? Nimeni nu mă lua în seamă şi eu nu mă lăsai impresionat de nepăsarea alor mei: îi ştiam că nici ei, cum nici eu nu-l credeam în toate doagele pe Lereu, nu mă mai credeau întreg de când umblam pe picioroange - şi mai ales de când începuseră să mă bată ca să nu mai merg prin sat ca un bârzoi şi constataseră că mă bat de pomană. Uşa se închisese, dar domnişoara rămăsese în picioare şi continua să vorbească. Vorbea cu cineva ce se afla dincolo de uşă? Ori vorbea singură. Vorbea singură fiindcă începu să se plimbe prin cameră şi se afla cu faţa când spre un perete, când spre altul, şi tot nu tăcea. Spunea vreo poezie? Mă gândii să ies afară şi să-mi pun picioroangele în picioare şi să văd mai bine de lângă geamul ei, când, ridicându-mă pe degete, văzui pe lângă patul ei o pălărie care mergea, care plutea parcă. Şi începui să râd. Pălărie verde de vânător nu purta iarna decât Ţeavălungă. El era, piticul dracului. Domnişoara îşi luă paltonul pe umeri, stinse lampa şi ieşi pe uşă luminând cu lanterna în faţa ei, să vadă Ţeavălungă drumul şi să nu se împiedice pe scări. Deci Crăişoru murise. Se împlinise şi condiţia cerută de Lereu ca să moară: să fie chemată aia. O chemase Ţeavălungă. (Nu înţelegeam de ce-i zicea Ţeavălungă când pe el îl chema Ţarălungă. Aşa scria şi pe căruţa lui: Ţarălungă Ionel, comuna Pătârlagele, satul Braniştе). Îi privii pe-ai mei şi pe Lereu cu o mândrie grozavă: avusesem dreptate. Crăişoru murise!

(Din vol. **Vânătoarea regală**)

APRECIERI CRITICE

"Văzuți mai de aproape, oamenii lui Dumitru Radu Popescu apar ca inși cu psihologii labirintice. Reacțiile lor sunt ideologice și, în consecință, total imprevizibile. Unul de a cărui frică tremură întregul sat e lovit de cineva în cap cu o sticlă, iar el, plin de sânge, pretinde că nu l-a atacat nimeni, ci s-a rănit, căzând. Altul vrea să meargă la Ierusalim. Cuiva îi este teamă că nu va muri. Cutare și-a botezat băieții - șase - cu același nume. Mai sucit decât toți, unul se pretinde autorul unei crime pe care n-a săvârșit-o. În afară de suceală, eroii (...) mai au o notă comună: predispoziția de a analiza și de a se autoanaliza. Aproape toți sunt niște cazuiști, niște despicători ai firului în patru. Vorbindu-se unii pe alții de rău (câteodată și de bine), ei nu se îndeletnicesc prin aceasta pur și simplu cu bârfa, ci își întocmesc unii altora, ca mandatari nedeclarați ai romancierului, adevărate fișe caracterologice. Nu ce a zis sau a făcut cineva îi interesează în primul rând, ci de ce. În loc să relateze pur și simplu, comentează, emit opinii, generalizează."

Dumitru Micu

"Materia și personajele din F revin în **Vânătoarea regală** (1973). Reapar Moise și Tică Dunărințu, acesta ca anchetator, descâlcind firele care duc spre dispariția tatălui său, învățătorul Horia Dunărințu. Ancheta ajunge într-un impas, dar, surprinzător, cu cât ea se împotmolește, cu atât se instaurează certitudinea peste ambiguitatea concluziilor imediate. Cartea, ciclul par scrise cu intenția dovedirii unei culpe generale ca și a unei culpe particularizate. Probele materiale lipsesc, însă o lumină crudă este aruncată asupra lui Moise și a altora asemenea lui, în timp ce victimele sunt înconjurate de lumina dureroasă a martiriului. (...)

Vânătoarea regală aduce întâmplările incredibile în real, în posibil. Narație a reacțiilor colective, **Vânătoarea regală** urmărește, conjugând răceala naturalistă cu fluxul comentariului liric, cuprinderea unui sat de o epidemie, inventată și adevărată, interpretată ca o turbare, regizată din umbră de spirite malefice. Nu lipsește Moise, la începutul afirmării sale situate la alt început, al revoluției de care vrea să profite. **Vânătoarea regală** se transformă într-o alegorie a demenței colective, dirijate. Se inoculează ideea turbării pentru a se acoperi asasinatul colectiv. O nebunie cuprinde satul Braniștea, naratorul, copilul Nicanor, privește urcat pe picioroange, martor peste timp. Un armăsar este îmbătat și ucis prin sugrumare, un țăran își omoară găinile care au respirat aerul infestat, amorala domnișoara Florentina trimite satul să vâneze sălbăticiunile molipsite, să ardă vegetația bolnavă. Oamenii își schimbă numele la sugestia babei Sevastița, într-o încercare inutilă de a exorciza răul. Rezultatul e haosul total."

Liviu Leonte

Scanned with OKEN Scanner

AUGUSTIN BUZURA

(n.1938)

S-a născut la 22 septembrie 1938 în comuna Berniţa, jud. Maramureş. Este prozator. Face studii de medicină generală la Cuj. Este redactor la **Tribuna**, unde debutează în 1960 cu povestirea **Pământ.**

Este membru al Acadamiei Române.

OPERA: Capul Bunei Speranţe (1963); **De ce zboară vulturul?** (1966); **Absenţii** (1970); **Feţele tăcerii** (1974); **Orgolii** (1977); **Vocile nopţii** (1980); **Bloc notes** (1981); **Refugii** (1984); **Drumul cenuşii** (1988).

VOCILE NOPŢII

I

Ajunsese să-i fie frică de somn, pentru că visele, asemeni zilelor, se repetau penibil, uneori până-n cele mai mici detalii, sporindu-i oboseala şi deruta. O roată de moară suspendată deasupra unui pârâu sec, învârtindu-se în gol, continuu, lent; pârâul îngust nu venea de nicăieri, începea şi se sfârşea în pământul sterp, galben, presărat cu pietre de forme bizare, de parcă acolo ar fi existat un câmp cu statui albe, iar vremea, sau poate un nebun le-ar fi distrus cu brutalitate. Imaginea se stingea treptat, galbenul violet al pustiului se pierdea în cenuşiu şi, mai târziu, în negru, mureau şi urmele statuilor, rămânea curios doar roata, mare, din lemn putrezit, mişcându-se absurd, resemnată, într-o linişte atât de profundă, încât întrebările lui Pintea: "Unde sunt? Ce se întâmplă cu mine?" se transformau în ţipete şi ecoul lor îl rănea fizic, durerea difuză, vie, nu înceta o dată cu visul, persista, intensă, penetrantă, îl urmărea şi ziua, deviindu-i sentimentele, obligându-l să caute cu disperare în memorie, printre întâmplările obscure sau neplăcute, ceva uitat, ascuns involuntar, să se rotească neîntrerupt în jurul unor trăiri palide, nesigure, fără nume, ca lumina unui far inutil peste o mare pustie, neprimitoare. De câteva nopţi nu observase nici o culoare sau secvenţă nouă, imaginile apăreau în aceeaşi succesiune, încât ajunsese la convingerea că, pe această cale, cineva îi

trimetea cu insistență un mesaj, pe care, însă, spre disperarea lui, nu reușea să-l descifreze, să-i găsească un sens. Ce însemnau ele? Unde le mai văzuse? Îi fusese greu să-și dea seama, oricum avea certitudinea că nu-i erau străine nici înfiorarea simțită în prezența lor, pulsația neobișnuită, aparte, ca o amintire gravă, esențială. Mai demult, niște curioase sisteme de alarmă îl avertizaseră din timp asupra unor pericole: o tensiune neașteptată, continuă, o vibrație subconștientă îl obligase să se oprească, să devină mai prudent și, chiar dacă nu le putea evita sau deturna, măcar se simțea ceva mai pregătit, lipsea surpriza, deruta, efectele pericolului erau parcă mai limitate. Din păcate, numărul certitudinilor scăzuse treptat, iar erorile simțurilor deveniră tot mai frecvente, însă acest lucru îl preocupa din ce în ce mai puțin: sentimentele până atunci puternice, precis conturate, suferiseră o regresiune curioasă, revoltele sale, vehemențele erau tot mai inconsistente, adesea mistmate, o dată cu părăsirea facultății trebuise să trăiască și să gândească altfel, să se acomodeze, să se integreze altor ritmuri și, copleșit, nu știa dacă trăiește într-adevăr, renaște sau moare lent, oricum nu-și mai aparținea în aceeași măsură, intrase parcă în sfera de atracție a unei voințe superioare lui, unei forțe ce nu ținea seama de el, îl domina, îl dirija. Uneori, în lungile clipe de insomnie, când pereții și obiectele din meschina lui cameră i se înghesuiau în jur, încetând să mai fie ceea ce erau, devenind amenințări confuze, imediate, fugea la geam și, contemplând strada pustie, întunecoasă ce se strecura timidă printre arborii eliberați de încătușarea zidurilor de beton și fier, cerul înroșit deasupra uzinelor, se pomenea întrbându-se derutat: "Eu să fiu cel care...?" și, după o scurtă zvâcnire, când fiecare cuvânt repetat cu grijă era o tentativă de a se elibera de spaimă, energia îl părăsea iarăși, luneca involuntar în spațiul acela roșu, era aspirat de opacitatea cerului, se contopea cu el; acolo își regăsea întrebările, nedumeririle golite de sens, decât că ele erau numai nostalgia secretă, chemarea tainică a cerului, asemănătoare complicatei senzații pe care trebuie să o aibă un animal domestic în preajma pădurii. Știind că n-are încotro, că este obligat să doarmă, să se refacă, acoperea geamul și cu capul vârât sub pernă, pentru a nu auzi sforăiturile inginerului Filipaș, gemetele lui prelungi, strigătele surprinzătoare întrerupte de mari pauze, lăsând impresia că a murit, încerca să doarmă iarăși, să nu prindă ceremonia trezirii acestuia, ora infernală, de altfel singura din zi, când nimic nu-i convenea: nu nimerea apa potrivită să se spele, cămășile erau prost călcate, cravatele demodate, mototolite, mâncarea, ori prea caldă, ori prea rece, când prin intermediul telefonului zburau spre secția lui de la neferoase o ploaie de ordine amestecate cu înjurături și amenințări la adresa maiștrilor și practicanților, unii leneși și lipsiți de autoritate, alții nepricepuți, de rea-credință etc.; în realitate, o ilariantă demonstrație de forță, un spectacol matinal ieftin, dedicat în special soției sale. Voia să-i dovedească oare că încă mai înseamnă ceva, că n-a căzut prea jos? Urmărea s-o inhibe, să-i taie pofta unei aventuri în perioada cât el lipsea de acasă? Sau, cum credea Pintea, prin această zarvă, mult mai vie în ultimele zile, ținea să-și scuze insuccesele casnice, noaptea ce trecuse, dar și să-l anunțe că

ședereа lui se apropie de sfârșit, că a rămas numai datorită insistențelor Lenei sau ale Ioanei Stoian, vara lui imaginară. Oricum, dimineața devenise numai a lui Filipaș, și el nu se gândea la nimeni, trăia intens, era el însuși, nu-i păsa că l-ar putea trezi pe Pintea, dimpotrivă, de-abia aștepta să-și scoată capul pe ușă pentru a ridica tonul; părea fericit că o exasperează pe Lena cu mofturile lui, cu aceste izbucniri de forță și autoritate, deși, paradoxal, ele se încheiau ridicol, cu un sărut patern pe frunte, și cu amenințarea discretă cu degetul: "Să fii cuminte!", la care, invariabil, ea răspundea ofensată: "Dar ce-ți închipui, dragă? După mine pot să dispară toți bărbații de pe suprafața pământului, că nu le-aș duce lipsa!" Și în vreme ce Lena se lipea de el cu dexteritate și șiretenie felină, mimând supunere, Pintea și-o imagina făcând exact aceleași mișcări peste câteva momente, când se grăbea să urce în camera lui. "Ce ne mai rămâne altceva? îi răspundea ea când el o asigura că-i nebună, o nesocotită. Cum totul în viața asta nenorocită nu-i drămuit, de ce tocmai noi să ne limităm aceste clipe de plăcere? Ce ai vrea să facem? Ce depinde de noi? Uită-te mai bine-n jur și vei ajunge să-mi dai dreptate!" Dar și această piesă se juca nemodificată, în fiecare zi, poate pentru că nici unul nu credea în asigurările celuilalt, mișcările și vorbele lor erau vegheate de spaimă, de prea puține ori reușiseră să se simtă ei înșiși, însă și atunci graba și deruta le marcaseră cuvintele: ei se simțeau, se ghiceau, ei erau dincolo de cuvinte și reacții.

(Din vol. **Vocile nopții**)

APRECIERI CRITICE

"În acest sens (al diversificării, n.n.) pare a se îndrepta **Vocile nopții** (1980), având ca moto un citat din **Purgatoriul** dantesc: «A voi nu-i și a putea oricând...» Din frânturi de-aduceri aminte, din «vocile nopții», se reconstituie, nu prea ordonat (dar mai clar decât la alți confrați), destinul unui tânăr, Ștefan Pintea. Eroul este obligat să-și întrerupă studiile universitare (din pricina greutăților cauzate în familie de inundațiile din 1971?, - nu este prea limpede) și să se angajeze într-o uzină ca muncitor necalificat. Personajul e unul camusian, cu secrete, mari disponibilități sufletești, dar și un dezarmat în fața vieții. Viața uzinei îl înghite ca un infern, încetul cu încetul, până la nerecunoaștere. Suntem departe de descrierile idilice ale uzinelor proletcultiștilor și chiar de acelea ale lui Ion Lăncrănjan din **Fiul secetei**. Buzura își înmoaie condeiul în cea mai neagră și mai tare cerneală, când înfățișează mediul cu care ia contact eroul său, muncitorii din căminul de nefamiliști, tineri cei mai mulți, răi, grosolani, bătăuși, bețivi, trăind într-o mizerie de nedescris. Pintea, neavând altceva de făcut decât să devină asemenea lor, este nevoit adesea să se apere cu pumnii de agresori, să-și piardă cu totul educația

anterioară, să uite definitiv, în valizele cu care venise, cărțile ce l-ar fi putut salva din marasm, absorbit până la uitare de sine de munca grea la lopată, de modul de viață al oamenilor din orășelul muncitoresc numit Râul Doamnei, de chefurile oribile, de corupție etc. La un moment dat e chemat la miliție (de fapt cu acest moment începe romanul, restul fiind obișnuita retrospectivă) unde un ofițer amabil îl sfătuiește să recunoască o vină (furtul unor bani) nereală, în ciuda indiciilor care erau împotrivă-i. (Nu voise să-i denunțe la timp pe adevărații vinovați, din solidaritate de gașcă prost înțeleasă. Plecase la țară, să construiască o casă și fusese bănuit că o face cu bani de furat. Banii, 50 000 de lei, pentru care unul din cei trei Vâsâi se înjunghiase, fuseseră probabil sustrași de un tip dubios despre care Pintea își amintește vag că voise să fugă în străinătate.) Până la urmă, din lipsă de probe certe, Pintea este eliberat, nu însă fără a mai fi supravegheat în continuare de miliție. Momentul surprinzător, «duios», dar și tentativă a prozatorului de a descoperi frumuseți morale în mediul pe care îl prezentase în culori atât de negre: Tovarășii de muncă din uzină vin să-l ajute pe erou la reconstruirea casei părintești de la țară. Finalul romanului - încâlcit totuși din punct de vedere compozițional, greu de rezumat - ne apare deschis, luminos, prin replica: «Ce fel de ființe suntem noi dacă renunțăm atât de ușor până și la viață!». Astfel încât și de astă dată Buzura pune simpatia pentru om în centrul preocupărilor sale de romancier analist, conștient fiind, de altă parte, de necesitatea istorică."

Ion Rotaru

"**Vocile nopții** se păstrează, aparent, în cadrul unui discurs epic caracterizat prin minuția și insistența analizei(un studiu analitic mai degrabă, sugerând cunoașterea și frecventarea celor mai suple și deschise instrumente de investigație psihologică și psihanalitică). În mecanica discursului epic recunoscând soluții consacrate ale romanului de analiză (dar și ale romanului ce descinde din experiența lui Thomas Mann, a lui A.Huxley etc.), vom observa că structura generală a cărții se organizează în virtutea rememorărilor, a retrăirilor unor experiențe ale memoriei și ale conștiinței".

Ion Vlad

SORIN TITEL

(1935-1985)

Se naște la 7 decembrie 1935 în comuna Margina, jud. Timiș. Este prozator. Absolvă liceul din Caransebeș. Urmează cursurile Facultății de Filologie din București. Este profesor de literatură, apoi redactor la revista **Orizont**, din Timișoara. Debutează la **Tribuna** din Cluj. Cu volumul **Copacul**, din 1963, începe activitatea editorială.

Se stinge din viață în anul 1985, în București.

OPERA: **Copacul** (1963); **Reîntoarcerea posibilă** (1966); **Valsuri nobile și sentimentale** (1967); **Dejunul pe iarbă** (1968); **Noaptea inocenților** (1970); **Lunga călătorie a prizonierului** (1971); **Mi-am amintit de zăpadă** (1973); **Țara îndepărtată** (1974); **Herman Melville. Fascinația mării** (1975); **Pasiunea lecturii** (1976); **Pasărea și umbra** (1977); **Clipa cea repede** (1979); **Femeie, Iată Fiul Tău** (1983); **În căutarea lui Cehov și alte eseuri** (1984).

FEMEIE, IATĂ FIUL TĂU !

(Oare am fost într-adevăr la el la Seghedin, l-am văzut acolo, pe patul de spital, nu cumva am visat, nu cumva toate s-au petrecut în vis?! se va întreba ea mult mai târziu fără să-și poată da un răspuns lămuritor).

Îi trebui un timp până când izbuti să se dezmeticească. "Despre cine vorbește el acuma, se întreba buimăcită, ce anume îmi spune și eu, în loc să-l ascult, să fiu numai ochi și urechi, îmi zboară gândurile cine știe unde, nu mă pot aduna..." "A dat, nu i-a fost milă", spuse Marcu și, în sfârșit, înțelese ce zice. "Și aicea, și aicea", arăta el cu amândouă mâinile locurile unde fusese lovit. Cine anume îl lovise și ce avuseseră cu el ar fi vrut Sofia să afle, dar gura îi rămăsese în continuare mută, nu se simțea în stare să vorbească... "Și avea așa un pumn, că pe unde a dat s-a cunoscut!" sporovăia el nepăsător de parcă ar fi fost vorba de o altă persoană, dar când văzu că ea începe să plângă i se făcu milă și se gândi s-o cruțe..." S-a întâmplat, măicuță dragă, să mă potrivesc la chip cu un domn ofițer la care am fost eu ordonanță, după cum ți-am și scris în ultima mea scrisoare pe care ți-am trimis-o"...Vru să se plângă cum n-a primit nici o scrisoare de la el de multe luni de zile, din care pricină a fost atât de îngrijorată și s-a pornit în căutarea lui, dar nu avu când și cum; el vorbea tot timpul și cu o așa mare

însufleţire, încât vorbele ei nu-şi găsiră locul. Sofia era însă speriată din pricina tonului lui jucăuş şi copilăros care nu se potrivea cu cele povestite şi nici cu chipul lui desfigurat din pricina loviturilor...

Veni vorba despre o fată, o circăreasă tânără şi frumoasă, apoi despre un frate al acesteia. Fratele, povestea Marcu, nu văzuse cu ochi buni dragostea dintre surioara lui şi domnul ofiţer. Iar pe ofiţer îl chema Ivo Filipovac... "Şi ce şi-a pus în gând fratele acela al fetei: Ia să-i trag eu o bătaie soră cu moartea ofiţerului, să-l învăţ minte, să-i treacă cheful şi pofta de iubit! Să-şi caute de ale lui şi să mă lase pe mine şi pe surioara mea în pace!" Şi Sofia nu pricepea, nu izbutea să facă nici o legătură între cele ce i se întâmplaseră copilului ei - pe care au vrut să i-l omoare, aşa de rău îl bătuseră - şi povestea asta pe care i-o spunea cu buzele încă umflate şi zdrobite din pricina loviturilor... Vru să-şi arate nepriceperea şi nedumerirea, el însă n-o lăsa să vorbească, atât era de nerăbdător să spună până la capăt ceea ce avea de spus. "Şi aşa s-a întâmplat, măicuţă, c-am dat peste un om bun la suflet, pita lui Dumnezeu, nu alta. Nu m-a lăsat, a avut grijă de mine... povestea Marcu şi înţelesul vorbelor lui Sofia se chinuia să-l prindă cu toate că nu-i era uşor. Aşa că atunci când l-am auzit pe fratele acela al domnişoarei zicând: "Lasă, mă, Ivo Filipovac, că te învăţ eu minte!" am tăcut mâlc, am lăsat să mă zvânte în bătaie, pentru că aşa am crezut eu că-i bine... Trebuia să-i arăt lui domnu ofiţer că **mi-i frate bun**, chiar dacă nu suntem ieşiţi din aceeaşi mamă, trebuie să fac ceva pentru el, înţelegi, măicuţo? Numai că a greşit, îi şopti el şi se aplecă spre ea ca să-l poată auzi ce spune şi din nou începu să râdă bucuros, mândru că a izbutit să-l păcălească pe fratele cel rău, ca şi când din păcăleala asta i s-ar fi tras lui numai lucruri bune. A greşit, spuse el din nou, şi numai pentru că eu şi domnul ofiţer semănăm foarte tare, dacă ne-ai vedea împreună, măicuţo, ai spune că suntem fraţi, aşa de tare ne potrivim..."povestea fiul cel mic şi după ce ascultă povestea până la capăt, trebui să-şi ia rămas-bun de la el şi să plece. Şi aşa zăboviseră prea mult.

Străbătură acelaşi coridor cu pereţii albi. Soldatul sta în poarta spitalului şi îi aştepta. Era întuneric beznă, nu se vedea decât mucul aprins al ţigării lui. "De acuma putem pleca, le spuse el şi i se vedea, la lumina mucului de ţigare, gura roşie, cu buzele groase şi mustaţa neagră de deasupra ei. De-ar ieşi odată luna, spuse, să vedem unde călcăm, unde punem piciorul...Nici să plec la cazarmă nu-mi vine (vocea lui venea prin întunericul atât de compact încât puteai să-l tai cu cuţitul) până nu vă duc la o gazdă unde să rămâneţi peste noapte, să puneţi capul pe o pernă, să aveţi unde vă odihni. Bine că l-am aflat; bine că am dat de el, bine că n-am umblat degeaba". "Nu cumva ne-am rătăcit? întrebă Giorgiuţ. Parcă-i alt drum, parcă nu-i tot ăla pe care am venit." "Nu-ţi fie frică, mă, copile, când eşti cu mine să nu-ţi pese de nimic. Câte marşuri am bătut eu pe drumurile astea, nu am timp să-ţi povestesc.. "Am ştiut eu că i s-a întâmplat ceva, că nu-i bine cu el", spuse Sofia vorbind mai degrabă cu ea însăşi, decât cu cei doi, flăcăul în toată

Scanned with OKEN Scanner

firea și flăcăiandrul care mergea în stânga și în dreapta ei. Le auzea pașii, de văzut nu avea cum să-i vadă, atât era întunericul de dens. "Așa-i printre străini, îl auzi pe soldat zicând, și se mira omul câte i se mai pot întâmpla". (...)

La câteva săptămâni după plecarea lui Marcu, pe front - după ce izbucni războiul cel mare - Sofia avu cel din urmă vis, mai neliniștitor decât toate celelalte, în care i se arătă fiul ei mai mic. Un vis dintre cele mai încurcate. Nu se știa prea bine nici despre ce fel de nuntă era vorba și nici cine era mirele care sta în capul mesei. Fu la început un om străin, un necunoscut oarecare. I se păru apoi că mirele era un bărbat din pustă pe care ea îl văzuse odată - pe timpul acela nu era încă măritată - la un târg, unul care vindea turtă dulce, un bărbat la care căscase gura, plăcându-i cât era de chipeș și de arătos. De ce i se arată tocmai omul acela în vis, Sofia n-ar fi putut să spună și de ce îl visă în chip de mire, nici lucrul ăsta nu-i era prea clar.

Apoi visul își schimbă înfățișările și nunta de-acuma era alta, mai mare și mai frumoasă, cu multă lume adunată și cu muzicanți unul și unul. Și ea își recunoscu fiul. Sta acolo, în capul mesei, cu lăibărutul cel înflorat, nou-nouț, pe el și cu cămașa albă cum e neaua. "Tare-s bucuroasă, îi spuse ea văzându-l. Ți-a venit și ție timpul, ți-a sunat ceasul să te așezi la casa ta." Numai că mirele nu se arăta tot atât de bucuros, ca ea. Îi răspunse cam în doi peri și Sofiei s-ar putea zice că nu-i plăcu defel răspunsul lui. "Mi-a venit și nu mi-a venit", îi spuse, și în loc să i se uite în ochi bucuros că o vede, se uita în pământ, încruntat și alb la față. "Cum să nu-ți vină?! se răsti, atunci, furioasă. Tu crezi că anii stau pe loc și o să rămâi toată viața un copilandru, fără nici un rost și fără nici un căpătâi? Fără nici o răspundere! Așa crezi tu?!" "Dar de mireasă ce părere ai, mamă, îți place ori ba?" o întrebă el. "Ție să-ți placă, fiule, și nu mie, îi răspunde Sofia, căci tu te însori cu ea. Numai că după port și după felul de-a se purta nu pare să fie de pe la noi. Nu mi se pare a-mi fi cunoscută", adăugă, cercetând-o pe mireasă cu multă atenție. Și atunci se așternu o tăcere grea, a cărei apăsare dureroasă simțiră amândoi că n-o mai pot îndura. Așa că Sofia vorbi din nou, repetând de fapt cele spuse mai înainte. "Ție să-ți placă, tu te însori cu ea, tu ți-ai ales-o, eu nu mă amestec... Mi-ar fi plăcut să fie una pe care s-o știu, să nu fie o străină, dar pentru atâta lucru nu te amărî, că-i bine și așa..." Și din nou se așternu liniștea, fiul îi ocolea privirile, se uita oriunde în altă parte, numai la ea nu. Ce-o fi având că-i așa de tăcut, de nevorbitor? se întreba ea în vis, din ce în ce mai neliniștită. Cine oare l-o fi supărat atât de tare? Ori te pomenești că nu-i mulțumit de mireasă, l-or fi strâns cu ușa, l-or fi constrâns să se însoare cu ea... Și el, săracul, nici nu îndrăznește să-mi spună ce anume i s-a întâmplat! "Nimeni nu te însoară cu de-a sila, mă, copile, încercă să-l îmbărbătezе, uitând cum se petrecuseră lucrurile cu el înainte de a pleca pe front. Știu că îți pare rău că de-acuma s-a sfârșit, îți pui și tu căpăstru ca tot omul; doar că așa-i orânduiala lumii, fiecăruia îi vine rândul, așa să știi".

La vorbele ei înțelepte și pline de miez el nu dădu însă nici un răspuns, de

Scanned with OKEN Scanner

parcă nici nu le-ar fi auzit. Se uita în pământ și Sofiei i se păru că dinadins îi ocolește privirea, ca nu cumva ea să vadă cât e de întristat. Îl urmări cum își șterge pe furiș lacrimile cu dosul palmei și se sperie și mai tare... "Tu îmi ascunzi ceva, dragul meu. Crezi că-s proastă și nu văd cum te ferești de mine! Văd, cum amaru să nu văd!... îi vorbi ea încet de tot, în așa fel încât să n-o audă nimeni. Dacă mie nu-mi spui ce necazuri ai, cui altcuiva să-i povestești de suferințele tale? Nu ți-i nimeni mai apropiat pe lumea asta decât îți sunt eu. Și rău faci că te ascunzi de mama ta, care ți-a dat viață și te-a crescut, îl certă ea, din ce în ce mai neliniștită, văzându-l cum tace și nu zice nimic. Așa ai fost de când te știu, așa te-ai ascuns și te-ai ferit de mine întotdeauna! Nimeni n-a știut niciodată ce-i în sufletul tău!" "Lasă, mamă, spune el moale și cu jumătate de gură, nu mă mai certa și nu mă mai întreba, rogu-te, că degeaba mă întrebi. De răspuns vezi și dumneata bine că nu pot și nu am cum să-ți răspund!" "Ba poți! strigă Sofia la el. De ce să nu poți? Numai că ție așa îți place să umbli cu tot felul de ascunzișuri, încât nimeni nu te mai poate înțelege și pricepe, asta-i plăcerea ta cea mai mare! Crezi că-s proastă și nu văd?" Și din strigătul ăsta al ei visul se risipi...

(Din vol. **Femeie, Iată Fiul Tău!**)

APRECIERI CRITICE

"Romanul englez are, ca șobolanul, coada lungă și rece, zicea Thibaudet. Judecând după proza lui Sorin Titel, romanul românesc are, ca racul, picioare multe și frânte. Deplasarea între două puncte este anevoioasă și complicată. Abia un braț se mișcă într-o direcție, că altul o apucă în sensul contrar, un fir oțelos cercetează spațiul dinainte și trupul, frământat de zeci de cartilagii, își croiește bâjbâind drum înapoi. O invizibilă sincronizare se petrece, totuși, între aceste mădulare rebele. În **Femeie, Iată Fiul Tău!** (1983), acțiunea începe într-un sat bănățean, pe la începutul secolului, apoi peste 50 de pagini ne aflăm la Paris, în anii '70 și, din nou, ne trezim în lumea țărănească de peste munți, aceea pe care Sorin Titel a descris-o în cărțile anterioare, spațiul lui de referință. Tânărul care pătrunde ca vestitul erou balzacian în Paris e pictor și se cheamă Marcu, soldatul care moare pe frontul din Galiția, în primul război mondial, se numește tot Marcu. Pe cel din urmă îl plânge, o viață întreagă, o mamă sublimă, neresemnată în fața destinului, pe cel dintâi îl scoate din agonie, într-un spital parizian, o mamă venită de la Dunăre să-și vegheze fiul grav accidentat. O mică neatenție, la lectură, și timpurile se amestecă și personajele se confundă. Confesiunea primei mame nu diferă de confesiunea celei de a doua, Marcu soldatul chezaro-crăiesc și

Marcu, nepotul agonizat la Paris, sunt fiii aceluiași destin. Trăiesc în singurătate și sunt oameni fără noroc. Prozatorul potrivește în așa fel lucrurile încât să scoată din aceste similitudini un număr de simboluri și de arhetipuri. Cel dintâi este arhetipul mamei. **Femeie, Iată Fiul Tău!** este un roman despre iubirea maternă și, în genere, despre misia sacră a femeii în lume. O carte scrisă cu multă știință epică și o mare pasiune. Dacă termenul n-ar fi compromis în literatură, aș zice că **Femeie, Iată Fiul Tău!** este un roman cu teză, gândit și scris în lumina unei mari idei. Ideea se desface în timp și spațiu, se adună și iarăși se despletește într-o puzderie de istorii laterale. E stilul cunoscut al prozatorului, ajuns, aici, la maturitate deplină, hotărât să se confrunte cu marile teme. Și marile teme nu pot ocoli situațiile fundamentale din existență: iubirea, moartea, sentimentul fericirii și al nenorocului, singurătatea și suferința... Trebuie spus, de la început, că prozatorul acesta care, în viața de toate zilele, pare distrat și absent, are o mare profunditate în scris și aproape toate scenele mari îi reușesc. Este un indiciu pentru posibilitățile talentului său.

În **Femeie, Iată Fiul Tău!**, situațiile de existență (și, în funcție de ele, tipologia), sunt cele obișnuite. O femeie uitată de timp, Sofia, nu-și uită fiul cel mic, mort cu decenii în urmă. Ea retrăiește la infinit momentele din îndepărtata tinerețe și din reamintirile învălmășite se desprinde un destin născut pentru durere și devotament. Reînvie, o dată cu el, o lume frumoasă moralmente, cu petrecerile și tragediile ei. Cititorul pune singur ordine în dezordinea faptelor reproduse de memoria unei bătrâne și reconstituie biografiile personajelor din cioburile oglinzii sparte. Cartea începe cu un vis (visul unei bătrâne țărănci) și visul se repetă, având în centrul lui imaginea însângerată a fiului care spune mamei sale "că-i tare, greu, mamă, așa să știi, nu-i defel ușor să fii ca mine: străin în tot locul și neîmpăcat cu lumea! Căci om mai singur și mai fără noroc nu cred să fie altul, oricât ai căuta și oricât ai umbla..." E tema centrală a cărții, reluată sub mai multe chipuri și încorporată într-un număr mare de fapte. Sofia, mama care primește mesajul îndurerat, fusese tânără și fericită, acum este bătrână și închisă într-o amintire tragică. Are trei copii care, la rândul lor, au făcut copii și așa mai departe... Cel de-al patrulea, Marcu, născut târziu, a fost cel mai drag. Ca eroul din basm, el nu voise să se nască. Își prevăzuse destinul și refuza să iasă în lume. Mama era, atunci, fericită și multă vreme, după ce copilul se hotărâse să se nască, fusese fericită. Marcu crește greu, la 3-4 ani nu vorbește, și frații lui, care nu-l iubesc, îi spun mutul. Este în el o fragilitate și o spaimă de existență care se traduce în felurile chipuri, în dragostea, de pildă, bolnăvicioasă, pentru un vițel. Simion, Petre și Pavel (frații mai mari) îl închid în biserică și Marcu (să se observe că toate numele sunt biblice și romanul sugerează parabola fraților dușmani și, implicit, un mit: **mitul cainian**!), înspăimântat, se roagă de ei să-l elibereze: "Frații mei dragi (...), veniți și scăpați-mă, dați-mi o mână de ajutor"...

Acestui Marcu, pregătit pentru jertfă, îi ia locul în narațiune un alt Marcu (pictorul), iar în locul Sofiei începe să vorbească o altă mamă, soția unui

Scanned with OKEN Scanner

învățător de țară, 30 sau 40 de ani mai târziu. Nepotul sau strănepotul îi seamănă la chip în mod curios și începe să-i semene și la destin. O primă corespondență (identitate) iese la iveală: aceea dintre strămoș (Marcu Crăciunescu) și Marcu (pictor), și o primă manifestare a temei dublului. Vor fi și altele. Marcu (înaintașul) merge la armată și ajunge ordonanța ofițerului sârb Ivo Filipovac. Prin ce miracol, nu știm, soldatul român seamănă ca două picături de apă cu ofițerul său. Marcu (pictorul) ajunge la Deauville și acolo întâlnește un tânăr hippy care are aceeași înfățișare. Par doi frați care se regăsesc după o lungă rătăcire. Șirul asemănărilor continuă în alt plan. Marcu, fiul Sofiei, e luat drept superiorul său și bătut aprig de un circar, fratele gelos al frumoasei trapeziste Anny Scheindler. El ispășește, astfel, pentru celălalt, geamănul său, îndrăgostit de trapezistă. Moare în cele din urmă în război, în Galiția, în timp ce dublul său, Ivo Filipovac, trăiește și va fi fericit în iubirea sa. Cincizeci de ani mai târziu, Roger La Fontaine, dublul lui Marcu (pictorul) ispășește pentru fratele său străin: moare într-un accident de mașină. Cupluri misterioase, ispășiri simbolice. Frații buni (Simion, Pavel, Petre, Marcu) nu se înțeleg. Frații întâmplători se iubesc și plătesc unii pentru alții.

Numai mamele sunt totdeauna aceleași, indiferent de loc și de timp. Sofia și soția învățătorului de țară trăiesc doar pentru un sentiment și printr-un sentiment, e drept, fundamental: devotamentul matern. Cartea lui Sorin Titel este în chip figurat și direct, prin pasaje eseistice, un elogiu adus femeii și, cu precădere, mamei: "Căci numai o femeie - zice Ivo Filipovac - poate să înțeleagă într-adevăr lumea, pătrunzându-i în așa fel esența, încât nici o discordanță să nu apară, nici o discrepanță, nici cea mai mică sau neînsemnată nepotrivire. Îi va fi totdeauna ușor să-și găsească locul pe pământ fiind pretutindeni la ea acasă (...)"

Sorin Titel e mult mai elocvent când gândește în termenii ficțiunii. Așa și stă bine unui scriitor. În **Femeie, Iată Fiul Tău!**, el se întoarce la lumea cărților sale și o reconstituie, acum, în funcție de relația citată. E un roman despre iubire și singurătate, despre viață și moarte, cu fața întoarsă discret spre mituri. Romanul arată un rafinament al stilului și un respect enorm pentru adevărul uman. Există o frumoasă umilință și o mare tenacitate în scrisul lui Sorin Titel, convertite într-o bucurie a jocului epic. El aduce, și aici, tema romancierului în pagină, discută despre dificultatea de a găsi o soluție acceptabilă, caută un final reușit și dă, în cele din urmă, mai multe (sfârșitul trapezistului Lutz Scheindler). Sugestia pe care vrea s-o provoace este aceea de a transcrie în proză o existență care există acum prin noua estetică a romanului, care se face pe măsură ce lectorul îi dă un sens. Sorin Titel pune inteligență artistică, ironie fină și, mai ales, un extraordinar simț al realului în discursul său epic liniștit și penetrant. Mai este, apoi, autenticitatea limbajului și culoarea vederilor de ansamblu, este talentul neobișnuit al artistului de a da culoare târgului bănățean. Iarmarocul pe care îl descrie este tot atât de pitoresc și de viu, artisticește, ca și acela celebru din Paustovski. Prozatorul are o sensibilitate specială pentru mișcarea lentă a mulțimii și, aș zice, pentru psihologia petrecerii. Târgul pe care îl vede copilul Marcu (pictorul) este formidabil. Hora

Scanned with OKEN Scanner

tinerilor, psihologia fetei nobile, timiditatea şi încăpăţânarea flăcăului bănăţean, nesfârşita lui răbdare sunt notate bine în roman. Sau bucuria Sofiei când se întoarce de la petrecere, iubirea care izbucneşte, nebună, după mulţi ani de la căsătorie. Tandreţea şi forţa interioară, jocurile cu copiii, nefireasca şi, totuşi, frumoasa prelungire a adolescenţei la o femeie care a născut trei băieţi şi se pregăteşte, ruşinată, să-l nască şi pe al patrulea, toate sunt trecute în pagini memorabile."

Eugen Simion

ION DRUŢĂ

(n.1928)

Prozator, dramaturg, eseist basarabean.

S-a născut la 3 septembrie 1928, la Horodişte-Soroca. În 1951 se produce debutul literar al scriitorului cu povestirea **Problema vieţii**. În 1987 este ales preşedinte de onoare al Uniunii Scriitorilor din Moldova. Primeşte premiul "Vasile Alecsandri" al Uniunii oamenilor de teatru din Moldova. În 1990 este ales membru de onoare al Academiei Române, alături de poetul Grigore Vieru.

OPERA: **La noi în sat** (povestiri),1952; **Poveste de dragoste** (nuvele),1954; **Frunze de dor** (roman),1955; **Dor de oameni** (nuvele), 1959; **Casa mare** (dramă),1959; **Baladă de câmpie**, 1963; **Povestea furnicii** (povestiri pentru copii),1963; **Piept la piept** (nuvele),1964; **Ultima lună de toamnă** (1965); **Pădureanca** (nuvele),1969; **Povara bunătăţii noastre** (roman),1970; **Clopotniţa** (roman),1972; **Păsările tinereţii noastre** (1974); **Horodişte** (nuvele autobiografice),1975; **De la verde până la verde** (volum antologic),1982; **Biserica Albă** (teatru),1983; **Clopotniţa** (roman), Bucureşti, 1988; **Povara bunătăţii noastre** (2 volume, roman), Bucureşti,1992.

Scanned with OKEN Scanner

POVARA BUNĂTĂȚII NOASTRE

Capitolul I

MIRUIREA

Ningea. Peste Câmpia Sorocii ningea încet, domol, agale, și venea potopul cela alb de sus nu ca o ninsoare oarecare, ci ca o mare binefacere cerească. Fulgi măsțcați și blânzi cădeau nu atât pe pământ, cât pe sireacul suflet omenesc, pentru a-l mai mângâia, pentru a-l mai îmbărbăta oarecum. "Elei, Doamne, d-apoi cine și-o mai fi adus aminte și de noi?!" - se mirau țăranii, iar în vreme ce stăteau ei de se mirau, de sus cernea cu fulgi pletoși, frumoși și albi. De vânt - nici pomeneală. Iese lumea de se miră și sus în deal, și jos în vale, iar din cer tot coboară, legănându-se a jale, legănându-se a dor, fulgi aleși numai unul și unul. O zi întreagă s-a mirat lumea, o zi întreagă a tot nins, ș-a fost o zi cum alta nu mai poate fi.

- Așa ninsoare mai rar, ziceau bătrânii, așa ninsoare îți vine o dată în viață, atunci când îți vine...

Sufletul tresaltă, sufletul caută în fel și chip să se dumerească - de unde atâta seninătate și voie bună? Crăciunurile au trecut de mult - și cel după stilul nou, și cel după stilul vechi, dar, pentru că unica și marea minune a iernii rămânea tot ea, sărbătoarea aceea, oamenii și-au zis: "Măi, s-o întors Crăciunul!", și întreaga Câmpie a Sorocii, cu văile și dealurile sale, cu satele și cătunele sale, îngâna în sinea ei o colindă pe care cerul i-o tot picura de sus fulg cu fulg, vers cu vers.

Frig - deloc. Era cald, era moloșag, așa încât oamenii și-au lăsat vetrele, cuptoarele, mai ieșind pe afară, și vraja acelei ninsori a început a trezi doruri cine știe de pe unde, vise cine știe de pe când.

Și tot ninge, ninge, ninge. Fulgi cuminți, îngânduraţi, se lasă peste case, peste garduri, peste câmpuri, peste tot ceea ce putea fi, dar nu a fost și, împreună cu această dumnezeiască ninsoare, oamenii încep a se simți așa, deodată, tam-nisam, fericiți. O mie de ani să fi tot nins, o mie de ani ar fi tot stat ei înmărmuriți acolo unde i-a prins ninsoarea, acolo unde i-a luminat Dumnezeu, dar de, ce să-i faci?...

A ținut numai o singură zi. Mai spre sară cerul s-a limpezit, dar pentru că ninsoarea a fost mult prea mare, în lungul văilor ce șerpuiau domol dinspre Nistru spre Prut, prin văgăunile pe unde până mai nu demult satele se țineau mână în mână, acum zăcea omăt peste omăt. Nici tu vale, nici tu deal, nici tu câmp, nici tu pădure, iar de prin locurile dosnice pe unde de când lumea se cuibăreau satele,

acum se înălțau cușme albe, spânzurate de cer cu câte-o ațișoară de fum, prinse de pământ cu câte-o creangă de vișinar, încălzite cu câte-un bob de lumină abia clipocind sub streașină.

- Stai că s-o întors nu numai Crăciunul; s-o întors și iarna...

S-o fi zis într-un ceas rău, pentru că chiar în noaptea ceea s-a repezit de peste Nistru un pui de frig. Nu era el chiar cine știe ce frigul cela și ba se încruntă, ba se domolește, și iar vine, și iar se trece. A tot ținut-o așa cu amăgeli până a prins omătul pojghiță subțire de gheață, hei și apoi să vezi viscole, să vezi iarnă grea! Furtuni de zăpadă, îmbrobodite în șaluri albe, veneau peste câmpie schelălăind și dănțuind care mai de care. Ș-au tot suflat pojghița ceea subțire de gheață, ce acoperea întreaga câmpie, ș-au tot șlefuit-o până au făcut-o ca sticla, așa încât, dacă vântul smulgea din gireada cuiva o pănușă, o gonea de la munte până la mare cât ai fuma o țigară, doar-doar s-a anina pănușa ceea de-o tufă de pelin undeva pe-o muchie de hat...

- Sfârșitul lumii, ziceau bătrânii, făcându-și semnul crucii, pentru că, dacă o nevinovată pănușă trece printr-atâtea, ce i-o fi așteptând pe cei mulți și plini de păcate?!

Și iară s-o fi zis într-un ceas rău, pentru că nu trece multă vreme la mijloc și, într-o noapte, pe când crivățul gemea și-și făcea de cap, urechea țăranului se pomenește culegând din fașa acelor friguri urlet de fiară. Se strecurau urletele celea prin sticla ferestrelor, pe sub căptușeala ușilor, prin mutenia pereților de lut. Au început a bate câinii, vitele se frământă în grajduri înnebunite de groază, s-au trezit sugacii și prind a scânci prin leagănele lor. Haitele însă, cum au luat-o prin câmpuri de la o margine, au călcat sat după sat, așa că nu mai era chip de scăpare. Goniți de foame și frig, lupii clănțăneau pe acoperișurile grajdurilor, se încăierau ei înde ei, se hârjoneau prin ogrăzi, pe după case, apoi, parcă împăcându-se, se fac a se duce în drumul lor și, cum inima bietului țăran începe a se întoarce la loc, dihania se apropie pe nesimțite de pragul casei și zgreapțănă cu gheara scândura ușii așijderea unei pisici degerate ce se cere la cald.

- Ia, măi nevoie!

Firește, se întâmpla și mai înainte să scoată iarna lupii de prin munți, și ei porneau val-vârtej peste sate, dar oamenii, mai cu o furcă, mai cu o ghioagă, mai cu o sudalmă, de bine, de rău, își apărau avutul. Știau de undeva cam pe când aveau să năvălească haitele, și ba uitau o furcă în tindă, ba o ghioagă în ungher, ba lăsau un început de ciudă să treacă de azi pe mâne. Acum însă au fost luați pe neașteptate și nici tu furcă, nici tu ghioagă, nici tu sudalmă, așa ca să te prindă și să te scoată din casă. De vină era ninsoarea ceea nemaipomenită, care a ținut o zi de dimineață până sara și a răscolit, bat-o pustia, sufletul oamenilor, făcându-i pe toți poeți, iar poetul, chiar de-ar porni să caute prin gospodărie furca, ghioaga ori bărdița, nu le va da de urmă cât veacul, pentru că, la o adică, ce-i trebuie unui poet furcă, ghioagă ori bărdiță?

Ajunși stăpâni pe-o lume pașnică, visătoare, lupii nu se mai puteau ogoi.

Săreau peste gard dintr-o ogradă în alta, se căţărau pe suluri de zăpadă, smulgeau cu colţii paie din streaşină, se iţeau prin case să vadă ce mai fac oamenii, iar când începea a se lumina de zi, ei nici gând s-o ia fuguţa spre pădure, pentru a aştepta să se lase iară noaptea. Abia după ce începea a se face ziuă de-a binelea şi oamenii ieşeau prin ogrăzi să adape vitele, să aducă în casă de foc, porneau şi ei câne-câneşte a ieşi din sat, dar nu se duceau departe. Îşi alegeau o înălţătură de loc, de unde se vedea satul bine, îşi făceau culcuş în omăt şi din culcuşul cela cercetau casă cu casă, ogradă cu ogradă, fluturând din urechi la fiece behăit, muget, coviţăit.

Arme de vânătoare satele nu prea aveau, iar cele ce mai erau fuseseră confiscate de ureadnici, când începuseră marile frământări ţărăneşti. Rămaşi faţă în faţă cu soarta, bieţii oameni căutau şi ei să se descurce care cum putea. Unii îşi luau dobitocul în casă, alţii - dimpotrivă, măneau cu vitele în grajd, iar un biet nuieluşean, căruia îi fătase tocmai scroafa în ajunul iernii, s-a văzut nevoit să facă de strajă nopţi la rând în bordeiaşul unde îşi ţinea porcii. Coviţăitul neprihănit al purceluşilor aduna noapte de noapte ograda plină cu musafiri. Săracul om picura acolo într-un ungher, ascultând noaptea întreagă cum turbă dihăniile, căutând să muşte din uşa bordeiului.

Nuieluşeanul râdea de prostia lupilor, pentru că făcuse singur, cu mâna lui, o uşă trainică, de stejar, dar iată că într-o noapte dihăniile au izbutit să smulgă uşa cu ţâţâni cu tot. S-a făcut deodată linişte şi omul, nedormit cum era, s-a pomenit furat de-o toropeală dulce pe mănunchiul de paie pe care şedea. Spre marele său noroc, adormind, a zărit ca prin ceaţă o coadă şi două labe coborând în bordei. (După cum se ştie, lupul intră la pradă cu coada înainte.)

Buimăcit de somn, omul s-a prins cu amândouă mâinile de coada hoţului şi a început a trage lupul în bordei. Văzând aşa treabă, lupul s-a răzgândit să mai intre. O vreme a tras fiecare cât a putut - unul la vale, altul la deal. În cele din urmă, lupul s-a rupt din mâinile omului şi a fugit, lăsând în bordei coada cu rădăcină cu tot. A fost plătită coada ceea cum nu se poate de scump, căci peste câteva rânduri de case lupul a pierit, ş-a zăcut acolo, pe-o margine de drum, până l-au cărat câinii pe la case. Asta lupii n-au mai putut-o îndura şi au pornit-o urlând peste sate, că se stingea focul în vatră!

Rămase faţă în faţă cu destinul, satele se pierd pe rând în furtunile iernii, şi casele se lasă la fundul omăturilor, şi oamenii sărăcesc cu duhul, picurând gârboviţi, neputincioşi pe lângă vetre. Frica îl macină, îl stinge, îl prosteşte pe om, şi cel care până mai nu demult le înfrunta uşor pe toate, acum, deodată, începe a se lăsa pe tânjală. Că, ziceau cei deştepţi: dacă scris îţi este s-o tragi, ai s-o tragi până la urmă, n-ai încotro! Şi tot aşa, casă cu casă, sat cu sat, fie ce-o fi, şi-a zis Câmpia Sorocii. De ne este scris să pierim, vom pieri, dacă, firește, între timp nu se va isca vreo minune ca să ne scape.

Deci, la o mică minune râvneau ţăranii şi aveau dreptate în felul lor, pentru că, dacă am sta aşa, mai pe îndelete, să frunzărim istoria neamului, filă cu filă,

Scanned with OKEN Scanner

veac după veac, am putea ușor observa că în vremurile grele, în vremurile de răscruce, când părea că - gata, ni se stinge făclia și nimic nu se mai poate salva, deodată, nici că mai știi cum și de unde, se iscă o minune și după minunea ceea, încetișor, zi cu zi, fărâmă cu fărâmă...

Nu-i vorbă, se abăteau minunile prin părțile noastre rar de tot, și veneau, de obicei, primăvara, vara sau toamna, cât era cald și drumurile se țineau bine, iar acum, pe frigurile iestea, când peste tot e numai viscol, ger și urlet de fiară, și-or porni minunile la drum, or putea ele găsi Moldova în potopurile iestea de omăt?! Domnul însă a vrut să se mai abată o minune peste Câmpia Sorocii, și iată că într-o dimineață o bătrânică din Satul Mare se pomenește că nu mai are cu ce face focul în vatră. Și s-a supărat atunci mătușa. De altminteri, s-a observat mai de mult că frica se ține de om atâta vreme cât omul e sătul și soba e caldă, iar cum toate prind a se răci, omului nu-i mai pasă de nimic. Drept care mătușa și-a plesnit palmele deasupra capului, zicând:

- Aracan de mine și de mine, să tremur eu în casa me din pricina javrelor celea pâclișite? Da ce, m-o făcut mama pe furiș ca să mă tem și de umbra me?!

Hotărâte cum sunt ele, femeile, la bătrânețe, iese mătușica din casă, leagă belciugele la ușă cu o sfoară, ca să știe vecinele că, iaca, nu mai este acasă și, ocărând, rușinând lupii în fel și chip, o ia prin Valea Căinarului spre pădure. Împreună cu pădurea, mătușa și-a revenit. A adunat o legătură de vreascuri - nici prea mare, nici chiar mică, așa ca s-o poată ridica de jos când se va opri să se odihnească. Gârbovită de ani, încovoiată de sarcină, mătușa, ca să nu fie nevoită a tot ridica ea capul și să caute pe unde s-o ia, se întorcea pe pârtia pe care o făcuse dimnecioară ducându-se la pădure. Și tot bodogănind de una-alta, ca să-și scurteze din drum, se pomenește deodată cu o dihanie spintecată, zăcând de-a curmezișul pârtiei.

- Aracan de mine și de mine...

Nu departe de locul cela se iteau de sub omăt rămășițele unei colibe. Grăbiți de lumina zilei, lupii, în goana lor spre pădure, o fi dat de urmele babei și, fără a sta mult pe gânduri, s-au pus la pândă în rămășița ceea de colibă. Dar, cum stăteau ei acolo, lingându-se pe bot, un blestem a venit peste dânșii și i-a lovit așa că le-a fost de-a scăpării. Bătălia de lângă rămășița ceea de colibă a fost una dintre cele mai crâncene. Jur-împrejur - omăt rupt cu labele și mestecat de parcă ar fi trecut o herghelie de cai. Sânge în colibă, sânge pe după colibă, sânge picurat, depărtându-se în lungul văii, spre pădure, iar una din dihănii, după cum s-a mai spus, a rămas pe veci să zacă la picioarele prăzii la care râvnise.

- Apoi, Dumnezeu s-o ierte, că eu mai mult așa, cu gura, iar încolo, n-am avut nimica cu dânșii...

Milostive și bune la inimă cum sunt femeile noastre, mătușa a iertat pe loc tot neamul lupilor, dar întâmplarea ca atare trebuia cât mai curând răspândită, căci, dacă vom sta să tăinuim și lucrurile nemaipomenite care ni se întâmplă, ce rost ar mai avea toate celelalte?! Poetă fiind și ea, mătușa a aruncat legătura cu vreas-

curi în tindă, dar n-a mai avut când face focul. Degerată bocnă cum era, a cutreierat satul casă cu casă, înștiințând lumea că, iată, dat-a Domnul și li s-a venit de hac lupilor. A fost vai și amar de dânșii, și nu că așa, pe ici, pe dincolo, da i-au juipuit, zău, de vii! S-or fi bătut ei cât s-or fi bătut, dacă unul n-a mai putut ține piept și amu zace spintecat, cu ochii sticliți de groază, cu botul plin de floace roșcate.

- Cum adică, floace roșcate?!

- Iaca așa cum vă spun. Că lupoaica ceea spintecată, care zace acolo după sat, are botul plin cu păr roșcovan, chiar cărămiziu...

Mițele celea roșcate au pus în mare încurcătură întreaga câmpie. Mă rog, lumea visase la o minune - cerul minune le-a trimis, dar de când, mă rog, minunile poartă cojocel și încă unul cu mițe roșcate?! Iar dacă nu a fost minune cerească la mijloc, atunci cine este el, apărătorul bătrânelor ce se întorc de la pădure cu sarcini de vreascuri în spate?!

Peste alte câteva zile, nu departe de Satul Mare, a mai fost răpită o lupoaică, iar nu mult după aceea, pe iazul cel mare de lângă Boianca, alte trei fiare zăceau potolite pentru totdeauna.

Venea lume de pe lume să vadă cum zac lupii mestecați în omăt, cu blana zburlită, cu botul plin de mițe roșcate.

- I-o fi ajuns blestemele noastre, ziceau oamenii cu jumătate de gură, pentru că mițele celea roșcate îi puneau în mare încurcătură. Blestemul, mă rog, ca blestemul, dar totuși se băteau lupii ceia cu cineva, mușcau din cineva mițele celea roșcate atunci când le suna ceasul?!

Orișicum, iară începuse a se însenina peste Câmpia Sorocii și, împreună cu acel albăstrel de primăvară, au început a se însenina și frunțile oamenilor; las' că nu se mai prăpădește chiar lumea. Printr-atâtea am trecut și ne-am descurcat, da-va Domnul - ne vom descurca și de astă dată. Că lupul cela îi fioros mai mult noaptea, când i se aprind ochii ca două lumânări și el urlă cât ce poate, da când îl vezi ziua-n amiaza mare și te uiți bine la dânsul - ia o javră ca toate javrele. Ridici de jos o vargă, un bulgăraș și să vezi cum prinde a da din coadă.

- Ce bulgăraș, bre, care coadă, când îmblau dihăniile pe la case și rodeau din lemnul ușilor?!

- Hei, au ros ei cât au ros, dacă mai pe urmă, când li s-a cerut să pună blana la bătaie...

Aici însă marii noștri atotștiutori, marii noștri viteji căutau să schimbe vorba, pentru că, oricum, nu atât ei, cât tainicul cela de apărător al câmpiei le-a venit lupilor de hac, și, deci, să fim atenți, să nu ajungem chiar până la amănunte. Pe de altă parte, a trece peste o asemenea întâmplare nemaipomenită tot nu se putea, pentru că, dacă nu ne vom mai lăuda unii pe alții, de unde alta or afla copiii din ce neam viteaz și destoinic ne tragem cu toții! Și iară marii noștri făloși pornesc a vâsli printre pilde și tâlcuri, povestind cum s-au tâmplat toate, pe când cei mai tăcuți și mai plini de minte își scarpină cefele și caută să ghicească cam ce-ar

putea aduce ziua de mâne.

Datina din bătrâni îi cere omului, atunci când i se face un bine, să-l mulţumească pe binefăcător, dar cum să-l mulţumeşti tu când el, ia-l de unde nu-i?! A fi cuiva dator cu ceva fără să ştii bine cui anume şi cu ce îi eşti dator, asta e o încercare grea. Ţăranii din Câmpia Sorocii ştiau că orice bine care ţi se face trebuie răsplătit cât nu-i târziu, altminteri va mai trece o vreme, vei mai ajunge la o mare strâmtoare şi vei tot aştepta să-ţi vină de undeva o mână de ajutor, dar, ştiindu-te gros de obraz, ajutorul cela poate să vină, dar poate să şi nu mai vină. (...)

(Din vol. **Povara bunătăţii noastre**)

APRECIERI CRITICE

"Ca şi ţăranul lui Sadoveanu, ţăranul lui Druţă este apăsat de civilizaţie, simte o tulburare sufletească în faţa invaziei ei. Mijlocul securizant, la care recurge, este cel universal: retragerea în sine, ajutată de credinţa imuabilă în valorile etice, în ceea ce esta **frumos şi sfânt**".

Mihai Cimpoi

"**Povara bunătăţii noastre** cristalizează întreaga poetică a lui Druţă, ce pecetluieşte viziunea organicist-ţărănească asupra lumii: naturalul este opus artificialului adus de civilizaţie; sufletul se retrage în faţa vânturilor aprige ale istoriei; coborârea adâncă în istorie(prin prezenţa căţelușei Molda şi sublinierea continuităţii în ciuda oricăror vicisitudini ale destinului); înfăţişarea procesului sufletesc ca alternare miraculoasă a vârstelor("Copilăria se duce ruşinoasă, iar tinereţea se zbuciumă de la bun început, căci tinereţea e sfânta vârstă a nedumeririlor") şi a vieţii ca taină; proiectarea subtextuală a sentimentului melancolic al trecerii(" Era o poveste veche de când lumea: toate vin şi toate trec..."). Peste toate întâmplările de esenţă epică ale vieţii lui Enache Cărăbuş se aşterne parcă zicerea ecleziastică privind deşărtăciunea vieţii omeneşti cu amărăciunea ei de cenuşă:"...te aprinzi dintr-o nimica toată, topeşti o lume cu flacăra sufletului tău, dar vine un fluture negru şi te stinge, şi te îngroapă, şi te duci şi nu mai eşti."

Mihai Cimpoi

NICOLAE BREBAN

(1934)

Se naşte la 1 februarie 1934, în Baia Mare. Este romancier şi provine dintr-o familie de intelectuali. Urmează o şcoală de calificare pentru strungari în fier şi o alta de conducător auto profesionist. Lucrează în industrie şi la garajul Ministerului de Finanţe. Face studii filologice la Universitatea din Cluj.

OPERA: **Francisca** (1965); **În absenţa stăpânilor** (1966); **Animale bolnave** (1968); **Îngerul de gips** (1973); **Bunavestire** (1977); **Don Juan** (1981); **Drumul la zid** (1984); **Pândă şi seducţie** (1991); **Elegii pariziene** (1992).

IN ABSENŢA STĂPÂNILOR
(textul autorului în cadrul aprecierilor critice)

"Când ne-am propus deci a vorbi despre poezia lui Nicolae Breban, autorul noului roman **În absenţa stăpânilor**, ne-am gândit la posibilitatea descifrării "psihologiei estetice" a autorului, ca să spunem aşa (termen care, în critică, poate acoperi zone de cercetare mult mai adecvate decât psihanaliza şi psihocritica - deoarece nu trimite nici la particulariatatea clinică a primei, nici la generalitatea literară a celei de a doua), cu mijloace în aparenţă stilistice. Căci, forţând puţin nota terminologică, am putea numi iarăşi "monomanie epică"- obsesiva străduinţă de a transpune pe plan romanesc stările funciar lirice ale acestui autor, în care vedem unul din cei mai importanţi dintre romancierii noştri de după al doilea război mondial. Cum romanul nu are legi (şi literatura secolului şi-a făcut parcă o preocupare din a demonstra prodigios acest fapt), ne este foarte uşor să ocolim discuţia didactică asupra felului în care este construit romanul lui Nicolae Breban, din episoadele incongruente, sau asupra caracterului personajelor; şi cum **În absenţa stăpânilor** desfide, foarte modern, legile organizării epice (din motive de psihologie estetică, proprii autorului, aşa cum vom încerca să dovedim), am hotărât şi noi să adoptăm o metodă critică potrivită unui atare caz, adică să renunţăm la legile organizării critice pe probleme, teme şi motive, şi să lăsăm ca

sensul viziunii noastre în ce privește autorul și opera să se desprindă de la sine, prin însăși lectura atentă, critică pe parcursul ei, deci urmând meandrele și ruptu-rile firești ale romanului. Dacă romanul modern încearcă să păstreze un contact cât mai direct și mai continuu cu viața, cu lucrurile, autenticitatea acestui contact provenind tocmai din metodă - vom păstra și noi un contact cât mai direct și mai continuu cu opera, prin citate (probe) abundente. Bineînțeles, împinsă până la ab-surd, o astfel de metodă ar implica reproducerea integrală a textului, cu subsolul comentariului său critic; dar opera însăși împiedică absurditatea procedeului, prin simpla împrejurare că, tocmai în cazul romanului - și a acestuia cu deosebire - relevanța estetică este oferită, din punctul nostru de vedere, doar de anumite pa-saje. Ne consolăm însă cu ideea că vom rămâne credincioși datoriei elementare ce o comportă orice efort critic, aceea de a păstra pe cât se poate în limitele, înlăuntrul operei supuse analizei, într-o intimitate nestânjenită cu ea (...).

Să trecem însă la obiectul cercetării noastre **stricto sensu.** După ce cu câteva pagini înainte, doamna Iamandi descrisese anticarului Pamfil aspectul moral al me-najului soților Willer (descrisese, căci nevoia de plasticizare o obligase să-i com-pare cu două oglinzi vii ce cădeau una în cealaltă, - întrebuințând chiar formula metaforică de femeie-oglindă și bărbat-oglindă), ea revine asupra acestui motiv, de astă dată sub o formă plastică pură, descriind și plasticizând mereu prin propria sa expresie colorată și sugestivă, bogată de concret, tablourile pictate de doamna Willer și care redau pe linia artelor plastice - prin mijloacele pur descriptive, așadar, și prin ecourile lor mental-expresive în discursul ei, același aspect moral al menajului Willer:

"Am început să privesc fără grabă peisajele acelea trandafirii, râurile azurii transparente, copacii desenați, caligrafiați aproape în nuanțe imateriale, de vis, animalele gingașe încremenite în cele mai variate poziții, deși toate erau atitudini ale liniștii, ale relaxării, ale unei visări posibile mai joase, inferioare, în planul instinctualității... Viteii, cerbii și mânjii ei erau "victime ale păcii", dacă pot să mă exprim astfel, erau născuți pentru odihnă, pentru reacții lente, "desfăcute", erau filmați **au relenti,** aveau un instinct al dezarmării, o spaimă de efort, de atitudini virile, agresive. Toate animalele ei erau grațioase și slabe, atât de grațioase și de slabe încât se născuseră parcă sub zodia "victimei", toate, indiferent de spe-cia căreia îi aparțineau și de locul geograafic în care erau surprinse, erau născute, create în mod predestinat pentru a fi victime posibile unor alte animale, brutale și feroce, care nu apăreau niciodată în acele pânze, nici un semn vegetal sau aerian nu indica posibila apropiere, dar ele trebuiau să fie în apropiere, undeva, pândind cu șira spinării puternică și curbată, cu ochii calmi și inexpresivi, cu trupul crispat și nemișcat, cu mușchii rigizi, fantastic de rigizi, zburând prin nervurile unei frunze lungi, care atârna elegant dintr-un copac ce nu trăiește prin părțile noastre, prin crăpăturile unei pietre acoperite cu mușchi, pe care își sprijină o ciută copita ei delicată... Erau tigri tineri și pantere nevăzute, care alergau prin plante și prin apă, prin nimburile aerului fierbinte, ce se distingeau mereu, iuți și feroce carna-

Scanned with OKEN Scanner

siere, ce erau chemate, aduse, împinse de la spate cu o forță mai mare decât foamea sau obiceiurile lor veșnice; erau atrase chiar de acel destin al animalelor blânde, grațioase și inteligente, de tremurul permanent și insesizabil al trupurilor lor lungi și dezarmate, de ochii lor - da, mai ales de ochii lor, mari, umezi, dureros de expresivi, ce trebuiau tulburați în sânge. Așa cum e fascinată insecta de ochii bulbucați, gălbui și nemișcați ai cameleonului, sau pasărea de cei ai șarpelui ce se târăște în sus, pe scoarța copacului spre ea, tot astfel mi-se părea că zăresc, în aerul și fibrele vegetale ale acelor picturi grațioase, iuți și nemiloase animale de pradă ce se târau sau alergau tăcut, în mari salturi, fascinate de acele "victime ideale", de acele animale atât de pure, de blânde și de dezarmante. Da, și aici era altfel decât se întâmplă de obicei, prada era aceea care fascina, ea era cea puternică, cea care provoca sângele și masacrul, propriul ei sânge și masacru. Erau niște "victime ideale", niște "sinucigași ideali", de la început create prea armonic, prea inteligente și blânde pentru legile acestei planete, perfect dezarmate, incapabile de cel mai mărunt efort sau abilitate a supraviețuirii terestre, și atunci ele cheamă - și chemarea lor e de fier, irezistibilă, e fascinatorie - pe cei ce trebuie să le distrugă, necroforii, pe cei mai iuți și brutali călăi, pentru a le desface din chinul insuportabil, de neîndurat, al existenței, de aerul prea dur, ce le rănește pielea pe care o scaldă, și de ierburile ce se transformă cu rapiditate în șerpi mișcători în stomacurile lor prea gingașe, de priveliștile chiar ce le tulbură și însângerează ochii..." (pp.46-48).

Întreg acest discurs este un lung poem, care prin imaginile lui vii, prin belșugul său de concret vizual, transmite o stare lirică născută din contactul suav al blândeții și inocenței cu agresivitatea și crima. Suav, pentru că agresivitatea și crima sunt doar o prezență atmosferică reflectată în blândețea și inocența, prezente, foarte concret, în corporalitatea de violență și moarte aparentă a acelor animale pașnice, grațioase și anemice. Elementele concrețiunii expresiv atmosferice sunt date prin imagini ca "mușchii rigizi, fantastic de rigizi, zburând prin nervurile unei frunze lungi" sau "tigri tineri și pantere nevăzute" (epitetele "tineri" și "nevăzute" aplicate animalelor de pradă le suavizează ferocitatea și astfel reiau ideea conținută în formulele femeie-oglindă, bărbat-oglindă), care alergau prin plante și prin apă, "prin nimburile aerului fierbinte" (prevăzând aerul fierbinte cu nimburi, autoarea imaginii sacralizează de asemenea ferocitatea atmosferică, și nu în sensul teroarei sacre, ci al neprihănirii incandescente a sacrului). Idee redată în sfârșit de viziunea ochilor "mari, umezi, dureros de expresivi, ce trebuiau tulburați în sânge" sau de aceea a aerului "prea dur, ce le rănește pielea pe care o scaldă" (aerul dureros materializat, deci încă o dată, starea lirică) și a "ierburilor ce se transformă cu rapiditate în șerpi mișcători în stomacurile lor prea gingașe", a priveliștelor "ce le tulbură și le însângerează ochii...". Distingem în acest fragment, prin urmare, o complexitate de planuri: un prim plan epic (dialogul dintre doamna Iamandi și anticarul Pamfil, de fapt monologul doamnei Iamandi - plan pretextual); un plan secund pseudo-epic (monologul, luat ca atare, al doamnei

Scanned with OKEN Scanner

Pamfil - plan real); un plan liric-descriptiv (tablourile doamnei Willer, descrise de doamna Iamandi, - plan real); un plan liric pur (expresivitatea metaforică, - plan ireal-real); un plan subiectiv-autentic (autorul care și-a creat planurile pretextuale, reale și ireal-real), ce relevă psihologia estetică a lui Nicolae Breban însuși, necesitatea sa de a se acoperi spre a se descoperi, prin această multitudine de straturi.

Să înaintăm prin paginile romanului și să poposim la un portret epic:

"Colonelul era într-adevăr un om bine păstrat, dar din trecuta și îndepărtata sa viață îi rămăsese atracția saloanelor de orice fel, spaima de singurătate - pentru că și spaimele vechi se pot păstra -, și colonelul, ce se numea Pleșoianu, ieșea zilnic de două ori cel puțin, fără să aleagă, astfel că era văzut în cele mai diferite și nepotrivite medii. Era adesea unicul bărbat într-o societate de femei mult mai în vârstă decât el, care-l înconjurau vesele și încărcate de culori ca niște stafii ale unui timp trecut, baroc, și el trebuia să le vadă atât de aproape, să le atingă de atâtea ori, să respire aerul lor amețitor, asfixiant, aproape otrăvitor, încât de cele mai multe ori, înainte de a ieși, încerca uimit un fel de trac, o frică adevărată de acele forme grațioase, neliniștitoare, scrâșninde, dansânde, de sub ale căror rochii, blănuri, jupoane, dantele și mătăsuri răzbătea uneori un uruit răutăcios de lemn, așa cum fac vechile mori de apă, fantasticele mori de apă. Sau morile de vânt, fantasticele mori de vânt! Și acele femei al căror trup scrâșnea și scârția uneori sub mătăsurile acelea violete și dantelele gălbui nu erau decât aripile mari, colosale, în care bătea uneori un vânt de dincolo de viață, aripile acelea ușoare în care dansase și Cavalerul acela deșirat și trist. Cavalerul acela atât de entuziasmat de moarte!

Adeseori, apărând mereu atât de singuratic în atât de diverse societăți alcătuite din femei, colonelului i se uita și sexul, chiar și tabieturile și trăsăturile feței, el însuși dispărând aproape cu desăvârșire, înghițit de acele forme care îl înconjurau mereu din nou și din nou, speriat de marea singurătate, de marele gol al vieții sale trecute, ce semăna cu acel gol al primelor și uriașelor baloane cu care încercau, în secolul trecut, câțiva inși țepeni, milităroși, cu mustăți mari și subțiri, să se înalțe peste norii orașelor acelui secol; tot astfel, Pleșoianu simțise mereu, decenii de-a rândul, cum interminabila sa singurătate amenința mereu să-l ridice din existența sa, din tipul de existență pentru care era făcut și căreia îi putea rezista, și atunci fugise mereu, împiedicându-se, gâfâind și respirând adânc, până la sânge, neliniștit și cu privirile veșnic sparte de această goană neomenească, de această hăituială de vânat ce fuge până la inconștiență și spasme morale, de un vânător nevăzut, ale cărui picioare colosale se întrevăd printre nori, uneori ca un duh concret, vagabondând printre curenții de aer, împins ușor de lanțul zăngănitor al frunzelor căzute ale unor șiruri nesfârșite de anotimpuri; și femeile acelea colorate, încărcate de mătăsuri violete și dantele vechi, gălbui de atâtea serate cât le-au fost scrise, ce se învârt ușor în jurul lui ca și aripile fantomatice ale unei mori de vânt, ele sunt răsplata vie a fugii sale neomenești de acel gol viu din

spatele său, ce tinde să-l ridice mereu, ele, cu dinții lor uriași, neregulați, măcinați de ei înșiși și de caravane de cărnuri și fructe pe care le-au măcinat, dinții aceia rari și moi, înfipți în gingii putrede ca într-un sol șovăitor, colorat aprins - ca și solul deșerturilor roșii de nisip, tăvi magnifice, orbitoare, în care cineva prinde și poartă un soare lânced și răutăcios, dinții aceia trebuie să fie ancorele stabile ale lui, ale acelui gol, ei trebuie să-l rețină în lumea aceasta a obiectelor previzibile și nemișcate, a reliefului acesta orizontal, domesticit, a dimensiunilor liniare, moarte.

Pleșoianu era înalt, cu picioarele lungi și posteriorul mare, exagerat de mare, pe care îl purta însă fără dificultate aparentă, cu umerii înguști și cu o față frumoasă, bărbătească, totdeauna bine îngrijită". (pp.57-59).

Prima frază din primul aliniat și micul aliniat final, concepute la modul portretelor clasice, prezintă trăsături fizice și morale - în caricatura finală se reflectă tonurile morale inițiale, frica de singurătate, propensiunea spre societate născută din această frică - dar ceea ce se cuprinde între cele două limite reprezintă încercarea (în aparență) de a concretiza prin imagini o stare sufletească, pernicioasă, ce nu comportă însă consecințe analitic existențiale, căci conținutul lor se resoarbe și se rezolvă strict imagistic, deci în universul lucrurilor. Într-adevăr, această viziune (pusă sub semnul angoasei): "o frică adevărată de acele forme grațioase, neliniștitoare, scrâșninde, dansânde, de sub ale căror rochii, blănuri, jupoane, dantele și mătăsuri răzbate uneori un uruit răutăcios de lemn, așa cum fac vechile mori de apă, fantasticele mori de apă. Sau morile de vânt, fantasticele mori de vânt!" (după care urmează, ca o supapă eliberatoare, ca o relaxare sensibilă în contrast cu mentalitatea crispată a lucrurilor îngrămădite și care sună la fel de greoi, de material, intercalarea prin simplă și directă asociație - dar atât de binevenită spre a provoca destinderea imaginativă! - cu morile de vânt, a figurii fantomatice aeriene a Cavalerului trist), poartă înspre lirismul obiectiv, ce relevează starea poetică a autorului și nu starea subiectivă a personajului. La fel, spaima de singurătate a personajului, sugerată imagistic: "marele gol al vieții sale trecute, ce semăna cu acel gol al primelor și uriașelor baloane cu care încercau, în secolul trecut, câțiva inși țepeni, milităroși, cu mustăți mari și subțiri, să se înalțe peste norii orașelor acelui secol", unde comparația deschide de fapt nu o perspectivă în starea psihică și morală a eroului, ci în lirismul autorului; și tot la fel, în altă viziune, care pornind de la presupusele date existențiale ale individului obiectiv creat de romancier, conduce irezistibil înapoi, la halucinantul concret al lirismului autorului: "și atunci fugise mereu, împiedicându-se, gâfâind și respirând adânc, până la sânge, neliniștit și cu privirile veșnic sparte de această goană neomenească, de această hăituială de vânat ce fuge până la inconștiență și spasme mortale de un vânător nevăzut, ale cărui picioare colosale se întrevăd printre nori, uneori ca un duh concret, vagabondând printre curenții de aer, împins ușor de lanțul zăngănitor al frunzelor căzute ale unor șiruri nesfârșite de anotimpuri", materializarea sonoră a imaginii finale, grotesc prin potențare (ce urmează iarăși

unui moment de relaxare imagistică - vagabondând aerian, din neîntrerupta substanță diafană a idealismului tristului Cavaler), risipindu-se cu ecouri multiple într-un stimmung vag și pătrunzător totuși, extrem de liric, tulburat, întrerupt, anulat de un alt lirism vizionar, mai dur, mai grav: "cu dinții lor uriași, neregulați măcinați de ei înșiși și de caravane de cărnuri și fructe pe care le-au măcinat, dinții aceia rari și moi, înfipți în gingii putrede ca într-un sol șovăitor, colorat aprins - ca și solul deșerturilor roșii, tăvi magnifice, orbitoare, în care cineva prinde și poartă un soare lânced și răutăcios" (epitetul "răutăcios", de două ori întrebuințat, o dată atribuit lemnului și acum soarelui, nu ține de vreo intenționalitate moral-satirică, ci are doar funcția lirică; straturile imaginative: dinții, alimentele, deșerturile, tăvile se suprapun cu temeinicie secretă, ce desfide precaritatea aparentă a construcției, proprie poeziei). În aceste exemple, jocul comparațiilor are ceva delirant, despletirile obsedante de imagini relevând în continuare psihologia estetică a autorului, mascată epic-obiectiv de pretextualitatea personajului portretizat. Planul real se constituie aici la nivelul tonalității naratorului - ideatic monologului doamnei Iamandi reprodus mai sus, deci un plan pseudo-epic. Această identitate de mijloace expresive, ca și de situare în complexitatea de mijloace expresive, ca și de situare în complexiuni de planuri, între cele două mari citate (deși unul e o relatare indirectă, iar celălalt o referință directă), indică atitudinea liric fundamentală a autorului-romancier, care trăiește o irepresibilă nevoie de concret subiectiv, proprie poetului. Probele sunt copleșitoare.(...)

Așadar, în primul episod (**Bătrânii**), psihologia estetică a lui Nicolae Breban se manifestă prin imposibilitatea sa de obiectivare epică reală (în sensul structurii realului din romanul convențional-tradițional), cauzată chiar de bogăția substraturilor lirice originare, ca sete formidabilă de real-ireal, adică de real pur. În pofida situațiilor dostoievskiene, temerar și cu știință exactă propuse, planul epic aparent, cu evenimente și personajele menite să-i asigure valabilitatea, nu reprezintă decât un obstacol factice, intenționat parcă, ușor de abolit prin torentul liric subiacent. Se înțelege că, într-o atare modalitate structurală, verosimilul, verdictul, consecutivul epic, ordonarea, construcția devin termeni goliți de semnificație, scheme friabile, și opera se realizează în afara sau prin pretextualizarea lor.

(...) În al doilea episod (**Femei**), romanul lui Nicolae Breban devine aparent un roman analitic-obiectiv, în genul proustian-camil-petrescian, cu observații circumstanțiale, însoțite de analogii surprinzătoare, paradoxale și disparate, ca adevărate cortegii perifrastice, vizând consemnarea unor adevăruri moral-psihologice de ordin general, sub unghi mai mult sau mai puțin cazuistic. Naratorul: "domnul Barta avea să-l asculte pe defunctul său tată până în clipa morții, deși avea s-o facă, se pare, nu chiar în felul în care se gândea bătrânul, care îl sfătuise să parcurgă zilnic cincizeci de pagini în dorința ca fiul său să ajungă probabil un om mai informat, mai de gust și mai profund, la urma urmei. Se întâmplă însă cu fiii care ascultă totuși sfaturile înțelepților lor părinți ceea ce se întîmplă și cu unii credincioși ce urmează sfaturile confesorului lor. Ei își fac

rugăciunile zilnice, sau canoanele, prescrise lor ca o mortificare pentru păcatele comise, dar totul nu e decât o veşnică trădare, o perseverentă trădare a acelor rugăciuni înalte şi canoane şi anume: e cea mai rafinată şi desăvârşită trădare, pentru că nu o află nimeni, niciodată, trădătorul însuşi se teme de a şi-o mărturisi lui însuşi, atât e de înfricoşat de marea sa vină, şi nici în momentele cele mai intime şi mai singuratice, în momentele în care se stăpâneşte şi se supraveghează cel puţin ca şi acei copii hipersensibili care la o vârstă încă total neexperimentată nu îndrăznesc să gândească indecent în prezenţa părinţilor, acel trădător se preface faţă de el însuşi la nesfârşit şi nici ideea morţii nu le dă curajul mărturisirii".(...)

În ultima diviziune a romanului (**Oglinzile carnivore**), autorul, privind lumea prin sensibilitatea copilului Herbert, numeşte de-a dreptul "miracol care se petrece sub ochii lui, în mii şi mii de explozii necunoscute, incredibile, ilogice, întreg şi uriaş miracolul realului" (p.378). Şi cu aceeaşi putere de a scruta acest real metaforic, întocmai autorului, Herbert, cu psihologia lui crudă, observându-şi părinţii care se îndepărtează pe stradă, surprinde neliniştit "împuţinarea", "sărăcirea" obiectivă a tatălui său în mers - joc între volum şi schema lui abstractă, - descompune timpul în porţiuni, cu ochiul lui Zenon din Eleea, când descompune mişcarea (aşa cum, la p.366-367 intervenise spaţiul şi timpul - mişcarea unui camion - cu voluptatea lenească, foarte crudă şi ea încă, a situării în universul obiectic), dar joc periculos şi fatal, căci copilul simte că "împuţinarea" şi "sărăcirea" materială a tatălui care se îndepărtează este moartea treptată a obiectului.

Abia acum avem, în acest fel, sensul apetenţei de real a autorului, ireal-metaforic manifestată în cursul romanului, care este un necontenit efort de a rupe zăgazuri epice (lumea socială, obiectiv văzută, sub unghiul unei pretextuale satire; lumea psihică, dramatic dimensionată, sub pretextul unor tulburări în conştiinţă; lumea neutrală a copilăriei larvare, ca neliniste în faţa realului recunoscut) pentru ca psihologia estetică a naratorului să se dezlănţuie, când şi când, cu acea putere unificatoare ce permite ca romancierul şi personajele să se identifice, ca monomania lui epică să consemneze originalitatea şi profunzimea darului său de a intra în comuniune cu realul. Prozator şi romancier autentic, ce nu-şi poetizează materialul, ci îl provoacă spre a-şi declanşa creator psihologia estetică, Nicolae Breban aduce în noua noastră literatură o sensibilitate modernă asemănătoare celei din versurile unui Nichita Stănescu, unui Cezar Baltag, unui Ilie Constantin, unui Grigore Hagiu".

Ion Negoiţescu

Scanned with OKEN Scanner

B. JURNALUL INTIM

GEO BOGZA

(n.1908)

Se naşte la Ploieşti la 6 februarie 1908. Este reporter şi poet. La 16 ani este elev marinar. Scrie versuri pe care le trimite revistelor. În 1928 editează la Câmpina revista **Urmuz**. Colaborează la **Unu**, **Bilete de papagal**. Debutul editorial are loc în 1930 când publică **Jurnal de sex** şi **Poemul invectivă**.

OPERA: **Jurnal de sex** (1929); **Ioana Maria, Şaptesprezece poeme** (1937); **Ţări de piatră, de foc şi de pământ** (1939); **Cântec de revoltă, de dragoste şi moarte** (1945); **Cartea Oltului** (1945); **Pe urmele războiului din Moldova** (1945); **Ţara de piatră** (1945); **Oameni şi cărbuni în Valea Jiului** (1945); **Sfârşitul lui Iacob Onisia** (1949); **Începutul epopeei** (1950); **Porţile măreţiei** (1951); **Şantierul de la cumpăna apelor** (1951); **Trei călătorii în inima ţării** (1951); **Vestitoarea furtunii** (1951); **Anii împotrivirii. Reportaje. Pamflete. Articole, 1934-1939** (1953); **Meridiane sovietice** (1953); **Tablou geografic** (1954); **Ciu-Yuan, Henri Fielding, Walt Whitman** (1955); **Scrieri în proză, I-V** (1956); **Pagini contemporane, 1944-1956** (1956); **O sută şaptezeci şi cinci de minute la Mizil. Fişe literare, povestiri, pamflete** (1968); **Paznic de far** (1974); **Orion** (1978); **Ca să fii om întreg** (1984).

CARTEA OLTULUI
IV

Furtuna

Păstorii care trăiesc vara pe înălţimile Hăşmaşului Mare sunt obişnuiţi - şi totuşi mereu înspăimântaţi - cu dezlănţuirea unor furtuni năprasnice. Nicăieri, cât cuprind ochii şi cât se duce închipuirea, între hotarele ţării, nu plouă, nu ninge şi nu suflă vântul atât, şi cu atâta furie, ca pe acest colos de piatră, de care se sparg toţii norii Ardealului. Leagănul Oltului este un pol meteorologic, o înfricoşătoare patrie a stihiilor. Chiar în iulie, se poate întâmpla să fie acoperit, în câteva minute, cu bulgări de gheaţă, căzuţi dintr-un cer vânăt. Frigul ce coboară atunci până la temelia lui, ofilind florile verii, sileşte oamenii să-şi îmbrace cojoacele, iar în sobe focul arde ca iarna. Prin ferestre, dincolo de pădurile de

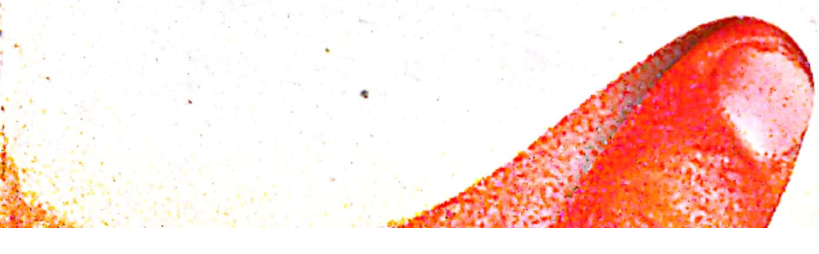

brad înghețate, culmile se zăresc asemeni unor calote polare, stranii și reci în alba lor strălucire. Ele par lăcașul unei divinități colerice și capricioase, care, de acolo, neîncetat și-ar descărca toanele asupra pământului.

Sunt rare zilele în care colosul stă liniștit, fără să trimită în văi șuvoaie de apă, cețuri groase sau valuri de frig. Cei din câmpie sunt obișnuiți ca, atunci când nu-l zăresc, sclipind sub zăpezi orbitoare, să-l știe învăluit în neguri ce nu mai sfârșesc să se nască una din alta, dându-i mereu târcoale. Săptămâni întregi, piscurile lui nu mai aparțin acestei lumi: ascunse oricăror priviri, dispar într-o zonă nepământeană, până la care nici închipuirea n-ar putea răzbate. Oare ce se va fi punând la cale acolo, sus, dincolo de perdeaua de nepătruns a norilor?

Păstorii care își duc viața pe un atât de aspru tărâm sunt prinși, ca într-o nebunie a firii, chiar în inima acelor evenimente. Ele se pregătesc îndelung, vestindu-se prin tot felul de semne; dar pot izbucni și pe neașteptate. Și tot pe neașteptate se pot sfârși.

Nu rareori, în miezul unei senine zile de vară, un abur ușor începe să plutească prin hăuri, prelingându-se - ca un balaur molatic - spre creste. Nu poartă în el furtuna, ci e duhul muntelui care se ridică din genuni, ca fumul din insula pustie, să o cheme. Când îl văd târându-se, leneș și deșirat, oamenii nu mai pierd o singură clipă, și pornesc să strângă vitele, la adăpost de prăpăd.

Dar acesta nu se dezlănțuie numaidecât. Mai întâi, un vânt subțire prinde să bată prin brădet, dându-i fiorul primejdiei. Un timp, tot ceea ce e frunză sau creangă freamătă neliniștit, dezvăluindu-și presimțirile și teama. Apoi, intensitatea vântului sporește, și, deodată, întreaga pădure devine o colivie dementă, un balamuc uriaș, în care milioane de bufnițe țipă cuprinse de spaima morții. Astfel, se vestește ceea ce va să vină. Încă o clipă, și nici acest vaier nu mai înseamnă nimic, față de urgia care urmează. Mase de aer, deplasându-se cu o viteză ce le dă densitate de ziduri, se prăbușesc asupra muntelui, încercând să-l disloce. Acum, e prăpădul.

Pe buza unei prăpăstii, un brad începe să se clatine, până ce îl atinge pe cel din stânga, apoi pe cel din dreapta, ca și cum și-ar lua rămas-bun de la frații cu care a copilărit, și, cu un salt tragic, se aruncă în vid. Alții, duși de nebunia generală, țâșnesc pe urma lui prin văzduhul clocotitor, spre destinații necunoscute și fatale. Au să fie găsiți într-un târziu, cine știe pe unde, prăbușiți cu fruntea în țărână și sfâșiați de răni, cum sunt găsiți ostașii căzuți în bătălie.

O furtună de pomină, ce a bântuit mai de mult acest munte devastat de violente cutremure de aer, i-a smuls de pe coaste, purtându-i în prăpăstii, cincizeci de mii de brazi. Ei se zăresc și acum, ca o puzderie de oase subțiri, învălmășite haotic și putrezind pe funduri pierdute de văi.

De uraganele ce se abat asupra lor, chiar cele mai semețe piscuri se simt amenințate. Oarbe, brutale, masele de aer le lovesc în plin, încercând să le smulgă din loc. Dar piscurile, îndârjite, se împotrivesc. În fața stihiei, pornesc și

ele să o înfrunte cu zeci de muchii tăioase, ciocnindu-se năprasnic. Și urlând. Mugetul lor de fiare geologice, când simt că vântul încearcă să le arunce în prăpastie, răspândește pe întregul podiș o nemărginită groază. Infernul nu poate cunoaște asemenea urlete, ale unor dinozauri de piatră, înspăimântați. În felul acesta, clipă de clipă, crește neagra măreție a furtunii.

La marginea de nord a platoului, se înalță o creastă de calcar, ca o hârcă de cal albită de vreme, și chiar astfel i se spune: Muntele Calului. Asupra acestui ciudat craniu se îndreaptă toată tăria vijeliei. Ea îl izbește bezmetic, năpustindu-i-se între dinți, făcându-i să țiuie sinistru, dar fără să poată smulge vreunul. Orbitele căpățânii, goale și albe, privesc cu nepăsare minerală atacul tempestei, care, nici arcadele lor neizbutind să le spulbere, alunecă pe deasupra și cade, urlându-și neputința, în gol.

Rafalele următoare, parcă presimțind că dincolo nu le așteaptă decât neantul, se năpustesc cu și mai multă dușmănie, încercând să o nimicească, într-o dezlănțuire care atinge paroxismul. Dar îndărătnica tigvă nu se lasă doborâtă, sfruntând încrâncenarea văzduhului, și, în bătaia pustiitoare a vântului, dinții ei rânjiți scot un șuier ascuțit, plin de o drăcească batjocură.

Acum, deasupra podișului plutește o lumină tulbure, de fund de ocean, în adâncimile căruia moluște monstruoase se târăsc pe nisip. E o lumină de sfârșit de lume, în care flota norilor se arată, clătinându-se în larg: greoaie, neagră, amenințătoare. Învăluind piscurile, ea își descarcă deodată, asupra lor, toate gurile de foc. Spaima care urmează dilată ochiul firii. Arzând, o secundă, granitul, trăsnetele alunecă în abis, lăsând în urmă ecoul a mii de catapetesme năruite.

Enormi și înfuriați, cuirasate trăgând cu toate tunurile, balauri împroșcând cu groaznice venințuri electrice, norii asaltează muntele. Dârz, zburlit, neînduplecat, el rezistă cu întreaga-i ființă de cremene. Într-o rapidă alternanță, de întunecimi de iad și lumini orbitoare, trăsnetele curg pe stânci, înverșunându-se să le ciuruiască. Armăsari de foc, herghelii apocaliptice, galopează din creastă în creastă, scăpărându-și fantasticele potcoave. De neîndurat, cerul și pământul se înfruntă, dovedindu-și, fiecare, năprăsnicia.

Un timp, ce nu poate fi măsurat în nici un fel, nu se aude decât năucitoarea canonadă. Mereu crapă colosale zidării, mereu nevăzute catapetesme se prăbușesc în genuni. Totuși, în cele din urmă, bubuiturile încep să scadă, până ce se sting cu totul, iar deasupra mult încercatelor vârfuri se așterne o liniște mirată și prevestitoare. Presimțit, așteptat, un nou act se pregătește, în care prind să cadă, grei ca de plumb, cei dintâi stropi ai ploii. Ei lovesc, cu o tărie egală, piatra arsă de fulgere, cadențându-și mânia: - Până când, piscuri neclintite, veți abuza de răbdarea noastră? Cât vom mai îndura trufia voastră fără margini? Nu vedeți că zadarnică vă este îndărătnicia?... Fiind cei care au trăit, pe bolta cerului, toate întâmplările din istoria tuturor timpurilor, discursul lor nu poate trezi, nimănui, mirarea.

O lungă clipă, el răsună, marțial, pe culmi. Apoi, adevărata ploaie începe,

fiind oricui, prin nemaipomenita-i violență, prilej de a crede într-un apropiat înec al pământului. O nepătrunsă perdea lichidă se lasă asupra munților, acoperindu-i sub grelele ei falduri. Aerul prin care trecea lumina zilei, și, până adineaori, mai zburau păsări, a încetat aproape să existe. Apa i-a luat locul, moleculă cu moleculă, și un singur gest nu poate fi îndrăznit în acest univers, ce nu mai păstrează nici una dintre legile-i de până acum. Totul e numai apă, o pânză nesfârșită, o cotropitoare cascadă. Iar în locul trăsnetelor, un vuiet infernal se dezlănțuie. De jur împrejur, de sus până jos: torentele.

O puzderie de vipere fluide aleargă printre stânci, mușcându-le isteric și zdrobindu-și gura în muchiile de cremene. Șuierând de durere, se adună într-un jgheab mai larg și atacă din nou, cu puteri înzecite. Dar iarăși își sfărâmă dinții, și vaietul lor urcă în văzduh, înveninat, amarnic. Fiece povârniș e năpădit, ca în delir, de îndârjitele jivine. Mereu țâșnesc, din toate părțile, turbând de furie. Iar peste zvârcolirea lor, din adâncimi, urcă un uruit greoi, de pietre de moară, hotărâte să macine temeliile lumii: puhoaiele de pe fundul marilor văi.

Însă cel mai mult, și mai halucinant, se aud prăpăstiile. Acoperite de întunericul greu, de funduri marine, cu care s-a pornit stihia, nici nu pot fi întrezărite, dar toată puterea lor de a înspăimânta a devenit sonoră. Așa cum se vedeau, acum se aud: înfricoșător. Înfricoșător se aud. În abisurile de piatră, torentele se zdrobesc, cu groaznice mugete, ca la venirea zilei de apoi, într-o furibundă colcăială de balauri.

Pe întreg podișul, densa pânză de apă ce cade din văzduh, înecându-l, n-a contenit o clipă. Cuprinși de teama unui nou potop, păstorii privesc și ascultă. Sub haotica revărsare, coliba în care sunt înghesuiți pare barca unor naufragiați, o biată coajă de nucă, rătăcind în voia valurilor pe un ocean bântuit de taifun.

Dar, ca și cum capricioasa zeitate a acestor înălțimi ar voi să arate tot ceea ce îi stă în putință, cerul se înseninează pe neașteptate și într-un timp neînchipuit de scurt. Astfel, aceeași zi, care atât de mult păruse că va aduce un catastrofal sfârșit, se încoronează cu un feeric apus de soare. Unul dintre acele apusuri care prefac Hășmașul Mare, pentru privirile uimite ale Ardealului, într-o cetate cuprinsă de flăcări, într-un inimaginabil diamant.

Mângâiați de razele asfințitului, munții strălucesc ca în odăjdii de sărbătoare. Departe, pe talazurile liniștite, Ceahlăul plutește cu toate catargele și punțile vopsite din nou. Leoarcă de ploaie, pădurile exultă fericite. Cât cuprind ochii, nu e decât legănarea lor verde, triumful total al celui de-al doilea regn. Iar din această uriașă bucurie, aerul se încarcă de atâta ozon, încât sub tăria lui, firea pare că respiră întâia oară. Într-atât, tot ceea ce se întâmplă după marea furtună e ca un nou început de viață și de lume.

Ieșind din colibă să-și caute vitele, păstorii zăresc câte un brad tânăr, purtat de torente, cu crestetul încă spre cer. Clătinându-se, ca un catarg, el pare a prevesti, puhoaielor care-l târăsc la vale, îndepărtata lor țintă. Pentru că, din clipa aceasta chiar, apele se întorc - ca la un sân imens - spre mare. Rând pe rând,

Scanned with OKEN Scanner

spumegânde, năvalnice, clocotitoare, sau line și mistuite de nostalgie, vor înainta pe fața pământului, asemeni unor șerpi mânați de dor și duși de speranță. Dar, până să-și îndeplinească visul, topindu-se în mereu tălăzuita albăstrime, vor avea de străbătut multe meleaguri, trecând pe sub privirile - și, adeseori, prin sufletul - multor oameni.

Trei râuri, fiecare cu chipul și destinul lui, se nasc din noianul ceresc, revărsat, într-o nebună dezlănțuire, asupra Hășmașului Mare.

Bicazul - a cărui scurtă viață îi dă totuși prilejul unei victorii cu care nu multe râuri se pot mândri - coboară, pe coasta răsăriteană, până la Lacul Roșu. Iar după ce întârzie acolo un timp, ca într-un templu scufundat, cu mii de ascunzișuri și taine, pornește mai departe, dăltuind faimoasele, colosalele-i chei. Prin ele, își deschide un drum de o grandoare unică, spre șesurile domoale ale Moldovei.

De pe colinele acoperite cu păduri, Mureșul se îndreaptă spre apus, trăgând un brâu de verdeață și melancolie dintr-o zare într-alta a Ardealului. Undele lui oglindesc sate, orașe și cetăți în care s-au țesut o mie de ani de aspră istorie.

Iar Oltul, plin de tumult, menit celei mai zbuciumate vieți și celei mai mari glorii, adună și duce spre miazăzi torentele care s-au zbătut chiar în inima munte-lui, acolo unde prăpăstiile ating nebănuite adâncimi, iar piscurile o sălbatică măreție.

Astfel, de pe aceste singuratice și fecunde culmi, leagăn de ape și legende, coboară asupra câmpiei cele trei râuri - tinere, limpezi, cutezătoare. Dar, pentru a le aduce pe lume, și pentru ca niciodată, cât va fi lumea, să nu le sece izvorul, doar el - Hășmașul Mare - știe cât de neîntreruptă trebuie să-i fie veghea, și cât de înverșunate bătăliile. Ridicat, ca o cetate de strajă, pe pământul Ardealului, aține calea corăbiilor care alunecă pe cer, și, în înfruntări dramatice, le obligă să-și lase acolo vitala încărcătură. Apoi, întorcându-se asupra lui însuși, își numără brazii doborâți de furtună sau nimiciți de trăsnete. Însă nu i-a jertfit în zadar: din norii ce s-ar fi dus cine știe unde, el a smuls, încă o dată, elementul care fertilizează - și însuflețește - țara.

În cele din urmă, ostenit de atâtă luptă, eroicul munte se scufundă, cu toate crestele-i rănite, într-o profundă pace minerală.

(Din vol. Cartea Oltului)

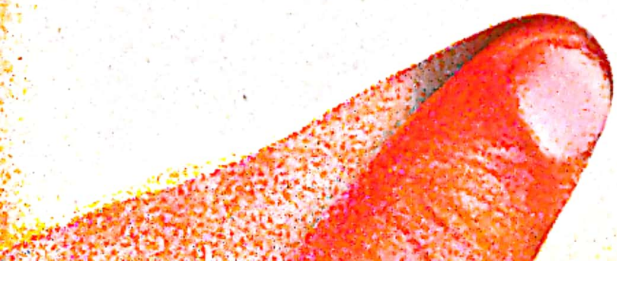

Scanned with OKEN Scanner

APRECIERI CRITICE

"**Cartea Oltului** este «statuia unui râu», poate cel mai frumos, sub raport simbolic, râu din țara noastră, poemul unui râu, romanul unui râu și mai puțin un reportaj, dar scris de reporterul care, în vara anului 1939, a alonjat, «pe bicicleta lui Bunty», Oltul din Hășmașul Mare, de la izvor, de la rădăcina unui brad, sub o stâncă, din locul unde Oltul poate intra întreg în gâtlejul unui călător însetat, până la vărsarea lui în Dunăre, lângă Turnu Măgurele, în fața Nicopolei. Cartea a fost scrisă «în împrejurări potrivnice», când negri nouri amenințau Continentul și Țara, mod de a rezista sufletește, «pentru a nu ne pierde cu totul în întunericul greu care apasă lumea»".

Ion Rotaru

"Sub sugestia cărții despre Nil a lui Emil Ludwig, Geo Bogza a scris **Cartea Oltului** (1945), istoria romanțată a unui râu transilvan, văzut ca o ființă mitică. Izvorând din cer printr-o metamorfoză a stropilor de apă supți de soare, Oltul se naște ca Minerva din creierul Hășmașului Mare și moare contopindu-se în elementul primordial din care s-a ivit, în Dunăre. Retorica solemnă a epitetelor («monumentală și elocventă construcție», «fantastică, triumfătoare călătorie», «teribilă profeție», «destin ireversibil», «solitudine acută», «vehementă lumină», «peisaj gigantic», «cataclism geologic», «dramatice înfățișări») devine de la o vreme stereotipă, cu tot efortul artistic vizibil."

Al. Piru

Scanned with OKEN Scanner

N. STEINHARDT

(1912-1989)

S-a născut în 1912 în Pantelimon, București. Urmează clasele primare la școala Clemența, iar liceul la "Spiru Haret", luând bacalaureatul în 1929, când începe să ia parte la ședințele Sburătorului lui E. Lovinescu. În 1934 își încheie studiile superioare (facultățile de Drept și de Litere). În 1936 își ia doctoratul în drept constituțional. Își continuă studiile la Paris și în Anglia. În 1959 este arestat și judecat în cadrul "lotului Constantin Noica - C. Pillat", fiind condamnat la 13 ani muncă silnică "pentru crimă de uneltire împotriva orânduirii sociale a statului". La închisoarea din Jilava, în 15 martie 1960, primește, clandestin, Sfântul Botez de la ieromonahul basarabean Mina Dobzeu. În urma grațierii deținuților politici (august 1964), este eliberat și desăvârșește botezul prin mirungere la biserica schitul Darvari (primind și Sfânta Împărtășanie). În 16 august 1980 este călugărit (intim) de starețul Serafim Man, de la mănăstirea Rohia, binecuvântarea Arhiepiscopiei fiind obținută ulterior.

Moare în 29 martie 1989, la Baia Mare. Este înmormântat în cimitirul mănăstirii Rohia.

OPERA: **În genul...tinerilor** (1934), **Essai sur une conception catholique du Judaïsme** (colaborare, 1935), **Illusions et réalités juives** (colaborare, 1936), **Între viață și cărți** (1976), **Incertitudini literare** (1980), **Geo Bogza, un poet al Efectelor, Exaltării, Grandiosului, Solemnității, Exuberanței și Patetismului** (1982), **Critică la persoana întâi** (1983), **Escale în timp și spațiu** (1987), **Prin alții spre sine** (1988), **Jurnalul fericirii** (1991).

TRADUCERI: James Barlow - **Personalul de 1 și 6'** (1971), David Storey - **Viața sportivă** (1972), Max Oliver - **Focurile mâniei** (1972), Rudyard Kipling - **Stalky et. comp.** (1977), Robert Graves - **Eu, Claudius Zeul...** (1979), Ieromonah Ioanichie Bolan, **Vies des moines de Moldavie** (1986).

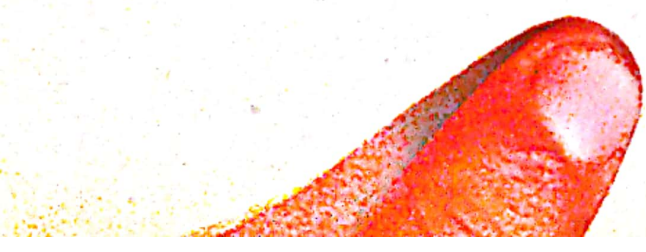

JURNALUL FERICIRII

Creion şi hârtie nici gând să fi avut la închisoare. Ar fi aşadar nesincer să încerc a susţine că "jurnalul" acesta a fost ţinut cronologic; e scris après coup, în temeiul unor amintiri proaspete şi vii. De vreme ce nu l-am putut insera în durată, cred că-mi este permis a-l prezenta pe sărite, aşa cum, de data aceasta în mod real, mi s-au perindat imaginile, aducerile aminte, cugetele în acel puhoi de impresii căruia ne place a-i da numele de conştiinţă. Efectul, desigur, bate spre artificial; e un risc pe care trebuie să-l accept. (...)

Domnul venise să bea paharul până la fund şi să se boteze cu botezul crucii, dar în grădina măslinilor, când se apropia momentul, tot s-a rugat să fie scutit a deşerta paharul. Desigur, adăugă: facă-se voia Ta! . Şovăiala totuşi a fost reală. Iar pe cruce, în ciuda comunicării idioamelor, în ciuda faptului că avea deplina conştiinţă a învierii, natura omenească pare să fi covârşit oarecare timp - după cum, contrapunctic, a predominat natura divină pe muntele Tabor -, căci altfel nu s-ar fi auzit atât de firescul mi-e sete şi nici atât de allzumenschlich-ul: "Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?".

Actul răstignirii a fost atât de serios, de autentic şi total încât până şi apostolii şi ucenicii erau convinşi că spânzuratul de pe lemnul din mijloc nu va învia. Dacă n-ar fi fost atât de zdruncinaţi în credinţa lor, Luca şi Cleopa n-ar fi umblat mohorâţi; târşâindu-şi picioarele pe drumul spre Emmaus, şi-ar fi recunoscut îndată învăţătorul şi n-ar fi rămas atât de miraţi când au înţeles cine e. (Se simţiseră atât de stingheri, de păcăliţi, încât se rugaseră de primul trecător întâlnit, un necunoscut, să nu-i lase singuri, să stea cu ei.) Nici Toma n-ar fi pus condiţii atât de drastice(şi la drept vorbind, de jignitoare), dacă n-ar fi fost sigur că învierea, după cum se petrecuseră lucrurile, nu mai era cu putinţă.

Tuturora nu le venea a crede. Răstignirea era definitivă şi pentru ei, întocmai ca pentru scribi. Şi era necesar, spre adeverirea jertfei, ca răstignirea să dea impresia de sfârşit, de soluţionat, de afacere clasată, de bun-simţ biruitor. Nu ajungea - ca să fie răstignirea ceea ce trebuia să fie - nu ajungeau groaza torturii, piroanele, sulița, spinii - în tabloul lui Mathis Grünewald de la Unterlinden spinii străpung întreg trupul intrat în putrefacţie - mai era neapărat nevoie - pentru completare, pentru întărire - să pară şi catastrofă, derută, eşec.

Numai strigătul Eli, Eli ne dovedeşte că răstignitul nu s-a jucat cu noi, că nu a încercat să nu mângâie cu fățarnice estompări. (Ca-ntotdeauna i-a tratat pe oameni ca pe fiinţe libere şi mature, capabile de a înghiţi adevăruri neplăcute.) Spre deosebire de Buddha şi Lao-Ţe, el nu dă aforisme şi pilde, ci carne şi sânge,

chin și deznădejde. Durerea fără deznădejde e ca mâncarea fără sare, ca nunta fără lăutari.

(Iar dacă tâlharul cel bun e primul care soseşte în rai - înaintea patriarhilor, proorocilor și dreptilor Vechiului Testament - poate că o datorează nu numai cutremurătoarei lui convertiri, ci și faptului că a fost coleg de suferință cu Domnul. Căci una e să stai la picioarele crucii și să suferi, oricât de sincer și de sfâșietor, și alta e să fii pe cruce. Durerea altuia nu e ta, e a lui, ți-o însușești numai printr-un proces ideativ, nu prin simțiri. Numai tâlharul cel bun simte la fel cu Domnul.

Întruparea a fost totală, cum învață și sinodul de la Halchidon.

Bine, totală, dar Hristos pe cruce n-a încetat a fi și Dumnezeu.

Eu: nu e de contestat permanența comunicării idioamelor, dar după câteva ore pe cruce omenescul a trebuit să fie predominant; altfel tragedia era contrafăcută.

O țin morțiș: ce-ar fi vrut dochetiștii, fantasiaștii și monofiziții - sau ateii? Să le fi făcut Hristos de pe cruce un semn cu ochiul alor săi spre a le da de înțeles: las' că asta e de gura lumii, fiți fără grijă, știm noi ce știm, ne vedem Duminică dimineața?

Ce oribil spectacol presupune, fără de voie, monofizitismul!

Argumente de text: la Romani(8, 32) Pavel scrie: "El care pe însuși Fiul său nu L-a cruțat". Acest "nu L-a cruțat" ne demonstrează de asemeni că pe cruce nu s-au desfășurat simboluri, ci s-a petrecut o suferință reală. Numai prin împreunarea durerii fizice și a torturii morale se obține decoctul final - suprema amărăciune.

Tot Pavel la I Cor. 1, 23: "Însă noi propăvăduim pe Hristos cel răstignit", iar la 2, 2: "Căci am judecat să nu știm între noi altceva decât pe Iisus Hristos, și pe Acesta răstignit."

De ce adaosul "și pe Acesta răstignit" de ce nu pentru a pune accentul pe latura cea mai nebunească și mai scandaloasă? Rațiunea înțeleaptă s-ar învoi în cele din urmă cu un Dumnezeu răstignit simbolic și concedând să sufere aparent (altfel oamenii nu înțeleg) dar paradoxul și sminteala (creștinismul adică) înfățișează divinitatea nu numai așezată pe cruce - solemniter - ci pironită cu adevărat; unde suferă aidoma cu nervii (legendele și epopeele evului mediu, care știa ce e durerea, neîncetat se referă la nervi), fibrele și sufletul bietului om, până la cele din urmă consecințe (și Hristos are, în pofida ereziei lui Apolinariu, suflet omenesc întreg). Dacă și-ar fi păstrat - măcar în parte - impasibilitatea pe cruce, dacă n-ar fi gustat din plin deznădejdea omului, evenimentul petrecut pe Golgota n-ar fi fost - pentru unii filosofi, pentru preoți și pentru prostime - prilej de poticnire și de sminteală - ci scenariu sau ritual deci admisibil, comestibil.

La I Cor. 6, 20 și 7, 23 Pavel stăruie: "Ați fost cumpărați cu preț".

Cu preț cinstit. Întreg. Dumnezeu n-a înșelat pe nimeni: nici pe diavol, nici pe noi; nici pe sine nu s-a înșelat. N-a plătit cu o aparență de suferință, cu o cruce mitică, sau cu bani calpi.

Martie 1969

Ca-ntotdeauna găsesc la Dostoievski, spus fără înconjur, ceea ce bănuiam; în orbecăire, lumină - deodată. Cu privire la viziunea lui Holbein găsesc textul exact:

"Tabloul nu e frumos... e cadavrul unui om care tocmai a îndurat dureri nesfârşite...dacă un astfel de cadavru (şi tocmai aşa trebuie să fie) a fost văzut de discipolii lui... cum oare au putut crede , privindu-l, că acest cadavru va învia?"

NICI N-AU CREZUT!

" Dacă moartea e atît de groaznică şi legile naturii atît de nemiloase, cum le poţi stăpâni? Şi oamenii aceştia, care au stat în jurul mortului, au resimţit desigur, în seara aceea o **groaznică tristeţe**, o adâncă descumpănire care dintr-odată le spulbera toate nădejdile şi aproape tot ce credeau."

NU LE-A FACUT SEMN CU OCHIUL!

Socrate şi Iisus Hristos

Logic ar fi fost ca moartea lui Socrate, omul, să poarte pecetea dezordinei, a sângelui, a trădării şi a turbării; dar nu, a fost cum nu se poate mai senină şi mai demnă. A lui Hristos, dimpotrivă poartă întreagă pecetea tragediei, dezgustului şi a ororii. Socrate moare calm, înconjurat de ucenicii fideli şi atenţi, care-i sorb cuvintele în vreme ce el - imperturbabil şi luminos - soarbe otrava nedureroasă oferită cu deferenţă de temnicer. Părăsit şi trădat de ai săi, Hristos se zvârcoleşte pe cruce, chinuit de sete şi acoperit de batjocuri. Socrate moare ca un senior, Hristos ca un netrebnic, între doi bandiţi, pe un maidan. Socrate mulţumeşte zeilor că scapă de vicisitudinile vieţii materiale, Hristos exclamă: "De ce m-ai părăsit?"

Deosebirea e totală între cele două morţi, şi tocmai cea divină pare inferioară, tulbure. Adevărul este că-i nespus mai umană; cea a lui Socrate, în toată măreţia ei, pare - prin contrast - literară, abstractă, supusă regiei, şi mai ales nerealistă. Socrate - cu bună credinţă şi izbăvindind în bună parte - se ridică de la starea de om la cea de zeu, Hristos coboară nestingherit de scârnăvii până în straturile cele mai de jos ale condiţiei umane.

- Dostoievski plănuia să mai scrie până în 1882 un epilog al **Fraţilor Karamazov** şi apoi o viaţă a lui Hristos.

Pesemne că Dumnezeu n-a vrut să mai existe o a cincea evanghelie.

5 Martie 1960

Duba ne-a adus, mergând încet şi hurducăind de la Malmaison la Jilava, înainte de prînz. Coborâm: Fortul 13. Primirea ne-o face locotenentul Ştefan, carură de primat, facies de antropoid, gesturi şi căutătură de sergent de colonie penitenciară într-un film negru. Îi face multă plăcere, îşi joacă rolul cu încetinitorul, cum şi-ar fila îndelung cărţile un cartofor.

Scanned with OKEN Scanner

Petrecem restul zilei într-o celulă de carantină, mică, neînchipuit de murdară, tinetele nedeșertate. Seara suntem transferați la șerpărie, vastă peșteră, sinistră, împuțită, care deși luminată electric păstrează o seamă de unghere întunecoase.

Totul - ca de atâtea ori în atâtea locuri penitenciare, dar acum e primul contract - se arată în așa măsură de lugubru și apăsător încât nu pare a fi real. Încîntătoare e prezența doctorului Voiculescu, foarte îmbătrânit, numai oase, blând, manierat, pașnic nobil, vioi la minte, dar frânt de oboseală.

Ciudată senzație de imensă fericire. Motive:

Pentru că am scăpat în sfârșit de anchetă. Închisoarea, după Securitate, e un liman, o oază, un rai. Apoi, cea dintâi întâlnire cu legionarii (la carantină nu e numai lotul nostru); de la care mă reped să învăț alfabetul Morse și versuri de Crainic și Gyr - grăbitul meu entuziasm îi amuză. Desigur, și prezența foarte liniștitoare a lui Voiculescu. Dar și amintirea exaltantă a celor petrecute în dubă.

Unde am fost pus într-o despărțitură, o adîncitură, o carceră cu Sandu L., fost legionar. Abia înghesuiți, mi-a și vorbit. Îmi spune că-i pare sincer rău că a fost legionar, îmi cere iertare; mi-o fi foarte nesuferit să stau cu el, și atât de strînși unul într-altul. Nu mi-e groază? Nici n-a apucat să termine că plafonul dubei s-a deschis; s-a deschis și albastrul cerului. Îi răspund că nu văd de ce, îmi pomenește de iertare, că dacă-i vorba așa îi cer și eu iertare pentru că sunt evreu și că trebuie să stea lipit de mine, că în ce privește vinovăția, vinovați suntem cu toții, deopotrivă, laolaltă. Îi propun, acum că ne-am cerut reciproc iertare, să ne împăcăm, să ne îmbrățișăm, să ne spunem pe nume. La lumina becului din carcera pe roate ne sărutăm și - considerînd ridicolul drept vorbă deșartă și simțământ inexistent - cunoaștem dintr-o dată și din belșug - sub cerul albastru - starea aceea de nespusă fericire față de care orice băutură, orice erotism, orice spectacol, orice mâncare, orice lectură, orice călătorie, orice examen luat, orice portofoliu ministerial sunt nimica toată, praf și cenușă, amăgire, gol, pustietate, aramă sunătoare și chimval zăngănitor, stare ce urmează împlinirii unei acțiuni conforme cu prescripțiile divine. Valuri de bucurie se revarsă asupra noastră, curg, ne inundă, ne covârșesc. Îl întreb pe Sandu - iar de-l copiez pe Sfîntul Serafim din Sarov în scena din pădure cu Motovilov, o fac neintenționat - dacă nu vede și dânsul pe buzele mele zâmbetul pe care-l deslușesc pe ale lui; al isihiei provenite din energiile necreate. Deoarece în strâmtul cotlon a mai încăput alături de noi și Grigore Palama, bașca Sf. Serafim cu Nicolae Motovilov după el.

Purtarea gardienilor la șerpărie e atât de rea, atmosfera atât de dramatică, amintirea scenei cu Sandu L. atît de acută, perspectivele de îndelungată suferință atît de limpezi, încât nu pot să nu circul de la un capăt la celălalt al peșterii într-o stare de nemaipomită, exaltată agitație. Încep să presimt că Hristos e prezent în pușcărie. Nu-mi vine să cred că totul poate fi atît de complet, că am parte de atîta binecuvîntat noroc.

Doctorul Voiculescu și episcopul Leu (tare dărîmat, umblă în cîrje, e înțolit în straie mițoase de baciu la o stînă de munte înalt) sunt interogați pe îndelete de

Scanned with OKEN Scanner

gardienii care, probabil, se plictisesc. Amândoi sunt batjocoriți și bețeliți, insultați, înjurați și porcăiți. Ceilalți scapă mai ușor.

Va să zică e posibil creștinismul, va să zică e cu putință să te porți creștinește, să faci gesturi creștine. Creștinismul poate și el fi aritmetizat. Îmi vine a crede că nu în zadar au bătut pentru mine clopotele bisericii Capra.

Gherla (Zarca), 2 august 1964

După masivele plecări din Aprilie (mai ales bolnavi, foarte mulți pe targă, i-am zărit prin interstițiile scîndurilor de la camera 35) a urmat citirea de către comandantul închisorii a decretului general de grațiere, la 17 iunie. Pentru prima oară se vorbește despre "deținuți politici". Pînă acum: "Ce faaace? Deținuți politici? Nu zău, mă? Voi sunteți infractori împotriva securității statului, asta sunteți". Urmează ca la data de 23 August să "nu mai existe practic nici un deținut politic". Despre grațiere știusem cu o zi mai înainte, prin morse. Dar acel "practic" mi s-a părut suspect. Poate că n-a fost luat cuvântul în sensul lui corect care e "de fapt", "concret" - ci în sensul răspîndit dar neexact, de "situație generală în care cazurile excepționale fiind foarte rare nu contează". Gardienii acum sunt mai vorbăreți, ba fac și aluzii "ce să-i faci așa a fost, să nu plecați cu supărare" - îmi spun că măsura are un caracter absolut. Cu toate acestea, după seria de plecări de la sfîrșitul lui iunie, văzînd că nu fac încă parte, din seria care a început să fie liberată la 25 iulie, cunosc o stare ilogică de nerăbdare și anxietate. E stupid, nu mă pot reține, dar iau aminte că-i pare rău să fi fost urgisit printre ultimii. Aveam să fiu întradevăr liberat în chiar ultima zi, numele meu începe cu litera S, n-aveam pile de nici un fel, nu eram bolnav incurabil, fusesem "nesincer cu ancheta", nu figuram pe listele de turnători ("au colaborat cu organele de administrație") și nu mă număram printre reeducați. Dar evenimentul liberării se apropie și poate avea loc din clipă-n clipă. În mica celulă de la Zarca, singur, îngenunchez și fac un bilanț. Am intrat în închisoare orb (cu vagi străfulgerări de lumină, dar nu asupra realității, ci interior, străfulgerări autogene ale beznei, care despică întunericul fără a-l risipi) și ies cu ochii deschiși; am intrat răsfățat, răzgâiat, ies vindecat de fasoane, nazuri, ifose; am intrat nemulțumit, ies cunoscând fericirea; am intrat nervos, supărăcios, sensibil la fleacuri, ies nepăsător; soarele și viața îmi spuneau puțin, acum știu să gust felioara de pâine cît de mică; ies admirând mai presus de orice curajul, demnitatea, onoarea, eroismul; ies împăcat cu cei cărora le-am greșit, cu prietenii și dușmanii mei, ba și cu mine însumi.

Stau deci în genunchi și mulțumesc lui Hristos Dumnezeu și-i făgăduiesc să fac tot ce voi putea spre a mă purta de acum încolo ca un domn rece în fața tuturor adversităților, piedicilor, zădărârilor; numai vesel, mereu recunoscător pentru orice bucurie, orice vorbuliță bună care nu va fi blestem sau înjurătură; și voiesc mai bine moartea decât să fac păcate strigătoare la cer.

Mulțumesc sincer, făgăduiesc serios... Dar câți n-au mulțumit și n-au făgăduit?

Scanned with OKEN Scanner

Gândul acesta nu mă clatină totuşi pentru că experienţa celorlalţi nu ne e transmisibilă. Aşa încât buna mea dispoziţie rămâne, doar tulburată de o oarecare agitaţie. Umblu fără a mă opri prin micuţa celulă. Perspectiva liberării mă furnică, dar mă cuprinde apoi şi persimţirea că mă voi întoarce în închisoare şi parcă mi-o doresc. Poate că aici trebuia să rămânem cu toţii, poate că era mai uşor, mai bine.

Jilava, camera 25

Montherlant în **Port-Royal** rezumă concepţia protestantă despre mîntuire: "Neliniştea e o dovadă sigură a puţinului folos pe care tragem de pe urma sfintei împărtăşanii şi oricine nu se simte fericit aici pe pămînt nu poate să fie fericit dincolo. Crezi în Dumnezeu şi ţi-e frică de ceva?"

Frumos vorbesc janseniştii, dar tocmai ei care cunosc "tema şi tremurul" trec uşor peste incertitudinea legată de condiţia umană în ultima clipă. Înfricoşătoare e judecata lui Hristos pentru că nimeni nu ştie care va fi verdictul; meritele, faptele bune nu sunt precumpănitoare; iar cât priveşte credinţa noastră, putem fi siguri că-i adevărată? Protestanţii - îngăduind individului să-şi deducă mântuirea din starea sa de linişte sau fericire - înlătură tragicul şi angoasa din viaţa creştinului.

Ortodocşii - atît de axaţi pe înviere şi-n consecinţă pe bucurie - sunt mai aproape, cred, de esenţa dramei îndoindu-se mereu de soarta lor. Inginerul Petcu, îmi atrage atenţia asupra acestui punct, unde văd multă onestitate şi un adevărat tremur: tocmai că asta nu se poate şti! tocmai că nimic nu e rezolvat pînă în ziua judecăţii".

- Creştinismul şcoală perfectă a contradicţiei şi paradoxului, cea mai dialectică dintre concepţii.

- Prima datorie a creştinului: a fi fericit;

Prima datorie a creştinului: a simţi adânc nenorocirea condiţiei omeneşti.

Ieşirea din dilemă - soluţia dogmatică - credinţa în transfigurare şi înviere.

Creştinul (sau omul - e totuna) se cuvine a fi zâmbitor, tolerant, raţional, degajat, convins de relativitatea celor lumeşti; deci nitel sceptic şi foarte îngăduitor; şi totodată - ştiinţa că aici se joacă partida pe viaţă şi pe moarte - că numai în **trup** ne putem mântui (trupul e trup de moarte şi Pavel aşteaptă să fie scăpat de el dar, pe de altă parte, odată ieşit din trup nu te mai poţi mântui) - trebuie să fie grav, absolut convins de adevărurile revelaţiei, aprig în convingerile sale şi-n simţul tragic şi eroic al existenţei, abisul în deschiderile sale asupra tainelor vieţii. Este necesar, ar spune un istoric al culturii, să îmbine ceea ce Kenneth Clark numeşte "zâmbetul raţiunii" din secolul XVIII cu aspra ascultare şi înflăcărata credinţă din secolele XII-XIII.

Dar cum pot fi îmbinate aceste două lucruri atât de opuse: secolul XVIII şi secolele XII-XIII? Raţiunea şi credinţa? Zâmbetul şi gravitatea? Îngăduinţa şi ascetismul?

Scanned with OKEN Scanner

Nu știu. (Dacă nu cumva răspunsul pertinent ar consta în răsturnarea întrebării cum de au putut ajunge să fie despărțite?) Cunosc însă o pildă care - în mod tainic - pare a dovedi că opusurile pot coincide, că există o posibilitate de împăcare (integrare) a divergențelor viziunii. Pilda e simplă, nițel zărghită, și sunt cu totul dispus să-i recunosc un caracter serios, un iz de poznă nastratinină; prea locală pentru a putea pretinde la valabilitatea generală; și, desigur, supărător de reacționară. Iat-o în toată ambiguitatea ei, în dialectica ei filocalie.

APRECIERI CRITICE

"Am citit cu nesaț, chiar și cu euforie, **Jurnalul fericirii** al lui N. Steinhardt. Îl cunoscusem pe acesta din liceu - de la Spiru Haret; era cu câțiva ani mai mic decât mine, el, printre elevii eminenți, eu, printre chiulangii, dacă nu printre leneși. Ne-am împrietenit mult mai târziu. Îl priveam uneori cu anumite rezerve când, de pildă, mi se părea că face paradă de erudiție. Mă înșelam. Omul era tobă de carte, fără a fi deajuns de explicit în expuneri. După o scurtă perioadă de oscilări și manifestări sprințare în timpul studiilor universitare, Steinhardt încercă și reuși să se lepede de preocupările ușuratice și de trufia de atotștiutor, spre a deveni sobru, ba chiar smerit în comportare, căutând să se ancoreze într-o credincioșie spiritual salvatoare. În afara acestei schimbări la față, omul, năucit de lecturi de tot felul, a căutat un punct de sprijin absolut și l-a descoperit în creștinism. Momentul convertirii a coincis cu implicarea lui în procesul Noica-Pillat.

(...)S-a reproșat de către unii critici autorului acestui jurnal abundența citatelor, o anumită paradă de savantlâc excesiv, ceea ce nu mi se pare decât parțial justificat. Invocarea nenumăraților autori citați explicitează din plin faptele întâmplate la care se referă cu lux de amănunte autorul jurnalului.

E experiența infernală a unui om care a trecut prin Malmaison, Jilava, Gherla, prin pușcăriile în care și-a ispășit pedeapsa. N. Steinhardt își rememorează pățaniile și patimile fără să uite de a le raporta la agonisirea de lector împătimit, în multe privințe luminătoare, a operelor unor Platon, Pascal, Proust, Eminescu, Caragiale (Ion Luca și Matei) etc., dar și texte teologice cu deschidere escatologică pe care numai monștrii și ucigașii le disprețuiesc din amvonul puținătății lor spirituale".

Arșavir Acterian

"Opera lui Steinhardt n-are nimic dintr-o ființă tranșantă sau reculeasă în chilia propriilor idei, psalmodiate în haina austeră a flagelării bucuriei, considerată o prea lumească și profană petrecere a spiritului. Limbajul ei învești mântat în straie baroce, unul dintre cele mai bogate la ora actuală, evidențiază o corporalitate a gândirii necomandată, o reală bucurie în fața textului viu, înflorat, capricios și inconfundabil."

Doina Uricariu

Scanned with OKEN Scanner

RADU PETRESCU

(1927-1982)

S-a născut la 31 august 1927, la București. În 1947 termină liceul "Enăchiță Văcărescu" din Târgoviște; licențiat în filosofie la București (1951). Carieră didactică între 1951-1954.

Debutează în **Universul literar** în 1945.

Moare în anul 1982.

OPERA: **Matei Iliescu** (1970); **Proze** (1971); **O singură vârstă** (1975); **Ocheanul întors** (1978); **Părul Berenicei** (1981); **A treia dimensiune** (1984).

OCHEANUL ÎNTORS

Petriș. Lupt cu dorința de a-mi solemniza plecarea din București, de a proba unui eventual cititor că poetul etc. În realitate însă nimic nu-mi e mai nesuferit și am a face încă o dată cu supărătoarea dualitate a firii mele: e în mine un personaj gata de gravități și de poză, locuind cu capul în Lira (constelația) și un altul, mai scund și mai uscat, plin de bun-simț foarte pedant însă, oricum, mai apropiat. M-am decis să las celui din urmă triumful.

Dealtfel, fericite sunt "depeizările"! Scoși dintre lucrurile familiare, nu este firesc ca toate puterile noastre să le întrebuințăm, fără știre, la aducerea străinătăților într-o lumină cunoscută? Iar din acest efort iese un spor pe care cei grăbiți, niciodată n-au să poată să-l cântărească.

Teama de a fi uitat? A, ipocritule! Știi prea bine că ți-ai și vârât un deget în eternitate.

Casa în care șed, la Cristina, este în capătul satului, pe un deal, la doi kilometri de școală, și e făcută din bârne. De la ferestre văd la dreapta mea, în jos, un deal lung și sub el satul, clopotnița bisericii săsești, alături de care e școala, cub pe un etaj, vopsit galben, cu acoperișuri țuguiate și obloane la ferestre. În față un deal pe vârf cu vii, la stânga acestuia un alt deal, rotund, și în fundul lor pământul pare un melc, o cochilie grandioasă acoperită din loc în loc cu livezi de meri dincolo de care încep munții acoperiți cu brazi groși. Munți

lungi și înalți, cu două-trei creste marcate și cu falduri bărboase care, când lumina dulce a serii le bate dinspre apus, amintesc somptuoasa materialitate a rochiei lui Rembrandt. Și, de sus până jos și-n toate părțile, o oglindă nemărginită pe care norii par aburii respirației apropiate a unui personaj despre care, știu eu, mult aș da să pot spune vreodată ceva mai mult. Nu lucrurile însele ale acestui loc, ci culoarea și forma pe care ele le trimit prin aer până la mine, ochiul meu, pot fi pipăite ca niște delicate jucării pe care, pe toate, să le pun în poala ei.

De dimineață, fericit umflat de lapte, fac gramatică la a șaptea, citesc din Vlahuță la a cincea, din nou gramatică, la a șasea, la ora 1 cumpăr un kilogram de carne de oaie și la 4,30 mă duc cu Mme Z., soția directorului, cu A., care e tatăl ei și secretarul școlii, și cu profesorul de matematică, în via satului - pe care o zăresc de la mine pe fereastră. Din vârful ei asist la un apus de soare atât de roșu, încât dealurile se fac violete, și boii care trec cu pluguri pe clinii lor, parcă efigii într-un fildeș străvechi. Între araci, cenușiu. Ciorchinii care atârnă greu ca niște ugere, deasupra lor ies stelele. Secretarul A., care conduce și fanfara satului, vorbește despre culesul viilor altădată, despre cocoșul care se împușca a doua zi de Crăciun. Sunt amețit, văd sub masa cu față albă pe care scriu Ateneul, Ioanidul, Jianu, Kiseleff, Florească, Fundațiile cu mese verzi și săli tăcute unde am citit Eugenio d'Ors și **Obermannul** lui Sénancour, odaia mea cu bibliotecă neagră și Pallady, toți norii, apele și copacii Bucureștilor. Dar ziua n-ar fi putut trece cum a trecut dacă toate acestea n-ar fi aici cu mine, fidele și vivificatoare. Voilà! Am revenit acasă, neînsoțit, la ora 8, seara. Casele, pătrate albe de var sub lună, umbrele lor pe drum împreună, pocnetul pietrelor sub pașii mei și lătrat de câini. Dintre munți se ridică aburi.

Cabinetul din fundul curții nu are pereți. E numai lada fără fund și cu un rotund tăiat deasupra, și patru stâlpi în jurul ei care susțin un mic acoperiș de țiglă. De sub acest baldachin ciudat, privesc la ora 6 dimineața luceafărul, munții. Nu, îmi ziceam, dorul de București (luceafărul era în direcția aceea) este dorul de ea, de G.C., și teama că aici viața mea intelectuală va fi stânjenită. Aceasta e tot. La ora 8 am plecat la școală, cu o sticlă de lapte pe care am băut-o la 10, am făcut la a șaptea o lecție despre Grigore Alexandrescu, am revenit la școală după-masă la ora 3 pentru o ședință care nu s-a mai ținut, am strâns mâna solemnului președinte M. care, când învățătorul i-a luat partida de șah, mi-a făcut cu ochiul, și acasă, până la cină, răsfoiesc Victor Hugo. La ora 10 mă așez în pat, înfundat cu gomenol și nemulțumit de rândurile acestea.

Apreciez în cel mai înalt grad fraza virilă a lui Balzac, cea bine articulată, cu membre distincte, a lui Rousseau, viespile lui Dante, micile păsări metalice ale lui La Bruyère, margaretele și albăstrelele lui Renard. Frazele lui S. pudrate, ale lui Hogaș flori groase, palide, sălbatice. Fraza lui Călinescu, un ac de entomolog. Dar

Scanned with OKEN Scanner

esența alcătuirii sintactice rămâne compoziția, după cum esența corpului nostru nu stă în ficat, sânge ori inimă, ci în dispunerea și conlucrarea acestora.

Persoana întâi este mai restrictivă decât a treia, admite mai puțină intimitate. Cu persoana a treia poți spune, într-adevăr, orice.

Plecat cu ea spre București la 7. Ajunși a doua zi, trec pe la D. și las mamei sale o copie a **Didacticii**. În aceeași după-amiază, el mă vizitează, mă aflam în pat înconjurat de ea, mama și sora mea. Comunică telefonul lui R. la un eveniment recent. Protestează la credințele mele mizantropice, vorbește de liniște, spune că s-a schimbat mult și e drept că arată considerabil mai puțin crispat, mă roagă să reținu numele Gabrielei P. și-mi spune că M. i-a dat **Comentariul asupra lucrurilor particulare**. Mi-l trece scoțându-l din servietă. Nu pricepe titlul, zice. La 9 aprilie răsfoiesc cărți, telefonez lui S. și după-masă mă duc la D. (care ședea în pat) să-i înapoiez **Comentariul** și-mi vorbește despre **Didactică** arătându-mi mici observații. Nu înțelege titlul. La 7 sunt la Ateneu, ascultând **Concertul** în re de Beethoven și **Simfonia** lui Franck. Dansatoare pe scări de marmură în evoluție divină. **Simfonia**, zgomotos interpretată. A doua zi, între 9 dimineața și 2, vizita lui M. și Z. Compar pe Renard cu Pliniu bătrânul, le citesc Proust în legătură cu compoziția etc. Z: convorbirea între un ac de cusut și un ac de gămălie, într-o pelotă, despre fastul vremilor trecute, întreruptă la trecerea acului de siguranță. Tot timpul, M. atent, reținut, cu izbucniri de însuflețire când și când, de pildă când, spre a mima pe nu știu cine, se ridică, face pași agitați și-și zbârlește părul cu amândouă mâinile. La 7 seara mă vizitează C. cu discret elogiu al **Didacticii**. Apoi citește foi ale lui: **Ceasornicul**, excelent în partea a doua, fraze încăpătoare, plastice, cu bună cădere. Mai târziu, M. enervat după munca la ziar, negru de enervare și oboseală. Mergem toți trei până la el, răsfoim câteva albume și ne continuăm plimbarea. În piața Sahia întâlnim pe B., a cărui mamă a murit. Se desparte de noi împreună cu C. M. îmi povestește o oră, plimbându-ne, comentariul său. La 9 aprilie, după-masă, așteptam tramvaiul 16 să mă duc la C. și am văzut pe celălalt trotuar, la Aro, o tânără a cărei fustă despicată a desfăcut-o vântul, dezvelind picioarele până sus. În Bistrița, astfel, am ajuns ieri la 6 dimineața, în Prund la 10,20 cu o mașină. În lipsa noastră, s-a strigat ; acum, toată lumea e aparent amabilă. Natura, minunată, din visul cel mai înalt. Citesc **Jurnalul** lui Z. Mă uimesc multe lucruri. Pot spune că epoca literaturii imagiste, pointiliste, a trecut. Filimon știa ceva. M. e un bizantin, mai apropiat de geniu decât R.

Febrilă, dezechilibrată activitate toată ziua pentru examenul cu analfabeții. Cerul în glorii permanente. Răsfoiesc atât de interesantele jurnale ale lui O. Doamna B., superficial, tipul Geta. Simpatică violență, foarte jucată, mergând până la comicul "să fiu al dracului". În notele fraților de Goncourt despre prințesă, amuzantă afectare de perială permanentă, pe care acum câțiva ani n-o înțelegeam. Frumos făcută nota de la 25 mai 1868, despre Renan.

Scanned with OKEN Scanner

De cîteva zile timpul s-a răcit, plouă și uneori ninge, iar Heniul e când ascuns de nori foarte albi, argintii, însă fără transparență, când eliberat, de un verde-palid de mucegai pe care se întind suprafețe cenușii de zăpadă. Luminozități îndepărtate pe versantul dinspre Tiha al muntelui mă duc spre ceva abandonat înainte de a cunoaște ce e. Am sentimentul unei oboseli, al unei dezarticulări, ceea ce mă face agresiv. Țip la învățătoarea P., umblu foarte decis prin bălțile drumului și mestec în mine lucruri fără nume. La 4 după-masa începe să bată vântul și clatină salcâmii, în care e o părere de verde.

Recitesc, după **Ursula Mirouet, Modeste Mignon**, pe exemplarul lui P.,datat 22 august 1948. Talentul e deci, în ce privește morala, ce este frumusețea femeilor, o promisiune.

Despre asta a fost vorba acum câtva timp, a doua sau a treia zi după anul nou, la C., între S., el și mine. Mi se pare că necunoașterea a ce e bine și a ce e rău, la cel care scrie, ia scrisului coloana vertebrală. Dar și această minimă observație este riscantă. Mai precaut ar fi să vorbim de igienă personală, sau de conduită profesională. Cum ar fi un oțelar care cu dreapta ar agita în vâlvătăile cuptorului lungul său clește, iar în stânga ar ține deschisă o carte de versuri?

Aici, un stop. Nu mai văd nimic. O mie de drumuri schițate și, toate, promițând un capăt de mare interes, frumusețe, înseamnă, ironic, anularea oricărui drum. O muscă ce ar voiaja, ca motocicliștii de la zidul morții, pe pereții interiori ai unui pahar. Două prune uscate și, dincolo de fereastră, spre malul iazului, trei căpițe de paie. Un gard fără sfârșit, peste care nu pot zări nimic din cauza salcâmilor și a prafului. Iarbă tocită.

Cu acești copii, aș putea face o altă literatură, o altă pictură, luând totul de la început, departe de rânjete. Câteva case în jurul casei mele, pe un plai sau la marginea mării cenușii. De ce ar fi imposibil? Și totuși este.

În butoiul neacoperit, din tindă, de sub fereastră, intră vâjâind o vrabie și nu o mai văd; aud doar bătaia penelor în butoiul gol.

Departe, sunt destine spectaculoase, față de care...Dar să lăsăm pentru altă istorie.

Două panglici, una albă și alta neagră. A le contempla. A găsi, în ele, adevărul, piatra de pe care să... Nu interesează ce reprezintă. Pământul roșu, poros, trecut prin foc și ținând în el laptele, să nu se răspândească pe cer.

Un catalog al desenelor și al uleiurilor făcut de ea aici.

Ea este sfințenia mea secretă.

Călătoresc pe nava surâsului ei.

Nu închid ochii, dar prefer să las în cuvinte strictul necesar și restul să se transforme în ceva fără nume, în respirație.

Scriu și eu, de atâtea ori!, cuvântul **trebuie**, dar adresându-mi-l numai mie.

Scanned with OKEN Scanner

Vântul euxin care plânge, să zidească bine refuzul meu de a spune toate cuvintele, de a umbla pe alt drum decât pe acesta.

Într-o zi fără sfârșit, ca s-a mutat, toată, pe cer. Să privim fără încetare, **éperdument**, în sus.

Vântul revine spre prânz, cu tărie pe la ora 2, ca să înceteze însă brusc, lăsând fumul de la fabrica de cherestea să se ridice în sus, puțin culcat pe dreapta. Aerul e atât de rar, luminos, încât arborii cu fibrozitățile lor între care se lărgesc, rotunde, ochiuri de mușchi, par izolați de tot ce-i înconjoară, detașați, cu o halucinantă precizie în volum, de masa ambiantă. Culori tari, albastru, roșu, violet, verde. Umblu prin sat după analfabeți.

În A. Ghetele cu elastic și cu urechi ale domnului A., din colțul străzii Arcului cu Calea Domnească, ale librarului S., ale inginerului P. și ale domnului G., fostul meu vecin din strada Mihai Bravu.

L-am văzut. Era scund, slab, prost îmbrăcat, părea un degenerat dintre aceia care stau prin gări, modești, pe lângă cutiile de gunoi, și te privesc aproape surâzând, dar fără să te vadă. Despre fața lui o femeie, este drept că de un anumit gen, ar fi spus că cere palme.

În unele împrejurări, diavolul e operant dacă îl iei în serios: totul e să intre cumva în socotelile tale.

Frumusețea magică a mureșenilor și a platoului de la Fântânele.

Fiica lui Grandet intră în carte prin "**Le moment de voir clair aux choses d'ici-bas était arrivé pour Eugénie**": Eugénie la oglindă pieptănându-se, apoi grădina văzută pe fereastră ("**... se croisa bonnement les bras, s'assit à sa fenêtre, contempla la cour, le jardin étroit**") și apoi câinele pe care îl leagă afară Nanon.

Cele treizeci de minciuni, începând cu aceea că la vârsta de nouă ani a pilotat un avion. Groaznice, numai ultimele două, **livrești**.

Cântul al treilea din **Iliada** este dominat de Paris și de Elena. Fiecare apare de câte trei ori. Elena pe ziduri, numind pe conducătorii armatei grecești, apoi în grup cu Afrodita și a treia oară, cu Paris, în casa din Troia; cel dintâi își face intrarea chiar la începutul cîntului poftind,pe rând, pe fruntașii ahei să se lupte cu dânsul și certându-se cu Hector (simetrie cu Elena pe ziduri), apoi luptându-se cu Menelau (Elena se luptă cu Afrodita) și, a treia oară, acasă la el. Simetrii caracteristice ca și comparațiile, ca și repetițiile: îndemnuri sau ordine pe care Zeus ori comandanții le trimit prin crainici sunt transmise de aceștia cu o totdeauna scrupuloasă exactitate textuală. Simetrii, comparații și repetiții concurează a da poemului un contur ferm, supun unor limite entuziasmul poetului și-l ajută să crească în volum în loc de a se răspândi ca întindere. Cheiuri și baraje în care valurile se înfoaie încercând, masive, să le dărâme. Textele elevilor mei demonstrează că la Homer nu e vorba de o intervenție formatoare din afară, ci de

modul specific de a fi al spiritului, în afara oricărei intenții a artistului. Nu ordonanță, ci compozoție. Ca și la elevii mei, rezultatul unei spontaneități foarte cultivate.

Naratorul din **Sinuciderea din Grădina Botanică** își ia viața pentru că și-a făcut o idee greșită despre libertate.

Azi-noapte am visat ce nu-mi mai amintesc și ea pretinde că am vorbit în somn, către dimineață.

Fericire a cititorului: când, în el, o unitate a cărții s-a desăvârșit și a început alta.

În frază: cuvinte ca niște spini uscați, ca niște frunze răsucite și incinerate, lângă cuvinte de porțelan, din pânză de sac și cuvinte de aer. Cuvinte care miros a iarbă cosită, ori a covor plin de praf.

Peisajul este o stare de suflet. La ultima trecere prin București, câteva zile înainte să încep acest caiet, orașul mi-a făcut o impresie sinistră, de loc părăsit insectelor și umezelii. Casa de peste drum de ferestrele mele, de când nu mai stă în ea E., a devenit un fel de cămin și are în interior, ca și în exterior, aspectul unei magazii de pompe funebre ori vinuri ieftine și m-a deprimat, ca și când ceva din decadența ei s-ar fi răsfrânt și asupra mea. Doar biserica Pitar Moș de alături, galbenă în fundul unei curți înconjurate cu grilaj și între teii stufoși mai înalți decât turlele ei mi s-a părut să fi rămas aceeași, motiv să o privesc cu recunoștință, deși în fugă.

Nu uita lumina, îmi strigam în gând în timp ce amărăciunea mă învenina, iar neputința de a răspunde propriului meu apel mă umilea, ca și asfixiat de miasme.

Dar nu a fost peisajul stare-de-suflet. Altceva. Atârnam deasupra orașului, cu toată rădăcina smulsă din el, curgând în gol.

I-am citit, după 8 seara, capitolele 2,3,4 și 5 din **Letopisețul** lui Miron Costin, ea - îmbrăcată în rochia roșie - stând pe scaun în fața sobei, mai în umbră, iar afară fiind timp amestecat, rece, cu ploaie și zăpadă laolaltă. Sunt unele locuri greoaie în cele citite, de pildă cam monotona începere a frazelor prin gerunziu, dar imaginile se rotunjesc bine unele pe altele, sevele circulă, astfel că tocmai când, uneori, ai impresia că vor părăsi suprafața printr-o infiltrație, pierzându-se, ori că se vor vaporiza, artistul găsește elementul care să le adune pe toate într-un curs foarte consolidat și surprinzător. Un astfel de element, descrierea husarilor cu armurile lor și ale cailor. În conducerea construcției Costin are un rafinament suprem, dacă înțelegem bine cuvântul. Probă capitolul al cincilea, dens, compact, după desfășurarea cu mari (și admirabile) pauze a celor trei anterioare. Costin știe, ca un desăvârșit arhitect, să alterneze perspectivele în timp ce le creează. **Letopisețul** său, una din cele mai mari și mai fine cărți din literatura noastră. Cine nu o cunoaște și nu o gustă, nu are organ nici pentru Creangă, Slavici, Rebreanu, Caragiale, Hortensia Papadat-Bengescu și ceilalți.

Scanned with OKEN Scanner

Prin ce se ridică Homer deasupra tuturor, deasupra lui Balzac, de exemplu. E în poem o puritate supremă. Cu o atât de puternică compoziție, de ce **Éugénie Grandet** nu se impune în aceeași măsură? Întrebare la care dificil s-ar putea da un răspuns, de vreme ce mai marea sau mai mica măsură a geniului nu este un răspuns, căci atunci întreb: cum argumentez mai multul geniu al lui Homer și atunci mă întorc de unde am pornit. Să încercăm a zice că interesul e mai încordat în **Iliada** pentru că toți eroii sunt în fața morții, al celui mai grav dintre pericole. Mărimea pericolului condiționează mărimea interesului. Ce riscă Éugénie? Ce riscă Grandet? Puțin în comparație cu Ahile, Hector și toți ceilalți.. Apoi toți eroii **Iliadei**, cu excepția lui Tersit, sunt în deplinătatea facultăților, în schimb Grandet și Pons sunt maniaci, Schmucke un copil; considerând iarăși că dragostea e o criză, Éugénie nici ea nu e întreagă, făptuiește și ea, ca și tatăl ei, dintr-un fond restrâns. În **Iliada** nici o femeie nu iubește ca Éugénie. Andromaca e soție și Elena și Paris al ei n-au nici un fel de idealitate. În fine, coborând, am impresia că geografia și mobilierul, la Balzac, diminuează amploarea. Despre casa lui Paris nu cunosc decât un scaun și patul conjugal. În romanul lui Balzac întâmplările se petrec nu numai în interor, ci în familie. E și în **Iliada** o familie, dar Hector își întâlnește copilul și soția **pe stradă**, extraordinară invenție!

Și totuși, dacă Paris nu, Elena are o idealitate: știe că este în același timp vinovată și nevinovată de nenorocirile pe care frumusețea ei le provoacă.

Cine făptuiește sub imperiul dragostei, făptuiește dintr-un fond restrâns? Iată, pentru **Matei Iliescu**, problema centrală.

La 7 seara, vine din curte cu o vastă pungă cu urzici, pentru cină, și toată camera se umple de miros tonic, viu, pe care îl uitasem de mult. Stăm tot timpul cu fereastra deschisă. Cu ușurință ai senzația spațiului în interiorul căruia distingi lătratul unui câine, fâlfâitul unei păsări, căruțe, voci omenești cântând departe, strigătul unui cocoș, foșnetul unei ape. Unele sunt mai apropiate, sub acoperiș deasupra ferestrei chiar, altele vin de la depărtări greu de calculat, de sub Pietrele Bridiresei poate, din fundul Văii Cioară, dar e cert că formează, prin aerul care le poartă și le leagă, o singură ființă, de format grandios, care există pentru mine datorită atenției mele care îi dă timp să se constituie și să dureze pe măsură ce mă obiectivez în ea și devine forma tangibilă, în afară, a interiorității mele, o statuie a mea pe care, în sfârșit, o pot privi. Asta să fie a-ți fi contemporan? Semn neîndoielnic al primăverii, ieri un cal sărea, cu gâtul arcuit, pe iarba din fața căminului cultural, azvârlindu-și picioarele, aproape dându-se peste cap în aer, aproape tăvălindu-se pe iarbă.

Difuziunea, topirea persoanei noastre în spațiul care o înconjoară - pentru că aceasta este fierbinte, o flacără. A opri procesul, dacă e posibil, în clipa care desparte maxima difuziune de risipirea informă. A-l opri, acolo, în cușca unei cărți.

Duminică. Dimineața este atât de strălucitoare încât e greu s-o privești cu ochii normal deschiși. Reținând doar un ghiveci de pământ roșu, așezat pe balustrada putredă a târnațului, în fața ferestrei, și în care crește o plantă cu ramuri multe, subțiri, un soi de ferigă din care n-ar mai fi rămas decât nervurile. Mai văd și două păsări mici, brune, cântând una la alta în vița de vie care cade de pe acoperiș peste fereastră. Pe la ora 1 totul se schimbă însă brusc, plouă, suntem în ceață. La 2 ceața s-a ridicat, mai târâie, și aerul capătă o acustică ce dă croncănitul unui corb din salcâmii de pe malul iazului, o grosime teribilă.

Mușc din carte ca dintr-o piatră. Probabil, deci, că atunci când voi putea începe cu adevărat să scriu, nu voi mai avea nici un dinte în gură.

La 3 dimineața mă trezește o nevralgie tenace, atroce, care îmi lasă atâta suflet cât trebuie ca să fiu covârșit de respect pentru devotamentul simplu, surâzător, cu care ea renunță la somn ca să-mi maseze ceafa, să-mi puie pe creștet flanele, să-mi astupe urechile cu vată. După ora 5 sar din pat, alerg afară, mă bărbieresc, car apă, mă spăl, mă îmbrac.

(Din vol. **Ocheanul întors**)

APRECIERI CRITICE

"Proza sa este în genere aceea a unui sceptic, care se joacă amabil și agreabil cu ideile de realitate și literatură, nu rareori intervertite."

Marian Popa

"Izvorând din preocuparea majoră, absorbantă pentru literatură, **Ocheanul întors** al lui Radu Petrescu este întors înspre o subiectivitate urmărită cu detașarea pasională consacrată îndeobște explorării depărtărilor.(...) Cheia romanului înfățișat sub formă de jurnal constă în introducerea unui personaj clasic, tânărul ambițios, plin de clocotirea latențelor, situat topografic la marginea vieții pe care dorește a o cuceri, un, cu alte cuvinte, Rastignac purificat prin combustie intelectuală(...). **Ocheanul întors** e o carte rară, dintre cele care îmbie la lecturi repetate, fiind constituită dintr-o enormă zigzagare a existențialului."

Gheorghe Grigurcu

"**Matei Iliescu** e scris cu o mână de maestru, de un scriitor stăpân pe ceea ce vrea să facă; prin el, Radu Petrescu se situează în continuarea unui Anton Holban și a literaturii noastre psihologice, dar într-o formulă de tratare fără precipitare, glacială, suverană, ca să nu mai vorbesc de precizia stilistică, specifică unei scrieri atente, unor reveniri lucide asupra textului."

Alexandru George

Scanned with OKEN Scanner

"**Ocheanul întors** este o exemplară și durabilă mărturie despre cazna fericită a scrisului.(...) Esate unul dintre cele mai semnificative și mai pasionante **Jurnale** ale literaturii noastre."

Paul Georgescu

"**Didactica nova** e, într-adevăr, un repertoriu de teme, un catalog de imagini din copilărie și adolescență, dar este, în rezumat, și cronica unui destin care nu pune preț pe evenimente și își refuză, principial, destinul în latura lui existențială."

Eugen Simion

"**Ocheanul întors** reprezintă pentru Radu Petrescu reîntoarcerea prozatorului la una din etapele formației sale. S-ar putea deduce din acest **Jurnal** tulburător ca sinceritate și ca demnitate a scrisului că e vorba de etapa esențială pentru universul unui scriitor care se pregătea - nu în afara timpului și nu făcând abstracție de fervoarea autentică a creației - pentru viitoarele sale cărți."

Ion Vlad

"De fapt "prozele" lui Radu Petrescu sunt niște continuări ale "călinescianismului" în planul vieții intime. Dintre toți admiratorii lui George Călinescu, nimeni n-a simțit imboldul să-și trăiască atât de fidel însăși experiența existenței după exemplul marelui critic și scriitor."

Ov.S. Crohmălniceanu

"Jurnalul constituie, indiscutabil, opera cea mai complexă și mai profundfă a lui Radu Petrescu, deși prozatorul, influențat probabil și de G. Călinescu, nu pune mare preț pe "aceste amărâte note zilnice". Le ia, totuși, în serios, din moment ce le scrie și le rescrie, le reorganizează după marile modele ale geniului (Stendhal, frații Goncourt, Amiel, Jules Renard, Gide...), atent mereu să prindă pe hârtie "fizionomia unei zile". Jurnalul său este probabil mult mai vast, din el n-au apărut decât trei volume(**Ocheanul întors**,1977; **Părul Berenicei**,1981; **A treia dimensiune**,1984), primele două selectate și revizuite de prozator.

(...) Prin cele trei volume apărute până acum, Radu Petrescu a dat cel mai amplu și mai profund jurnal de creație publicat în literatura română. Este opera lui majoră, superioară literaturii de ficțiune."

Eugen Simion

POEZIA

1. NICHITA STĂNESCU

(1933-1983)

S-a născut la 31 martie 1933, la Ploiești, "dintr-un țăran român venit la oraș și dintr-o rusoaică". Termină cursurile liceului "Sf. Petru și Pavel", din Ploiești și urmează Facultatea de Filologie a Universității București, pe care o absolvă în 1957. Debutează la **Tribuna**. Este redactor la **Gazeta literară**, **România liberă**, apoi redactor șef-adjunct la **Luceafărul**. Se stinge din viață la 17 decembrie 1983.

OPERA: **Sensul iubirii** (1960); **O viziune a sentimentelor** (1964); **Dreptul la timp** (1965); **11 elegii** (1966); **Alfa** (1967); **Oul și sfera** (1967); **Roșu vertical** (1967); **Laus Ptolemaei** (1968); **Un pământ numit România** (1969); **Necuvintele** (1969); **În dulcele stil clasic** (1970); **Măreția frigului** (1972); **Clar de inimă** (1973); **Epica Magna** (1978); **Cartea de recitire** (1972); **Oase plângând** (1982); **Starea poeziei** (1975); **Respirări** (1982); **Opere imperfecte** (1979); **Noduri și semne** (1982); **Ordinea cuvintelor** (I-II, 1985); **Belgradul în cinci prieteni** (1972); **Amintiri din prezent** (1985).

LEOAICĂ TÂNĂRĂ, IUBIREA

Leoaică tânără, iubirea
mi-a sărit în față.
Mă pândise-n încordare
mai demult
Colții albi mi i-a înfipt în față,
m-a mușcat leoaica, azi, de față.

Și deodată-n jurul meu, natura
se făcu un cerc, de-a dura.
când mai larg, când mai aproape,
ca o strângere de ape.
Și privirea-n sus țâșni,
curcubeu tăiat în două,
și auzul o-ntâlni
tocmai lângă ciocârlii.

Mi-am dus mâna la sprânceană,
la tâmplă și la bărbie,
dar mâna nu le mai știe.
Și alunecă-n neștire
pe-un deșert în strălucire,
peste care trece-alene
o leoaică arămie
cu mișcările viclene,
încă-o vreme,
și-ncă-o vreme...

(Din volumul **O viziune a sentimentelor**)

"Calea proprie n-a fost găsită decât abia peste patru ani, cu volumul **O viziune a sentimentelor** (1964), în încercarea de disciplinare a emoției și gândului, nu totdeauna cu cele mai bune urmări, fie dintr-un exces de discreție, fie dintr-o pornire imposibil de stăpânit spre bombasticism. Fericit este exprimată ideea că dragostea invadează nu numai întregul corp al omului, dar și toate obiectele din preajma sa: "Mâinile mele sunt îndrăgostite/Vai, gura mea iubește,/și iată, m-am trezit/că lucrurile sunt atât de aproape de mine/ încât abia pot merge printre ele/ fără să mă rănesc". Atacul erotic e felin, fără să rămână în sfera animalică". (Se referă la **Leoaică tânără, iubirea**, n.n.)

Al. Piru

ÎN DULCELE STIL CLASIC

Dintr-un bolovan coboară
Pasul tău de domnișoară,
Dintr-o frunză verde, pală
Pasul tău de domnișoară.

Dintr-o înserare-n seară
Pasul tău de domnișoară
Dintr-o pasăre amară
Pasul tău de domnișoară.

O secundă, o secundă
Eu l-am fost zărit în undă
El avea roșcată fundă
Inima încet mi-afundă.

Mai rămâi cu mersul tău
Parcă pe timpanul meu
Blestemat și semizeu
Căci îmi este foarte rău

Stau întins și lung și zic,
Domnișoară, mai nimic
Pe sub soarele pitic
Aurit și mozaic.

Pasul trece eu rămân.

"Nichita Stănescu aparține unei generații pe care istoria, zic unii, ar fi favorizat-o. Ea ar fi apărut într-un moment de gol în literatură și l-ar fi acoperit repede, beneficiind de absența marilor modele. Nu cred deloc în această explicație și am și de ce: poezia tânără din anii '60 s-a afirmat aproape simultan cu revenirea în actualitate a marilor poeți interbelici. O alianță norocoasă, într-adevăr, de care tinerii au profitat întorcând poezia la temele și limbajul ei specific. În mai puțin de zece ani fața poeziei românești s-a schimbat, grație lui Nichita Stănescu și colegilor lui de generație, grație, desigur, și altor forțe spirituale care, într-o frumoasă competiție, au provocat realmente o renaștere a literaturii române. Nichita Stănescu a avut, și mie îmi pare bine că are și azi, un rol de prim ordin în avangarda poeziei românești: un spirit care își asumă destinul și provoacă, în chip adesea scandalos, destinul; un poet de un talent neobișnuit care se joacă mereu cu sunetele ca să nu moară de disperare.

Despre poezia lui Nichita Stănescu aș spune, parafrazând ceea ce Heidegger a spus despre ființă: e o fugă înaintea cuvintelor".

Eugen Simion

"Credeam întâi că **O viziune a sentimentelor** e un titlu ales nu pentru a spune ceva anume, ci așa cum se întâmplă adeseori, în cazul volumelor de versuri, pentru a suna cât mai "poetic". Dar am avut surpriza plăcută să constat că, prin el, autorul și-a definit de fapt noua sa experiență lirică foarte exact, aș spune chiar cu o luciditate uimitoare: n-am izbutit să-mi precizez, citind de câteva ori aceste versuri, în ce constă nota lor pronunțată de originalitate. Senzația inedită e izbitoare, o comunică nu numai universul poetic neobișnuit, ci și structura imaginii înseși: secretul noutății nu se lasă însă ușor ghicit."

Ov.S. Crohmălniceanu

"Volumul din 1964, **O viziune a sentimentelor**, prin titlu chiar explicitează acest stadiu al liricii lui Nichita Stănescu. Viziunea înseamnă aici vedere. A vedea desfășurarea spațială a sentimentelor umane este ambiția poetului. Sau a asculta foșnetele imperceptibile ale universului metamorfozat astfel. Poemele devin iluminări, în ordine sentimentală; se dematerializează mult, deși rămân palpabile, străbătute de o lumină rarefiată și sărbătorească. Ca tehnică nu există inovații, dar poetul are un extraordinar simț al diafanului concret. Nu mai întâlnim acum celebrarea purității precum la Nicolae Labiș, ci **descrierea** relațiilor sale lăuntrice. Stănescu nu o mai numește pur și simplu, ci inventează elemente capabile să o reprezinte și să-i întrețină certitudinea."

Petru Poantă

Scanned with OKEN Scanner

"Nu întru totul adecvat, titlul volumului **În dulcele stil clasic** rămâne, cu toate acestea, cât se poate de sugestiv. Poeziile nu sunt scrise "în dulcele stil clasic", ci în unul ultramodern, având cu cel dintâi o singură tangență: menținerea rimei, însă schemele prozodice ale multora dintre ele sunt împrumutate unor "clasici" ai liricii românești din secolul nostru, Arghezi și Blaga, în special."

Dumitru Micu

"Era evidentă, încă din prima carte a lui Nichita Stănescu, tendința sa de a așeza discursul liric sub semnul **jocului.** În peisajul literar al sfârșitului celui de-al șaselea deceniu, dominat - indiferent de vârsta poeților - de gravitatea, reală sau mimată, a "scrisului" existențial, autorul **Sensului iubirii** schița proiectul unui spațiu ce permitea o nouă situare a subiectului liric față de univers. Un spațiu ce avea să se lărgească progresiv în creația noilor generații, expresie a recuperării și fortificării conștiinței de sine a poeziei."

Ion Pop

"Revenind la **Operele imperfecte** (1979), cu care scriitorul român se apropie de două decenii de circulație publică, avem convingerea că Nichita Stănescu **se vorbește** prin **scriitura** sa la fel ca altădată. După o practică îndelungată ea s-a convertit într-un **destin** mai puternic decât forța de inițiativă a poetului, atât în planul limbajului, cât și în universul său tematic."

Romul Munteanu

"Astfel sunt interogate pe rând "dulcele stil clasic" (vezi volumul cu același titlu), descripția, dialogul, narativitatea. Prin "dulcele stil clasic" poetul indică, se pare, toată poeticitatea de până la el, modalitatea tradițională de a "poetiza", cu prozodia, cu speciile de lirism, cu modul de decurgere compozițională a poemului. Ar fi greșit să se înțeleagă că în acest volum poetul a și adoptat pentru sine un astfel de mod de a compune. Poemele cuprinse aici constituie o modalitate superioară de **parodie** (termenul nu e întrul totul adecvat) al unei poeticități respinse, dar care continuă să-l seducă. E o **investigare din interior a limitei poeticității tradiționale.** "Dulcele stil" se relevă a fi până la urmă o mecanică goală în care se poate versifica orice experiență vitală, de la aventurile lui Ulisse ("Ea mi-a spus, căci mă iubise/ despre marele Ulisse") până la drumul Magilor etc. Se ex-

perimentează pe rând "stilul" de romanță și baladă, cântecul de lume, poemul eroic, madrigalul, "motive" vechi ajunse locuri comune ale poeziei, cum ar fi licornul, frumoasa dormind, pegasul înaripat. Apoi raidul retoric continuă, aproape invizibil la suprafață, cerând o mare atenție de analiză - în frazarea lirică a unor maeștri ca Homer, Eminescu, Arghezi, Blaga. Sunt puse la încercare atât "poezia rimată", cât și poezia prozaizată și prozaică a deceniului al șaselea etc. Sub pastișa de acest fel și sub viziunea absurdă se iscă, întotdeauna, prin reflex, poezia proprie. Este un mod aparte de a transgresa, cum am mai spus, poeticitatea prin ea însăși".

Ștefania Mincu

EVOCARE

Ea era frumoasă ca umbra unei idei,
a piele de copil mirosea spinarea ei,
a piatră proaspăt spartă
a strigăt dintr-o limbă moartă.

Ea nu avea greutate, ca respirarea.
Râzândă și plângândă cu lacrimi mari
era sărată ca sarea
slăvită la ospețe de barbari.

Ea era frumoasă ca umbra unui gând.
Între ape, numai ea era pământ.

(Din vol. **Opere imperfecte**)

"În Evocare se încearcă o descriere a unei făpturi pure (Ea), care poate fi o ființă concretă, oferită ocazional situației de vorbire; pe măsura actului de discurs însă, obiectul descris se generalizează și din referent concret al cuvintelor se transformă în semn, simbolizând frumusețea însăși, acel "nu știu ce" primar ce se îmbracă inexplicabil într-o aură de semnificație proprie, fără traductibilitate în semn.

Simplitatea decurgerii poemului constă în căutarea unor comparații posibile, tocmai acolo unde comparația refuză prin definiție să se instaureze, atunci când obiectul descris este "de față", refuzându-și numirea în cuvânt. Încă de la primul

Scanned with OKEN Scanner

vers ("Ea era frumoasă ca umbra unei idei") reluat aproape identic în penultimul) se folosește o comparație falsă care-și neagă sensul. Cum ideea nu are umbră și nu poate fi percepută, nici făptura concretă, existând simultan cu reflectarea ei în cuvânt, nu admite a fi reprezentată prin altceva decât prin ea însăși. Versul ne-ar putea aminti de superlativul eminescian "O prea frumoasă fată", care pune în evidență tocmai unicitatea, lipsa de "pereche" și, prin aceasta, imposibilitatea numirii. În continuare se caută totuși corespondențe posibile, de ordin senzorial, printre acele lucruri care, la rândul lor, nu pot fi exprimate în cuvânt decât vag, făcând apel la percepții trăite: "a piele de copil mirosea spinarea ei" etc. Mirosul de nou-născut, "piatra proaspăt spartă", "strigăt dintr-o limbă moartă" devin metafore ale indicibilului. Deși par alese întâmplător, ele denumesc de fapt ce lipsește din cuvânt: naștere, apariția făpturii (cu simpla ei evidență), concretețea izbitoare a mutilării unui obiect inanimat (care dă senzație tocmai prin lipsa posibilității de senzație), moartea într-o limbă necunoscută (strigăt cu atât mai evocator de moarte, cu cât este privat de înțeles). O mențiune se cere făcută în legătură cu această ultimă comparație: poetul spunea că, de fapt, orice cuvânt este "un strigăt dintr-o limbă moartă", în sensul că deși el exprimă străfundul ființei, centrul ei, nu ia cu sine ființa, ci doar o reprezintă. Strofa a treia cuprinde tot o "evocare" a ceea ce nu se poate compara: respirarea, râsul, plânsul "cu lacrimi mari" ne indică făptura evocată ca fiind vie, foarte vie și prezentă, în pură simultaneitate cu ea însăși și atât. Gerundivele "râzândă" și "plângândă" indică niște moduri ale verbului **a fi** (**era** râzândă,) deși verbul respectiv lipsește. Epitetul "sărată" (de ordinul percepției gustative) nu spune nici el mai mult ("sărată ca sarea" e o comparație închisă, tautologică, trimițând la o reprezentare ce nu poate fi probată decât la propriu). În plus, "sarea slăvită la ospețe de barbari" trimite la o reprezentare ingenuă, fără conotații simbolice (barbarii "slăvesc" ceva la care nu au acces, sarea fiind simbolul înțelepciunii; sau invers, "sarea sunt ei înșiși, "sarea pământului", rațiunea suficientă a acestuia.).

În lipsa comparațiilor concrete, este reluată cea din primul vers: "Ea era frumoasă ca umbra unui gând". Concretețea izbitoare este negată prin imaterialitate totală. Sugestia din subtext este însă aceasta: "era frumoasă ca și cum un gând s-ar putea materializa brusc"; faptul sugerează aspirația poetului de a cuprinde în "evocare" cu ajutorul cuvântului un semnificat total. Ultimul vers relevă din nou concretul, stabilitatea, materialitatea palpabilă; "Între ape, numai ea era pământ". "Pământ" devine aici sinonim cu **sens stabil** într-o lume de instabilități ("ape"), relevând paradoxul acesta: tocmai ceea ce e indicibil, nespus de concret și de prezent în momentul constituirii actului poetic, tocmai ce coincide ca prezență cu el în situația concretă de vorbire, constituie punctul de plecare, startul solid al vorbirii, "pământul" (fundamentul) semnificației frumosului. Cu alte cuvinte, a fi simultan cu cuvântul ce te exprimă, nu doar cu o reprezentare, aceasta ar fi însăși măsura frumosului. A fi plângând, râzând, a avea miros, culoare - nu numai înțelesul lor simbolic - ar fi esența frumosului; un fel de platonism înțeles la propriu, întru-

pare a ideii, nu doar copie a ei.

Ca în multe alte poeme, impresia la lectură este aceea de farmec al spontaneității totale (de care poezia, de obicei, se ferește); imperfecțiunea expresiei se transformă în virtute a "evocării" unei prezențe vii. Suntem departe atât de estetica frumosului tradițional, cât și de așa-zisa "estetică a urâtului"; "estetica imperfecțiunii" se situează de fapt dincolo de dihotomia **frumos/urât**, având în vedere doar "literalitatea expresiei". Aceeași candoare necontrafăcută o găsim în scurta poezie intitulată **Făptura**: "Nevinovată, toată mirosea acrișor./ Se uita cu ochi mari la mine/ ca și când aș fi avut vreun înțeles./ Toată era ca de iepuri un nor/ în alergare și în eres./ M-am uitat și eu la ea/ ca o stea mi-a apărut fiind,/ ca un copil pe care din tâmpla mea/ l-aș naște murind". "A apărea fiind" este expresia ce trebuie să ne rețină atenția; cuvântul poetic stănescian aspiră să exprime o vizionare a nașterii sensului făpturii (apariția ei) o dată cu făptura însăși; o naștere în cuvânt simultană cu conștiința ei, deci cu moartea.

Mai simplu, faptul echivalează cu conceperea unui frumos a-cazual, ne-metaforic, o poezie despre care nu se poate spune ce este (poetul era de acord cu formularea caragialescă "Poezia este atuncea când...")."

Ștefania Mincu

2. Alți reprezentanți ai poeziei contemporane

EMIL BOTTA

(1912-1978)

S-a născut la 12 noiembrie 1912, la Adjud, jud. Vrancea. Este poet, actor, prozator. În 1927 este funcționar al Institutului de Statistică. Urmează 1929-1032 Conservatorul de artă dramatică. Ca actor debutează în anul 1932 în trupa înființată de G.M.Zamfirescu, iar în poezie în **Bilete de papagal**.

Moare în 1978.

OPERA: **Întunecatul april** (1937); **Pe o gură de rai** (1934); **Poezii** (1966); **Trântorul** (1938); **Poeme** (1974); **Un dor fără saţiu** (1976).

Scanned with OKEN Scanner

FACHIR

Am înlemnit, spun,
la vederea cucului,
un cuc de pripas
pe la casele noastre.
Ce mai cuc sărac,
i-am văzut și fața
slăbită, sleită.
Eu cu jonglerii,
eu cu clovnerii
încerc să-l încânt
cu vânt cucu vânt
să-l distrez cu nimic
pe Fluieră - Vânt.

Frig în ochi îi arunc,
din ulcioare de cucută
îi dau să bea,
ulcioare de foc îi întind
pe pat de cuie îl culc,
fac din cuc un fachir,
lopeți de pământ
arunc peste el.
Și stele fumegânde
și jocuri crescânde...
Eu cu jonglerii,
Eu cu clovnerii.

(Din vol. **Un dor fără saţiu**)

APRECIERI CRITICE

"Privită în realitatea ei umană, în sensurile și sunetele ei poetice, creația lui Emil Botta este un înalt dialog existențial, cu infinite ipostaze, întrebări și confruntări între viață și moarte. Întreaga sa viziune este o imensă metaforă, în care viața și moartea se substituie una alteia, își schimbă prezențele, își amestecă sensurile. Poate că mijlocitorii cei mai frecvenți aici, între viață și moarte, sunt melancolia, visarea, neliniștea interioară, iar dincolo de ele, sau mai curând la temelia lor, este regretul, revolta că sufletul e muritor, iar viața nu este scutită de efemer."

Petru Comarnescu

"Emil Botta își exprimă încă o dată în **Un dor fără saţiu** (1976), și de data aceasta definitiv, nostalgia întoarcerii la existența eternă, infinită. Moartea e acum o "Doamnă cu toporaș" de care lumea se ferește ca de foc, baricadându-se în "refugii de beton". Poetul care, văzând-o ca pe o imagine a primăverii, a reînvierii, o cântă cu patimă, nu e de acord cu cei care nu văd decât toporul și, cuprinși de spaimă animalică, se lasă pradă lașității. El, stând cu o mână la frunte, se simte ca Dionisie Areopagitul:"Denis cel Scurt/ săracul martir,/ cel de cap scurtat". Spațiul poeziei e din nou o țară a umbrelor cu ciudate fantome. În Zarand e

strigătul unui Chezăraș Iulie, undeva doarme buimacul de odinioară...Dus-Pierde-Vară, la Palermo Bălcescu, pe Columna din forul roman dachii, în Apune-Soare "umbra de mândru bărbat" Petru Cercel, la Mărășești "divizii de oase". Dar Eminescu? Ce patimă a avut el, întreabă poetul pe "doctorul fantasmelor". "Eminescu se credea Eminescu", răspunde acela, "o patimă neînduplecată/ mai tare ca oțelul și cremenea".

Nimeni n-a cântat în poezie dragostea ca Emil Botta. Detestând femeia ascunsă sub fard, sclavă a poșetei ("regina platitudinii"), poetul îi preferă femeia capabilă de trăire a emoției până la autonimicire ("Niobe să fii/ mânjită de sânge"). Poezia face legătura între pământ și cer, e o zburătoare necunoscută către cetatea sacră a tuturor sfinților, ca **Primăvara** botticelliană, reamintind pe pământ paradisul. Aspirația către infinit se conjugă însă cu țintuirea în condiția de Pagliaccio a artistului, claustrat în turnul său de fildeș sub amenințarea timpului implacabil:

Turnul tău de fildeș
este cel mai frumos
de pe Terra!
Și acoladă și lanțuri

ca într-o pajiște
ca pe o colină.
Și nu am văzut
și nu mi-am dat seama

Și parcă m-a prins cu arcanul
Violetera
Și cântă cuci în odaie.
Aici în colibă

cum brăzdații obraji
obrajii mei de făină
se scurg
Vai ești Amurg...

Se poate spune că de la Blaga glasul poeziei românești nu a răsunat niciodată mai celest ca la Emil Botta".

Al. Piru

"Congruența interioară a universului său poetic, ce-l face pe Botta ușor de recunoscut în fiecare din versurile sale, este rodul asumării până la capăt, fără refugii și subterfugii, a unei neconcesive predestinări temperamentale, a pozei dar și a fatalității de poet damnat, de o arhetipală puritate a speței. Statornic, pe parcursul celor patru decenii câte s-au scurs între debut și ultima-i clipă, aceeași a fost fața pe care a arătat-o lumii."

Cornel Robu

Scanned with OKEN Scanner

GEO DUMITRESCU

(n.1920)

S-a născut la 18 mai 1920, în București. Este poet, traducător, eseist. Urmează cursurile secundare și Facultatea de Litere în București. Este redactor la **Almanahul literar** și **Gazeta literară**, apoi la **România liberă**. Debutează în anul 1939 cu poezie. În 1941 îi apare volumul de debut **Aritmetică** sub pseudonimul Felix Anadam.

OPERA: **Aritmetică** (1941); **Libertatea de a trage cu pușca** (1946); **Aventuri lirice** (1963); **Nevoia de cercuri** (1966); **Jurnal de campanie** (1975); **Africa de sub frunte** (1977); **Aș putea să arăt cum crește iarba** (1989).

LIBERTATEA DE A TRAGE CU PUȘCA

În groapa neagră, poate chiar într-un cimitir,
oamenii, prietenii mei înarmați, își ascultau propriile șoapte -
toți erau murdari, slabi, și patetici ca în Shakespeare,
își numărau gloanțele și zilele și nădăjduiau un atac peste noapte.

Atunci, a ieșit luna, fără cască, de undeva din bezna ghimpată;
dar oamenii n-au căzut cu fețele la pământ,
ci au aprins țigările, discutând despre libertatea de a trage cu pușca,
rezemați comod în groapa neagră sau poate pe câte o piatră de mormânt.

Sunt sigur că unul dintre ei eram eu -
de altfel, astăzi mi-am găsit în sertar, printre manuscrisele fel de fel,
pistolul meu ghintuit, cu douăzeci și patru de focuri,
cu care am participat la asediul Trebizondei, dacă nu mă-nșel.

Doamne, ce de isprăvi am mai făcut și-atunci!...
Ca un erou din Sadoveanu, eram viteaz și crud;
țin minte să fi ucis trei sute șaizeci de dușmani într-un asalt -
ah, răcnetele mele de mânie și triumf și-acuma mi le mai aud!...

La Waterloo eram cu bietul Bonaparte cabotinul,
rostandizând pe pragul unui veac;
viteaz şi inutil şi grasseiat la culme,
luptam şi-atuncea - ce era să fac?...

(Din vol. **Libertatea de a trage cu puşca**)

APRECIERI CRITICE

"În versuri liberate de orice constrângere, Geo Dumitrescu se autoportretizează cu teribilă dezabuzare, într-un ton decepţionist, care, nemaiîndrăznind să apeleze la lirism, se circumscrie în imagini diforme, ostentative:

Aici o să desenez inima
O gămălie de chibrit;
Aici creierul -
Un aparat sacru şi concret.

Burlescul e singurul calificativ care convine într-un caz atât de trist:

Aici în colţ am să-mi pictez gândurile -
O claie informă de rufe murdare... -

căci atari versuri trădează în fond intenţii serioase, o profesie de credinţă deloc neglijabilă.

Dacă am încerca să prindem într-o formulare "libertatea de a trage cu puşca", pe care autorul plachetei astfel numite şi-o propune, ar trebui să admitem din capul locului că, mărturisindu-şi intenţiile, Geo Dumitrescu renunţă cu mult curaj la poezie. El preferă, bucuros de libertatea ce şi-o proclamă ca o scuză anticipată, să verifice în clipele de lirism strict personal (un fel de neurastenie grafică). Fiindcă acest autor amar are conştiinţa modernităţii sale, pe care parcă o regretă, deşi îi îngăduie toate libertăţile, - coroborată cu aceea a actului poetic vetust:

Ar trebui să înalţ către o himerică iubită
Aceleaşi patetice, moi şi dulci lamentări.
Moartea ar trebui să-mi fie marea ispită
Şi să-mi facă din toate nimicurile întrebări."

Ion Negoiţescu

Libertatea de a trage cu puşca (1946) stă într-un prefăcut infantilism, într-o simulare a candorii, naivităţii şi inocenţei de domn Goe pe un ton numai în aparenţă serios, de fapt maliţios. Sentimentele, idealurile, marile teme lirice sunt persiflate şi caricaturizate, continuu ironizate. Potrivit fondului, stilul e de o familiaritate suspectă cu locuţiuni din limbajul curent: în definitiv, probabil, în fine, cu

siguranță, pe legea mea, Dumnezeu să mă ierte, Dumnezeu mi-e martor, ehe!
Suntem oameni inteligenți - ți-e mai mare dragul!...
Vom avea și noi să povestim de un război
frumos, mare, epopeic, nemaivăzut,
în care, ehe! am luat parte și noi!..."

Al. Piru

ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ

(n.1922)

Se naște la 26 aprilie 1922 în comuna Caporal Alexa, jud. Arad. Este poet, eseist, traducător. Este licențiat al Facultății de Litere și Filologie din Cluj. Între 1948-1955 este profesor în satul natal. Debutează în 1939 în **Jurnal literar**. Colaborează la **Viața românească, Universul literar.** În volum debutează în 1964.

OPERA: **Cartea mareelor** (1964); **Omul cu compasul** (1966); **Seminția lui Laokoon, Ipostaze** (1968); **Alter ego** (1970); **Versuri** (1972); **Ce s-a mai întâmplat cu două cuvinte** (1972); **Poezie și modă poetică** (1972); **Versuri** (1973); **Papirus** (1974); **Povești cum altele nu-s** (1974); **Orfeu și tentația realului** (1974); **Anotimpul discret** (1975); **Povestea celor zece frați** (1976).

Traduce din lirica universală - Friedrich Hölderlin, Pierre Emmanuel, Stephane Mallarmé, Gottfried Benn, Wolf Aichelburg, Roberto Sanesi etc.

MISTREȚUL CU COLȚI DE ARGINT

Un prinț din Levant îndrăgind vânătoarea
prin inimă neagră de codru trecea.
Croindu-și cu greu prin hățișuri cărarea,
cânta dintr-un flaut de os și zicea:
- Veniți să vânăm în păduri nepătrunse
mistrețul cu colți de argint, fioros,
ce zilnic își schimbă în scorburi ascunse
copita și blana și ochiul sticlos...
- Stăpâne, ziceau servitorii cu goarne,
mistrețul acela nu vine pe-aici.

Mai bine s-abatem vânatul cu coarne,
ori vulpile roșii, ori iepurii mici...
Dar prințul trecând zâmbitor înainte
privea printre arbori atent la culori,
lăsând în culcuș căprioara cuminte
și linxul ce râde cu ochi sclipitori.
Sub fagi, el dădea buruiana-ntr-o parte:
- Priviți, cum se-nvârte făcându-ne semn
mistrețul cu colți de argint, nu departe,
veniți să-l lovim cu săgeata de lemn!...
- Stăpâne, e apa jucând sub copaci,
zicea servitorul privindu-l isteț.
Dar el răspundea întorcându-se: - Taci...
Și apa sclipea ca un colț de mistreț.
Sub ulmi, el zorea risipite alaiuri:
- Priviți cum pufnește și scurmă stingher,
mistrețul cu colți de argint, peste plaiuri:
veniți să-l lovim cu săgeata de fier!...
- Stăpâne, e iarba foșnind sub copaci,
zicea servitorul zâmbind îndrăzneț.
Dar el răspundea întorcându-se: - Taci...
Și iarba sclipea ca un colț de mistreț.
Sub brazi, el striga îndemnându-i spre creste:
- Priviți unde-și află odihnă și loc
mistrețul cu colți de argint, din poveste:
veniți să-l lovim cu săgeata de foc!...
- Stăpâne, e luna lucind prin copaci,
zicea servitorul râzând cu dispreț.
Dar el răspundea întorcându-se: - Taci...
Și luna sclipea ca un colț de mistreț.
Dar vai! sub luceferii palizi ai bolții
cum sta în amurg, la izvor aplecat,
veni un mistreț uriaș, și cu colții
îl trase sălbatic prin colbul roșcat.
- Ce fiară ciudată mă umple de sânge,
oprind vânătoarea mistrețului meu?
Ce pasăre neagră stă-n lună și plânge?
Ce veștedă frunză mă bate mereu?...
- Stăpâne, mistrețul cu colți ca argintul,
chiar el te-a cuprins grohăind sub copaci.
Ascultă cum latră copoii gonindu-l...
Dar prințul răspunse-ntorcându-se: - Taci.

Scanned with OKEN Scanner

Mai bine ia cornul și sună întruna.
Să suni până mor, către cerul senin...
Atunci asfinți după creștete luna
și cornul sună, însă foarte puțin.

UN POET DESPRE EL ÎNSUȘI

1. Aș vrea să precizez că, acceptând să scriu aceste rânduri despre propria mea poezie **Mistrețul cu colți de argint**, încerc să ies din categoria autorilor care își explică și, implicit, își justifică opera, furnizând diverse date asupra genezei ei. Mi-ar plăcea să izbutesc a mă situa, față de această poezie, ca un simplu cititor, detașat de toate antecedentele ei extraliterare; mai mult - ca un critic și exeget. Pentru aceasta, voi încerca să citesc textul baladei ca și cum nu eu aș fi autorul ei, adică punând în paranteză tot ceea ce ține de planul de referință istorico-social (biografie, psihanaliză, idei estetice, proiect intențional etc.). Orice date de acest fel, producând informații asupra modului, timpului, împrejurărilor în care am compus poezia, aparțin sferei semnelor, dar nu țin de specificul literarității textului; ca atare, ele interesează istoria literară, dar nu critica literară propriu-zisă, deoarece nu constituie elemente ale unui spațiu literar orientat, adică ale unui ansamblu reglementat de legile unui sistem aparte, ci doar materiale cu caracter de informație: ele se situează în planul zero al valorii.

Fiind singurul care le deține, voi furniza, desigur, asemenea date informative; dar țin să subliniez că ele nu joacă, și nici nu trebuie să joace, nici un rol în procesul specific de apreciere critică a operei. Sistemul unui opere (în cazul de față, poezia **Mistrețul cu colți de argint**) formează un ansamblu de legi proprii, interne, care se structurează continuu în procesul activ al lecturii critice, proces-scriitură, care, la rândul său, își alimentează propria sa creativitate; cu alte cuvinte, el nu constituie o simplă etalare orizontală a unor date din planurile de referință (biografice, psihologice, estetice, ideologice etc.), ci un sondaj în structura literară a textului, o devoalare a formei-sens care-i asigură specificitatea și-i conține valoarea. Tot ce se leagă de confesiunea de atelier a autorului (când am scris poezia, ce m-a determinat, cum am compus-o, ce am "vrut să spun" etc.) nu formează, ca să zic așa, decât punga de cangur a operei: ea ține textul în lumina informației istorice, dar nu-i asigură deloc viața intimă, nu-i explică funcțiile, nu-i justifică existența axiologică.

Dubletul indisolubil formă-sens, care se evidențiază ca particularitate de limbaj într-un text literar, constă în proprietatea unui semnificat de a dura, adică de a se oferi unei cunoașteri infinite. Această cunoaștere infinită constituie viața estetică însăși a operei și se manifestă în procesul activ al lecturii critice. Orice

nouă exegeză pertinentă a unei poezii confirmă vitalitatea acesteia, relevând mereu valorile latente din text: o operă trăiește atâta timp cât în structurile ei verbale licăresc semnificații noi. Afirmând acestea, vreau să insist asupra rolului deosebit de important al actului critic de receptare adecvată a operei, singurul care identifică exact prezența valorii în text și, identificând-o, îi atribuie rolul oxigenului: nu acela de a arde, ci acela de a întreține arderea.

2. Scrisă cu mai bine de 34 de ani în urmă - la 4 iulie 1945, în Sibiu - poezia **Mistrețul cu colți de argint** reprezintă un text tipic pentru idealurile lirice care animau, în acel timp, "Cercul literar". Nu-mi mai amintesc exact dacă, la acea dată, cunoșteam sau nu articolul programatic al lui Radu Stanca despre **Resurecția baladei**, care avea să apară curând în "Revista Cercului literar". Dar ideile lui ne erau familiare tuturora, atât din nesfârșitele noastre discuții peripatetice pe străzile Sibiului, cât și din dezbaterile de la cenaclul nostru, care se țineau, de obicei, în casa profesorului Henri Jacquier. Țin minte însă că intenția mea, când am compus această poezie, a fost aceea de a realiza o îndoită exigență: pe de o parte, o structură dramatico-epico-lirică, de baladă, cu trei momente conflictuale urmate de un deznodământ final; pe de altă parte, un caracter simbolic al desfășurării lor, care să permită mai multe interpretări. Primul deziderat răspundea admirației mele pentru balada romantică germană (probabil că **Erlkönig** de Goethe a jucat, aici, un rol hotărâtor); dar el venea și ca o prelungire a interesului pe care l-am manifestat, încă din copilărie, față de poeziile lirico-narative ale lui Bolintineanu, Eminescu, Coșbuc. Al doilea deziderat, mai ambițios, se hrănea din lecturile mele franceze, care, pe vremea aceea, erau Baudelaire, Nerval, Verhaeren, Mallarmé, Valéry. Unii exegeți ai mei vor fi poate surprinși aflând că textul meu nu avea nici o legătură cu **Noapte de decemvrie** a lui Al.Macedonski, poet pe care nu l-am citit cu interes și plăcere decât mult mai târziu.

Nu sunt în stare să precizez cum am ajuns să "elaborez" subiectul poeziei - **situația poetică**, după expresia lui Radu Stanca, deși o foarte vagă impresie îmi spune că la baza lui s-ar afla o ilustrație orientală cu temă cinegetică; dar ce anume - nu știu. S-ar putea totuși să fi fost o sugestie livrescă, așa cum s-a întâmplat la geneza poeziilor **Trandafirul negru, Orologiul de gheață, Nunta, Forma omului, Acela-care-nu-se-teme-de-nimic** și altele din acea perioadă.

3. Forma definitivă a poeziei, apărută pentru prima dată în volumul **Omul cu compasul** (Editura pentru Literatură, București, 1966), diferă foarte puțin de versiunea tipărită în ultimul număr al "Revistei Cercului literar" (Sibiu, nr.6-8, 1945), care corespunde manuscrisului. Modificările, făcute îndeosebi în 1957 (an "de subsol", pentru mine, când mi-am revizuit o mulțime de poezii mai vechi din perioada sibiană), urmăreau, în principal, exigențe de natură prozodică (asigurarea alternanței rimei feminine și masculine în versurile fără soț și, respectiv, cele pare - criteriu formal nerespectat, de altfel, integral pe tot parcursul textului), com-

Scanned with OKEN Scanner

poziţional-simbolică (marcarea gradaţiei celor trei momente dramatice, prin utilizarea unor elemente de reprezentare care să sporească, treptat, emoţia şi semnificaţiile: **fagi - ulmi - brazi, săgeată de lemn - de fier - de foc, iarba - apa - luna**) şi expresivă.

Comparaţia între forma definitivă din 1957 şi versiunea iniţială, între vv. 17 şi 44 (**Sub brazi, el dădea buruiana-ntr-o parte:/ Priviţi cum se leagănă galben, stingher,/ mistreţul cu colţi de argint, nu departe./ Veniţi să-l lovim cu săgeată de fier./ - Stăpâne, e luna sclipind sub copaci,/ zicea servitorul privindu-l isteţ./ Dar el răspundea întorcându-se: - Taci!/ Şi luna sclipea ca un colţ de mistreţ./ Sub fagi, el ţintea un tufiş lângă trunchi:/ - Priviţi cum se-nvârte verzui, ca-ntr-un joc,/ mistreţul cu colţi de argint, în genunchi./ Veniţi să-l lovim cu săgeată de foc./ - Stăpâne, e apa jucând sub copaci,/ zicea servitorul zâmbind îndrăzneţ./ Dar el răspundea întorcându-se: Taci!/ Şi apa sclipea ca un colţ de mistreţ./ Sub ulmi, el fugea printre tufe zglobiu:/ Priviţi cum se mişcă prin iarbă cu teamă/ mistreţul cu colţi de argint purpuriu./ Veniţi să-l lovim cu săgeata de-aramă./ - Stăpâne, e vântul bătând sub copaci,/ zicea servitorul zâmbind cu dispreţ./ Dar el răspundea întorcându-se: - Taci!/ Şi iarba sclipea ca un colţ de mistreţ./ Dar, vai! într-o seară, când sta alinat,/ privind în izvoare luceferii bolţii,/ veni un mistreţ uriaş, argintat,/ şi-l trase pe jos sfâşiindu-l cu colţii**), poate să aprecieze, astăzi, oportunitatea acestor modificări. În treacăt, mă simt dator să spun că regretatul meu prieten, criticul Ovidiu Cotruş, mi-a reproşat versul al treilea, care, după părerea lui, ar fi mai puţin realizat în forma sa definitivă decât în versiunea iniţială (**călcând cu piciorul desişul, cărarea**)... În rest, schimbările operate în text sunt exclusiv de amănunt: v.14 (**Mai bine s-abatem, în loc de Veniţi să cunoaştem**), v.13 (**frunze, în loc de arbori**), v.13 (**trecând, în loc de mergând**), v.16 (**ce râde, în loc de din arbori**), v.47 (**neagră, în loc de mare**), v.48 (**veştedă frunză, în loc de frunză uşoară**). La început, vv.49-50 aveau forma următoare: - **Stăpâne, mistreţul cu colţi de argint,/ chiar el te-a cuprins, năvălind sub copaci,/ S-aude şi-acuma cumplit grohăind.**

Am impresia că examinarea acestor transformări denotă o limpezire a sensurilor discursului: gradaţia nu mai e lăsată la voia întâmplării, ci orientată ascensional cu ajutorul unor elemente naturale, de reprezentare, ce indică urcuşul geografic (**fagi - ulmi - brazi**), căruia îi răspunde, prin contrast, reacţia servitorului (**isteţ - îndrăzneţ - cu dispreţ**) sau sporirea efortului de urmărire a vânatului (**săgeată de lemn - de fier - de foc**). Trecerea de la forma neârticulată (**săgeată**) la cea articulată (**săgeata**) intenţionează o potenţare magică a obiectului, cu consecinţe în planul interpretărilor simbolice. După cum variantele din vv.47-48 tind să sublinieze caracterul funest al deznodământului.

4. Există un grad zero al lecturii simbolice, la care **Mistreţul cu colţi de argint** poate fi citit ca un simplu episod de vânătoare, ca o baladă cinegetică. Perfect adecvată unei asemenea "interpretări", metoda structuralistă e capabilă, aici,

să-şi epuizeze "obiectul". La nivel verbal, ea va pune în lumină un lexic specific (**vânătoare, codru, goarne, copoi** etc.), formule apelative de gen (**Veniţi să vânăm** etc.) în care domină adhortativele. O preferinţă marcată pentru gerunziu contrapune timpurilor trecute ale naraţiunii (imperfectul şi perfectul simplu) un fel de prezent istoric. La nivel sintactic, se va evidenţia suprapunerea frazării şi prozodiei: deşi neîntreruptă, desfăşurarea verbală "se decupează" în strofe, datorită mai ales recurenţelor: începuturi de vers, refrene-rimă, aliteraţii etc. La nivel compoziţional, acţiunea are **tempo** de ritual gradat, de la un **exergum** spre un final închis, prin intermediul a trei momente (în care conflictul e potenţial) încoronate de un final (în care conflictul e real). Atitudinea naratorului se menţine obiectiv-indiferentă până la versul 41, când o exclamaţie-avertisment rupe echilibrul expozitiv. Compoziţia face corp comun cu descrierea şi naraţiunea; astfel, cele trei elemente de gen (dramaticul, epicul, liricul) converg în sinteza baladescă. Din punct de vedere prozodic, se remarcă utilizarea cezurii după silaba a 5-a: versul e tăiat în două emistihuri inegale (deşi, ca metrică, el corespunde celui din **Mortua est: Făclie de veghe pe umezi morminte...**), procedeu mai rar în poezia noastră. Alternanţa rimei masculine şi feminine subliniază deopotrivă precipitarea acţiunii şi trecerea de la un protagonist la altul; ea încetează în "strofele" de confruntare directă între prinţ şi servitor (unde rima e exclusiv masculină), care se divulgă astfel ca zone de ruptură ale discursului. La nivelul semnificaţiilor, interpretarea are o singură margine de joc, aceea care vizează cele trei momente conflictuale în gradaţie: oare "viziunile" prinţului sunt reale sau doar un delir al imaginaţiei sale? În primul caz, protagonistul apare ca un erou temerar, victimă a propriei cutezanţe; în al doilea caz, el rămâne un simplu visător, un fantast doborât la cea dintâi confruntare cu realitatea.

5. Pe treapta următoare încep lecturile simbolice. Prima ce se impune este aceea care, refuzând să vadă în protagonişti diverse simboluri tradiţionale - particulare anumitor culturi -, procedează prin generalizare: prinţul ar fi omul, în general; mistreţul - o imagine a idealului; vânătoarea - un act existenţial al realizării de sine. Balada se încarcă, astfel, de o atmosferă tragic-optimistă (în măsura în care deznodământul e văzut ca atingere a idealului, ca împlinire a sensului vieţii) sau tragic-pesimistă (în caz că moartea prinţului e privită ca un eşec, fie ca o jertfă necesară pe parcursul teleologic). O asemenea lectură ar insista asupra implicaţiilor de ordin etic: virtuţile prinţului (curaj, perseverenţă, "vizionarism", noblеţe de caracter, spiritualitate etc.) vor fi puse în contrast cu pragmatismul "naturalist" al servitorului, luminând rolul educativ-formativ al operei. Diverse consideraţii istorico-sociale, chiar ideologice, îşi pot afla argumente în text: sub statutul moral al personajelor se poate citi un statut social, datat istoriceşte. În felul acesta, poezia apare ca o **baladă simbolică a existenţei (superioare) tragice.**

6. Valorile simbolice care pot fi acordate protagoniştilor, precum şi semni-

Scanned with OKEN Scanner

ficațiile care pot fi atribuite baladei **Mistrețul cu colți de argint** depind, în primul rând, de interpretarea dată actului în care se află angajați eroii, de sensul acordat acțiunii de **a vâna**, ca atare. Aproape în toate culturile vechi, vânătoarea este privită ca un **act ritual cu finalitate spirituală**: a urmări vânatul înseamnă a căuta o treaptă superioară de existență, a urmări un ideal spiritual. Pentru indienii din America de Nord, goana după pradă simbolizează drumul care duce spre Marele Spirit; în China cea veche, consumarea animalelor emblematice sporește virtuțile Împăratului; la vechii egipteni, uciderea hipopotamului, de pildă, îmbrăca un caracter magico-religios: ea reprezenta fie sporirea și asigurarea ordinii divine prin omorârea animalelor monstruoase, simboluri ale haosului, fie distrugerea forțelor negative, care persistă în lume, după cum făcea zeul cel bun, Horus; în Africa de Nord, anumite triburi consideră vânătoarea ca o desacralizare rituală a câmpurilor, în vederea aratului: fiarele simbolizează manifestările invizibilului. Am furnizat aceste date pentru a arăta că balada mea poate fi plasată în oricare din asemenea culturi arhaice și deci interpretată în funcție de simbolica respectivă.

Dar vânătoarea poate să capete și o valoare simbolică negativă: ea devine atunci un viciu al lui Dionysos-Zagreus, Marele vânător, personificare a nesațiului în voluptățile simțurilor, a goanei după satisfacții imediate și trecătoare.

Într-o viziune pur laică, **Mistrețul cu colți de argint** poate fi socotită ca un ritual civilizatoriu: în acest caz, prințul devine exponent al regalității potențiale, un viitor monarh care încearcă să-și exercite prerogativele firești de instaurare a ordinii, aflându-și moartea în lupta cu forțele oarbe ale haosului natural. Treptele ascensionale ale vânătorii, ca și instrumentele cu care este realizată, participă astfel la o simbolică proprie: ele vizualizează **istoria însăși a vânătorii**, de la treapta ei primitivă (săgeata de lemn) la cea modernă (săgeata de foc).

7. Într-o perspectivă pur spiritualistă, balada oferă suficiente elemente pentru a fi citită ca un **ritual al inițierii**. Scenariul epic, gradația ascensională, "delirul" aparențelor înșelătoare care-l solicită pe prinț, "proba" diverselor arme (de lemn, de fier, de foc) - toate acestea indică treptele ce trebuie să fie parcurse de orice novice în procesul de maturizare spirituală. Replicile servitorului nu sunt decât "ispitele" cu care realitatea imediată, materială, încearcă să-l abată din drum. Imaginile neverosimile ale vânatului măsoară forța interioară a viziunilor sale, din ce în ce mai pure, mai elevate, dar și mai terifiante, mai nimicitoare: mistrețul urmărit (cel "cu colți de argint") și mistrețul care-l ucide cel "uriaș, argintat") nu mai sunt una și aceeași fiară (decât pentru vederea "oarbă" a servitorului, care e un profan): cel dintâi simbolizează Absolutul libertății spirituale, meta- și polimorfic, niciodată atins, intrarea în domeniul marilor Mistere; celălalt e un animal real, simbol al accidentului concret, limita tragic-necesară a condiției umane. Căci durata "vânătorii" acoperă tot spațiul vieții.

În același timp, balada poate fi citită și invers, ca **ritual al unui act profanator (sau uzurpator)**. Totul depinde de ce anume "vedem" în mistreț. În general,

simbolistica mistreţului este de ordin negativ: acest animal figurează, de obicei, ignoranţa şi patima, pornirile bestiale, dezmăţul. Dar o veche tradiţie hiperboreană a mitului ni-l prezintă ca un simbol al autorităţii sacerdotale (druizii şi brahmanii trăiau retraşi în codri), al curajului şi temerităţii (Japonia); simbolismul său capătă un caracter negativ abia o dată cu apariţia creştinismului. Vânătoarea de mistreţi a fost adesea privită, în Grecia şi Galia, ca o imagine a puterii spirituale în luptă permanentă cu forţele temporale, ale statului laic. În India, mistreţul e asimilat cu Vişnu, care se înfundă în pământ pentru a atinge piciorul stâlpului de foc al lumii; în Japonia, el este un animal zodiacal, apărător al tronului; la celţi, mistreţul e ca druidul: trăieşte în pădure, se hrăneşte cu ghindă şi jir, are în jur nouă purcei şi scurmă pământul la tulpina mărului, arborele imortalităţii; carnea lui constituie o hrană sacrificială ce se consumă la marele ospăţ de la 1 noiembrie; marele preot Cian se transformă întotdeauna în porc druidic pentru a scăpa de urmăritorii săi. Mistreţul simbolizează "**sacerdotul** în luptă cu regalitatea într-o epocă de decadenţă spirituală".

E posibilă, aşadar, o lectură care să facă din prinţ un simbol al regalităţii necoapte, al tinereţii dornice de putere, pornind la o luptă ambiţioasă de instaurare prematură pe tron; sau, dacă ne referim la conflictul dintre sacru şi profan, un simbol al puterii seculare, lumeşti, în plin proces de uzurpare a prerogativelor sacerdotale.

8. În fine, **Mistreţul cu colţi de argint** a fost citit şi ca o artă poetică. E posibilă o asemenea interpretare? În lumina ei, prinţul ar fi un simbol al creatorului (poetul), iar tribulaţiile sale cinegetice ar reprezenta ceea ce se numeşte azi, într-un anume jargon critic, **l'errance de l'écriture**. De aici, două lecturi concurează, cu şanse egale. În una, Opera este egală cu himera (multiplele apariţii contradictorii ale mistreţului), urmărită o viaţă întreagă, a poetului: acesta moare, până la urmă, ucis de o operă oarecare ("un mistreţ uriaş, argintat"), care nu se ştie niciodată dacă este într-adevăr Opera ideală însăşi. În cea de a doua, conflictul se arată a fi între idealitatea operei (lirice), figurată prin caracterul "fictiv", imaginar, al viziunilor prinţului, situate într-un spaţiu mereu mai eterat, de o parte, şi realul ca atare, în toată materialitatea lui concretă şi grosolană (prezicerile servitorului): tragicul creaţiei lirice ar consta în faptul că realul, ca atare, în "grosimea" lui materială, cum ar zice Mallarmé, nu încape în Operă, sau - dacă vrem neapărat să-l încorporăm în ea - o ucide, ucigând (artistic vorbind) pe autor. Am dezvoltat aceste idei în cartea mea **Orfeu şi tentaţia realului** (Editura Eminescu, 1974).

Ştefan Augustin Doinaş

Scanned with OKEN Scanner

APRECIERI CRITICE

"Sinteză personală e, sub toate aspectele, și poezia lui Ștefan Augustin Doinaș. Poet de excepție, prin orizontul său cultural și prin disponibilitățile lui lirice. Comparabil cu Ion Pillat și cu Al.Philippide, **Homo aestheticus**, ca și aceștia. Intuind frumosul și în paginile lui Hölderlin și în ale lui Mallarmé, și în versurile lui Rubén Dario și în acelea ale lui Roberto Sanesi. Regăsindu-se pe sine însuși într-una sau alta dintre ipostaze. Ca vârstă, ca atitudine, ca structură umană. Tălmăcind se autodefinește, în descifrarea câtorva "sunete fundamentale", deopotrivă specifice și tipice, ale unei geografii spirituale umaniste prin vocație, prin memorie, prin permanența miturilor, prin nevoia de a aproxima neîncetat esențele. Observând că "alfabetul poetic" e alcătuit din infinite "alfabete poetice", tributare, prin rudenie, unele altora, în misteriosul joc natural al eternei "ars combinatoria". Alfabete pe care eseistul Doinaș caută să le deslușească în scriitura unor veritabile "repere" românești sau străine, nume de referință în aventura multimilenară a Poeziei. Capi de serii. Creatori de mode. Ei înșiși, o vreme, învățăcei la diverse școli, spre a se găsi apoi în situația deschizătorului de drumuri, a celui ce oferă, spre reflecție, noi interogații și, spre cuprindere, noi moduri de reprezentare, prin cuvânt, a condiției umane. De unde tentativa traducătorului și a comentatorului de a înțelege, în accepția pascaliană, valoarea geometrică și finețea execuției verbale a discursului, de a-i afla echivalența, prin empatie și prin rostire. De a-l integra, prin asimilare, în propriul alfabet. Ceea ce Ștefan Augustin Doinaș realizează cu sensibilitatea unui neoclasic pentru care semnul vibrației emoționale nu stă însă numaidecât în stima temelor antice, în respectul codului horațian, în cultul rațiunii, în mesajul literar al celor vechi și înțelepți. Neoclasicismul său, ca și al lui Pillat, constă în capacitatea de a refuza univocul, de a-i recunoaște actuali în durată pe toți cei ce rămân voci de semnificație, indiferent de timp și loc. Dante, Petrarca, Eminescu, Valéry, Benn, Eluard, Blaga, Arghezi, Barbu și alții, asupra cărora Doinaș exprimă opinii dintre cele mai pertinente, sunt contemporani în clasicitate. Fiecare îmbogățind și gama și paleta lirismului cu audiență universală. Martori ai unității în diversitate, actori exponențiali în uluitorul spectacol-recital al omenirii, traversat, epocă de epocă, de personaje în verbul cărora (actori și spectatori) ne împlinim propriul nostru alfabet."

Aurel Martin

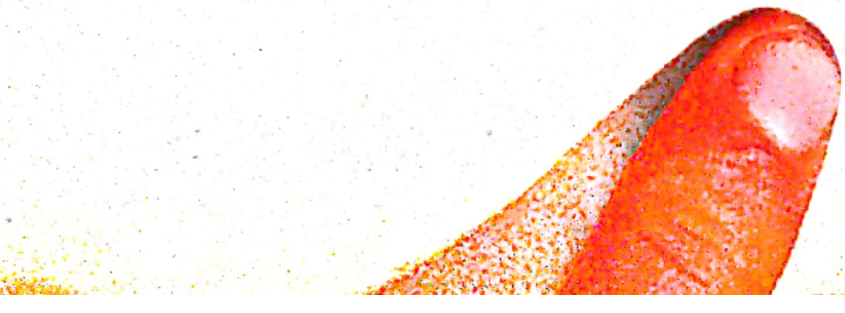

Scanned with OKEN Scanner

ION CARAION (Stelian Diaconescu)

(1923-1983)

Poet, eseist, traducător.

S-a născt la 24 mai 1923, la Ruşcărăţ, jud. Buzău. Termină liceul la Buzău în 1942; în anul următor devine student la Facultatea de Litere şi Filosofie din Bucureşti. Între anii 1942-1944 este redactor la **Timpul** şi **Ecoul**, iar după anul 1964, la revistele **Ramuri**, **Gazeta literară** şi **România literară**.

Debutează în anul 1940 la **Curentul literar.**

În anul 1980 părăseşte România şi moare în străinătate în anul 1983.

A fost distins cu Premiul de poezie "Forum"(1945); Premiul pentru traduceri ale Uniunii Scriitorilor(1968); Premiul Academiei Române pentru poezie (1969).

OPERA: **Poezie: Panopticum** (1943); **Omul profilat pe cer** (1945); **Cântece negre** (1947); **Eseu** (1966); **Dimineaţa nimănui** (1967); **Necunoscutul ferestrelor** (1969); **Cârtiţa şi aproapele** (1970); **Deasupra deasuprelor** (1970); **Cimitirul din stele** (1972); **Selene şi Pan** (1971); **Munţii de os** (1972); **Frunze în Galaad** (1973); **Poeme** (1974); **Marta, fata cu poveştile în palme** (1974); **O ureche de dulceaţă şi o ureche de pelin** (1976); **Lacrimi perpendiculare** (1977); **Interogarea magilor** (1978).

Eseuri: Duelul cu crini (1972); **Enigmatica noblețe** (1974); **Pălărierul silabelor** (1976); **Bacovia - sfârşitul continuu** (1977).

Traduceri: Edgard Lee Masters, **Antologia orăşelui Spoon River** (1968); Pierre Emmanuel, **Poeme** (1972); **Cinci poeţi romanzi** (1972); **Masa tăcerii, simpozion de metafore la Brâncuşi** (1970).

FÂNTÂNĂ

Din grădina cu fructe şi păsări aleg adjectivele
din adjective scot fluturi
din fluturi - culori
din culori, pasiuni care se cocoaţă pe călueei de lemn
din călueeii de lemn ies retorii şi dansatoarele
din dansatoare coboară substantive în saci, în cârji, în propoziţiuni
care c-o obsesie, care c-o abstracţie, care c-un pepene

pepenii cad pe jos
și tot amurgul dintr-o dată, dintr-o dată
se face verbe, adverbe, proverbe
ca o flotă pe mare
ca o flotă pe două mări
plină de sculptori, de pălării și de civilizații
din care morții scot adjective
din care adjectivele scot o grădină cu fructe și cu păsări de aluminium
și asta mă mâhnește, Horațiu.

(Din vol. "Dimineața nimănui")

APRECIERI CRITICE

"Experiențe de limbaj adesea ingenioase, alături de expresia clasică, câteodată impecabilă, ne întâmpină în volumele următoare (**Eseu**, 1966; **Dimineața nimănui** (1967); **Necunoscutul ferestrelor** (1969); **Cârtița și aproapele, Deasupra deasuprelor** (1970). Selectate și sporite cu inedite în **Selene și Pan, Cimitirul din stele** (1971); **Munții de os** (1972); **Frunzele în Galaard** (1973); **Poeme** (1974); **Lacrimi perpendiculare** (1978), ce impun în poezia românească un teritoriu singular, destinul unui poet sarcastic convulsiv, vulnerat de nedreptăți (a fost chiar condamnat la moarte), protestând cu violență împotriva violenței, izolat într-un univers de angoase, parcurgând o teribilă dramă existențială, de unde o stare generală de febră și apelul la un absurd formular hilar, din când în când cu superbe metafore («Două leziuni erotice: ochii», «Aceste mici invenții: cuvintele...»)."

Al. Piru

"Dacă la Lucian Blaga sentimentul pustiului se proiecta mitic și expresiv într-o perpetuă apocalipsă, la Ion Caraion pustiirea nu mai găsește de cuviință, ba chiar refuză sau pur și simplu e neputincioasă, să se convertească în fior metafizic și eschato-logic (convertirea care e un alt mod de mântuire prin poezie), încât obosită, exasperată, se traduce cel mult în expresia lingvistică a dezaprobării, a contestării, într-un fel de nihilism bârfitor-sarcastic."

Cornel Regman

"Ion Caraion este un poet vizionar cu fugerări ce anulează poemul din care irump, deoarece se dovedesc prea puternice pentru substanța lui adeseori precară; străduința lui trebuie să meargă spre organizarea vizionară în integralitatea poemului."

Ion Negoițescu

Scanned with OKEN Scanner

"La încercarea de a o clasifica, atașând-o unei școli sau tendințe anume, totul protestează - țipă și plânge - în această poezie care, dacă aduce aminte de ceva, de viață aduce aminte. Ion Caraion este poetul cel mai refractar formulelor definitive, încadrărilor didactice și cel care a manifestat o deschidere limitată spre formele vieții înseși, privindu-le ca atare, în toată desfășurarea contradictorie, în tot amestecul și indiscreția lor, cu tot răul și binele, abjecția și frumusețea lor, fără să se întrebe vreodată dacă au sau nu ce căuta aici, dacă prezintă sau nu un coeficient liric."

Lucian Raicu

"Cu cât un poet este mai original, cu atât dificultatea de a-l situa într-o anume constelație literară crește. Ion Caraion ne oferă în această direcție un exemplu cât se poate de elocvent și volumul **Lacrimi perpendiculare** întărește afirmația noastră.(...) Ispita raportării la anumite direcții noi literare ale veacului stăruie și își află o justificare mai serioasă, pentru că Ion Caraion dovedește o rară cultură poetică."

Ov.S. Crohmălniceanu

"**Lacrimi perpendiculare** ale lui Ion Caraion sunt cele mai bărbătești cu putință, emanația unui suflet de neînfrânt, plânsul său are vigoare morală, este mărturia unui spirit neînfricat. Se poate cita aproape de oriunde, efectul, dincolo de formulă și stil, este același.

O poezie de esențialități, de concluzii scurte, tăioase și alternativ, o poezie de mari încărcături metaforice și de nesfârșită inventivitate imaginistică. Sentințele de maximă concentrare fulgeră în lirica lui Ion Caraion peste întinsele domenii ale lexicului dezvoltat, în continuă, abundentă proliferare."

Lucian Raicu

Scanned with OKEN Scanner

A.E. BACONSKI

(1925-1977)

S-a născut la 16 iunie 1925, la Cofe - Hotin. Este poet, eseist, prozator, traducător. În 1946 absolvă liceul la Râmnicu-Vâlcea. Face studii de drept la Cluj. Este redactor la **Almanahul literar** și la **Steaua**. Debutează în **Tribuna nouă** la Cluj, în 1945. Volumul de debut **Poezii** apare în 1950.

Încetează din viață la cutremurul din 4 martie 1977, în București.

OPERA: **Poezii** (1950); **Copiii din Valea Arieșului** (1951); **Cântece de zi și cântece de noapte** (1954); **Itinerar bulgar** (1954); **Două poeme** (1956); **Dincolo de iarnă. Pasteluri** (1957); **Fluxul memoriei** (1957); **Călătorii în Europa și Asia** (1960); **Imn către zorii de zi** (1962); **Poeți și poezie** (1963); **Versuri** (1964); **Fiul risipitor. Poezii** (1964); **Echinoxul nebunilor și alte povestiri** (1967). **Cadavre în vid. Poezii** (1969); **Panorama poeziei universale contemporane 1900-1950** (1972); **Botticelli** (1975); **Remember. Fals jurnal de călătorie**, vol. I-III (1977); **Corabia lui Sebastian. Poezii și anti-poezii** (1978).

FLUXUL MEMORIEI

I

Din câte se-ntâmplă nu pot să uit nimic,
Chiar dacă ochiul palid al lunii mă îmbie;
Ca arborii din iarna cețoasă mă ridic
Și-mi scutur amintirea - zăpada mea târzie.

II

Cu zbor de păsări, anii se reîntorc din zare.
Îi recunosc - și totuși ce mulți sunt anii mei,
Sau poate că sunt anii pierduți de fiecare,
Care-mi apar în preajmă, obositori și grei...
Eu nu gonesc pe nimeni, ci-mi clatin umbra doar
Și-ascult, ascult o voce din timp care-mi tot spune

Că prima tinereţe, cu fructul ei amar,
A ars pe câmpuri goale şi s-a făcut cărbune.
A fost incendiu mare - şi dacă azi mai sunt,
E că sub cerul ţării ursit am fost să stărui
Şi să colind pe drumuri şi să trezesc, cântând,
Mareea amintirii spre ţărmul fiecărui.

III

Timpul trecut nu-i nimeni să-l poată învia,
Chiar dacă-mi vine poate să strig în gura mare:
- Ani rătăciţi, eu nu v-am trăit!
Prin viaţa mea
Parc-aţi trecut odată ca ploile cu soare.
Ieşiţi din ceaţa mării pustii, ieşiţi din ceaţă
Ca nişte porturi albe din Sudul însorit!
Ieşiţi din ceaţă, nu v-am trăit, ieşiţi din ceaţă,
Ani rătăciţi!
Dar anii s-au stins, s-au risipit,
S-au dus cu glasul frunzei, cu apele, cu iarba...
Aceste păsări sure sunt numai amintiri -
În pieptul toamnei, codrul roşcat îşi lasă barba
Şi semne-mi fac din zare mestecenii subţiri.

IV

Dar strigătul rămâne înăbuşit în piept.
Nu chem pe nimeni - toate aşa au fost să fie -
Nu mi-a fost scris să caut, să cer şi să aştept
Şi-oricât de mare-i, timpul nu mi-e icoană mie.
Au alţii astăzi vârsta pe care o aveam
Când delira războiul, au alţii astăzi anii -
Ei seamănă cu merii ce-mi înfloresc la geam
În nopţile bătrânei Transilvanii.
Îmi place câteodată să mă privesc în ei,
Şi-atunci din nou războiul îmi reînvie-n minte
Şi cineva-mi şopteşte din nou de anii mei,
Striviţi odinioară sub lava lui fierbinte.
Şi înţeleg atuncea că primăvara mea
Nu s-a topit zădarnic în ploile de zgură -
Şi înţeleg atuncea că primăvara mea
Mi-a împlântat în suflet şi dragoste, şi ură.

Scanned with OKEN Scanner

V

Ard gândurile-n febra acestor amintiri,
Și-n piept acum zvâcnește puterea noastră nouă.
Stau ca un paratrăsnet pe marile clădiri,
Spre fulgerele nopții cu brațele-amândouă.
E-atât de bine să trăiești aici!
E-atât de bine singur să rătăcești prin țară,
Prin codri, prin orașe, prin sate mari sau mici
Acolo unde viața nicicând n-o să dispară.
E-atât de bine să rostești târziu:
- Orașe mari și câmpuri tăcute, noapte bună!
S-a desfrunzit copacul mare-al nopții,
Frunze de aur - stelele
Dorm legănându-se lin
Pe fața lucie
A marilor lacuri vulcanice.
Și-apoi dimineața pe șantiere,
Să auzi cum renaște-n beton
Străvechea noastră țară de păstori -
Și să te pierzi cântând,
În forfota imenselor construcții...

VI

Din câte se-ntâmplară, nu pot să uit nimic -
Dar viața mea e încă departe înainte.
Păsări de miazăzi, cu voi despic
Și eu văzduhul.
Iată, nu-mi mai aduc aminte.
Dormiți adânc în suflet, voi, glasuri de demult,
Imagini din războaie, dormiți ca-n templul mării
Epavele de fosfor.
Nu vreau să vă ascult,
Sus pe covertă-mi place, s-ascult corăbierii.
Dormiți în suflet dureroase amintiri,
Cum dorm în scoici marine furtuni și naufragii
Tu, vânt de primăvară ce-n pieptul meu respiri,
Adu-mi din codri frunza ce stăpânește fagii,
Adu-mi albastrul clopot al apelor ce cresc
Și șoaptele din ierburi și tremurul luminii,

Și-n nopți când mă absoarbe edenul câmpenesc,
Vreau somnul alb pe care-l poartă crinii.
Țară de mai, durerea s-a risipit în rouă -
O, patimă de viață ce-n pieptul meu respiri!

(Din vol. **Fluxul memoriei**)

APRECIERI CRITICE

"Un poet de mare talent și un virtuoz, a cărui operă a început să pară din pricina "realismului" ce se practică și se gustă din ce în ce mai mult în ultima vreme ușor desuetă, calofilă, ca și, dealtminteri, aceea a lui Dimov, este Anatol E. Baconski. (...)

Nouă, îndrăzneață pentru timpul când a fost scrisă, este poezia de dragoste a lui A.E. Baconski din **Fluxul memoriei**. Apelul la natură reia firul eminescian în imagini cu totul noi, moderne, cu ecouri ce pot trimite însă la suavități de Renaștere."

Ion Rotaru

"Poemele cele mai frumoase din această fază de regăsire a lirismului sunt cele de natură erotică. Ciclul **Seara erotică** din volumul **Fluxul memoriei** arată o senzualitate fină și un gust decis de a implica iubirea în mișcările insesizabile ale materiei. **Nud de primăvară** transcrie pe Manet în tonuri estompate, diminuează elementul de provocare și întărește sugestia corespondențelor profunde. Iubirea face să clocotească sevele tinere în arbori și să murmure izvoarele:

"Doarme în liniștea câmpului goală,
Întinsă, ușor aplecată pe umărul drept -
Ghioceii se-nalță lipindu-și urechea de sâni
Ca să-i asculte cântecul inimii.

Floare de umbră, floare de lumină,
Noaptea așază pe coapse, pe pântecul plin -
Prin pletele negre vântul alunecă singur
Ca prin ierburi cu arome amare.

Și câmpul clocotește de sevele tinere,
De sevele tinere, de sevele tinere cântă pâraiele
Și plantele cresc în jurul ei noaptea
Înfiorate de atingerea pulpelor goale.

Iar de căldura trupului, florile
Și-au deschis ochii umezi - deși e departe
Clipa când soarele răsărind va zvânta
Lacrimile mari ce le sclipesc printre gene."

Ecourile mitului orfic se topesc în ritmurile cântecului sentimental, poezia regăsește muzica și devine o confesiune pură, de o mare frumusețe:

"Trupul tău gol a început să cânte
Deși nu l-a atins nici un sărut
Numai lumina ca o ploaie dulce
În falduri străvezii s-a desfăcut.

Cântecul lin vibrează-n încăpere,
Pașii mei singuri au trecut arar,
Șoaptele ne-au rămas ca-n scoici de mare
În florile acestea din pahar.

Acum sunt toate ca-ntr-un somn încet,
Un cântec doar aud, fără cuvinte,
Un murmur în lumina dulce-a zorilor
Trupul tău gol a început să cânte."

Nu trec neobservate tonurile de romanță, claritatea înșelătoare a acestor versuri, abia complicata jale eminesciană trecută prin dezabuzările, amărăciunile moderne."

Eugen Simion

Scanned with OKEN Scanner

LEONID DIMOV

(1926-1987)

S-a născut la 11 ianuarie 1926, la Ismail. Este poet. În 1944 își ia bacalaureatul la Liceul "Sf. Sava" și se înscrie la Facultatea de Litere și Filozofie. Urmează Institutul Teologic, Facultatea de Filosofie și de Biologie. Debutează în 1964, la **Viața Românească**, iar în volum în 1960 cu **Versuri.**

Se stinge din viață în anul 1987.

OPERA: **Versuri** (1966); **Pe malul Stixului** (1968); **7 poeme** (1968); **Carte de vise** (1969); **Semne cerești** (1970); **Eleusis** (1970); **Deschideri** (1972); **ABC, Poeme** (1973); **La capăt** (1974); **Litanii pentru Horia** (1975); **Dialectica vârstelor, Poeme** (1977); **Texte** (1980); **Tinerețe fără bătrânețe** (1978); **Veșnica reîntoarcere** (1982).

POEMUL ODĂILOR

Ca seria spre fund să fie calmă
Sunt scoase ușile din loc în loc.
Adună-ți umerii cei reci sub palmă
Rămâi alături, să privim din toc.

E verdele grădinii primăvara
Înviorat cuminte, din brocart,
Și scoica venusină cu ghitara -
Închisă-n ea de-un Odiseu de cart,

E purpura adâncă-n draperie
Cu fluturi de email în cute-ascuns
Și mantii de prelați plecați să fie
În reci bazilici de pontife unși,

E galbenul spătarelor de jețuri
Cu bumbi albaștri în rețea dispuși,
Din glastre cafenii când suie cețuri
Și scârțâie-n peizaje cărăbuși,

Scanned with OKEN Scanner

E capa de mătase violetă
Nepăsător răsfrântă pe sofa,
Când așteptarea înlemni, secretă,
Capacul cu păstori, de besactea.

Este sideful spart peste platouri
Adus de caravele din ocean,
E-un alb veșmânt înăbușind ecouri
Din catedrale, la sfârșit de an,

E marele chivot portocaliu
Cu sfinți în sânge presărate în stea
Și poartă-n miez. Mâneru-i negru-l țin
Din răsputeri: îl trage careva,

E ultima în care apoi, zac
Culorile din fiece odaie.
O scenă de irozi cu vârcolac
Împreunarea lor, în mijloc, taie.

(Din vol. **7 poeme**)

APRECIERI CRITICE

"La doi ani după debut, Leonid Dimov publică două cărți noi (**7 poeme** și **Pe malul Stixului**), iar în 1969 făcea să apară o carte cu viziuni programatic hipnogogice: **Cartea de vise**. Cu acest volum, onirismul capătă un sens mai precis, cât de precise pot fi aceste **decompoziții** în care planurile și stilurile se amestecă în chip voit. În **7 poeme**, Dimov dezvoltă baladescul într-o formulă personală. Poemele, unele de peste 600 de versuri (**Turnul Babel**), au un fir epic, însă nu te poți ține de el pentru că poetul, sub aparența cursivității, trece ușor din real în imaginar. Aici se vede mai bine cât de păcălitor poate fi stilul lui Dimov, ce rigoare pune el în a înfățișa faptele neobișnuite. **Poemul odăilor** este prezentarea unui interior baroc, în stil leneș și luxos. Găsim concentrate acum imaginile predilecte ale barocului, în primul rând această formidabilă «scoică venusiană cu ghitară», simbolul complex al grațiosului și al muzicalului. Sunt, apoi, **fluturii de email, bumbii albaștri, capa de mătase violetă, sofaua, sideful, marele chivot portocaliu** și, în vecinătate, grădina îmbrăcată în **brocart**. Ce uimește aici și în poemele care urmează este inepuizabila putere de a fantaza. Numai Arghezi mai are, dintre poeții români, această extraordinară capacitate de a da prin descrierea

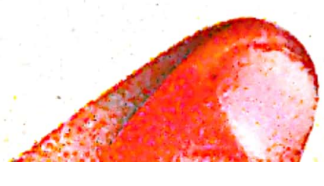

unei gâze o viziune a marelui cosmos. Deosebirea este că Dimov vede lumea mai ales sub latura carnavalescă. În codrul sacralizat de poezia anterioară, Dimov aduce viziunea lui dunăreană. Lacul îi zâmbește din «sălămâzdre roți», din izvoarele reci și clare scoate, într-o stare de supremă jubilație, păstrăvul de mii de kile «venit din Cordilieri pe căi subtile». O repliere, apoi, a fanteziei, și în spațiul poemului pătrund **frumoșii cavaleri** și fetele cu «toace pân-la pulpe». Ei participă la strălucitul bal. Numai câteva versuri par mai grave și mai ermetice. Dar, numai par, pentru că la urmă așteaptă surâzătoare ironia."

Eugen Simion

"Fastuosul, luxuriança sonurilor și culorilor, extraordinara risipă de imagini în cuvinte oricât de neașteptat alăturate, «arlechiniada încântătoare, pictată parcă pe o cortină chinezească de mătase», cum foarte nimerit se exprimă Eugen Barbu, par totuși a duce în cele din urmă la rezultate contrarii celor scontate la o primă luare de contact cu poezia lui Leonid Dimov. La toate acestea se adaugă aproape totala detașare a spiritului creatorului de operă, pe care ar fi nedrept să-l comparăm cu un artizan obișnuit."

Ion Rotaru

"Un ermetic descins din Ion Barbu, balcanizat ca Gh. Magheru, dar la o treaptă a fineței mult superioară, arghezian și bacovian pe alocuri, "oniric" și acumulator de realități fascinante prin teribila lor concretețe, barochist, grav și burlesc deopotrivă, manierist prin gratuitatea invenției imagistice și virtuozitatea asamblării cuvintelor rare în versuri perfecte, toate acestea sunt, negreșit, adevărate. Dar, dincolo de ele, farmecul secret al artei poetului scapă. Ca un silf, deși ni se înfățișează dimpotrivă în posturi mai curând grotești și neajutorate, Dimov lunecă printre definiții."

Ov.S. Crohmălniceanu

Scanned with OKEN Scanner

MARIN SORESCU

(n.1936)

Se naște la 18 februarie 1936, în comuna Bulzești, jud. Dolj. Este poet, dramaturg, romancier, eseist. Termină cursurile liceale la Predeal în 1954. Urmează Facultatea de Filologie la Iași. Este redactor la **Luceafărul**. Debutează cu poezie în 1957, iar ca volum cu **Singur printre poeți**, în 1963.

Este membru al Academiei Române.

OPERA: **Singur printre poeți** (1964); **Unde fugim de acasă (Aproape teatru, aproape poeme, aproape povești)** (1966); **Poeme** (1965); **Moartea ceasului** (1966); **Tinerețea lui Don Quijotte** (1968); **Iona** (1968); **Teoria sferelor de influiență** (1969); **O aripă și-un picior (Despre cum era să zbor)** (1970); **Tușiți** (1970); **Paraclisierul** (1970); **Unghi** (1970,1971); **Suflete bun la toate** (1972); **Setea muntelui de sare** (1974); **Astfel** (1973); **La Lilieci** (1973); **Ocolul infinitului mic, pornind de la nimic** (1973); **Norii** (1975); **Poeme** (1976); **Starea de destin** (1976); **Descântoteca** (1976); **Trei dinți din față** (1977); **La Lilieci, II** (1977); **Sărbători itinerante** (1978); **Răceala** (1978); **Ceramică** (1978); **La Lilieci, III** (1980); **Teatru** (1980); **Viziunea vizuinii** (1982); **Fântâni în mare** (1982); **Ușor cu pianul pe scări** (1985); **Drumul** (1984); **Ieșirea prin cer** (1984); **Insomnii** (1975); **Matca** (1976); **Tratat de inspirație** (1985).

SHAKESPEARE

Shakespeare a creat lumea în șapte zile.

În prima zi a făcut cerul, munții și prăpăstiile sufletești.
În ziua a doua a făcut râurile, mările, oceanele
Și celelalte sentimente -
Și le-a dat lui Hamlet, lui Iulius Caesar, lui Antoniu, Cleopatrei și Ofeliei,
Lui Othello și altora,
Să le stăpânească, ei și urmașii lor,
În vecii vecilor.
În ziua a treia a strâns toți oamenii
Și i-a învățat gusturile:
Gustul fericirii, al iubirii, al deznădejdii,
Gustul geloziei, al gloriei și așa mai departe,
Până s-au terminat toate gusturile.

Atunci au sosit și niște indivizi care întârziaseră.
Creatorul i-a mângâiat pe cap cu compătimire,
Și le-a spus că nu le rămâne decât să se facă
Critici literari
Și să-i conteste opera.
Ziua a patra și a cincea le-a rezervat râsului.
A dat drumul clovnilor
Să facă tumbe,
Și i-a lăsat pe regi, pe împărați
Și pe alți nefericiți să se distreze.
În ziua a șasea a rezolvat unele probleme administrative:
A pus la cale o furtună,
Și l-a învățat pe regele Lear
Cum trebuie să poarte coroana de paie.
Mai rămăseseră câteva deșeuri de la facerea lumii
Și l-a creat pe Richard al III-lea.
În ziua a șaptea s-a uitat dacă mai are ceva de făcut.
Directorii de teatru și umpluseră pământul cu afișe,
Și Shakespeare s-a gândit că după atâta trudă
Ar merita să vadă și el un spectacol.
Dar mai întâi, fiindcă era peste măsură de istovit,
S-a dus să moară puțin.

(Din vol. Poeme)

APRECIERI CRITICE

"O idee nu mai puțin insolită stă la baza poemului-portret consacrat divinului brit. De data această, noutatea decurge din fructificarea ambivalenței semantice a unui cuvânt cum e «creator» și din transferarea mitului biblic în domeniul activităților omenești (...).

Tehnica e aici (și nu numai aici!) urmuziană, cu înlănțuiri logice șocante, țintind concomitent și ambiguu - procedeul e aproape general la Marin Sorescu - atât impunerea mitului cât și subminarea lui. Utilată repetat, oricâte variante ar cunoaște, corespunzător registrului tematic și sentimental, altminteri foarte nuanțat, tehnica dă însă o anume monotonie formală, surprinzătoare la o inteligență artistică adversară declarată a rutinei. Descoperitor al unui mecanism insolit de percepție și valorificare estetică, Sorescu riscă să devină, prin repetiție, victima propriei descoperiri."

Aurel Martin

Scanned with OKEN Scanner

"Oricât de teribile și de ingenioase ar fi reprezentările absurdului aici, ceea ce atrage pe cititor la lectura poeziei sale nu este atât semnificația existențială a ei, cât tertipul unei noi ordini formale. Poemul lui Sorescu este frecventat cu sentimentul unei desfătări. E cursă abilă și o «ecuație» demonstrată, nelăsându-i omului senzația participării la efort, ci pe aceea a gratuității și destinderii. Tipologic, poetul descinde din manierismul poantelor, din acele arabescuri spirituale, "încântătoare jocuri ale spiritului», cunoscute încă din antichitate sub numele de epigramă. Poeziile sale sunt adevărate spectacole de inteligență în care evenimentele cruciale ale omului, precum moartea și iubirea, sunt ușor caricaturizate, tragicul ori sublimul fiind astfel subliniate. Ceea ce frapează într-adevăr este speculația abilă a detaliilor, bruscarea uzanțelor, silogismele care deformează convenințele. Într-un cuvânt, demersul esențial constă în demitizare. Pentru a înțelege mai exact mecanismul poeziei soresciene vom da un exemplu din volumul **Poeme**: «În iad păcătoșii/ Sunt valorificați la maximum./ Femeilor li se scot din cap,/ Cu o pensetă,/ Clamele, agrafele, inelele, brățările,/ Pânzeturile, lenjeria de pat./ După aceea sunt aruncate/ În clocotul unor cazane,/ Să fie atente la smoală,/ Să nu dea în foc./ Apoi unele/ Sunt transformate în sufertașe/ Cu care se cară la domiciliul dracilor pensionari/ Păcatele calde./ Bărbații sunt și ei folosiți/ La cele mai grele munci,/ Cu excepția celor foarte părоși,/ Care sunt torși din nou/ Și făcuți prеșuri". Iconoclastia este aici absolută. Viziunea tradițională a infernului e distrusă cu scopul de a ne amuza, însă nu oricum, ci în fața unui spectacol terifiant. A pune femeile să care dracilor păcate calde, în loc de mâncare, și a-i avertiza pe bărbații părоși că vor fi transformați în prеșuri sunt dovezi de umor macabru și de ironie fantastă, dar și promisiuni pentru o deliteraturizare. Poetul comentează, prin inadecvare, evenimente de apocalipsă transformându-le într-un spațiu de familiaritate derizorie. Parodiind un mit, el parodiază existența însăși pentru a sfârși, în cele din urmă, într-o acțiune de degradare a lirismului, prin combinațiile spirituale ale detaliilor, prin forțarea unor concluzii nepotrivite cu ansamblul. Posibilele semnificații existențiale ne mai interesează prea puțin după ce spiritul rămâne deschis în fața spectacolelor bufe ale ingeniozității lingvistice."

Petru Poantă

"Autor de parabole moderne din datele cele mai comune ale existenței cotidiene și pe care le clatină toate vânturile tragicelor nedumeriri umane, pipăitor paradoxal de transcedențe aduse la scara experienței imediate, Marin Sorescu întruchipează triumful extremei originalități în poezia noastră tânără și o carte sigură de vizită pentru ea, chiar pe plan european."

Ov.S. Crohmălniceanu

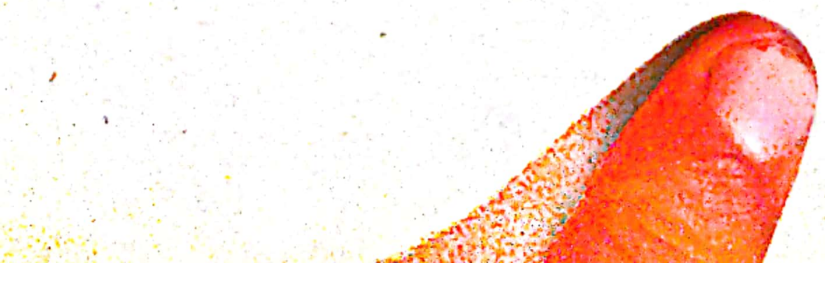

Scanned with OKEN Scanner

GRIGORE VIERU

(n.1935)

S-a născut în 14 februarie 1935, "din părinți plugari, Eudochia și Pavel, într-un sat frumos - Pereniţa - aşezat pe malul stâng al Prutului și înconjurat din trei părți de pădure, vizavi de Miorcanii lui Ion Pillat." Studii la Institutul Pedagogic din Chișinău. Debutul editorial în 1957, cu volumul **Alarma**. Membru de onoare al Academiei Române. I se propune candidatura la Premiul Nobel. Din 17 iulie 1992 a devenit cetățean român.

OPERA: **Alarma** (1957); **Muzicuța** (1958); **La fereastra cu minuni**(1960); **Bună ziua, fulgilor, Făt Frumos curcubeul, Ce poezie știi tu** (1961); **Făguraș, Cum mi-am învățat băiatul cifrele și număratul, Soarele cel mic, Mulțumim pentru pace** (1963); **Ceasornicul pădurii, Versuri** (1965); **Poezii de sama voastră** (1967); **Numele tău** (1968); **Duminica cuvintelor** (1969); **Trei iezi, Codrule, codruțule** (1970); **Mama** (1975); **Versuri** (1976); **Albinuța** (1979); **Să crești mare, Poftiți de intrați** (1987); **Aproape** (1974); **Un verde ne vede** (1976); **Fiindcă iubesc** (1980); **Poezii, Taina care mă apără** (1983); **Scrisori alese** (1984); **Cel care sînt** (1987); **Mama** (1988).

HARPA

Să cînte pot (credeam) și șarpii.
I-am pus ca grave strune harpei
Alăturea de coarde poamei
Și sfântul fir de păr al mamei.
Cu harpa stam sub mere coapte.
Ei blând cântau. Ci-n neagra noapte,
Trecând prin codri, singuratec,
Ei prinse-a șuiera sălbatec,
Săreau să-mi muște mâna, fața,
Să-i sugă cântecului viața.
Sunai al mamei păr sub cetini,
Veniră-n fugă atunci prieteni.
Când mă trezisem ca din vise,
Văzui c-o strună-ncruntise.

CAMAŞILE

A fost război.
Ecoul lui
Şi acum mai este viu.
Cămăşi vechi, mai noi
Amară amintire de la fiu.

De cât au fost, ah,
La izvor spălate
S-a ros de-acum uzorul
Şi, alb, bumbacul
S-a rărit în spate

Şi nu le-a îmbrăcat demult
Feciorul
Cămăşi vechi, mai noi
A fost război.
Ci maica lui
De ani prea lungi de-a rândul
Tot vine la izvoare
Ea şi gândul;
Şi iar luân cămăşile în poală,
De cum ajunge sâmbăta,
Le spală

Căci mâine
Fac băieţii horă-n sat,
Şi fete multe-s
Câte-n flori albine;
Şi atunci
Băiatul ei cel drag băiat,
Cu ce se-mbracă, bunul,
Dacă vine?

(Din vol. **Rădăcina de foc**)

APRECIERI CRITICE

"Un poet care şi-a asumat greul unui grai trecându-l prin inima sa şi, încărcat de răbdare, înţelepciune şi nouă frumuseţe, îl întoarce semenilor săi care-şi deschid de bunăvoie inima să-l primească, pentru a-şi duce mai demn, pe mai departe viaţa în spiritul dreptăţii, al iubirii ce covârşeşte şi poate birui totul, al credinciosiei faţă de cele nepieritoare şi al nădăjduirii ce nu poate da greş, un asemenea poet rămâne-va "suflet în sufletul neamului său". O astfel de întruchipare excepţională este acest poet, acest om cât o lacrimă în rostogol pe obrazul planetei. Iar Grigore Vieru nu este singur, stejarii cei mai viguroşi tot în pădure cresc, el face parte dintr-o generaţie cu cărţi şi opere ce s-au impus în conştiinţa cititorilor în ultimele decenii. Aş numi doar pe câţiva dintre ei, mult mai mulţi cuprinşi în antologia apărută de curând la noi: Liviu Damian, Nicolae Dabija, Dumitru Matcovski, Ion Vatamanu, Leonida Lari, Leo Botnaru, mai tânărul, dar foarte dăruitul Valeriu Matei, Gheorghe Vodă, Nicolae Esinencu, Arcadie Suceveanu, Ion Gheorghiţă, Vasile Levitchi, Petru Zadnipru, Aureliu Busuioc, Pavel

Scanned with OKEN Scanner

Boțu, Vasile Romanciuc și să mă ierte zecile și zecile de nume ilustre ce s-ar cuveni citate aici reprezentând împreună cu Grigore Vieru o școală poetică de rang european, scriind o poezie care este viața de toate zilele în sufletul omului, ca pîinea și apa este hrană în spiritul Logosului întrupat în istorie pentru a intesifica miracol vieții nepieritoare în inima omului. O poezie slujitoare întru edificarea vieții în tot ce este ca minune și bunătate și lumină.

A fost oare poezia de-a lungul veacurilor altceva decât această slujire?"

Ioan Alexandru

"Alături de dragostea față de **mama-graiul**, (**mama**, făptura de vis apărută în existența unui sat moldav pentru a-i da ființă poetului; **graiul**, făptură fără de moarte a neamului, căpătând înfățișarea Luceafărului Eminescu, simbol al ființei-neființă ca durată), se află, în chip firesc, și cealaltă iubire, cea cotidiană, a poetului: femeia, mireasa. Diferența specifică nuanțează conceptul "Tu îmbrăcată mireasă/Eu îmbrăcat în cuvânt". Și tot prin cuvânt chemând-o și zădărnicindu-și chemările"Nu, nu mi-e totuna/Dacă vii, dacă nu./Eu strig stelele, luna,/Dar m-voiesc să vii tu". Sau "Sufletul care-l iubesc/Încă n-a venit".

Folclorizând, uneori, în dor de poezia populară, pe care o reîmplantează în solul modern, dându-i, în locul sofisticărilor alambicate propuse de pseudo-poeți, tinerețea și vigoarea permanenței, Grigore Vieru devine decantatorul irizărilor clare, cu străluminări de lună pe verdele cu rouă. Un poet modern cu alură de trubadur de demult, transmițând meditații prin gingășia sentimentelor.

De aici muzicalitatea cantilenară și trecerea versurilor chiar în arta cântecului. Îngânarea melodioasă de ritm pentru copii, care-i încântă pe cei ce-i descifrează abecedarele, operând o instruire prin joc în spiritul aleselor gesturi și sentimente până la dragostea de mamă, de grai și de țară, l-a împins pe poet mai departe, transformând versurile în cântece pentru tineret. De aici cantabilitatea refrenică, dar și un tribut plătit dorinței de spectacol.

Există, pe lîngă numeroasele texte anume pentru muzică, și poeme de dragoste și de dor, care smulg lui Tudor Gheorghe patimi melodice de o rară frumusețe, travestind expresia lui Grigore Vieru în doine, romanțe și cantilene de profundă emotivitate lirică.

Parafrazând gândul pe care-l exprimase în poema **În limba ta**, Grigore Vieru plânge secolii de împovărare nedreaptă ai neamului, și râde solar trăind bucuriile vieții și nădejdilor de mîine. O face cu sinceritate și emoție, cu dramatismul acestor trăiri totale ale celui implicat în viața națională și a umanității. Unitatea viziunilor sale adunate în cartea care l-a reprezentat cu prilejul împlinirii vîrstei de 50 de ani, **Scrieri alese**, se înscrie ca o tangentă, în perspectiva timpului, la ceea ce au însemnat, la vremea lor, **Doine și lăcrămioare** de V. Alecsandri, **Poezii**, volumul de debut al lui Octavian Goga, cartea de poeme a lui Al. Mateevici sau,

Scanned with OKEN Scanner

mai dinspre noi, **Imnele Transilvaniei** de Ioan Alexandru. Aceeași simplitate clară a desăvârșirii gândului în vers, aceeași expresie în cântarea istoriei, folclorului și spiritualității. Iar deasupra, ca steaua sa, ca propria "stea de vineri", mama-graiul, tridentul de apărare a tradiției, dragostei și viitorului".

Victor Crăciun

IOAN ALEXANDRU

(n. 1942)

Se naște la 1 ianuarie 1942, în comuna Topa Mică, jud. Cluj. Este poet și eseist. Provine dintr-o familie de țărani. Termină studiile liceale la Cluj, în 1963, poi se înscrie la Facultatea de Filologie. Face studii de specializare în Germania. Tipărește primele poezii în **Tribuna**, iar ca debut editorial apare volumul **Cum să vă spun**, în 1964.

OPERA: Cum să vă spun (1964); **Viața deocamdată** (1965); **Infernul discutabil** (1966); **Vămile pustiei** (1969); **Poeme** (1970); **Imnele bucuriei** (1973); **Imne** (1967-1973); **Imnele Transilvaniei** (1976); **Imne** (1977); **Imnele Transilvaniei** (1978); **Iubirea de patrie, Jurnal de poet** (1978); **Imnele Moldovei** (1980); **Imnele Țării Românești** (1981); **Poezii** (1982); **Imnele iubirii** (1983); **Imnele Putnei** (1985); **Pământ transfigurat** (1982); **Vină** (1967).

CLOPOTELE

De-atâtea clopote la gâtul turmelor
Trase pe jos de miile de ani
Pământul este
Cea mai curată
Lacrimă
Din univers.

Din miez de noapte - până-n miez de veac,
Pe frig, strânși laolaltă ne încălzim
Plângând într-una.
Din lacrimi facem clopote și le dosim
La gâtul turmelor să nu le vadă luna.

Scanned with OKEN Scanner

Primăvara semănăm în arbori și pe stânci
Sămânța clopotelor și izvorăsc în lume
Păsări și flori cântând în limba lor
Același dor de moarte cum nu se poate spune.

Vara ascundem clopotele într-un turn,
Pieziș le ridicăm în ceruri peste cimitire
Înfricoșați și batem cu bătaia lor
În spatele lui Dumnezeu de fericire.

Toamna tragem clopotele din nouri pe pământ
Și le gonim pe funii de-a lungul omenirii
Duhnind a foc și moarte la-ntoarcerea-napoi
Le cuibărim cenușa în haosul din noi.

Dar gerul iernii negre coboară în părinți
Clopotele fierb în fiecare,
Pământul de departe văzut e-un clopot sugrumat
Pe-o lacrimă enormă uscată lângă mare.

(Din vol. **Infernul discutabil**)

APRECIERI CRITICE

Infernul discutabil (1966) se deschide cu un moto ("Eu fac ceva ce mi se pare mai aproape de moarte decît de eroare, de viața omului decît de limbajul lui, care poate fi uneori o trădare a faptelor") și un epigraf din Shakespeare: "Din disperarea mea se naște o mai bună viață". Cu alte cuvinte, poetul nu creează, ci distruge, dar în acest mod trăiește, altfel decît prin cuvinte care nu dau decît iluzia existenței. În concepția lui Ioan Alexandru poezia nu e deci artă, succedaneu al vieții, ci viața însăși în perspectiva morții prin care, metaforic, se poate înțelege "o viață mai bună", nemurirea. Trăind, fie și într-un univers ostil, bântuit de groază, predestinat celor mai teribile crime, ca Oedip, omul își poartă vina de a se fi născut, păcatul originar, ca pe un semn al onoarei, drept un protest împotriva infernului devenit, prin consecință, ca plan existențial, discutabil. Nașterea este urmarea împărtășirii din pomul cunoașterii binelui și răului, deci viața înseamnă în ultimă instanță cunoaștere și poezia lui Ioan Alexandru din **Viața deocamdată** ca și **Infernul discutabil** este în mare parte o poezie de cunoaștere a universului, mai mult în aspectele sale eschatologice, intrate în descompunere sau în ruină, totuși nu terifiante, de vreme ce țin de un infern pământesc

discutabil. Când nu e prea mult împinsă în zona imundului, plastica e remarcabilă, ca în revederea - peisajului natal:

<Acesta e ținutul meu, viața mea,/puterea, sângele, oasele, flăcările ce mă mistuie./Sub această bucată de cer - văgăună m-am născut./Azi șoarecii prin pereții ulcioarelor,/mai amintesc anii legați unul de celălalt/cu sicrie de lemne noduroase./De furia clopotului întreg cimitiru-i spânzurat /îngerii mi-l adapă cu răcoarea aripilor,/turme de capre îl aiurează, turme de porci îl prostesc,/fântânile țiuie în singurătate...>"

Al. Piru

"Capacitatea poetului de a sugera formule existenței neautentice, vestejindu-le cu o silă profetică, se dovedește cu totul ieșită din comun. Aici simțul său, al originarului, apare valorificat din plin în reprezentări halucinante. Nu mai avem universul melancolizat ca urmare a tânjirii metafizice blagiene, ci ultragiat de repetate crime împotriva sacrului. Firul vieții circulă <pe sub pământ și-n capul drumului sfîrșit/cască mereu un gol unde se nasc vârtejuri reci/ce se reped în ceva/cu toate suferințele" - noaptea-n casele de piatră/se săvîrșește nedreptatea fratelui mai mare>" **(Dealuri)**.

Ovid S. Crohmălniceanu

"Lumea lui Alexandru continuă să fie alimentată de spiritulitatea rurală, în perimetrul căreia, ca și Blaga, existența e interpretată în perspectiva unei ritualități arhaice, cu deosebirea, esențială totuși, că la poetul mai tânăr satul nu mai constituie o "geografie mitică" eliberatoare în raport cu tragicul existenței moderne, ci se supune unui destin cosmic integrator, nediferențiat, admițând coexistența tensiunii tragice și a destinului contemplativ. Un existențialism **sui-generis** prezidează la construcția acestei viziuni - și este semnificativ faptul că principalele puncte mitologice de reper, reținute în **Infernul discutabil**, sunt: Oedip - exaltând valorile vieții în ciuda poverii destinului, Sisif-asumându-și cu demnitate o suferință ciclică, atenuată însă de conștiința ei, ori Iov, cel deposedat de orice speranță, predându-se ritmicii elementare a existenței"

Ion Pop

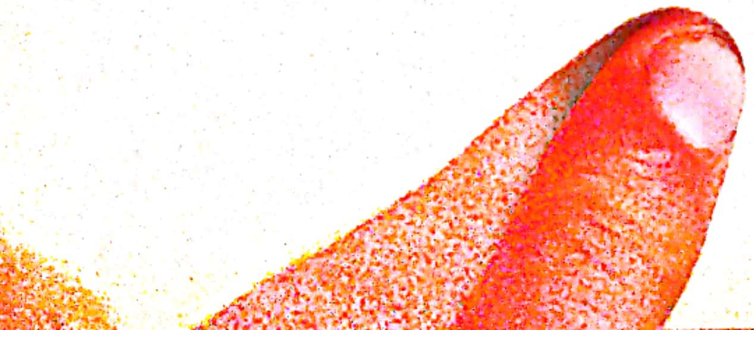

ANA BLANDIANA

(n.1942)

Se naște la 25 mai 1942, la Timișoara. Este poetă și eseistă. Termină cursurile liceale la Oradea în 1959, iar Facultatea de Filologie la Cluj, în 1957. Este redactor la **Viața studențească** și **Amfiteatru**. Debutează cu poezie în **Tribuna** în 1959, iar cu volumul **Persoana întâia plural**, în 1967.

OPERA: Persoana întâia plural (1964); **Călcâiul vulnerabil** (1966); **A treia taină** (1969); **Cincizeci de poeme** (1970); **Octombire, Noiembrie, Decembrie** (1972); **Poezii** (1974); **Somnul din somn** (1974); **Poeme** (1978); **Calitatea de martor** (1970); **Eu scriu, tu scrii, el scrie** (1976); **O discuție la masa tăcerii** (1977); **Cea mai frumoasă dintre lumile posibile** (1982); **Proiecte din trecut** (1982); **Coridoare de oglinzi** (1984); **Ora de nisip. Poeme.** (1983); **Stea de pradă** (1985); **Autoportret în palimpset** (1986); **Întâmplări din grădina mea** (1986); **Ochiul de greier** (1981); **Ora de nisip** (1983); **Stea de pradă** (1985); **Arhitectura valurilor** (1990).

DEALURI

Dealuri, dulci sfere-mpădurite
Ascunse jumătate în pământ
Ca să se poată bucura și morții
De carnea voastră rotunjită blând,

Poate un mort stă ca și mine-acum
Ascultă veșniciile cum cură,
Îți amintește vechi vieți pe rând
Și contemplându-vă murmură

Dealuri, dulci sfere-mpădurite
Ascunse jumătate în văzduh
Ca să se poată bucura și viii
De nesfârșit de blândul vostru duh...

(Din vol. **Somnul din somn**)

Scanned with OKEN Scanner

AVRAM IANCU

Dormind înaintează cântând din fluier stins
Învinsul crai al suferinţei noastre,
În urma lui cresc codri mari de plâns
Şi hohotesc nemuritor dezastre.

În urma lui se ară singur de cutremur
Pământul nostru pustiit de somn
Şi singur, sub al zilei roşu tremur,
Se seamănă cu oase vechi de domn.

Ar fi destul îndemnul să-şi suspine
Şi-ar încolţi pământul scârbit războinici grei,
Dar el e încoifat c-un roi somnos de-albine
Şi-armate are-n turme picotitorii miei;

Dar struguri dulci se-mbată şi aţipesc în vie,
Dar norii-adorm pe ceruri şi undele pe lac,
Dar grânele se culcă şi se sfârşesc în glie,
Sub greutatea florilor de mac;

Dar dorm în albii râuri şi frunzele-n păduri,
O ţară-ntreagă transhumată-n vis,
Pe când măritu-i rege cu ochi deschişi şi suri,
Dormind înaintează cântând din fluier stins.

(Din vol. **Somnul din somn**)

APRECIERI CRITICE

"La Blandiana, visul este o noţiune existenţială şi filosofică în accepţia dată de Blaga. În **Somnul din somn** (1977) şi **Ochiul de greier** şi în o bună parte din poemele din 1974, tot ce în lume se petrece într-o somnie situată între voluptatea eminesciană a integrării în ritmurile cosmice şi teroarea blagiană a sfîrşitului. Blandiana aduce o notă personală senzorial-intelectuală, un răsfăţ al spiritului angoasat de ideea morţii şi sedus, în acelaşi timp, de viziunile crepusculare.

"Mi-e frică de somn/și rușine/a fi" scrie într-un loc, pentru ca într-un poem mai încolo să aducă imaginea împlinirii și a adormirii în aromele toamnei: "Mi-e somn așa cum li-e somn/fructelor toamna,/Mi-e somn și mi-e bine/.../Adorm/și capul îmi putrezește de visuri,/Alcoluri dulci/se distilează blând/La rândul lui un înger-vierme adoarme/ și începe să viseze/putrezind".

Este limpede că a vorbi despre somn este a vorbi despre moarte, și a vorbi despre moarte în poezie este totuna cu a vorbi despre frica existențială, despre timp, despre singurătate, despre natură și, înainte de orice, înseamnă a vorbi despre poezia care își asumă aceste subiecte. Blandiana are un fel inimitabil de a-și implica biografia în aceste teme abstracte. O biografie a ființei, mai puțin (în aceste volume) o biografie socială. Cu ce să încep? Poezia ei este tragedie în alb, un desen pe o frunză transparentă, un bocet într-o cascadă de lumină. Să citez, întâi, imaginea unei singurătăți eminesciene însoțită de ideea curgerii timpului: "În nopți clinchetitoare să stau și să contemplu/Singurătatea lunii și plânsul ei enorm/Reverberat în nouri ca-n murii unui templu/Pe când viața-mi trece și turmele îmi dorm" și, în continuare, aceeași idee într-un pastel pe care Geo Bogza nu ezita să-l pună alături de **Sara pe deal**. Blandiana folosește dinadins, îmi închipui, verbul eminescian **cură** pentru a trimite la viziunea romantică a ireversibilității și a liniștii cosmice. Poemul este, într-adevăr, splendid în clasicitatea lui. (n.n.**Dealuri**)(...).

Și, pentru că e vorba de modele: să precizăm că **satul** are, în mitologia lirică a Blandianei, funcția pe care i-a dat-o Blaga: locul în care se revelează eternitatea și supravețuiesc **tiparele**, miturile. "Clădit în alb", satul din **Somnul din somn** și celelalte poeme este un eden în care pătrund semnele sfârșitului:

Ce poate fi fericirea,
Dacă nu această plutire,
Printre fructe și frunze,

însă în aceste patriarhalități prăfoase și vrăjite, în care foșnește eternitatea orele cad și mor, iar cucul (pasărea-prevestitoare a Blandianei), anunță, cântând, sfârșitul lumii:

În satul în care mă-ntorc
Ceasuri cu cuc sfarmă vremea
Și mari bucăți de tăcere
Zac sparte în praful din drum.
Acele se învârt cu hărnicie,
Arătând mereu ceva de neprivit.
Orele au căzut de mult,
Au murit,
Numai acele aleargă fără sfârșit
Și dezorientat, când și când,
Cucul apare și-anunță
Sfârșitul lumii, cântând."

Eugen Simion

D. DRAMATURGIA. EVOLUȚIE. REPREZENTANȚI

MARIN SORESCU

IONA
Tragedie în patru tablouri

Personaje

Iona, pescar
Pescarul I
Pescarul II - fără vârstă, figuranți

Ca orice om foarte singur, Iona vorbește tare cu sine însuși, își pune întrebări și-și răspunde, se comportă, tot timpul, ca și când în scenă ar fi două personaje. Se dedublează și se "strânge", după cerințele vieții interioare și trebuințele scenice. Caracterul acesta "pliant" al individului trebuie jucat cu suplețe, neostentativ.

Dacă rolul va părea prea greu, ultimele două tablouri pot fi interpretate de alt actor.

Tabloul 1

Scena e împărțită în două. Jumătate din ea reprezintă o gură imensă de pește. Cealaltă jumătate - apa, niște cercuri făcute cu creta. Iona stă în gura peștelui, nepăsător, cu năvodul aruncat peste cercurile de cretă. E întors cu spatele spre întunecimea din fundul gurii peștelui uriaș. Lângă el, un mic acvariu în care dau veseli din coadă câțiva peștișori.

- Acum încep să...
- Parcă aud poc, poc, tronc, poc, în năvod.
- Bolovani, nu alta.
- Că avem o mare bogată.
- Ce mare bogată avem!
- Cred că nu mai au mult.
- Nici o grijă. **(Strigă)** Iona!
- **(Răguşit)** Iona!
- **(Mai răguşit)** Iona!
- Nimic.

Scanned with OKEN Scanner

- Pustietate.
- Pustietatea măcar ar trebui să-mi răspundă: ecoul.
- (Băgând de seamă că n-are ecou.) Ei, dar ecoul?
- (Mai strigă o dată, să verifice bănuiala) Io... (Aşteaptă)... na... (Aşteaptă).
- (Frecându-şi mâinile a pagubă) Gata şi cu ecoul meu...
- Nu mai e, s-a isprăvit.
- S-a dus şi ăsta.
- Semn rău.
- Aş, poate e vreo măsură mai nouă luată de pescari.
- (Explicativ) Să se termine odată cu gălăgia de pe mare.
- Ce vacarm!
- Nu e bine să urli pe mare.
- Pe uscat mai treacă-meargă.
- Dar pe apă, ba.
- Ţip eu, ţipi tu, ţipă celălalt. Zgomotele s-adună.
- Valurile intră în vibraţie.
- Ca un pod peste care trec soldaţii, toţi în acelaşi timp: se dărâmă.
- Păi, când se pun şi ăştia să treacă!...
- Aşa şi marea. Intră în rezonanţă valul ăsta. Intră celălalt. S-ar putea isca o furtună!
- Şi când s-ar dărâma toată apa peste noi...
- Zău nu e bine să strige toţi de pe mare odată.
- Chiar dacă sunt naufragiaţi?
- Chiar naufragiaţii. Să strige toţi, dar pe rând.
- Înţeleg, să nu se bage de seamă...
- Altfel s-ar crede că e o jelanie absolută.
- S-ar înfuria marea.
- (Înţelept) De-aia fiecare om trebuie să-şi vadă de trebuşoara lui.
- (Uitându-se în apă) Să privească în cercul său.
- Şi să tacă. (Pauză)
- Numai că eu trebuie să strig. Să-l chem pe Iona.
- (Strigă) Ionaaa!
- Nimic.
- (Strigă) Să nu te prind pe-aici, auzi? Nu te mai ţin după mine, Iona! (Pauză)
- De fapt, Iona sunt eu. Psst! Să nu afle peştii. De-aia strig, să-i induc în eroare. Că Iona n-are noroc, şi pace.
- Peştii trebuie să creadă că el pescuieşte cine ştie unde. În altă parte...
- (Râzând) Cred c-ar trebui să pescuiască în altă mare. Poate acolo...
- Dar parcă poţi să-ţi schimbi marea?!
- A, nici pomeneală.
- (Strigă) Iona, să nu te-apropii de locul ăsta, că-mi sperii norocul.

- **(Scoțând năvodul gol)** L-ai și speriat.
- **(Aruncă din nou năvodul)** Ce mare bogată avem!
- Habar n-aveți câți pești mișună pe-aici.
- **(Curios)** Cam câți?
- Dumnezeu știe: mulți.
- **(Cu uimire)** O sută?
- Mai mulți.
- Cam cât a număra toată viața?
- Mai mulți.
- Atunci, cât a număra toată moartea?
- Poate, că moartea e foarte lungă.
- Ce moarte lungă avem! Dacă poți număra atâta bogăție... Ce mare bogată avem!
- Și cum poate marea să-i țină pe toți peștii ăștia pe mâncare și pe bere?
- Se descurcă. Greu, dar se descurcă.
- **(Râzând)** Cred că le dă mai mult apă.
- Nu, că ei nu beau apă.
- **(Concesiv)** Ei, le-o fi mai turnând ea și apă.
- Când îi vede pe toți cu gurile căscate...
- **(Încercând năvodul)** Parcă acum atârnă mai greu.
- Cred că l-am prins pe-ăl mare.
- De mult pândesc eu peștele ăsta. L-am și visat.
- Nu-i vorbă, că eu visez în fiecare noapte doar pești.
- Poate unde mă ocup și cu... **(Gest, însemnând pescuitul)**
- Dar prea m-am săturat de atâta duhoare în somn.
- Visul și peștele.
- Visul unu - crap.
- Visul doi - morun.
- Visul trei - plătică.
- La plătică întotdeauna mă trezesc înjurând. Mă foiesc în pat până spre ziuă, când ațipesc din nou, și ce crezi că visez?
- **(Curios)** Ce?
- Ghicește.
- O balenă?
- Aș, n-am eu norocul ăsta! Ce crezi că visez?
- **(Și mai curios)**. Ce?
- O fâță.
- O fâță?
- O fâță de pește atât de mic, încât...
- Nici nu ți-i poți aminti.
- Se topește până te trezești.
- Și așa în fiecare noapte, de când mă știu.
- Asta se mai poate numi vis?

- Nu, nu se mai poate numi vis.
- Şi în timpul ăsta, cei doi copii ai mei dorm buştean.
- Cum pot dormi unii aşa?
- O dată i-am întrebat: Mă, voi ce visaţi, de dormiţi buştean?
- Şi ei, cu ochii sclipind de fericire: "Marea".
- Ptiu!
- Dar poate lor le convine: visează marea **fără peşte.**
- Doar apa mării frumoasă, a naibii, când te uiţi la ea. Asta visează ei, lăsând tot greul peştelui pe mine.
- **(Melancolic)** Dacă aş fi pădurar, de la o vreme mi-ar veni în somn numai copaci.
- Aş vrea să mă fac pădurar şi să visez chiar din prima noapte un milion de copaci.
- Şi eu să stau la umbra lor.
- S-ar face în somn că eu stau la umbra lor.
- Ce umbră deasă trebuie să dea un milion de copaci la un loc!
- Deasă ca mierea.
- Şi eu colo, cu capul pe-o rădăcină, să mă tot uit după veveriţe.
- Veveriţele nu trebuie să le prinzi.
- Asta mi-ar mai lipsi - să mai alerg şi după veveriţe în somnul meu nenorocit! **(Căutând spre năvod)** Oare?!
- Ai, să-l scot?
- **(Nehotărât)** Ştiu eu dacă a sosit momentul?
- De ce-o fi trăgând aşa de greu năvodul?
- Barosanul...
- De mult îl pândesc eu... Ştiu şi cum arată. Uite-aşa are o gură! **(Gest indicând, involuntar, gura peştelui mare din scenă)**
- A, de mult îl pândesc eu.
- Îi cunosc fiecare solz.
- Dacă mi s-a arătat noaptea!...
- De vreo câţiva ani îl am în cap, numai că nu pot să-l pun aici în năvod.
- **(Făcându-şi curaj)** Dă, Doamne! **(Trage de năvod)** Greu, greu...
- **(Scoate năvodul)** Nimic? **(Uimire)**
- Nimic.
- Atunci, ce naiba atârna aşa? **(Priveşte în zare)** Aha, înţeleg. Norul acela. Îşi culcase umbra exact pe năvodul meu.
- Mai bine m-aş face pescar de nori.
- Azi unul, mâine altul. Aş aduce repede potopul.
- Că la nori am noroc. **(Pauză)**
- **(Dă cu ochii de acvariu. Vorbind cu peştişorii)** Tot în voi mi-e speranţa.
- Plevuşca săraca!
- Ea duce greul mărilor şi oceanelor.
- **(Arătând spre acvariu)** Sunt ai mei, particulari.

Scanned with OKEN Scanner

- **(Cu compătimire)** Au mai fost prinși o dată.
- Îi țin pe fereastră. Lumina le face bine, ea conține fel de fel de substanțe. Îi îngrașă, îi învelește.
- **(Trist)** Numai că nu le dă drumul.
- **(Speriat)** Cum să le dea?
- Sunt pescar și trebuie să se găsească oricând un pește și-n casa mea. Altfel ce-ar zice lumea? Când le arunc mâncare dimineața, rămân și eu așa privindu-i. Uneori stau ceasuri întregi.
- Dacă n-ai chef să te duci să prinzi alții, zice soția mea, care mă iubește, nu te mai uita așa la ei. Că mor și ăștia.
- Ea mă iubește, dar nu când stau și mă uit la pești.
- N-ar fi exclus să moară din privirea mea.
- Că am o privire otrăvită. Pe ce-mi pun ochii - moare. Așa zice ea.
- Eu parcă n-aș crede. Dacă era așa, nu murea și ea? Ehe! De când!
- Dar ei tot or să se isprăvească. Pentru că de câte ori plec la pescuit, iau și acvariul. Când văd că e lată rău, am stat o zi întreagă degeaba, scot undița **(o scoate)** și-o arunc în acvariu. **(O aruncă)**
- Pe cel care s-a agățat îl arunc apoi în năvod.
- Că e mult până prinzi unul. **(Cu ochii pe plută)** Acum încep să tragă... Nu-i vorbă, și ăștia trag greu. C-au mai fost prinși o dată...
- Dar până la urmă, unul tot dă în cârlig. **(Scuzându-l parcă)**. Apa mică... Nevoile de hrană mereu crescânde...
- Te pui cu nevoile?!
- Dacă e să fiu sincer, eu n-aș mai vrea să cadă acum nici unul.
- Asta e imposibil.
- E ca și când ai bea otravă și te-ai aștepta ca ea să nu-și facă efectul.
- Mi-e milă de el.
- Pești, fiți atenți, nada mea o să-și facă efectul!
- **(Privind acvariul, apoi marea)** Apa asta e plină de nade, tot felul de nade frumos colorate. Noi, peștii, înotăm printre ele, atât de repede, încât părem gălăgioși. Visul nostru de aur e să înghițim una, bineînțeles, pe cea mai mare. Ne punem în gând o fericire, o speranță, în sfârșit, ceva frumos, dar peste câteva clipe observăm mirați că ni s-a terminat apa.
- **(Cu solemnitatea unui cor)** O, tu pescar, care stai sus pe mal, măcar lasă-ne limpede drumul până la ea, nu ni-l tulbura cu umbra picioarelor.
- **(Pauză; privind acvariul)** Totuși, n-am ce să fac. Trebuie să trăiesc și eu. Hai mă, ai apucat-o?
- **(Se apleacă peste acvariu și în clipa aceasta gura peștelui uriaș începe să se închidă. Iona încearcă să lupte cu fălcile, care se încleștează scârțâind groaznic).**
- Ajutor! Ajutoooor!
- Eh, de-ar fi măcar ecoul!

Întuneric.

RĂCEALA

Personajele:
Mahomed al II-lea - Sultanul turcilor
Locotenentul - aghiotantul lui Mahomed
Paşa din Vidin
Radu cel Frumos - pretendent la tronul Ţării Româneşti
Pânzaru - un pribegit
Toma - căpitan în oastea lui Ţepeş
Papuc
Doamna Stanca - soţia lui Toma
Safta - slujnică în casa lui Toma
Un oştean
Alt oştean
Stan - oşteni în oastea lui Ţepeş
Neagoe
Văcarul
Împăratul
Împărăteasa
Zunis - prizonieri bizantini întruchipând Curtea bizantină
Isabela
Stratos
"Războiul"
"Finanţele"
Harapul
Marin Mărin - un copil muntean
Cadâna I
Cadâna II
Baftangioglu - comandanţi turci
Beşleagă
Turcan-Beg-Ogli
Florea
Tilina
Vica
Gherghina
Riţa
Manda
Oşteni turci şi oşteni români.
(Acţiunea se petrece în anul 1462.)

Actul IV
Tabloul 20

Sultanul e nervos din cauza lungirii fără rost a acestei campanii. Se pare că nici popoarele din sudul Dunării nu se lasă ușor stăpânite: a primit vestea unei răscoale a sârbilor. Observă că-și pierde zi de zi umorul și, culmea, i-a secătuit, se pare, și vâna poetică! Tabăra turcească e așezată la poalele unei păduri. E seară, corturile încep să se liniștească. Căpeteniile turcești sunt chemate în cortul cel mai mare, unde Mahomed ține sfat.

MAHOMED (Înconjurat de oglinzi mari, care nu-l arată decât pe el. Se simte și prezența celorlalți, dar aceștia nu se văd. Vor apărea pe rând, pe măsură ce iau cuvântul): Sunt într-o criză de creație. V-am chemat aici, ca să vă anunț, de pe această pernă, că de azi m-am lăsat de scris. **(Vagi semne de protest: "A! Dar de ce? Nu trebuia!")** Vă rog să nu stăruiți, hotărârea mea e luată. Dau ordin să nu mă mai considerați poet genial și să mă scoateți din abecedar. N-am talent. Menirea mea e să cuceresc lumea nu cu pana, ci cu sabia.

VOCI: Așa e, așa e.

MAHOMED: Ați procedat greșit că v-ați lăsat impresionați de funcția mea și ați crezut că și ceea ce produc pe plan literar ar avea vreo valoare.

O VOCE: Niște prostii.

MAHOMED: Cine-a zis: "niște prostii?"

MAHOMED: Să vină aici în față Pașa din Vidin. Mi se pare că el e... i-am cunoscut glăsciorul... măcar că și l-a mai subțiat.

PAȘA DIN VIDIN (iese în față): Nu m-ați lăsat să termin... Niște prostii, dar numai cele din ultima vreme. Asta am vrut să zic.

MAHOMED: Toate! Și cele dinainte sunt tot inepții, te asigur. **(Către ceilalți).** A fost singurul care a avut curajul să mă critice, singurul care a fost patriot...

VOCI ADMIRATIVE: Ei! Ia te uită! Bravo!

MAHOMED: (cu regret): Și tocmai pe pașa din Vidin am dat ordin să-l castreze. Cum calificați această faptă a mea? **(Tăcere)** Așa-i că-i incalificabilă? Mă căiesc amarnic că am procedat pripit, ca un adevărat bărbat de stat... i-am creat însă posibilitatea să ducă o viață tihnită, lipsită de privațiuni. De grija femeii de mâine și de alte griji... L-am pus paznic la haremul meu. Așa e, Pașă din Vidin?

PAȘA DIN VIDIN: Așa e.

MAHOMED: De azi înainte, eu voi fi numai "Cuceritorul", nu și "Favoritul muzelor". În privința ideilor mele militare, nu cred că ați avea ceva de obiectat.

VOCI: Asta-i bună! Ați cucerit jumătate din lume. Numai Alexandru Macedon și poate Caesar...

MAHOMED: Nici Alexandru Macedon și nici Caesar.

VOCI: Bineînțeles... Cum s-ar putea compara? Unul s-a lăsat mușcat de

ţânţari, altul şi-a permis luxul de a ţine un senat...

MAHOMED: Noi am înlocuit senatul cu haremul. Le-am luat cadânelor toga şi pumnalul. (**Râsete**) N-o să repetăm greşelile înaintaşilor.

PAŞA DIN VIDIN: Pot să mă retrag, Luminăţia ta?

MAHOMED: Stai, că n-am terminat. (**Către adunare**) Şi aflaţi că nici viziunea mea militară asupra lumii nu a fost lipsită de fisuri, dovadă că au fost unii care au criticat-o aspru!

VOCI: Cine? Cine?

MAHOMED: Paşa din Vidin.

VOCI INDIGNATE: Huo! Huideo!

MAHOMED: Îţi mulţumesc, Paşă din Vidin.

PAŞA DIN VIDIN: Nu-i nevoie. Au fost nişte simple sugestii. Oricine le putea face.

MAHOMED: Oricine putea, dar nimeni n-a făcut. Numai tu ai avut bunul-simţ să atragi atenţia... şi ceea ce-mi pare rău e că tocmai pe tine te-am castrat!

PAŞA DIN VIDIN: Nu face nimic, nu face nimic... dar, vă rog...

MAHOMED: Repetă care au fost punctele de acuzare, adică ce ai văzut tu greşit şi dăunător în politica mea din Vest?

PAŞA DIN VIDIN: Nu-mi amintesc

MAHOMED: Eşti modest. O să le înşir eu, punct cu punct. (**Către ceilalţi**) Zicea că asediul Belgradului a constituit o greşeală, pentru că le-a demonstrat creştinilor că nu suntem invincibili. Şi că nu tot ce vrem să cucerim, cucerim cu adevărat. Că Iancu de Hunedoara ne-a dat o lecţie de cum trebuia ţinută în frâu o oaste. Şi că popoarele din sudul Dunării n-au căzut c-am fi fost noi mai tari, ci din cauza slăbiciunii cnejilor sârbi, care au început să se lupte între ei.

VOCI INDIGNATE: Ce idei! Ce idei!

MAHOMED: Sunt originale. Istoria le va înregistra. Ca atare, spre gloria compatriotului nostru. Adevărul e că noi am ştiut să profităm de aceste slăbiciuni ale lor şi i-am cucerit cu o armată slabă... ca şi când ea ar fi fost tare... (**Râsete**) Cu această armată slabă, noi vrem acum să-l înfrângem pe domnitorul valah cu toate că Paşa din Vidin susţine că nu vom reuşi să obţinem o victorie hotărâtoare prin aceste ţinuturi, întrucât, zice, valahii au o tactică a lor pe care noi n-am studiat-o bine şi care ar putea chiar să ne fie fatală.

O VOCE: În ce constă această tactică, Paşă din Vidin, ai putea să ne spui?

MAHOMED (**Către Paşa din Vidin**): Ce zici?

PAŞA DIN VIDIN: Dacă împăratul Traian ar fi lăsat ceva scris despre campania lui în nordul Dunării, aşa cum a lăsat Caesar despre luptele cu galii, ne-ar fi fost mai uşor. Am fi avut mărturii. Dar aşa suntem siliţi să dibuim.

MAHOMED: Crezi că noi n-o să fim în stare să procedăm ca Traian? (**Spre adunare**): Cu alte cuvinte, poate n-aţi înţeles, dumnealui e împotriva acestor campanii şi s-ar părea ca, după desfăşurarea de până acum a evenimentelor, să aibă dreptate. Cred că mult mai bine ar fi să încercăm să consolidăm cuceririle de

până acum și să clădim școli, să încurajăm artele, să facem să înflorească cultura musulmană în țările deja cucerite... **(Pe alt ton)** Deși, tot el a mărturisit că nu prea există o cultură musulmană.

O VOCE: Asta e prea de tot! Dar e un trădător, e un...

MAHOMED: Am expus pe larg părerile Pașei din Vidin, spre a arăta că există și puncte de vedere diferite de ale mele. Cred că trebuie să le consultăm cu toată atenția, să tragem toate învățămintele, făcând să triumfe adevărul. Dorința noastră, a tuturor, e prosperitatea Înaltei Porți și în urmărirea acestui înalt țel trecem și peste orice orgoliu ori ambiții personale. Ce părere aveți?

VOCI: Să i se taie nasul.

O VOCE: Castratul cârn.

MAHOMED: Să nu înțelegeți greșit: eu socotesc contribuția Pașei din Vidin în aprecierea faptelor mele de arme ca fiind deosebit de interesantă.

O VOCE: E un aventurier. Să i se smulgă limba...

PAȘA DIN VIDIN: Un filozof grec, scriindu-și testamentul, spunea: "Scrim aceasta în fericita zi a vieții, care se întâmplă să fie și ultima zi a vieții mele".

MAHOMED: Mă tem că și tu m-ai înțeles greșit. N-o să ți se întâmple nimic. Vei avea multe zile fericite... Dă-l încolo de testament.

PAȘA DIN VIDIN: Nu mi se mai poate întâmpla nimic. Ideile mele erau greșite. Pe drept cuvânt am fost pedepsit. Tot ce face Luminăția ta e genial și...

MAHOMED (râzând): ...bun făcut. Dar de ce ai devenit dintr-o dată atât de slugarnic, Pașă din Vidin? Înainte erai mai bățos...

O VOCE: Mai cu... nasul pe sus. **(Râsete).**

MAHOMED: Cine a zis?

RADU (iese în față): Eu, Măria ta... M-a uimit purtarea Pașei, pe care și eu îl știam cu... totul altfel... cum am zis...

PAȘA DIN VIDIN: Trebuie să-i mulțumesc Măriei sale că mi-a deschis ochii... Eram un înfumurat, un ambițios, și toate cunoștințele mele nu puteau da roade din cauza femeilor. Îmi iroseam prea mult timp să cresc în ochii lor. M-am adâncit în învățătura lui Averroes și a lui De Gazzi. Și trebuie să vă spun că acolo unde muncesc, treburile merg bine. Deși ar exista o mică problemă. Aș cere, în numele supuselor Luminăției tale, cu care eu m-am consultat, o mică reformă.

MAHOMED: Spune, te ascult.

PAȘA DIN VIDIN: Membrele haremului Luminăției tale vor să li se permită să poarte fusta ceva mai scurtă. Bineînțeles, numai cât sunt în incinta haremului.

MAHOMED (râzând): Tot cu vederi largi ai rămas, Pașă din Vidin. Bine. Se aprobă. Du-te. **(Pașa dispare)**

RADU: Eu sunt unul dintre cei care au fost de la început împotriva concepțiilor Pașei din Vidin, considerându-le primejdioase, fapt de care s-a convins până la urmă nu numai Luminăția ta, dar însuși Pașa. Dovadă că nu mai e pașă, și nu mai are opinie.

MAHOMED (râzând): Ți-am dublat birul, o să ți-l triplăm.

RADU: Chiar dacă o s-ajungem să plătim bir pe hornurile caselor ori pe ferestre, ce contează această taxă materială, pe care-o plătești și scapi, față de garanția pe care ne-o dă Prealuminatul Sultan? Vlad Dracul - pe care-l reneg ca frate - angajându-se în război continuu cu marele său vecin din sud, nesocotește voința poporului său, dorința lui de pace și supunere, pune mai presus de orice niște ambiții personale...

MAHOMED: Se pare că el se sprijină, totuși, pe ceva. Pe ce se sprijină?

RADU: Pe vânt...

MAHOMED: Atunci, cum de nu-l putem înfrânge? De ce nu-l părăsește poporul, să vină spre noi cu brațele deschise? Am trimis oameni care să-i cumpere boierii, să-i facă să treacă de partea mea. Au refuzat. Eu n-am văzut până acum vreun localnic, care să sară de gâtul oștenilor mei... prietenește, nu cu dorința de a le rupe beregata, cum s-a întâmplat...

RADU: Țara e pustie... Oștenii au dezertat din fața invincibilei oști a Luminației Tale. Domnul cine știe prin ce văgăună încearcă să se ascundă, ca sobolul. Nu vedeți? Întâlnim doar pâlcuri dezorganizate. Se arată și dispar... Lipsește o concepție de luptă unitară...

MAHOMED: Să nu ne târâm, așa, după năluci, până în miezul munților și acolo dintr-o dată, nălucile să-și arate colții.

RADU (râzând): Teama mea e că o să mă sui pe tronul de la Târgoviște ca pe un maidan părăsit.

MAHOMED: Socotesc acțiunea lui Țepeș ca pozitivă, întrucât atâță pofta noastră de cucerire. Nu-mi plac femeile care nu fac fasoane și popoarele ce capitulează fără luptă. Nu e primejdie mai mare, pentru un imperiu înfloritor ca al nostru, decât lâncezeala. Când armele încep să ruginească, sfârșitul nu e departe. Când veți tăia capul lui Țepeș, înainte de a-l arunca la câini, să mi-l aduceți să-l sărut. **(Pe alt ton)** N-au trecut decât două secole de când o ceată de voinici au pornit cu săbiile înfășurate în turbane din nisipurile Asiei. Revelația lor, dată de Allah, de bună seamă, a fost că nimic nu-i fixat o dată pentru totdeauna. Se pot schimba granițe, oprima popoare, arde cetăți, amesteca limbi. Se poate da o nouă înfățișare lumii, după voia și placul lui Allah. Cel mai greu ne-a fost să punem piciorul în această lume nouă. Cel mai ușor: să-l punem pe celălalt la capătul ei. Europa e putredă, stricată, lâncedă, perversă și ascultați-mă pe mine: se vrea cucerită. Se dorește călcată în picioare. Ferească Dumnezeu, Dumnezeul lor, să-l batem pe acest ghiaur, care - fie vorba între noi - ne întrece în vicleșuguri și cruzime, că mâine, poimâine, ne adăpăm caii în... cum se numesc apele acelea din apus, locotenente?

LOCOTENENTUL (vine din față cu o hartă): Păi, se numesc... au niște nume tare pocite...

MAHOMED: Chemați-l pe Stratos. **(Apare Stratos)** Gândește-te de pe acum la numele lor turcesc, limpede și sonor. **(Radu râde)** Radule, norocul tău că îmi ești drag. Ghinionul tău e că o să fii Domnul acestei țări pe care o călcăm acum. N-o

să te poţi ţine în tron fără ajutorul nostru: şi noi n-o să te putem ajuta fără să turcim ţara. Cam în cât timp crezi că s-ar putea turci Valahia?

RADU: Valahia Mică, niciodată!... **(Încurcat)** Vorbiţi de turcire, în sensul nobil al cuvântului? Adică?

MAHOMED: Bineînţeles...

RADU: Păi, ştiu eu, că oamenii sunt cam îndărătnici... grei de cap... limba noastră are altă structură gramaticală.

MAHOMED **(larg)**: Îţi dau cinci secole... şi asta, de hatârul tău... **(Râsete)** Deşi, poate că ar trebui să-l întrebăm pe Ţepeş. Până mâine, poimâine, încă mai e Domn. **(Se aude o bufniţă)** Ce-a fost asta, bufniţă?

LOCOTENENTUL: Bufniţă. Dar numai una. Suntem la poalele unei păduri, e noapte. Acestor păsări le place să iasă noaptea şi... aşa e cântecul lor...

MAHOMED: Cam sinistru. Mâine ridicăm tabăra şi ne îndreptăm spre Târgovişte. Mâine seară dormim în palat; m-am săturat de cort ca de mere pădureţe... **(Către Radu)** Vor fi fiind purici. Or, Ţepeş n-a avut timp să facă prea mulţi purici? **(Râsete)** V-am spus că trec printr-o criză de creaţie. Aş vrea ca domnia ta, Radule, să fie creaţia mea dinainte de criză. Poate cea mai strălucită. Paşa din Vidin îl amintea pe Caesar, care şi-a povestit în scris desfăşurarea luptelor sale cu galii. Aş vrea să-i urmez exemplul. Dar despre ce lupte să scriu? Duşmanii noştri au dispărut şi mă întâmpină cu: gu-guu! gu-guu! **(Imită bufniţa)** Scrie asta dacă poţi... **(Râsete)** Ultima noastră producţie poetică a fost o odă... făcută praf de Paşa din Vidin... fostul Paşă din Vidin... fostul Vidin... că l-am ars... Paşa din Vidin avea, sau poate că mai are şi acum, talent de critic literar. N-o să mai compun ode, gazeluri. Mă despart în faţa voastră, generali, de creaţia mea poetică, dedicându-mi întreaga putere de muncă faptelor de arme. Aş vrea să mai citesc doar ultimul vers din ultima mea odă - ca să-mi iasă din cap. **(Pauză, atenţie încordată, Mahomed tuşeşte, apoi recită)** "Eu pleoapa-nchis-a ochiului tău, geana-i"... **(Tăcere. Apoi aplauze)** Cum ţi se pare acest vers, Paşă din Vidin?

PAŞA DIN VIDIN **(iese în faţă, se gândeşte adânc)**: Tot ca înainte, dar mult mai izbutit. Îmi vine pe buze un cuvânt, am voie să-l spun? "Genial".

MAHOMED: Mă miram eu să-mi pierd talentul peste noapte. Şi-acum, poftiţi în cortul de spectacole. Şi ocupaţi-vă locurile. Vin şi eu, prezenţa obligatorie.

HARAPUL: Aş spune şi eu o vorbă. Mie, momentul cu Bizanţul mi se pare prea lung.

MAHOMED: Ha, ha, **(Apoi grav)** În teatrul istoric, ca şi în istorie, trebuie să ai ce tăia. **(Întuneric. Zgomote şi glasul Harapului care cârteşte: "Da, dar emoţia parcă se gâtuie prea încet". Apoi, clară, vocea Locotenentului.)**

LOCOTENENTUL: Serile cădea Bizanţul. Sultanul, care era tânăr şi energic, dar, în acelaşi timp plin de nemaipomenit orgoliu, reuşea, după ce-l cuprinsese o dată prin forţa armelor, să-l facă să cadă, în fiecare seară, de la sine.

(Se aude bufniţa)

Scanned with OKEN Scanner

Tabloul 21

(Viitorul în față. O sală a Palatului din Constantinopol. Înalți demnitari ai Imperiului se pregătesc să participe la ceremonia botezului lui Ioachim, nepotul Împăratului. Fericita mamă, Izabela, tânără și îmbujorată de emoție, primește felicitările.)

ISABELA (către slujnică): Vezi, du leagănul mai departe de ușă. Să nu răcească. **(Slujnica execută porunca mișcând leagănul de aur, în care se poate ghici, printre dantele, pruncul).**

RĂZBOIUL: Trebuie să fii fericită că e băiat.

ISABELA: Dacă trebuie, sunt fericită, domnule ministru de război. Eu mi-aș fi dorit o fată. Cu vremurile pe care le trăim! Atâtea războaie...

FINANȚELE: Fetele sunt o pacoste pentru visterie...

O VOCE: Atenție, vorbește ministrul de finanțe... **(Râsete)**

RĂZBOIUL: Ești obsedat de problema banilor, dragă...

FINANȚELE: Iar ministrul de război nu vede decât carne de tun.

IZABELA: Iar ați găsit un prilej să vă tachinați? (Către ministrul de război) E adevărat, am auzit c-ar năvăli turcii?

RĂZBOIUL: Asta se aude de vreo 30 de ani...(Sigur pe sine) Nu vin ei încoace...

FINANȚELE: Dacă nu vin... Dacă încă nu vin...asta nu e din cauză că s-ar teme de oastea lui...

RĂZBOIUL: Vrei să spui c-au aflat că-i visteria goală? N-au de ce se osteni! Prin urmare ar fi meritul tău că ne-ai pustiit înaintea turcilor? **(Rîsete)**

IZABELA: Lăsați sfada...Amândoi aveți merite mari în stavila puhoiului turcesc. Cum zice și unchiul: "Amândoi niște încurcă lume". I-ați încurcat și pe turci...(Curiozitate) E adevărat că sunt catolici?

RĂZBOIUL: Dacă sunt păgâni? **(Râsete)** Asta îmi amintește de întrebarea unuia:" E adevărat că Papa acesta ar fi mai catolic decât Papa celălalt"?

IZABELA: Ce dacă sunt păgâni? N-or fi având nici un Dumnezeu?

ZUNIS (către Finanțe): Drăgălaș copil... Păcat că vremurile sunt așa cum sunt...

FINANȚELE:(dă să zică ceva, o observă pe Izabela, care se apropie de grupul lor. Ia un pahar și închină): În sănătatea prințului Ioachim, nepotul Măriei-Sale Constantin Paleologu, Împăratul Bizanțului...(arătând spre copil) Sper că știe că ne găsim la Curtea bizantină.(Rîsete) Sau n-a fost încă informat?

IZABELA: O să afle peste câțiva ani, când...

RĂZBOIUL: ...când o fi prea târziu...

ZUNIS: Viitorul în față...să stăpânească și să mărească Imperiul Bizantin.

IZABELA: Mulțumesc, domnule Zunis.

FINANȚELE: Păcat că vremurile sunt așa cum sunt.

Scanned with OKEN Scanner

IZABELA: Dar cum sunt vremurile, domnule? Mie mi se par normale...

ZUNIS(**râzând**): Normale? Adică, înțeleg...Toate mamele sunt optimiste. Altfel n-ar mai naște prunci vii și nu i-ar mai hrăni cu lapte. Nu-mi pot închipui o pesimistă născând. Rostul femeii este să creadă în viață și să creeze viața.

IZABELA(**iritată**): Și al bărbaților e să facă viața imposibilă. Am auzit că vin niște bărbați...o nebunie...Nu cred în mitul ăsta...Că ar fi fioroși și așa mai departe...Sultanul Mahomed e poet și știe șase limbi: greaca, latina, araba, caldeeana și persana. E un om luminat...Și destul de tânăr.

ZUNIS: Ce e mai grav e că nici dumnealui nu crede. (**Arată către ministrul de război**)

IZABELA: Și de ce e grav?

ZUNIS: Pentru că răspunde de paza cetății...Care are atâtea mâini...Unele popoare asiatice...înfățișează zeitatea supremă cu o mulțime de mâini...bune și rele. Depinde în ce mână încapi...

FINANȚELE(**se apropie de grup, împreună cu ministrul de război**): Observatorii străini apreciază că numai o năvălire ar mai fi în stare să umple golul...

RĂZBOIUL: Gol?

IZABELA(**râzând**): Al visteriei... bine spus...Poate vin cumva cu daruri...

FINANȚELE: Acum, să fim sinceri, lumea are nevoie de puțină barbarie

RĂZBOIUL: Prea ne-am rafinat...

ZUNIS: Suferim de păcatul trândăviei...

IZABELA: Așa gândesc și eu...Ceva proaspăt din afară:ceva tare! Poate ne-om mai dezmorți...Avem nevoie de stimulenți. (**Pe alt ton**). Să am iertare, dar doctorul meu mi-a mărturisit că în scurtă vreme tot Imperiul Bizantin va fi impotent...E groaznic...

ZUNIS(**râzând**): Dacă n-ar fi prunci printre noi, am mai crede...

IZABELA: Da, dar mâine? Dar poimâine?

FINANȚELE(**îngrijorat**) : Serios? Toți bărbații?

IZABELA: Toți. Și toate femeile... Cică nu știu ce s-ar fi stricat în alimentație... Mâncând dulciuri, omenirea și-a stricat dantura... Acum e pe cale să-și strice și simțul autoconservării...

ZUNIS: Vedeți?

FINANȚELE (**către Zunis**): Mai bine ai da ordin să dubleze garda la porțile cetății...

RĂZBOIUL: Partea proastă e că n-avem armată.

IZABELA: Și asta o spune chiar ministrul de război!...Cum e posibil așa ceva? Chiar n-avem oaste?

RĂZBOIUL: Avem, dar nu e în stare să lupte.

IZABELA: De ce?

RĂZBOIUL: Din cauza opiniilor divergente ...Fiecare soldat are o altă convingere politică. Și când se întâlnesc mai mulți, încep să se certe și să despice firul de păr în patru. Am încercat să adun un corp de armată pentru o trecere în

Scanned with OKEN Scanner

revistă. A degenerat într-o revoluție și o contrarevoluție simultană.

FINANȚELE: Poate că au dreptate. Oamenii au început să gândească...

RĂZBOIUL: Ce rost are să te bați?

IZABELA: Am impresia că au înnebunit cu toții.Dar văd că vine Patriarhul. Înseamnă că Măria Sa o să-și facă în curând apariția și putem boteza copilul. De n-ar fi răcit, mititelul, de când așteaptă (**Se îndreaptă spre leagăn**) .

ZUNIS: A fi împărat înseamnă o chestie încurcată...

FINANȚELE: Măria sa știe cât e de greu...Deși nu prea ia seama la zvonurile astea alarmante...Că vin, că nu vin...Turcii ne-au fost întotdeauna inferiori prin religie și prin...tot. Și, apoi, Mahomed a dat în ultimul an o serie de declarații, prin care garantează pacea în lume.

RĂZBOIUL: Și când o să învățăm să nu mai credem în declarații?

IZABELA: Acum nici să vedem totul în negru...

FINANȚELE: Da, da, turcii ne-au fost întotdeauna inferiori. Ia, o adunătură de musulmani...(**Rumoare în rândul celorlalți oaspeți**)

ZUNIS: Lumea văd că se agită. Înseamnă că a apărut Împăratul...

IZABELA (**bucuroasă**) : Nașu'...Trebuie să sosească dintr-o clipă în alta, să ia copilul în brațe și să-l sloboadă în cazan...

ZUNIS: Ceremonia botezului e sfântă...

(**Apare Mahomed, cu o suită de ostași. Împăratul, legat, e îmbrâncit în sală. Toți înlemnesc.**)

MAHOMED: Am sosit, eu sunt nasul. (**Un turc îi spune ceva la ureche**) Iertați-mă, am greșit. Nașul. Unde e pruncul? (**Merge la leagăn, ia copilul în brațe**) Unde e cazanul cu apă? (**Se observă cazanul într-un colț. Mahomed se apropie de el, desface copilul din scutece și-i dă drumul în cazan. Izabela țipă, se repede să-l scoată. E prinsă și legată**) Să nu se mai spună că turcii nu cunosc taina botezului. Le place chiar foarte mult să boteze. Aduceți-l pe Împărat. (**Împăratul e împins lângă cazan**) Și Împăratul ăsta e un prunc, în felul lui...Nebotezat...(**Face semn. Împăratul e împins cu capul în cazan.**) Nu mai vin turcii...(**Aplauze...deodată se aud afară strigăte, țipete de luptă, vacarm.**)

TABLOUL 22

SAFTA: Apă tulbure înseamnă necaz...Dar ce necaz ar putea să ni se întâmple? Doar nu suntem noi la prima bătălie!

DOAMNA STANCA(**continuând**):...și parcă cineva săpa o groapă în grădină. Zicea că trebuie să-mi îngroape poarta, să nu-mi putrezească.Auzi, ce idee, să-mi îngroape poarta să nu putrezească...

SAFTA (tresărind): Taci, parcă aud pași.

DOAMNA STANCA (ascultă): Vine! **(veselă)** Îl știu după umblat... Să ne ascundem. Să creadă că ne luară tătarii... **(Se ascund)**

TOMA (intră) : Nu e nimeni în casa asta?

DOAMNA STANCA (iese după ușă, îi sare de gât): Nimeni... Dacă întârzii atâta...Altă dată nici nu o să ne mai găsești acasa, năvălește cineva și ne fură...**(Luându-i seama)** Dar ești cam palid!

TOMA: Galben de frumos! Dacă de atâtea zile tot cu paloșul în mână!

DOAMNA STANCA: Care pe care?

TOMA: Ei..trebuie să mă întorc...Țepeș îi așteaptă mai la munte...

DOAMNA STANCA: Mulți?

TOMA: Potopenie... Mi-e milă de cal. I-au tăiat picioarele cu coasa. A căzut sub mine...

SAFTA: Am făcut o fasole bătută, o nebunie... și varză acră...

DOAMNA STANCA(ia o cană cu apă și un șervet); Uite, apă rece, să-ți torn să te speli!

TOMA(cam pierdut): Da, da...**(Se spală)**

DOAMNA STANCA: Ține șervetul...

TOMA: Da, da...**(Se șterge)** Greu a fost... Vin mereu peste Dunăre... Ne-am împărțit în mai multe pâlcuri...Grosul oastei noastre îi așteaptă la deal. La urmă ne-am întors și i-am îngropat pe ai noștri.

SAFTA: Masa e gata de mult!...

TOMA(ostenit): Parcă nu mi-e foame de loc. Parcă aș vrea întâi ...ventuzele.

DOAMNA STANCA(pierdută): Ai răcit?

TOMA: Un junghi în șale.

SAFTA (speriată): Al meu când zicea că are un junghi, chiar avea un cuțit în șale. Din asta i s-a și tras... De la iatagan.

DOAMNA STANCA (îl privește cu atenție): Sânge. Te-au rănit! De fiecare dată, te alegi c-o rană. Ești însemnat ca un răboj, încrustat ca un toiag.

TOMA: Aș! O simplă răceală... dacă îmi pui tu ventuzele... mă înzdrăvenesc. O să fie ca și când m-ar fi pișcat un purice.

SAFTA: Ventuzele - lucru sfânt. Astea știu și eu că trag răceala.

DOAMNA STANCA: Ți-o ia cu mâna.

TOMA: Cât îmi pui ventuzele mă odihnesc o țârâ... La urmă om mânca... și pe urmă, om vedea ce-om mai face...

SAFTA (vine cu cutia cu ventuze.Oftează): Nu se mai fac ventuze în ziua de azi. Se fac de toate - în afară de ventuze.

DOAMNA STANCA: Lumea cu mofturi. Cică-i leac băbesc.

TOMA: Băbesc-nebăbesc, așa și-au căutat sănătatea și mama și tata și moșu'meu... și le-a mers bine...**(Se dezbracă până la brâu, e plin de sânge).**

DOAMNA STANCA (îngrijorată): Pierdusi mult sânge?

TOMA: Cine mai știe? Am avut atâtea griji. Era să pierd totul...de-asta mi-era

mie. Turcii veniseră cu un alt Domn, să-l pună pe tron. Azi-noapte, Vodă s-a băgat peste ei în tabără. Am atacat şi noi. Da' prea puţini. Turcii au fugit, dar n-am putut să-i batem că erau prea mulţi. Îi înghesuisem într-o vâlcea...Atunci cu oştenii după mine...atunci m-a împuns unul cu lancea, dar abia am simţit... după aia am şi uitat de rană...sunt încă tânăr, sângele se face la loc cât ai zice peşte...

DOAMNA STANCA (cu reproş): Cât o să ţină şi tinereţea asta? Ţi-am spus să stai mai de-o parte, mai pe margine, şi să dai porunci. Eşti ăl mare.

TOMA: Poruncești, poruncești, dar trebuia să pui şi mâna. **(Se întinde în pat)** Acum îmi trece, cât ai clipi din ochi...(**Oftând**) Bine mai e şi-acasă... În aşternutul tău.

DOAMNA STANCA: Altădată nu disprețuiai nici aşternutul străin. Ai ajuns la vorba mea...Doamne iartă-mă! Tot acasă tragi... şi-ţi pui ventuzele.

TOMA (încercând să glumească): Aici nu mai ai moarte...Sau chiar dacă mori, e ca şi când n-ai muri...pentru că rămâi acasă... groapa ta, pământul tău...

SAFTA (pregătind ventuzele): Întoarceţi-vă cu spatele şi trageţi pantalonii cât mai jos. Descingeţi brâul.

TOMA: Brâul...lasă-l aşa...Nu vă atingeţi de el...

DOAMNA STANCA: Or te doare rău?

TOMA: Parcă...Eh, un fleac, o mică răceală.

SAFTA: Să le punem pe spinare, trag mai bine...

TOMA: Nu. Întâi pe piept. Parcă n-aş vrea să dorm cu faţa în jos. **(Safta îşi suflecă mânecile, începe să-i facă frecţia, apoi îi pune ventuzele una câte una, ajutată de Doamna Stanca, care ţine şomoiogul aprins.)**

SAFTA (aplicând o ventuză): Ia te uită ce-a mai prins! Aţi răcit tare de tot. Ăsta da, curent!

DOAMNA STANCA: Unde s-a dat lupta? A fost loc deschis?

TOMA (sec): La Oieşti.

DOAMNA STANCA: Anul trecut a fost la Scăieni, adică-n iulie, nici n-a trecut un an.

SAFTA: Acum doi ani i-am biruit pe ăilalţi la Popeşti şi tot aşa...de fiecare dată răniţi şi răciţi, şi tot ventuzele, săracele v-au făcut bine. **(Terminând treaba)** Gata! Acum să staţi aşa şi să nu mişcaţi, să nu le doborâţi...să tragă bine...

TOMA: Ar trebui să vină şi pietrarul.

DOAMNA STANCA: De ce să vină acum, în puterea nopţii?

TOMA: Să scrie şi lespedea aia...

DOAMNA STANCA: A, uitasem. **(Merge la o lespede, care stă rezemată de un perete)**. După fiecare bătălie, numaidecât vine pietrarul şi sapă cum a fost, dac-am pierdut ori am câştigat, când şi unde...

TOMA: Lucrurile astea, dacă nu le scrii imediat, se uită. Vin bătălii noi, se uită cele vechi...şi e bine să se ştie şi cele vechi. Acum să-i spui pietrarului să cioplească aşa:"Iară în iunie 19, cu ajutorul lui Dumnezeu, la Oieşti"...

DOAMNA STANCA (cu o presimţire): De ce să-i spun eu? Îi spui dumneata.

Scanned with OKEN Scanner

TOMA: Eu oi adormi... sunt obosit...

DOAMNA STANCA: A!

TOMA (**neliniștit**): De ce nu vine?

DOAMNA STANCA: Știu și eu?

TOMA: Du-te, Safto, vezi ce-i cu el. Adu-l încoace.

SAFTA (**dând indicații**): Mai stați o țâră și le luați. Eu mă duc să aduc pietrarul...Masa o pun când vin. (**Iese**)

TOMA: S-a dus?

DOAMNA STANCA: S-a dus...

TOMA: N-am prea avut nici noi când să fim singuri. Ziceam să mai stăm de vorbă.

DOAMNA STANCA (**cu un tremur în glas**): Păi, că toată viața ce-o să facem, n-o să vorbim?

TOMA: Ei...o să tot vorbim...Da' uite că nu ne săturăm ...Cum te-ai gătit tu astăzi? (**Dă s-o privească.**)

DOAMNA STANCA: Nu mișca. Pică ventuzele. Cum să mă gătesc? Cu țoalele ăle mai bune. Mi-am pus și salba.

TOMA (**după o pauză**): Îți stă bine cu salba la gât.

DOAMNA STANCA: Dar parcă nu știu ce ai astăzi. Vorbești așa...

TOMA (**după o pauză**): Cum?

DOAMNA STANCA: Așa... că-mi vine să plâng...

TOMA: De ce să plângi? (**Ca să schimbe vorba**) Ce zice Safta că mi-a pregătit pentru masă?

DOAMNA STANCA: Tot felul de bunătăți.

TOMA: De post?

DOAMNA STANCA: Da...Dar a tăiat cocoșul.

TOMA: A pomenit ceva de varză călită?

DOAMNA STANCA: Nu, acră...cu puțin ulei.

TOMA: Parcă aș pofti o foaie. (**Doamna Stanca se duce și aduce o foaie de varză**) E acră.

DOAMNA STANCA: Să-ți aduc ceva dulce? Pune niște miere. Miroase a floare de salcâm, c-au înflorit pe coastă.

TOMA: Lasă...mâine...

DOAMNA STANCA: Trag ventuzele?

TOMA (**semn că da**): Oo...(**După o pauză, în care Doamna Stanca se tot foiește prin casă, neștiind ce să facă**) De când ne-am luat... n-am avut și noi parte de odihnă...

DOAMNA STANCA: Vremuri crâncene...S-a isprăvit și țuica. (**Râde**) Așa zice Safta.

TOMA (**râde**) : Știi că nu prea beau.

DOAMNA STANCA: Tot felul de vânzoleli...

TOMA: Abia ne așezasem la casa noastră... o seamă de războaie...

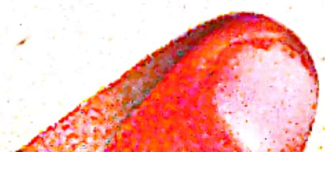

DOAMNA STANCA: Am terminat de țesut pentru biserica de la Argeș. Femeile de pe aici au făcut țesături noi.

TOMA: Foarte bine.

DOAMNA STANCA: Nu m-ai scos și pe mine în lume deloc. Mereu în satul ăsta. Nici tu zaiafet, nici tu...

TOMA: Zaiafet ai avut.

DOAMNA STANCA: Adeseori mă întreb, ce ești tu: căpitan de oaste ori...?

TOMA: M-am simțit bine printre țărani, mi-a plăcut să merg la coasă, să țin coarnele plugului...

DOAMNA STANCA: Nu erai tu făcut să te bați în războaie.

TOMA: Am apărat satul ăsta. Și de fiecare dată...

DOAMNA STANCA (**în timpul acesta îi lua ventuzele una câte una**) : Bun! Acum facem frecția!

TOMA: N-a venit pietrarul?

DOAMNA STANCA: Trebuie să vină.

TOMA (**ca pentru sine**) : Și al douăzecilea la Oiești.

DOAMNA STANCA (**Îi face frecție pe piept**): Aoleu! Ești rece? Ce-i cu tine? (**Toma tace. Doamna Stanca , stins**) A și răcit.

(**Intră Safta cu Marin Mărin, copilul cu cenușa, care aduce într-o traistă dalta și celelalte scule de pietrar**)

SAFTA: Pietrarul nu s-a mai întors. Tot așa îl așteptau cu masa și pe el...

MARIN MĂRIN: Bunicul avea obiceiul să vină primul.

DOAMNA STANCA: Aa...(**Safta îl observă pe Toma și începe să jelească**) Taci... Îl trezești. E tare ostenit. (**Către copil**) Tu știi să citești?

MARIN MĂRIN: Știu...Dar numai dacă a scris bunicul. Îi cunosc scrisul. Dacă e scris de altcineva, nu știu... că sunt mic

DOAMNA STANCA (**Îi arată lespedea**): Bunicul a săpat. Ia încearcă...(**Copilul silabisește textul din cronică,. Doamna Stanca ia dalta și i-o dă**): Scrie așa:"Iară în iunie, 19, cu ajutorul lui Dumnezeu"...scrii?

(**Copilul începe să cioplească**)

SAFTA (**făcându-și cruce**): Doamne, ce poveste. (**Dă să plângă.**)

DOAMNA STANCA: Taci, că e ostenit.

SAFTA: S-a-ntâmplat așa de multe ori. Venea acasă din război, se culca și merea...La urmă se scula sănătos. Vezi, războiul e lucru greu. O dată am tras și clopotele și el s-a ridicat a treia zi în capul oaselor:"Ce e hărmălaia asta?" Lumea s-a speriat, cică:"Aoleu!Păi pentru înmormântare". Și el s-a ridicat și s-a răstit la lume:" Duceți-vă că n-am murit. Nu mai poate omul să tragă un pui de somn...Am fost ostenit, na! Am dormit mult?" "Azi era a treia zi. Groapa era făcută, lespedea dusă la cimitir". "Să mi-o țineți aici în odaie, n-o mai duceți la cimitir. Nu murim noi, așa, cu una cu două". (**Merge la Toma. Îl pipăie, îngrijorată.**) Rece.

MARIN MĂRIN (**cioplind**): Bunicul m-a învățat să țin dalta în mână și să

dau cu ciocanul. Tata - tot pietrar. Da' a murit de mult, în războiul celălalt...De atunci a scris tot bunicul, care începuse treaba. Bun. Cunosc scrisul foarte bine și acum scriu eu. Acum săpăm litera "i". Trebuie să vină aici, dar mă cam doare mâna.

DOAMNA STANCA (Îi ia mâna și-l ajută): "I" de la iară. **(Se aud clopotele.)** Safta, da' ce se aude acolo? auzi?

MARIN MĂRIN: Clopotele. A mort.

DOAMNA STANCA: Lumea asta, cum se grăbește! **(Merge la patul lui Toma și îl privește lung.)** Trebuie să fi fost o bătălie foarte grea. El niciodată n-a spus cât e de greu. Întotdeauna când se întorcea plin de sînge zicea:"O simplă răceală". **(Clopotele se aud din nou.)**

MARIN MĂRIN (săpând cu dalta): Iară. Și după iară, ce vine?

DOAMNA STANCA: "Iară în iunie 19, cu ajutorul lui Dumnezeu, ne-am izbit cu păgânii la Oiești..."

2. Alți dramaturgi

HORIA LOVINESCU

(1917-1983)

S-a născut la 20 august 1917 la Fălticeni. Este dramaturg. Urmează cursurile Facultății de Litere și Filosofie din București. În 1953 se reprezintă drama **Lumina din Ulmi**. A fost director al teatrului "C. Nottara" din București.

Se stinge din viață în anul 1983.

OPERA: Lumina de la Ulmi (1954); **Citadela sfărâmată** (1955); **Oaspetele din faptul serii** (1955); **Hanul de la răscruce** (1957); **Surorile Boga** (1959); **Revedere** (1962); **Teatru** (1963); **Adolescentul** (1965); **Moartea unui artist** (1965); **Și eu am fost în Arcadia** (1971); **Teatru I-II** (1973); **Ultima cursă** (1976).

Scanned with OKEN Scanner

MOARTEA UNUI ARTIST

MANOLE:...Despre artă voiam să stăm de vorbă, Vlad. Ți-am văzut atelierul.

VLAD (crispat): Și?

MANOLE (cu precauțiune, ca să nu lovească prea tare): Cred că nu te-ai găsit încă.

VLAD : Te referi la căutările mele?

MANOLE: Ții să precizez? Bălăceala psihanalitică mi-a produs totdeauna repulsie. Faptul că măruntaiele sunt așezate mai jos decît capul nu le conferă adâncime. Falsele profunzimi, ca și falsele înălțimi mă crisprează. Cât despre căutările formale, Vlad, nu sunt rodnice decât atunci când știi bine ce ai de spus. Și că merită s-o spui.

VLAD (bufonînd): Despre măreția omului! Vorbe, tată. Cine mai crede în ele?

MANOLE: Și răspunderile? Tot vorbe sunt?

VLAD: Răspunderi! De-aia izbutesc să mă simt responsabil față de mine, și uneori și încercarea asta mi se pare caraghioasă. Mă uit în oglindă și-mi vine să râd. (Ironic). Bunul dumitale prieten, Brâncuși, făcea totuși păsări măiestre și coloane neterminate.

MANOLE: Da. Aveam viziuni diferite. Chestiune de temperament. Eu am fost un sangvin și un lacom de viață. Dar arta lui Brâncuși, ca a oricărui mare artist, făcea parte din ordinea și frumusețea lumii. Cînd a murit, am simțit că e mai puțină lumină în jur. Și, pe urmă, sculptura lui e fătată, nu ouată.

VLAD (palid): Aș putea ști mai exact ce nu-ți place la mine?

MANOLE: Fără menajamente, nu? Ca între doi oameni de meserie. Nota de diletantism. În ceea ce faci tu e o lipsă de siguranță Și totodată o ostentație agresivă, care pot fi admise la un amator, dar nu la un meșter adevărat. Și ai treizeci de ani.

VLAD (izbit ca de o măciucă): Mulțumesc. (Dă să plece.)

MANOLE: Vlad!

VLAD: Nu văd ce ai mai putea să-mi spui. Cred că e destul de clar, nu?

MANOLE: Vreau să-ți fac o propunere. Convenabilă pentru amîndoi, sper. Mă asculți? (Glacial, Vlad ridică din umeri.) Doctorul mi-a interzis să lucrez deocamdată, și asta mă deprimă cumplit. Eu sînt ca un bou care trage la jug. Dacă n-am în ce mă opinti, dacă nu curg rînduri de sudori pe mine, nu mai am nici un rost, mă simt ca o cîrpă, ca o boarfă.

VLAD: Da, ai fost atât de absorbit de munca dumitale, toată viața, încât nu ți-a mai rămas timp să te gîndești și la alții. Mă întreb cum de-ai aflat că mă ocup de sculptură.

MANOLE (acuză şocul şi, la început, caută o dezvinovăţire): Bine, dar eu ţi-am înlesnit intrarea la Institutul de artă Şi...

VLAD: Adevărat, m-ai recomandat! Cine era să-ţi respingă fiul? Dar, de fapt, între noi şi animalele din casă n-ai făcut niciodată vreo deosebire. Cînd erai bine dispus, după lucru, se întâmpla să ne ridici de pielea gîtului, ca pe nişte pisoi, Şi să ne săruţi. Dispuneai să avem de mîncare, haine, bani, dar, la drept vorbind, niciodată n-ai ştiut că ai doi fii. Nu izbuteam să te interesăm. Cel mai găunos bloc de marmură a fost totdeauna, pentru dumneata, mult mai important decât noi. **(Pauză.)** Să ştii că nu acuz, constat.

MANOLE(nu ia prea în dramă cuvintele lui Vlad, dar le recunoaşte justeţea): Da, am fost un tată prost. Ticăloasa asta de sculptură e o amantă nesăţioasă. Îţi soarbe şi măduva din oase. Ai să vezi şi tu. **(Rîde).**

VLAD: Eu n-am geniu.

MANOLE: Dar e simplu ca bună ziua, omul lui Dumnezeu. Vreau să realizez proiectul "Zburătorul". De zece ani mă gîndesc la el. **(Se duce la birou şi, agitat, scoate o serie de schiţe).** Uite, am toate schiţele gata. **(I le arată, febril.)** Înţelegi, o statuie care să sugereze saltul omului într-un ev, să se înalţe pînă la mit. Şi, băiatule, totul e studiat pînă în amănunt. Dar n-am puterea să lucrez. Nu pot ţine dalta. Aş cădea pe drum. E gigantică, blestemata. Pe când tu eşti tânăr. Aş sta tot timpul lîngă tine, te-aş învăţa, te-aş conduce, ţi-ai face şi tu o ucenicie solidă, onestă, trainică. După asta, ai putea să-ţi ţii meseria în degetul mic. Te-ai juca în bile cu tot ce ştiu colegii tăi. Ţi-o făgăduiesc. Ce spui, nu-i grozav? Ei? **(A ajuns la maximum de euforie. Şi de-abia atunci realizează surâsul îngheţat al lui Vlad.)** De ce râzi?

VLAD (îl priveşte mai departe, surâzând. Apoi surâsul se transformă într-un râs puternic şi rău): Ha-ha-ha! Colaborare! Dumneata, capul, şi eu, unealta. Eşti şiret, tată, dar eu ţin la mica mea personalitate.

MANOLE: Nu-ţi place proiectul?

VLAD: Nu-i contest un soi de genialitate iresponsabilă. Ca a unei forţe naturale. Dar nu-mi place. Cred că mi-am câştigat şi eu dreptul să-ţi spun cîteva adevăruri. Arta dumitale, în întregime, nu-mi place. **(În derâdere).** Apologia puterii creatoare a omului! Noul Adam! Triumful raţiunii! Ai o filozofie învechită, de predicator umanist, tată. Nu înţelegi nimic din spiritul adevărat al timpului. Chiar dacă aş vrea să lucrez cu dumneata, n-aş putea. Am o altă concepţie despre artă.

MANOLE(furios): Pe dracu! N-ai nici o concepţie! Nu ţi-o fi plăcând predica mea, dar sculptura mea stă. Pe când a ta e ca o bâlbâială care încearcă să imite vorbirea.

VLAD (pentru prima dată aprins, pînă acum a fost rece şi ironic) Perfect, Bâlbâială! Nici nu ştii ce bine ai nimerit. Dar nu o bâlbâială ce încearcă să imite vorbirea, ci care-şi bate joc de ea, îi dă cu tifla. Prefer să mă bâlbâi, decît să fac fraze frumoase. E mai onest. Îmi bâlbâi neputinţa. Mă simt cinstit Şi mai curat trăind în urangutan, decât simulând credinţa în mitul dezumflat al omului. Şi, în

Scanned with OKEN Scanner

loc să sculptez "Zburătorul" şi "Primăveri", eu vreau să mă bâlbâi, să mă bâlbâi, să mă bâlbâi! (Iese).

APRECIERI CRITICE

"Cea mai izbutită dintre toate ni se pare a fi **Moartea unui artist**. Un sculptor de geniu, Manole Crudu (numele e încărcat de conotaţii), personalitate puternică, de o vitalitate şi un egoism de artist cu totul ieşite din comun, este surprins în momentul lui de mare criză, în pragul începutului de îmbătrânire, a semnelor unei boli, a fricii de moarte, a grijii pentru destinul operei sale în posteritate. O "salvare" din gravul impas crede a fi iubirea, pasiunea de tip goetheean, pentru foarte tânăra Cristina, care însă îl admiră numai şi-l face să simtă tot mai aproape abisul de care se teme. Pentru a se "elibera" de obsesie, artistul sculptează o operă (suntem lăsaţi să subînţelegem) "monstruos" de genială, înfăţişând chiar Moartea, operă aprobată de Vlad, fiul mai mare al sculptorului, el însuşi bîntuit de abisalităţi, reeditare în alte condiţii a lui Matei din **Citadela sfărîmată**. Însă Cristina e înspăimântată la vederea "monstrului" în piatră şi, odată cu Toma, cel de-al doilea fiu al lui Manole Crudu (reeditare a lui Petru din **Citadela**), pe care tânăra îl iubeşte "sănătos", dezaprobă o astfel de artă. Până la urmă, însuşi eroul se leapădă de ea "N-am făcut-o eu, Vlad, ci frica mea...", declară el la un moment dat, simţindu-se ca "o femeie care a lepădat un monstru". O va distruge cu furie, semnul acesta al respingerii artei prefigurând tenebrele şi al îmbunătăţirii celei care exaltă lumina, optimismul, încrederea în forţele omului de a domina legile naturii.

Ion Rotaru

"Cea mai realizată dintre parabolele lui Horia Lovinescu rămâne deocamdată **Moartea unui artist** (1963), eseu dramatic dezbătând problema justificării artei, care trebuie să fie după el sincronizată cu timpul social care o include. Opoziţia între arta individuală şi arta ca expresie a colectivităţii este oferită prin cuplul de sculptori Manole şi Vlad Crudu, tatăl şi fiul, primul, venit de la Paris bolnav şi cu presentimentul morţii, consolidat şi de un complex erotic prilejuit de o foarte tânără Cristina, reprezintă un fel de spirit renascentist **à rebours**, al cărui negativism va fi însă înfrânt la confruntarea cu un optimism constructiv. Piesa este impregnată de simboluri folclorice. Manole Crudu face parte din aceeaşi familie de personaje cu Matei Dragomirescu şi Manole din **Omul care şi-a pierdut omenia**, diferenţa dintre ei constând mai mult în situaţiile diferite în care sunt introduşi decât de modul de problematizare. Mai toate piesele alegorice şi de dezbatere sunt uneori dialoguri statice, ca în colocviile antice; confruntartea de idei este

Scanned with OKEN Scanner

aridă. Observația, în piesele sociale, nu depășește nici ea categorialul teatrului dramatic și al problemelor cheie. Livrescul este prezent și în limbaj, de cele mai multe ori abstractizat în sensul cerut de demonstrație".

Marian Popa

"În **Moartea unui artist** și în **Omul care și-a pierdut omenia** se pune, pe urmele lui G. Călinescu din **Bietul Ioanide**, problema creatorului și a creației. Adevăratul conflict al celei dintâi este acela dintre Manole și Moarte. Sculptor genial, de formație rațională, umanist în înțelesul secolului trecut, Manole e obligat de boală să nu mai facă nimic și, în această deprimantă inactivitate, își găsește loc prielnic spaima de moarte. Întreaga lui ființă se opune fricii și încearcă s-o învingă, căci sculptorul s-a deprins să domine piatra și să se domine pe sine însuși, având oroare de acele zone ale sufletului unde se strâng drojdiile. Manole cel puternic și stăpân pe sine descoperă experiența neputinței: se va elibera de frica lui cumplită, umilitoare, când îi va da un chip.

Nicolae Manolescu

"Obișnuit să se considere sub toate aspectele un fel de zeu invincibil, Manole Crudu, din **Moartea unui artist**, în crepuscul, descoperă nu atât bătrânețea, cât îmbătrânirea și, odată cu ea, limita și declinul, atât ca om, cât și ca artist."

Ion Vartic

"O gravă problemă, una din cele mai grave din câte s-au pus vreodată omului și scriitorului, atacă Lovinescu și în drama **Moartea unui artist**: problema bătrâneții, a apropierii imediate a morții,- problemă pe care autorul o precizează față de enorma ei generalitate strict filozofică prin încadrarea într-o temă nu mai puțin gravă: tema poziției artistului față de viață și de moarte."

Radu Popescu

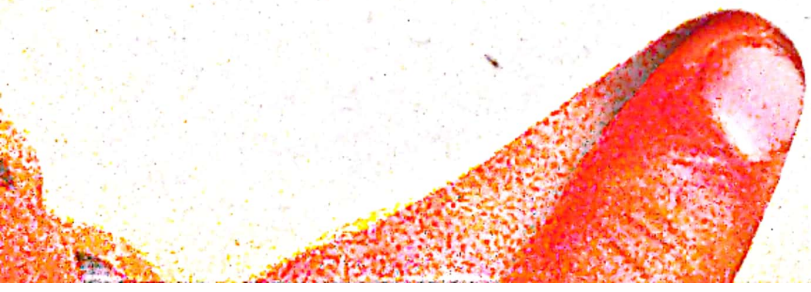

Scanned with OKEN Scanner

PAUL EVERAC (Paul Constantinescu)

(n. 1924)

S-a născut la 23 august 1924, în Oradea. Este dramaturg, prozator, gazetar. Termină în 1947 studiile de drept şi practică avocatura. Colaborează la **Tânărul scriitor**, **Luceafărul**, **Iaşul literar** etc. I se joacă piese de teatru pe care le şi publică.

OPERA: **Logodnă** (1962); **Poarta** (1958); **Explozie întârziată** (1958); **Ochiul albastru** (1961); **Ştafeta nevăzută** (1954); **Simple coincidenţe** (1964); **Ferestre deschise** (1959); **Cântec din fluier** (1968); **Maşina de calculat** (1963); **O întâlnire neobişnuită** (1964); **Tezaurul** (1965); **Iancu de Halmagiu** (1966); **Şi la stânga trei ciocane** (1967); **Don Juan din Grădina Icoanei** ; **Reflecţii despre inteligenţă** (1967); **Descoperirea** (1959); **Costache şi viaţa interioară** (1962); **Omul de lângă tine** (1963); **Himera** (1963); **Patimi** (1967); **Camera de dincolo** (1970); **Vizita la Malu** (1967); **Cheta** (1970); **Chiriţa pe şantier** (1970); **O partidă cu nou născuţi** (1970); **Dialoguri contemporane** (1971); **Urme pe zăpadă** (1971); **Autograful** (1972); **Poeme discursive** (1972); **Trepte** (1972); **Rică Eremia în şase reprize şi douăsprezece ganguri** (1973); **Butelia** (1979); **Viaţa lumii. Teatru** (1982); **Aventuri umane** (1981); **Funigei pentru Alpi** (1987); **Martor cu păreri proprii** (1989); **Reacţionarul; eseu moral-politic** (1992).

Scanned with OKEN Scanner

A CINCEA LEBĂDĂ

Personajele:
VASILE MIREA
TIN MIREA, fratele său
NICKI POCROVAN
UICĂ, secretarul de județ
STAVĂR, secretarul B.O.B.
Directorul tehnic BĂDICU
BLASIU DOHOTARU
Profesorul GREAVU
Un chelner
DUFY
MARTA MIREA
HORTENSIA POCROVAN
Tovarășul JIMBLEA

Acțiunea se petrece în zilele noastre.

Partea întâi

Câteva elemente de interior, să zicem un fotoliu, o lampă înaltă. În cursul acțiunii vor mai trebui: o masă de bucătărie, de ședințe, de restaurant, un birou de acasă sau de la servici ș.a.

Decorul e deci aleatoriu, după meandrele povestirii.

MIREA (în fotoliu): Mai am două ore și zece minute. Acum mi-ar trebui un prieten. (**Privește în public.**) Care să mă înțeleagă. Să mă sfătuiască. Și la fabrică am prieteni. Chiar Pocrovan mi-e prieten. Și nu de-acum... Am făcut școala de partid împreună. Pe el l-au luat în misiuni speciale, l-au văzut tare. Avea ceva neiertător. S-a mai îmblânzit în 15 ani...Pe mine m-au dus la Minister. La hârtii. Ce pot să fac, așa a fost drumul. Mi-a plăcut în organizare. M-am și bucureștenizat puțin. Mi-a fost așa de greu să mă întorc!... Chiar "director comercial". Veneam de sus, nu veneam de jos. Unii au spus că e disciplinar. Poate pentru fratele meu Tit. Fără el, acuma, probabil, eram...(**Gest: sus.**) Și nu se mai întâmplau toate. Soarta omului. Ei acuma încep să se întrunească, să pregătească ședința.. E Stavăr acolo, care a cules informații...E datoria lui, desigur. Problema eticii și a echității.

Eu înțeleg foarte bine. N-am nici cea mai mică supărare personală. Sau

bănuieli. Mircea Stavăr e un om cinstit. Corect, pe bune. Nici n-are timp de prostii... Probabil că şi eu dacă eram pe postul lui...Puteam să fiu secretar! Chestiunea cu Tit nu mai atârnă azi aşa de mult,... administrativ vorbind. Nici politic. Omul s-a întors... s-a încadrat.

Dar ce vorbesc eu aicea? În timpul ăsta ea umblă sus pe munte...S-a anunţa vreme rea. O s-o sprijine ei, băieţii, nici o grijă. Ea nu alege. Ea nu mai alege. Nici pe mine nu cred că m-a ales. Aşa a ieşit.

- Nu-i adevărat tovarăşe, nu e întâmplător că...Există un determinism. O legitate obiectivă. Există un cod moral. Parcă-l aud pe Bică Sotiriu,.... va lua primul cuvântul. Vorbeşte bine. Al dracului de bine. Mai ales la mine, în comerţ, e nevoie. Eu vorbesc scurt. Îi conving cu faptele. Cu calitatea mărfii. Vă declar pe cuvântul meu de onoare, calitatea a crescut serios. Câtva timp n-am avut probleme. Decât să dirijez, să planific...Ajunsesem un fel de dispecer. Un fel de minister, mai mic. Mergea totul aproape automat. Când am scos noile prototipuri...

Poate mai bine n-ajungeam acolo...Acum eram mai liniştit. Cunosc mulţi tipi care stau liniştiţi. Ăsta e programul lor de viaţă. Nu fac mai mult, ca să nu se ardă. "Pot să termin în trei zile lucrarea asta, sau în două, zice el. Dar de ce s-o termin? Ca să-mi dea alta? Dacă merge prea bine mă taie, pe motiv că nu e nevoie de atâţia." Urăsc asemenea indivizi. Sunt strâmţi. Fără generozitate în ei. Fără...

Ah, nu, nu mai vreau să-mi aduc aminte de ea. În special acum. Teoria generozităţii, asta e influenţa ei, "infiltraţia" ei. S-a infiltrat, ăsta este cuvântul. Cum faci un infiltrat pulmonar. Şi pe urmă nu mai eşti decât febră şi generozitate. Generos cu sânge. Dacă nu începi urgent să te economiseşti... te duci. Viaţa totuşi e economie. Păstrare. Întreţinere. Sporire de valori materiale şi spirituale. Să creezi cu răbdare, să organizezi, să faci modele noi, să le pui la dispoziţia oamenilor, la un preţ accesibil... Nu râde, nu râde, Dufy! Nu eşti decât o năroadă fără şcoală. Fără perspectivă...O biată fluşturatică, sigur, extrem de ademenitoare, un soi de...

Nu, hai să fiu cinstit eşti mai mult decât atâta. Profesorul Greavu,vecinul,când te-a întâlnit pe palier, - şi te-am rugat să mergi încet! - mi-a spus - eu mă făcusem mic!: " Are suc, funcţionara dumitale!"(Râde) Funcţionară!? Nu cred că ai fi rezistat nici 24 de ore! Ar fi zburat toate hârtiile prin aer, tot ce adunăm noi de atâta vreme!...M-ai întrebat o dată de ce nu sunt în stare decât să adun. Şi eu ţi-am răspuns că sunt capabil şi de înmulţit. Era o glumă. O mai făcusem. O luasem de la Pocrovan. M-ai privit, mi s-a părut tâmpită.

Şi totuşi adun de când eram tânăr. Toate faptele mele, până să nu vii tu, se adunau. Dosarul meu, afară de chestiuni de care nu sunt vinovat personal... Originea: tata, mic meseriaş, pot să zic muncitor...Cam bea,e adevărat. L-am şi urât pentru asta. Tit îi seamănă, nu m-am înţeles nici cu el. Mama: ţărani săraci. Sunt acoperit foarte bine. Exploataţi. Harnici. Fără noroc. Ce cuvânt: "noroc". Ca salut merge. Tu ai fost un noroc? - asta aş vrea să ştiu. Eu am fost un noroc pentru tine? Nu mă minţi! Ştiu că minţi. Aş fi dispus să admit că m-ai mințit tot timpul. Mi-ar

face bine acum! Teribil de bine!M-aş duce şi m-aş uita acum în ochii lui Uică, ai secretarului de la judeţ, cu încredere...Cu căinţă... El mă simpatizează. El îmi vrea binele, m-a şi ajutat. El are nevoie numai de un cuvânt autocritic. Sincer. Omul mai greşeşte. Viaţa e complexă, - asta trebuie să spun. E purul adevăr. (**Spectatorilor**): Nu sunteţi de părere că viaţa e complexă? La un moment dat, tovarăşe Mitică şi stimaţi tovarăşi, îţi dai seama că viaţa e complexă, îţi întinde o cursă...Dacă eşti slab, cum am fost eu, pentru moment bineînţeles...

(**Un vânt agită perdeaua de la geam.**) Ah, Dufy, eşti aicea, ştiu că eşti aicea. Vino, n-are nici o importanţă ce-o să-mi spună. O să mă spele, sigur! Bădicu, "tehnicul", o să mă spele cel mai tare, cu mutra lui severă de premiant speriat c-a scăpat mingea în răsaduri. El are dreptul, nu mă supăr: logodnica lui a murit iarna trecută într-un accident. De-atunci el nu mai ştie nimic. Femeile nu-l mai interesează. Distracţiile nu. Băutura nu. Cinematograful nu... La operă cred că n-a fost de când e. A stat la cămin să-şi facă proiectele. Planul, organizarea, - aici e doctor. Stăteam bine cu planul, anul trecut am vândut şi în Olanda, la un preţ de revenire excelent, m-a felicitat şi Uică personal. Am contribuit mult. Bădicu va ţine seama de asta, sunt sigur. Va cere o simplă mustrare, fără blam. Dacă n-ar fi apărut chestiunea jerseului... Cum l-ai luat, escroaco? Dufy, de ce nu vrei să vii? De ce nu vrei să stai acum lângă mine, când de la tine mi se trag toate? De ce te-ai dus cu idioţii ăia la munte? Ştiu, diseară veţi petrece cu ghitări, veţi bea ţuică fiartă, veţi spune bancuri, şi pe urmă vei pune ochii pe unul.... Pentru că ai "suc"... Şi pentru că nu eşti decât o...

(Dufy apare în dans, piruetează de câteva ori şi iese. El se ridică.)

Stimaţi tovarăşi, eu recunosc că... Mai ales în momentele acestea când....Fiecare dintre noi are la un moment dat... nu, greşesc, vă rog să mă iertaţi, nu fiecare dintre noi, unii... Câţiva.... Într-un moment când....(**Strigă.**) Eu nu sunt un descompus! Şi nu voi fi niciodată un descompus! Sunt un om de partid, am în spate 20 de ani de activitate, uneori grea, tovarăşul Pocrovan ştie...

(S-a apropiat de masa unde s-au instalat Uică, Stavăr, Bădicu, Pocrovan şi tovarăşa Jimblea.)

UICĂ (cu glas blând): Şi noi ştim.

JIMBLEA: Tocmai de-aia ne-am mirat, tovarăşe Mirea, când tovarăşul director al Personalului (**arată pe Pocrovan**) ne-a sesizat...

POCROVAN: Era datoria mea. Şi ca tovarăş de muncă, şi ca vechi prieten.

STAVĂR: Plus că intră în competenţa d-tale.

BĂDICU: E mai bine să smulgi răul din rădăcină, se economiseşte un timp util. E o chestiune, ca să zic aşa de ergonomie. Spre binele tovarăşului. Şi al producţiei.

UICĂ: Nici să n-o luăm în tragic, tovarăşi.E vorba, dacă am înţeles exact, de

unele abateri omenești, trecătoare, cu unele urmări și asupra activității întreprinderii... Noi o să ascultăm mai întâi informarea direcției personalului.... Poate dânsul și-a dat seama între timp... Noi o să-i spunem deschis, tovărășește, părerea noastră..., dar nu trebuie să batem toba până-n cer. E o unitate modernă, care se dezvoltă, care are prestigiu...

JIMBLEA: Iertați-mă tovarășe secretar Uică, eu aici am o altă părere... Cazul interesează pe fiecare din cei ce... Mai ales că sunt toți tineri care cresc...Prin specificul textil unitatea are în majoritate femei, 78%, și tocmai că eu consider că ele nu sunt reprezentate la această ședință așa cum s-ar cuveni!...

STAVĂR: Ești d-ta aicea, putem să mai chemăm eventual de la tineret, din secții, plus una-două maistre. Punctul de vedere e just, dar și eu spun să nu facem din asta o mare răfuială, acum când avem atâtea obiective....

JIMBLEA: Nu-i vorba de "răfuială", noi nu ne răfuim aici, tovarășe Stavăr. Noi vrem să facem o aplicare corectă a principiilor eticii și echității, și asta nu e răfuială, cred!

UICĂ: Poate tovarășul secretar n-a ales bine cuvântul. Dar ideea este asta....

JIMBLEA: Ideea este ca lucrul să fie mobilizator, nu numai pentru tovarășul Mirea, dar și pentru noi toți. Eu cred că și tovarășa Marta, soția tovarășului Mirea, dacă ar fi aici, ar fi de părerea mea, și orice femeie cinstită. Din păcate dânsa e în spital de mai multe luni și poate că nu stă nici acolo fără motive. Or noi am vrea să cunoaștem toate aceste motive. Și noi, și colectivul.

POCROVAN: Din declarația scrisă a tovarășului Mirea rezultă că "întâlnirea" despre care era vorba s-a produs după ce tovarășa Marta a intrat în spital. Declarația e semnată și n-avem motiv s-o punem la îndoială.

JIMBLEA: Asta se va vedea. În orice caz, dacă erau aici mai multe femei s-ar fi judecat altfel...

STAVĂR: Nu cred, tovarășa Jimblea. Noi știm că atunci când a venit tovarășul Mirea să ne spună să-l angajăm pe nepotul său Blasiu Dohotaru, tovarășa Marta era în spital. Or Blasiu ne-a povestit o scenă din care rezultă că nu exista nici o "legătură' cu acea persoană, într-un sens mai concret.

JIMBLEA: Și l-ați crezut pe nepot, da? Pe care l-a angajat unchiul, da? Asta cum se numește nu se numește nepotism?

BĂDICU: Dohotaru e un element serios. Cinstit. Combativ. Îmi pare bine că l-am angajat.

POCROVAN: Cu avizul nostru, tovarășe director. Aici doar lucrăm în colectiv.

JIMBLEA: Dacă lucrăm în colectiv, să și discutăm în colectiv! Și nu într-un colectiv restrâns, ci într-un colectiv lărgit! Cu mai multe femei! Măcar pentru tovarășa Marta, care nu poate fi de față! Asta e părerea mea și nu renunț la ea! Democrația socialistă așa ne învață! Eu știu că și la Comitetul Central... când se discută!...

UICĂ (luându-i-o înainte): Sigur că propunerea tovarășei Jimblea are o bază politică justă. Eu am socotit să nu facem atâta tam-tam, pentru creditul D-voastră

în oraş, dar dacă vi se pare că e nevoie de o discuţie mai generală, foarte bine, putem s-o organizăm!... Tovarăşe Stavăr, vei lua măsuri ca cel mai târziu la începutul săptămânii viitoare... să zicem marţi, vă convine?...

(Dispar cu toţii)

MIREA (întorcându-se la fotoliu): Adică azi. Mai am o oră şi 50 de minute. Măcar Blasiu de-ar fi acum alături de mine. Dintr-un punct de vedere am făcut o mare greşeală cu el. Dar imediat ce am privit scrisoarea, m-am dus la Pocrovan.- Nicki, am un nepot care vrea să lucreze aici la noi. Ia-mi-l, mi-l iei?

POCROVAN (la biroul lui): Ce ştie să facă?

MIREA: ...Cam de toate.

POCROVAN (râzând): Am înţeles: adică nimic.

MIREA: E băiatul soră-mi, Margareta, văduvă. Bărbatu-său a fost un om de-al nostru. Îmi scrie disperată.

POCROVAN: Ce studii ?

MIREA: Bacalaureat. A dat de două ori la Arhitectură. Nu mai poate sta acasă.

POCROVAN: Armata?

MIREA: Reformat.

POCROVAN: De ce?

MIREA: E puţin şchiop.

POCROVAN (după o mică pauză): Îl dau la comercial. Dacă tot trebuie să încurce pe cineva, măcar să te încurce pe tine.

MIREA: Bun.Îţi mulţumesc.

POCROVAN: Vasile, acum suntem chit. Sau mi se pare că eu conduc cu un punct.

MIREA: Mă revanşez.

POCROVAN: Ce face Marta?

MIREA: Prost. I-au ieşit analizele cam... Trebuie tratament lung. Probabil concediu. Băi...

POCROVAN: S-a surmenat.

MIREA: Aşa cred.

POCROVAN: Ca noi toţi. Nici nu-i de mirare, cu câte şi-a luat pe cap. Hortensia, nevastă-mea, s-a băgat şi ea să predea câteva ore la profesional. O văd numai noaptea. Mai exact o aud. A început să gâfâie în somn. De "trai bun".(...)

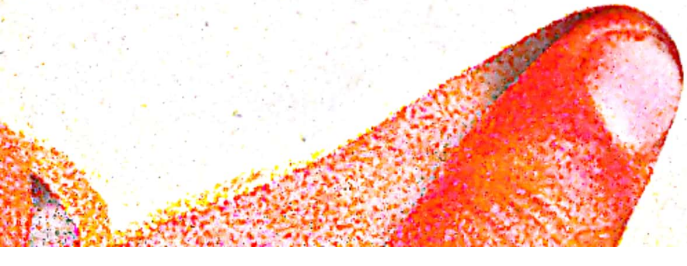

Scanned with OKEN Scanner

COSTANDINEȘTII

PERSONAJELE
În ordinea intrării în scenă:

Bărbați:
MOȘ COSTACHE
DINICĂ DURDU
COSTAN CĂLȚUN
GRIGORE BÎRLOI
VASILE URSEA
DEDU BÎRLOI
VLAICU ALDEA
COSTICĂ ȚIGANUL
MITU DRĂGAN
POPA IORGU
GHEORGHE DURDU
COSTANDIN DURDU.
VODĂ BRÂNCOVEANU
STOLNICUL CANTACUZINO
PREDA PÂRȘCOVEANU
TILICĂ BÎRLOI
AGA BĂLĂCEANU
ȘERBAN GRECEANU
AMBASADORUL SPANIEI
NUNȚIUL PAPAL
COSTEA
DONAT HEISSLER
CORNEA BRĂILOIU
COSTIN CĂPITANUL
NAE OCHI
PÂRVU CRUȚESCU
MATEI DURDU
BERTODI
CLUCERUL ȘTIRBEI
MICLOS
LAJOS
JANOS

Scanned with OKEN Scanner

ZOLTAN
SCARLAT MAVROCORDAT

Femei:
TINCA DURDU
RADA BÎRLOI
SAFTA DURDU
DOAMNA DE BURY
LOUISE-GABRIELLE DE CHOISEUL
MAREȘALA DE ROCHEFORT
DOMNIȘOARA CHOIN
DOAMNA DE SAINT-VALÉRY
DOAMNA DE LILLEBONNE
BÉATRICE DE LILLEBONNE
CHARLOTTE DE HANOVRA

REPLICANȚI:
Bărbați:
COSTANDIN BEIZADEA
EPISCOPUL ILARION
MIHU CĂMĂȘARUL
IORDACHE CANTACUZINO
ȘAMBELANUL
CAROL DE LORENA
ELECTORUL DE BAVARIA
CĂLĂTORUL
PAICUL
MEHMET-PAȘA
ȚĂRANII DE LA ZĂRNEȘTI
CONSTANTIN CANTEMIR
VELICICO VISTIERUL
CIOHODARUL 1
CIOHODARUL 2
CIOHODARUL 3
DREGĂTORUL MOLDAV
TITI COPILUL

Femei:
DOAMNA MARICA
CONTESA LOBKOVITZ
NEAGA CĂLȚUN
MARGUERITE DE TELLIER

Scanned with OKEN Scanner

BENEDICTE HENRIETTE DE HANOVRA
VOICA DURDU

FIGURANȚI:
SUITA LUI HEISSLER
DĂRĂBANII LUI COSTIN
LOBONȚII IMPERIALI
AGHIOTANTUL DE LA DRĂGĂNEȘTI
SUITA LUI MEHMET-PAȘA
PRIZONIERII DE LA ZĂRNEȘTI
CONSTANTIN DUCA
CIOHODARUL 3
CIOHODARUL 4
CIOHODARUL 5
NEVASTA LUI VASILE
BOCITOARELE
VICLENII
BĂRBIERUL etc.

CROITUL OALELOR

Moș Costache are ani mulți, ochi senini și o roată de olar la care face, fără grabă, oale. Moș Costache nu se grăbește defel, nici când afară se aud tropote de cai. Așa lucrează el, cumpănit, din lut adevărat, când, hârjonit cu alți copii sau fugărit de o spaimă (căci nimeni nu știe dacă e joacă, ori e urgie), dă peste el și peste oalele lui, spărgând câteva, Dinică, băiatul de zece-unsprezece ani al lui Costandin Durdu. Moș Costache nu zice nimic, iar Dinică se așază spășit pe un butuc.

DINICĂ: N-am vrut...

(Moș Costache nu se sinchisește, l-a iertat din ochi, o ia de la început.)

MOȘ COSTACHE **(într-un târziu, cam cu zâmbet)**: Împielițatule...

DINICĂ **(prinzând inimă)**: Moș Costache, dă ce faci atâtea oale ?

MOȘ COSTACHE: Ca să se mire proștii.

(Roata sfârâie mereu.)

DINICĂ **(inocent)**: 'tale te miri ?

MOȘ COSTACHE: Nu mă mai mir mă... Dă mult... (Pauză.)

DINICĂ: Dă și mie să fac, îmi dai ?

MOȘ COSTACHE: Nu-ți dau. C-abia te făcură pe tine, nu vezi ?

DINICĂ: Păi doar nu din pământ m-au făcut !?
MOȘ COSTACHE: Păi din ce, mă Dincă ?
DINICĂ: Păi dar ce, toate-s făcute din pământ ?
MOȘ COSTACHE: Păi cum ?
DINICĂ: Și vitele, și oamenii...?
MOȘ COSTACHE: Și.
DINICĂ (**neîncrezător**): Nu-i adevărat...
MOȘ COSTACHE: Păi spune tu atunci cum te făcură, na, dacă ești mai deștept !

(Dincă tace încurcat.)

DINICĂ: Și m-au sfârâit așa, cu roata ?
MOȘ COSTACHE (**hâtru**): Or fi sfârâit...
DINICĂ: Și m-au dat la cuptor ?
MOȘ COSTACHE: Păi Dumnezeu cum crezi că face? Ia câte-o mână de pământel d-ăsta, că are dăstul, și-l sfârâie nițel, și-i dă ochi, nas, gură, bojoc, și îl bagă la cuptor. Și pă unu îl arde mai tare, p-altul, dacă i se termină gătejele, îl lasă mai fleșcăit, ori îl azvârle dracu', și-l mai face o dată, când are vreme...(**Copilul ascultă fascinat.**) Și pe care-i mai tare îl ia de-l călește, ori îi dă cu șmalț, să prinză luciu, să nu crape. Pă altu' îl scapă jos, și vine vreun înger de-l calcă, cum călcași tu adineori în strâchini...
DINICĂ (**luptându-se să descifreze adevărul**): Nu cred... Pă mine zicea că m-a făcut mama.
MOȘ COSTACHE: Păi da... dacă o luăm pă ce se vede... Dar altminteri pă mă-ta și pă tac-tu și pă mehenghiu dă moș-tu care muri, de-mi era văr, cine crezi că-i făcu ? Și pă mine, cine, și p-ai mei ? Uite așa ne bagă în cuptor de ne scoase chipuri și oale...
DINICĂ: Și pă popa Iorgu ?
MOȘ COSTACHE: Păi și pă el. Și pă Vlădica. Și pe Vodă, și pă toți. Îi băgă în cuptor cu toptanu, suflă nițel și zise: "Ba, pă voi vă fac d-ai lu Neacșu, pă voi de-ai lu Udrea, pă voi d-ai lu Costandin..." P-ăștia îi făcu acu mai din belșug...
DINICĂ: Dă ce ?
MOȘ COSTACHE: Păi eu știu ?! Așa s-a brodit. Când îi scoase le zise: " Bă, pă tine, Costandine, te fac hoț, și pă tine - cum ar fi tac-tu - te fac crâșmar. Și pă tine, Costandine, te fac căpitan, și pă tine te fac stolnic-mare și frate de domn. Și pă tine, Costandine, te fac ginere de domn, și-ți dau și moșia asta, Zăcătura, pă care ședem noi ăștilalții, s-o aduni cu Bălăceanca ta, și cu altele ce le-ai agonisit de la mila stăpânirii. Iar pă tine, Costandine, te fac pălmaș și te pui să umbli cu picerele goale prin țărână, bombănind." Așa i-a suflat Dumnezeu pă toți, și pă Costică țiganu, la care i-a făcut și o diblă, să cânte.

(La fiecare din cei pomeniți se aprinde un spot pe medalionul chipului.)

DINICĂ: Tot din același pământ ?

MOȘ COSTACHE: Tot. Pă urmă, uite acu: luă pă nepotul Domnului care se pristăvi, suflă nițel și zise: "Bă, pă tine, Costandine, te pun Domn dă domnie nouă, să împărățești peste ăilalți Costadinești, să văz eu dacă ești mai pricopsit. **(Se aprinde un spot pe Brâncoveanu.)** Și-am să dau și la Moldova tot un Costandin, p-al lui Cantemir **(idem)**, să văz cum răzbiți unu dă altu..."

DINICĂ: Da' mulți Costandinești făcu într-un cuptor.

MOȘ COSTACHE: Făcu. Lu Vodă nu-i dete o beizadea, tot Costandin **(spot)**, să-i ducă numele ? Și presără și prin divan vreo câțiva, să nu li se stingă seminția, când o veni vremea dă spart oale și ulcele. Mai dădu și un vel-clucer, tot Costandin, sin Știrbei **(spot)**, să ne ia paralele și bucatele dă la gură la ăștilați Costandinești, care mai dăm și la boier Costandin Bălăceanu, stăpânul moșiei. Așa le-o potrivit Dumnezeu dân lut și dân foc. Și la urmă, când să plece, și-aduse aminte că i-a rămas niscai glod și pă mustață. Și-l luă dă pă mustață și făcu un firfiric mic și prost, și-i zise Dinică - tot Costandin adică...

DINICĂ (amuzat): Hă ! Și cu ce avu pe mâini ?

MOȘ COSTACHE: Cu ce avu pe mâini făcu o ulcică șuie și strâmbă și zise : "Bă Costache sărmănache, tu să mă îngâni pă mine, bre, că ești scamă dă pă mâinile mele. Fă și tu ulcele, că e nevoie. Că lutul se cere lucrat și împodobit până vine vremea să se întoarcă în lut. Și iar se scoală, și iar se coace, și iar se întoarce. Că asta e viața pe care v-am dat-o, și vouă, și boierilor voștri, și la alții mai mari. Că cei care trăiesc, mor, ca să trăiască alții. Iar tu, Costache olărache, nici ai să trăiești, dar nici n-ai să mori vreodată. Că ești din mâinile mele, cu care am toot prefăcut lutul."

DINICĂ (după o pauză, impresionat): Moș Costache, da pă mine m-o fi șmălțuit, să nu crăp ? Ori a uitat ?

MOȘ COSTACHE (bagă mâna în culoare și-l mânjește pe față): Na, mă ! (Râde.) Dacă o fi uitat Dumnezeu, eu ce păzesc aici ?

DINICĂ (vopsit cu roșu pe față, pare însângerat. Întreabă, schimonosit brusc de spaimă, trădându-și în sfârșit secretul): Moș Costache, dar tata poat' să crape? Că-l văzui mai adineauri întins pă jos și țeapăn, cu sânge pă falcă... Mă goni mama d-acolo, spuse să plec departe, să nu stau acolo... M-a bușit... Veneau oamenii să vază... S-o fi spart d-a binelea ? **(Moș Costache se posomorăște. Nu răspunde. Ia lutul răvășit pe jos, îl strânge, îl pune din nou la roată, îndârjit, lucrează înainte. Tăcere sinistră. Dinică se apropie cu ochii plânși, cu vocea tremurând.)** L-o mai fi făcând **o dată Dumnezeu pă tata, dacă s-a spart ? (imploră un răspuns, se agață de surtucul lui Moș Costache.)** L-o fi făcând vreodată ?

MOȘ COSTACHE (îi șterge cu palma lată ochii și fața, apoi, dându-i un boț de lut, îi spune ursuz): Na, mă, și te joacă și tu acilea... Lasă, că...

(Întuneric)

Scanned with OKEN Scanner

MONOLOGUL LUI VODĂ

O platformă înaltă, şleau de drum, pe care se apropie alai.

BRĂILOIU: Măria-ta! N-am putut! Mi-a fost frică. Taie-mă! Spânzură-mă! N-am putut să ies în faţă! Şi nici ceilalţi! Ne apucase o spaimă... Ne orbise! Măria-ta, iartă-mă! N-am prins să spun o vorbă! E toată Sublima Poartă! Şi însuşi Padişahul, glorios... Toţi stau în ţărână, Măria-ta, dinaintea lui...

BRÂNCOVEANU: Du-te, Brăiloiule. **(Alaiul se apropie, trece pe undeva pe alături. Pe platformă se vor ivi, abia văzute până la genunchi, picioarele sultanului Mustafa. Brâncoveanu se prosternă până la pământ, iar monologul ce-l rosteşte va fi, printr-o dilatare a timpului, cuprins în acest pas unic, oprit, al Sultanului.)** Acum se hotărăşte dacă voi mai fi Domn sau nu; dacă voi mai trăi sau nu; dacă copiii mei vor mai trăi... Cu o vorbă, acest om ne poate risipi pe toţi. De ce oare ? cine i-a îngăduit atâta putere şi m-a făcut atât de mărunt în faţa lui ? şi ţara atât de nevolnică şi slabă ? Dacă nu-mi plec capul, mi-l pierd; dacă nu muşc acum ţărâna, vor muşca-o toţi ai mei. "Rob din naştere" - mi-a spus atunci gheneralul Heissler, n-am să-l uit până în ceasul din urmă. Orice cavaleraş ar fi tras sabia, orice Domn i-ar fi zdrobit gura cu sceptrul; eu a trebuit să-ndur, să nu mă clintesc... Pentru ai mei... Pentru Costandin al meu... S-aibe un sprijin... Poate se întorc biruinţele... Şi atunci voi sta tot în genunchi, cu capul jos... Va trece altul... "Va trece" - cum spune Stolnicul. Să treacă. Dar acesta s-a oprit. E cu piciorul pe capul meu. Poate n-are timp de mine acum. Cât bate război, n-are timp. Dar când se vor împăca ? Ce pot să fac dacă din poporul acesta al meu s-au născut puţintei cu sabia în mână, mai mulţi cu fluierul ? Dacă pleacă atâţia de lângă mine să-şi taie fânul, şi mai târziu otava... Eu nu pot să bat, ca alţii dinaintea mea, războaie, decât între coasa întâi şi a doua. Năduşind sub ocara puternicilor, nu mă pot stâmpăra cu sânge, ca atâţia domni ai acestui pământ! Ce-mi rămâne decât să vând fân ? Să-mi cumpăr tihna cu fân ? Dar dacă vor face pace şi nu vor mai avea nevoie de fân ? Pacea lor mă înspăimântă mai mult decât această continuă spaimă care e pacea noastră.

M-au dăscălit să stau cu capul la pământ, cum n-au stat alţii... Şi el, Stolnicul, m-a învăţat... El, care nu stă... Stau eu în locul lui. Să mă ridic, mă ţine de rău... Oare pentru binele ţării ?... Stau plecat pentru toţi... Toţi au fugit... Toţi pot veni să se plângă acum de mine, la mai marele-meu acesta. Dar eu de mai marele-meu acesta **nu mai am cui să mă plâng**, în toată lumea!

O să mă păsuiască şi acum, de bucurie că l-a ucis pe Veterani-gheneral. Numai

să nu fi găsit la el scrisori de-ale mele... atunci voi muri și eu. Am avut câteva ceasuri frumoase, la vie, și pe chinoviile mănăstirilor zidite. Mă vor astruca la Hurez... Nu, o să mă păsuiască, fiindcă stau cu capul în țărână. O să spună o vorbă scurtă Vizirului, pe care l-am burdușit de bani, o să mă ridice cu hadâmbi, o să mă așeze între iennicer-agà și teftedar, o să-mi dea caftane... Miii de care de bucate am luat de la gura rumânilor lihniți... vlaga țării stă risipită pe toate câmpurile de bătaie, de unde acești stăpâni au fugit. Ei știu că vine alta. Și știu că numai eu pot să le-o dau, prințul aurului...preaplecatul... O să mă ierte... (E cu ochii în lacrimi.) O să-mi ia capul mai târziu...Dacă aș ști că sângele meu i-ar îmbuna!...

Poate o veni odată vremea, Doamne, ca mai-marele acestui popor urgisit să stea drept în picioare și să vorbească în ochii Turcului, ori Neamțului, ori Leahului, Francului și celorlalți, cu vorbă chibzuită și dreaptă! și fără-nspăimântare, nici rușine! Iată-mă, stau în țărână, Io Costandin voevod Basarab, cu această mare nădejde, și mă plec și mă zdrobesc, singur, cu fruntea de pământ, ca această nație să trăiască și să se ridice! și să șadă între celelalte, în slobozenie și mândrie, și nespurcată de nimeni! Ajută-mă, Doamne, să rabd și-acum, pentru nesfârșirea țării... pentru cei ce vor să vie după noi!...

(Întuneric)

ÎNDREPTAREA OALELOR

Olăria lui Moș Costache. Dar Moș Costache nu mai e. În locul lui stă și lucrează acum un bărbat chipeș și senin, cu ochii ca cerul, Dinică. Intră Titi, un puști de-o șchioapă, și, spărgând o ulcică, se așează spășit alături.

TITI (**într-un târziu**): Dă ce faci mereu oale, nea Dinică ?

DINICĂ: Ca să se mire proștii.

TITI: Păi dacă tot se sparg...

DINICĂ: Câte unele, Titi băiete... Cum se sparse tăicuțu, Dumnezeu să-l ierte. Și tata mare. Și moș Costache, bătrânul... Și Domnul care a fost, cel plin de podoabă, Costandin-Vodă, de-l sparseră cu urgie la Țarigrad, cu toți coconii lui, căci nu s-a dat din legea noastră... Și luminat unchi-său, gâtuit anțărț, tot acolo. Și alți mulți Costandini, câți or mai pătimi, puzderie. Da neamul Costandineștilor nu se sparge.

TITI: Dă ce zici așa ?

DINICĂ (**continuând să lucreze**): Prea e pământu bun! Și prea e focu pornit! Iar șmaltu, ăl de ține culoarea, e ca la nime pă fața pământului. Într-o zi or să iasă din cuptorașu ăsta mari minunății, ascultă-mă ce-ți spun !

TITI: Da dacă-l dărâmă ?

DINICĂ: Nu-l dărâmă neam... L-au copt păcatele noastre şi l-au perpelit urgiile - dă l-au călit. (Se opreşte.) Şi-o să stea pururi tare şi necuprins. Şi ai să te-nveţi şi tu să-l iubeşti şi să-l porţi. Şi să tragi fierul pentru el.

TITI: Eu, nene ?

DINICĂ: Şi-o să-l duci mai departe cu tine, Titişor Costandine, cu plozii tăi şi cu ai lor, şi cu toată seminţia şi prăsila şi cimotia ta, până în ceasul izbânzii dă apoi ! (Se întoarce la roată.) Să lucrăm !

Sfârşit

(Din volumul **Viaţa lumii.** Teatru)

APRECIERI CRITICE

"Paul Everac devine unul dintre cei mai cunoscuţi autori dramatici, opera sa fiind în aceeaşi măsură obiectul elogiilor şi contestărilor. Piesele sale, în majoritate având subiecte contemporane, sunt, după propria sa mărturisire, gesturi politice, de adeziune şi în acelaşi timp de justificare a unor fenomene ale vieţii. Tematica şi problematica nu depăşeşte interesul pentru general; noutatea provine în cea mai mare măsură din modul de prezentare."

Marian Popa

"Deosebit de prolific, axat strict în realitatea imediată, observator nu atât al amănuntului individual şi pitoresc, cât mai ales atras de generalităţi morale, de "sistem", cu ambiţia şi dorinţa - o spune singur la un moment dat - de a da o "cronică a sentimentelor" de azi, în consensul tuturor, dar sistematizată, argumentată strâns. Iată câteva fragmente dintr-un autoportret" - mărturisire de credinţă: "Socialul m-a interesat totdeauna, dar încastrat într-un sistem de gândire, niciodată independent, fenomenal(...). Îmi place eseul, ca aventură de micrototalizare a spiritului(...)."

Ion Rotaru

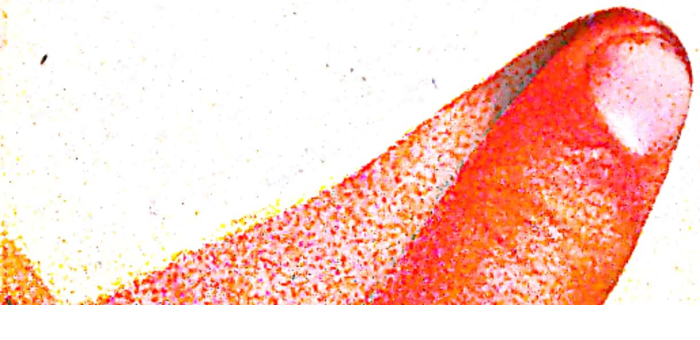

Scanned with OKEN Scanner

TEODOR MAZILU

(1930-1980)

S-a născut în București la 11 august 1939. Este foiletonist, romancier și dramaturg. Este fiul unui șofer. Absolvă în 1945 clasele de liceu, după care urmează cursurile unei facultăți muncitorești. Colaborează la **Tânărul muncitor, Scânteia tineretului, Contemporanul, Flacăra** etc.

Moare prematur la 18 octombrie 1980.

OPERA: **Insectar de buzunar** (1956); **Galeria palavragiilor**(1957); **Proștii sub clar de lună** (1964); **Tandrețe și abjecție** (1968); **Treziți-vă în fiecare dimineață** (1969); **Don Juan moare ca toți ceilalți** (1970); **O plimbare cu barca** (1964); **Vara pe verandă** (1966); **Bariera** (1955); **Aceste zile și aceste nopți** (1962); **Proză satirică** (1969); **Cântece de alchimist** (1972); **Ipocrizia disperării** (1972); **Pălăria de pe noptieră** (1972); **Pâinea la loc fix** (1972); **Frumos e în septembrie la Veneția** (1979); **Este corida o luptă cu motivație?** (1973); **Înmormântarea pe teren accidentat** (1973); **Într-o casă străină** (1975); **Iubiri contemporane** (1975); **O singură noapte eternă** (1975); **Elegie la pomana poetului** (1976); **Doamna Voltaire** (1979); **Mobilă și durere. Comedie în trei părți** (1980); **Pelerinaj la ruinele unei vechi pasiuni** (1980); **Soarele și ambianța** (1983); **Acești nebuni fățarnici** (1987).

MOBILĂ ȘI DURERE

PERSONAJELE:

SILE - patruzeci și cinci de ani, directorul cooperativei " Avântul mobilei"

PAUL -cinzeci și trei de ani și poate chiar mai mult, directorul cooperativei "Progresul mobilei"

GORE -treizeci și trei de ani, omul de încredere al lui Sile

URECHIATU - treizeci și trei de ani, omul de încredere atât al lui Sile, cât și al lui Paul

LIZICA - treizeci și trei de ani și, poate chiar mai puțin, brunetă, dornică de fericire

MELANIA - douăzeci și șapte de ani, blondă, de asemenea dornică de fericire

Acțiunea se petrece în zilele noastre.

ACTUL I

Biroul tovarăşului Sile.
Mobilă stil de la Consignaţia, nu din cea fabricată de cooperativă

SCENA I-A

GORE: Bună dimineaţa, tovarăşe Sile!

SILE (**deschide larg fereastra**): Just, tovarăşe Gore, bună dimineaţa, ai pus degetul pe rană. Bună dimineaţa. Just. Aşa e..., cerul e albastru. Păsările ciripesc. Ei şi ? Eu nu mă las impresionat de farmecul naturii. Eu merg mai departe. Mă simt sănătos şi împăcat cu mine însumi. Un şef trebuie să fie optimist, ascultă-mă pe mine, bagă-ţi minţile în cap, odată şi-odată o să ajungi şi tu şef!

GORE : Eu şef? Niciodată...Nu cobiţi, tovarăşe Sile. Ca şef n-ai nici o siguranţă. Azi eşti, mâine nu eşti. Nu e bine să fii prea în faţă. Eu mă simt bine ca subaltern. Îmi place să n-am idei. Numai ideile altora mi se par idei personale. Îmi place să se ţipe la mine. Îmi place să se bage groaza în mine. Îmi place să tremur de frică. Cu cât eşti mai mic, cu atât eşti mai mare. Dacă Napoleon Bonaparte ar fi ştiut ce plăceri grozave avem noi, subalternii, noi cei călcaţi în picioare, cei striviţi, cei subapreciaţi, ar fi murit nu de mâna englezilor, ci de ciudă.

SILE: Şi eu visam încă din copilărie să fiu subaltern, însă nu mi-a mers. Şi eu visam să se ţipe la mine, cum visează orice om. Şi eu visam să dârdâi de frică, însă n-a ţinut figura. Am fost avansat o dată, încă o dată, şi încă o dată şi iată-mă, la patruzeci şi cinci de ani, directorul cooperativei "Avântul mobilei". E trist, dar asta e...

GORE: Aşa e viaţa...Capacitatea dumneavoastră ieşită din comun...

SILE: O, doamne, doamne, sufrageria mă-sii de viaţă ! Capacitatea mea ieşită din comun? Ia spune tu! Ce vină am eu că sunt capabil ? Ce vină am eu că natura m-a înzestrat cu atâta seriozitate şi atâta spirit organizatoric? Ce vină am eu că sunt dat dracului de deştept? Ce vină am eu ?

GORE: Nici una. Aşa v-a fost scris, să vă meargă bine.

SILE (**isteric**): Afară! Afară!

GORE (**imită şi el cu slugărnicie, indignarea şefului, fără să ştie despre ce e vorba**): Afară! Afară!

SILE (**dezvăluie ce anume nu-i convine**): Ce caută aici fotoliul ăsta idiot? Ce caută aici, în biroul meu? Cu ce drept...?

GORE: E ultimul tip produs de cooperativa noastră...

SILE: Ultimul tip? (**Izbucneşte în plâns**) Şi ce dacă e ultimul tip? Pe mine mă duceţi? V-am interzis să-mi mobilaţi biroul cu mobila produsă de cooperativa

pe care o conduc cu succes. Eu știu mai bine decât oricine că mobila produsă de noi este de proastă calitate. Jalnică! Nici bătut în cuie n-aș dormi într-un pat fabricat de cooperativa "Avântul mobilei", al cărei director cu onoare sunt. Fotoliile astea dați-le clienților, nu mie! Eu vreau mobilă stil!

GORE (**duce fotoliul în altă parte**).

SILE (**după ce s-a mai liniștit**): M-a căutat cineva? A cerut cineva vreo audiență?

GORE (**cu oarecare timiditate**): Da...A cerut o audiență fratele dumneavoastră... Vai, ce mult seamănă cu dumneavoastră...Ochii, nasul, sprâncenele...

SILE: Și ce voia individul?

GORE: Nimic practic. Să vadă dacă sunteți bine sănătos.

SILE: Dacă mai vine sau dacă mai telefonează, spune-i clar punctul meu de vedere; sunt sănătos tun, și să mă lase în pace. Ce bine de ăia care n-au frați, n-au surori. Ferește-te de rude ca dracul de tămâie. Ascultă-mă, Gore, că odată și-odată o să ajungi și tu șef.

GORE: De ce să ajung șef? Că doar n-am omorât pe nimeni.

SILE: Lasă, lasă, învață de la mine. Pentru un șef rudele sunt un rău care trebuie tăiat din rădăcini. Eu n-am surori. Eu n-am mătuși, eu n-am cumnați. Eu nu mă am decât pe mine. Rudele sărace sunt bune pentru biografie, dar nu de ieșit cu ele în lume. (**După o pauză.**) Și totuși ai observat că sunt bine dispus, vesel...

GORE: Aveți ceva jucăuș în privire. Chiar așa, de ce sunteți atât de vesel?

SILE: Am pierdut la poker, astă noapte. Sunt mahmur și fericit. Nu e un sentiment de mândrie că eu, un băiat venit de la țară, am ajuns să joc poker? Că nimeni din neamul nostru n-a jucat poker...Și nu numai să joc poker, dar să și pierd la poker!

GORE (**cu admirație**) : Asta numai boierii o păteau...

SILE : Așa e Gore...Totodată aveam însă un Grunding pe care l-am vândut la Consignația, ca să-mi plătesc datoriile. Datoriile la jocuri de cărți sunt datorii de onoare. Nu e formidabil, că eu, născut într-un cătun, am ajuns, prin forțe proprii, să pățesc ceea ce înainte păteau numai boierii? Să trec de la popa prostu la poker, nu e un salt istoric? Nu-mi pare rău că am vândut magnetofonul, nu-i nimic, mai plec eu în interes de serviciu, îmi pare rău că l-a cumpărat catafalcul, bufnița, hiena aia de Paul...Ei, lasă, Gore, trece și asta... Alte probleme mai sunt?

GORE: Tovarășe Sile, știți bine că eu vă iubesc și doresc progresul cooperativei. Eu așa gândesc, că dacă lucrurile nu merg bine, măcar să progresăm. Cei de la cooperativa "Progresul mobilei" au fost, vă dau cuvântul meu de onoare, felicitați pentru operativitatea cu care rezolvă, de capul lor, reclamațiile oamenilor muncii. Ne-au luat-o înainte, trebuie să fim foarte vigilenți. Sunt mai corecți decât noi, li s-a dus buhul de corecți ce sunt, derbedeii! Ce, noi n-avem scrisori de rezolvat? Avem! Că suntem destul de reclamați. Că mulți sunt cu ochii pe noi. Atunci, de ce să fie ei mai corecți decât noi? Și noi putem să fim corecți, fără să

pierdem nimic.

SILE (îngândurat) : Extraordinar... Puşlamalele, sunt mai corecţi decât noi?... Există vreo plângere la adresa noastră?

GORE: Există, n-avem de ce să ne plângem, cu reclamaţiile stăm bine. Am impresia, ca să mă exprim popular, cum vă place dumneavoastră, că vor unii să ne-o coacă. Chiar acum vă aşteaptă una pe birou. Şi dacă noi o rezolvăm cinstit şi operativ, îi îmbolnăvim de ficat pe ăia de la "Progresul mobilei". N-ar fi frumos?

SILE: Ar fi frumos... Foarte frumos... Adu reclamaţia.

GORE: E pe masa dumneavoastră.

SILE: Da. Iat-o, mânca-o-ar mama. S-o verificăm. Mi-ai deschis pofta de justiţie, Gore. Că pofta vine mâncând. Să triumfe adevărul! Citeşte-o tu, că n-am ochelarii la mine.

GORE(începe să citească): Reclamaţie. Ăsta e titlul. "Vreau să vă informez despre o încălcare a legii cu privire la protejarea bunurilor obşteşti".

SILE: Dacă e cu averea poporului, e grav de tot, trebuie să luăm măsuri. Averea poporului nu e a noastră, ea e averea poporului.

GORE: "Vă relatez un caz-concret. În ziua de 5 mai 1974"... (melancolic): E cam mult de atunci...

SILE : N-are importanţă! Dă-i mai departe cu lectura!

GORE: Deci..."În ziua de 5 mai 1974, tovarăşul Sile Gurău, responsabilul cooperativei "Avântul mobilei", din strada Bateriilor, sectorul cinci..."

SILE: Ia opreşte-te puţin, ia opreşte-te puţin, Gore. Mi se pare ciudat. Foarte ciudat.

GORE: M-am oprit...

SILE: E ceva foarte nostim, ca să zic aşa. Ia să verificăm, e bine că eşti şi tu aici, că n-am ochelarii la mine. S-o luăm de la bază metodic, băbeşte. Sile Gurău nu sunt eu? Eu nu sunt cumva eu?

GORE: Ştiţi că sunt un om sincer... Da, dumneavoastră sunteţi Sile Gurău, vă ştie o lume întreagă, din sectorul cinci până la Mississippi, unde exportăm mobilă.

SILE: N-are importanţă că sunt eu. Trebuie să tăiem în carne vie. Mai departe. Să facem lumină. Sunt eu responsabilul cooperativei "Avântul mobilei""?

GORE: Da. Dumneavoastră sunteţi resposabilul cooperativei "Avântul mobilei".

SILE: Da. Eu sunt eu. Nu te holba la mine. Ce te miri că eu sunt eu? Citeşte mai departe...

GORE: "Tovarăşul Sile Gurău, dacă un asemenea individ se poate numi tovarăş". Ei, aici bate câmpii! Cum poate să vorbească aşa de dumneavoastră? Un asemenea individ...

SILE: Nu mai comenta. Citeşte cuvânt cu cuvânt.

GORE: "Se comportă în mod iresponsabil, criminal de iresponsabil cu bunurile cooperativei, confundându-le cu cele personale. Astfel, în ziua de sâmbătă, cinci mai, anul curent...

SILE (repetă ca în transă): Sâmbătă, cinci mai, anul curent...

GORE: "A rechiziționat furgoneta cooperativei, ca să se ducă la restaurantul "Doi cocoși", în scopul de a face un chef monstru".

SILE: În scopul de a face un chef monstru? Chef monstru?...Aflu lucruri noi despre mine... Nu-mi amintesc nimic. Poți să știi, cine poate să știe? Omul e foarte schimbător... Să fi fost eu la "Doi cocoși" cu furgoneta?

GORE: Personal, eu nu cred. Ce să căutați dumneavoastră la "Doi cocoși" cu furgoneta? E absurd...

SILE: Dacă ești vigilent, n-ai încredere nici în tine. Autosuspiciunea e altă față a vigilenței. Trebuie să verificăm. Dacă eu sunt un ticălos și nu mi-am dat arama pe față? Dacă eu mă ascund ca un netrebnic, căci am mai văzut noi chestii de astea. Ei, Gore, Gore, eu știu cum este făcut omul. Dacă eu nu sunt sincer nici față de conștiința mea? Cheamă-l pe Urechiatu!

(Gore se duce să-l caute pe Urechiatu)

SILE (monolog dramatic): Să fi fost eu cu furgoneta cooperativei la restaurantul "Doi cocoși"? De ce m-aș fi dus? Vai de mine și de mine. Aoleo, aoleo, sufrageria mă-sii de viață, dacă aflu că am fost la restaurantul "Doi cocoși", dau cu mine de pământ...

SCENA A II-A

Apare Gore, însoțit de Urechiatu

SILE (încercând să fie glumeț): Ia loc, tovarășe Urechiatu. Cum stai cu pensiile alimentare?

URECHIATU: Staționar. Am rămas la trei.

SILE: Trei, mă, numai trei? (**Ghilotinează brusc aerul, glumeț.**) Uite de ce te-am chemat, tovarășe Urechiatu - e o problemă foarte gingașă. E vorba de o reclamație pe care trebuie s-o verificăm. De aceea te rog să răspunzi cinstit, bărbătește, la toate întrebările. Îmi promiți?

URECHIATU: Vă jur, tovarășe Sile.

SILE: Dragă tovarășe Urechiatu, știu că ai o memorie foarte bună. Îți amintești pe cine ai transportat cu furgoneta la restaurantul "Doi cocoși" în ziua de sâmbătă, cinci mai, anul curent ?

URECHIATU (tace înfricoșat)

GORE: De ce stai ca mutu în păpușoi? Răspunde când te întreabă tovarășul Sile.

SILE: Copăcel-copăcel, că suntem între tovarăși, nu-ți vrea răul nimeni.

Scanned with OKEN Scanner

GORE: Hei, mă Urechiatule! Un păcat mărturisit e pe jumătate iertat.

URECHIATU(își ia curaj): Eu am să răspund concret. Pe dumneavoastră...

GORE: Formidabil...formidabil... Pe tovarășul Sile?... Ce tupeu? Asta numești concret?

SILE: Urechiatule, măsoară-ți cuvinele. Amintește-ți totul așa cum a fost. Am fost cu cu furgoneta la "Doi cocoși"?

URECHIATU: Da, ați fost. Prima dată voiați să mergeți la frații Chivu, în ultimul moment v-ați răzgândit și ați spus "Du-mă la "Doi cocoși", e mai discret".

SILE (bate cu pumnul în masă): E mai discret? Ia lăsați-vă de chestii de astea. Ia stai puțin, puișorule. De ce era nevoie de discreție, dacă era lucru curat la mijloc? De ce era nevoie? Nu vezi că scârțâie, că miroase urât întreaga tărășenie. Bine, să zicem că-i așa. Dar cine, mă rog, ți-a dat aprobarea să ieși cu furgoneta din cooperativă? Te rog să-mi răspunzi imediat!

URECHIATU: Cum cine? Dumneavoastră. Păi nimeni n-are dreptul să dea aprobare în afară de dumneavoastră.

SILE: Și de cine, mă rog, am fost însoțit în escapada asta făcută cu furgoneta statului? Amintește-ți exact, că nu scapi cu una cu două. Pe mine nu mă păcălești, eu nu știu multe, eu am făcut armata, mă. Nu era cumva și vreo femeie, căci așa se obișnuiește...Că fără o femeie...

URECHIATU: Natural. Era și o femeie. Și încă una frumoasă, foarte frumoasă, de te scoate la primăvară galben ca turta de ceară.

SILE: Fără romanțe. Răspunde la întrebare. Cine era? O femeie, n-avea nume, n-avea branșă?

URECHIATU : O chema Dolly.

SILE: Dolly...Dolly...Și Dolly aia cine mai era?

URECHIATU (tace înfricoșat).

SILE: De ce taci? Te-am prins cu ocaua mică. Cine era Dolly? Ce hram purta?

GORE: Deschide pliscul, caroserie criminală, când te întreabă șeful... Cine e Dolly asta?

URECHIATU (arată spre intrare): Dolly e Dolly, secretara dumneavoastră...

GORE (admite): Da, Dolly e secretara dumneavoastră. Aici în cazul ăsta, n-a mințit.

SILE: Din cauza surmenajului, uit și femeile pe care le-am iubit...Așa e. Dolly e secretara mea, asta așa e în lumina faptelor. Foarte ciudat. Afacerea e încurcată. (Urechiatu se ridică fericit că poate pleca) Poți să pleci, dragă tovarășe Urechiatu. Bea ceva în contul meu la bufetul "Sălcioara". Mai ai foaia de parcurs cu semnătura mea?

URECHIATU (în pragul ușii) : Cum o s-o am tovarășe Sile? Ce, sunt nebun? Am rupt-o când lăutarii ne cântau. (Începe să cânte surprinzător de bine) "Crești pădure și te-ndeasă. Și mai lasă un loc de casă, de-o casă și de-o cărare..."

SILE: Ai rupt-o? Ai rupt-o? Altă mârșăvie. Foarte rău c-ai rupt-o.

URECHIATU: Mi-aţi spus dumneavoastră s-o rup.

SILE: Ţi-am spus eu? Mă faci să râd. Ei şi ? Cine sunt eu?? Tu n-ai conştiinţă? Nu trebuia s-o rupi. Trebuia să mă reclami, să mă demaşti. Ce dacă sunt director? Trebuia să mă zgâlţâi în prima şedinţă, să dai cu mine de toţi pereţii...

URECHIATU: Eu să dau cu dumneavoastră de toţi pereţii!

SILE: Da. De toţi pereţii... Aşa proceda un om cinstit. Golanul tot golan rămâne. Afară! Afară!

(Emoţionat, Urechiatu nu găseşte uşa.)

GORE: Pe aici e ieşirea, tovarăşe Urechiatu.

APRECIERI CRITICE

"Succese mari, în teatru, Teodor Mazilu a avut abia spre sfârşitul vieţii, prea scurte prin raport la perspectiva operei, cu deosebire piesa **Mobilă şi durere** (premiată la Cluj-Napoca în anul 1980) fiind unanim şi superlativ apreciată. Subiectul este cu deosebire generos şi cât se poate de actual : parveniţii, feroci şi graţi la culme, cu bani mulţi, cu venituri ilicite, acaparând cu mare lăcomie aparate, "obiecte de valoare", magnetofoane şi televizoare de toate soiurile, puse prin toate camerele, covoare scumpe, maşini şi câte şi mai cîte. Pe urmă, culmea!, vor cu orice preţ să devină şi "culţi", "nobili", "sensibili", intelectuali de rasă, vorba ceea...Dacă firul vieţii nu i-ar fi fost curmat aşa de timpuriu, Teodor Mazilu ar fi devenit unul dintre scriitorii cei mai notabili din zilele noastre".

Ion Rotaru

"Îl interesează de obicei opoziţia dintre morale şi mentalităţi diferite, ambiguităţi de comportament şi gândire ale unor indivizi la care, incapabili de a se alinia noului sau de a i se împotrivi făţiş, poziţiile morale diferite coexistă, creând echivocul esenţial şi simultan, situaţia comică. Degradarea insesizabilă a fondului sufletesc până la transformarea lui într-o formă are drept efect vizat stereotipia actelor în existenţa familială şi socială. Moralist în sens clasic, sceptic până la indiferenţă şi glacialitate, folosind procedeul "fiziologiei" literare, Teodor Mazilu creează personaje care sunt de fapt simboluri pure ale unor vicii moderne, dar universale".

Marian Popa

Scanned with OKEN Scanner

ION BĂIEȘU

(1933-1992)

S-a născut la 2 ianuarie 1933, în comuna Aldeni, jud. Buzău. Este prozator și dramaturg. Absolvă cursurile liceului din Buzău, apoi este elev al Școlii de literatură "Mihai Eminescu". Face studii de filologie în București. Este redactor la **Scânteia tineretului, Amfiteatru.** Debutează cu poezie în 1950, iar în volum cu **Necazuri și bucurii,** în 1956.

Se stinge din viață în anul 1992.

OPERA: **Noaptea cu dragoste** (1962); **Oameni cu simțul umorului** (1964); **Pompierul și opera** (1971); **Sufereau împreună** (1971); **Teatru (Dresoare de fantome, În căutarea sensului pierdut, Iertarea)**(1970); **Umor (Schițe umoristice, povestiri umoristice, foiletoane umoristice, proverbe umoristice, romane umoristice și alte chestii umoristice)**(1970); **În căutarea sensului pierdut** (1979); **Umorul la domiciliu** (1981); **Baladă** (1985); **Boul și viteii** (1982); **Cei din urmă** (1959); **Chițimia** (1975); **Cine sapă groapa altuia** (1974); **Dragoste bolnavă** (1980); **Dragoste la prima vedere** (1981); **Fiul satului** (1977); **Fotbalul - joc de bărbați** (1971); **Iubirea e un lucru foarte mare**(1967); **În iarba albastră** (1973); **Navetiștii, Detectivul comunal** (1975); **Necazuri și bucurii** (1956); **Nepotrivire de caracter** (1972); **Preotul comunal** (1970); **Tămăduitorul** (1981); **Vaccin contra lenei** (1972); **Vinovatul** (1968); **Nunta codrului** (1973).

BOUL ȘI VIȚEII

PERSONAJELE: GELU (40 de ani); COCA (40 de ani, soția lui Gelu); NELU (45 de ani, fratele lui Gelu); NUȚI (35 de ani, soția lui Nelu); BĂTRÂNUL (65-70 de ani); TATĂL (65-70 de ani).

Sufrageria apartamentului în care locuiesc Gelu și Coca: mobilă sculptată, covor persan și tablouri (fără valoare) pe pereți. Coca este îmbrăcată de oraș. Se aude soneria de la intrare.

COCA (nervoasă și temperamentoasă): Cine dracu o fi la ora asta?

(Se duce, deschide și se întoarce urmată de Nelu).

NELU: Unde-i bărbat-tu?

COCA (absentă): Care bărbat?

NELU: Gelu, mai ai și altul?

COCA: A, Gelu! E la serviciu, unde să fie la ora asta?

NELU: L-am sunat, nu e acolo. E plecat. Știi ceva?

COCA: Habar n-am. Dar ce s-a întâmplat?

NELU: Nimic. Am primit o scrisoare de la tata.

COCA: Care tata?

NELU: Tatăl meu și al lui Gelu. Și socrul tău.

COCA (sincer miratâ): Păi ce, mai trăiește?

NELU: Păi de ce să nu trăiască?

COCA:: Scuză-mă, dar nu știu de ce aveam impresia că...

NELU: Mama, săraca, Dumnezeu s-o ierte, s-a prăpădit acum doi ani...Atunci cînd n-ai vrut tu să vii la înmormântarea ei sub pretext că te durea măseaua de minte.

COCA: Lasă, că nici nevastă-ta nu s-a omorât să vină la parastasul lui maică-mea.

NELU: Bătrânul ne anunță că vine la prânz în București. Cam peste o oră ar trebui să-l așteptăm în gară. Cum fac să dau de Gelu?

COCA: De unde vrei să știu eu? Caută-l. Sau du-te singur la gară, ia-l pe bătrân, du-l la voi acasă și sună-ne deseară..

NELU: Cu ce să-l iau pe bătrân de la gară? Cu roaba?

COCA: Cu mașina.

NELU: Care mașină?

NELU: Nu știi că eu nu umblu iarna cu mașina? La întâi decembrie o bag la iernat. Pentru asta am venit la voi.

COCA: A noastră e defectă. Are ceva la cutia de viteze. Nu intră într-a patra.

NELU: Mergem într-a treia.

COCA: Ei, bravo! Tu o ții pe-a ta în culcuș și eu să-mi distrug mașina până la Gara de Nord, prin toate hârtoapele! Ia un taxi și-l plătim pe din două.

NELU: Ia mai sună, poate a venit Gelu.

COCA: (formează un număr de telefon) Gelu? (Nervoasă). Dragă, te rog să vii imediat acasă. E aici frate-tău, care are să-ți spună o problemă urgentă. Nu, nu pot să vin să te iau. De-aia! Pentru că sunt nervoasă, iar eu nu conduc când sunt nervoasă! (Închide).

NELU: De ce ești nervoasă?

COCA: Aveam o treabă.

NELU: Du-te, pot să rămân și singur.

COCA: Îl aștept pe Gelu (Pauză) Și de ce vine bătrânul vostru tată?

NELU: Nu știu.

COCA: Nu spune nimic în scrisoare?

NELU: Nu. Spune doar că vine în jurul prânzului. Și că ne dorește multă

sănătate la toţi.

COCA: Scrie să-l aştepţi la gară?

NELU: Nu.

COCA: Atunci de ce vă complicaţi? Înseamnă că omul se descurcă şi singur.

NELU: N-a mai fost în Bucureşti de peste zece ani, de la nunta mea.

COCA: Nici o grijă. Ţăranii se descurcă în Bucureşti mai bine ca noi. Tramvaiele, autobuzele, inclusiv taxiurile sunt pline de ei. (**Sonerie**). A venit Gelu. (**Se duce, deschide şi se întoarce**). N-a venit Gelu, a venit nevastă-ta.

NUŢI (**către Nelu**): Dragă, mi-a spus mama că ai plecat spre frate-tu valvârtej. Am crezut că s-a întâmplat ceva.

NELU: Nu s-a întâmplat nimic. Vine tata.

NUŢI: De ce?

NELU: Cum de ce? Vine pur şi simplu. Trebuie să vină pentru un motiv anume?

NUŢI: Întrebam şi eu. Nu trebuie să te enervezi pentru asta.

NELU: Sper că n-o să-mi spui acum că ţi s-a pus un nod în gât de emoţie c-o să-l vezi!

NUŢI: Te rog, fără insinuări şi răutăţi! (**Nu-şi poate stăpâni lacrimile, e o plîngăcioasă. Către Coca.**) Dragă, în ultimul timp nu ştie ce să mai facă şi ce să mai inventeze ca să mă jignească şi să mă umilească. De cînd s-a mutat mama la noi, nu mai dă pe-acasă decât ca să doarmă şi ca să trântească mobilele.

COCA (**veninoasă**): Dar maică-ta nu are apartamentul ei de două camere proprietate personală?

NELU: Ba da, dar l-a închiriat unei familii pe un an de zile.

NUŢI (**indignată**): Nu fi meschin, că nu despre asta e vorba! Se simţea foarte singură, voia să fie lângă mine.

NELU: De ce nu te-ai dus tu lângă ea?

NUŢI: De-abia aştepţi să plec de-acasă o zi, ca să spui c-am părăsit domiciliul. Uite că nu plec!

NELU: Nu pleca, stai cu maică-ta toată ziua în braţe, pupaţi-vă şi văitaţi-vă cât de bestial mă port cu tine, cum ţi-am distrus viaţa, tinereţea şi cariera.

NUŢI: Şi nu-i adevărat?

NELU: Parţial.

GELU (**intră furios**): Ce s-a întâmplat?

COCA (**sec**): Vine taică-tu.

GELU: Şi?

COCA: Asta e. Vine.

GELU: Spuneai la telefon că e ceva grav.

COCA: Am spus că e ceva urgent. Ceea ce, de fapt, e acelaşi lucru.

NELU: Mergem la gară să-l aşteptăm?

GELU: La ce oră vine?

(După o lungă ciorovăială între cei două familii pe teme meschine legate de o posibilă primire şi cazare a tatălui, de nişte datorii de familie neonorate şi altele

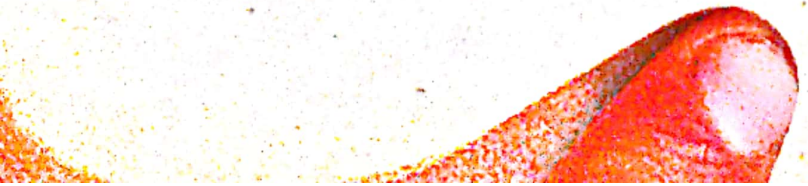

tatăl este confundat cu un bătrân oarecare (deoarece nu-l mai văzuseră de mult) pe care îl ospătează. În sfârșit vine și tatăl lor).

(Intră Gelu, Nelu și Tatăl. Acesta din urmă poartă două sacoșe voluminoase.)

GELU: Tată, ea e Coca, soția mea. O mai ții minte?

TATĂL: Nițel.

GELU: Am fost odată împreună pe la mata, acum vreo patru-cinci ani.

TATĂL: Mi-aduc aminte. Dar parcă dânsa n-a coborît din mașină.

GELU: Exact. **(Către Coca.)** Ți-era frică să nu te muște purecii sau câinele, să nu te urzici, să nu faci vreo urticare, sensibilo!

COCA **(printre dinți)**: Încetează, altfel încep să urlu!

NELU: Ea e soția mea, Nuți.

NUȚI: Mă știe. A fost la nunta noastră.

TATĂL: Da, da. Acu doișpe ani.

NELU: Doișpe jumate.

TATĂL: Câți copii aveți?

NELU: Nici unul. Deocamdată.

TATĂL: Păcat.

NUȚI: Cine are, să-i trăiască. Cine nu...

COCA: Vrei să mănânci ceva?

GELU: Ce mai întrebi?

TATĂL: Nu, mulțumesc. Am mâncat. Nu vă deranjați. Am avut o ocazie cu un vecin care-a venit cu mașina s-o ia de-aici pe mama lui, de la spital, Și fiindcă tocmai tăiasem porcul de câteva zile, am zis să vă aduc niște cârnați, niște tobă, niște șuncă, făcute de mine, cum m-am priceput. **(Scoate din sacoșă și pune pe masă).** Aveți și niște ouă proaspete.

GELU: Tată, nu trebuia să faci atâta drum pentru asta.

TATĂL: Păi ce, pot eu să mănânc un porc întreg singur? Grăsime n-am voie, Șorici n-am voie, mai mult cu lapte și cu brânză mă țin.

NELU: Mai ai vacă?

TATĂL: Am. Pe din două cu un vecin. Două zile o țin eu, două zile el. Am și trei oi, niște găini, niște gâște, niște rațe. Ca să nu stau degeaba. Cât e ceasul, că la șase vine omul ăla să mă ia. Să fiu jos, în stradă.

GELU: Mai e un sfert de ceas. Ia zi, tată, cum o duci?

TATĂL: Singur cu bătrânețea. Mă mai iau cu treaba. E greu de când nu mai e mama voastră, nu mai am cu cine vorbi, cui mă văita. Da' voi? Aveți ce vă trebuie?

NELU: Ne descurcăm. Vrei să-ți cumpărăm ceva, tată? Ce ai nevoie?

TATĂL: Mi-am luat ce-mi trebuia. Drojdie de bere, oțet, doi cozonaci și niște bomboane să dau la copiii vecinilor... N-am nevoie de nimic. Cu banii cum o duceți?

GELU: Așa și așa... Cât ai nevoie?

TATĂL: Să vă las ceva, c-am vândut un mînzat. **(Scoate portmoneul.)**

NELU: Adică să ne dai nouă? Fii serios, tată! Asta ar fi culmea!

NUȚI **(confidențial)**: Dragă, nu-l jigniți, e plăcerea lui.

Scanned with OKEN Scanner

NELU: Taci, idioato!

GELU: Noi credeam că dumneata ai nevoie...

TATĂL: Când o fi să mă înmormântaţi, am deoparte un cec de cincii mii. E la un nepot de-al meu, la Pompile, stă lângă pod. Voi n-o să aveţi nici o cheltuială. Cumpără el tot ce trebuie. Măsline să-i aduceţi.

NELU: Tată, zău, asta-i problema?

TATĂL (către Gelu): Nici tu n-ai copii?

GELU: Poate înfiem un orfan.

TATĂL: Are o vecină de-a mea un băieţel de doi ani jumate, tare frumos şi deştept, vine mereu pe la mine să-mi ţină de urât. Poate vi-l dă, că ea mai are trei şi-a lăsat-o bărbatul, s-a dus pe-un şantier şi n-a mai venit de-un an.

GELU: Trecem să-l vedem.

TATĂL: Treceţi. Poate-l daţi la şcoală mai devreme, că-i tare deştept. De-abia vorbeşte şi ştie nouă poezii, cîntă, dansează. Tot ce vede la televizor, face şi el.

NUŢI: Poate îl luăm noi, dacă e aşa de dotat.

COCA (geloasă): De ce să-l luaţi voi dacă ni l-a oferit nouă?!

NUŢI: În caz că nu-l luaţi, am zis...

NELU: Tată, mai spune-ne ceva despre mata. Eşti sănătos?

TATĂL: Aşa cât poate să fie un om sănătos la etatea mea. Vorba aia: după cincizeci de ani, dacă dimineaţa, când te scoli, te doare ceva, înseamnă că e bine. Înseamnă că eşti în viaţă.

GELU: Asta e foarte adevărat.

TATĂL: Ei, eu o să cobor, să nu vină omul ăla cu maşina şi să mă aştepte. Am lăsat păsările singure şi s-au înmulţit vulpile pe la noi ca niciodată. Şi mistreţii. Ne distrug porumbul şi cartofii. (Se ridică.) Vă las sănătoşi. Poate la vară...

GELU: La vară, în concediu, venim precis la mata, stăm cîteva zile.

NELU: Venim împreună, toţi patru.

TATĂL: Veniţi, că aveţi unde sta şi-o lună, avem ce mânca, la treabă nu vă pun, vă plimbaţi şi vă scăldaţi, pescuiţi. Numai bine şi sănătate.

(Iese urmat de Gelu şi Nelu.)

COCA: Drăguţ, bătrânul, n-a venit cu mâna goală. (Desface pachetele.) Aici e nişte carne. Trebuie s-o cântărim. Ia tu toba şi caltaboşul, eu nu mănânc aşa ceva. Opresc şoriciul şi slănina.

NUŢI: Poţi să-mi dai şi o bucată de brânză?

COCA: Ai răbdare. Ouă sunt exact cincisprezece. Cum le împărţim?

NUŢI: Vouă şapte, nouă şapte. Mai rămâne unul. Ce facem cu el?

(Râde. Râde şi Coca. Intră Gelu şi Nelu. Le văd râzând şi rămân o clipă nedumeriţi).

GELU: Ce v-a apucat?

COCA (abia ţinându-şi râsul): Bătrânul ne-a adus cincisprezece ouă şi nu ştim cum să le împărţim. (Râde şi mai tare.)

GELU: Două paie la trei măgari.

NELU: Luăm câte șapte, iar unul îl tragem la sorți.

GELU: Sau îl ținem de prăsilă. Scoatem un pui, puiul se face găină, găina face ouă etc.

(Râsete. Din nou se contagiază unul pe altul și râd fără să se poată opri. Râd cu sughițuri și lacrimi, se trântesc pe scaune, pe canapea, pe covor, se țin cu mâinile de burtă, tușesc, se sufocă. Într-un tîrziu, se opresc, istoviți).

NUȚI: Doamne, ce-am putut să ne distrăm!

(Din vol. Teatru)

APRECIERI CRITICE

"Într-un gen în care s-au încercat mulți și unde, de un secol, strălucește modelul mare al lui I.L.Caragiale, Ion Băieșu are toate însușirile necesare pentru a reuși: fantezie comică, pasiune de moralist, capacitate de a trăi pe mai multe registre afective, simț al oralității Și, mai ales, acea ușurință de a inventa subiecte simple din observarea vieții comune. Omul însuși este intresant și prin hazul și inteligența lui colorată și-a cîștigat multe simpatii în viața publică (...)

Tendința lui Ion Băieșu este să privească umanitatea prin viciile ei mărunte. Faptul se vede mai bine în **Boul și viteii** și **Gărgărița**. Cea dintîi este o traducere în limbaj realist și în situații contremporane a cunoscutei fabule despre ingratitudinea copiilor parveniți față de părinții simpli și onești. Un bătrân țăran își anunță printr-o scrisoare fiii, fixați la oraș, că vine să-i vadă. Fiii intră în panică, soțiile lor se ceartă lamentabil, nimeni nu este, în fapt, încântat să primească pe incomodul tată. Ideea că bătrânul ar putea sta o iarnă întreagă la oraș exasperează noua generație stăpânită de alte griji (mașină, covoare, relații sociale...). Prudent și politicos, bătrânul țăran stă însă numai un sfert de oră. El aduce copiilor o traistă plină cu afumături Și vrea să-i ajute, din economiile lui, cu o sumă de bani. Copiii împart în chip echitabil darurile Și, bucuroși că scapă din încurcătură, se grăbesc să-și conducă tatăl până la poarta casei. Scena confruntării dintre cele două mentalități este admirabilă. Copiii sunt egoiști, meschini, fără a fi cu necesitate ticăloși. Tatăl nu aduce ingraților copii nici o imputare. Râsul dă, aici, în plâns, comedia se transformă într-o veritabilă tragedie, tragedia destinului individual înțeles în modul grav al existenței țărănești."

Eugen Simion

Scanned with OKEN Scanner

E. ISTORIA ŞI CRITICA LITERARĂ

ALEXANDRU PIRU

(n.1917)

S-a născut la 22 august 1917, în comuna Mărgineni, jud. Bacău. Este istoric şi critic literar. A frecventat liceul în oraşul Bacău şi a urmat cursurile Facultăţii de Litere şi Filosofie din Iaşi (1936-1940). Debutează ca poet, sub pseudonim, în Jurnal literar. Primul volum îi apare în 1946: **Viaţa lui Garabet Ibrăileanu** şi mai târziu **Opera lui Garabet Ibrăileanu.**

OPERA: **Viaţa lui Garabet Ibrăileanu** (1946); **Opera lui Garabet Ibrăileanu** (1959); **Viaţa şi opera lui Garabet Ibrăileanu** (1967); **Literatura română veche** (1961); **Literatura română premodernă** (1964); **Poeţii Văcăreşti** (1967); **Liviu Rebreanu** (1965); **Costache Negruzzi** (1966); **Panorama deceniului literar românesc 1940-1950** (1968); **Controverse** (1966); **Analize şi sinteze critice** (1973); **Debuturi** (1981); **I.E.Rădulescu** (1971); **Introducere în opera lui Vasile Alecsandri** (1978); **Istoria literaturii române de la origini pînă la 1830** (1971); **Marginalia** (1980); **Permanenţe româneşti** (1978); **Reflexe şi interferenţe** (1974); **Valori clasice** (1978); **Varia** (1-2) (1973); **Cearta** (1969), (roman).

NICHITA STĂNESCU

Cel mai însemnat poet "tânăr", după moartea lui Nicolae Labiş, care era mai tînăr cu doi ani decît el, Nichita Stănescu (n. în Ploieşti la 31 martie 1933), a debutat în presă prin 1957 şi n-a publicat primul volum decât în 1960, la 27 de ani. În mai puţin de un deceniu, numărul volumelor sale a crescut la şapte, ceea ce, să recunoaştem, e destul de mult, fără ca poetul să-şi fi precizat dimensiunea adevărată.

O privire retrospectivă constată numaidecât că, deşi foarte bine primit la data apariţiei, întâiul volum, **Sensul iubirii**, nu exprima decât vag pe poet, care, din această cauză, n-a putut reţine din el, în culegerea antologică **Alfa** din 1967, decît două poezii, nici acestea prea personale, din moment ce conţin reminiscenţe eminesciene şi argheziene. Putem aminti doar o strofă din **O călătorie în zori**, marcând un început de drum:

Soarele saltă din lucruri, strigând
clătină muchiile surde și grave.
Sufletul meu îl întâmpină ave!
Calul meu saltă de două potcoave
Coama mea blondă arde de vânt.

(Din vol. **Poezia românească contemporană 1950-1977**)

APRECIERI CRITICE

"În activitatea sa, critica și istoria literară se îmbină și se sprijină reciproc. Receptiv la toate metodele, el nu absolutizează nici una cînd este limitativă; nu-i displace comparația între opere, scriitori sau literaturi, dar refuză structuralismul modern, în care nu are încredere, preferând să vorbească adeseori despre inefabilul actului critic, care nu se deosebește esențial de acela al actului de creație literară. Aplecarea spre sistem constă la el mai ales în a spune totul și esențialul despre o operă, un autor, o epocă și uneori chiar o literatură; ambiția de a spune totul justifică uneori polemica în care se angajează cum nu mulți alții pot și știu să o facă. De la maestrul său, pe care-l continuă și îl imită involuntar, ia stilul dar și metoda, care e de multe ori supusă celebrului als ob german. Procedeul este ilustrat și de utilizarea masivă a modurilor prezumtive în expunere. Informația documentară tinde către epuizare, dar ea nu este întotdeauna comentată, interpretarea fiind implicată în însăși organizarea de aglomerări factologice. Cultul citării abundente, care asigură acoperirea afirmațiilor proprii, se amestecă alteori cu parafrazarea în reproducerea ideilor. În sfârșit, obiectivitatea ironică este o caracteristică generală a operei sale cu reale valori literare, căci Al. Piru deține secretul de a se prezenta de loc arid în expunerea celor mai seci documente și date extraliterare".

Marian Popa

Scanned with OKEN Scanner

ADRIAN MARINO

(n.1921)

S-a născut la 5 septembrie 1925, la Iaşi. Este istoric literar şi eseist. Urmează studiile secundare la Liceul Militar Internat şi Seminarul Pedagogic din Iaşi. Este student al Facultăţilor de Litere din Iaşi şi Bucureşti. Debutează în Jurnal literar (1939). Colaborează la **Revista Fundaţiilor Regale, Naţiunea, Lumea.**

OPERA: **Dicţionar de idei literare** (1973); **Critica ideilor literare** (1974); **Carnete europene** (1976); **Viaţa lui Alexandru Macedonski** (1966); **Opera lui Alexandru Macedonski** (1967); **Modern, modernism, modernitate** (1969); **Introducere în critica literară** (1968); **Literatura în actualitate** (1971); **Clasicism, baroc, romantism** (1971);**Hermeneutica lui Mircea Eliade** (1980); **Prezenţe româneşti şi realităţi europene** (1978).

DICŢIONAR DE IDEI LITERARE

Eseul

Printre noţiunile literare actuale de foarte largă circulaţie se numără şi eseul,concept proteic, cu o mie şi una de feţe, pe cât de nebulos şi ambiguu în numeroase spirite, pe atât de cultivat şi de elogiat cu ostentaţie în cele mai neaşteptate direcţii. Ce n-a devenit în ultima vreme "eseu"? Monografia, biografia, studiul critic, articolul, cronica, prefaţa, romanul, nuvela etc., toate pretind a fi "eseuri", toate vor să treacă prin snobism şi exces de distincţie drept "eseuri". De unde, şi în acest caz, necesitatea clarificării şi demistificării sistematice.(...)

Este deci cazul a trage o linie netă de demarcaţie între adevăratul şi falsul eseu, între eseistul de vocaţie şi cel improvizat, simulant. Fenomenul este universal, studiat. Notele eseului de contrabandă sunt dintre cele mai izbitoare, primejdia vulgarizării, superficialităţii, dilentantismului, manierismului, snobismului, adevărată "grandoare şi decadenţă", cu dublă provenienţă. În timp ce obiectivitatea eseului tinde să degenereze în sens plat "cultural", subiectivitatea alunecă în poză şi afectare, în eseism dubios, simularea efectelor ideologice şi artistice, caligrafie, preţiozitate, fragmentarism, divagaţie goală. Este una dintre cele mai mari erori şi responsabilităţi eseistice, a propune nebulozitatea sub pretextul adâncimii şi estetismului superficial (Künstlerei) sub motivul graţiei antipedante. Dezlânarea, haosul, încropirea de "însemnări" oarecare, de "efemeride" jurnalistice, sunt principial antiestetice, oricâte scuze "distinse" ar prezenta în caz de dificultate. Eseul nu este o etichetă "subtilă", care înnobilează automat orice materiale descusute şi improvizate.

APRECIERI CRITICE

"Exegeza lui Adrian Marino fiind, așa cum am arătat, temperamental determinabilă, polemica joacă un rol important în infrastructura construcției teoretice (care absoarbe pudoarea unei orgolioase conștiințe, neconsimțind a-și înfățișa resorturile altfel decît mental teoretizant). Care este obiectul nr.1 al acestei polemici? "...pseudoeseismul dubios și compilativ, cultivat de unii cu mari aere de distincție intelectuală, în realitate inconsistent, nebulos și improvizat". Acest teribil adversar e denunțat tot timpul, cu o iritare căreia îi lipsește doar formula plastică memorabilă pentru a-i pune capăt. Prea congestionată atunci când dobândește forma unei ierarhizări apriorice a speciilor ("Critica ideilor literare ne "place"; ea ne "place" mai mult decît orice altă formă de critică. Din punctul nostru de vedere, toate celelalte genuri de critică, multe dintre ele de calitate onorabilă sau superioară, vin să se așeze în subordine, pe diferite trepte ale ierarhiei"), aversiunea lui Adrian Marino față de "jurnalismul" semiinformat semnifică un gest de defensivă: domeniul cărturarului hirsut e încins cu o rețea de fire prin care trece un curent de înaltă tensiune: "Unii își imaginează cu inocență că fac "eseu" lipind cap la cap două-trei idei și citate din Barthes, Picon, Sartre, Călinescu, amestecați extravagant cu Wellek și Warren, arătându-se profund îngrijorați că n-ai citat și pe...Maurice Blanchot, într-o problemă, de altfel, perfect banală". Că nu e vorba de agresivitate, ci numai de circumspecție, o probează următorul pasaj din finalul textului introductiv, în care se propune o devălmășie edenică a speciilor cu condiția... recunoașterii în rîndul lor și a "criticii ideilor literare": "Critica pe care o propunem nu este, deci, ostilă nici unei formule, ea nu tinde să elimine pe nimeni și, în măsura în care a fost angajată în polemici, ea a făcut-o exclusiv în scopul restabilirii echilibrului și ierarhiei viciate a valorilor critice; în definitiv, de ce "foiletonul", "eseul", "monografia" sau "studiul" ar fi critică - și încă după unii forma cea mai înaltă de critică! - și critica ideilor literare n-ar fi o formă de critică cel puțin tot atît de legitimă?" Sub platoșa siguranței de sine se ascunde așadar un complex de dubiului.

Pactul cu remarcabilul savant al științei literaturii care e Adrian Marino devine posibil nu numai prin acceptarea operei sale (ceea ce ține de bunul simț), ci și prin comprehesiunea față de omul himeric ascuns după fațada ei scientizantă (ceea ce ține de sensibilitate)".

Gheorghe Grigurcu

Scanned with OKEN Scanner

OVID S. CROHMĂLNICEANU

(n.1921)

S-a născut la 16 august 1921, la Galați. Este critic și istoric literar. Face studii politehnice la București. Este redactor la revistele **Viața Românească**, **Gazeta literară**. Debutează publicistic în anul 1944, în **Ecoul**. Debut editorial în anul 1953 cu volumul **Cronici și articole**.

OPERA: **Cronici și articole** (1953); **Cronici literare** (1954; 1956; 1957); **Liviu Rebreanu** (1954); **Lucian Blaga** (1960); **Literatura română între cele două războaie mondiale** (I, II, III); **Alte istorii insolite** (1968); **Cinci prozatori** (1984); **Elemente expresioniste în literatura română** (1970); **Literatura română și expresionismul** (1978); **Pâinea noastră cea de toate zilele** (1981).

Stilul matein

Lucru cel mai greu într-un demers critic, care să reușească a reconstitui "ex ungue leonem" - așa cum are ambiție stilistica modernă - este începutul: "Fiindcă primul pas, de care vor depinde toți ceilalți - o spune Leo Spitzer însuși - nu poate fi prevăzut, trebuie întotdeauna să fi fost deja făcut. E conștiința că te-a izbit un detaliu și că acest detaliu întreține un raport fundamental cu opera că, așadar, ai făcut o "observație" care este punctul de plecare al unei teorii; sau că ai fost împins să-ți pui o întrebare care cere un răspuns". (**Linguistics and Literary History**, Princeton, 1948).

Trebuie să survină acel faimos "declic", semnalul secret al intrării în comunicație ca natura intimă a operei și el nu se produce automat.

Chiar și Spitzer, după toată experiența câștigată, era nevoit adeseori - o mărturisește singur - să înceapă "de la zero", asemeni unui student din anul întâi, zăbovind pe câte o pagină multă vreme, fără ca "efectul magic" să aibă loc.

"Singurul mijloc pentru a ieși din această sterilitate este, recomandă el, să citești și să recitești, cu obstinație și încredere, căutând să te lași impregnat complet de atmosfera operei. Și deodată un cuvânt, un vers răsar și sesizează că de acum încolo s-a stabilit o relație între tine și poem. Începînd de aici am observat întotdeauna (...) "declic"-ul se produce curând" (ibid.).

În cazul lui Mateiu Caragiale însă, e posibil ca, printr-o întîmplare fericită, să

găsim punctul de pornire nimerit chiar din capul locului. Aceasta, pentru că cineva, înzestrat cu o sensibilitate stilistică puțin comună, a citit și răscitit opera autorului, s-a impregnat complet de atmosfera ei și ne trimite la particularitățile pe care le căutăm, într-o manieră foarte sugestivă. Mă gândesc la "protocolul" scris de Ion Barbu pentru un club Mateiu Caragiale. Poezia a fost parcă redactată înadins spre a ne ușura munca.

Aici, cel mai împătimit dintre "mateini" enumeră cu puterea lui de esențializare fără pereche însușirile principale prin care arta patronului unui asemenea cerc select se singularizează în literatura noastră.

Evitând pastișa, poetul împrumută, totuși, pe alocuri, inflexiunile scrisului celebrat, sub efectul natural, pur și simplu, al marei admirații. Își ia astfel drept prim vers chiar o sintagmă din **Craii de Curte Veche**: "Vis al galeșei Floride și al ostroavelor Antile", și-l mai citează apoi încă o dată pe Mateiu cu o formulă caracteristică, privitoare la Pașadia: "Mult voesc cioplirea unei rare și pierdute dalte". E o folosire curioasă a cuvîntului pus între ghilimele (mult - n.n.) și ea merită a ne reține atenția.

Mateiu Caragiale o utilizează destul de frecvent, constituie un tic al său și Ion Barbu i l-a surprins foarte bine: "ajuns la adânci bătrînețe, mult bogat și singur, acesta..."; "Închis și rece, el rămâne nepătruns, dar netăgăduit în întreaga sa ființă, ceva vechi și mult nobil își tânguie sfârșitul..."; "Pieri apoi, ca peste puțin să se întoarcă, cu nădragii în vine și cu cămașa afară, abătut, mult trist..."; (copacilor bătrîni, n.n.) "le datoresc ispirații mult nobile și grave".

Formula frapează fiindcă e o "abatere" de la limbajul obișnuit, exact din acelea pe care le caută Spitzer.

(Din vol. **Cinci prozatori în cinci feluri de lecturi**)

APRECIERI CRITICE

"Cine vrea să-și facă o idee despre evoluția criticii române între 1950-1960 și despre replierile ei spectaculoase poate urmări, cu încredere, studiile lui Ov.S. Crohmălniceanu, cronicarul literar cel mai important al momentului. El a trecut prin toate evenimentele și a supraviețuit schimbărilor de direcție, "clasificărilor", analizelor, criticilor și autocriticilor ce se țin lanț. A fost în repetate rînduri atacat pentru cosmopolitism și alte deviații ideologice, a atacat la rândul lui revizionismul în literatură și în critica literară. Spirit angajat, ascuțit, om de gust, a încercat să reprime prin analize caustice poezia proletcultistă și proza acefală, artificială din epocă și a reușit în unele cazuri. A suportat consecințele și a tăcut oarecare vreme, după care a luat-o de la capăt.(...)

Ov.S. Crohmălniceanu este indiscutabil, un critic substanțial, cu o autoritate pe care i-o dă opera lui întocmită cu inteligență și pasiune".

Eugen Simion

Scanned with OKEN Scanner

MIRCEA ZACIU

(n. 1928)

S-a născut la 27 august 1928, la Oradea. Este istoric, critic literar și eseist. Studii de filologie la Cluj-Napoca, carieră universitară în cadrul Facultății de Filologie din această localitate. Studiile de istorie și critică literară se circumscriu ca metodă cercului universitar al lui D. Popovici și I. Breazu, sub influența cărora își începe activitatea științifică. În activitatea sa de istoric literar, M. Zaciu acordă un mare interes aspectelor literaturii transilvănene, cum este studiul despre Ion Agârbiceanu, în care minuția cercetării științifice se îmbină cu rigoarea proprie istoricilor literari din școala clujeană. M. Zaciu se distinge însă între aceștia "printr-o atenție mai mare față de fenomenul estetic, prin finețe analitică și printr-o comprehesiune în stare să treacă dincolo de cultura și literatura provinciei" (Al.Piru).

OPERA: **Ion Agârbiceanu**(1964); **Masca geniului** (1967); **Glose** (1970); **Colaje** (1972); **Ordinea și aventura** (1973); **Bivuac** (1974); **Cu bilet circular (Antologie a schiței românești)**, (1976); **Lecturi și zile** (1975); **Teritorii** (1976); **Alte lecturi și zile** (1978); **Lancea lui Ahile** (1980); **Cu cărțile pe masă** (1981) ;**Viaticum** (1983).

A coordonat volumul **Scriitori români** (Mic dicționar), 1978; a îngrijit seria "Restituiri" din cadrul Editurii "Dacia", Cluj-Napoca.

STRATEGIA LECTURII

O pledoarie pentru "suplețea criticii" ne propune Marian Papahagi în **Eros și utopie** (ed."Cartea românească", 1980). După **Exerciții de lectură** (1977), unde ideea de noviciat era mărturisită de titlu, criticul ne apare acum mult mai sigur pe instrumentul său, ba chiar privirea aruncată asupra stadiului actual în comentarea textului e detașată, ușor ironică, deloc inhibată. În fața presiunii diverselor școli metodologice (unele manifest exclusiviste), ridicând pentru unii probleme de-a dreptul paralizante de opțiune, atitudinea sa refuză în egală măsură spaima, ca și sumisiunea. Fără noimă i se pare deruta semănată de diversificarea, la urma urmelor firească, a lucrurilor, fiecare putând să aspire la autenticitate dacă nu se transformă într-o "dogmă", după cum orice critic adevărat vine cu "programul" său ("nu există critic fără metodă"), viziunea generală fiind a unor serii paralele, nu dislocante sau hegemonice. Aparent paradoxală, soluția lui Marian Papahagi invită

la conciliere şi la un criteriu al bunului simţ: "orice metodă critică este (sau poate fi) valabilă în rezultatele sale atâta vreme cât îşi păstrează consecvenţa; orice critic rămâne viu câtă vreme îşi menţine deschisă şansa inconsecvenţei faţă de propria metodă".

(Din vol. **Cu cărţile pe masă**)

APRECIERI CRITICE

"Ceva din vocaţia moralistică a literaturii ardelene răzbate, îmi vine să cred, şi în critica lui Mircea Zaciu, în primul rând în oroarea ei de ostentaţie. Criticul amendează la tot pasul nu ieşirea din rând, excepţia, originalitatea, ci gesticulaţia abundentă, inutilă, ipocrizia sincerităţii, ţâfna, vanitatea solemnă sau vanitatea irritabilă, certăreaţă. Laudă studiul unui confrate mai tînăr (Ion Pop) pentru ca înaintea altor cercetări ("mai gălăgioase şi apoi mai publicitare") a spus lucruri esenţiale despre avangardismul românesc. La Marian Papahagi observă cu satisfacţie că eseurile lui n-au "pedanteria belferească" şi fug de comparatismul mărunt".

Eugen Simion

"Mircea Zaciu practică o erudiţie cumpătată, evitând excesele şi factologia care în definiţia sa "nu este decât întreprinderea de pompe funebre a unei literaturi".

Al. Piru

EUGEN SIMION

(n.1933)

S-a născut la 25 mai 1933, în comuna Chiojdeanca, jud. Prahova. Este critic şi istoric literar. Absolvă în 1952 Liceul "Petru şi Pavel" din Ploieşti. Termină Facultatea de Filologie din Bucureşti, în 1957. Începe cariera universitară din 1963 ajungând profesor universitar, academician. Primele colaborări publicistice apar în **Tribuna**, în 1957, iar volumul de debut **Proza lui Eminescu** vede lumina tiparului în 1964.

OPERA: **Proza lui Eminescu** (1964); **Orientări în literatura contemporană** (1965); **E. Lovinescu. scepticul mântuit** (1971); **Scriitori români de azi, I** (1974); **II**, (1976); **III**, (1983); **IV**, (1989); **Timpul trăirii, timpul mărturisirii. Jurnal parizian** (1977); **Dimineaţa poeţilor** (1980); **Întoarcerea autorului** (1981); **Sfidarea retoricii** (1985); **Moartea lui Mercuţio** (1993).

Scanned with OKEN Scanner

Fănuș Neagu ' 60

Înainte de a fi autorul unei opere puternice și inconfundabile, Fănuș Neagu este un personaj, unul dintre cele mai originale pe care le-a dat literatura română după război. Imposibil să ne imaginăm lumea scriitoricească din ultimile trei-patru decenii fără el. Cu trupul mare, construit din materii ciclopice, imprevizibil în atitudini, azi tandru și îndatoritor ca un frate bun, mâine "rău", certăreț, mânios că soarele răsare în fiecare dimineață și intolerant pentru că luna își permite să apună, fără voia lui. Fănuș sau nea Fane - cum îi zice eternul lui amic și comilitone, Ion Băieșu - are prieteni peste tot și dușmani pretutindeni. Când cei din urmă fac imprudența să-l atace, prozatorul se dezlățuie în pamflete vitriolante ca acelea ale lui Arghezi. El adună, atunci, smârcurile limbii și pictează, negru pe negru, tablouri apocaliptice în combinații aiuritoare. Victima este un pretext pentru desene fantastice și, dacă le recitești după o vreme, vezi că individul real a dispărut și în narațiune nu rămâne decât un memorabil personaj de literatură neagră.

Autorul are, indiscutabil, o personalitate fermecătoare. Din generația lui, numai Nichita Stănescu mai dădea în viața de toate zilele un spectacol atât de strălucitor. De aceea, poate, se iubeau atât de mult și se certau atât de des, când erau foarte tineri. Fănuș Neagu vine, știe toată lumea, din câmpia Brăilei și a făcut din ea în prozele sale o țară imaginară într-o **Balcanie** utopică, plină de întâmplări năpraznice și dominată de oameni curioși. Aceștia nu există decât în închipuirea unui **stilist**, în sensul înalt al termenului, care privește lumea prin fantasmele sale. Criticii literari, împotriva cărora Fănuș Neagu are totdeauna un dinte necruțător, i-au judecat narațiunile în raport cu Sadoveanu, Voiculescu, Panait Istrati, romancierii sud-americani etc. Adevărul este că **Ningea în Bărăgan, Somnul de la amiază, Vară Buimacă, Îngerul a stigat, Frumoșii nebuni ai marilor orașe, Scaunul singurătății** și toate celelalte scrieri cultivă magicul, fabulosul și, în genere spectaculosul din lumea realului într-o epocă în care proza europeană merge spre alte surse și alte formule.

Fănuș Neagu și-a creat un stil, repet, inconfundabil și stilul lui epic încearcă să împace o divergență fundamentală: aceea dintre limbaj și obiectul limbajului. Mai direct spus, tensiunea dintre violența faptelor din narațiune și ceremonia, poezia comunicării lor. Este o contradicție pe care mulți au observat-o și puțini au înțeles-o cu adevărat. Întâmplările din proza lui Fănuș Neagu sunt crude și uimitoare iar tipologia lui coboară dintr-o halima dunăreană: bărbații iuți și lunateci, femei iubețe și răzbunătoare, popi haiduci și hoți de baltă sentimentali, lirici....

Aceştia trec prin întâmplări stranii şi fac fapte care incendiază mintea cititorului. Prozatorul le narcază pe toate într-o limbă meticuloasă, dinamitată de metafore care adună la un loc gingăşiile şi mizeriile lumii într-o logodnă aproape mistică. Nu-i o nepotrivire? Nu-i un abuz de caligrafie sau, cum zic mintile cârtitoare, un simptom de **metaforită**, boala spiritelor lirice rătăcite în proză? Că este o contradicţie este evidenţa însăşi, dar că din această tensiune iese o proză mare şi originală mi se pare, tot aşa, de ordinul evidenţei. Cum? Este secretul acestui scriitor care într-o mână ţine un iatagan turcesc, încovoiat şi bătut cu pietre preţioase, iar în alta o ramură de zarzăr înflorit. Cu aceste două arme întâmpină el vidul paginii albe. Războinicul din el este mereu învins de omul sentimental şi duios, cu imaginaţie nebună, creator de fantasme şi pictor de năluci. Îţi place? E bine. Nu-ţi place? El îşi vede, în continuare, de-ale lui, în stilul pe care-l cunoaştem şi cu care eu, unul, m-am obişnuit: acum melancolic şi înduioşat ca o cadână din povestirile lui drăcoase, peste un timp fioros, cu gura mare, zbârlit ca un mistreţ pornit să doboare adversităţile inepuizabile ale istoriei.

(Din vol. **Moartea lui Mercuţio**)

APRECIERI CRITICE

"Zeul lui Eugen Simion nu e G. Călinescu, pe care-l preţuieşte aşa cum se cuvine, ci tizul şi înaintaşul său, pe care l-a cunoscut numai din scris, Eugen Lovinescu. Ca şi marele său model, urmaşul şi luminosul exeget al "scepticului mântuit" are darul formulărilor pregnante şi al pătrunderii în miezul fenomenului literar, într-un cuvânt al intuiţiei critice lucide şi elegante, de o alesă urbanitate. Mă simt onorat că Eugen Simion îmi acordă cinstea de a mă considera lovinescian, dar faptul de a-l fi frecventat pe marele critic şi acela de a fi prezidat un moment "Asociaţia prietenilor lui E. Lovinescu" nu sunt suficiente pentru a defini o structură şi, vorba lui Eugen Simion, un **demers** critic. Onorat şi strivit mă simt şi când Eugen Simion vede în mine un "mare erudit" (îmi place a crede, fără ironie!). Îi dau însă dreptate când observă că am mers cândva prea departe, afirmând că Maiorescu rupea pe scriitor de viaţă. Emoţia sa "impersonală" era doar un mod de a spune că iubitorul de artă se uită pe el şi îşi uită de viaţa proprie, participând la aceea a operei - ceea ce, convin, este cu totul altceva. Maiorescu a preconizat într-un rând, fără să stăruie însă, romanul cu subiecte poporane. Înţeleg, ca şi el, arta ca expresie a obştii şi accesibilă obştii întregi. Sunt mai mult maiorescian, cum m-a şi văzut Lovinescu, decât lovinescian.

Lovinescu ar fi citit cu pasiune **Scriitorii români de azi** şi ar fi văzut în Eugen Simion un al doilea urmaş al său, numai cronologic vorbind, după Pompiliu Constantinescu. Este supremul elogiu ce i se poate aduce, într-o viziune panatheneică, de succesiune a generaţiilor şi de cei mai aleşi lampadofori.

Şerban Cioculescu

NICOLAE MANOLESCU

(n.1939)

S-a născut la 27 noiembrie 1939, la Râmnicu-Vâlcea. Este critic literar. Termină școala medie de la Sibiu, iar în 1956 se înscrie la Facultatea de Filologie din București. Este redactor la revista **Contemporanul** unde ține cronică literară. Debutează cu volumul **Lecturi infidele** în 1966. Este profesor universitar.

OPERA: **Lecturi infidele** (1966); **Metamorfozele poeziei** (1968); **Poezia română modernă de la G. Bacovia la Emil Botta** (1968); **Literatura română de azi, 1944-1964** (1965); **Contribuția lui Maiorescu** (1971); **Teme** (1971); **Teme 2** (1975); **Teme 3** (1978); **Teme 4** (1983); **Sadoveanu sau utopia cărții** (1976); **Introducere în opera lui Alexandru Odobescu** (1976); **Istoria critică a literaturii române** (1990); **Arca lui Noe** (1980); **O ușă abia întredeschisă (Teme 6)**(1986).

APE ADÂNCI

Primele narațiuni ale Hortensiei Papadat Bengescu sunt departe de a sugera anvergura viitoarelor ei romane și doar puține pagini nu ni se par desuete. Primirea de către critică e contradictorie, de la început. Destul de rezervat în fond, E. Lovinescu notează "sentimentalismul feminin", preocuparea exclusivă de sufletul femeii, iar Tudor Vianu obiectează lipsa sensului (în **Sfinxul**). G. Ibrăileanu era mai favorabil: "Nu există un alt scriitor care să epuizeze cu atîta necontenită noutate materia unui subiect...Este drept că uneori simți nevoia să te înarmezi cu o lupă ca să poți distinge bine contururile, atât de mult se îmbulzesc impresiile și nuanțele...". Mai târziu, Anton Holban și Felix Aderca vor arăta un mare entuziasm pentru formula acestor proze, în vreme ce G. Călinescu, mai prudent, va remarca stilul "vaporos" și divagant poetic. Un lucru este sigur, recitind literatura de debut a romancierei: afectarea lirică a sentimentalismului, aspectul de jurnal monden superficial, plin de toate convențiile genului țin de un gust al timpului și îmbătrânesc vizibil aceste scurte narațiuni, care, doar în rare ocazii, vestesc creațiile de maturitate.

Marea și **Femei**, între ele prezintă încă oarecare interes. Marea (dincolo de pretextul naiv al corespondenței descoperite într-o carte) constituie un album de senzații și imagini, din care se poate extrage o experiență a lumii dezvăluită exclusiv prin simțuri. O obsesie a vitalității și puterii, a voluptății corpului și a formelor fizice se dezvoltă paralel cu una a decrepitudinii și a morții. Imagini

contrastante se succed: corpuri tinere, viguroase, bucuroase de atingerea mării și a nisipului fierbinte, alături de spectacolul grotesc al celor două bătrâne care se scaldă, aruncîndu-și apă peste pielea flască; gestul puternic al brațului care aruncă frânghia în jurul stâlpului ("frânghia aceea s-a încolăcit pe după trunchiul meu ca un șarpe și lațul l-am simțit după gât, așa cum simți că te leagă funiile vieții de stâlpul destinelor") și chipul sinucigașului; petrecerea lumii pe plajă, amestec de frivolitate și beție a simțurilor și convoiul funebru care traversează stațiunea. Între acești poli, se consumă toată experiența. Estetizarea forței fizice are la origine pe D'Annunzio, pe care prozatoarea îl citise, iar finalul arată influența proaspătă a lui Nietzsche.

Femei, între ele, fără valoare a intuițiilor, mai degrabă comune, conține, în mic, schema romanelor ulterioare. Patru femei se întâlnesc întâmplător pe terasa unui hotel dintr-o stațiune climaterică și își istorisesc aventuri inocente (dragoste pasagere exprimate prin schimburi de priviri). Lipsa de subiect și de evoluție, caracterul static de conversație mondenă, colportajul subtil - acestea vor forma originalitatea romanelor. Povestitoarea fără nume de aici este Mini din **Fecioare despletite** și din celelalte cărți, martor discret al evenimentelor altora, fără existență proprie "Nici eu nu găsesc nimic de povestit (declară ea) ; dar eu sunt din acele ființe care privesc numai cum trăiesc ceilalți. Am un deficit colosal de existență." **Fecioare despletite** nu va fi, în esență, decât romanul Lenorei așa cum îl recompune Mini din intuiții și informații accidentale circulând între Lina, Nory și casa Halippilor, Mini, mai puțin inițiată decât orice alt personaj în secretele dramei ce se consumă, reunește ca într-un joc de puzzle piesele disparate. Romanul se limitează la cunoștințele (supozițiile, ipotezele) acestui personaj și își mută necontenit centrul pe locul unde se află el. Povestitoarea din **Femei, între ele**, ca și Mini, provoacă mărturisirile altora și le strânge într-un mămunchi. Apoase, abundent lirice, rău scrise sunt celelalte narațiuni (**Lui Don Juan...**, care-i plăcuse lui E. Lovinescu, n-are absolut nici o consistență) din **Ape adânci** și din **Sfinxul. Femeia în fața oglinzei** reprezintă pragul de sus al acestui gen de literatură și a rămas ca un termen obișnuit de referință pentru proza subiectivă feminină ce se confundă cu jurnalul intim. Eroina, Manuela, surprinsă la vârsta primei iubiri, este caracterizată astfel: "Manuela nu știa de ea însăși nimic. Nici despre oameni nu știa mult. Dar purta în ea neliniștile unei alte meniri, tulburătoare și inconștientă își purta femeia". Iubirea e, pentru Manuela, o pură chemare a sângelui tânăr, o dorință care se exercită asupra unui obiect întâmplător. Interesante sunt trăirile(foarte nuanțate) ale acestui suflet inconștient care încearcă să se releve lui însuși. Micul roman constă în transcrierea celor mai diverse senzații, impresii, stări. Toaleta fetei este o pagină de finețe: "Încercă un pieptene șerpuit cu briliante mărunte ca o pulbere - și cu perle; și îl schimbă în două-trei feluri. Nu venea bine. Altul lat, înalt, cu un păun de smalțuri încrustat pe celuloidul verzui, completa minunat stilul bizar al pieptănăturii - câteva fire care lunecau pe ceafa goală. Acum capul era

gata. O centură mică de elastic îi slujea de corset ...Ciorapii lunecară repede până sus. Pantofii o strângeau parcă puţin deşi nu erau mici, dar piciorul se desfătase toată ziua în sandala de casă. Trase peste cap cu grijă un tricou de mătase roz, care în mână părea cât o mănuşă şi în care încăpea întreagă. Acum era ca un băiat cu liniile niţel prea curbe. Se plimba aşa serios de colo până colo; printre ace, pudră, piepteni, aruncate pe toate mesele, rufe zvârlite pe scaune. Din toate se exalta o respiraţie călduţă şi uşoară, puţin precipitată. Un mic palpit de viaţă". Alt moment este baia, altul, visarea confuz erotică, lingoarea nedesluşită. Nu lipseşte efortul de a descrie obiectiv lumea din jur: capitolul **Strada** conţine un caleidoscop foarte viu de imagini. Sensul cărţii este tocmai sugerarea deşteptării la viaţa adevărată a fetei, care sfârşeşte prin a sparge oglinda (simbol al narcisismului puberal): "Puse încet ovalul oglinzii cu mâner de os pe abanosul clavirului, ca o cruce pe sicriu. Nemaiavând ce oglindi în jucăria spartă, i se păru că nu are ce mai cerceta în oglinda sufletului. Atunci femeia fără de oglindă, cu o privire stângace, nouă, păienjenită, străină, se uită împrejur,". Stilul e mai potrivit pentru epică, mai închegat decât în naraţiunile anterioare, cu o detaşare elegantă şi cu ample comparaţii care ne îndreaptă către Proust (probabil încă necunoscut romancierei, dar pe care, printr-o afinitate obscură, îl presimţea): "În epocele ei de pustiu, era ca una din acele vegetaţii făcute să se urce pe un reazăm pentru care le e creat organismul, zac în suferinţă, şerpuindu-şi în durere şi în vid inelele îmbrăţişării, pe când sucul lor zadarnic îşi trage dâra lui lipicioasă de-a lungul unui drum străin. În epocele când sufletul ei se dăruia, simţea puful dezmierdător şi cârligele tari ale afecţiunii, uneori ca o mângâiere şi o ondulare, alteori sugând şi încleştându-se cu toată puterea acaparării şi durând-o prin încordarea lor; iar dacă i se zmulgea sprijinul în jurul căruia trăise acea înfăşurare care era noima ei, ca şi acele plante, nu se dezlega treptat pe curbele aceluiaşi drum, ci cădea dintr-o dată, şi sufletul ei păstra, în golurile lui inelate, forma trupului de care fusese zmuls şi, pe locurile zmulgerii, răni nevindecate."

Mai puţin discutate decât **Ape adânci**, **Femeia în faţa oglinzei**, etc., volumele din 1925 şi 1927 intitulate **Romanţa provincială** şi **Desenuri tragice** sunt totuşi superioare şi fac tranziţia spre romane (**Fecioare despletite**, dealtfel, este din 1926). Primul lucru care se constată este mai marea obiectivare epică a autoarei. Persoana întâi a naraţiunii a fost în general eliminată.Povestirile sunt instantanee din viaţa provincială. O parte din motive, atmosfera, personajele, nu diferă de schiţele de dinainte de război ale lui Brătescu-Voineşi, D. Anghel. Emil Gârleanu ori I. A. Bassarabescu. O lume care lâncezeşte, se plictiseşte, moare. **Cucoana Ileana** compune (cu perfectă stăpânire a mijloacelor) portretul unei bătrâne şi discrete doamne, a cărei viaţă s-a stins treptat ca aceea a unei plante. **Duminici fericite** este istoria, uşor naivă, a unei fete care iubeşte şi al cărei iubit o anunţă pe neaşteptate că se va însura cu alta. **Vecinătate** ne întoarce la stilul din **Ape adânci**. **Sărbătorile în familei** n-are încă nimic din consistenţa romanelor, semănând cu o eboşă.

Nou este, în câteva din aceste bucăţi, unghiul de vedere. În **Fetiţa sau Sânge**,

perspectiva aparține unui copil de nouă-zece ani. Oamenii și evenimentele suferă în felul acesta o deformare particulară în care recunoaștem îndată procedeele unei anumite proze (Virginia Woolf, mai ales). Amănuntele sunt dilatate, lucrurile aparent nesemnificative trec pe primul plan, structura narațiunii o repetă pe aceea a obsesiei. Odată cu vechea perspectivă, se înlătură multe din convențiile ei. Priceperea adultului e mai comună și mai funcțională decât a copilului; dar copilul are o intuiție mai profundă a unor fapte. Ceea ce obține Hortensia Papadat-Bengescu prin schimbarea de optică e o cale mai dreaptă spre realul psihologic, o priză mai bună la viață, la palpitul secret al ființei. Realitatea, în **Fetița**, de exemplu, are o densitate inextricabilă în care senzațiile și obiectele se amestecă și neștiute fluide străbat din aerul înconjurător, din lutul încins, în trupul copilului. Cutare scenă e un poem al acestei comunicări oculte cu natura, relatat însă din unghiul fetei care trăiește cu surprindere modificările din propria ființă, misterioasa activitate senzorială: "Trupul ei firav, cu pielița subțire, peste oscioarele delicate, abia rotunjite de aluatul crud al cărnii, nu opunea nici o rezistență, nici o opacitate, era ca și transparent pentru schimbul dintre fluidele exterioare și cele interioare. De la lutul răcorit numai la suprafață de boarea nopții, se urca în ea aburul fierbinte și adânc al pământului, și o învăluia, o străbătea. "Pământelul ei sta acolo culcat cum era și pământul, și una cu tainele lui. Respira anevoie din răsuflare lui apăsătoare. Dar ceea ce știa pământul despre substanța și menirea lui fecundă, ea nu știa. De aceea era neliniștită ca de o boală misterioasă". În **Camera de închiriat** unghiul senzorial se menține, deși naratoarea nu mai este un copil. Cu timpul, Hortensia Papadat-Bengescu va învăța să folosească acest stil al senzației și în romane. Eroinele care povestesc vor avea mereu un soi de existență vegetativă, de plante, o pasivitate devenită mod de receptare privilegiată a impresiilor. (În **Cameră de închiriat** este o tânără ce pare sălbatică în timiditatea ei, cu nimic mai adaptată la viață ca fetița din **Sânge**, o infirmă deci). Mini va intui, în **Fecioare despletite**, declinul Halippilor, cu mult înainte de a ști ceva pozitiv, prin senzația de fanare pe care i-o dă pielea de pe brațul Lenorei, în prima vizită la moșie. O asprime a obiectelor și a aerului, o sicitate curioasă îi sugerează lentul proces de alterare vitală ce se produce. Observația începe să aibă pe alocuri un spirit medical. Lumea pare pusă sub microscop, în așa fel încât să se vadă toți porii. Amănuntul fiziologic grotesc nu e nici el ocolit (în **Romanță provincială** se sugerează o legătură nelămurită între un tânăr tuberculos și o femeie mult mai în vârstă, obeză și diformă), după cum boala în forme mai mult sau mai puțin clinice, devine o împrejurare comună. Deocamdată, în câteva din povestiri, toate aceste modificări în substanța scrisului prozatoarei sunt abia sesizabile, dar ele anunță modernitatea structurală a viziunii epice din ciclul Halippa. Chiar în timpul în care apare **Ion** sau **Întunecare**, și se pune temelia romanului nostru social, nuvelele Hortensiei Papadat-Bengescu pregătesc o altă cale a prozei, surprinzătoare și modernă, în care se reflectă "apele adânci" ale conștiinței.

(Din vol. **Teme**, 3)

Scanned with OKEN Scanner

APRECIERI CRITICE

"Nicolae Manolescu știe să-și pună admirabil în scenă ideile, și în aceasta vedem cea mai de seamă însușire a înzestrării sale. "Regia" lui nu are nimic de spectacol de anvergură. Butaforia e redusă la minim, ba chiar - lucru deprins la școala lui G.Călinescu - spectacolul poate avea loc în orice decor."

Cornel Regman

SCRIITORI DE ORIGINE ROMÂNĂ ÎN ALTE LITERATURI

ELENA VĂCĂRESCU

(1864-1947)

S-a născut la București "într-o seară de început de octombrie (3 oct. 1864), într-o foarte veche și vestită familie de boieri". Este poetă, prozatoare, autoare e piese de teatru de expresie franceză. Este fiica diplomatului Ioan Văcărescu și a Eufrosinei Fălcoianu, nepoată pe linie directă a lui Iancu Văcărescu ("Familia din care scobor eu a fost familia de intelectuali cu deosebire a României de odinioară"; "Mama mea aparținea și ea unei vechi familii de boieri-Fălcoianii-prezenți în toate cronicele de altădată ale Valahiei"). Își petrece copilăria și adolescența la vatra Văcăreștilor de lângă Târgoviște. ("Dintre toate locurile au viețuit poeții, Văcărești din Dâmbovița duc mai mult cu ei semnul unei ursite și vraja unei amintiri"). Primește o educație aleasă. Prin 1891 se află în Italia în exil, pentru ca după un scurt popas în țară, în 1895 să se stabilească definitiv în Franța, unde se distinge în viața literară pe mai multe planuri. Debutează în anul 1886 publicînd la Paris volumul **Chants d'Aurore (Cântecele zorilor)**, premiat de Academia Franceză.

În anul 1925 a fost primită membră a Academiei Române.

Moare la Paris, la 17 februarie 1947, și este înhumată în cripta familiei Văcărești din cimitirul Bellu.

OPERA:

I. Versuri originale: **Chants d'Aurore (Cântecele zorilor), Paris,(1886); L'âme sereine (Cu inima senină),(1896); Lueurs et Flammes (Licăriri și văpăi), (1903); Le Jardin passioné (Grădina dorului) (1908); La Dormeuse éveillée (1914), (Visând cu ochii deschiși).**

II. Prelucrări folclorice: **Le Rhapsode de la Dâmbovița (Rapsodul Dâmboviței)** Cântece și balade românești culese de Elena Văcărescu, (1889); **Nuits d'Orient, (1907); Dans l'or du soir (În auriul înserării), (1927);**

Romane: **Amor vincit** (1908); **Le Sortilége (Vraja), (1911)**

Memorialistică: **Memorial sur le mode mineur (Memorial la modul minor),(1946); Le Roman de ma vie (Romanul vieții mele), în manuscris.**

Teatru: **Stana, (1904); Pe urma dragostei, (1985);**

Ediții românești: **Scrieri alese; Țara mea** (1977); **Memorii** (1989); **Hoinari în țara zânelor, (1991).**

DISCURSUL MEU DE PRIMIRE LA ACADEMIA ROMÂNĂ (1934)

Când, acum câțiva ani, m-ați chemat printre D-voastră ca membră corespondentă, am încercat una din emoțiunile cele mai adânci ale vieții mele. Era un sentiment complex, țesut din bucurie și tristeță - bucuria de a mă simți înțeleasă și recunoscută de D-voastră, tristeța de a mă ști departe de pământul strămoșilor și copilăriei mele. Mai presus de toate însă, ceasul acela deștepta în sufletul meu de nedesmințită Româncă mândria datoriei împlinite vreme de zeci de ani și conștiința solidarității mele intime cu sufletul și mintea românească, a căror aleasă expresie sunteți D-voastră.

Mai mult încă. Vedeam în gestul acesta de chemare un gest simbolic. În persoana mea cinsteați faima de peste hotare a Românismului și acordați aprobarea D-voastră unui atitudini statornice, unei acțiuni pasionate, în sfârșit unei idei - ideea expansiunei noastre spirituale în Europa.

A vrut ursita ca acestei idei să-mi închin viața. Zadarnic încercam a scruta voința nedeslușită, dar neiertătoare a destinului. Născută din cel mai curat pământ românesc, crescută generații după generații în volbura veacurilor românești, eu am respirat adierea parfumată a primăverilor noastre, am înfruntat crivățul zăpezilor noastre. Povești străvechi mi-au alinat copilăria, iar înțelepciunea și poezia rustică mi-au nutrit cele dintâi gânduri și sentimente. Înrădăcinată într-un mediu de patriarhală comuniune cu întreg trecutul, cu întreaga fire de la noi, substanța mea sufletească e plămădită din colori, din sunete, din toată comoara de senzații, de visuri, de tradițiuni românești. Eu cred în puterea acestor influențe elementare. Suntem alcătuiți în armonie intimă cu înaintașii noștri și cu natura în care

înflorim. Șipotul râurilor noastre repezi nu l-am auzit în altă parte. Pădurile foșnesc la noi cu foșnete grave și omenești. Lumina caldă, lumina francă a cerului românesc se deosebește în aceeași măsură de însorirea veselă a țărilor din sud și de clarobscurul ținuturilor septentrionale. La noi, valurile de grâu în luna mai posedă un caracter de măreție vegetală, care nu amintește întru nimic cultura utilitaristă întâlnită aiurea. Se simte în latul câmpiilor noastre înfrățirea omului cu solul, un fel de îndrăgostire a țăranului cu glia: cerealele cresc la noi cu voie bună și ne plătesc fericirea lor obscură desfătîndu-ne sufletul ca nicăieri. Pădurea și muntele, râul și câmpia, lanurile și florile, anotimpurile, zorii și amurgul, furtuna și zăpada - toate aceste stări și fenomene naturale își găsesc sub fiecare latitudine existența lor originală și exprimă un timbru personal, o coloare individuală.

Țăranul nostru mi-a fost drag din copilărie: nu l-am întâlnit în altă parte. Aici, deosebirea este cu totul evidentă. Atâta filozofică împăcare cu sine și cu firea, atâta statornicie în felul său de a fi, atâta drag de omenie, de cumințenie și de frumos n-a fost hărăzit altui popor pe lume. Cine n-a cunoscut îndeaproape țăranul român nu poate înțelege pe deplin entuziasmul meu. Cine nu l-a ascultat cântându-și durerea în fața morții și bucuria în aburul primăverii, nu poate ști cu adevărat tot prețul durerii, tot prețul bucuriei. Există în sufletul rustic de la noi o plenitudine de simțiri, o rotunjime de gând, o anume autentică umanitate care se datorește unor împrejurări unice. De obicei, chiar oamenii cei mai simpli își cioplesc idoli sub formă de prejudecăți artificiale și nu privesc viața și lumea decât prin această prismă. Un văl le tulbură privirea. Singur țăranul nostru știe privi lucrurile și evenimentele cu ochi limpede și ager, așa cum i l-a lăsat Dumnezeu.

Iar dacă cineva mă întreabă de ce-mi iubesc țara, îi răspund: îmi iubesc țara pentru toată originalitatea ei autentică, din care s-a plămădit propria-mi originalitate. Și să nu se creadă că mă complac în contemplarea unei imagini făurite de mine în colori de legendă și de vis. Nu eu am făurit aceste mari linii ale sufletului și firii românești, ci ele m-au făcut pe mine. Pe această armătură de instincte și de tendințe s-au altoit mai tîrziu toată învățătura și toată experiența pe care le-am căpătat: Platon și Shakespeare, Shelley și Victor Hugo.

Ei bine, Domnilor, așa cum sunt, am fost ursită desrădăcinării. Desrădăcinare! Cuvânt greu, cuvânt trist, cuvânt tragic! Dorul meu de frumos și de divin, nostalgia pământului născător și toată aspirația mea către deslușirea poetică a tainelor eterne, nu le-am cântat în grai românesc, ci în grai străin. Oameni de pretutindeni mi-au acordat atenția lor, mi-au ascultat cuvântul: și le-am spus lor cuvânt neromânesc. Ani de-a rândul am rămas departe de tot rostul existenței mele sufletești. Iar în vremea războiului, vestea catastrofei și triumfului nostru îmi sosea pe drumuri întortochiate și lungi, întârziere ce sporea tortura neliniștei, întocmai ca așteptarea veștilor de la o mamă cu viața primejduită.

Desrădăcinare! Și totuși, Domnilor, acest cuvânt dureros nu mi se potrivește. Refuz să văd un fenomen de acest fel în existența mea tumultoasă. Căci dacă eu nu eram în țară, țara era cu mine. În depărtata Franță, pe malul august al Senei,

Scanned with OKEN Scanner

îmi transportasem penaţii şi un fragment din fiinţa românească. Sălaşul meu parizian a fost întotdeauna un colţ de patrie românească. În casa mea dăinuia nu numai un spirit românesc, ci o atmosferă românească (...) Mă simţeam acolo, departe, în misiune. Eram un sol al sufletului românesc, sortit să-i cânte destinele, să-l împărtăşească prietenilor şi neprietenilor, să-l preamărească.

Am pronunţat numele Franţei. Franţa! Un sentiment de nemărginită recunoştinţă îmi umple sufletul de câte ori evoc chipul acestei ţări. Franţa mi se înfăţişează ca un adevărat miracol al civilizaţiei omeneşti. Şi ca oricare alt miracol ea cere, spre a fi înţeleasă, o adevărată pregătire. Călători de diferite naţionalităţi au vizitat-o în grabă şi s-au întors în ţările lor păstrînd în privire doar viziunea fugară a Parisului, dar în suflet dispoziţia de a critica tot ceea ce nu izbutise să-i uimească. Sunt convinsă că D-voastră rămâneţi indiferenţi la afirmaţiile acestor pamfletari cu vederea scurtă şi cu ambiţii nemărturisite.

Căci patria lui Descartes, a lui Voltaire, al lui Pasteur nu prezintă observării nimic violent, nimic senzaţional, nimic excesiv. Faptul francez a izbutit să realizeze o sinteză absolut unică în istoria omenirei, o sinteză între extreme şi între tendinţele dogmatice ale tuturor ideologilor, atât în literatură cât şi în societate. Se spune uneori că Franţa e o ţară bătrână. E adevărat, dar cu o rezervă: bătrâneţea Franţei înseamnă înţelepciune, nu lipsă de vigoare. Dacă cineva îndrăzneşte să pună la îndoială civismul francez, sensul datoriei patriotice pe care-l posedă fiecare cetăţean, istoria vine să-l dezmintă cu o mie de argumente şi de fapte. Franţa e patria tuturor reformelor, tuturor experienţelor sociale şi politice. Iar dacă astăzi păstrează acea cumînţenie de care se miră lumea întragă, aceasta nu dovedeşte nici oboseală, nici lipsă de curaj aceasta dovedeşte pur şi simplu că poporul francez, atît de încercat şi de frământat în trecutul său, a învăţat din propria-i experienţă că progresul spiritual şi ameliorarea condiţiilor de viaţă nu se obţin decît într-o atmosferă de linişte generală, de moderaţie şi de muncă rodnică. Franţa rămâne, Domnilor, ţara temperată prin excelenţă, ţara semitonurilor şi a discreţiunii. Bunul gust francez nu este o iluzie, ci un magistral adevăr. El înseamnă că francezul, renunţând la ambiţii supraomeneşti în artă ca şi în ştiinţa societăţii, se mărgineşte la simpla perfecţiune omenească.(...)

(Din vol.Memorii)

APRECIERI CRITICE

"Toate popoarele cuprind în cadrul vieţii lor sufleteşti ceea ce s-a scris de persoane aparţinându-le în alte limbi."

Nicolae Iorga

"N-a fost niciodată despărţită de ţara în limba căreia n-a scris(...). O românca

din cel mai adevărat sânge românesc, care își afirmă cu orgoliu și originea și sufletul românesc(...). O asemenea personalitate onorează două literaturi".

Camil Petrescu

Dacă ți-am devenit străină,
Și cântul meu cel peregrin
Nu s-a-ntrupat din limba lină
Domol vorbită în cămin,

Cea care-mi vine-n înserare
Pe buze când mă rog mereu
O, patria mea, ierta-vei oare
Vreodată pe copilul tău?

Sau poate versul ascultând
Să mi-l binecuvânți ai vrea,
Cum grav binecuvânți și blând,
În preajma luptei oastea ta?

(Din vol. **Patriei mele**)

"Așa cum se-ntreba cândva Tudor Arghezi, cum de-a-ncăput în el țara întreagă, ne putem minuna de sensibilitatea exponențială a înzestratei poete de limbă franceză, care cu fapta, cu cuvântul și cu versul, el însuși acțiune, a stat necontenit în serviciu îndepărtatei patrii, pentru ea, omniprezentă."

Șerban Cioculescu

"Deocamdată în linie directă din spița glorioasă a Văcărești1or - poeți (nepoată a lui Iancu, autorul **Primăverii amorului**), Elena Văcărescu a încheiat șirul strămoșilor care au răspuns, cu pana și inima, celebrului Testament al lui Ienăchiță. Prin opera literară cât și prin vasta sa activitate ea s-a pus neîncetat, din dragoste și cu ambiție, de la vârsta adolescenței la octogenat, în slujba culturii române și afirmării spritului național dincolo de meridianul locului."

Ion Stăvăruș

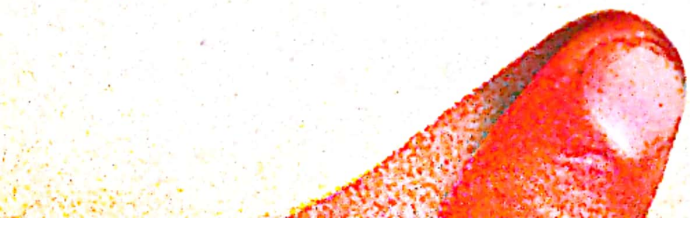

PANAIT ISTRATI

(1881-1935)

Panait Istrati afirmă: "sunt născut la Brăila, în anul 1884, luna august, ziua 11 sau 12", fiul natural al Joiței Istrate, spălătoreasă, și al tatălui nelegitim, grecul Valsamis. Panait va locui până la vârsta de șapte ani la Baldovinești, sat de lângă Brăila, la unchiul său dinspre mamă, Dumitru. Urmează cursurile școlii primare din Brăila, oraș bătrân cu colorit patriarhal: mahalaua cetății, cartierul grecesc Karakioi sau Comorofca cu o viață atât de contradictorie. Exercită de mic meserii diverse: băiat de prăvălie, plăcintar, vânzător într-o băcănie, ucenic în docuri, zugrav etc. Îl atrage mișcarea sindicală și programul socialiștilor pentru care va milita în presa vremii. Există în viața lui Panait Istrati o lungă perioadă de vagabondaj în lume prin țările din Orientul Apropiat, nordul Africii și Europa Occidentală. În cartea **"Vers l'autre flame"** demască abuzurile din țara sovietelor, fiind printre cei dintâi intelectuali europeni care se ridică împotriva crimelor ascunse sub utopica mantie a declaratei democrații a tuturor proletarilor.

Debutează în volum cu **Chira Chiralina**, la Paris, în 1924.

Se stinge din viață la 13 aprilie 1935.

OPERA: **Chira Chiralina** (1924); **Anghel** (1924); **Haiducii** (1925); **Sotir, Codin** (1926); **Ciulinii Bărăganului** (1928); **Neranțula, Casa Thüringer** (1933); **Pescuitorii de bureți**(1930); **Țața Minca** (1931); **Spovedania unui învins** (1919); **Domnița de Snagov** (1926); **Mihail** (1927); **Biroul de plasare** (1934).

CHIRA CHIRALINA

În crângul în care căruța celor trei negustori se oprise pentru masa de amiază, Stavru se lăsă rugat de tovarășii lui, care, de o oră, cereau să le spună povestea copilăriei sale și a surorii, pe care o evocase la începutul povestirii lui din pod. Nu-i lipsea pofta de a isorisi, căci sufletul îi era acum dispus să evoce această depărtată amintire, dar așa se întâmplă când vrei să te atingi de zăgazurile ruginite ce opresc trecerea apelor trecutului: îți place să te lași rugat.

Întinși pe iarba moale a tufișului, ei fumau tăcuți, în vreme ce calul păștea iarba și strănuta, plimbându-se cu pași mărunți în juru-le. Stavru se sculă, adună câteva crengi uscate și aprinse focul; și când jeraticul fu gata, căută în căruță sculele pentru preparat cafea, fierse apa și aruncă în ibricul de aramă zahărul și cafeaua necesară. După care, cu un talent de cafegiu, vărsă lichidul spumos și

aromatic în trei filigene, se așează turcește și începu :

- Nu-mi amintesc nici data, nici vârsta exactă ce aveam în momentul acela. Dar știu că evenimentul cel mai apropiat care urmă dramei ce vă voi povesti fu războiul Crimeii.

Copil, mi-aduc aminte de asprimea unui tată care o bătea pe mama în toate zilele, fără să înțeleg de ce. Mama lipsea adeseori de-acasă, se întorcea și era bătută înainte de plecare și după sosire. Nu știam dacă era schingiuită înainte pentru a o face să plece sau pentru a o reține, nici dacă la sosire bătaia era din pricina lipsei ori fiindcă se întorsese.

Mi-amintesc apoi că, în vremea aceea tulbure, lângă tata se afla totdeauna fratele meu mai mare, tot așa de aspru ca și el, iar lângă mama se tânguia soru-mea, Chira, cu patru ani mai în vârstă decât mine și către care mă simțeam atras.

Încet încet, ceața se risipește, mă măresc și încep să înțeleg. Și înțelesei lucruri ciudate... Să tot fi avut opt-nouă ani: soră-mea, între doisprezece și treisprezece, și era așa de frumoasă, că mă țineam toată ziua lângă ea, pentru a o privi din cap până în picioare. Ea se gătea de dimineață până seara, și mama făcea la fel, căci și ea era tot atât de frumoasă. Dintr-o cutie de fildeș, amândouă, înaintea oglinzii, își făceau genele cu chinoros înmuiat în untdelemn, sprâncenele cu un tăciune de lemn de busuioc, iar pe buze, pe obraji, ca și pe unghii, dau cu roșu de cârmâz. Și când această lungă operație era sfârșită, ele se sărutau și spuneau cuvinte de dragoste și începeau să-mi facă toaleta mea. După aceea, toți trei, luându-ne de mână, dănțuiam după moda turcească ori grecească și ne îmbrățișam. Astfel, formam o familie aparte.

Acum, tatăl și fiul mai mare nu mai veneau în toate serile acasă. Erau amândoi cam retrași, cei mai meșteri și mai căutați din tot ținutul, și atelierul lor se găsea în partea opusă a orașului, în cartierul Karakioi, în vreme ce noi locuiam în Cetățuie. Între noi și ei se întindea tot orașul. Casa din Karakioi era a tatălui meu. El avea acolo doi lucrători și doi ucenici, cărora le da de mâncare și casă. Mai avea o servitoare bătrână, care se ocupa de gospodărie. Erau șapte. Noi nu mergeam acolo niciodată, și eu de-abia cunoșteam atelierul tatii, care mă înspăimînta. În Cetățuie eram la mama. Nu ne păsa de nimic, toată ziua petreceam. Iarna beam ceai, vara, siropuri, și tot anul mâncam baclavale, cataifuri, sarailii, beam cafea, fumam din narghilea, ne găteam și dănțuiam. Era o viață frumoasă...

Da, era o viață frumoasă, afară de zilele în care tata ori fiu-său, sau amândoi deodată năvăleau în mijlocul petrecerii și zvântau în bătaie pe mama, snopeau cu lovituri de pumni pe Chira și rupeau bastonul în capul meu, fiindcă acum făceam și eu parte din horă. Cum vorbeam curent limba turcă, ei ziceau femeilor: "paciauri", iar mie "chiciuc pezevenghi". Cele două nenorocite se aruncau la picioarele zbirilor, le înlănțuiau genunchii și-i rugau să le cruțe cel puțin fața:

-Nu obrajii! strigau ele. Pentru numele lui Dumnezeu și al Sfintei Fecioare, nu loviți fața! Nu vă atingeți de ochi! Iertare!

A! fața, ochii, frumusețea acestor două femei! Nu era alta care să le-o întreacă!

Ele aveau păr de aur, lung până-n călcâie, pielea obrazului albă: sprâncenele, genele, ochii, negri ca abanosul. Căci pe tulpina românească, din partea mamei, trei rase diferite se altoiseră: turcă, rusă și greacă, după ocupanții care stăpâniseră țara în trecut.

La vârsta de șaisprezece ani, mama născu pe cel dintâi copil, dar în ziua când deschisei ochi, nimeni n-ar fi crezut că era mamă a trei copii. Și femeia asta, care era făcută să fie mângâiată și răsfățată era bătută până la sânge. Dar dacă tata n-o copleșea cu mângâierile, amanții ei o despăgubeau îndeajuns, și n-am știut niciodată dacă de la început a fost bătută fiindcă își înșelase bărbatul, sau îl înșelase fiindcă fusese bătută. În orice caz, tărăboiul n-a contenit nicodată la noi, fiindcă strigătele de plăcere alternau cu strigătele de durere; și cum înceta ciomăgeala, râsetele izbucnea pe fețele udate de lacrimi.

Eu făceam de pază, mâncând prăjituri, în vreme ce curtezanii, cu purtări, de altminteri, cuviincioase, stăteau turcește pe covoare, cântau și îndemnau pe femei să joace după arii orientale din ghitare, acompaniate de castaniete și tamburine. Mama și Chira, îmbrăcate în mătase și săgetate de dorinți, jucau dantul batistei, se învârteau, se legănau, se amețeau. Apoi, cu fața îmbujorată de căldură, ele se trânteau pe perne enorme, își ascundeau picioarele în rochiile lor lungi și-și făceau vânt. Se beau lichioruri fine și se ardeau aromate. Bărbații erau tineri și frumoși. Totdeauna bruni, negri, aveau o înfățișare elegantă, mustățile ascuțite, bărbile foarte îngrijite, iar părul lor lins ori creț răspândea un miros puternic de unt de migdale, parfumat cu mosc. Erau turci, greci și câteodată români, căci naționalitatea nu juca nici un rol, cu condiția: curtezanii să fie tineri și frumoși, delicați, discreți și nu prea grăbiți.

Situația mea era foarte ingrată. Nimănui nu i-am vorbit până azi de ceea ce au fost chinurile mele atunci.

Rostul meu era să veghez, așezat pe marginea ferestrei, și să preîntâmpin orice surpriză. Asta îmi plăcea mult, fiindcă uram de moarte pe cei din Karakioi, care ne băteau. Dar în pieptul meu se da o luptă între datoria și gelozia mea.

Eram gelos, grozav de gelos.

Casa era așezată în fundul unei vaste curți, împrejmuită cu ziduri. Unele ferestre dau către această curte, iar altele, înapoi, erau suspendate deasupra platoului care domina portul. Nu puteai pătrunde în casă decât prin unica intrare din față, dar, pentru a fugi, de! musafirii făceau mai puține nazuri, și dacă povârnișul platoului ar fi putut vorbi, câți inși n-a văzut el căutând scăpare pe acolo!

Cățărat pe pervazul ferestrei, aveam ochii ficși către felinarul ce lumina, toată noaptea, deasupra porții, iar urechea mi-era ațintită să aud zgomotul zăvoarelor ruginite.

Dar țineam să văd deopotrivă și ce se petrecea înăuntru. Mama și Chira erau frumoase de te-nnebuneau. Rochia le strângea talia de le-ai fi trecut-o printr-un inel. Sânii rotunzi ca doi pepenași. Părul răsfirat din belșug pe spate și pe umerii goi. Fruntea încercuită de o panglică roșu-aprins, și genele lungi, clipind drăcește,

parcă pentru a ațâța para flăcărilor din ochii aprinși de patimi.

Deseori în goana lor de a se face plăcuți femeilor, în vorbăria lor neroadă, musafirii deveneau caraghioși. Așa, într-o seară, unul din ei, voind să complimenteze pe mama, zise: "găina bătrână face zeama bună". Biata femeie, jignită, îi aruncă eventaiul în cap și plânse. Alt invitat se ridică furios, dete neghiobului cu tifla și-l scuipă în față. Se luară de piept, răvășiră casa, răsturnară narghilele. Asta ne făcu să râdem cu lacrimi. Pentru a face pace, mama îi sărută pe amândoi.

Dar aceste sărutări, aceste îmbrățișări erau un mijloc al ei de a răsplăti tot felul de merite. Pentru o voce frumoasă, pentru o vorbă de haz, un joc iscusit, ea da sărutări; și tot așa făcea când trebuia să înveselească pe un posac, să șteargă urma unei vorbe supărătoare, să potolească un zurbagiu prea gelos, să plătească năuceala unui prost.

Chira, pe de altă parte, strălucea în felul ei. Foarte dezvoltată fiziceşte de la paisprezece ani, ea părea cu doi ani mai mare. Nebunatică, șireată, cu năsușorul cam încovoiat, cu bărbia ascuțită, cu două gropițe în care zeul dragostei picase două aluniţe aproape simetrice, Chira nemulțumea atât pe îndrăgostiții ei, cât și pe mine cu zburdălniciile, înțepăturile și glumele sale. Ei se plângeau că nu pot obține mai mult, iar eu socoteam că e prea darnică.

Ca să nu supărăm pe nimeni, le ziceam **musafiri** curtezanilor care veneau la noi. Și, la toată vorba, musafirii ăștia îi sărutau mâinile și sandalele. Ea îi trăgea de nas și de barbă, le vărsa sirop pe cărbunii care ardeau deasupra tumbechiului narghilelelor, le da să bea din paharul ei și apoi spărgea paharul pentru a-i jigni, dar revenea un minut după aceea pentru a depune vârful pletelor ei pe buzele omului jignit.

Toate astea mă înfuriau, căci iubeam pe Chira mai mult decât pe mama. O adoram și nu sufeream nici o mângâiere ce venea de la altul decât de la mine.

Mi-aduc aminte că într-o seară spre culmea geloziei mele, nodul de la un sandal al Chiriei desfăcându-se în timpul dansului, ea își așeză piciorul pe genunchii unui musafir și ceru să-i lege șiretul. Înțelegeți ce fericire pentru norocosul acela! El se execută, prelungindu-și plăcerea cât putu mai mult, în vreme ce eu deschideam niște ochi de lup. Pe urmă, ticălosul începu să-i mângâie piciorul și chiar pulpa. Și ea... ei bine, ea nu zicea nimic, se lăsa! Atunci, furios, pierzându-mi capul, strigai :

- Tata! ...Fugiți!...

Cât ai clipi din ochi, cei doi musafiri încălecară fereastra și dispărură în întuneric, rostogolindu-se pe panta dealului. Unul din ei, un grec, în graba lui, își uită fesul și ghitara, pe care mama le luă și le aruncă după el pe fereastră în vreme ce Chira ascundea cele două narghilele ce erau în plus.

Scena asta fu atît de hazlie, încât eu, o dată trecută mânia, fusei apucat de un acces de râs nebun, căzui de pe pervaz, mă rostogolii pe covor și mă făcui vânăt la față. Mama crezu de-a binelea că înnebunisem de groaza sosirii tatălui; bietele femei sfâșiară aerul cu strigătele lor înfricoșate, uitară de tata și de dracu

și se aruncară asupră-mi, deznădăjduite.

- Nu vine nici un tată! putui să răspund în sfârșit, dar m-am supărat fiindcă Chira s-a lăsat să i se mângâie pulpa! Și m-am răzbunat! Asta-i tot!

Bucuria le-a făcut acum să țipe și mai tare. Ele mă bătură strașnic dindărăt, tot sărutându-mă, apoi începurăm să țopăim prin odaie, mulțumiți că ne alesesem: ele cu spaima, iar eu cu o urecheală sfârșită cu mângâieri.

APRECIERI CRITICE

"După ce a scris Istrati, nu mai este permis, oricui se laudă că e un cititor de literatură, să ignore Brăila, cîmpia valahă sau dealurile Moldovei".

(Feuille d'Avis, 1928)

"Istrati traducând propria operă în românește afirmă: "fiindcă mai întâi de toate eu sunt și țin să fiu un autor român".

"... dintre toate meleagurile contemplate de lumina ochior mei, acelea care mi s-au întipărit în suflet pe cînd mă purta mama de mână, îmi sunt cele mai scumpe, și numai un înstrăinat ca mine va ști să le ducă dorul și să le desmierde amintirea".

"În primele zile din ianuarie 1921 mi s-a transmis o scrisoare de la spitalul din Nisa. Fusese găsită asupra unui disperat care își tăiase beregata. Erau puține speranțe să supraviețuiască. Am citit-o și am fost izbit de tumultul geniului. Un vânt arzător pe o câmpie. Era confesiunea unui nou Gorki al țărilor balcanice. Au reușit să-l salveze. Am vrut să-l cunosc. S-a închegat o corespondență. Am devenit prieteni.

Se numește Istrati. S-a născut la Brăila, în 1884, dintr-un contrabandist grec, pe care nu l-a cunoscut, și o româncă de la țară, o femeie admirabilă, a cărei viață de muncă neîntreruptă lui i-a fost consacrată. Cu toată afecțiunea pentru ea, la doisprezece ani o părăsește, împins de un demon al vagabondajului, sau mai curând de o nevoie mistuitoare de a cunoaște și de a iubi. Douăzeci de ani de viață rătăcitoare, de aventuri extraordinare, de munci istovitoare, de hoinăreli și de suferințe, ars de soare, muiat de ploi, fără un culcuș și urmărit de paznicii de noapte, flămând, bolnav, stăpânit de pasiuni și crăpând de mizerie. A făcut toate meseriile : chelner de cîrciumă, plăcintar, lăcătuș, căldărar, mecanic, salahor, muncitor la construcții de drumuri, hamal, servitor, om-sandvici, pictor de firme, zugrav, ziarist, fotograf... O bucată de vreme este amestecat în mișcări revoluționare.

Străbate Egiptul, Siria, Jaffa, Beirut, Damasc și Libanul, Levantul, Grecia, Italia, adesea fără un gologan, și ascunzându-se uneori pe un vapor ca să fie descoperit în drum și debarcat la prima escală. E lipsit de toate, dar adună o lume de amintiri și adesea își păcălește foamea citind cu lăcomie, mai ales pe maeștrii ruși și pe scriitorii occidentali.

E un povestitor înnăscut, un povestitor oriental pe care-l încântă și îl tulbură propriile sale povestiri și se lasă prins de ele atât de mult, încât o dată povestirea începută, nu mai știe nimic, nici el însuși, dacă va dura un ceas, sau poate o mie și una de nopți. Dunărea cu meandrele ei... Geniul acesta al povestitorului este irezistibil, în așa măsură irezistibil, încât în scrisoarea scrisă în ajunul sinuciderii își întrerupe de două ori lamentările disperate pentru a povesti două întâmplări umoristice din viața sa trecută. L-am determinat să noteze o parte din povestiri; s-a angajat la o operă vastă, din care două volume sunt scrise. E o evocare a vieții sale; și opera, ca și viața sa, ar putea fi dedicată Prieteniei: pentru că la omul acesta ea e o pasiune sacră. În tot lungul drumlui său el se oprește la amintirea figurilor întâlnite; fiecare își are enigma destinului său, pe care încearcă să o pătrundă. Și fiecare capitol de roman constituie un fel de nuvelă. Trei sau patru dintre aceste nuvele din volumele pe care le cunosc sunt demne de maeștrii ruși. Se deosebește de ei prin temperament și prin lumină, prin hotărârea spiritului, veselie tragică, această bucurie a povestitorului care mântuie sufletul oprimat.

E bine să nu se uite că omul care a scris aceste pagini atât de sprintene a învățat singur franțuzește, acum șapte ani, citind pe clasicii noștri".

Romain Rolland

"Povestirea care a fost mai întâi publicată și care a făcut, ca atare cunoscut pentru prima dată numele lui Panait Istrati e **Chira Chiralina**. Pentru mulți dintre cititori numele scriitorului este indestructibil legat de titlul acestei povestiri; nu poate fi rostit unul fără a nu veni pe limbă și celălalt. **Chira Chiralina** este, se poate spune, cartea de vizită a lui Panait Istrati".

Al. Oprea

"Panait Istrati vorbește în numele robilor de la noi (și de pretutindeni), bicIuiți, năpăstuiți; în numele atâtor generații nedreptățite, ținute în întuneric, oprimate; în numele mulțimilor de "dincolo de ziduri" și a credințelor ce le-au dat putere să îndure și să nădăjduiască".

George Mihail Zamfirescu

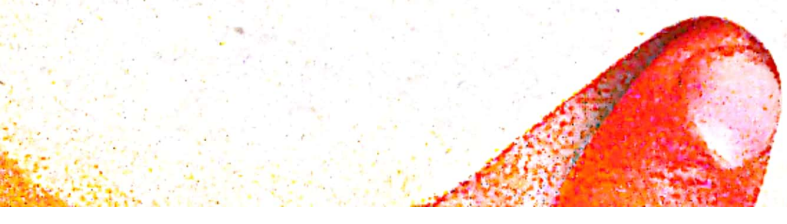

Eu totuși îl voi revendica pe Panait Istrati ca pe un frate al meu și fiu al acestui pământ... Nu mă înșel: Istati e fecior al acestui pământ.

Mihail Sadoveanu

"...împotriva împrejurării că a trăit mai mult în străinătate, și mai ales împotriva faptului că a scris într-o limbă străină, Panait Istrati e într-o nebănuită măsură un scriitor al specificului românesc, fiindcă de altfel orice scriitor mare fiind, trebuie să fie național".

Camil Petrescu

"Istrati, cu toate ideile sale sociale înaintate, este tradiționalist. Savoarea trecutului nostru se degajă atât din **Kyra Kyralina** sau **Unchiul Anghel**, cât și din toate celelalte. Aceasta nu coboară cu nimic valoarea scriitorului, din contră, a reușit să pară interesant, în ochii Apusului, tocmai prin acel specific românesc".

Liviu Rebreanu

"Cam așa socot eu treaba asta: eu am venit în literele franceze cu sufletul românesc, dar a trebuit să-i împrumut acestui suflet obraz franțuzesc. Când am încercat să-i dau aceluiași suflet față românească, nu s-a mai putut: se deprinsese cu obraz străin. La fel, sufletul românesc, turnat întru început în tipar românesc, n-a mai acceptat - când am vrut să-i împrumut - față franțuzească".

Panait Istrati

Scanned with OKEN Scanner

MARTHA BIBESCU

(1886-1973)

Romancieră, poetă și memorialistă franceză de origine română. S-a distins prin întreaga ei operă ca o prezență de o mare noblețe de spirit.

Privind data exactă a nașterii scriitoarei, din mărturisirile ei se cunosc cu precizie ziua și luna(28 ianuarie, București), anul 1886 fiind stabilit doar dintr-o întreagă serie de ipoteze ce mai cuprinde și anii 1888, 1889, 1890, 1891. Martha Lahovary făcea parte din cele mai vechi și mai ilustre familii românești de tradiție politică, diplomatică și culturală. Mama sa, Smaranda-Emma Mavrocordat, descinde din ramura moldoveană a domnitorului Constantin Mavrocordat, iar tatăl scriitoarei, Ioan N.Lahovary, avea să fie de-a lungul anilor ministru al României la Paris, ministru de externe și președinte al Senatului. Crescută și formată sub semnul acestui impunător arbore genealogic, Martha Bibescu își va împlini educația primită într-o mănăstire din Belgia cu cea specific românească. Prin căsătoria în 1905, cu prințul George-Valentin Bibescu, nepot de frate al lui George Bibescu, domnitorul abdicat la 1848, scriitoarea devine astfel prințesa Martha Bibescu, intrând într-o familie princiară, din care mai fac parte Ana-Elisabeta Brâncoveanu, contesa de Noailles și Elena Văcărescu, dar și cu rude franceze în genealogie directă cu familia împăratului Napoleon Bonaparte.

După călătorii prin mai multe țări ale lumii, printre care și Persia, unde prințul George-Valentin Bibescu primește o însărcinare diplomatică, Martha Bibescu își publică, la întoarcerea în Franța, prima sa carte: **Les Huit Paradis** (1908). Premiat la scurt timp de Academia Franceză, acest volum va deschide seria unei opere impresionante, din care nu vor lipsi romanele de inspirație autobiografică sau istorică, evocări ale unor personalități din trecut sau contemporane, note de călătorie, versuri, poeme în proză, eseuri, cugetări, corespondență, o serie de biografii istorice, semnate, în parte, sub pseudonimul Lucile Decaux.. Din 1955 devine membră a Academiei Regale de limbă și literatură franceză din Bruxelles, în fotoliul pe care îl ocupase contesa de Noailles.

Se stinge din viață la 28 noiembrie 1973, la Paris.

OPERA: **Les Huit Paradis** (1908; **Cele opt raiuri**); **Isvoru, Le Pays de Saules** (1923; **Izvor, țara sălciilor**); **Le Perroquet Vert** (1923; **Papagalul verde**); **Le destin du lord Thomson of Cardington** (**Destinul lordului Thomson**, 1927); **Au bal avec M.Proust** (1928; **La bal cu M.Proust**); **La Vie d'une amitié**...(1951-1957; **Viața**

unei prietenii...); Le Confesseur et les poetes (1970, Confesorul şi poeţii); Echanges avec Paul Claudel (1972, Corespondenţa cu Paul Claudel).

LA BAL CU MARCEL PROUST

În toiul balului la care l-am întâlnit pe Marcel Proust, atunci când a încercat să-mi vorbească, când m-am străduit să nu-l ascult şi am fugit de el, trebuie că pendula pe care călărea cumătrul Drosselmayer, cumătrul chior dintr-o poveste de Hoffmann, a bătut miezul nopţii pe neauzite în adâncul memoriei mele de copil, în împărăţia aceea a mea ce nu mai ţine de aceste meleaguri:

Orologiu - gioi
Du-te de te culcă
Dă-nainte şi-napoi
Escadron nălucă!

Pendula-i-ntristată
Miezul-nopţii-l toacă
Buha vine-îndată
Şi Regele pleacă...

Groaza de care mult timp m-au umplut cuvintele acestea era cu atât mai înspăimântătoare, cu cât nu mi-o puteam explica. Dacă astăzi o asemuiesc sentimentului care pe atunci mă făcea să mă îndepărtez de Marcel Proust, e fiindcă fugeam de el pe motive aparent şi mai puţin de înţeles. Ca pretext îmi găseam faptul că el, bietul om, nu dansa, pe când eu eram venită la bal tocmai ca să dansez. Dar, fără să mi-o mărturisesc, numai prezenţa lui mă făcea să trec din braţele unui dansator în ale altuia, şi tot ea mă făcea să-l rog fierbinte pe fiecare să nu mă conducă iar la locul de unde mă luase, la acel loc înaintea căruia, palid şi bărbos, cu gulerul paltonului ridicat peste cravata albă, Marcel Proust, îşi trăsese scaunul de la începutul serii. Şi şi-l potrivise în aşa fel, între sală şi mine, de ai fi zis că voia să mă acapareze, să mă sechestreze şi, împreună cu el, să mă izoleze de restul lumii. Să fi ghicit el oare motivele purtării mele de necrezut? Într-o scrisoare trimisă un an mai tîrziu, face aluzie la seara cînd i-am părut "atât de ostilă". Dar putea el oare să înţeleagă de ce voiam să rup conversaţia, să mă îndepărtez de el cu orice preţ? Din cauza groazei de inexprimabil pe care o trezea în mine. Pe vremuri, citirea unei poveşti fantastice, tradusă de Dumas fiul, mă aruncase în acelaşi soi de spaimă. Erau în această poveste doi copii în camera lor, înconjuraţi de toate jucăriile primite într-o seară de Crăciun. Şi camera se transforma într-un loc de groază începând cu clipa în care unul din ei zărise cumătrul chior aşezat călare pe pendula din anticameră, exact în locul unei bufniţe pe care o văzuseră întotdeauna acolo. Din clipa aceea totul devenise posibil: realitatea înceta. Ea încetă şi în clipa când Marcel Proust veni să se aşeze în faţa mea, pe un scăunel aurit, aşa cum ieşea din vis, cu paltonul lui de blană, cu chipul său întunecat şi cu ochii săi care vedeau noaptea.

Scanned with OKEN Scanner

"Ai bătut la toate uşile care nu dau nicăieri, şi, de singura prin care poţi intra, şi pe care ai căutat-o în zadar o sută de ani într-una, te loveşti fără să ştii, şi ca se deschide".

Omul care a scris această frază misterioasă avea cheile unei lumi în care nu voiam să-l urmez în seara aceea, dar în care el m-a atras de atunci încoace (...)

(...)Odată cu versurile prietenului său, Emanuel îmi trimite şi mărturisirea înşelătoriei sale pline de bunăvoinţă. Îi trimisese lui Marcel Proust, ca din partea mea, un exemplar din "Les Huit Paradis". Astfel, continua să ne înlesnească "conjuncţiunea". Epistola rimată îmi anunţa o scrisoare din partea "Tămâietorului", nume pe care Anton i-l dădea lui Marcel Proust, de când acesta recursese la măgulirea sistematică: asta, ca să-l imite pe Stendhal, făcîndu-şi seara examenul de conştiinţă şi începând prin a se întreba: "- Măgulit-am, oare, de ajuns astăzi?" M-a supărat că se folosise de ea şi pentru mine. Ştiam că "geniu" şi "frumoasă" erau cel mai puţin ce i se putea spune unei femei literate, de la Doamna Louise Colet până azi, dar ceream să fiu altfel tratată. Scrisesem o carte, doream să mai scriu şi altele, dar nu voiam în nici un chip să devin o literată. Prin aceeaşi contradicţie a inimii mele, pe când eram copil, doream din tot sufletul să trăiesc, să nu mor ca fratele meu care murise la vârsta de opt ani, şi totuşi, în rugăciunile mele, îi ceream lui Dumnezeu să mă cruţe de nefericirea de a ajunge om mare. Aşa judecam viaţa la şase ani, cam la fel gândeam şi la optsprezece...

"Magnifica piesă" a lui Marcel Proust mi-o dezvălui pe sclava beată. Cuvintele "poetă", "ilustră", "Aurora", comparaţia cu George Sand, m-au deznădăjduit. Scrisoarea care a urmat, primită în adâncul pădurilor de la Comarnic, unde eram în acelaşi timp şi mai bine şi mai rău decât o provincială, o solitară, mi-a inspirat reflexii grave ca tinereţea, implacabile ca ea, şi m-a făcut să iau o hotărâre pe care aveam să o regret mai tîrziu deoarece m-a îndepărtat de Marcel Proust.

(Din vol. **La bal cu Marcel Proust**)

APRECIERI CRITICE

"...Admiraţia mea pentru prinţesa Bibescu era definitivă de când îl cunoscusem pe al ei Alexandru Asiatique; dar în intuiţia ei de mare poet a reuşit să stabilească una dintre cele mai profunde continuităţi umane."

R.M. Rilke

"Sunteţi un mare scriitor."

Max Jacob

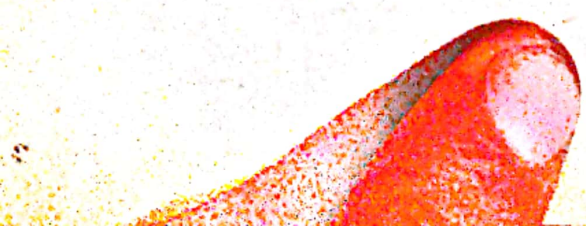

"Cine sunteți dumneavoastră? Cea mai admirabilă inteligență de femeie pe care o cunosc. Ați scris cărți mai importante decât acest Bal; dar nu este vreuna care să mă miște mai mult."

François Mauriac

"Întreaga ei operă, ajunsă astăzi la dimensiuni considerabile (peste 30 de volume), se subordonează dorinței de a retrăi, de a imobiliza în cuvinte, în aceste "capcane ale ideilor" cum le numește Sartre, clipa nestatornică, ființa umană asemenea clipei. La cumpăna vârstelor, afirmase că scrie de teamă să nu uite viața. Este expresia unui altruism mișcător(...) și totodată aceea a unui egoism înverșunat, a unei avariții sentimentale."

Tudor Ionescu

"Maestră necontestată a portretului literar, dată fiind precizia notației sale psihologice, spiritul de observație și suplețea condeiului, Martha Bibescu a fost aleasă pentru a ilustra în manualele franceze această specie literară."

Tudor Ionescu

"Cunoscută și sub numele de Lucile Decaux, cu care a semnat o serie de biografii istorice, Martha Bibescu a scris aproape patruzeci de cărți, a colaborat la un număr mare de reviste, a răspuns la o serie de 17 emisiuni la Ora Culturii Franceze, a fost membră a Academiei Regale din Bruxelles, în fotoliul pe care-l ocupase contesa de Noailles, a dus o intensă viață literară și mondenă, cucerind prin frumusețea, inteligența și talentul ei numeroase admirații. A păstrat până la urmă nostalgia după "țara sălciilor" și amintirea prieteniilor lăsate în țară."

Șerban Cioculescu

Scanned with OKEN Scanner

PETER NEAGOE

(1881-1960)

Peter Neagoe s-a născut la 7 noiembrie 1881, la Odorhei, lângă Sibiu. După cursurile primare și secundare din orașul natal vine la București, unde în 1900 se înscrie la Școala de Belle-Arte, fiind coleg cu Brâncuși. Frecventează, în paralel, și cursurile de filosofie și drept la Universitate. Emigrează în America și ajunge la New York în anul 1906, unde ocupă diferite slujbe și își continuă studiile artistice la Academia Națională și în cadrul Asociației Studenților de Artă. După primul război mondial revine în Europa, stabilindu-se la Paris, unde își reia activitatea scriitoricească. Îi cunoaște personal pe James Joyce, Ezra Pound, Gertrude Stein, intră în contact cu grupările dadaiste și suprarealiste. Îl reîntâlnește pe C.Brâncuși, căruia îi dedică volumul **Sfântul din Montparnasse**(1965). În 1933 se reîntoarce în Statele Unite, publicând în următorii trei ani două romane și un volum de povestiri cu subiecte din realitatea românească transilvăneană. Invitat al Societății Scriitorilor Români, din aprilie 1937 vizitează România. În timpul războiului scrie tot mai puțin, revenind în literatură cu **A Time To Keep** (**Timp de neiertat**), New York, 1949.

Moare la Kingston, New York, la 28 octombrie 1960.

OPERA: **Storm** (1932; **Viscol**); **Easter Sun** (1934; **Soare de Paști**); **There Is My Heart** (1935; **Iată inima mea**); **Winning A Wife** (1936; **Cucerirea unei soții**); **A Time To Keep** (1949; **Timp de neuitat**); **No Time For Tears** (1959; **Lacrimi inutile**); **Sfântul din Montparnasse** (1965)

TIMP DE NEUITAT

Capitolul I

"Leagănul poporului nostru este satul", spun românii, pentru că sângele proaspăt se trage de la sat. Învățătorii, avocații, magistrații, doctorii, oamenii politici, toți se trag de la țară.

Satul nostru este așezat în Transilvania, o regiune înconjurată de Munții Carpați, arcuiți în formă de seceră cu vîrful înfipt spre nord în Cehoslovacia, iar cu coada cufundată spre sud în Iugoslavia.

Era socotit sat mare de vreme ce avea peste cinci sute de case și peste trei mii de suflete. În multe case trăiau laolaltă în pace și aromonie trei generații, deoarece generația mai tânără era legată de cea mai vârstnică de o credință comună, creștină, și o înțelegere pe care poporul o păstra ca o moștenire a veacurilor. "De la începutul lumii", spun țăranii.

Pentru ei nu există nici o îndoială în legătură cu începutul lumii. Biblia le-o spune în vorbe cât se poate de simple. Fusese atunci când Dumnezeu a creat lumea în șase zile, o dată cu Adam și Eva. Și în înțelepciunea Lui fără de margini, Dumnezeu a spus că este o lume foarte bună.

"Dacă nu locuim în rai, avem cel puțin un loc frumos pe pământ și povara noastră este ca povara lui Adam și Eva după ce au fost izgoniți din Grădina Raiului pentru că au mușcat din fructul oprit", spuneau bătrânii.

Oamenii își câștigau pâinea cu sudoarea frunții, iar femeile zămisleau copiii la fel ca Eva. Dumnezeu îi spusese Evei, "Dorul tău va fi după bărbatul tău și el te va stăpâni", iar femeile din sat țineau la asta.

Cei mai mulți erau români, deși la vremea aceea Transilvania era stăpânită de unguri. Dar țăranul român trăia pașnic în credința sa, cu convingerea fermă că stăpânul adevărat era Domnul, stăpânirea lui eternă, în timp ce stăpânirea grofului vremelnică și trecătoare.

Satul nostru era românesc; doar Horvath, cizmarul, era ungur, "un spic într-un snop" cum spuneau țăranii, iar Popa Radu îl reducea la o jumătate de spic deoarece nevasta lui Hovarth era româncă.

Satul era așezat la șes, înconjurat în bună parte de dealuri joase, dincolo de care se vedea creasta unor dealuri mai înalte, iar după ele vârfurile albe ale munților.

Cele mai multe case și șuri aveau acoperiș cu paie, unele dintre ele atît de vechi că începuseră să crească pe ele buruieni, și privite de pe vîrful dealurilor depărtate arătau ca niște căciuli mițoase. Pereții caselor erau spoiți în alb, dar peretele dinspre stradă avea jos o dungă albastră lată. Și deoarece cele mai multe case aveau numai două ferestre la stradă, arătau de departe ca niște fețe văruite cu ochi fără fund "aruncați asupra lumii pe veci", spunea Moș Gherasim, adăugând că "satul nostru văzut de pe dealuri este o desfătare a ochilor".

Țăranii se străduiau să-și facă viața suportabilă cu ajutorul credinței într-o dreaptă judecată de apoi și silindu-se să-și rezolve problemele acasă, adică în sat, cu ajutorul unor bătrâni ca Moș Gherasim, iar dacă era nevoie, și cu ajutorul notarului.

Tata era notar și pentru că studiase dreptul era socotit o binefacere pentru sat, mai cu seamă că era devotat sătenilor și le știa toate păsurile. Era legat de pământ ca și ei, însă când mama îi spunea că în adâncul sufletului era și el țăran, își răsucea mustața și pufnea. Apoi spunea: "Oameni ca Moș Gherasim și Andronic, rotarul, ar putea sta în sfatul regelui". Cu aceasta mama era de acord.

Bătrînul Gerasim nu-mi era moș, dar toată lumea îi spunea așa, iar cei ce-l

Scanned with OKEN Scanner

cunoşteau ziceau că era "înţelept ca şarpele", la care Popa Radu adăuga, "dar nu şi blând ca porumbelul".

Popa Radu, Moş Gherasim şi noi aveam cele mai mari case din sat. Toate trei erau construite din piatră, cu ziduri groase şi pivniţe mari boltite. Şura şi grajdul erau tot din piatră, cu acoperiş din ţiglă, ca şi casele. Când părinţii mei au venit în sat, aveam doi ani. Era într-o primăvară. Rândunelele îşi făceau cuiburile sub streaşina şurii. Se repezeau cu zecile la valău, sub el găseau pământ umed pe care-l cărau în cioc la locul lor de zidărie. Mă uitam la ele din pridvor, unde mama mă aşeza pe un ţol, şi băteam din palme fericit.

APRECIERI CRITICE

"Eliberată de rigoarea construcţiei convergente şi de tirania unor personaje puternice dar încifrate, refractare oricărei confesiuni, cum sunt cele ale primelor sale două romane, **Timp de neuitat** este o carte fermecătoare prin coloritul exuberant al scenelor din copilăria autorului, extraordinar de vii după mai bine de jumătate de secol în memoria sa, prin intuiţia justă a caracterelor, atât de diverse şi de compozite sub aparenţe mereu înşelătoare pentru un străin."

Mircea Anghelescu

"Apartenenţa lui P.Neagoe la literatura română a Transilvaniei prezintă unele note specifice, fără îndoială un rezultat al climatului literar în care s-a format: el nu ocoleşte conflictele dintre personaje, oferindu-le adâncime sufletească, îşi prezintă eroii prin dialog viu, posedă un simţ acut al determinării locului şi o precizie a stilului pe care a învăţat-o de la un Joyce, un Proust sau un Hemingway."

Ioan A.Popa

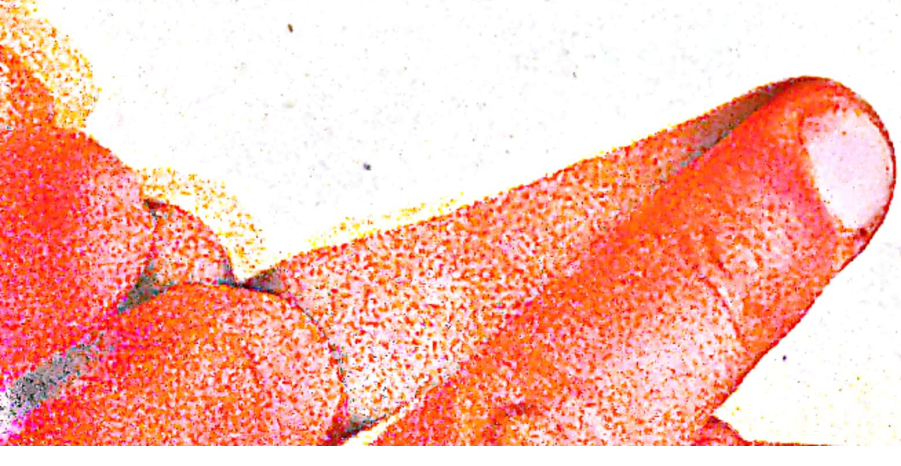

Scanned with OKEN Scanner

EUGEN IONESCU

(n. 1909)

S-a născut la 13 noiembrie 1909, la Slatina. Își petrece anii primei perioade de școlarizare în Franța, mama sa fiind de origine franceză. În 1925 revine în țară și absolvă cursurile liceului "Sf. Sava" din București, luându-și bacalaureatul la Craiova în 1928. Studiază la Universitatea din București și în anul 1932 obține licența în filologie modernă. Funcționează în învățământ predând în liceele "Sf. Sava" și "Gh. Lazăr" din București.

Părăsește din nou țara în 1938 cu o bursă pentru un doctorat în literatura franceză.

Este poet, eseist, critic, publicist și dramaturg.

Debutează la vârsta de 18 ani în **Revista literară** a liceului "Sf.Sava" cu poezia **"Copilul și clopotele"**, iar în volum cu **"Elegii pentru ființe mici"**

În 1970 este ales membru al Academiei Franceze.

OPERA:

1.**Lucrări în limba română:**

Elegii pentru ființe mici, 1931; **Nu**, 1934

2.**Lucrări în limba franceză:**

a) **Teatru: La Cantatrice chauve (Cântăreața cheală)**,1950; **La Leçon (Lecția)**, 1951; **Jacques ou La Soumission (Jacques sau Supunerea**, 1955); **Les Chaises (Scaunele)**, 1952; **Victimes du devoir (Victimele datoriei)**, 1953; **Amédée**, 1954; **Tueur sans gages (Ucigaș fără simbrie)**, 1959; **Rhinocéros (Rinocerii)**, 1960; **Le Roise meurt (Regele moare)**, 1962; **La Soif et la Faim (Setea și foamea)**, 1966; **Jeux de massacre (Jocul de-a măcelul)**,1970; **Machett**, 1972; **Ce formidable bordel!(Ce nemaipomenită harababură)**, 1973 etc.

b) **Proză: La Photo du Colonel (Fotografia colonelului)**,nuvele, 1962; **Le Solitaire (Însinguratul)**, roman, 1973.

c) **Eseuri: Notes et contre-notes (Note și contranote)**,1962; **Antidotes (Antidotul)**, 1977.

d) **Memorialistică: Journal en miettes (Jurnal de fărâme)**, 1967; **Présent passé, passé présent (Prezent trecut, trecut prezent)**, 1968; **La Quête intermittente (Căutarea intermitentă)**, 1987.

Scanned with OKEN Scanner

NOTE ŞI CONTRANOTE

SCAUNELE

Text pentru programul de la "Théâtre du Nouveau Lancry"

Lumea îmi apare în anumite momente ca şi cum ar fi golită de semnificaţie, iar realitatea - ireală. Tocmai acest sentiment de irealitate, de căutare a unei realităţi esenţiale, uitate, nenumite - în afara căreia nu mă simt fiinţând - am vrut să-l exprim prin personajele mele ce rătăcesc în incoerenţă, neposedând nimic în afară de angoasele, de remuşcările, de eşecurile lor, de golul vieţii lor. Nişte fiinţe înecate în lipsa de sens nu pot fi decât groteşti, suferinţa lor nu poate fi decât derizoriu tragică.

Întrucât lumea e de neînţeles pentru mine, aştept să mi se explice...

CÎNTĂREAŢA CHEALĂ

Tragedia limbajului

În 1948, înainte de a scrie prima mea piesă, **Cântăreaţa cheală**, nu voiam să devin un autor dramatic. Aveam pur şi simplu ambiţia de a cunoaşte engleza. Învăţarea englezei nu duce neapărat la dramaturgie. Dimpotrivă, tocmai pentru că n-am reuşit să învăţ engleza, am devenit scriitor de teatru. N-am scris aceste piese nici ca să mă răzbun pe eşecul meu, deşi s-a spus că piesa **"Cîntăreaţa cheală"** e o satiră a burgheziei engleze. Dacă aş fi vrut şi n-aş fi reuşit să învăţ italiana, rusă ori turca, s-ar fi putut spune tot atât de bine că piesa rezultând din acest efort zadarnic este o satiră a societăţii italiene, ruseşti sau turceşti. Simt că trebuie să mă explic. Iată ce s-a-ntâmplat: aşadar, ca să cunosc engleza, cumpărai, acum nouă sau zece ani, un manual de conversaţie franco-englez, pentru începători. M-am pus pe treabă. Conştiincios, copiai, ca să le învăţ pe dinafară, frazele scoase din manualul meu. Recitindu-le cu băgare de seamă, învăţai deci nu engleza, ci nişte adevăruri surprinzătoare: că sunt şapte zile într-o săptămână, de exemplu, ceea ce de altfel ştiam; sau că podeaua se află jos şi tavanul sus, lucru pe care iarăşi îl ştiam, poate, dar la care nu cugetasem niciodată în mod serios sau pe care îl uitasem şi care-mi apărea, dintr-o dată, pe cât de uimitor, pe atât de indiscutabil de adevărat. Am fără îndoială destul spirit filozofic ca să-mi fi dat seama că nu nişte simple fraze englezeşti în traducere franceză recopiam în caietul meu, ci nişte adevăruri fundamentale, nişte constatări profunde.

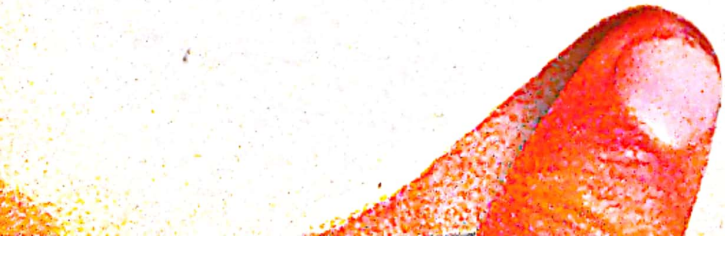

Scanned with OKEN Scanner

Nu abandonai încă engleza pentru atâta lucru. Din fericire, căci, după adevărurile universale, autorul manualului îmi dezvăluia niște adevăruri particulare; iar în acest scop, autorul, inspirat fără îndoială din metoda platoniciană, le exprima cu ajutorul dialogului. Începând cu lecția a treia, erau puse față în față două personaje, despre care nu știu încă dacă erau reale ori inventate : Dl.și Dna Smith, o pereche de englezi. Spre marea mea minunare, Dna Smith aducea la cunoștință soțului ei că aveau mai mulți copii, că locuiau în împrejurimile Londrei, că se numeau Smith, că D. Smith era funcționar, că aveau o servitoare, Mary, și ea englezoaică, aveau, de douăzeci de ani, niște prieteni pe care-i chema Martin, că locuința lor era un palat, deoarece "casa unui englez e adevăratul lui palat".

Îmi spuneam desigur că D. Smith trebuia să fie oarecum la curent cu toate astea; dar că nu se știe niciodată, sunt și oameni atât de distrați; pe de altă parte, e bine să le reamintim semenilor noștri niște lucruri pe care ei le pot uita sau de care nu sunt îndeajuns de conștienți. Mai erau, în afară de aceste adevăruri particulare permanente, alte adevăruri ale momentului care se manifestau: de pildă, că familia Smith tocmai cinase și că era ora 9 seara, după cum arăta pendula, ora englezească.

Îmi îngădui să vă atrag atenția asupra caracterului neîndoielnic, perfect axiomatic, al afirmațiilor D-nei Smith, ca și asupra demersului cu totul cartezian al autorului manualului meu de engelză, căci ceea ce era remarcabil aici era înaintarea superior-metodică a căutării adevărului. La lecția a cincea, prietehii familiei Smith, familia Martin, soseau; conversația se angaja între cei patru și, pe axiomele elementare, se clădeau niște adevăruri mai complexe: "satul e mai liniștit decât marele oraș", afirmau unii; "da, însă la oraș populația e mai densă, există și prăvălii mai multe", replicau ceilalți, lucru care iarăși e adevărat și dovedește, pe de altă parte, că niște adevăruri antagoniste pot coexista foarte bine.

Atunci avui o iluminare. Nu mai era vorba să-mi desăvârșesc cunoașterea limbii engleze. Dacă m-aș fi străduit să-mi îmbogățesc vocabularul englez, să învăț cuvinte, ca să traduc într-o altă limbă ceea ce puteam să spun la fel de bine în franțuzește, fără să țin seama de "conținutul" acestor cuvinte, de ceea ce dezvăluiau ele, ar fi însemnat să cad în păcatul de formalism pe care astăzi directorii de conștiință îl condamnă pe bună dreptate. Ambiția mea devenise mai mare: să le comunic contemporanilor mei adevărurile esențiale de care mă făcuse să devin conștient manualul de conversație franco-engelză. Pe de altă parte, dialogurile din familia Smith, din familia Martin, dintre familia Smith și familia Martin, erau într-adevăr teatru, teatrul fiind dialog. Ceea ce trebuia să fac era deci o piesă de teatru. Scrisei astfel **Cântăreața chelă**, care e deci o operă teatrală specific didactică. Și de ce se numește opera asta **Cântăreața chelă** și nu **Englezește fără profesor**, cum mă gândii mai întâi s-o intitulez, nici **Ora engleză**, cum vrui, un moment, s-o numesc mai apoi? Ar fi prea multe de spus: unul dintre motivele pentru care **Cântăreața chelă** a fost intitulată așa este că nici o cântăreață, chelă sau pletoasă, nu-și face aici apariția. Amănuntul acesta ar trebui să fie

suficient. O întreagă parte a piesei este alcătuită din punerea cap la cap a unor fraze extrase din manualul meu de engleză; familia Smith și familia Martin din același manual sînt familiile Smith și Martin din piesa mea, sînt aceiași, rostesc aceleași sentințe, fac aceleași acțiuni sau aceleași "inacțiuni". În orice "teatru didactic", nu ești obligat să fii original, nu ești obligat să spui ce gândești tu însuți ar fi o greșeală gravă contra **adevărului** obiectiv; nu trebuie decât să transmiți, umil, învățătura care ne-a fost ea însăși transmisă, ideile pe care le-am primit. Cum mi-aș fi putut eu permite să schimb lucru cel mai neînsemnat din cuvintele ce exprimau într-un chip atât de convingător adevărul absolut? Fiind autentic didactică, piesa mea nu trebuia, mai ales, să fie originală și nici să-mi ilustreze talentul!

Totuși, textul **Cântăreței chele** n-a fost o lecție (și un plagiat) decât în punctul de plecare. S-a petrecut un fenomen ciudat, nu știu cum textul s-a transformat sub ochii mei, pe nesimțite, împotriva voinței mele. Propozițiile cu totul simple și luminoase pe care le înscrisesem, cu sârguință, pe caietul meu de școlar, lăsate acolo, se decantară după o bucată de vreme, se mișcară singure, se corupseră, se denaturară. Replicile din manual, pe care le copiasem totuși corect, cu grijă, unele după altele, se dereglară. Astfel, acest adevăr de netăgăduit, sigur "podeaua se află jos, tavanul e sus". Afirmația pe cât de categorică pe atât de solidă; cele șapte zile ale săptămînii sunt luni, marți, miercuri, joi, vineri, sâmbătă, duminică se deterioră, iar D. Smith, eroul meu, ne învăța că săptămâna e alcătuită din trei zile care sunt: marți, joi și marți. Personajele mele, bravii mei burghezi, familia Martin, soț și soție, fură loviți de amnezie: cu toate că se vedeau și își vorbeau în fiecare zi, nu se mai recunoscură. Alte lucruri alarmante se produseră: cei doi Smith ne aduceau la cunoștință moartea unui anume Bobby Watson, cu neputință de identificat, căci ne mai încunoștințau și că trei sferturi dintre locuitorii orașului, bărbați, femei, copii, pisici, ideologi, purtau numele de Bobby Watson. Un al cincilea personaj, neașteptat, se ivea în sfârșit pentru a agrava tulburarea liniștitelor gospodării, căpitanul de pompieri care povestea întâmplări în care se părea că e vorba despre un tăuraș ce ar fi adus pe lume o enormă junincă, despre un șoarece care ar fi fătat un munte; apoi pompierul pleca, pentru a nu rata un incendiu, prevăzut de trei zile, notat în carnetul lui, care trebuia să izbucnească la celălalt capăt al orașului, în timp ce familiile Smith și Martin își reluau convesația. Vai, adevărurile elementare și înțelepte pe care le schimbau între ei, înlănțuite unele de altele, înnebuniseră, limbajul se dezarticulase, personajele se descompuseseră; cuvântul, absurd, se golise de conținutul său și totul se încheia cu o ceartă ale cărei motive erau imposibil de cunoscut, căci eroii mei își aruncau în față nu niște replici, nici măcar bucăți de propoziții, nici cuvinte, ci silabe, sau consoane, sau vocale!...

... Pentru mine, fusese vorba despre un fel de prăbușire a realului. Cuvintele deveniseră niște scoarțe sonore, lipsite de sens; la fel și personajele, bineînțeles, se goliseră de psihologia lor, iar lumea îmi apărea într-o lumină neobișnuită,

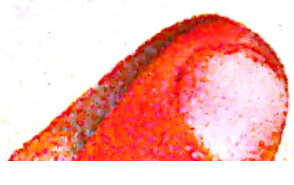

poate în adevărata ei lumină, dincolo de interpretări și de o cauzalitate arbitrară.

Scriind această piesă (căci aceasta devenise un soi de piesă sau o antipiesă, adică o adevărată parodie de piesă, o comedie a comediei), eram cuprins de o veritabilă indispoziție, de ameteală, de greață. Din când în când, eram obligat să mă întrerup și, întrebându-mă ce diavol mă forța să continui să scriu, mă duceam să mă întind pe canapea, cu teama că o voi vedea scufundându-se în neant; și pe mine o dată cu ea. Când am terminat lucrul, am fost totuși foarte mândru de el. Îmi închipuiam că am scris ceva ca un fel de tragedie a limbajului!... Când a fost jucată, am fost aproape mirat să-i aud râzând pe spectatorii care interpretau (și interpretează în continuare) toate astea ca pe ceva vesel, considerând că era desigur o comedie, chiar o farsă. Câțiva nu s-au înșelat (Jean Pouillon, între alții) și au simțit indispoziția. Alții și-au dat seama că în piesă erau luat în rîs teatrul lui Bernstein și actorii lui: actorii lui Nicolas Bataille își dăduseră seama mai înainte de acest lucru, jucând piesa (mai ales la primele reprezentații) ca pe o melodramă.

Mai târziu, analizând această operă, niște critici serioși și savanți o interpretară doar ca pe o critică a societății burgheze și ca pe o parodie a teatrului de bulevard. Am spus adineaori că admit și această interpretare: totuși, nu e vorba, în mintea mea, de o satiră a mentalității mic-burgheze legate de cutare sau cutare societate. Este vorba îndeosebi de un fel de mică-burghezie universală, mic-burghezul fiind omul ideilor primite de-a gata, al lozincilor, conformistul de pretutindeni: acest conformist este dezvăluit bineînțeles de **limbajul său automat**. Textul **Cântăreței chele** sau al manualului de învățat engleza (sau rusa, sau portugheza), alcătuit din expresii gata făcute, din clișeele cele mai tocite, îmi dezvăluia, tocmai prin asta, automatismele limbajului, ale comportamentului oamenilor, "vorbirea pentru a nu spune nimic", vorbirea pentru că nu este nimic personal de spus, absența de viață lăuntrică, mecanica vieții de fiecare zi, omul scăldîndu-se în mediul său social, nemaideosebindu-se de el. Cei din familiile Smith și Martin nu mai știu să vorbească, pentru că nu mai știu să gândească, nu mai știu să gândească pentru că nu mai știu să se emoționeze, nu mai au pasiuni, nu mai știu să existe, pot "deveni" oricine, orice, deoarece, nefiind, ei nu sunt decât ceilalți, lumea impersonalului, pot fi schimbați între ei: putem să-l punem pe Martin în locul lui Smith și nu se va băga de seamă. Personalul tragic nu se schimbă, se sfarmă; el este el, este real. Personajele comice sunt oamenii care nu există.

(Din vol. **Note și contranote**)

Scanned with OKEN Scanner

APRECIEI CRITICE

"Eugen Ionescu este primul autor de farse tragice care a izbutit să materializeze în simbolurile piesei **Rinocerii**, în suita de metamorfoze care sugerează mutații periculoase, o adevărată angoasă colectivă, concretizată printr-un univers obsesional, de coşmar, în care proporțiile valorilor sunt răsturnate, normele de existență se degradează, iar omenirea, invadată de rinocerită, se întoarce spre starea instinctuală gregară"

Romul Munteanu

"La Eugen Ionescu, starea de spirit avangardistă se manifestă în primul rând în anticonvenționalismul radical, conducând spre relativizarea extremă a tuturor valorilor, pe fundalul unei grave crize metafizice: sentiment al inautenticității eului, devalorizare a jocului lumii și a jocului în lume, în perspectiva ultimă a morții."

Ioan Pop

"Când în ultimii ani ai deceniului 7 au apărut volumele "fărâmelor" de jurnal, Eugen Ionescu era un scriitor celebru; cele 30 de piese jucate pe toate scenele mari ale lumii, polemicele, declarațiile și argumentele sale (adunate fie în volumul **Notes et contra-notes**, fie consemnate în elocventele dialoguri cu Claude Bonnefoy) impuseseră publicului și criticii un personaj, o notorietate, un fel "ionescian" de a vedea lumea și problemele ei".

Gelu Ionescu

Scanned with OKEN Scanner

VINTILĂ HORIA

(1915-1992)

Romancier, eseist și poet. Autor al unei opere impresionante, în românește și în limbile franceză și spaniolă.

S-a născut la 31 decembrie 1915, la Segarcea, Dolj. Debutează în anul 1937 cu cartea de poeme **Procesiuni**. A publicat la București **Cetatea cu duhuri**, **Cartea omului singur** și romanul **Acolo și stelele ard**. În anul 1944 pleacă definitiv din România, stabilindu-se în Italia. La Florența, în 1946, l-a cunoscut pe Giovanni Papini, care a jucat un rol foarte mare în viața scriitorului român.

În anul 1948 emigrează în Argentina, devenind profesor de literatura română la Facultatea de Filologie și Litere a Univesității din Buenos Aires. În anul 1953 se stabilește la Madrid, continuându-și cariera didactică universitară. Prima carte pe care a scris-o în exil a fost volumul de versuri **A murit un sfânt**, publicat la Buenos Aires (1950). La Madrid în 1956 i se editează primul volum de eseuri scris în limba spaniolă, **Prezentarea mitului**. Romanul care îl situează printre cei mai reprezentativi scriitori europeni se intitulează **Dumnezeu s-a născut în exil**, publicat la Paris, în 1960. Volumul obține prestigiosul Premiu Goncourt, fiind prima parte din **Trilogia exilului** alături de volumele **Cavalerii resemnării** (1961)și **Pesecutați-l pe Boethius** (1983), tradus în românește sub titlul de **Salvarea de ostrogoți**. A scris aproape toate romanele în limba franceză, în afară de ultimul, **Un mormânt în cer**, scris în limba spaniolă și apărut în 1987 la Barcelona. În limba română a mai scris romanul **Omul din neguri** (1971) tradus cu mare succes în spaniolă.

În anul 1978 creează la Madrid o catedră de literatură universală și contemporană, iar între anii 1979-1985 este profesor de literatură contemporană la Universitatea Catolică din Paris. Susține numeroase conferințe și prelegeri la diferite universități din lume.

Se stinge din viață la 4 aprilie 1992.

OPERA: **Procesiuni** (1937); **Cetatea cu duhuri**; **Cartea omului singur** (1939); **Acolo și stelele ard** (1940); **A murit un sfânt** (1950); **Prezentarea mitului** (1956); **Dumnezeu s-a născut în exil** (1960); **Cavalerii resemnării** (1961); **Salvarea de ostrogoți** (1983); **Un mormânt în cer** (1987); **Omul din neguri** (1971); **Mai sus de miazănoapte** (1992).

Scanned with OKEN Scanner

MAI SUS DE MIAZĂNOAPTE

I

ȘTEFAN

Închise ochii, ca să nu vadă cum cad cele două capete în seara caldă și înnorată de Cuptor, nu destul de repede ca să poată împiedeca strălucirea scurtă a săbiei de osândă, sclipind mută și grăitoare, repezită ca un fulger rău către grumazul vinovat. Fulgerarea nedorită îi răni privirea și-l pătrunse până în fundul sufletului. Noroc că nu mai aud bine, își zise, și deschise din nou ochii, în semn de consolare. Câte capete, câte războaie, câte lăcașuri, câte femei, câți copii, cât năcaz! Viața, în această clipă de oboseală și poate că de sfârșit, îi apăru ca o lungă rătăcire între cuvintele cu chip viu care-i trecură pe dinainte, luând, fiecare, zgomot și făptură din propria-i întâlnire cu supraviețuirea în memorie. Daniil, Elena, Oltea, cele trei Mării, Luca Arbore, Frunteș Stolnicul, Matteo Muriano, vărul Duma, Petru cel îndepărtat, Vaslui, Războieni, Voroneț, Mateiaș, Vlad, Soliman... Și iarăși Elena, cele trei Mării, Chilia, Neamțu, insula Leuke, peștera săpată în munte deasupra Voronețului, frunzele, păsările, rugăciunea venită de la Roma, rana din gleznă, căzătura de pe cal, fuga printre copacii prieteni, prin ceața aliată... Ziduri înnegrite de timp, zâmbete pe buzele tămăduitoare, cuvinte pe buze mustrătoare, gemete, clinchet de paloșe, șuierături de săgeți, durerea din gleznă, iarăși și mereu, ca un îndreptar în aducerea aminte, tot atât de îndelung simțită cât și viața din el, visuri neîmplinite, dorința dublă, mai ales dorința dublă de a-și tăia drum prin veac, domn peste izbânzi, sperietor de necredincioși, atlet al lui Christos, dar și dătător de supraveţuire Moldovenilor viteji, mânuitori neostenițI de pluguri și sânețe,de coase și de arcuri, Moldovenii lui de fiecare zi, adică de fiecare bătălie și de fiecare cules, între Cotnar și Valea Albă. Nu mai am nimic de făcut! Repetă de câteva ori acest gând iertător de sine, aruncă o ultimă privire către curtea înțesată de boieri și de ostași, unde, drept în mijloc, ducea încă în asfințit sângele celor doi răzvrătiți. El hotărâse din vreme cine avea să-i urmeze la domnie și iată că, îndată, două tabere se alcătuiseră în jurul hotărârii lui. Căpeteniile celor două semeții: unii urmau dorința domnului și-l voiau pe Bogdan, alții, dimpotrivă, îl sprijineau pe celălalt fiu, Ștefan, aflat la Țarigrad - fuseseră judecate în grabă. N-avea nevoie nici de susținători, nici de vrăjmași. Iute la mânie, îi scosese din zarvă pe amândoi, ca să nu pară legat de vreun hram pământesc, nici chiar acum, în pragul morții.

Făcu semn cu dreapta, mai obosită dar mai atoateștiutoare, jilțul îi fu ridicat de patru mâini ostășești și dus parcă pe valuri de apă liniștită către fundul iatacu-

lui domnesc, de unde acoperea cu ochii partea de miazăzi a Sucevei, până dincolo de zidurile cu chip de răzeși. Până și turnurile bisericilor și ale cetăților, din Hotin până la Neamț, până și crestetele munților, de la Ceahlău până-n Pocuția sau în Vrancea, aduceau a călăreți și a pușcași moldoveni. Brazii și fagii păreau plete și mustăți, intrarea la Putna, dar mai ales turla de la Voroneț, semănau a încordare bărbătească, erau ca o luptă înmărmurită pentru o clipă sub mâna meșterului pietrar. Totul, aici, fusese durat în aceeași clipă de Meșterul de sus, întru asemănarea Lui și a omeniei pe care El, cu mâna Lui atotștiutoare, dinadins căutase a o așeza pe acest ținut și nu pe altul. Așa îi fusese parcă șoptit dintru început, cu mare taină, poate că de copil, atunci când, la Borzești, săgețile păgânilor curmaseră viața fragedă atârnată în șagă de o cracă, într-o joacă din care Turcii făcuseră un omor. Încă de pe atunci înțelesese că între ai lui și ceilalți, între Moldoveni și restul lumii, se ridica o deosebire și deci o veșnică îngăduință și chiar o ispitire de înfruntare. Altfel cum să cuprinzi cu mintea toate cele întâmplate în lunga domnie care-i fusese hărăzită? Cum să poți crede că, în afara acestei pecetluiri, biruințele lui ar fi fost cu putință, chiar și atunci când, împotriva a ceea ce Matteo Muriano numea "logica", cuvânt scos din Aristot, un Moldovean putea să se bată cu cinci dușmani și, culmea nefirescului, să-i învingă?

Râse cu grijă, ca să nu rupă vreo ultimă legătură cu sângele viu care-l ținea încă printre limpezimile de aici, însă râse cu mare poftă stăpânită, numai el știa cât de tare, parcă împăcat cu toate întrebările pe care, în decursul acelor zile, și le pusese, și la care răspunsese cu mâna aprigă din totdeauna. Pentru putere? Doamne ferește. Nu pentru putere războise timp de aproape jumătate de veac cu toți vecinii, ci pentru a menține, ca pe o firavă și de nestins flacără de lumânare aprinsă dinaintea unei icoane, dorința de pașnică libertate a războinicilor plugari din care erau alcătuită atât Țara de sus cât și cea de jos. Puterea nu-i fusese decât îndrituită poftă de săbuit ospăț omenesc. Nu năzuise cuceriri, ci numai îndreptări în numele unei legi pe care toți ai lui o moșteniseră din foarte vechi timpuri. Visase odată la o întâlnire cu Mateiaș Corvinul și cu Vlad. De ce numai cu ei nu și cu alții, domni sau regi peste alte neamuri? Poate pentru că s-ar fi înțeles pe același graiu, trăgându-se tustrei din aceeași stirpe cu rădăcini în netimp. În depărtare, dincolo de coline și de păduri, apăruse din ceață un munte falnic, parcă pus acolo de o mână și nu de întâmplări fără rost ale cutremurelor și ale potoapelor de ape. Un munte, cum îi spusese atunci cineva călărindu-i alături, care se chema Omu, din care se trăgea nu numai graiul de dincoace și de dincolo, dar și firea, culoarea pletelor, ascuțimea minții, cântarea și horitul, în sunet și în mișcare, vitejia simplă, fără zorzoane, însă mai tare ca o criță înduioșată de flacără și devenită ascultătoare pe nicovalele de la Toledo. Vârful muntelui, în învolburarea luminoasă a negurei de miazăzi, aducea a cap de bătrân privind cum treceau în vale călărețiii moldoveni, cândva, parcă după intrarea în București... Însă nu destăinuise nimănui acel gând de împăcăciune între Români, era ca un vis, într-atât i se păruse de nestatornic, și de nebunesc. Nu erau tim-

puri pentru vise. Ba da, odată, Măriei din Hârlău, ca să o facă să râdă, să o vadă râzând cu toți dinții ei albi în lumină de zori a pernelor, înainte de a o părăsi. Însă ea nu luase a șagă, nici nu-l dojenise, ci-l trăsese către cosițele ei castanii ca și ale lui, bogate în mirosuri de livadă cosită în zumzet de albine. Așa cum bărbații imitau munții și turlele, sau acestea pe bărbații moldoveni, întregind astfel legătura cu firea și întrecerea dintre om și locul pe care fusese pus.

Mai mult nu putuse. O liniște îl cuprinse parcă dinspre ziua trecută, atât de caldă îi era întâlnirea cu aceea ce fusese măcar în parte. Mai mult n-am putut, zise, nu către el însuși de astă dată, ci către aliatul lui de sus.

(Din vol. **Mai sus de miazănoapte**)

APRECIERI CRITICE

"Un fapt asemănător se petrece și în **Mai sus de miazănoapte**, roman reflexiv și liric, ieșit din coasta epică a sadovenismului, îndepărtat însă, în cele din urmă, de formula lui mitică. S-a înțeles, din cele spuse până acum, că eroul central al cărții este Ștefan cel Mare, bine cunoscut cititorilor români din romanele istorice ale lui Sadoveanu, din scrierile lui Iorga și altfel, din literatura populară. Este mitul cel mai puternic pe care îl au moldovenii în sfera istoriei, și încercarea de a-i opune un altul (acela al lui Mihai Viteazu), nu mai puțin onorabil, n-a reușit. Sadoveanu a contribuit enorm la răspândirea acestui erou mit și în trilogia **Frații Jderi** i-a creat o biografie fabuloasă. Orice scriere nouă cu o temă asemănătoare trebuie să țină seama de acest model. Vintilă Horia nu-l ocolește, însă iese repede din el orientând romanul, cum am zis, spre reflecția din jurul mitului. Este, întâi, o concentrare temporală (ultimele zile din viața domnitorului moldovean) și, totodată, o diversificare a unghiurilor de vedere. Romanul are 27 de părți și patru naratori care vin și revin în confesiune. Aceștia sunt: Ștefan, medicul său (venețianul Matteo Muriano), fidelul ajutor al voievodului (vărul Duma) și una din femeile pe care domnitorul le-a iubit, Maria din Hârlău. Mai există un martor, Petru Rareș, dar acesta nu apare decât o singură dată, la sfârșit, și visul lui (căci despre un vis este vorba) nu are decât o legătură tangențială cu tema propriu-zisă a cărții. Cel mai des, dintre martori, vorbește Matteo Muriano și, la drept vorbind, acesta este personajul cel mai interesant al romanului. Este un fel de Paul de Marenne mai învățat și mai misterios, membru al unei societăți secrete. Îndrăgostit de Moldova în care vede o țară inițiatică la marginea Europei".

Eugen Simion

Scanned with OKEN Scanner

POETULUI NEPERECHE

- **La mormântul lui Eminescu**, de Corneliu Budu (Badea Pletea)
- **Lui Eminescu**, de Al. Vlahuță
- **După o cetire din Eminescu**, de Șt. O. Iosif
- **Masa umbrelor - Eminescu**, de Ionel Teodoreanu
- **Eminescu cel Mare**, de Nichita Stănescu
- **De dragoste**, de Nichita Stănescu
- **Trebuiau să poarte un nume**, de Marin Sorescu

IV. - **SPIRITUL ROMÂNESC ÎN LITERATURĂ: MIHAI EMINESCU**

1. -Teme și motive ale creației eminesciene
2. **-Scrisoarea I**
3. **-Luceafărul**
4. **-Odă (în metru antic)**
5. -Glossă
6. **-Sărmanul Dionis**

LA MORMÂNTUL LUI EMINESCU

de Corneliu Budu (1862-1925)

Corneliu Budu este fiul gazetarului băcăuan Iancu Gheorghiu Budu. A colaborat la **Revista Nouă** a lui Hasdeu și la **Românul**. A publicat versuri: **Aşchii** (1904) și **Războiul păcii** (1913). Prima sa poezie a fost dedicată lui Eminescu în 1890, la un an de la moartea poetului. Este cea dintâi poezie închinată lui Eminescu.

Colea sus, în fundul țării
Ca o stea-n lăsatul sării
Șade trista lui cetate
Peste dealuri trăgănate
Și tăcute și pustii...

Și cum toamna-s triste toate,
Toate frunzele-s plecate;
Privesc cum le smulge vântul
Frunzele-nvălind mormântul
Celui care-i în săcrii...

Parcă-nșiră lumini încă
Și în groapa lui adâncă,
Dintr-un suflet dat durerii,
Toate micile-i mizerii
Și a ei nimicnicie.

Azi în jurul lui ne strângem
Pleava toată, - nu să-l plângem;
Câți n-ar vrea, cu bucurie,
În săcriul lui să fie?

Plângem pe acela numa,
Care-n viața lui întreagă,
S-au cercat ca să-l dărâme,
Înghițind ca niște râme
Lutu-n care cresc acuma...

Și colea în fundul țării,
Ca o stea-n lăsatul sării,
Șade trista Lui cetate
Peste dealuri trăgănate
Și tăcute, și pustii....

Botoșani, 10 august 1890

LUI EMINESCU

de Alexandru Vlahuță (1858-1919)

Tot mai citesc măiastra-ți carte,
Deși ți-o știu pe dinafară;
Parcă urmând șirul de slove,
Ce-a tale gânduri sămănară,

Mă duc tot mai afund cu mintea,
În lumile de frumusețI,
Ce-au izvorât, eterni luceferi,
Din noaptea tristei tale vieți...

Și te-nțeleg -, te simt aproape
Cu-aceeași suferință-n față,
Cu ochii gânditori și galeși,
Sătul de trudnica-ți viață.

A, nu mă mir că ți se dete
O zodie atât de tristă,
Că, zbuciumat de-atâtea patimi,
Râvnești pe cei ce nu există,

Și ca potop de negre gânduri
Se strâng și ți se zbat sub frunte:
Pe veci întunecații nouri
Sunt frații vârfului de munte!

O, dacă geniul, ce scoase,
Ca din adâncul unei mări,
Din fundul inimii zdrobite,
Comoara asta de cântări,

Nu te-ar fi ars, - zvâcnindu-ți tâmpla
De flăcările năbușite,
Ce-ți luminau ale gândirii
Împărății nețărmurite,

Și de-ar fi fost lăsat prin lume
Să treci ca orice om de rând,
Ce lesne-ai fi pus frâu durerii
Și răzvrătitului tău gând!

Și cât de fără de păsare
Ai fi privit atunci la toate
Mizeriile-n cari lumea
Ursită-i pururea să-noate.

Dar ți-a fost dat să fi deasupra
Acestor inimi seci și strâmte.
Și tu să-nduri toată durerea
Pe care lumea n-o mai simte.

Să plângi tu plânsul tuturora...
Din zbuciumul eternei lupte
Să smulgi fulgerătoare versuri,
Bucăți din inima ta rupte...

S-aprinzi în bolta vremii aștri
Din zborul tristului tău gând...
Văpaie!...Ce-o să-i pese lumii
Că tu te mistui luminând?

Scanned with OKEN Scanner

DUPĂ O CETIRE DIN EMINESCU

de Șt. O. Iosif (1875-1913)

Citesc...De sub pleoapă nu o dată
Îmi scapără în jos, pe-obrazul meu,
O lacrimă și... te citesc mereu
Și parcă te-aș citi întâia dată!

Ce orizonturi nouă-mi luminezi
Cu raza genială-a minței tale!
O lume ideală tu-mi creezi
Și peste toate-arunci un giulgi de jale
Ce fâlfâie întunecat în aer...

Și strunele pe care ning petale
Suspină-amar, ca-n vis, abia atinse
De degetele-ți palide și reci,
De degetele-ți reci și-atât de pale...
Scoțând sub mâna ta măiastră un vaier....
Și fruntea ta cu lauri o-ncununi,
Cu crini, cu nuferi, feregi din genuni,
Cu trandafiri ce din grădini i-aduni....

Plutind spre culmi cu aripele-ntinse,
Învăluit în nouri, tu petreci
În sfânta-apoteoză-a morții reci...
O, numele tău sfânt poți să ți-l treci
În cartea nemurirei necuprinse...
Cât va mai izvodi glas omenesc,
Un viers în dulcea limbă-armonioasă
Din cea mai scundă și-umilita casă
A preamăritului grai românesc!

Scanned with OKEN Scanner

MASA UMBRELOR
EMINESCU

de Ionel Teodoreanu (1897-1954)

Urmele bietului Împărat

Eminescu e tulpina eternității românești. Fără de el am fi încă pământ încruntat, ca și pe vremea zimbrului. Abia cu versul lui ne-am desfăcut spre soare. Dar tot cu el am depășit și pieritoarea minune a florii, învecinându-ne cu suveranele constelații.

Descălecat din genună, Eminescu e împăratul adâncului și înaltului românesc.

Dar eu nu mă voi încumeta în cartea umbrelor de față, decât să mă aplec cu pioasă luare-aminte pe țărâna din dulce Târgul Ieșului, și dând la o parte pulberile umbletului obștesc, ațele de păianjen și uitările, să adun ce-a mai rămas necules de pe urma chinuitului său lut.

Într-o noapte de toamnă.

Tremură, pică și strălуce aurul din dulce Târgul Ieșului steaua, frunza, felinarul.

E un adânc de noapte cu atâta tărie de lună plină **(ea, copila cea de aur, visul negurei eterne)** că toate-s ca pe un alt tărâm, alături, dar departe, ca și sub pleoapele închise de visare ale lui Mihai Eminescu.

Parcă miroasă a frunză de nuc, amar.

Parcă au plecat rândunelele, ostenind văzduhul de atâta ducă.

Pe toate însă le adună versul în văzul lung al aceleiași melancolii:

Vezi, rândunelele se duc,
Se scutur frunzele de nuc,
S-aşază bruma peste vii -
De ce nu-mi vii, de ce nu-mi vii?

Cine poate dormi într-o astfel de noapte a lunii pline? Trec umbre, vin umbre, fulgeră stele, cad frunze, pâlpâie lumini, totul s-amestecă, fum, argint, aur, clipă, stea, flacără - și clopotul mitropoliei bate atât de adânc miezul nopții, că nu mai știi: e dulce Târgul Ieșului? sau stinsa viață a falnicei Veneții?

Crâșmă cu zid adânc, ferestre zăbrelite, pereți afumați și plafon boltit. Lampa cu gaz e chioară ca un opaiț, cu sticla afumată. Uneori flacăra trimite limbi negre, stârnind ninsoarea tăciune a funinginilor.

Ceva covrigi (uscați), ceva pastramă usturoiată, niște masline vechi și niște murături. Că mâncarea-i fudulia celor cu apa, numai vinul săracul hrănind înseta-

rea bieților pământeni.

Încăperea nu e arătoasă, dar simți în străfundul ei beciul cu străşnicia butoaielor, ca un glas de bas în barba încâlcită a unui călugăr.

La o masă petrec niște domni **studenți**. Tare tineri și tot de atât de chiurluiți (cum spune la acea pâlpâire a vinului în om sau a omului în vin Ion Creangă). Fumează pe viață și pe moarte, aprinzând țigară de la țigară. Beau de sting. Dau din mâni ca muții la sfat și glăsuiesc mult și cumplit ca surzii și ca muții, toții laolaltă. Huiește bolta crâșmei și tresar sticlele de harmalaia vinului lor.

Crâșmarul nu e făptură obișnuită (cum sunt cele pe care le întâlnești în uitata lumină a zilei), ci un fel de vechime câlțoasă. Stă într-ale lui, moțăie, și când e chemat, vine cu vin, încovoiat și împleticit.

Domnii **studenți** petrec. Au pișcat struna glumeață a anecdotelor, și-au detunat revoltele și străşniciile, și-au hăulit entuziasmul, au băut, dând duşcă, au cântat până la răguşeală, iar s-au răcorit și s-au înfierbântat în puterea vinului, din nou au huit, au răsturnat împărății și le-au clădit într-altfel, și cu încetul au ajuns până la malul înfiorat al versului (că fiecare din ei poartă o fată sub pleoape).

Atât de fragedă, te-asameni cu floarea albă de cireș...

Versul lui Eminescu a fulguit frăgezimi de creangă primăvăratică peste frunțile lor, dându-le zâmbetul blând al bărbatului dus de visare spre obrazul acelei fete care e luminișul tinereții lui.

Astfel vorbele lor au pornit spre mândra glăsuire de argint a versului lui Eminescu.

Între timp, un bărbat fără soț a intrat în pâcla crâșmei, așezându-se cât mai departe de tumult, la o masă de lângă păretele dimpotrivă. Haină roasă în coate. Frunte înaltă, chică neagră, obraz palid aparținând mai mult luminii de lună decât vieții soarelui. A cerut vin, și-a rezemat tâmpla în pumn, cu cotul pe masă, și a rămas cu umbra și cu paharul. Dar de afară, lumina lunii l-a ajuns, trimițându-și spuma valului până la piciorul lui.

Cu fața spre părete mă lasă prin străini,
Să-nghețe sub pleoape a ochilor lumini.
Și când se va întoarce pământul în pământ,
Au cine o să știe de unde-s, cine sunt?

Au trecut astfel clipe, până când unul dintre **studenți** l-a observat pe cel singur și la o parte de lume. Obrazul acelui tânăr cu frunte bombată a tresărit, acoperindu-se de mirare.

Aplecându-se către ceilalți le-a șoptit un nume. Toți au amuțit, clădind biserică de tăcere în noaptea vinului. Și toți au rămas cu capetele răsucite și ochii căscați spre profilul de singurătate al noului venit.

Apoi, trezindu-se din uitarea de sine, s-au sfătuit între ei cu șopa-șopa, ajungând până la urmă la o înțelegere. Scotocindu-și buzunarele, și-au adunat paraua laolaltă pentru cele care vor urma. Apoi cel mai cutezător dintre ei, cum îl arată și fruntea și nasul în sus cu nări larg despicate și ochii cu năstrușnică privire (sau poate cel mai în stare să se urnească după atâta vin), s-a dus până la Moș

Crâşmarul, i-a ridicat pleoapele, i-a numărat paraua adunată, apăsându-i-o în palmă; şi i-a spus la sfârcul urechii o anumită şoaptă.

După un timp, crâşmarul s-a înapoiat cu o lumânare din fundul beciului(...)aducând un anume şip cuprins în odăjdiile aţelor de păianjen. Tânărul a luat acea moaşte a beciului cu evlavie, a destupat-o foarte cu încetul, băgător de seamă să nu tulbure în ea **icoana stelei ce-a murit**, a umplut două pahare limpezi cu picior înalt (rămase din tinereţea crâşmarului), şi cu ele în mână s-a îndreptat spre masa celui cu tâmpla rezemată în pumn şi lumina lunii la picioare.

- Domnule (i-a spus cu mare plecăciune a vorbei şi a frunţii), prin mine, un grup de studenţi aci de faţă, vă poftesţe să ciocniţi acest pahar.

- Mulţămesc, domnule student, a spus solitarul deşteptat din adâncimile lui, privind cu mirare spre tânărul cu fruntea bombată.

Apoi, văzând paharul întins, s-a ridicat, l-a luat şi l-a dus la gură, după ce a ciocnit, cum se cuvine la o aşa pofteală cinstită.

Dar înainte ca buza lui s-ajungă la pahar, ochiul a întâlnit aur grav iar nara a simţit mirosul frunzei de nuc a unei toamne de mult scuturate. Solitarul a respirat adânc, umplându-şi pieptul cu aur, nucă şi trecut, cum face omul când întâlneşte mişcătoarea mărilor singurătate. Apoi, îndepărtând paharul nebăut, a spus:

- Dragii mei băieţi, vă mulţămesc din suflet pentru cinstea pe care mi-o faceţi. Dar mă întreb: Oi fi vrednic de un asemenea Cotnar?

Iar tânărul celuilalt pahar nebăut i-a răspuns, ridicându-l .

- Doi români numai sunt vrednici să bea Cotnarul. Unul e Ştefan cel Mare. Celălalt e Mihai Eminescu. Să ne trăiască.

Tânărul cu fruntea bombată spre viaţă e tatăl meu Oswald Teodoreanu. Au trecut anii. Eminescu, tata şi toţi cei de atunci dorm în pământ.

Vor trece ani. Într-o zi, şi ostenitorul acestei icoane va fiu sub candela celorlalţi.

EMINESCU CEL MARE

de Nichita Stănescu (1933-1983)

În faţa clădirii desuete, a revistei la care lucrez, se înalţă un tei imens, înflorit. Mirosul lui miraculos mă izbeşte din depărtare. Teiul văzut, şi pipăit, de multă vreme este elucidat în cursurile de botanică. El poate atinge o anumită înălţime, el poate avea o anumită adâncime sub pământ, rădăcinile i se întind între limita cutare şi limita cutare, înmugureşte în luna cutare, înfrunzeşte în perioada cutare şi dă flori şi seminţe în timpul cutare. Are cutare culoare şi lemnul lui are calitatea cutare...

Dar mirosul lui? Până unde îşi întinde degetele în sus, până unde îşi încolăceşte miriaundele în jur, fecundând aerul? Dar foşnetul lui? Până unde

poate tamburina în timpan de om, până la ce înălțime, până la care distanță? Dar într-un timpan de pasăre? Și mirosul până unde poate fi perceput de o nară, alta decât cea umană?

Putem întocmi o hartă a teiului, și ea s-a și făcut, luând ca sistem de referință văzutul. Dar e posibilă oare o hartă, fluturătoare, a mirosurilor și a foșnetelor unui tei? Numai dacă ar fi posibilă o astfel de hartă, un astfel de șir de hărți, pe care le-am putea suprapune, numai atunci am avea o hartă reală a teiului.

Și dacă am întocmi o hartă a sentimentelor pe care le stârnește un tei în oameni? Dacă am întocmi o hartă a sentimentelor pe care un tei le stârnește la celelalte viețuitoare? Și dacă am întocmi o hartă a fenomenelor pe care un tei le stârnește în lumea vegetală sau chiar asupra celorlalți tei? Cum este perceput mirosul teiului de către înșiși teii? Ce semnificație, ce rost are el? E un imn, e un semn, e un ritual, un limbaj infinit nuanțat? (Nu percepeau vechii indieni, divinitățile, prin miros? Iar jertfele aduse de vechii evrei nu erau consemnate în Biblie ca fiind " de un miros plăcut Domnului"?)

Brusc, am înțeles epitetul eminescian adăugat teiului: tei sfânt. Deodată am priceput adâncimea percepției eminesciene asupra teiului. Da, **tei sfânt, tei sfânt,** teiul poetic, neelucidabil, tulburător.

DE DRAGOSTE

de Nichita Stănescu (1913-1983)

Să ne împrietenim cu Eminescu sărutându-i versul
iar nu slăvindu-l de neînțeles
căci ce-a fost el, n-a fost eres
și sărutare de pământ îi fuse mersul.
Să-l punem între vii căci este viu
bolnav de frumusețea mamei mele
de cerurile numai ce nasc stele
de ierburile ce cuprind nisipul din pustiu.
Să-l întrebăm pe Eminescu dacă doarme bine
în patul inimilor noastre.
Și dacă vinul sângelui are vechime
și dacă mările ne sunt albastre
și dacă peștii-s umbra stelelor cu coadă
și dacă inima e-o stea cu coadă
și coada umbrei plopilor înalți
ne-a adunat pe noi, ceilalți

în jurul verbului curat
rostit de el și murmurat
de noi, ai lui
de el, al nostru.

TREBUIAU SĂ POARTE UN NUME

de Marin Sorescu (n.1936)

Eminescu n-a existat.
A existat numai o țară frumoasă
La o margine de mare
Unde valurile fac noduri albe
Ca o barbă nepieptănată de crai.
Și niște ape ca niște copaci curgători
În care luna își avea cuibar rotit.

Și, mai ales, au existat niște oameni simpli
Pe care-i chema: Mircea cel Bătrân,
Ștefan cel Mare,
Sau mai simplu: ciobani și plugari
Cărora le plăcea să spună
Seara în jurul focului poezii -
"Miorița" și "Luceafărul" și "Scrisoarea a III-a".
Dar fiindcă auzeau mereu
Lătrând la stâna lor câinii,
Plecau să se bată cu tătarii
Și cu avarii și cu hunii și cu leșii
Și cu turcii.
În timpul care le rămânea liber
Între două primejdii,
Acești oameni făceau din fluierele lor
Jgheaburi
Pentru lacrimile pietrelor înduioșate,
De curgeau doinele la vale
Pe toți munții Moldovei și ai Munteniei
Și ai țării Bârsei și ai țării Vrancei
Și ai altor țări românești.

Au mai existat și niște codri adânci

Și un tânăr care vorbea cu ei,
Întrebându-i ce se tot leagănă fără vânt?

Acest tânăr cu ochi mari
Cât istoria noastră,
Trecea bătut de gânduri
Din cartea cirilică în cartea vieții,
Tot numărând plopii luminii, ai dreptății, ai iubirii,
Care-i ieșeau mereu fără soț.

Au mai existat și niște tei
Și cei doi îndrăgostiți
Care știau să le troienească toată floarea
Într-un sărut.

Și niște păsări ori niște nouri
Care tot colindau pe deasupra lor
Ca lungi și mișcătoare șesuri.

Și pentru că toate acestea
Trebuiau să poarte un nume,
Un singur nume,
Li s-a spus
Eminescu

Scanned with OKEN Scanner

MIHAI EMINESCU

(1850-1889)

OPERA

POESII. Ediția I. Prefață de Titu Maiorescu. București, Socecu, (1883).

POESII. Ediția a doua. Cu o prefață de Titu Maiorescu. București, 1885

POESII. Ediția a treia. Prefață de T. Maiorescu. București, 1888.

POESII. Ediția a IV-a. Cu o notiță biografică de T.Maiorescu, București, 1889.

POEZII COMPLETE. Ediținne nouă. Prefață de A. D. Xenopol. Iași, Editura Librăriei Frații Șaraga (Colecțiunea Șaraga), 1893

POESII. Cu o notiță biografică de Căpitan Eminescu, fratele poetului. București, Leon Alcalay ("Biblioteca pentru toții 195-196"), 1900.

POEZII POSTUME. Prefață de Nerva Hodoș. București, Minerva, 1902

POEZII POSTUME. Ediție nouă îngrijită de Ilarie Chendi. București, 1905.

POESII. Ediție îngrijită după manuscrise de Ion Scurtu. București, Minerva, 1908.

OPERE COMPLETE. Cu o prefață și un studiu introductiv de A. C. Cuza. Iași, 1914.

POEZII de Mihai Eminescu. Revăzute, clasificate și completate de Mihail Dragomirescu și dr. Constanța Marinescu. Vol. I: Poezii de dragoste; II Poeme de dragoste. București, Editura Librăriei H. Steinberg, 1916.

POESIILE lui... Ediție critică îngrijită de N. Iorga. Vol. I-II. București ("Cartea bună", no. 1, 2), 1922, 1925.

POESII FILOSOFICE, SOCIALE SI SATIRICE. Cu o introducere de Lucian Blaga, București ("Cartea bună", no. 5), 1923

POESII LIRICE. Cu o introducere de Lucian Blaga, București, ("Cartea bună", no. 6), 1923.

POEZII. Publicate și adnotate de G. Bogdan- Duică. București (Scriitori români), 1924.

POEZII. Cu o introducere de E. Lovinescu. București (Biblioteca Clasicilor Români, îngrijită de E. Lovinescu), 1929.

POEZII. Cu o introducere și sub îngrijirea lui G. Murnu. București, Națională S. Ciornei, 1929.

POEZII. Ediție alcătuită de G. Ibrăileanu, București, Editura Națională S. Ciornei, 1930

POEZII. Ediție îngrijită de Constantin Botez. Cu 4 planșe în afară de text. București, Cultura Națională, 1933.

POEZII. Ediție întocmită și comentată de G. Călinescu. București , Editura Națională Ciornei, 1938.

Scanned with OKEN Scanner

OPERE. Ediție critică îngrijită de Perpessicius. București, Fundația pentru literatură și artă, Vol. I-III, 1939; vol. IV-VI, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958-1963; Vol. I- III: Poezii tipărite în timpul vieții. Introducere, Note. Variante, Vol. IV-VI: Poezii postume. Anexe. Indice.

POEZII POSTUME. Ediție îngrijită de Ion Pillat. București, Cartea românească, 1939.

POEZII. Prefață de Mihai Beniuc. Volum omagial publicat cu prilejul aniversării a 100 de ani de la nașterea lui..., București, Editura de Stat, 1950.

POEZII. Cu o prefață de Mihail Sadoveanu. București. Editura de stat pentru literatură și artă ("Biblioteca pentru toți"), 1955.

POEZII. Ediție îngrijită de Perpessicius. Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958.

POEZII. Ediție îngrijită de Perpessicius. Cu un cuvânt înainte de Tudor Arghezi. Ediția a doua revăzută. București, Editura de stat pentru literatură și artă ("Biblioteca pentru toți"), 1958.

VERSURI ALESE. Prefață de T. Arghezi. București, Editura Tineretului ("Cele mai frumoase poezii"), 1958.

POEZII. Cuvânt înainte de Tudor Arghezi. Prefață de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, București, Editura de stat pentru literatură și artă, BPT, 1960.

POEZII. Cuvânt înainte de Tudor Arghezi. Prefață de Zoe Dumitrescu - Bușulenga, București Editura pentru literatură, (BPT, 1- serie nouă), 1962.

OPERE ALESE. Ediție îngrijită și prefațată de Perpessicius. Vol. I-III. București, Editura pentru literatură, ("Scriitori români"), 1964-1965.

POEZII. Ediție critică de D. Murărașu. Vol.I-III, București, Editura Minerva, 1970-1972.

POEZII. Cuvânt înainte de Tudor Arghezi. București, Editura Eminescu, 1971.

POEZII, POEMS. POÉSIES, GEDICHTE, POESIAS. Echivalențe eminesciene în limbile engleză, franceză, germană, rusă și spaniolă. Ediție selectivă și cuvânt introductiv de Zoe Dumitrescu-Bușulenga. București, Editura Albatros, 1971.

OPERE ALESE. Ediție îngrijită și prefațată de Perpessicius. Vol. I-III. București, Editura Minerva , 1973.

POEZII. Selectate de D. Murărașu. Traducere în limba latină de Tr. Lăzărescu, N. Sulică, V. Sulică, Șt. Câmpeanu, C. Antoniu, Șt. Bezdechi, E. A. Dobriceanu. Carmina, București, Editura Eminescu, 1974.

POEZII. Repere istorico-literare de Aurelia Rusu. București, Editura Minerva, 1975.

OPERE. Ediție critică întemeiată de PERPESSICIUS, îngrijită de un colectiv de cercetători de la Muzeul Literaturii Române, coordonator Dimitrie Vatamaniuc, încheie seria în XVI volume, Editura Academiei, București, 1989.

Scanned with OKEN Scanner

TABEL CRONOLOGIC

1850- La 15 ianuarie se naște la Botoșani Mihai, al șaptelea copil al căminarului Gheorghe Eminovici și al Ralucăi Jurașcu, fiica stolnicului Jurașcu din Joldești

1857- În august, Mihai împreună cu alți patru frați, este dus de tatăl său pentru studii, la Cernăuți.

1858-1859 Urmează clasa a III-a la "Național Hauptschule" din Cernăuți, fiind clasificat al 15-lea din 72 de elevi.

1859-1860 Frecventează clasa a IV-a, fiind al 5-lea dintre cei 82 de elevi.

1860-1862 Promovează clasa I la Ober-Gymnasium din Cernăuți, apoi urmează clasa a II-a.

1862-1863 Repetă clasa, iar apoi părăsește cursurile. Moare fratele său, Ilie

1864- Întâlnește la Cernăuți trupa Fanny Tardini-Vlădicescu. La 5 octombrie intră ca practicant la tribunalul din Botoșani, apoi copist la comitetul județean.

1865- Demisionează și pleacă în Bucovina. Ca elev "privatist" stă în gazdă la profesorul său Aron Pumnul.

1866- Cu ocazia morții lui Aron Pumnul, la 12/24 ianuarie, câțiva elevi din gimnaziu publică o broșură intitulată **Lăcrămiorele învățăceilor gimnaziști la moartea prea-iubitului lor profesor Aron Pumnul**, unde semnează și M.Eminoviciu, privatist prima sa poezie cunoscută: **La mormântul lui Aron Pumnul**. Revista **Familia** din Pesta îi publică la 25 februarie/9 martie poezia **De-aș avea..**, Iosif Vulcan schimbă cu acest prilej numele poetului în **Eminescu**. Aici publică și poezia **O călărire în zori**. Se stabilește la Blaj cu intenția de a-și continua studiile. Publică în **Familia** poeziile: **Din străinătate, La Bucovina, Speranța, Misterele nopții** și nuvela **Lanțul de aur**, traducere după scriitorul suedez Onkel Adam.

1867- Face turnee cu trupa lui Iorgu Caragiale (ca sufleor) la Brăila, Galați, Giurgiu, Ploiești. Citește pe Schiller, din care traduce poezia **Resignațiune**. Publică în **Familia** poeziile **Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie** și **La Heliade**.

1868- Se angajează în trupa lui Mihail Pascali cu care trece prin orașele Brașov, Sibiu, Lugoj, Timișoara, Arad etc. Îl cunoaște pe Iosif Vulcan și publică, în **Familia** poeziile: **La o artistă** și **Amorul unei marmure**. Face cunoștință cu I.L.Caragiale. Este sufleor și copist al Teatrului Național. Începe romanul **Geniu pustiu**.

1869- Înființează cercul literar "Orientul", având ca scop și culegerea de folclor. Cu trupa lui Pascali merge în turneu la Iași și la Cernăuți. Publică în **Familia Junii corupți** și **Amicului F.I.** Tatăl său îl trimite la Viena spre a urma cursuri universitare. Se înscrie la Facultatea de Filosofie ca student extraordinar. Îl cunoaște pe I.Slavici. Face parte din societatea studențească **România junâ**.

1870- Publică articole în mai multe reviste. La 15 aprilie apare în Convorbiri literare din Iași poezia **Venere și Madonă**, iar la 15 august **Epigonii**. Participă la

pregătirea serbărilor de la Putna. Iacob Negruzzi îl vizitează la Viena pentru a-l cunoaște și-l atrage în cercul "Junimii".

1871- Publică în **Convorbiri literare: Mortua est!, Înger de pază** și **Noaptea...** Îl recomandă revistei pe I.Slavici. Este ales bibliotecar al societății "România jună" (președinte: I. Slavici) și participă la pregătirile pentru serbarea de la Putna. În **Convorbiri literare** apare studiul despre **Direcția nouă** a lui Titu Maiorescu, unde pentru prima oară Eminescu este citat, după V. Alecsandri, ca un "poet în toată puterea cuvântului". Proiecte poetice: **Proletarul** și **Panorama deșărtăciunilor.**

1872- Cunoaște pe Veronica Micle la Viena. La 1 sept. participă la o ședință a "Junimii" din Iași unde citește fragmente din **Panorama deșărtăciunilor** și nuvela **Sărmanul Dionis,** poeziile: **Înger și Demon** și **Floare albastră.** Pleacă la studii la Berlin, unde se înscrie la Universitate ca student ordinar, alegându-și cursuri de filosofie, istorie, economie și drept. Versifică basmul **Fata în grădina de aur** după Kunisch.

1873- Manuscrisele conțin versiuni la **Călin** și **Luceafărul** (altă variantă la **Fata în grădina de aur**). Are un post la Consulatul român de la Berlin.

1874- Titu Maiorescu îl îndeamnă pe poet să-și dea doctoratul, trimițându-i și o sumă de bani în acest scop. Poetul însă vine acasă și la 1 septembrie este numit director al Bibliotecii centrale din Iași. În **Convorbiri literare** i se publică **Împărat și proletar.**

1875- Pune în ordine biblioteca din Iași și achiziționează manuscrise și tipărituri rare. La 15 iunie este revizor școlar pentru districtele Iași și Vaslui. Cunoaște pe Ion Creangă, institutor la școala nr. 2 din Păcurari, Iași. Publică în **Convorbiri literare** poezia **Făt-Frumos din tei.**

1876- Susține conferința intitulată **Influența austriacă asupra românilor din principate.** La 15 august se stinge din viață, la Ipotești, Raluca Eminovici, mama poetului. Este corector și redactor al ziarului **Curierul de Iași.** Publică în **Convorbiri** poeziile: **Melancolie, Crăiasa din povești, Lacul, Dorința, Călin, Strigoii,** iar în **Curierul de Iași** prozele **La aniversară** și **Cezara.**

1877- Este redactor al ziarului **Timpul** din București.

1878- Îi apar poeziile: **Povestea codrului, Povestea teiului, Singurătate** și **Departe sunt de tine...**

1879- Publică poeziile: **Pajul Cupidon..., O, rămâi, Pe aceiași ulicioară...,** apoi **De câte ori, iubito..., Rugăciunea unui dac, Atât de fragedă, Afară-i toamnă, Sunt ani la mijloc, Când însuși glasul, Freamăt de codru, Revedere, Despărțire** și **Foaie veștedă.** Moare Ștefan Micle.

1880- Publică poezia **O, mamă...**

1881- Începe publicarea în **Convorbiri** a seriei **Scrisorilor: Scrisoarea I** (1 februarie), **Scrisoarea II** (1 aprilie), **Scrisoarea III** (1 mai), ultima reprodusă și în **Timpul** la 10 mai; **Scrisoarea IV** (1 septembrie). Revizuiește nuvela **Cezara.** Lucrează la **Luceafărul** și la poezia **Mai am un singur dor.**

1882- Recenzează primul volum de nuvele al lui Slavici. Citește **Luceafărul** în ședințele "Junimii". Mite Cremnitz traduce poema în germană.

1883- În ianuarie se internează temporar în spital. **Luceafărul** vede lumina tiparului în **Almanahul societății studențești România Jună** din Viena. Îi apar în **Familia** (acum la Oradea), poeziile : **S-a dus amorul..., Când amintirile..., Adio, Ce e amorul..., Pe lângă plopii fără soț..., Și dacă....** Este internat în sanatoriul doctorului Șuțu. **Convorbirile literare** reproduc poezia **Luceafărul**. Poetul e trimis de prieteni la sanatoriul "Ober-Dobling" din Viena. La 21 decembrie îi apare la "Socec" volumul **Poesii** cu o prefață de Titu Maiorescu, conținând poezii publicate și 26 inedite.

1884- La 8 ianuarie se stinge la Ipotești Gheorghe Eminovici, tatăl poetului. Însoțit de prietenul său Chibici-Râvneanul, face o călătorie în Italia. Se stabilește la Iași, unde este numit subbibliotecar la Biblioteca centrală din Iași. Boala se manifestă din nou și poetul este internat la spitalul "Sf. Spiridon". În **Convorbiri literare** i se publică ineditele apărute în volum și poezia **Diana**, iar în **Familia** îi apare **Din noaptea...**

1885- Apare, tot la Socec, ediția a doua a volumului **Poesii**. În **Convorbiri** i se publică **Sara pe deal**. Vara urmează o cură la Liman, lângă Odessa.

1886- **Epoca ilustrată** îi publică poezia **Dalila**, reluată în **Convorbiri literare** în 1890. Îi mai apar: **Nu mă înțelegi** și **La steaua**. Este internat la ospiciul de la Mănăstirea Neamțului.

1887- Se mută la Botoșani la sora sa Henrieta și este reinternat la spitalul "Sf. Spiridon". Continuă tratamentul la Viena și Hall. Vine la Botoșani unde este îngrijit de sora sa Henrieta. În **Convorbiri literare** apar poeziile: **De ce nu vii, Kamadeva.**

1888- Veronica Micle îl vizitează la Botoșani și-l hotărăște pe poet să se mute la București. Participă la apariția revistei **Fântâna Blanduziei.**

1889- Este internat la spitalul "Mărcuța" din București și apoi la sanatoriul "Caritas". În noaptea de 15 iunie Eminescu moare la sanatoriul doctorului Șuțu și este apoi înmormântat la cimitirul "Bellu".

Tot în acest an, va muri Henrieta Eminovici. Veronica Micle murise la 3 august, la Mănăstirea Văratic. Ultima zi a anului îl va răpi și pe Ion Creangă.

Scanned with OKEN Scanner

TEME ȘI MOTIVE ÎN CREAȚIA EMINESCIANĂ

Teme	Motive	Poezii	Citate
Universul	Cosmogonia	**Scrisoarea I**	"Dar deodat-un punct se mișcă... cel întâi și singur Iată-l Cum din haos face mumă, iar el devine tată!... Punctu-acela de mișcare, mult mai slab ca boaba spumii, E stăpânul fără margini peste marginile lumii..."
		Rugăciunea unui dac	"Pe când nu era moarte, nimic nemuritor, Nici sâmburul luminii de viață dătător, Nu era azi, nici mâine, nici ieri, nici totdeauna, Căci unul erau toate și totul era una."
Natura și iubirea	Comuniunea om-natură	**Dorința**	"Vom visa un vis ferice, Îngâna-ne-vor cu-n cânt Singuratice izvoare, Blânda batere de vânt".
		Scrisoarea III	"Și de-aceea tot ce mișcă-n țara asta, râul, ramul, Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este."
	Codrul	**Povestea codrului**	"Împărat slăvit e **codrul**, Neamuri mii îi cresc sub poale, Toate înflorind din mila **Codrului**, Măricei-Sale."
		La mijloc de codru	"La mijloc de **codru** des Toate păsările ies."
	Teiul	**Făt-Frumos din tei**	"În mijloc de codru-ajunse Lângă **teiul** nalt și vechi".
		Luceafărul	"Sub șirul lung de mândri **tei** Ședeau doi tineri singuri".
		Dorința	"Iar în păr înfiorate Or să-ți cadă **flori de tei**".
	Plopul	**Pe lângă plopii fără soț...**	"Pe lângă **plopii** fără soț Adesea am trecut;"
		Și dacă...	"Și dacă ramuri bat în geam Și se cutremur **plopii**, E ca în minte să te am Și-ncet să te apropii".

Scanned with OKEN Scanner

Teme	Motive	Poezii	Citate
	Crengi	**Pe aceeaşi ulicioară**	"Şi aceeaşi pomi în floare **Crengi** întind peste zaplaz".
		Lasă-ţi lumea...	"Printre **crengi** scânteie stele, Farmec dând cărării strâmte".
	Trestia	**Lasă-ţi lumea...**	"Tremurând cu unde-n spume, Între **trestie** le farmă..."
		Lacul	"Ea din **trestii** să răsară Şi să-mi cadă lin pe piept".
	Salcâmul	**Sara pe deal**	"Şi surâzând vom adormi sub înaltul, Vechiul **salcâm**. - Astefel de noapte bogată, Cine pe ea n-ar da viaţa lui toată ?"
		O, Mamă...	"Deasupra criptei negre a sfântului mormânt Se scutură **salcâmii** de toamnă şi de vânt".
	Floarea albastră	**Floare albastră**	"**Floare-albastră! floare-albastră!...** Totuşi este trist în lume!"
		Călin (file din poveste)	"**Flori albastre** tremur ude în văzduhul tămâiet". "**Flori albastre** are-n păru-i şi o stea în frunte poartă"
	Greierele	**Călin (file din poveste)**	"Şi pe masa-mpărătească sare-un **greier**, crainic sprinten".
		Melancolie	"În van mai caut lumea-mi în obositul creier, Căci răguşit, tomnatec, vrăjeşte trist un **greier**".
	Cerbul	**Povestea codrului**	"Împrejuru-i are dame Şi curteni din neamul **Cerb**".
		O, rămâi...	"Prin mişcarea naltei ierbi, Eu te fac s-auzi în taină Mersul cârdului de **cerbi**".
	Izvorul	**Dorinţa**	"Vino-n codru la **izvorul** Care tremură pe prund".
		Călin (file din poveste)	"Acolo, lângă **izvoară**, iarba pare de omăt".

Scanned with OKEN Scanner

Teme	Motive	Poezii	Citate
	Lacul	**Lacul**	"**Lacul** codrilor albastru Nuferi galbeni îl încarcă";
		Crăiasa din poveşti	"Lângă lac, pe care norii Au urzit o umbră fină".
	Marea	**Mai am un singur dor**	"Să mă lăsaţi să mor La marginea **mării**".
		Luceafărul	"Şi s-arunca fulgerător, Se cufunda în **mare**";
	Luna	**Melancolie**	"Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă Prin care trece albă **regina** nopţii **moartă**".
		Călin (file din poveste)	"Pe un deal răsare **luna**, ca o vatră de jăratic"
		Scrisoarea I	"**Lună** tu, stăpân-a mării, pe a lumii boltă luneci".
	Soarele	**Scrisoarea I**	"**Soarele**, ce azi e mândru, el îl vede trist şi roş Cum se-nchide ca o rană printre nori întunecoşi".
		Povestea codrului	"Lună, **Soare** şi Luceferi El le poartă-n a lui herb".
	Luceafărul	**Luceafărul**	"Lângă fereastră, unde-n colţ **Luceafărul** aşteaptă".
	Stelele	**La steaua**	"**La steaua** care-a răsărit E-o cale-atât de lungă Că mii de ani i-au trebuit Luminii să ne-ajungă".
		Stelele-n cer	"**Stelele-n cer**, Deasupra mărilor Ard depărtărilor Până ce pier".
		De ce nu-mi vii	"Mai mândră decât orice **stea**. Iubita mea, iubita mea!"
	Norii	**Mortua est**	"Când **norii** cei negri par sombre palate, De lunga regină pe rând vizitate".

Scanned with OKEN Scanner

Teme	Motive	Poezii	Citate
	Norii	**Trecut-au anii**	"Trecut-au anii ca **nori** lungi pe șesuri Și niciodată n-or să vie iară".
		Sara pe deal	"**Nourii** curg, raze-a lor șiruri despică".
	Buciumul	**Lasă-ți lumea...**	"Tânguiosul **bucium** sună, L-ascultăm cu-atâta drag".
		Sara pe deal	"Sara pe deal **buciumul** sună cu jale".
	Cornul	**Făt-Frumos din tei**	"Flori de tei în păru-i negru Și la șold un **corn** de-argint".
		Peste vârfuri	"Dintre ramuri de arin Melancolic **cornul** sună."
	Somnul	**Dorința**	"**Adormind** de armonia Codrului bătut de gânduri, Flori de tei deasupra noastră Or să cadă rânduri-rânduri".
		Codrule, Măria Ta	"Codrule, Măria Ta, Lasă-mă sub poala ta, Că nimica n-oi strica Fără num-o rămurea, Să-mi atârn armele-n ea. Să le-atârn la capul meu Unde mi-oi așterne eu, Sub cel tei bătut de vânt... Cu floarea pân' la pământ Să mă culc cu fața-n sus Și să **dorm, dormire-aș** dus";
		Sara pe deal	"Ne-om răzima capetele-unul de altul Și surâzând **vom adormi** sub înaltul Vechiul salcâm."
	Visul	**Mortua est**	"Ce-un secol ne zice ceilalți o dezic. Decât un **vis** sarbăd, mai bine nimic."
		Dorința	"**Vom visa** un **vis** ferice, Îngâna-ne-vor c-un cânt Singuratice izvoare..."
	Marmura	**Venere și Madonă**	"Venere, **marmură** caldă, ochi de piatră ce scânteie".
		Din valurile vremii...	"Din valurile vremii, iubita mea răsai Cu brațele de **marmur**, cu părul lung, bălai".

Scanned with OKEN Scanner

Teme	Motive	Poezii	Citate
	Demonul	**Înger şi demon**	"Ea un înger ce se roagă - El un **demon** ce viscază, Ea o inimă de aur - El un suflet apostat".
		Te duci	"Un **demon** sufletul tău este Cu chip de marmură frumos".
	Îngerul	**Mortua est**	"Atunci acest **înger** n-a fost decât lut".
		Înger de pază	"Vedeam ca în vis pe-al meu **înger de pază**, Încins cu o haină de umbre şi raze".
Meditaţia filozofică	Fortuna labilis	**Ce te legeni...**	"De ce nu m-aş legăna, Dacă trece vremea mea!"
		Epigonii	"Toate-s praf.., Lumea-i cum este... şi ca dânsa suntem noi".
		Glossă	"Dar de-a lor zădărnicie Te întreabă şi socoate".
	Dorul de nemărginit	**Scrisoarea I**	"Şi în roiuri luminoase izvorând din infinit, Sunt atrase în viaţă de **un dor nemărginit**".
		Împărat şi proletar	"În veci aceleaşi **doruri** mascate cu-altă haină, Şi-n toată omenirea în veci acelaşi om ..... **Dorinţi nemărginite** plantând într-un atom".:
	Viaţa ca vis	**Scrisoarea I**	"Căci e **vis al nefiinţii** universul cel himeric".
		Împărat şi proletar	"Când ştii că visu-acesta cu moarte se sfârşeşte, Că-n urmă-ţi rămân toate astfel cum sunt, de dregi Oricât ai drege-n lume - atunci te obosește Etrna alergare... şi-un gând te-ademeneşte: Că vis al morţii-eterne e viaţa lumii-n-tregi".

Scanned with OKEN Scanner

Teme	Motive	Poezii	Citate
	Identitatea indivizilor prin moarte	**Scrisoarea I**	"Şi pe toţi ce-n astă lume sunt supuşi puterii sorţii Deopotrivă-i stăpâneşte raza ta şi geniul morţii". "Mâna care-au dorit sceptrul universului şi gânduri Ce-au cuprins tot universul, încap bine-n patru scânduri".
	Lumea, clipă suspendată între trecut şi viitor	**Scrisoarea I**	"În acea nemărginire ne-nvârtim uitând cu totul Cum că lumea asta-ntreagă e o clipă suspendată".
		Cu mâne zilele-ţi ... adaogi	"Cu mâne zilele-ţi adaogi, Cu ieri viaţa ta o scazi Şi ai cu toate astea-n faţă De-a pururi ziua cea de azi".
Lupta pentru libertatea naţională şi socială	Sensul istoriei: - bătălia	**Scrisoarea III**	"Codrul clocoti de zgomot şi de arme şi de bucium, Iar la poala lui cea verde mii de capete pletoase, Mii de coifuri lucitoare ies din umbra-ntunecoasă, Călăreţii împlu câmpul şi roiesc după un semn Şi în caii lor sălbatici bat cu scările de lemn".
	Revolta	**Împărat şi proletar**	"Zdrobiţi orânduiala cea crudă şi nedreaptă, Ce lumea o împarte în mizeri şi bogaţi!"

Scanned with OKEN Scanner

SCRISOAREA I

Când cu gene ostenite sara suflu-n lumânare,
Doar ceasornicul urmează lung-a timpului cărare,
Căci perdelele-ntr-o parte când le dai, și în odaie
Luna varsă peste toate voluptoasa ei văpaie,
Ea din noaptea amintirii o vecie-ntreagă scoate
De dureri, pe care însă le simțim ca-n vis pe toate.

Lună tu, stăpân-a mării, pe a lumii boltă luneci
Și gândirilor dând viață, suferințele întuneci;
Mii pustiuri scânteiază sub lumina ta fecioară,
Și câți codri-ascund în umbră strălucire de izvoară!
Peste câte mii de valuri stăpânirea ta străbate,
Când plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate!
Câte țărmuri înflorite, ce palate și cetăți,
Străbătute de-al tău farmec ție singură-ți arăți!
Și în câte mii de case lin pătruns-ai prin ferești,
Câte frunți pline de gânduri, gânditoare le privești!
Vezi pe-un rege ce-mpânzește globu-n planuri pe un veac,
Când la ziua cea de mâne abia cuget-un sărac...
Deși trepte osebite le-au ieșit din urna sorții,
Deopotrivă-i stăpânește raza ta și geniul morții;
La același șir de patimi deopotrivă fiind robi,
Fie slabi, fie puternici, fie genii ori neghiobi!
Unul caută-n oglindă de-și buclează al său păr,
Altul caută în lume și în vreme adevăr,
De la galbenele fire el adună mii de coji,
A lor nume trecătoare le însamnă pe răboj;
Iară altu-mparte lumea de pe scândura tărâbii,
Socotind cât aur marea poartă-n negrele-i corăbii.
Iar colo bătrânul dascăl, cu-a lui haină roasă-n coate,
Într-un calcul fără capăt tot socoate și socoate
Și de frig la piept și-ncheie tremurând halatul vechi,
Își înfundă gâtu-n guler și bumbacul în urechi;
Uscățiv așa cum este, gârbovit și de nimic,

Universul fără margini e în degetul lui mic,
Căci sub frunte-i viitorul și trecutul se încheagă,
Noaptea-adânc-a veșniciei el în șiruri o dezleagă;
Precum Atlas în vechime sprijinea cerul pe umăr
Așa el sprijină lumea și vecia într-un număr.

Pe când luna strălucește peste-a tomurilor bracuri,
Într-o clipă-l poartă gândul îndărăt cu mii de veacuri,
La-nceput, pe când ființă nu era, nici neființă,
Pe când totul era lipsă de viață și voință,
Când nu s-ascundea nimica, deși tot era ascuns...
Când pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns.
Fu prăpastie? genune? fu noian întins de apă?
N-a fost lume pricepută și nici minte s-o priceapă,
Căci era un întuneric ca o mare făr-o rază,
Dar nici de văzut nu fuse și nici ochi care s-o vază.
Umbra celor nefăcute nu-ncepuse-a se desface,
Și în sine împăcată stăpânea eterna pace!...
Dar deodat-un punct se mișcă... cel întâi și singur. Iată-l
Cum din chaos face mumă, iară el devine Tatăl...
Punctu-acela de mișcare, mult mai slab ca boaba spumii,
E stăpânul fără margini peste marginile lumii...
De-atunci negura eternă se desface în fășii,
De atunci răsare lumea, lună, soare și stihii...
De atunci și până astăzi colonii de lumi pierdute
Vin din sure văi de chaos pe cărări necunoscute
Și în roiuri luminoase izvorând din infinit,
Sunt atrase în viață de un dor nemărginit.
Iar în lumea asta mare, noi copii ai lumii mici,
Facem pe pământul nostru mușuroaie de furnici;
Microscopice popoare, regi, oșteni și învățați
Ne succedem generații și ne credem minunați;
Muști de-o zi pe-o lume mică de se măsură cu cotul,
În acea nemărginire ne-nvârtim uitând cu totul
Cum că lumea asta-ntreagă e o clipă suspendată,
Că-ndărătu-i și nainte-i întuneric se arată.
Precum pulberea se joacă în imperiul unei raze,
Mii de fire viorie ce cu raza încetează,
Astfel, într-a veciniciei noapte pururea adâncă,
Avem clipa, avem raza, care tot mai ține încă...
Cum s-o stinge, totul piere, ca o umbră-n întuneric,

Scanned with OKEN Scanner

Căci e vis al neființei universul cel himeric...
În prezent cugetătorul nu-și oprește a sa minte,
Ci-ntr-o clipă gându-l duce mii de veacuri înainte;
Soarele, ce azi e mândru, el îl vede trist și roș
Cum se-nchide ca o rană printre nori întunecoși,
Cum planeții toți înghează și s-azvârl rebeli în spați
Ei, din frânele luminii și ai soarelui scăpați;
Iar catapeteasma lumii în adânc s-au înnegrit,
Ca și frunzele de toamnă toate stele-au pierit;
Timpul mort și-ntinde trupul și devine veșnicie,
Căci nimic nu se întâmplă în întinderea pustie,
Și în noaptea neființei totul cade, totul tace,
Căci în sine împăcată reâncep-eterna pace...

.....

Începând la talpa însăși a mulțimii omenești
Și suind în susul scării pân' la frunțile crăiești
De a vieții lor enigmă îi vedem pe toți munciți,
Făr-a ști să spunem care-ar mai fi nenorociți...
Unul e în toți, tot astfel precum una e în toate,
De asupra tuturor se ridică cine poate,
Pe când alții stând în umbră și cu inima smerită
Neștiuți se pierd în taină ca și spuma nezărită -
Ce-o să-i pese soartei oarbe ce vor ei sau ce gândesc?...
Ca și vântu-n valuri trece peste traiul omenesc.

Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l...
Ce-o să aibă din acestea pentru el, bătrânul dascăl ?
Nemurire, se va zice. Este drept că viața-ntreagă,
Ca și iedera de-un arbor, de-o idee i se leagă.
"De-oi muri - își zice-n sine - al meu nume o să-l poarte
Secolii din gură-n gură și l-or duce mai departe,
De a pururi, pretutindeni, în ungherul unor crieri
Și-or găsi, cu al meu nume, adăpost a mele scrieri!"
O, sărmane! ții tu minte câte-n lume-ai auzit,
Ce-ți trecu pe dinainte, câte singur ai vorbit?
Prea puțin. De ici, de colo de imagine-o fășie,
Vre o umbră de gândire, ori un petec de hârtie,
Și când propria ta viață singur n-o știi pe de rost,
O să-și bată alții capul s-o pătrunză cum a fost?
Poate vrun pedant cu ochii cei verzui, peste un veac,
Printre tomuri brăcuite așezat, și el un brac,

Aticismul limbii tale o să-l pună la cântari;
Colbul ridicat din carte-ți l-o sufla din ochelari
Și te-o strânge-n două șiruri, așezându-te la coadă,
În vreo notă prizărită sub o pagină neroadă.

Poți zidi o lume-ntreagă, poți s-o sfarămi...orice-ai spune,
Peste toate o lopată de țărână se depune.
Mâna care-au dorit sceptrul universului și gânduri
Ce-au cuprins tot universul, încap bine-n patru scânduri...
Or să vie pe-a ta urmă în convoi de-nmormântare,
Splendid ca o ironie cu priviri nepăsătoare...
Iar deasupra tuturora va vorbi vrun mititel,
Nu slăvindu-te pe tine... lustruindu-se pe el
Sub a numelui tău umbră. Iată tot ce te așteaptă
Ba să vezi... posteritatea este încă și mai dreaptă.
Neputând să te ajungă, crezi c-or vrea să te admire?
Ei vor aplauda desigur biografia subțire
Care s-o-ncerca s-arate că n-ai fost vrun lucru mare,
C-ai fost om cum sunt și dânșii... Măgulit e fiecare
Că n-ai fost mai mult ca dânsul. Și prostatecele nări
Și le umflă orișicine în savante adunări
Când pe tine te vorbește. S-a-nțeles de mai nainte
C-o ironică grimasă să te laude-n cuvinte.
Astfel încăput pe mâna a oricărui, te va drege,
Rele-or zice că sunt toate câte nu vor înțelege...
Dar afară de acestea, vor căta vieții tale
Să-i găsească pete multe, răutăți și mici scandale -
Astea toate te apropie de dânșii...Nu lumina
Ce în lume-ai revărsat-o, ci păcatele și vina,
Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sunt
Într-un mod fatal legate de o mână de pământ;
Toate micile mizerii unui suflet chinuit
Mult mai mult îi vor atrage decât tot ce ai gândit.
.....
Între ziduri printre arbori ce se scutură de floare,
Cum revarsă luna plină liniștita ei splendoare!
Și din noaptea amintirii mii de doruri ea ne scoate;
Amorțită li-i durerea, le simțim ca-n vis pe toate,
Căci în propria-ne lume ea deschide poarta-ntrării
Și ridică mii de umbre după stinsul lumânării...
Mii pustiuri scânteiază sub lumina ta fecioară,

Și câți codri-ascund în umbră strălucire de izvoară!
Peste câte mii de valuri stăpânirea ta străbate,
Când plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate,
Și pe toți ce-n astă lume sunt supuși puterii sorții
Deopotrivă-i stăpânește raza ta și geniul morții!

(**Convorbiri literare**, XIV, 1881, 1 februarie, nr. 11)

"În **Scrisori** este multă "filosofie", de aceea unii înclină a vedea în ele o rece poezie a truismelor raționale. Punctul de plecare al detractorilor e fals. Geneza din **Scrisoarea I** are desfășurarea mitului ca și Facerea din Rigveda pe care se bizuie, cu deosebirea că în locul obișnuitelor divinități apar unități enigmatice: Ființa, Neființa, Nepătrunsul, Muma, Tatăl. Această metodă mitologică, cu sunete din gândirea modernă, e a lui Goethe și nu e deosebită de a anticilor, fiindcă Jupiter, Febus, Diana, Venera, sunt și ele noțiuni despre univers. Dumnezeu-Tatăl care se împreună cu Chaosul-Mumă spre a da naștere lumii sunt eroi de basm. Prozaică este numai filosofia subiectului (logica, etica), filosofia cauzei primare este, prin definiție, poetică. Chiar când, ca în **La steaua**, gândul cade în câmpurile experienței, dar a unei experiențe deductive cu mijlocirea calculului, mintea, ieșită din relațiile ei strâmte, tactile și vizuale, se înspăimântă și legea străbaterii luminei siderale devine un mister producător de fioruri poetice. Mitologia lui Eminescu (intelectuală dar nu inteligibilă) constă în așezarea abstracțiunilor în funcții de concret. Un Nepătruns (ființă fabuloasă) dormea pătruns de sine. Neantul se ridică pe noțiuni de materie:

Fu prăpastie? genune? Fu noian întins de apă?
N-a fost lume pricepută și nici minte s-o priceapă,
Căci era un întuneric ca o mare făr-o rază,
Dar nici de văzut nu fuse și nici ochi care s-o vază.

Începutul văzut ca prăpastie deșteaptă imagini terestre, munți fără floră, povârnișuri amețitoare. Apa pe întuneric stârnește senzații de umiditate și mișcare ritmică. În fond deci, absolutul lui Eminescu e arhaica natură abruptă. Pentru ca "umbra" celor nefăcute să se poată desface, mintea trebuie să-și reprezinte mari creste materiale. Eterna pace care stăpânește "împăcată" pare un dragon în stare de mulțumire vegetativă. Tatăl și Mama născând un bob de spumă constituie un mit fabulos științific. Bobul de spumă se mișcă în eternitate ca potasiul pe apă,

iar în desfacerea lui în fâşii este teoria nebuloaselor. Stelele vin din "văile" chaosului, gândit ca o depresiune geografică, în "colonii", "roiuri" (imagini zoologice). Ele izvorăsc din infinit ca apele din Edde. Partea apocaliptică e grandioasă. Aici totul e material. Catapeteasma lumii(pură iluzie) se înnegreşte(ca un tavan de grinzi), stelele pier ca frunzele, timpul, care e pură categorie, moare omeneşte, se întinde în veşnicie ca într-un sicriu, figurând în poziţie de cadavru, ideea cea mai plastică de extincţie:

Iar catapeteasma lumii în adânc s-au înnegrit,
Ca şi frunzele de toamnă toate stelele-au pierit;
Timpul mort şi-ntinde trupul şi devine veşnicie,
Căci nimic nu se întâmplă în întinderea pustie,
Şi în noaptea nefiinţei totul cade, totul tace,
Căci în sine împăcată reîncep-eterna pace..."

George Călinescu

LUCEAFĂRUL

A fost odată ca-n poveşti,
A fost ca niciodată,
Din rude mari împărăteşti,
O prea frumoasă fată.

Şi era una la părinţi
Şi mândră-n toate cele,
Cum e fecioara între sfinţi
Şi luna între stele.

Din umbra falnicelor bolţi
Ea pasul şi-l îndreaptă
Lângă fereastră, unde-n colţ
Luceafărul aşteaptă.

Privea în zare cum pe mări
Răsare şi străluce,
Pe mişcătoarele cărări
Corăbii negre duce.

Îl vede azi, îl vede mâni,
Astfel dorinţa-i gata;
El iar, privind de săptămâni,
Îi cade dragă fata.

Cum ea pe coate-şi răzima
Visând ale ei tâmple,
De dorul lui şi inima
Şi sufletu-i se împle.

Scanned with OKEN Scanner

Și cât de viu s-aprinde el
În orișicare sară,
Spre umbra negrului castel
Când ea o să-i apară.

*

Și pas cu pas pe urma ei
Alunecă-n odaie,
Țesând cu recile-i scântei
O mreajă de văpaie.

Și când în pat se-ntinde drept
Copila să se culce,
I-atinge mânile pe piept,
I-nchide geana dulce;

Și din oglindă luminiș
Pe trupu-i se revarsă,
Pe ochii mari, bătând închiși
Pe fața ei întoarsă.

Ea îl privea cu un surâs,
El tremura-n oglindă,
Căci o urma adânc în vis
De suflet să se prindă.

Iar ea vorbind cu el în somn,
Oftând din greu suspină:
- O, dulce-al nopții mele domn,
De ce nu vii tu? Vină!

Cobori, în jos, luceafăr blând,
Alunecând pe-o rază,
Pătrunde-n casă și în gând
Și viața-mi luminează!

El asculta tremurător,
Se aprindea mai tare
Și s-arunca fulgerător,
Se cufunda în mare;

Și apa unde-au fost căzut
În cercuri se rotește,
Și din adânc necunoscut
Un mândru tânăr crește.

Ușor el trece ca pe prag
Pe marginea ferestei
Și ține-n mână un toiag
Încununat cu trestii.

Părea un tânăr voievod
Cu păr de aur moale,
Un vânăt giulgi se-ncheie nod
Pe umerele goale.

Iar umbra feței străvezii
E albă ca de ceară -
Un mort frumos cu ochii vii
Ce scînteie-n afară.

- Din sfera mea venii cu greu
Ca să-ți urmez chemarea,
Iar cerul este tatăl meu
Și mumă-mea e marea.

Ca în cămara ta să vin,
Să te privesc de-aproape,
Am coborât cu-al meu senin
Și m-am născut din ape.

O, vin'! odorul meu nespus,
Și lumea ta o lasă;
Eu sunt luceafărul de sus,
Iar tu să-mi fii mireasă.

Colo-n palate de mărgean
Te-oi duce veacuri multe,
Și toată lumea-n ocean
De tine o s-asculte.

Scanned with OKEN Scanner

- O, ești frumos, cum numa-n vis
Un înger se arată,
Dară pe calea ce-ai deschis
N-oi merge niciodată;

Străin la vorbă și la port,
Lucești fără de viață,
Căci eu sunt vie, tu ești mort,
Și ochiul tău mă-ngheață.

*

Trecu o zi, trecură trei
Și iarăși, noaptea, vine
Luceafărul deasupra ei
Cu razele-i senine.

Ea trebui de el în somn
Aminte să-și aducă
Și dor de-al valurilor domn
De inim-o apucă:

- Cobori în jos, luceafăr blând,
Alunecând pe-o rază,
Pătrunde-n casă și în gând
Și viața-mi luminează!

Cum el din cer o auzi,
Se stinse cu durere,
Iar ceru-ncepe a roti
În locul unde piere;

În aer rumene văpăi
Se-ntind pe lumea-ntreagă,
Și din a chaosului văi
Un mândru chip se-ncheagă;

Pe negre vițele-i de păr
Coroana-i arde pare,
Venea plutind în adevăr
Scăldat în foc de soare.

Din negru giulgi se desfășor
Marmoreele brațe,
El vine trist și gânditor
Și palid e la față;

Dar ochii mari și minunați
Lucesc adânc, himeric,
Ca două patimi fără saț
Și pline de-ntuneric.

- Din sfera mea venii cu greu
Ca să te-ascult ș-acuma,
Și soarele e tatăl meu,
Iar noaptea-mi este muma;

O, vin' odorul meu nespus,
Și lumea ta o lasă;
Eu sunt luceafărul de sus,
Iar tu să-mi fii mireasă.

O, vin', în părul tău bălai
S-anin cununi de stele,
Pe-a mele ceruri să răsai
Mai mândră decât ele.

- O, ești frumos cum numa-n vis
Un demon se arată,
Dară pe calea ce-ai deschis
N-oi merge niciodată!

Mă dor de crudul tău amor
A pieptului meu coarde,
Și ochii mari și grei mă dor,
Privirea ta mă arde.

- Dar cum ai vrea să mă cobor?
Au nu-nțelegi tu oare,
Cum că eu sunt nemuritor,
Și tu ești muritoare?

Scanned with OKEN Scanner

- Nu caut vorbe pe ales,
Nici știu cum aș începe
Deși vorbești pe înțeles,
Eu nu te pot pricepe;

Dar dacă vrei cu crezământ
Să te-ndrăgesc pe tine,
Tu te coboară pe pământ,
Fii muritor ca mine.

- Tu-mi cei chiar nemurirea mea
În schimb pe-o sărutare,
Dar voi să știi asemenea
Cât te iubesc de tare;

Da, mă voi naște din păcat,
Primind o altă lege;
Cu vecinicia sunt legat,
Ci voi să mă dezlege.

Și se tot duce.. S-a tot dus.
De dragu-unei copile,
S-a rupt din locul lui de sus,
Pierind mai multe zile.

*

În vremea asta Cătălin,
Viclean copil de casă,
Ce împle cupele cu vin
Mesenilor la masă,

Un paj ce poartă pas cu pas
A-mpărătesii rochii,
Băiat din flori și de pripas,
Dar îndrăzneț cu ochii,

Cu obrăjei ca doi bujori
De rumeni, bată-i vina,
Se furișează pânditor
Privind la Cătălina.

- Dar ce frumoasă se făcu
Și mândră, arz-o focu;
Ei Cătălin, acu-i acu
Ca să-ți încerci norocul.

Și-n treacăt o cuprinse lin
Într-un ungher degrabă.
- Da'ce vrei, mări Cătălin?
Ia dut'de-ți vezi de trabă.

- Ce voi? Aș vrea să nu mai stai
Pe gânduri totdeauna,
Să râzi mai bine și să-mi dai
O gură, numai una.

- Dar nici nu știu măcar ce-mi ceri,
Dă-mi pace, fugi departe -
O, de luceafărul din cer
M-a prins un dor de moarte.

- Dacă nu știi, ți-aș arăta
Din bob în bob amorul
Ci numai nu te mânia,
Ci stai cu binișorul.

Cum vânătoru-ntinde-n crâng
La păsărele lațul,
Când ți-oi întinde brațul stâng
Să mă cuprinzi cu brațul;

Și ochii tăi nemișcători
Sub ochii mei rămâie...
De te înalț de subsuori
Te-nalță din călcâie;

Când fața mea se pleacă-n jos,
În sus rămâi cu fața,
Să ne privim nesățios
Și dulce toată viața;

Și ca să-ți fie pe deplin
Iubirea cunoscută,
Când sărutându-te mă-nclin,
Tu iarăși mă sărută.

Ea-l asculta pe copilaș
Uimită și distrasă
Și rușinos și drăgălaș,
Mai nu vrea, mai se lasă,

Și-i zice-ncet: - Încă de mic
Te cunoșteam pe tine,
Și guraliv și de nimic,
Te-ai potrivi cu mine...

Dar un luceafăr, răsărit
Din liniștea uitării,
Dă orizon nemărginit
Singurătății mării;

Și tainic genele le plec,
Căci mi le împle plânsul
Când ale apei valuri trec
Călătorind spre dânsul;

Luceşte c-un amor nespus,
Durerea să-mi alunge,
Dar se înalță tot mai sus,
Ca să nu-l pot ajunge.

Pătrunde trist cu raze reci
Din lumea ce-l desparte...
În veci îl voi iubi și-n veci
Va rămânea departe...

De-aceea zilele îmi sunt
Pustii ca niște stepe,
Dar nopțile-s de-un farmec sfânt
Ce nu-l mai pot pricepe.

- Tu ești copilă, asta e...
Hai ș-om fugi în lume,
Doar ni s-or pierde urmele
Și nu ne-or ști de nume,

Căci amândoi vom fi cuminți,
Vom fi voioși și teferi,
Vei pierde dorul de părinți
Și visul de luceferi.

*

Porni Luceafărul. Creșteau
În cer a lui aripe,
Și căi de mii de ani treceau
În tot atâtea clipe.

Un cer de stele dedesupt,
Deasupra-i cer de stele -
Părea un fulger ne'ntrerupt
Rătăcitor prin ele.

Și din a chaosului văi
Jur împrejur de sine,
Vedea, ca-n ziua cea dentâi,
Cum izvorau lumine;

Cum izvorând îl înconjor
Ca niște mări, de-a-notul...
El zboară, gând purtat de dor,
Pân'piere totul, totul;

Căci unde ajunge nu-i hotar,
Nici ochi spre a cunoaște,
Și vremea-ncearcă în zadar
Din goluri a se naște.

Nu e nimic și totuși e
O sete care-l soarbe,
E un adânc asemene
Uitării celei oarbe.

Scanned with OKEN Scanner

- De greul negrei vecinicii,
Părinte, mă dezleagă
Și lăudat pe veci să fii
Pe-a lumii scară-ntreagă;

O, cere-mi, Doamne, orice preț,
Dar dă-mi o altă soarte,
Căci tu izvor ești de vieți
Și dătător de moarte;

Reia-mi al nemuririi nimb
Și focul din privire,
Și pentru toate dă-mi în schimb
O oră de iubire...

Din chaos, Doamne, - am apărut
Și m-aș întoarce-n chaos...
Și din repaos m-am născut,
Mi-e sete de repaos.

- Hyperion, ce din genuni
Răsai c-o-ntreagă lume,
Nu cere semne și minuni
Care n-au chip și nume;

Tu vrei un om să te socoți,
Cu ei să te asameni?
Dar piară oamenii cu toți,
S-ar naște iarăși oameni.

Ei numai doar durează-n vânt
Deșerte idealuri -
Când valuri află un mormânt,
Răsar în urmă valuri;

Ei doar au stele cu noroc
Și prigoniri de soarte,
Noi nu avem nici timp, nici loc,
Și nu cunoaștem moarte.

Din sânul vecinicului ieri
Trăiește azi ce moare,
Un soare de s-ar stinge-n cer
S-aprinde iarăși soare;

Părând pe veci a răsări,
Din urmă moartea-l paște,
Căci toți se nasc spre a muri
Și mor spre a se naște.

Iar tu, Hyperion, rămâi
Oriunde ai apune...
Cere-mi cuvântul meu de-ntâi -
Să-ți dau înțelepciune?

Vrei să dau glas acelei guri,
Ca dup-a ei cântare
Să se ia munții cu păduri
Și insulele-n mare?

Vrei poate-n faptă să arăți
Dreptate și tărie?
Ți-aș da pământul în bucăți
Să-l faci împărăție

Îți dau catarg lângă catarg,
Oștiri spre a străbate
Pământu-n lung și marea-n larg,
Dar moartea nu se poate...

Și pentru cine vrei să mori?
Întoarce-te, te-ndreaptă
Spre acel pământ rătăcitor
Și vezi ce te așteaptă.

*

În locul lui menit din cer
Hyperion se-ntoarse
Și, ca și-n ziua cea de ieri,
Lumina și-o revarsă.

Căci este sara-n asfinţit
Şi noaptea o să-nceapă;
Răsare luna liniştit
Şi tremurând din apă

Şi împle cu-ale ei scântei
Cărările din crânguri.
Sub şirul lung de mândri tei
Şedeau doi tineri singuri:

- O, lasă-mi capul meu pe sân,
Iubito, să se culce
Sub raza ochiului senin
Şi negrăit de dulce;

Cu farmecul luminii reci
Gândirile străbate-mi,
Revarsă linişte pe veci
Pe noaptea mea de patemi.

Şi de asupra mea rămâi
Durerea mea de-o curmă,
Căci eşti iubirea mea dentâi
Şi visul meu din urmă.

Hyperion vedea de sus
Uimirea-n a lor faţă;
Abia un braţ pe gât i-a pus
Şi ea l-a prins în braţă...

Miroase florile-argintii
Şi cad, o dulce ploaie,
Pe creştetele-a doi copii
Cu plete lungi, bălaie.

Ea, îmbătată de amor,
Ridică ochii. Vede
Luceafărul. Şi-ncetişor
Dorinţele-i încrede:

- Cobori în jos, luceafăr blând,
Alunecând pe-o rază,
Pătrunde-n codru şi în gând,
Norocu-mi luminează!

El tremură ca alte dăţi
În codri şi pe dealuri,
Călăuzind singurătăţi
De mişcătoare valuri;

Dar nu mai cade ca-n trecut
În mări din tot înaltul:
- Ce-ţi pasă ţie, chip de lut,
Dac-oi fi eu sau altul?

Trăind în cercul vostru strâmt
Norocul vă petrece,
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor şi rece.

(Almanahul Societăţii academice social-literare "România jună", Viena, 1883)

"Poemul fundamental al lui Eminescu e **Luceafărul**, pe care **Fata din grădina de aur** îl pregăteşte în mod fericit şi mai crud. Dealtfel, afară de ideea luată dintrun basm cules de Kunisch, relaţie substanţială nu e. **Fata din grădina de aur** e un basm în maniera Bojardo:

Dar un bălaur tologit în poartă
Soria cu lene pielea lui pestriţă,
Cu ochii-nchişi pe jumătate, poartă
Privirea jucătoare să-l înghiţă,
Iară Florin - inima-n el e moartă -
Când vede solzii, dinţii cei de criţă,
Sări la el şi-nfipse a lui spadă
Şi de pământ îl ţintui de coadă.

Florin este eroul mitic în stare să răzbată prin toate piedicile până la femeia iubită, nicidecum un tânăr fluşturatec cum e Cătălin. El şi fata simbolizează vitalitatea lumii terestre, mecanica sigură a instinctului. Zmeul nu are ce să le impute. Poemul e tratat cu o mare invenţie verbală. Privirile fetei sunt "tinere şi hoaţe", norocul ei e "geamăn" cu cel al lui Florin, "boiul" acestuia e frumos, valea e întunecoasă "cum o simt doar orbii", corbii fac pe cer "pete de cerneală", tânărul de dor "se ticăie", la curtea fetei sunt "grădine, rediuri, lacuri, ziduri, şipot", haina "se-ncreaţă". Unele versuri au curs psalmodic:

Culca-mi-aş capul la al tău picior
Şi te-aş privi etern ca pe o steauă,
Frumos copil cu umerii de neauă.

Chiar cuvintele Domnului către zmeu sunt mai încărcate de gânduri:

Şi tu ca ei voieşti a fi, demone,
Tu, care nici nu eşti a mea făptură;
Tu, ce sfinţeşti a cerului colone
Cu glasul mândru de eternă gură...
Cuvânt curat ce-a existat, Eone,
Când Universul era ceaţă sură...?
Să-ţi numeri anii după mersul lunei
Pentru-o femeie? Vezi iubirea une-i...

În **Luceafărul** se întoarce spiritul satiric. Cătălin nu e marele Făt ca Florin, pus la munci grele, pe care le face fără şovăire, mai simpatic decât răul zmeu solitar, el e frate cu "soldatul ţanţoş" şi cu junii "guleraţi cu aur blond". Cătălina are şi ea gusturi mărunte, stă la îndoială între slugă şi geniu şi alege sluga. Mitul a fost simplificat, redus la o antiteză morală. Pierderile de substanţă sunt compensate prin tehnica liturgică. Tema dezvoltată şi analizată, repetată şi comentată, reluată din nou până la completa istovire. Mişcările sunt ciclice şi vorbirea incantatorie. Luceafărul se exprimă printr-o formulă, căci, neavând suflet empiric, nu poate găsi nici relaţii, nici expresii noi :

- Din sfera mea venii cu greu
Ca să-ți urmez chemarea,
Iar cerul este tatăl meu
Și mumă-mea e marea.

Ca în cămara ta să vin,
Să te privesc de-aproape,
Am coborât cu-al meu senin
Și m-am născut din ape.

O vin! odorul meu nespus,
Și lumea ta o lasă;
Eu sunt luceafărul de sus,
Iar tu să-mi fii mireasă.

Plastica ideilor e și aici extraordinară. Luceafărul plecând spre punctul generator zboară și, fiindcă nu se mai exercită compresiunea aerului și relațiunile terestre, aripile "cresc" :

Porni Luceafărul. Creșteau
Iar cer a lui aripe,
Și căi de mii de ani treceau
În tot atâtea clipe.

Imensitatea spațiului străbătut este sugerată prin fulgerul "neîntrerupt"al zborului:

Un cer de stele dedesupt,
Deasupra-i cer de stele
Părea un fulger ne'ntrerupt
Rătăcitor prin ele.

Geneza și de data aceasta e materială. Chaosul are văi, izvoare, mări :

Și din a chaosului văi,
Jur împrejur de sine,
Vedea, ca-n ziua cea de-ntâi
Cum izvorau lumine;

Cum izvorând îl înconjor
Ca niște mări de-a-notul...
El zboară, gând purtat de dor,
Pân'piere totul, totul.

Neantul steril e concret. Acolo nu-i "hotar", vremea (concepută ca un fluid) nu are puterea de a se umfla în puțul ei, din "goluri", acum atât de adânci, încât

provoacă negurile orbirii:

Căci unde-ajunge nu-i hotar,
Nici ochi spre a cunoaște,
Și vremea-ncearcă în zadar
Din goluri a se naște.

Nu e nimic și totuși e
O sete care-l soarbe,
E un adânc asemene
Uitării celei oarbe.

Nouăzeci și patru de strofe fac desigur o țevărie prea complicată pentru ca seva să comunice peste tot cu aceeași putere. Unitatea se înfăptuiește muzical. Unele strofe tac, altele cântă, în acord cu flautele unui orgi. La sfârșit răsună toate într-un țipăt coral :

Trăind în cercul vostru strâmt
Norocul vă petrece,
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor și rece.

Eminescu e un poet universal, dar, ca oricare altul, nu izolat. Luceafărul e tipicul geniu al romanticilor lui Klinger și al lui Lavater, zeu uman, rege al lumii. Geniile sînt solitare, neliniștite. Faust, Torquato Tasso, Childe Harold, Jocelyn îi sînt tovarăși. Ei nu pot sta în spațiul nostru strâmt, de unde vastitatea cadrului romantic în întindere (priveliștea exotică, primitivă) și în înălțime (câmpul uranic). Poezia cu genii e totdeauna și o poezie cosmică.

Lamartine, Vigny și ceilalți au viziuni cosmogonice și escatologice. Aștrii sunt la modă. Keats începuse cu **Hyperion**, Hölderlin scrisese un **Hyperion**".

George Călinescu

GLOSSA

Vreme trece, vreme vine,
Toate-s vechi și nouă toate;
Ce e rău și ce e bine
Tu te-ntreabă și socoate;
Nu spera și nu ai teamă,
Ce e vai, ca valul trece;
De te-ndeamnă, de te cheamă,
Tu rămâi la toate rece.

Multe trec pe dinainte,
În auz ne sună multe,
Cine ține toate minte,
Și ar sta să le asculte?...
Tu așază-te deoparte,
Regăsindu-te pe tine,
Când cu zgomote deșarte
Vreme trece, vreme vine.

Nici încline a ei limbă
Rece cumpăn-a gândirii
Înspre clipa ce se schimbă
Pentru masca fericirii,
Ce din moartea ei se naște
Și o clipă ține poate;
Pentru cine o cunoaște
Toate-s vechi și nouă toate.

Privitor ca la teatru
Tu în lume să te-nchipui
Joace unul și pe patru,
Totuși tu ghici-vei chipu-i
Și de plânge, de se ceartă
Tu în colț petreci în tine
Și-nțelegi din a lor artă
Ce e rău și ce e bine.

Viitorul și trecutul
Sunt a filei două fețe,
Vede-n capăt începutul
Cine știe să le-nvețe;
Tot ce-a fost ori o să fie
În prezent le-avem pe toate,
Dar de-a lor zădărnicie
Te întreabă și socoate.

Căci acelorași mijloace
Se supun câte există,
Și de mii de ani încoace
Lumea-i veselă și tristă;
Alte măști, aceeași piesă,
Alte guri, aceeași gamă,
Amăgit atât de-adese
Nu spera și nu ai teamă.

Nu spera când vezi mișeii
La izbândă făcând punte,
Te-or întrece nătărăii,
De ai fi cu stea în frunte;
Teamă n-ai, căta-vor iarăși
Între dânșii să se plece,
Nu te prinde lor tovarăș
Ce e vai, ca valul trece.

Cu un cântec de sirenă
Lumea-ntinde lucii mreje;
Ca să schimbe - actorii-n scenă,
Te momește în vârteje;
Tu pe alături te strecoară
Nu băga nici chiar de seamă,
Din cărarea ta afară
De te-ndeamnă, de te cheamă.

Scanned with OKEN Scanner

De te-ating, să feri în lături,
De hulesc, să taci din gură;
Ce mai vrei cu-a tale sfaturi,
Dacă știi a lor măsură;
Zică toți ce vor să zică,
Treacă-n lume cine-o trece:
Ca să nu-ndrăgești nimică,
Tu rămâi la toate rece.

Tu rămâi la toate rece,
De te-ndeamnă, de te cheamă;
Ce e val ca valul trece,
Nu spera și nu ai teamă;
Te întreabă și socoate
Ce e rău și ce e bine;
Toate-s vechi și nouă toate:
Vreme trece, vreme vine.

Poesii, 1883

"Capodopera liricei ideologice, satirică fără obiect, este Glossa, ce printr-o prestidigitație sublimă de idei voiește a învedera proasta mașinărie a lumii(...)

Satira eminesciană a ieșit din această poziție ideologică, satira fiind o comparare a faptelor cu prejudecățile noastre despre ele. Genul înfățișează într-un fel treapta cea mai înaltă a liricii (și adevărul e că toți poeții mari l-au cultivat), fiindcă la elementul intelectual se adaugă invectiva. Satira coboară în instinct (de unde și necesitatea coloarei verbale). Automatismul invectivei pune pe poet în inferioritate morală față de obiectivitatea cititorului și cea mai prețioasă satisfacție estetică e conștiința noastră că satiricul n-are dreptate, că spumegă fără reflecție în goală mișcare refelexivă. Încercările vechi sunt potolite, cu puțină caricatură colorată".

George Călinescu

ODĂ
(în metru antic)

Nu credeam să-nvăț a muri vreodată;
Pururi tânăr, înfășurat în manta-mi,
Ochii mei nălțam visători la steaua
Singurătății.

Când deodată tu răsărișI în cale-mi,
Suferință tu, dureros de dulce...
Până-n fund băui voluptatea morții
Neîndurătoare.

Jalnic ard de viu chinuit ca Nessus,
Ori ca Hercul înveninat de haina-i;
Focul meu a-l stinge nu pot cu toate
Apele mării.

De-al meu propriu vis, mistuit mă vaiet,
Pe-al meu propriu rug, mă topesc în flăcări...
Pot să mai renviu luminos din el ca
Pasărea Phoenix?

Piară-mi ochii turburători din cale,
Vino iar în sân, nepăsare tristă;
Ca să pot muri liniștit, pe mine
Mie redă-mă!

(Poesii, 1883)

"Textul a fost la început o odă dedicată lui Napoleon, cum demonstrează prima versiune din 1873-1874. Tema a trecut printr-o serie de metamorfozări, concentrări și esențializări, încât de la 13 strofe ale variantei din 1879 au rămas cinci strofe în forma definitivă (cca.1881-1882). Poezie de lentă maturație, Odă își are originea atât într-un factor subiectiv, cât și într-un îndelungat exercițiu scriptural și chiar într-o concepție literară, definite cu acuitate de D. Murărașu în studiul său Eminescu și clasicismul greco-latin din care citez: "Și ca reprezentant al curentului sănătos de la Convorbiri literare și-a făcut Eminescu ucenicia la școala antică. Pornind ca un modest școlar, el face mici traduceri și numeroase exerciții de versificație dând atenție deosebită exametrului și strofei safice. Deodată îl prinse în mod firesc gândul de a scrie și el după modele antice. De la cunoașterea lui Homer, trece la compunerea de exametri originali și astfel se îmbogăți literatura noastră cu Mitologicale. Versurile safice și adonice îl duseră la alcătuirea de strofe, pe care le orândui în poezii în care amintirea lui Horațiu este la loc de cinste.

În același timp însă, Eminescu își trăiește propria lui experiență sufletească. Sensibilitatea personală triumfă, umbrind atitudinile horațiene, strofele compuse își capătă noi prefaceri și noi atitudini. Fostul ucenic la școala poetului latin devine un desăvârșit asimilator al tehnicii maestrului și o dată cu originalitatea spirituală a lui Eminescu triumfă în limba noastră și arta antică în una din formele ei cele mai pure".

Și proba cea mai strălucită ar fi Odă (în metru antic). Este adevărat, dar dacă în forma, maiestatea și perfecțiunea ei sunt de sorginte clasică, în spirit Oda este modernă: dăltuirea rece, sculpturală a versurilor indică ascendentul dureros al eului textual asupra angoaselor și frământărilor turbulente, intense, chinuitoare ale

eului de profunzime, bântuit de fantasmele erosului și ale morții "Jalnic ard de viu chinuit ca Nessus" sau "Pe-al meu propriu rug, mă topesc în flăcări..." Iar peste această magmă sufletească subterană se înalță trufaș dorința geniului solitar de a-și regăsi condiția lui originară: tăcerea și indiferența nirvanatică în raport cu lumea fenomenală; "Vino iar în sân, nepăsare tristă;/ Ca să pot muri liniștit, pe mine/Mie redă-mă!"

În Odă (în metru antic) Eminescu a reușit un extraordinar paradox poetic: unei structuri de o limpezime clasică i-a dat consistența și ambiguitatea de sensuri hermetică a liricii moderne."

Paul Dugneanu

SĂRMANUL DIONIS

Novelă

...și tot astfel, dacă închid un ochi văd mâna mea mai mică decât cu amândoi. De aș avè trei ochi aș vedè-o și mai mare, și cu cât mai mulți ochi aș avè, cu atâta lucrurile toate dimprejurul meu ar părè mai mari. Cu toate astea, născut cu mii de ochi, în mijlocul unor arătări colosale, ele toate în raport cu mine, păstrându-și proporțiunea, nu mi-ar părè nici mai mari, nici mai mici de cum îmi par azi. Să ne-nchipuim lumea redusă la dimensiunile unui glonte, și toate celea din ea scăzute în analogie, locuitorii acestei lumi, presupunându-i dotați cu organele noastre, ar pricepe toate celea absolut în felul și în proporțiunile în care le pricepem noi. Să ne-o închipuim, caeteris paribus, înmiit de mare - acelaș lucru. Cu proporțiuni neschimbate - o lume înmiit de mare și alta înmiit de mică ar fi pentru noi tot atâi de mare. Și obiectele ce le văd, privite c-un ochi, sunt mai mici; cu amândoi - mai mari; cât de mari sunt ele absolut? Cine știe dacă nu trăim într-o lume microscopică și numai făptura ochilor noștri ne face s-o vedem în mărimea în care o vedem? Cine știe dacă nu vede fiecare din oameni - toate celea într-alt fel, și nu aude fiecare sunet într-alt fel și numai limba, numirea într-un fel a unui obiect ce unul îl vede așa, altul altfel, îi unește în înțelegere. - Limba? Nu. Poate fiecare vorbă sună diferit în urechile diferiților oameni numai individul, acelaș rămâind, o aude într-un fel.

Și, într-un spațiu închipuit ca fără margini, nu este o bucată a lui, oricât de mare și oricât de mică ar fi, numai o picătură în raport cu nemărginirea? Asemenea, în eternitatea fără margini nu este orice bucată de timp, oricât de mare sau oricât de mică, numai o clipă suspendată? Și iată cum. Presupuind lumea redusă

la un bob de rouă și raporturile de timp, la o picătură de vreme, secolii din istoria acestei lumi microscopice ar fi clipite, și în aceste clipite oamenii ar lucra tot atât și ar cugeta tot atâta ca în evii noștri - evii lor pentru ei ar fi tot atât de lungi ca pentru noi ai noștri. În ce nefinire microscopică s-ar pierde milioanele de infuzorii ale acestor cercetători, în ce infinire de timp clipa de bucurie - și toate acestea, toate, ar fi - tot astfel ca și azi.

... În faptă lumea-i visul sufletului nostru. Nu există nici timp, nici spațiu - ele sunt numai în sufletul nostru. Trecut și viitor e în sufletul meu, ca pădurea într-un sâmbure de ghindă, și infinitul asemene, ca reflectarea cerului înstelat într-un strop de rouă. Dacă am afla misterul prin care să ne punem în legătură cu aceste două ordini de lucruri care sunt ascunse în noi, mister pe care l-au posedat poate magii egipteni și asirieni, atuncea în adâncurile sufletului coborându-ne, am putè trăi aievea în trecut și am putè locui lumea stelelor și a soarelui. Păcat că știința necromanției și acea a astrologiei s-au perdut - cine știe câte mistere ne-ar fi descoperit în această privință! Dacă lumea este un vis - de ce n-am putè să coordonăm șirul fenomenelor sale cum voim noi? Nu e adevărat că există un trecut - consecutivitatea e în cugetarea noastră - cauzele fenomenelor, consecutive pentru noi, aceleași întotdeauna, există și lucrează simultan. Să trăiesc în vremea lui Mircea cel Mare sau a lui Alexandru cel Bun - este oare absolut imposibil? Un punct matematic se perde-n nemărginirea dispoziţiunii lui, o clipă de timp în împărțibilitatea sa infinitezimală, care nu încetează în veci. În aceste atome de spațiu și timp, cât infinit! Daca-ş putè și eu să mă pierd în infinitatea sufletului meu pân în acea fază a emanațiunii lui care se numește epoca lui Alexandru cel Bun de esemplu... și cu toate acestea....

.....

Cu drept cuvânt cetitorul va fi clătit din cap și va fi întrebat - prin mintea cărui muritor treceau aceste idei? Esistența ideală a acestor reflecțiuni avea de izvor de emanațiune un cap cu plete de o sălbătăcită neregularitate, înfundat într-o căciulă de miel. Era noapte și ploaia cădea măruntă pe stradele nepavate, strimte și noroioase ce trec prin noianul de case mici și rău zidite din care consistă partea cea mare a capitalei României, și prin băltile de noroi ce împroșcau pe cutezătorul ce se încredea perfidelor unde treceau niște ciubote mari cărora nu le-ar fi pasat nici de potop, cu atât mai vârtos că aveau turetci care îngropau în ele pantalonii individului conținut, îndată ce timpul devenea problematic. Umbra eroului nostru dispărea prin șiroaiele ploaiei, care dederă capului său aspectul unui berbece plouat, și te mirai ce mai rezistă torentelor de ploaie - hainele lui ude - sau metafizica. De prin crâșme și prăvălii pătrundea prin ferestele cu multe geamuri mari și nespălate, o lumină murdară, mai slăbită încă prin stropii de ploaie ce inundase sticlele. Pe ici pe colo trecea câte un romanțios fluierând; câte un mitocan cu capul lulea de vin își făcea de vorbă cu pereții și cu vântul; câte-o

femeie cu fața înfundată în capșon își desfășura trecătoarele umbre prin spațiul neguros, asemenea zeilor întunecați din epopeele nordice... Dintr-o crâșmă deschisă s-auzea o vioară schingiuită. Metafizicul nostru se apropie să se uite și razele pătrunseră prin ușă și-i loviră fața. Nu era un cap urât acela a lui Dionis. Fața era de acea dulceață vânătă albă ca și marmura în umbră, cam trasă fără a fi uscată, și ochii tăiați în forma migdalei erau de acea intensivă voluptate, pe care o are catifeaua neagră. Ei înotau în orbitele lor - un zâmbet fin și cu toate astea atât de inocent trecu peste fața lui la spectacolul ce-l privea. - Ce era adică? Un băiet de țigan cu capul mic într-o pălărie a căror margini erau simbolul nimerit al nemărginirii, cu ciubote în care ar fi încăput întreg și într-un surtuc lung de-i ajungea la călcâi și care fără îndoială nu era al lui, schinjuia c-un arcuș ce rămăsese în câteva fire de păr și, cu degetele uscate, mișca niște coarde false care țîrliau nervos, iară împrejuru-i frământa pământul un ungur lung, cu picioarele goale băgate în papuci mari împluți cu paie. Oricât de neplăcut să fi fost spectacolul pentru simțul estetic al călătorului meu, el avu o influență salutară asupra eroului nostru care, trezit din fantasiile sale metafizice, băgă de seamă că ploaia-l udase până la piele. El intră într-o cafenea de-alături, ca să se usuce. Ridicându-și căciula cea mițoasă, vedem o frunte atât de netedă, albă, corect boltită, care coincide pe deplin cu fața într-adevăr plăcută a tânărului meu. Părul numai cam prè lung curgea în vițe până pe spate, dar uscăciunea neagră și sălbatecă a părului contrasta plăcut cu fața fină, dulce și copilărească a băietanului. Își puse în cui paltonul ud și la aroma îmbătătoare a unei cafele turcești, ochii lui cei moi și strălucițî se pierdură iar în acea intensivă visătorie care stă câteodată atât de bine băieților, pentru că seriozitatea contrastează totdeauna plăcut cu fața de copil. Între acești muri afumați, plini de mirosul tutunului, de trăncănirea jucătorilor de domino și de cadențata bătaie a unui orologiu de lemn, ardeau lămpi somnoroase răspândind dungi de galbenă lumină prin aerul apăsat. Dionis făcea c-un creion un calcul matematic pe masa veche de lemn lustruit și adesea surâdea. Surâsul său era foarte inocent, dulce l-am putè numi, și totuși de o profundă melancolie. Melancolia în vârsta lui este semnul caracteristic al orfanilor; el era orfan, o esistență - cum sunt multe la noi - fără de speranță și, afară de aceea - determinat prin nașterea la nepozitivism. În introducerea acestor șiruri am surprins unele din cugetările care-l preocupau în genere - și c-un asemenea cap omul nu ajunge departe - și mai cu samă cel sărac - și Dionis era un băiet sărac. Prin natura sa predispusă, el devenea și mai sărac. Era tânăr - poate nici optsprezece ani - cu atât mai rău... ce viață-l așteaptă pe el?... Un copist avizat a se cultiva pe apucate, singur...și această libertate de alegere în elementele de cultură îl făcea să citească numai ceea ce se potrivea cu predispunerea sa sufletească atât de visătoare. Lucruri mistice, subtilități metafizice îi atrăgeau cugetarea ca un magnet - e minune oare că pentru el visul era o viață și viața un vis? Era minune că devenea superstițios? Adesea își închipuise el însuși cât de triști, cât de lungi, cât de monotoni vor trece anii vieții lui - o frunză pe apă. Lipsit de

iubire - căci n-avea pe nimeni în lume, iubitor de singurătate, în neputință sufletească de a-și crea o soartă mai fericită, el știa că în "această ordine a realității", cum o numea el, nu-l va întâlni nici un zâmbet și nici o lacrimă - neiubit și neurât de cineva, se va stinge asemenea unei scântei după care nu-ntreabă nimenea - nimenea-n lume. Casa lui de pustnic, un colț întunecos și painjinit din archiva unei cancelarii, și atmosfera leneșă și flegmatecă a cafenelei - asta era toată viața lui. Cine-ntreabă dacă și el are inimă, dacă și lui iar plăcè să îmble frumos îmbracat, cum sunt întrebați atâția copii - dacă și el ar dori - să iubească? Să iubească - ideea aceasta îi strângea adesea inima. Cum ar fi știut el să iubească! Cum ar fi purtat pe mâni, cum s-ar fi închinat unei copile, care i-ar fi dat lui inima ei! Adesa și-o închipuia pe acea umbră argintie cu fața albă și păr de aur - căci toate idealele sunt blonde - și parcă simțea mânuțele-i calde și înguste în mânile lui, parcă-i topea ochii sărutându-i, și parcă i se topea sufletul, ființa, viața, privind-o... vecinic privind-o.

Pe ici pe colo pe la mese se zăreau grupe de jucători de cărți, oameni cu părul în dizordine, ținând cărțile într-o mână ce tremura, plesnind din degete cu cealaltă înainte de-a bate, mișcându-și buzele fără a zice o vorbă și trăgând din când în când cu sorbituri zgomotoase câte-o gură din cafeaua și berea ce li sta dinainte - semn de triumf! Dincolo unul scria cu cridă pe postavul verde al biliardului; unul cu pălăria naltă pe ceafă și cu mânile unite pe spate, c-o țigară lungă în gură, a cărei independență era mărginită numa de buzele individului, se uita - dracu știe, cu interes ori așa numai la un portret a lui Dibici-Zabalkanski atârnat în afumatul părete. Orologiul, fidel interpret al bătrânului timp, sună de 12 ori din limba sa de metal, spre a da lumei, ce nu-l asculta, samă că se scursese a 12-a oară a nopții. Dionis se porni spre casă. Afară ploaia încetase și, prin mrejele și valurile de nouri negri-vineți, luna trecea palidă și rece. În mijlocul unei grădini pustii, unde lobodele și buruienele crescuse mari în tufe negre-verzi, se înălțau ochii de fereastră spartă a unei case vechi a cărei streșină de șindilă era putredă și acoperită c-un mușchi care strălucea ca bruma în lumina cea rece a lunei. Niște trepte de lemn duceau în catul de sus al ei. Ușa mare deschisă în balconul catului de sus se clătina scârțiind în vînt și numai într-o țâțână, treptele erau putrede și negre - pe ici pe colo lipsea câte una, așa încât trebuiai să treci două deodată și balconul de lemn se clătina sub pași. El trecu prin hățișul grădinei și prin zaplazurile năruite și urcă iute scările. Ușile toate erau deschise. El intră într-o cameră naltă, spațioasă și goală. Pereții erau negri de șiroaiele de ploaie ce curgeau prin pod și un mucegai verde se prinsese de var; cercevelele ferestrelor se curmau sub presiunea zidiurilor vechi și gratiile erau rupte, numai rădăcinele lor ruginite se iveau în lemnul putred. În colțurile tavanului cu grinzi lungi și mohorâte painjenii își esercitau tăcuta și pacinica lor industrie; într-un colț al casei, la pământ, dormeau una peste alta vo câteva sute de cărți vechi, multe din ele grecești, pline de învățătură bizantină; în alt colț, un pat, adecă

câteva scânduri pe doi căpriori, acoperite c-un mindir de paie și o plapomă roșie. Înaintea patului o masă murdară, al cărei lemn grunzuros de vechime era tăiat cu litere latine și gotice; pe ea hârtii, versuri, ziare rupte, broșuri efemere din câte se-mpart gratis, în fine, o neordine într-adevăr păgânească. Luna își vărsa lumina ei cea fantastică prin ferestele mari, albind podelele de păreau unse cu cridă; pereții posomorâți aveau, pe unde ajungea lumina lunei, două cuadrate mari argintoase, ca reflectare a ferestelor; pânzele de painjin străluceau vioi în lună și deasupra cărților dorminde în colț se ivea o îngerească umbră de om. Era aninat într-un cui bustul în mărime naturală a unui copil ca de vro optsprezece ani - cu păr negru și lung, cu buzele subțiri și roze, cu fața fină și albă ca tăiată-n marmură și cu niște ochi albaștri mari sub mari sprincene și gene lungi negre. Ochii cei albaștri ai copilului erau așa de străluciți, de un colorit atât de limpede și senin, încât păreau că privesc cu inocența, cu dulceața lor mai femeiască asupra spectatorului. Cu toate că acel portret înfățișa un chip îmbrăcat bărbătește, însă mânile cele dulci, mici albe; trăsurile feței de o paloare delicată, umedă, strălucită, moale; ochii de o adâncime nespusă, fruntea uscată și femeiește-mică, părul undoind, cam prè lung - te-ar fi făcut a crede că e chipul unei femei travestite. Visătorul Dionis se opri în dreptul acelui portret care sub lumina plină a lunei părea viu - ochii lui erau plini de o superstițioasă nerozie, el șopti încet și cu glasul înecat de lacrimi: "Bună sară, papà!", umbra părea că-i surâde din cadrul ei de lemn - el s-apropie și sărută mânile portretului, apoi fața, gura, ochii cei de foc vânăt. Înecat de iubire pentru o ființă ce nu mai esista, ar fi dorit ca etern să ție astă noapte cu aerul răcoare limpezit de lumina lunei, vecinic ar fi dorit să fie dulcea, neînțeleasa, dar atât de fericita lui nebunie. Va să zică asupra acestui chip își concentrase el amorul lui - atâta formă avea pustiita, sărmana lui viață - un portret!... Da, era tatăl său, când fusese în vârsta lui de acum. Mumăsa, o femeie palidă, naltă, blondă, cu ochii negri, îi vorbise adesea de tatăl său; de acel copil cine știe cum rătăcit în clasele poporului de jos. Misterios, fără să spuie cuiva secretul numelui lui, el ședea în casa preotului bătrân a cărui fiică era Maria. Ei se iubiră. În toată ziua el îi promitea că taina sufletului său își va avè sfârșitul, că el o va lua de soție, că o soartă aurită o așteaptă. Dar într-o zi el primi o scrisoare cu sigil negru - o deschise - o ceti - o rupse bucăți și cu ea mintea sa - o copie de pe un testament părea a fi după cât se putea pricepe din bucățile rupte. El muri în spitalul de alienați - palid, mut până-n ultimul moment, preocupat pare că de a ascunde un secret mare.

Fructul amorului acestor oameni fu Dionis.

Văduvita sa mumă îl crescu pe el cum putu din lucrul mânilor ei - mâni delicate de doamnă - fața ei palidă ca ceara, ochii ei de-o întunecată blândeță aveau numai pentru el grijă și înțelegere - pentru el - și pentru portret. De copil încă el admira ochii cei frumoși ai portretului ce luceau ca vii în orbitele lor. Ce frumos a fost papà! zicea el surâzând și mumă-sa, auzindu-l, își ștergea într-ascuns lacrimele ei.

Scanned with OKEN Scanner

- Ochii? nu-i așa Dionis - ochii!

- Da, mamă!

- Acești ochi!... O dacă i-ai fi văzut tu acești ochi vrodată în viața ta ți s-ar fi părut că-i revezi în fiecare vânătă stea a dimineței, în fiecare undă albastră, prin fiecare geană de nori. Cât era de frumos acest copil și ce tânăr a murit! frumoși au înmărmurit ochii lui în negurile gândirii mele, precum ar rămânè prin nouri, pe bolta întunecoasă, două, numai două - stele vinete... Ș-apoi îl lua în brațele ei, îl desmerda, îl săruta. Afară de ochii negri, care erau ai ei, era el întreg, el, copilul din portret. Ea îl crescu rău - dar cum se putea altfel - îl iubea așa de mult! singura ei bucurie într-o viață fără speranță, fără viitor, fără mulțumire, ca nu mai avea dureri, nici bucurii decât acele ale copilului ei. Sufletul ei întreg era o reflectare umbroasă și tristă a sufletului său de copil. Ce gândea copilul cu mintea lui naivă, o vorbă, un vis, o preocupa zile întregi - zile întregi putea medita asupra unui cuvânt ieșit din nebunatica sa gură. Dară, consumată de lipse, ea se stinse într-o zi. În delirul ei, ea trase mâna copilului, ș-o ascunse în sân, lângă inimă, s-o încălzească - un simbol a vieței ei întregi!

De-atuncea - fizionomia, surâsul lui căpătase acea umbră dulce de tristeță care îl făcea atât de interesant - și irezistibil pentru bobocii pensionatelor. Dar lui însuși nici nu-i trecea prin minte că pe el l-ar fi putut iubi cineva - pe el nu-l iubise nimeni în lume afară de mumă-sa - cum l-ar mai fi putut iubi pe el, atât de singur, atât de sărac, atât de fără viitor! Nu-și are fiecare om, gândea el, familia sa, amicii, rudele, oamenii săi, ca să-i iubească - cui ce-i pasă de mine? Cum trăiesc voi și muri, de nimene plâns, de nimene iubit.

Luna s-ascunse într-un nor negru spintecat în două rânduri de lungi fulgere roșii - casa se întunecă - și nu se mai văzu nici umbra din părete a portretului, nici umbra înaltă a lui Dionis. El aprinse lumina.

Să privim acum și la sărăcia iluminată de razele unei lumânări de său băgate în gâtul unui clondir ce ținea loc de sfeșnic. Ce vizuine - și aici, aici petrecea el vara și iarna. Iarna, de gerul cel amarnic, trăsnea grinda în odaie, crâșcau lemnele și pietrele, vântul lătra prin gardurile și ramurile ninse; ar fi vroit să doarmă, să viseze, dar gerul îi înghețа pleoapele și-i painjinea ochii. Surtucul lui pe lângă acestea era mai mult urzeală decât bătătură, ros pe margini, fudul la coate, de râdea pare că și vântul în urma lui. Oamenii căscau ironic gura când îl vedeau...Și-n asemenea momente, în lungile și friguroasele nopți de iarnă, crede cineva cum că el, redus până la culmea mizeriei, devenea trist? Așa era elementul său. O lume întreagă de închipuiri umoristice îi umpleau creierii, care mai de care mai bizară și mai cu neputință. El băga de seamă că gândirile lui adesea se transformau în șiruri ritmice, în vorbe rimate, și atunci nu mai rezista de-a le scrie pe hârtie... mai ales garafa goală era în stare de a-l umplè de cugetări melancolice.

Ah! garafa pântecoasă doar de sfeșnic mai e bună.
Și mucoasa lumânare sfârâind săul și-l arde

Și-n această sărăcie te inspiră, cântă barde -
Bani n-am mai văzut de-un secol, vin n-am mai băut de-o lună.

Un regat pentr-o țigară, s-umplu norii de zăpadă
Cu himere!... Dar de unde? Scârție de vânt fereasta,
În pod miaună motanii - la curcani vânătă-i creasta.
Și cu pasuri melancolici meditând umblă-n ogradă.

Uh! ce frig... îmi văd suflarea - și căciula cea de oaie
Pe urechi am tras-o zdravăn - iar de coate nici că-mi pasă,
Ca țiganul, care bagă degetul prin rara casă
De năvod - cu-a mele coate eu cerc vremea de se-nmoaie.

Cum nu sunt un șoarec Doamne - măcar totuși are blană
Mi-aș mânca cărțile mele - nici că mi-ar păsa de ger...
Mi-ar părè superbă, dulce o bucată din Homer,
Un palat borta-n părete și nevasta - o icoană.

Pe pereți cu colb, pe podul cu lungi pânze de painjen
Roiesc plosnițele roșii, de ți-i drag să te-uiți la ele!
Greu li-i de mindir de paie și apoi din biata-mi piele
Nici că au ce să mai sugă. Într-un roi mai de un stânjen

Au ieșit la promenadă - ce petrecere gentilă,
Plosnița ceea-i bătrână, cuvios în mers pășește;
Cela-i cavaler...e iute... oare știe franțuzește?...
Cea ce-ncunjură mulțimea i-o romantică copilă.

Bruh! mi-i frig - Iată pe mână cum codește-un negru purec,
Să-mi moi degetul în gură - am să-l prind - ba las - săracul,
Pripășit la vro femeie, știu că ar vedè pe dracul
Dară eu - ce-mi pasă mie - bietul "îns"! la ce să-l purec?

Și motanul toarce-n sobă - de blazat ce-i. Măi motane,
Vină-ncoa să stăm de vorbă, unice amic și ornic;
De-ar fi-n lume-un stat de mâțe, zău! că-n el te-aș pune vornic.
Ca să știi și tu odată boieria, ce-i, sărmane!

Oare ce gândește hâtrul de stă ghem și toarce-ntr-una?
Ce idei se-nșiră dulce în mâțeasca-i fantasie?
Vro cucoană cu-albă blană cu amoru-i îl îmbie,
Rendez-vous i-a dat în șură, or în pod în găvăună?

De-ar fi-n lume numai mâțe - tot poet aș fi? Totuna:
Micunând în ode nalte, tragic miorlăind - un Garrick,
Ziua tologit în soare pândind cozile de șoaric,
Noaptea-n pod, cerdac și ștreșini heinizând duios la lună.

Filosof de-aș fi - simțirea-mi ar fi vecinic la aman!
În prelegeri populare idealele le apăr
Și junimei generoase, domnișoarelor ce scapăr
Li arăt că lumea vis e - un vis sarbăd - de motan.

Sau ca popă, colo-n templul închinat ființei care
După chip și-asemănare a creat mâțescul neam,
Aș striga: o motănime! motănime! Vai...Haram
De-al tău suflet motănime, nepostind postul cel mare.

Ah! Sunt pintre voi de-aceia care nu cred tabla legii,
Firea mai presus de fire, mintea mai presus de minte
Ce destinul motănimei îl desfășură-nainte!
Ah! atei, nu tem ei iadul ș-a lui Duhuri - liliecii?

Anathema sit! - Să-l scuipe oricare motan de treabă,
Nu vedeți ce-nțelepciune e-n făptura voastră chiară?
O motani fără de suflet! - La zgâriet el v-a dat ghiară
Și la tors v-a dat mustețe - vreți să-l pipăiți cu laba?

Îi! că în clondir se stinge căpețelul de lumină!
Moșule, mergi de te culcă, nu vezi că s-a-ntunecat?
Să visăm favori și aur, tu-n cotlon și eu în pat.
De-aș putè să dorm încaltea. - Somn, a gândului odină,

O, acopere ființa-mi cu-a ta mută armonie,
Vino somn - ori vino moarte. Pentru mine e totuna
De-oi petrece-ncă cu mâțe și cu pureci și cu luna,
Ori de nu - cui ce-i aduce? Poezie - sărăcie!

Dar în astă sară Dionis era vesel fără să știe de ce. La căpițelul de lumânare ce sta în gâtul garafei cu ochiul roș și bolnav, el deschise o carte veche legată cu piele și roasă de molii - un manuscript de zodii. El era un ateist superstițios și sunt mulți de aceștia. Inițialele acestei cărți cu buchi erau scrise ciudat cu cerneală roșie ca sângele, caractere slave de o evlavioasă, gheboasă, fantastică arătare. O astrologie mai mult de origine bizantină, bazată pe sistemul geocentrist,

Scanned with OKEN Scanner

sistem care admite pământul de centrul architecturei lumești și pe om de creatura pentru a cărui plăcere Dumnezeu ar fi făcut lumea. Titlul era scris și latinește: "architecturae cosmicae sive astronomiae geocentricae compendium" - învățătură despre a lumei orânduială dumnezeiască dupre cum toate pentru pământ a fi zidite se arată de către înduratul Dumnezeu - de pe grecie pe românie tâlcuită cu adăugire a înrâuriței zodiilor asupra vieței omenești. Și cu o dedicațiune "celui întru ființa sa nemărginit, întru fapturile mânurilor sale minunat Dumnezeu spre vecinică laudă afierosită". Tablele erau pline de schemele unei sisteme lumești imaginare, pe mărgini cu portretele lui Platon și Pitagora și cu sentințe grecești. Două triunghiuri crucișe încunjurate de sentința "Director coeli vigilat noctesque diesue, qui sistit fixas horas terrigenae". Constelațiuni zugrăvite cu roș, calcule geometrice zidite după o închipuită și mistică sistemă - în urmă, multe tâlcuiri de visuri, coordonate alfabetic - o carte care nu lasă nimic de dorit pentru a aprinde niște creieri superstițioși, dispuși la o asemenea hrană. La sfârșitul cărții era zugrăvit Sf.Gheorghie în lupta cu balaurul - dragă doamne simbol ce înfățișa adevărul nimicind neștiința. Aurul de pe spata legăturei de piele se șterse pe alocurea și licurea pe la altele ca stropit cu peteală. Cu coatele așezate pe masă și cu capul în mâni, Dionis descifra textul obscur c-un interes deosebit, până ce căpețelul de lumină începu a agoniza fumegând. Se stinse. El își apropie scaunul de fereastră, pe care o deschise și, la lumina cea palidă a lunei, el întorcea foaie cu foaie uitându-se la constelațiunile ciudate. Pe o pagină găsi o mulțime de cercuri ce se tăiau, atât de multe încât părea un ghem de fire roș sau un painjiniș zugrăvit cu sânge. Apoi își ridică ochii și privi visând în fața cea blândă a lunei ea trecea frumoasă, clară pe un cer limpede, adânc, transparent, prin nouri de un fluid de argint, prin stelele mari de aur topit. Părea că deasupra mai sunt o mie de cercuri, părea că presupusa lor ființă transpare prin albastra-i adâncime... Cine știe - gândi Dionis - dacă în cartea aceasta nu e semnul ce-i în stare de a te transpune în adâncimile sufletești, în lumi care se formează aievea așa cum le dorești, în spații iluminate de un albastru splendid, umed și curgător.

În fața locuinței lui Dionis se ridica o casă albă și frumoasă. Dintr-o fereastră deschisă din catul de sus el auzi prin aerul nopții tremurând notele dulci ale unui clavir și un tânăr și tremurător glas de copilă adiind o rugăciune ușoară, pare că parfumată, fantastică. El își închise ochii ca să viseze în libertate. I se păru atunci că e într-un pustiu uscat, lung, nisipos ca seceta, deasupra căruia licărea o lună fantastică și palidă ca fața unei virgine murinde. E mează-noapte. Pustiul tace, aerul e mort și numai suflarea lui e vie, numai ochiul lui e viu, pentru ca să vadă pe un nor de argint, în naltul cerului, un înger alb, îngenuncheat, cu mânile unite, care cânta o rugăciune divină, adîncă, tremurătoare: rugăciunea unei vergine. Întredeschise ochii și văzu prin fereastra arcată și deschisă, în mijlocul unui salon strălucit, o jună fată muiată într-o haină albă înfiorând cu degetele ei subțiri, lungi și dulci clapele unui piano sonor și acompaniând sunetele ușoare a

unor note dumnezeiești cu glasul ei dulce și moale. Părea că geniul divinului brit Shackespeare espirase asupra pământului un nou înger lunatec, o nouă Ofelia. Închise iar ochii până ce, recăzut în pustiul cel lung, palatul alb se confundă cu norul de argint și juna fată cu îngerul în genunchi. Apoi, strângând ochii silit și tare, a înecat visul său în întuneric - n-a mai văzut nimic - ci auzea dispărând,ca o suvenire întunecată, rugăciunea unei vergine. Muzica încetase de mult și el, cu totul în prada impresiunii sale, ținea încă ochii strâns-închiși. Când se deșteptă din reveria sa, fereastra de sus a palatului era deschisă, în salon întuneric și sticlele ferestrei străluceau ca argintul în alba lumină a lunei. Aerul era blond și văratic, iar razele lunei, pătrunzând în camera lui Dionis, izbeau fața sa palidă și împleteau sufletu-i plin de lacrimi c-o nespusă melancolie. "Da - repetă el încet ideea lui fixă - sub fruntea noastră e lumea - acel pustiu întins - de ce numai spațiul,de ce nu timpul,trecutul. "Privi din nou la painjinișul de linii roșii - și liniile începură a se mișca. El puse degetul în centrul lor - o voluptate sufletească îl cuprinse-mai întâi i se păru c-aude șoptirea acelor moșnegi bătrâni care, pe când era mic, îi povesteau în timp de iarnă, ținându-l pe genunchi, povești fantastice despre zâne îmbrăcate în aur și lumină, care duc limpedea lor viață în palate de cristal - și pare c-a fost ieri, ieri pare că-și încâlcea degetele în barba lor albă și asculta la graiul lor înțelept și șoptitor,la cuminția trecutului, la acele vești din bătrâni. El nu se mai îndoia ...de o mână nevăzută el era tras în trecut. Vedea răsărind domni în haine de aur și samur, îi asculta de pe tronurile lor, în învechitele castele, vedea divanul de oameni bătrâni, poporul entusiast și creștin undoind ca valurile mării în curtea Domniei - dar toate erau încă amestecate.

Și liniile semnului astrologic se mișcau cumplit ca șerpi de jăratec. Tot mai mare și mai mare devenea painjinul.

- Unde să stăm? auzi el un glas din centrul de jăratic ale cărții.

- Alexandru cel Bun! putu el șopti cu glas apăsat, căci bucuria, uimirea îi strîngea sufletul și...încet, încet painjinișul cel roș se lărgi, se diafaniză și se prefăcu într-un cer rumenit de apunerea soarelui. El era lungit pe o câmpie cosită, fânul clădit mirosea, cerul de înserare era deasupra-i albastru, limpede, adânc, nouri de jăratic și aur umpleau cu oștirile lor cerul, dealurile erau încărcate cu sarcini de purpură, paserile-n aer, oglinzile râurilor rumene, tremurătorul glas al clopotului împlea sara chemând la vecernie, și el? - el - ce îmbrăcăminte ciudată! O rasă de șiac, un comanac negru - în mâna lui cartea astrologică. El nu mai era el. I se părea atât de firesc că s-a trezit în această lume. Știa sigur cum că venise în câmp ca să citească, că citind adormise. Camera obscură, viața cea trecută a unui om ce se numea Dionis, ciudat - el visase! "ah gândi el - cartea mi-a făcut șotia asta, în urma cetirei ei am visat atâtea lucruri extraordinare. Ce lume străină - ce oameni străini, ce limbă, parcă era a noastră, dar totuși străină, alta"...Ciudat! Călugărul Dan se visase mirean cu numele Dionis...pare că se făcuse în alte vremi, între alți oameni! Ciudat! "Ah meștere Ruben, zise el zâmbind - cartea

ta într-adevăr minunată este!...numai de n-ar ameţi mintea; acuma simt eu, călugărul, că sufletul călătoreşte din veac în veac, acelaş suflet, numai că moartea-l face să uite că a mai trăit. Bine zici, meştere Ruben, că egiptenii aveau pe deplin dreptate cu metempsicoza lor. Bine zici cum că în sufletul nostru este timpul şi spaţiul cel nemărginit şi nu ne lipseşte decât varga magică de a ne transpune în oricare punct al lor am voi. Trăiesc sub domnia lui Alexandru-Vodă ş-am fost tras de-o mână nevăzută în vremi ascunse în viitorul sufletului meu. Câţi oameni sunt într-un singur om? Tot atâţia câte stele sunt cuprinse într-o picătură de rouă sub cerul limpede al nopţii. Şi dac-ai mări acea picătură, să te poţi uita în adâncul ei, ai revedè toate miile de stele ale cerului, fiecare - o lume, fiecare cu ţări şi popoare; fiecare cu istoria evilor ei scrisă pe ea - un univers într-o picătură trecătoare. Ce adânc e evreul acesta !" - gândi el în sine despre dascălul Ruben.

El se sculă din iarbă cu cartea cea veche în mână. Departe, munţii cu fruntea încununată de codri, cu poalele pierdute în văi cu izvoare albe. Nouri mari, rotunzi şi plini pare-că de vijelie, treceau pe cerul adânc albastru; prin ei munţii ridicau adâncuri şi coaste-n risipă, stanuri negre şi trunchete despicau pe ici pe colo negurile şi un brad se înălţa singur şi detunat pe-un vîrf de munte în faţa soarelui ce apunea. Când soarele intră în nouri, ei părură roşii şi vineţi, tiviţi cu aur ce lumina dinapoia lor. Îngropau în grămezi de arcuri înalte, de spelunci adânci, suite una peste alta, lumina cerescului împărat, şi numai din când în când, sfâşiindu-se, se revărsa prin negrele lor ruine lacuri de purpură. Apoi, încet, se risipiră în creţi vineţi, soarele cădea la vale şi părea pe vârful bradului singuratic ca o frunte în raze pe umeri negri, apoi coborî printre crengi de păru un cuib de rubin între ramuri, apoi, după trunchiul gros, aruncă dungi rumene pe stanurile munţilor şi făcea ca ei să-şi aprindă jăraticul de argint al frunţilor lor - până ce se cufundă cu totul după munte, care sta negru şi înalt, zugrăvindu-şi în aerul albastru mărginile lui tivite cu roşaţă. Înserează încet, stelele mari izvorăsc pe albastrele lanuri ale cerului şi tremură voluptos în aerul moale şi clar al serei şi armonia câmpenească împle sara cu miile ei de glasuri, toate deosebite şi toate contribuind la dulcea şi voluptoasa somnoroşie a lunei.

Prin lumea rumână de apunerea frumoasă trece călugărul nostru, neluând parte la fărmecata stare a firei, plin încă de impresiile ciudatei sale întâmplări. De departe se văd turnurile strălucitoare ale bisericelor laşilor, casele frumos văruite, cu streşine vechi peste care vărsa o viorie lumină răsăritoarea lună. El îşi grăbi paşii, până ce intră în târg. O uliţă strâmtă, cu case vechi şi hârbuite a căror caturi de sus erau mai largi decât cele de jos, aşa încât jumătatea catului de sus se rezima pe stâlpi de lemn şi numai jumătate pe cel de jos, cerdacuri înalte, înaintite sub şandramale lungi, apăsate, pline de muşchi negru-verde; iar în cerdacuri şed bătrânii vorbind de ale lor; fetele tinere ivesc feţele rumene ca mărul prin obloanele deschise ale ferestrelor cu gratii, prin care vezi oale cu flori galbene ca de aur. Numai pe ici pe colo luna revarsă câte-o dungă lungă şi îngustă în umbra uliţei,

pe ici pe colo trece câte un om șuierând - încet, încet ulițele adorm, obloanele se-nchid, lumânările se sting, paznicii de noapte trec, cu capetele înfundate în mantale albe, și călugărul nostru trece ca o umbră aspru-zugrăvită prin lungile și întunecoasele uliță.

El se opri înaintea unei case ce se ridica izolată în mijlocul unei ogrăzi pustii. Prin crăpăturile obloanelor închise se zărea lumină. Casa era c-un acoperemânt țuguit - pereții erau de piatră mică ca cea cu care se pietruiesc fântânele și orice tencuială căzuse de pe ele, încât părea o bucată din ruina unei cetățui. Obloanele erau mult mai largi decât ferestrele cele înguste, și la un cerdac ținut în aer de stîlpi de zid în patru muchi duceau dintr-o laturе niște scări înalte, care ajungeau la jumătatea întregei înălțimi a casei. Nici un copac, nici un acaret pe lângă casă; ograda cea mare cu iarba ei uscată se-ntindea gălbuie în lună și numai o fântână își mișca gemând cumpăna ei în vânt. El sui iute scările și bătu tare în ușa tinzii. În tindă răsunară pași.

- Cine-i? întreabă un glas adînc, dar liniștit.

- Eu, Dan. Ușa se deschise și drept în fața lui Dan se ivi un om nalt, cu barba lungă și sură, cu fruntea mare, iar pe creștet avè un fes mic, asemenea iarmurcei jidovești. El întinse călugărului mâna și-l duse-n odaie. În dulapuri vechi de lemn simplu erau cărți vechi legate în piele, crane de oameni și de păseri împăiete pe polițele din părete, un pat și o masă pline cu pergamente și hârtii; iar în atmosfera, grea de mirosul substanțelor închise în fiole, făclia arunca o lumină turbure, roșie, galbenă și somnoroasă.

Maistrul Ruben era un bătrân de o antică frumuseță. O frunte naltă, pleșuvă, încrețită de gândiri, ochii suri, boltiți adânc în capul cel înțelept, și barba lungă, care curgea de sub adâncii umeri ai obrazului până pe pieptul întotdeauna cam plecat, îi da arătarea unui înțelept din vechime. Arătarea lui era liniștită - dar nu blândă; numai în împrejurul gurei musculoase se vedea o dulceață amărâtă de îndoieli. El este un evreu învățat, pribegit din Spania în Polonia, unde însă, neputând fi învățător public, pentru că rămăsese în legea lui, fusese chemat de Domnul Moldovei ca dascăl de matematică și filosofie la Academia din Socola. Călugărul Dan e unul din școlarii Academiei, iar cu deosebire al maistrului Ruben, care-i împărtășește toate îndoielele, dar și toate descoperirile lui tăinuite. Înțeleptul evreu se uită cu oarecare curiozitate la fața visătoare a lui Dan.

- Ei?

- Pe deplin așa cum mi-ai spus-o, dascăle, zise Dan, azi sunt încredințat că vremea nemărginită este făptură a nemuritorului nostru suflet. Am trăit în viitor. Îți spun, acuma am doi oameni cu totul deosebiți în mine - unul, călugărul Dan, care vorbește cu tine și trăiește în vremile domniei lui Alexandru-Vodă, altul cu alt nume, trăind peste cinci sute de ani de acum înainte.

- În șir, răspunde Ruben, poți să te pui în viața tuturor inșilor care au pricinuit ființa ta și a căror ființă vei pricinui-o tu. De aceea oamenii au o simțire întunecată pentru păstrarea și mărirea neamului lor. Sunt tot ei care renasc în strănepoți... Și asta-i deosebirea între D-zeu și om. Omul are-n el numai șir, ființa

altor oameni viitori și trecuți, D-zeu le are deodată toate neamurile ce vor veni și ce au trecut; omul cuprinde un loc în vreme. D-zeu e vremea însăși, cu tot ce se-ntâmplă-n ea, dar vremea la un loc, asemenea unui izvor a cărui ape se întorc în el însuși, ori asemenea roții ce deodată cuprinde toate spițele, ce se-ntorc vecinic. Și sufletul nostru are vecinicie-n sine - dar numai bucată cu bucată. Închipuiește-ți că pe o roată mișcată-n loc s-ar lipi un fir de colb. Acest fir va trece prin toate locurile prin care trece roata învârtindu-se, dar numai în șir, pe când roata chiar în aceeași clipă e în toate locurile cuprinse în ea.

- Sunt încredințat, dascăle, în privința vremei, dar nemărginirea - spațiul ?

- Tot ca vremea, bucată cu bucată poți fi în orice loc dorit, pe care n-o poți părăsi neîmplută. Știi că în puterea unei legi: Nu este spațiu deșert. Dar este un mijloc de a scăpa de această greutate... o greutate impusă de trecătorul corp omenesc. Ai văzut că în om e un șir nesfârșit de oameni. Din acest șir lasă pe unul să-ți ție locul pe câtă vreme vei lipsi din el. Se înțelege că acesta nu va putè fi întreg căci, întreg fiind, ți-ar nega existența ta. În faptă însă, omul cel vecinic, din care răsar tot șirul de oameni trecători, îl are fiecare lângă sine, în orice moment - îl vezi, deși nu-l poți prinde cu mâna - este umbra ta. Pe o vreme vă puteți schimba firile - tu poți să dai umbrei tale toată firea ta trecătoare de azi, ea-ți dă ție firea ei cea vecinică, și, ca umbră înzestrată cu veșnicie, capeți chiar o bucată din atotputernicia lui Dumnezeu, voințele ți se realizează după gîndirea ta... se-nțelege, împlinind formulele, căci formulele sunt vecinice ca cuvintele lui Dumnezeu, pe care el le-a rostit la facerea lumei, formule pe care le ai toate scrise în cartea ce ți-am împrumutat-o.

- Meștere Ruben, oare cînd voi ajunge să pricep adâncimea ta?

- Adâncimea mea tu o ai în tine, numai încă nedescoperită. Crezi că ai pricepe ceea ce zic dacă n-ai fi de firea mea? Crezi că te-aș fi ales de discipul al meu de nu te știam vrednic și adânc? Tu ești ca o vioară în care sunt închise toate cântările, numai ele trebuiesc trezite de o mână măiastră, și mâna ce te va trezi înăuntrul tău sunt eu.

- Dacă în această sară aș încerca să mă duc într-un spațiu zidit cu totul după voia mea... ?

- Vei putè-o... căci îl ai în tine, în sufletul tău nemuritor, nesfârșit în adâncimea lui. Pe fila a șeptea a cărții stau toate formulele ce-ți trebuiesc pentru asta. Și tot la a șeptea filă vei afla ce trebuie să faci mai departe. Se-nțelege că atunci trebuie să ne despărțim pentru totdeauna; căci, în spații dorite, ziua va fi secol, și când te vei întoarce nu vei mai găsi pe Ruben, ci un alt om, analog cu mine, pe care însă ușor îl vei găsi - numai poate el nu te va cunoaște, poate va fi piedut tainele învățăturei lui și va fi om ca toți oamenii.

Învățături nu-ți mai dau, căci e de prisos; când umbra ta, ca umbră încă, va începe a vorbi, ea va fi atotștiutoare și-ți va spune ce trebuie să faci; cînd te vei muta tu în firea ei, atunci vei fi tu atotștiutor și în orice caz nu mai ai nevoie de mine. Dar vei fi băgat de seamă o împrejurare: cartea mea, cetind-o în șir, rămâne neînțeleasă... dar oriunde-i începe, răsfoind tot la a șeptea filă, o limpezime dumnezeiască e în fiecare șir. Aceasta e o taină pe care nici eu n-o pricep,

și se zice că unui om încredințat despre ființa lui Dumnezeu nici nu-i poate veni în minte cugetul ascuns în această ciudată numărătoare. În zadar ți-i întreba și umbra... ea nu știe nimic despre această taină. Se zice că Diavolului înainte de cădere i-ar fi plesnit în minte această obscură idee și de atuncea a căzut. De ți-ar veni în minte să știi, se risipesc toate împrejuru-ți, timp și spațiu fug din sufletul tău, și rămâi asemenea unei crengi uscate, din care vremea asemene a fugit. Neștiind cu singur această taină, căci, cum am spus, nici nu sunt în stare să-mi treacă prin minte, nici nu te pot sfătui în această privire.

Ruben își netezi încet barba și o adâncă întristare era scrisă pe fața lui bătrână și înțeleaptă. Dan îi sărută mâna. Nu erau să se despartă pentru totdeauna? Ruben rupse cu degetul mucul căzut al lumânărei și se văzu în lumina vie că ochii lui erau plini de lacrimi. Amândoi se sculară și Dan se aruncă la gâtul lui, plângând ca un fiu ce n-are să mai vadă pe tatăl său.

Dar îndată ce ieși Dan, îndată ce coborâse scările cu cartea subsuori și ridicând cu mâna lunga poală a rasei de șiac... casa se prefăcu într-o peșteră cu pereții negri ca cerneala, lumânarea de ceară într-un cărbune plutitor în aer, cărțile în beșici mari de steclă, la gură legate cu pergament, în mijlocul cărora tremurau într-un fluid luminos și vioriu draci mici spânzurați de coarne, care zupăiau din picioruțe. Ruben însuși se zbârci, barba-i deveni lățoasă și-n furculițe ca două bărbi de țap, ochii îi luceau ca jăratic, nasul i se strâmbă și se uscă ca un ciotur de copac și, scărpinându-se în capul lățos și cornut, începu a râde hâd și strâmbându-se:

- Hâhî! zise, încă un suflet nimicit cu totul!

Dracii se strâmbau râzând în beșicele lor și se dădeau peste cap, iar Satana își întinse picioarele lui de cal, răsuflând din greu.

- Mult a trebuit păn l-am prins în laț pe acest călugăr evlavios, dar în sfârșit... hâhî... totuși... totuși... are să-l nimicească bătrânul meu dușman. I-am spus că nu-i poate veni în minte gândirea tăinuită de numărătoarea cărții?...trebui să-i vie... trebui să-i vie... Mie de ce mi-a venit? Pentru c-a trebuit să-mi vie!...

Dan trecea iute printr-o parte de oraș in care locuia boierimea. Curțile albe ca argintul, cu cerdacuri și scări a căror scânduri curate și ceruite sclipeau în lună, pierdute în mijlocul unor pomete; pe marginea uliței, deasupra zaplazurilor, atârnau cîte-o jumătate din ramurile arborilor grădinelor... șiruri de nuci cu frunze late, gutăi și cireși... pe ici pe colo se zărea prin verdele întuneric al grădinelor câte o zare galbenă prin obloanele închise... El mergea răpede... numai din când în când trecea pe lîngă el câte un tânăr cavaler cu căciula țurcănească, înfășurat în mantaua a cărei poală dindărăt se ridica de sabia pe care-și lăsa mâna... pe alte locuri vedea pe cavaleri sărind gardurile și pătrunzând prin grădine până pe sub vo fereastă care se deschidea apoi în fața lunei, lăsând să se ivească vro umbră albă care-și pleca capul tânăr peste cercevele la umbra de sub fereastă. În alt loc unul acățat de gratii făcea studii floristice unindu-și buzele cu ale celei ființe care-și scosese capul prin gratii. Numai pe ici pe colo auzea cânii urlând la lună,

Scanned with OKEN Scanner

paznici de noapte care strigau, ori grupe de cavaleri care veneau de la vro petrecere nocturnă. Ei rupeau frunze din crengile atârnate și le aruncau în urma călugărului spân și palid... Stelele păzeau tăria, luna trecea ca un scut de argint prin întunericul nourilor, în aer era aur și în grădine miros ș-o umbră adânc-viorie, ruptă de dungi de lumină albă care trecea prin mreje de frunze ca prin strecurători de lumină.

El ajunse acasă. El ședea într-o chiliuță din casele unui boieriu mare. Încet, trecu prin cerdacul cel lung deasupra căruia streșinele ieșite erau suspendate de stâlpi albi... trecu ca o umbră și, când intră în chilia lui, răsuflă lung. Nu era să întreprindă un lucru extraordinar? - Întunericul îngreuiat cu miros de rășină a chiliei lui era pătruns numai de punctul roș al unei candele care ardea pe o policioară încărcată cu busuioc uscat de sub icoana îmbrăcată în argint a Mântuitorului. Un greier răgușit cânta în sobă. El aprinse o lampă neagră împlută cu untdelemn; lumina ei fumega pâlpâind. Încet, încet ochiul luminei se roși... el se așeză la masă...deschise cartea cea veche cu buchiile neclare și cu înțeles întunecat. Tăcerea e atât de mare încât pare că aude gândirea, mirosul, creșterea unei garoafe roșii și frumoase ce creștea într-o oală între perdelele ferestrei lui. Privea în păretele afumat la umbra sa proprie, mare și fantastică. Lampa fâlfâia lungă, ca și când ar fi vrut s-ajungă tavanul, iar umbra lui... ca o mreajă neagră cu nasul lungit, cu căciula trasă pe ochi, părea că începuse o vorbire intimă cu el. Părea c-o întreabă cugetând... părea că ea-i răspunde în cugetări deșirate... un dialog și cu toate astea, dacă voia să cuprindă realitatea lui, nu era decât un dialog al cugetărilor lui proprii, el cu sine însuși. Ciudat! Această despărțire a individualității lui se făcu izvorul unei cugetări ciudate. El fixă aspru și lung umbra sa...ea, supărată de această căutătură, prinse încet, încet conture pe părete și deveni clară, ca un vechi portret zugrăvit în oloi. El clipi cu ochii - ea redevenise umbră simplă.

"E un moment mare, să mă cuget mai întâi, gândi el, dorit-am de când sunt ceva pentru mine? numai pentru mine?...Nu. Din rugăciunile mele am lăsat-o vreodată pe ea? Din gândirea mea a lipsit ea? Maria? O nu! - De cîte ori am dorit vro putere extraordinară, numai pentru ea am dorit. Oh! - s-o duc într-un pustiu unde să nu fie nimeni - nimeni decât eu și ea; să cobor stelele cerului în întinderea albă, ca să semene cu oștiri de flori de aur și de argint; să sădesc dumbrăvi de dafin cu întunecoase cărări, cu lacuri albastre și limpezi ca lacrima; ea să alerge pe cărările tăinuite, prefăcându-se a fugi de amorul meu și eu s-o urmăresc...Nu! fără ea ar fi raiul pustiu."

Și cine era ea, Maria?

Era fiica spătarului Tudor Mesteacăn, un înger blond ca o lacrimă de aur, mlădioasă ca un crin de ceară, cu ochi albaștri și cuvioși precum albastru și cuvios e adîncul cerului și adânca sa eternitate. Ades ea privise din cartea de închinăciune la fața adâncită și palidă a călugărului; o văzuse el ades răsărind - o floare în fereastră - și în nopți cu lună el își lepăda rasa și-și punea mantie de cavaler, în care veghea sub sticlitoarele-i fereste... până ce se deschideau, până ce se ivea fețișoara ei palidă de veghere și de amor, până ce razele ochilor ei alunecau adânc în ochii lui cei negri. Câteva vorbe, o stângere de mână și dispărea iar în parfumatul ei ietac, împlând nopțile cu dulci și neuitate visuri... Acuma se gândi asemene la ea.

Scanned with OKEN Scanner

Lampa sa fâlfâia mai fantastic, literele bătrâne ale cărții căpătau înțeles și se introduceau în visuri și-n cugete ce-i împleau capul fără de voință, umbra lui începu iar a prinde conturele unei icoane în oloi, cu fruntea naltă, palidă, pleșuvă, cu buze vinete, cu părul de câteva fire sure, cu privirea fixă și profundă, pe care și-o ținti lung asupra cărții deschise înaintea lui Dan. Umbra lui îi șoptea în gânduri lungi tocmai ceea ce voia el să i se răspundă.

"Tu știi, cugetă umbra și el îi auzea cugetările, știi bine că sufletul tău din începutul lumei și până acuma a făcut lunga călătorie prin mii de corpuri din care azi n-a mai rămas decât praf. El singur n-o știe, pentru că de câte ori s-a întrupat din nou, de atâtea ori a băut din apa fără gust și uitătoare a Letei; și nimeni nu l-a însoțit în uitita lui călătorie decât eu - umbra corpurilor în care a trăit el, umbra ta; cu fiecare ducere la mormânt, cu fiecare naștere am stat lângă ele; am stat la leagănul, voi sta la mormântul tău. Sufletul tău, fără ca azi să și-o aducă aminte, a fost odată în pieptul lui Zoroastru, care făcea ca stelele să se mute din loc cu adâncul grai și socoteala combinată a cifrelor lui. Acea carte a lui Zoroastru, care cuprinde toate tainele științei lui, stă deschisă înaintea ta. Veacuri au stat s-o dezlege și n-au putut pe deplin, numai eu pot s-o dezleg, pentru că vorbeam din părete cu Zoroastru, cum vorbesc astăzi cu tine".

Dan văzu clar despărțirea ființei lui într-o parte eternă și una trecătoare. Cartea lui Zoroastru era proprietatea lui dreaptă. El întoarse șepte foi și umbra prinse conturele unui bas-relief, mai întoarse încă șepte și umbra se desprinse încet, ca dintr-un cadru, sări jos de pe părete și sta diafană și zâmbitoare, rostind limpede și respectuos:

- Bună sara!

Lampa cu flacăra ei roșie sta între Dan și umbra închegată.

- Să urmăm, zise umbra torcând mai departe firul gândirii sale, gândiri pe care Dan le auzea ca și când ar fi fost propriile lui cugetări. Apropriindu-ți prin vrajă ființa mea și dându-mi mie pe a ta, eu voi deveni om de rând, uitând cu desăvârșire trecutul meu; iar tu vei deveni ca mine, etern, atotștiutor și, cu ajutorul cărții, atotputernic. Tu mă lași pe mine în împrejurările tale, cu umbra întrupată a iubitei tale, cu amicii tăi; mă condamni să-mi uit vizionara mea ființă; iar tu întreprinzi o călătorie cu iubita ta cu tot, în orice spațiu al lumei ți-ar place... în lună de pildă. Acolo vei trăi un secul și ți se va părea o zi. Ba poți să iei și pământul cu tine, fără ca să te supere. Îl prefaci într-un mărgăritar cu toartă și-l anini de salba iubitei tale; și crede-mă că de mii de mii de ori mai mici, numai proporțiile dintre ei să rămâie aceleași, oamenii s-or crede așa de mari ca azi. Timpul lor? O oră din viața ta va fi un veac pentru ei. Clipele vor face războaie, se vor încorona regi, se vor stinge și se vor naște popoare, în sfârșit toate prostiile de azi se vor întâmpla ș-atunci, se-înțelege că-n diminuare analogă, absolut însă acelaș lucru.

- Bine, zise Dan apucând mâna cea rece și diafană a umbrei, te îndemn însă a scrie memoriul vieței tale, ca să-l găsesc când voi reveni pe pământ și să-l recetesc. Tu ai o judecată rece și vei ști să-mi descrii toată natura vizionară și înșălătoare a lucrurilor lumești; de la floarea ce cu naivitate minte, prin haina ei strălucită, că

e ferice înlăuntrul gingaşelor sale organe, până la omul ce acopere cu vorbe mari, cu o ipocrizie vecinică, care ţine cât istoria omenirei, acel sâmbure negru şi rău, care-i rădăcina adevărată a vieţei şi a faptelor sale - egoismul său. Vei vedè cum ne se minte în şcoală, în biserică, în sfat, că intrăm într-o lume de dreptate, de iubire, de sfinţenie, pentru a vedè, când murim, c-a fost o lume de nedreptate, de ură. Ah! cine ar mai vrè să trăiască când i s-ar spune de mic încă, în loc de poveşti, adevărata stare de lucruri în care va intra?

- Chemarea unui filosof? zise umbra surâzând cu amărăciune - foarte bine! Ceea ce zici tu îmi hotărăşte soarta. Îmi voi aprinde lampa ş-oi căuta oameni. Memoriile vieţei mele le vei găsi în saltarul acestei mese, când te vei întoarce. Eu singur voi fi mort şi îngropat când vei reveni tu, căci oarele vieţei tale vor fi şir de ani întregi pentru pământ. Întoarce însă şepte foi şi ţine-mă de mână! Ce simţi?

- Simt braţele mele perind în aer şi cu toate astea căpătând puteri uriaşe; simt cum, dezlipindu-se atomele greoaie ale creierilor mei, mintea mea devine clară ca o bucată de soare.

- Eu, zise umbra încet, simt întunecându-se şi perind conştiinţa eternităţii mele; simt îngreuindu-se ca sub plumb cugetările mele... Mai întoarce şepte foi şi metamorfoza reciprocă va fi desăvârşită.

Dan întoarse foile, şopti şi umbra deveni om. Omul sămăna cu el şi se uita spărios şi uitit la Dan, fixându-l ca pe o umbră luminoasă. El ridică braţul lung şi puternic în aer. Dormi! zise poruncitor. Orologiul zbârnâi răguşit o oară... umbra întrupată în om căzu ca moartă pe pat. Iar Dan îşi luă lunga sa manta de-a umere, stinse lampa, pe vârful degetelor trecu prin tindă şi când ieşi afară închise uşa după sine şi începu a merge încet, încet în lumina lunei pe stradele lungi ale oraşului, cu ferestrele şi porţile închise, cu ziduri albe şi gălbinite de lună, cu perdelele lăsate, cu câte un păzitor de noapte cu musteţi înfundate în gulerul şi gluga mantalei şi c-o prăjină subsuori; în fine, o linişte somnoroasă, un aer cald de vară, luna strălucită, stele de aur ce-şi închideau pleoapele spre a le deschide iar, un cer albastru şi fără nori, case înalte a căror streşini de olane se uitau în lună - iată tabloul! Pasurile lui de umbră nu se auzeau pe stradă... se înfăţoşa înfundat în manta, cu pălăria peste ochi, şi mergea astfel pe luminatele strade fără ca luna să-i facă vreo umbră pe ziduri, căci pe-a lui o lăsase acasă, astfel încât el însuşi nu-şi părea a fi decât o umbră nepricepută, ce fuge pe murii caselor înşirate în rând. Casa din capătul uliţei era galbenă, cu ferești poleite de lună, cu perdele albe. El bătu încet în fereastră.

- Tu eşti? răspunse o voce dragă şi molatică.

- Eu... deschide fereastra... nu e nimeni pe strade, nu te poate vede nimeni, şi apoi chiar de te-ar vedè...

Fereastra se deschise-ncet, perdeaua se dete într-o parte şi dintre creţii ei apăru frumos şi palid capul blond al unui înger. Luna-i cădea drept în faţă, încât ochii ei albaştri străluceau mai tare şi clipeau ca loviţi de o rază de soare. Sub alba haină de noapte de la gât în jos se trădau boureii sânilor şi mânuţele şi

brațele ei albe și goale păn în umeri se-ntinseră spre dânsul și el le inundă cu sărutări. Un moment, și el sări prin fereastră, îi cuprinse gâtul ei gol, apoi îi luă fața în mâni și o sărută cu atâta ardoare, o strânse cu atâta foc, încât îi părea c-a să-i beie viața toată din gura ei.

- Iubito, zise el încet netezindu-i părul ei de aur, iubito! vino cu mine în lume.

- Unde?

- Unde? Oriunde. Vom trăi așa de fericiți acolo unde vom fi, neturburați de niminea; tu pentru mine, eu pentru tine. Din visurile noastre vom zidi castele, din cugetările noastre vom adânci mări cu mii de undoiete oglinzi, din zilele noastre veacuri de fericire și de amor. Aide!

- Dar ce va zice mama, zise ea, cu ochii plini de lacrimi.

Umbra ei se răsfrângea în părete. Dan se uită fix într-acolo; umbra se desprinse încet și se înalță pe-o rază de lună spre a cădè în pat.

- Cine-i acolo, zise Maria tremurând pe pietul lui.

- Umbra ta, răspunse el zâmbind, ea rămâne în locul tău... vezi-o cum doarme.

- O! ce liberă și ușoară mă simt, zise ea c-o voace de un timbru de aur. Nici o durere, nici o patimă în piept. O! îți mulțămesc... Și ce frumos îmi pai tu acuma... pare că ești altul... pare că ești din altă lume.

- Vino cu mine, șopti el la ureche-i, vino prin oștiri de stele, prin tării de raze, până ce, departe de acest pământ nenorocit și negru, îl vom uita, pentru ca să nu ne mai avem în minte decât pe noi.

- Haide dar, șopti ea încunjurându-i gâtul cu brațele ei albe și lipindu-și gurița de buzele lui. Sărutul ei îl împlu de geniu și de-o nouă putere. Astfel îmbrățișați, aruncă neagra și strălucita lui mantie peste umerii ei albi, îi încunjură talia strângând-o tare la pept, iar cu ceilaltă mână fluturând o parte a mantiei se ridicară încet, încet prin aerul luciu și pătruns de razele lunei, prin nourii negri ai cerului, prin roiurile de stele, până ce ajunseră în lună. Călătoria lor nu fusă decât o sărutare lungă.

El puse jos dulcea lui sarcină pe malul mirositor al unui lac albastru ce oglindea în adâncu-i toată cununa de dumbrave ce-l încunjura și deschidea ochilor o lume întreagă în adânc. El își luă calea iar spre pământ. Aproape de pământ, el șezu pe coastele unui nour negru și se uită lung și cugetător pentru ultima oară asupra pământului. Luă cartea lui Zoroastru, deschise unele file și începu a citi județul pământului, și fiecare literă are un an, fiecare șir un secol de adevăr. Era ceva înfricoșat câte crime au putut să se petreacă pe acest atom atât de mic în nemărginirea lumei, pe acest bulgăre negru și neînsemnat ce se numește pământ. Fărmăturele acelui bulgăre se numesc imperii, infuzorii abea văzuți de ochii lumei se numesc împărați, și milioane de alte infuzorii joacă, în acest vis confuz, pe supușii... El își întinse mâna asupra pământului. El se contrase din ce în ce mai mult și iute, până ce deveni, împreună cu sfera ce-l încungiură, mic ca un mărgăritar albastru stropit cu stropi de aur și c-un mez negru. Mărimea fiind numai relativă, se înțelege că atomii din mezul acelui mărgăritar a cărui mărgini li era cerul, a cărui stropi soare, lună și stele, acei pitici nemărginit de mici aveau regii lor, purtau

războaie, și poeții lor nu găseau în univers destule metafore și comparațiuni pentru apoteoza eroilor. Dan se uită cu ocheana prin coaja acelui mărgăritar și se mira cum de nu plesnește de mulțimea urei ce cuprindea. Îl luă și, întorcându-se, atârnă în salba iubitei sale albastrul mărgăritar.

Și ce frumos făcuse el în lună!

Înzestrat cu o închipuire uricească, el a pus doi sori și trei luni în albastra adâncime a cerului și dintr-un șir de munți au zidit domenicul său palat. Colonade - stânci sure, streșine - un codru antic ce vine în nouri. Scări înalte coborau pintre coaste prăbușite, pintre bucăți de pădure ponorâte în fundul râpelor până într-o vale întinsă tăiată de un fluviu măreț care părea a-și purta insulele sale ca pe niște corăbii acoperite de dumbrave. Oglinzile lucii a valurilor lui răsfrâng în adânc icoanele stelelor, încât, uitîndu-te în el, pari a te uita în cer.

Insulele se înălțau cu scorburi de tămâie și cu prund de ambră. Dumbrăvele lor întunecoase de pe maluri se zugrăveau în fundul râului, cât părea că din una și aceeași rădăcină un rai se înalță în lumina zorilor, altul s-adâncește în fundul apei. Șiruri de cireși scuturâ grei omătul trandafiriu a înflorirei lor bogate, pe care vântul îl grămădește în troiene; flori cântau în aer cu frunze îngreuiete de gândaci ca pietre scumpe, și murmurul lor împlea lumea de un cutremur voluptos. Greieri răgușiți cântau ca orlogii aruncate în iarbă, iar painjeni de smarald au țesut de pe o insulă până la malul opus un pod de pânză diamantică ce steclește vioriu și transparent, încât, a lunelor raze pătrunzând prin el, înverzește râul cu miile lui unde. Cu corpul nalt mlădiet, albă ca argintul noaptea, trece Maria peste acel pod, împletindu-și părul a cărui aur se strecură prin mânuțele-i de ceară. Prin hainelei argintoase îi transpar membrele ușoare; picioarele-i de omăt abea atingeau podul... Sau adesea, așezați într-o luntre de cedru, coborau pe ascultătoarele valuri ale fluviului. El își rezima fruntea încununată cu flori albastre de genunchiul ei, iar pe umărul ei cânta o pasere măiastră.

Fluviul lat se adâncea în păduri întunecate, unde apa abea mai sclipea din când în când atinsă de câte-o rază: trunchii pădurilor se ajungeau cu ramurile lor deasupra râului și formau bolți nalte de verdeață nestrăbătută. Numai pe ici pe colo câte o dungă fulgerătoare deasupra apei. Valurile râd și mână întunecoase lumea lor albastră, până când deodată râul împiedecat de stânci și munți s-adună între codri ca marea oglindă a mării și se limpezește sub sori, de poți număra în fundu-i toate argintăriile lui.

Ca să petreacă, inventară un joc de cărți. Regii, reginele și fanții de pe cărți erau toți chipuri copiate din basmele ce și le spuneau serile. Jocul însuși era o poveste lungă și-ncurcată, ca din halima, în care reginele se măritau, regii se însurau și fanții îmblau înamorați, poveste căria nu-i mai dedeau de capăt până ce nu-ncetau, apăsați de somn.

Dar somnul lor!

Înainte de a dormi ea își împreuna mânile și, pe când stelele albe sunau în aeriane coarde rugăciunea universului, buzele ei murmura zâmbind, apoi capul ei

palid de suflarea îndulcită a nopţii cădea pe perine. Cine ar fi văzut-o astfel! Nimene - numai el, ce acoperea braţul ei, atârnând pe marginea patului, cu sărutări. El adormea în genunchi. Visau amândoi acelaş vis. Ceruri de oglinzi, (îngeri) plutind cu înalţatele aripi albe şi cu brâie de curcubeu, portale nalte, galerii de-o marmură ca ceara, straturi de stele albastre pe plafonduri argintoase - toate pline de un aer răcoare şi mirositor. Numai o poartă închisă n-au putut-o trece niciodată. Deasupra ei, în triunghi, era un ochi de foc, deasupra ochiului un proverb cu literele strâmbe ale întunecatei Arabii. Era doma lui Dumnezeu. Proverbul, o enigmă chiar pentru îngeri.

Însă oare de ce omul nu gustă vreo fericire! Vecinic semnul arab de pe doma Domnului îi preocupa mintea lui Dan, vană-i era căutarea lui prin cartea lui Zoroastru - ea rămânea mută la întrebările lui. Şi cu toate acestea în fiece noapte se repeta acest vis, în fiece noapte el îmbla cu Maria în lumea solară a cerurilor. Şi de cîte ori îmblau, el îşi lua cu el în visul său cartea lui Zoroastru şi căuta în ea dezlegarea întrebării. În van îngerii ce treceau ducând în poalele lor rugăciunile muritorilor se uitau semnificativ la el; în van unul îi spuse lin, aplecându-se la ureche-i: "De ce cauţi ceea ce nu-ţi poate veni în minte?" Altul: "De ce vrei să scoţi din aramă sunetul aurului? Nu-i cu putinţă". - Dar ceea ce-i părea ciudat era că, de câte ori îi trecea prin minte ca îngerii să meargă după voia lui, ei într-adevăr, fără să le-o zică, îi împlineau alîntând gândirile. El nu-şi putea esplica această armonie prestabilită între gândirea lui proprie şi viaţa cetelor îngereşti.

- Nu vezi tu, Mario, că tot ce gândesc eu îngerii împlinesc în clipă?

Ea îi astupă gura cu mâna. Apoi îi şopti la ureche:

- Când plouă, toate grânele cresc; când Dumnezeu vrea, tu gândeşti ceea ce gândesc îngerii.

În zadar. Mintea lui era preocupată şi privirile ochilor lui mari erau aţintate asupra acelei porţi vecinic închise.

- Aş voi să văd faţa lui Dumnezeu, zise el unui înger ce trecea.

- Dacă nu-l ai în tine, nu există pentru tine şi în zadar îl cauţi, zise îngerul serios.

Odată el îşi simţi capul plin de cântece. Asemenea ca un stup de albine, ariile roiau limpezi, dulci, clare în mintea lui îmbătată, stelele păreau că se mişcă după tactul lor; îngerii, ce treceau surâzând pe lîngă el, îngânau cântările ce lui îi treceau prin minte. În haine de argint, (cu) frunţi ca ninsoarea, cu ochii albaştri, care luceau întunecat în lumea cea solară, cu sânuri dulci, netezi ca marmura, treceau îngerii cei frumoşi cu capete şi umere inundate de plete; iar un înger, cel mai frumos ce l-a văzut în solarul lui vis, cânta din arfă un cântec atât de cunoscut... notă cu notă el îl prezicea... Aerul cel alb rumenea de voluptatea cântecului. Numai semnul arab lucea roş, ca jăratecul noaptea.

"Asta-i întrebarea, zise Dan încet, enigma ce pătrundea fiinţa mea. Oare nu cântă ei ceea ce gândesc eu?...Oare nu se mişcă lumea cum voi eu? El strânse c-o întunecată durere pe Maria la inima lui. Hurmuzul pământului ardea în salba ei de mărgăritare...**Oare fără s-o ştiu nu sunt eu însumi Dumne...**" Vum! sunetul

unui clopot uriesesc - moartea mării, căderea cerului - bolțile se rupeau, jumalțul lor albastru se despica, și Dan se simți trăsnit și afundat în nemărginire. Râuri de fulgere îl urmăreau, popoare de tunete bătrâne, vuirea nemărginirei ce tremura mișcată...O, gând nefericit! aiuri el. - Spasmotic ținea în mâna lui cartea lui Zoroastru, instinctiv rupse mărgeaua pământului de la gâtul Mariei. Ea cădea în brațele lui... ca o salcie neguroasă ce-și întindea crengile spre el și striga căzând: "Dane! ce m-ai făcut pe mine?"

Și un glas răsună în urmă-i: "Nefericite, ce-ai îndrăznit a cugeta? Norocul tău că n-ai pronunțat vorba întreagă!..." Rupt ca de-un magnet în nemărginire el cădea ca fulgerul, într-o clipă cale de-o mie de ani. Deodată întunericul dimprejurul lui devine liniștit, negru-mort, fără sunet și fără lumină. El deschise cartea, aruncă mărgeaua și începu a ceti. Mărgeaua cădea luminoasă prin întuneric și se desfășura din ce în ce. Din ce în ce mai mare, mai mare - se lumina până o văzu departe asemenea unei lune - și el cobora cu cartea sub mână nourii groși, s-apropiè de pământ, deja vedea culmile strălucite ale unui oraș, lumini presărate, o noapte văratică cu aerul blond, grădini mirositoare și... și își deschise ochii.

El se scutură oarecum din somn. Soarele se înalța, ca un glob de aur arzător pe un cer adânc albastru; grădina de desubtul ferestei, în care adormise Dionis, era de-un verde umed și răcorit după noaptea cu ploaie, flori împrospătate ridicau în soare cochetele capete copilăroase și ochii lor plini de reci și zadarnice lacrime. În casa de peste drum perdelele albe erau încă lăsate, prin aleile grădinei ei vișinii și cireșii înfloriți, salcâmii cu miros dulce tăinuiau cărările risipite într-o viorie și melancolică umbră.

Fusese visul lui cel atât de aievea sau fusese realitate de soiul vizionar a toată realitatea omenească? - Perdeaua de vis-à-vis se dete puțin într-o parte și prin faldurii ei albi apăru un blond cap de copilă. Râdea.

- Maria! șopti el cu inima strânsă.

Părul ei cel blond și împletit în cozi cădea pe spate; o roză de purpură la tâmplă, gura micuță ca o vișină coaptă și fața albă și roșă ca mărul domnesc. După ce râsese - cine știe de ce? - ea lăsă perdeaua să recadă.

Dară inima lui se contrase cu violență, căci el înțelese sensul, dar și neputința realizărei viselor lui. Acuma știa că iubește. "La ce mi-a trebuit și asta? gândi el cu sufletul plin de lacrimi. Nu e destulă mizeria în care am trăit - cel puțin o mizerie fără de dorințe. Și prima mea dorință și poate ultima - nerealizabilă!" Trăsura cea fină și amară dimprejurul gurei lui se adânci vădit. Sufletul lui se cutremura la gândirea că nu va putea scutura greutatea acestui amor. Speranță? el n-o putea avea. O simțire, pe care n-o cunoscuse niciodată, era ea să se nască cu amorul?

Ea se reivi, surâse. De astă dată trase perdelele sus și sta cu-o garoafă în mânuța ei albă și privea pare-că pe gânduri în potirul de purpură al florii.

- Neprețuita! șopti el utiându-se la ea. Ah! ea trebuia să fie bună, de ce surâdea, de ce? și tocmai în fereastră? Oare ea nu-l vedea? Dar dacă-l vedea, dacă aceste zâmbiri aveau o intențiune... mică, cochetă, însă totuși? Redispăru.

Am să-i scriu, s-o rog... s-o rog să nu surâdă, să nu-mi împle sufletul de-o vană, dureroasă iluziune. Asta... nu-mi va refuza ea. E atât de bună; voi ruga-o să fie rea.

Cu-o dureroasă, nemaisimțită voluptate el îi scrise:

Stea,

Sărac de bunuri, frumusețe și spirit, inima mea este atât de bolnavă ca o scânteie de soare noaptea, și te iubesc. Și ochii tăi, topite stele a dimineței, privesc atât de adânc, atât de ferice de adânc în noaptea sufletului meu, cât te visez veghind și, de dorm, la imaginea luminei lor sunt deștept. Poți oare gâci simțirea, cu care am scris, înger?

... O nu! În viața ta luminoasă nu s-a putut ivi nici umbra măcar a unei dureri asemenea aceleia ce-mi nimicește inima. O nimicește! Închipuiește-ți că dintr-un om cu simțire, dintr-o ființă aievea n-ar rămâne nimic decât o lungă, întrupată desperare. Tu nu cunoști asemenea oameni. Ei nu pot aparține cercurilor în care te miști tu. Ei sunt jos. Când o inimă perdută-n mizerie, în apăsare, în neputința de a cultiva simțiri, căci fiecare din ele își găsesc marginile în puterile celui ce le are, când o asemena inimă și-ar ridica aspirațiunile până la tine, și le-ar ridica fără voință, luptând spre a le năduși, neputând să le reziste, ce ar simți un asemenea om? Întristare? Asta nu-i întristare! Desperare? Asta nu-i desperare! E o agonie a sufletului, o luptă vană, crudă, fără de voință. Desperarea ucide, această simțire muncește. Martir este numele amorului meu. În fiecare fibră ruptă este o nemărginire de dureri; și nu deodată, fibră cu fibră se rupe inima mea. Moartea-i un moment, desperarea e tâmp - o asemenea simțire este iadul. Mario! poți tu să-ți închpuiești un asemena chin fără să plângi - de milă, nu - de îngrozire? De piatră să fie o inimă, este o margine care s-o miște; de venin să fie un suflet, sunt dureri care trebuie să-l îndulcească, și nu e durere mai mare decât a mea. De ce sunt eu în lume, când tu ai fost menită să fii? De ce-au căzut ochii mei pe tine, de ce te-am văzut? Orb de-aș fi fost, de cât amar scăpam! De n-aș fi fost defel, scăpam de o viață chinuită, pustie, fără de lumină. - Floare! cum surâzi în grădina zilelor tale, fără să știi că o inimă se rupe; stea! cum lucești în cerul tău, fără să știi că un suflet moare. Și în neștiința ta ești și mai frumoasă, ești și mai mult cauza unor crude dureri. Ah! cât ești de frumoasă și cu cât ești, cu atâta mai nefericit sunt, și cu cât sunt, cu atâta mai frumoasă ești! - N-am avut speranțe, puțin mi-a păsat; n-am avut dorințe, nici una-n lume, puțin mi-a păsat; de una am fost capabil, de una, care să-mi cuprindă toată viața mea, și aceea nerealizabilă, tu! - Oricât de mare ar fi mila ta, până acolo nu se poate coborî. Numi zîmbi! Zâmbetul tău m-ar împle de speranțe vane. A mă iubi nu-ți este permis, desprețuiește-mă! te rog! Poate disprețul tău m-ar omorî și moartea nu-i nimic pe lângă chinul meu de azi. Sărut urma pasurilor tale, murii îi sărut pe care au trecut umbra ta, desprețuiește-mă! Eu nu pot să nu te iubesc. Tu nu știi de ce, și nu ți-o pot spune, și cu toate astea chipul tău, umbra ce-ai aruncat-o pe pânza gândirilor mele este singura fericire ce am avut-o în lume.

Mario!... așa-i că astfel te cheamă! nu se poate să te cheme altfel...tu!.. nu-ți

pot zice altfel... Adio! Adio!

Și cu toate că scrisese, totuși o speranță de-o dureroasă dulceață, deșartă dar singură, îi amețea sufletul lui. El își închipuise că ea va putè fi a lui. Ea! toată lumea era cuprinsă în acest cuvânt. Când gândea cum i-ar lua capul ei de aur în mâna și i-ar topi ochii cu sărutările lui, când gândea că mijlocul ei cel dulce s-ar putè odihni cuprins de brațul lui, că ar pute să-i prindă mânuța ei albă, să se uite la transparentele-i degete oare întregi, îi venea să nebunească. Ce-i viața? El simțea că o oară lângă ea ar plăti mai mult decât toată viața. Câtă intensivă, dureroasă, fără de nume fericire într-o oară de amor. Și cum i-ar vorbi el! Câte numiri ar inventa el, care de care mai îndrăgite, mai fără de înțeles, mai nepomenite, pentru un surâs de pe buzele ei, un surâs în trecere, umbra unei fericitoare cugetări; câtă gratitudine pentru - o privire; câtă recunoștință pentru că ar lăsa un moment degetele ei dulci în mânile lui, și el simțea pare-că le trage la inima lui, să le facă a simți desele și nemăsuratele-i bătăi... ar plânge și ar râde de fericire, ca un copil, ar nebuni în urmă și vecinic ar visa aceea oară fără de seamăn.

De unde această simțire nemăsurată, de unde această iresistibilă nebunie? El nu-și simțea capul, nu-și simțea inima, toate se învârteau împrejuru-i într-o lumină trandafirie, părea că nu vede decât perdelele albe și de după fiecare se ivea, zâmbind cu o speriată și copilărească șireție, capul ei. Înamorat în ea? Asta ar fi fost puțin. Nu în ea, în fiece gândire a ei, în fiece pas, în fiece zâmbet, un înmiit amor. Dumnezeu de-ar fi fost și ar fi uitat universul, spre a căuta un altul în ochii ei albaștri; de-ar fi găsit, nu se știe... căutarea ar fi durat vecinic. Cum o iubea! De l-ar fi desprețuit, ar fi iubit desprețul ei; o idee de ură a ei ar fi fost cuprinsul amorului lui cât ar fi trăit.

"Ah! zâmbi el c-un fel de dureroasă beție, de-aș putè s-o sărut, odată! pare-că n-aș mai voi nimic în lume... ori să-i desmerd mânile, ori să-i despletesc părul, ori să-i sărut umerii. Îngerul meu!"

El trimisese scriosarea. Sta în fereastră neliniștit, pare că aștepta sentința de moarte, nu știa ce să gândească, nici gândea ceva, era un amestec fără șir de icoane turburi, îmbătătoare. Ah! el ceruse dispreț și spera amor. Ea se ivi în fereastră. El se retrase după perdele, ca s-o observe. Ochii lui se uscau de ardoare și sclipeau cu o bolnavă dorință; ea se ivi frumoasă, ochii ei cei mari și adânci erau plini de lacrimi, și se uită înaintea ei, în mânile unite și lăsate în jos ținând scrisoarea și în față cu-o espresie indecisă, înecată de dorința de a plânge ca un copil vinovat. El se arătă în fereastră, și ochii ei painjiniți de lacrimi se îndreptară spre el... adânci, miloși, plutitori... Ea boți scrisoarea cu mâna, o duse la inimă...și... o durere ascuțită, crudă îi pătrunse inima lui; părea că i se rupe viața, i se taie în două inima, o negură albă îi cuprinse vederea... ș-apoi nimic... nimic. El căzuse cât era de lung pe podeaua camerei lui.

Copila fugi speriată din fereastră.

.....

- Ce scrisoare ții tu în mână, Mario? Și cum arăți tu? Ce-ți e? zise un bătrân prietenos, care se ivi tocmai atunci în fereastră, ridicând cu mâna lui fină bărbia cea rotundă a fetei.

Ea cercă a surâde, dar atât de dureros și atât de îngrijit...

- Arată!...

El îi desfăcu cu o dulce silă scrisoarea cea mototolită din mâni... se uită pe ea, și fața lui se adânci din ce în ce. Ajunse la semnătură.

- De la cine ai căpătat tu scrisoarea asta, unde locuiește omul acesta?

Lacrimile o inundară și ea se aruncă suspinând la gâtul tătâne-său.

- Vezi, zise ea întrerupt, acolo-i sărmanul... în casa cea pustie de peste drum... l-am văzut căzând ca mort pe podele... cine știe dacă n-a și murit. Aleargă, tată,... poate încă nu-i prea tîrziu.

- Cum arată el? întrebă bătrânul, preocupat cum se vede de o cugetare complicată.

- O! e frumos! zise ea repede.. ș-apoi își mușcă zâmbind buzele.

Se mai ivi încă un om pleșuv și cu ochelari, cu care bătrânul vorbi repede și încet, arătându-i scrisoarea. Pleșuvul clătină din căpățână.

Ei coborâră iute scările și într-o clipă fură la casa de peste drum. Deși erau amândoi bătrâni, ei se grăbiră astfel încât aceasta trăda viul interes ce trebuia să-l poarte pentru Dionis. Ei deschiseră ușa. Dionis era lungit la pământ, părul în dezordine, ochii închiși cu vehemență. Pleșuvul îl ridică încet de la pământ și-i dezgoli peptul.

- Cât pe ce era să i se rumpă o vână a inimei, zise el încet. Pare foarte sensibil. O bucurie mare l-ar omorî. Nici trebuie să-l trezim măcar.. Îl voi cloroforma, ca din leșin să treacă într-un somn adânc.

În vreme ce doctorul (veți fi ghicit că pleșuvul nostru biped era doctor) vorbea cu sine însuși, da din cap, ridica sprâncenele și-și urnise ochelarii pe frunte, tatăl Mariei fixa potretul din părete. Explicarea în două cuvinte: Persoana juridică, care se afla acum pe mâna îngrijitoare a Esculapului nostru, avea drepturi asupra unei moșteniri. Dovezi erau asemănarea cu portretul și multe alte împrejurări care nu ne interesează, legate însă de originea până acum obscură a lui Dionis. Destul că soarta lui materială din momentul acesta era schimbată.

El însuși era lungit pe pat. Capul ridicat pe perini și lăsat asupra peptului, paloarea cea liniștită și marmorie a fetei contrasta cu părul în dezordine. O mână era strâns apăsată pe inimă, ea comprima convulsiv durerea ce o simțea acolo; cealaltă spânzura pe marginea patului în jos. O manta neagră îl acoperea, prin creții căreia transpăreau delicatele și corectele lui forme. Tatăl Mariei se plecă asupra lui și-l privi cu plăcere, cu intenție.

"Aha!" gîndi doctorul cu șiretie.

.....

O negură deasă, cenușie și sclipitoare... apoi un cer de un etern și albastru întuneric, cu stele moi de suflarea nopții, cu nouri încrețiți, cu aerul cald... și iarăși, iarăși orașul vechi cu stradele strâmte, cu casele închircite, cu streșinele mucigăite în

lună, și Dan trece repede prin strade... luna mai arunca câte o dungă prin întunericul lor... el intră în casa lui deplin conștiu despre îndelungatele lui vise.

- Și mi-a trecut prin minte, zise el, acea idee nefericită pe care Ruben o credea cu neputință în capul unui om.

Umbra lui dormea pe pat.

El ceti în cartea lui Zoroastru... ea se sculă încet... cu ochi închiși... se subție... se lipi de părete și se așeză ironică, fantastică, lungă, în dreptul lui.

Dan se simțea bolnav, abătut, strivit sub greutatea cugetărilor lui. Afară de aceea un fulger i trecuse drept prin inimă în vremea căderei lui. El simțea fulgerul junghiindu-i inima. El se lungi pe pat și s-acoperi cu rasa... Pe denaintea lui treceau ființe ciudate pe care nu le văzuse nicodată. "Ah! gândi el, în curând voi muri, aste-s deja umbre de pe ceea lume". Numai umbra lui proprie stătea dreaptă în părete, parcă surâdea și ciudat! avè ochi albaștri. "Dracul să te ia, gândi el, și umbra mea își bate joc de mine acuma".

Ușa se deschise și intră maestrul Ruben.

- Ce pustia, maistre, de când ai lăsat să-ți crească perciuni și de când porți caftan jidovesc?

- Vai de mine domnule, de mult! - de cînd mă țin minte, zise Ruben netezindu-și barba. Dar m-ai văzut altfel vrodată lângă Curtea veche?

- Lîngă Curtea veche... e Riven... vânzătorul de cărți, iar nu d-ta, maistre Ruben.

Ruben se uită lung la el.

- D-ta nu ți-e bine, domnule, zise el serios.

- Eu mor, maistre Ruben.. Uite-te în masa mea, acolo-s memoriile umbrei mele, a umbrei care-o vezi în părete, scrise de câtă vreme am fost în lună.

Evreul se uită lung la bolnav și clătină din cap.

- Umbra ceea a d-tale e un portret care-ți samănă, zise el.

- Maistre Ruben, te-ai prostit rău de când nu ne-am mai văzut, zise tânărul zâmbind, ori eu am devenit o ființă superioară magistrului meu... se poate și asta.

Evreul s-apropie de scrinul ce i-l însămnase bolnavul, îi deschise săltarul și dădu într-adevăr de niște legături de hârtii galbene și vestezite, legate cu fire de ață albastră... el le scoase, se uită la ele, apoi le puse pe masă. În momentul acesta intrară doi oameni în chilia lui pe cari Dan nu-i mai văzuse. Unul din ei, plesuv și uscat, veni să-i cerce pulsul, cellalt vorbea cu Ruben. Ruben îi arătă hârtiile... omul se uită iute prin ele... "Fără îndoială", zise el pentru sine.

- De când îl cunoști? adaose întorcîndu-se către evreu.

- De mult. El cumpără de la mine cărți. În genere cele mai vechi și tot de-acele pe cari nu le mai puteam vinde nimărui în lume. Eu singur le cumpăram cu toptanul, biblioteci risipite ale oamenilor bătrâni, a căror clironomi apoi mi le vindea pe un preț de nimica, ca hârtie numai. Și-n asemenea cărți el răscolea c-un fel de patimă și-mi cumpăra cele mai obscure și mai fără de-nțeles. Acuma aseme-

nea aveam câteva vechituri de astea și venisem să i le arăt, el mi le-ar fi cumpărat desigur... acum însă... l-am găsit în starea-n care-l vezi. Ș-apoi nici nu-mi zice: jupâne Riven, ci maistre Ruben! D-zeu știe cum s-or fi scrintit toate celea în capul bietului om.

Bolnavul auzea toate acestea și nu știa ce înțeles să li dea. "Sunt nebuni oamenii aceștia, gândi el, și maistrul Ruben și-a ieșit cu desăvârșire din minți... nu-l mai cunosc. Aha! gândi el în urmă, eu am murit și Ruben a venit cu medicii să-mi vândă corpul. Are drept... prin schimbările prin cari am trecut, corpul meu trebuie să fi devenit fenomenal. Dar oare-s doctori acești doi?... Îmi pare că seamănă cu Satana amândoi... Ori e un om, despărțit în două arătări bătrâne cu cari-și petrece șiretul Ruben pe conta mea... o jumătate cu păr și una pleșuvă. Cea pleșuvă îmi pipăie pulsul și cea cu păr se uită la umbra mea, spânzurată de un cui în părete. Uite! acuma o desprinde din părete și-o dă lui Ruben în mână.

- Bravo! maistre Ruben, strigă el, dracii tăi sunt meșteri în desprinsul umbrelor din părete, și ist pleșuv are să mă ia pe mine... căci cum văd joacă pe doctorul în momentul acesta...Bravo! bravo!

El bătea din palme râzând. Ruben îi luă umbra și hârtiile de pe masă și ieși din casă, închizând cu zgomot ușa după sine...

- Te-ai dus, evreule... te-ai dus și m-ai vîndut chinuitorului de suflete, murmură el c-o resignație dureroasă, recăzând cu capul în perini.

- Are friguri... e în deliriu, zise serios pleșuvul.

.....

E noapte... O răcoreală dulce pătrunde prin ferestrele deschise și Dionis lungit în patu-i tremură în friguri, cu buzele uscate, cu fruntea plină de sudoare și cu capul greu. I se pare că s-a trezit din niște vise lungi, obsure,fără de înțeles și el privește, fără de încredere în realitate, la împrejurimea lui. Portretul părintelui său lipsește din părete, cărțile cele vechi asemenea...casa e aceeași, însă mobile nouă și elegante, covoare pe jos, numai patul e acelaș. "Ciudat, gândi el, din minune în minune...eu nu mai știu ce se-ntâmplă cu mine." Luna revărsa tot aurul ei în odaia lui și sub această smălțuire diafană mobilele și covoarele străluceau somnoros și mat; un orologiu zingănește încet și subțire în părete și prin mintea lui trec iute, turburi, amestecate, toate întâmplările abia trecute. Și toate îi păreau vise; mintea lui părea împrospătată, rece, clară față cu mintea care-o avuse înainte. Din jurul lui dispăruse lumea cea semiobscură a tinereții lui; el privea la viitor cum ai privi din fundul unui lac liniștit și limpede ca lacrima. El singur nu-și putea explica această limpezime a minții. Își închise ochii. Deodată simți cum că pe marginea patului său îi șede cineva...îi ședea pe picioare. Apoi simți o mână dulce și mică pe frunte. El deschise ochii pe jumătate. Văzu un băiat cu fața ovală, palidă, cam slăbită, părul de aur acoperit de o pălărie de catifea neagră cu margini largi, îmbrăcat c-o bluză de catifea care cuprindea, strâns de un colan lustruit, mijlocul cel mai gingaș din lume. Ochii lui Dionis pe jumătate-nchiși nu trădau că el veghează. Îl privi în întreg, de la capul inundat în aur până la bo-

tinele micuțe, ce steleau radioase pe covorul înflorit.

"Ah! gândi el, și inima se cutremură în el, este Maria!"

Da, odorul! ea era. Vorbea singură...fetele vorbesc adesea singure...El simți aerul îndulcindu-se sub șoptirile ei.

- Am fugit de-acasă deghizată...tot mă amânau, ba azi, ba mâni...dihania de doctor zicea c-ar fi periculos pentru el...auzi periculos? Eu nu sunt periculoasă! zise ea răstită! - Dar dacă s-ar trezi...atunci, o, atunci...Dormi! dormi! șopti ea aplecându-și gura pe fruntea lui...

El simți o rouă umedă curgându-i în păr...Dar în momentul acela el îi înlănțuise gâtul...ea, speriată, vru să se retragă, dar brațul lui o ținea cu tărie culcată astfel pe pieptu-i...El se sculă.

- Lasă-mă! zise ea roșie ca purpura.

Dar el o cuprinsese, îi mângâia fruntea ei albă de-i dete pălăria jos și-i lăsă să izvorască pe umeri în jos valurile de păr blond...apoi îi luă amândouă mânuțele în mânele lui...ea nu mai rezista...se uita la ele, îi săruta degetele...ea nu mai rezista...

- Mario, mă iubești tu ?
- Dar dacă nu m-ar chema Maria? zise ea sub inspirația unei fulgerătoare maliții.
- Cum dar?
- Da! Da! Maria, zise ea cu glăscior argintos, dar taci, nu ți-e iertat să vorbești...nu ți-e iertat...Nu te scula, căci asemenea nu ți-e iertat...

Ea-l împinse în perini...El voia să vorbească, dar își simți gura astupată de sărutări...El își închise ochii și simțea că inima i se sparge în piept...apoi iar îi deschise, spre a cuprinde cu ei dulcea lui sarcină, cari râdea c-un fel de copilăroasă nebunie de zâmbetul lui, de surprinderea și spaima ei proprie...de tot, tot...

Adesea în nopți lungi de iarnă, după ce ea de mult devenise tezaurul căsniciei lui,când de bună voia lor trăiau esilați la vun sat spre a se iubi departe de zgomotul lumei, Maria intra deodată în salonul încălzit și luminat numai de razele roșii ale jăraticului din cămin, intra îmbrăcată ca băiet, ca în noaptea aceea când se văzură pentru întâia oară în apropiere. Membrele ei zvelte în bluza de catifea neagră, aceeași pălărie cu margini largi pe părul ei blond și piciorușele cele mai mici din lume în botine bărbătești. Și ea s-apropia de el. Mânuțele-i albe și transparente ca ceara contrastau cu mânicele moi și negre și astfel se plimbau de brat prin semiîntunericul călduros al salei: din când în când își plecau gură pe gură, din când în când steteau înaintea unei oglinzi, cu capetele răzimate unul de altul, și râdeau. Era un contrast plăcut; fața lui trasă și fină din care nu se putuse încă șterge amărăciunea unei tinereți apăsate, ci rămăsese încă într-o trăsătură de nespusă naivitate în jurul gurei, lângă fizionomia ovală, rătunzită și albă a ei...chipul unui tânăr demon lângă chipul unui înger, ce n-a cunoscut niciodată îndoiala.

Două vorbe conclusive. Cine este omul adevărat al acestor întâmplări - Dan ori Dionis? Mulți din lectorii noștri vor fi căutat cheia întâmplărilor lui în lucrurile ce-l încunjurau; ei vor fi găsit elemente constitutive a vieții lui sufletești în realitate:

Ruben e Riven; umbra din părete, care joacă un rol atât de mare, e portretul cu ochi albaştri; cu dispariţiunea acestuia dispare ceea ce veţi fi îndemnaţi a numi o idee fixă; în fine, cu firul cauzalităţii în mână, mulţi vor gândi a fi ghicit sensul întâmplărilor lui, reducându-le la simple vise a unei imginaţii bolnave.

Fost-au vis sau nu, asta-i întrebarea. Nu cumva îndărătul culiselor vieţii e un regisor a cărui existenţă n-o putem esplica? Nu cumva suntem asemenea acelor figuranţi cari, voind a reprezenta o armată mare, trec pe scenă, încunjură fondalul şi reapar iarăşi? Nu este oare omenirea istoriei asemenea unei astfel de armate ce dispare într-o companie veche spre a reapare în una nouă, armată mare pentru individul constituit în spectator, dar acelaş număr mărginit pentru regisor. Nu sunt aceiaşi actori, deşi piesele sunt altele? E drept că după fondal nu suntem în stare a vedè. Şi nu s-ar putè ca cineva, trăind, să aibă momente de-o luciditate retrospectivă, cari să ni se pară ca reminescenţele unui om, ce demult nu mai este ?

Nu ezităm de a cita câteva pasage dintr-o epistolă a lui Théophile Gautier care colorează oarecum ideea aceasta: "Nu totdeauna suntem din ţara ce ne-a văzut născând şi de aceea căutăm adevărata noastră patrie. Acei care sunt făcuţi în felul acesta se simt ca esilaţi în oraşul lor, străini lângă căminul lor şi munciţi de-o nostalgie inversă...Ar fi uşor a însemna nu numai ţara dar chiar şi secolul în care ar fi trebuit să se petreacă esistenţa lor cea adevărată...Îmi pare c-am trăit odată în Orient şi, când în vremea carnavalului mă deghizez cu vrun caftan, cred a relua adevăratele mele vesminte. Am fost întotdeauna surprins că nu pricep curent limba arabă. **Trebuie s-o fi uitat.**"

(Convorbiri literare, 1 decembrie 1872- 2 ianuarie 1873)

SCRISOAREA LUI DIONIS

poţi oare ghici simţirea cu care ţi(-am) scris, îngere!...nu...în viaţa ta luminoasă nu s-a putut ivi nici umbra, umbra măcar a unei dureri asemenea celeia ce-mi nimiceşte inima. O nimiceşte! Închipuieşte-ţi că dintr-un om cu simţire, dintr-o fiinţă aievea - nu rămâne nimic - nimic decât o lungă, o-ntrupată desperare. Nu cunoşti asemenea oameni. Ei nu pot aparţine cercurilor în care te mişti tu. Ei sunt jos. Când o inimă pierdută în mizerie, în apăsare, în neputinţa de a cultiva simţiri, căci fiecare din ele îşi găseşte marginile în puterile slabe a celui ce le are, când o asemenea inimă ş-ar ridica aspiraţiunile până la tine, şi le-ar ridica fără voinţă, luptând de a o oprima, neputând să reziste amorului, ce ar simţi un asemenea om? Întristare? Asta nu-i întristare. Desperare? Asta nu-i desperare. Este moartea de viu - este marginea gândirei, este o luptă vană, crudă, fără de voinţă şi fără de speranţă. Desperarea ucide - această simţire nimiceşte. Martir este numele simţirei mele. În fiecare fibră ruptă e o nemărginire de dureri-şi nu deodată, fibră cu fibră se rumpe inima mea. Moartea e un moment, desperarea e un tâmp - o asemenea simţire este iadul.

Marie, poți tu să-ți închipuiești un asemenea chin - să ți-l închipuiești fără să plângi, de milă nu - de îngrozire: De piatră să fie-o inimă, este o margine care s-o miște, de venin să fie un suflet, sunt dureri care trebuie să-l îndulcească. Și nu-i o durere mai mare decât a mea. De ce sunt eu în lume când tu ai fost menită să fii ? De ce au căzut ochii mei pe tine? De ce te-am văzut ? Orb de-aș fi fost, de cât amar scăpam. De n-aș fi fost defel, scăpam de o viață chinuită, pustie, fără de lumină. Floare! cum surâzi în grădina zilelor tale, fără să știi c-o inimă se rumpe - stea! cum lucești în cerul tău fără să știi c-un suflet moare. Și-n neștiință ești și mai frumoasă. Ești și mai mult cauza unor crude dureri. Ah! cât ești de frumoasă - și cu cât o ești mai mult, cu atât mai nefericit sunt, și cu cât o sunt cu atâta mai frumoasă ești. Cu cât e mai negru întunericul, cu atât lumina pare mai albă.

N-am avut speranțe - puțin mi-a păsat, n-am avut dorințe, nici una-n lume, puțin mi-a păsat - de una am fost capabil, de una care să-mi cuprindă toată viața mea - și aceea: neîmplinibilă: **tu**. Orcât de mare ar fi mila ta, până acolo nu se poate coborî. Nu-mi zâmbi - zâmbetul m-ar împle de speranțe vane. A mă iubi nu ți-e permis, desprețuiește-mă. Te rog, desprețuiește-mă! Poate - disprețul tău ar alina amorul meu: el m-ar dispera - dar astă! (tâmpire) a rațiunei este nimic pe lângă chinul meu de azi. Sărut urma pasurilor tale - murii îi sărut, pe care au trecut umbra ta - desprețuiește-mă. Eu nu pot să nu te iubesc. Tu nu știi de ce? - n-o poți ști - și nici ț-o pot spune. Și cu toate astea chipul tău, umbra ce ai aruncat-o pe pânza gândirilor mele a fost singura fericire ce am avut-o-n lume.

Marie! Marie! - mi-am luat voia să-ți zic **tu**, pentru că nu-ți pot zice altfel - nu găsesc, nu pot să găsesc altă vorbă. Dacă aceasta ar putè adaoga disprețul - dac-ar putè-o...s-ar sfârși (mizeriile), toate. Adio! Adio!

APRECIERI CRITICE

Fantasticul domnește și în nuvela **Sărmanul Dionisie**, unde însă idei de ordine metafizică slujesc de punct de plecare pentru călătorii prodigios de urieșe pe vremea lui Alexandru cel Bun (foarte precisă reconstituire a aspectului general al Iașului pe la 1400), ori zile lungi de iubire în lună. Realul, un real romantic însă, care nu se prea întâlnește în zilele noastre, când oameni cufundați în cetirea bucoavnelor vrăjite ale maestrului Ruben nu se mai întâlnesc, se amestecă din loc în loc cu această beție de imaginație), metafizico-magică și dă un caracter nu tocmai clar întregii bucăți. (...)

Cum se vede, subiectul e de natură de a deconcerta, pe orice minte nedeprinsă cu mânuirea calităților metafizice, limba însă și tablourile sunt admirabile. În **Sărmanul Dionisie**, poetul e același ca și în versurile lui, fiecari din tipurile descrise își are tovarășul în ele; Dionisie singur e o figură nouă, dar care se resimte mult de oarecare tipuri romantice franceze, Claude Frollo din **Notre Dame de Paris** a lui Hugo de pildă, frecat cu puțină metafizică neortodoxă venită din

Germania. Nuvela aceasta e ducerea la extrem a puterei de închipuire şi de viziune internă, pe care o posedă totdeauna Eminescu. (...)

În rezumat, Eminescu îşi scrie proza cu acelaşi condei colorat, puternic şi fin, cu care ne-a dat **Satirile** şi **Epigonii**. Sentimentul adânc al naturei, pe care o însufleţeşte cu geniul său, arătând pretutindeni adevărul cuvântului că orice tablou din natură e o stare sufletească (un état d'âme), o imaginaţie de o putere halucinătoare şi un sentimentalism dulce însufleţesc şi dau o figură distinctă producţiilor sale de proză."

Nicolae Iorga

O simbolizare literară a aceleiaşi ne dă şi Eminescu, sub altă formă, în **Sărmanul Dionis**. (...)

Cu gândirea lui ascuţită şi viguroasă Dionis pricepe lumea, o judecă, şi prin aceasta o şi stăpâneşte parcă... Şi pentru a o umili mai bine, şi pentru a simţi mai bine propria lui superioritate, el o parodiază în cunoscutele versuri umoristice, recunoscând patimile şi obiceiurile omeneşti, ba chiar sisteme de filosofie la ploşniţi şi la mâţe... Este faimoasa **ironie romantică**, - din crezul şcolii germane - izvorâtă tocmai din dorinţa individului de a se ridica deasupra lumii reale... În aparenţă nimic nu-i mai îndepărtat de ironie decât lirismul; dar oare impresionabilitatea şi spiritul rece de observaţie nu izvorăsc amândouă din aceeaşi iritabilitate a sistemului nervos? Romanticii au fost naturi cerebrale; poemele lor ne deschid vaste orizonturi filosofice. La Heine ironia şi lirismul se împletesc în fiecare clipă. (...)

Sub înfiorarea celui mai ferice vis pe care îl poate avea un tânăr de 18 ani, Dionis adoarme; dar după teoria romanticilor că visul trebuie cât mai bine împletit cu realitatea, pentru ca cetitorul - sau privitorul - să se turbure, să se dezorienteze, să piardă simţul de obiectivitate şi să poată intra cu atât mai bine în fantaziile poetului (de aici: teatru în teatru, public pe scenă, actori în sală etc.), Eminescu şterge cu atâta îndemânare linia de despărţire dintre vis şi realitate, încât nu numai că n-o băgăm de seamă la prima, sau chiar la a doua cetire a povestirii, dar n-o putem găsi decât printr-o atentă şi serioasă cercetare. (...)

De fapt, Dionis se deşteaptă în vis (adică adoarme tocmai în momentul când, după spusa autorului, se deşteaptă), ceea ce noi nu băgăm de seamă, aşa că suntem cu atât mai viu impresionaţi când cetim mai departe: "Privi din nou la păienjenişul de linii roşii - şi liniile începură a se mişca. El puse degetul în centrul lor - o voluptate sufletească îl cuprinse... de o mână nevăzută era tras în trecut..."

Îi apar mai întâi anii copilăriei, cu poveştile lor despre " zâne în palate de cristal"; apoi vede răsărind "domni în haine de aur şi samur, divanul de oameni bătrâni, **poporul entuziast şi creştin**"...

(Novalis, Tieck, Wackenroder şi alţi romantici germani vorbesc şi ei cu entuziasm, în toate operile lor, de Europa frecvent creştină din veacul de mijloc..."Imperiul creştin universal" din evul mediu era idealul lor comun...) (...)

Schimbarea din nou a întregii perspective este de un efect poetic admirabil.

Scanned with OKEN Scanner

Parcă ni se strânge inima la ideea că intrăm din nou, de la lumina zilei, în confunzinea visului fantastic, și totuși curiozitatea noastră este viu atâțată. Dar în curând ne încredințăm că Dionis visează cu ochii deschiși, amestecând visul cu realitatea, și înțelegem cu acest prilej că umbra este portretul, Ruben e Riven, iar "umbrele de pe ceea lume" sunt doctorul și tatăl Mariei. Desigur, nu s-ar putea aplica mai bine principiul romantic de a împleti cât mai strâns închipuirile fantaziei cu lumea reală. Dar iată-l pe Dionis în noua lui stare socială. Împărtășim cu dânsul adânca-i mulțumire, și admirăm fina analiză psihologică a autorului, care înțelege foarte bine că odată ce a dispărut sărăcia și nesiguranța zilei de mâine, trebuie să dispară și exaltarea minții și neliniștea sufletului. Cu știință sau fără intențiune, Eminescu ne lămurește astfel în **Sărmanul Dionis** asupra originilor sociale și asupra cauzelor psihologice ale romantismului...(...)

Gheorghe Panu, în **Amintiri de la "Junimea" din Iași**, vorbește de **Sărmanul Dionis**, "faimoasa nuvelă a lui Eminescum care a întrecut ca elucubrație filosofică tot ce se produsese până atunci la Junimea. Și dacă nu ar fi limba, acea frumoasă limbă a lui Eminescu - însă limbă cu pretenție și emfatică în **Sărmanul Dionis** - nuvela ar fi fost considerată ca o extravaganță a unui ascet, torturat de foame, de sete și de abstinență, și slăbit prin flagelațiuni zilnice".

Cu aceasta, Panu aduce în discuțiune valoarea întregii literaturi romantice. Se pune întrebarea: o povestire care în țesătura ei înfrânge legile naturii, poate ea să aibă valoare literară statornică? Dacă e adevărat că pentru critic, caracterul fantastic al unei întregi școli literare indică împrejurări sociale anormale - dar oare trebuința de a se dezrobi de legile neînduplecate ale naturii să nu fie simțită uneori și de omul cultivat? Că așa este ne-o arată imensa răspândire și popularitate a povestirilor fantastice de Hoffmann, Poe, Gogol, etc. Fermecătoarea și grațioasa **Undine** de Dela Motte Fouqué, ori **Povestea lui Peter Schlemihl** de Chamisso au o reputație universală și sunt cunoscute de orice om instruit.

Din acest punct de vedere **Sărmanul Dionis** poate fi pus alături de povestirile lui Hoffmann și de tot ce fantazia a creat mai interesant în literatura romantică a tuturor timpurilor - cu atât mai mult cu cât mijloacele întrebuințate de Eminescu sunt simple și sugestive, ferite de orice manierism și de orice complicație zadarnică.

Dar problema mai are și o altă față. Foarte adesea fantazia dă numai cadrul, în care autorul pune un fond de etern adevăr omenesc. Cu atare intenție simbolică, fantasticul este în literatură de o întrebuințare universală: romanticul Shakespeare, clasicul Goethe, realistul Dickens, adică corifeii tuturor școlilor moderne, - ca să nu mai pomenim de literatura antică și medievală - nu se sfiesc de a recurge la miraculosul care leagănă copilăria marii mulțimi. În **Faust**, tragedia eternă și fundamentală a vieții omenești, contrastul dintre nemărginirea dorinței și mărginirea puterii de realizare este simbolizată cu ajutorul unui cadru extrem de fantastic, împrumutat străvechilor superstiții ale poporului.

În acest înțeles și cu această intenție e întrebuințat miraculosul și de către genialul nostru poet. (...)

Scanned with OKEN Scanner

Că întreaga **Junime**, în afară de d.Maiorescu, considera povestirea lui Eminescu ca o "extravaganță eiterată", c așa de interesant, încât ar putea forma subiectul unui articol deosebit. Evident însă că poetul era pe deplin conștient de imensa superioritate a culturii și cugetării sale, încât nici nu-și mai dădea osteneala de a lămuri pe ascultători...

Ceea ce deosebește pe Eminescu de toți scriitorii însemnați pe care i-a avut țara până acum este faptul că el a fost tot pe atât gânditor pe cât și poet. Intelectual înăscut, înzestrat cu o cultură vastă, el a judecat de la o mare înălțime viața omenească, a știut să aleagă părțile eterne de cele trecătoare, și mai ales pe acelea le-a cristalizat în operile sale. Din acest punct de vedere poate fi asemănat clasicului Goethe. Opera lui Eminescu rămâne nemuritoare, ca și dragostea pe care în versuri geniale a exprimat-o, ca și orizonturile filosofice asupra vieții și societății omenești, pe cari ni le deschide în poeziile și povestirile sale."

H. Sanielevici

A spune acum precum se spune de obicei prin manuale, că **Sărmanul Dionis** ilustrează teoria transcedentalității formelor intuiției, păstrându-se prin urmare în marginile criticismului kantian, înseamnă a cerceta lucrurile superficial și a da nuvelei o valoare de conținut mai mică decât are în realitate. Să încercăm numai să comentăm în spirit kantian nuvela și vom vedea îndată în ce cotradicții și absurdități cădem. (...)

Cât despre regresiunea în epoca lui Alexandru cel Bun, ea este, înțelegând lucrurile în marginile transcedentalismului, absurdă. În afară de faptul de a înfățișa o porțiune de durată, Alexandru cel Bun e un fenomen ce se impune conștiinței mele cu o necesitate pe care o garantează tocmai caracterul de aprioritate al cadrului intuitiv. Toate magiile din lume nu pot crea o aparență pentru care lipsește substanța ocultă ce a provocat-o odată. Lumea nu este pentru mine decât reprezentare, dar aceste reprezentări se supun unor înlănțuiri ce scapă cu totul oricărei puteri de amestec al conștiinței. În schimb, odată înfățișată în anume determinațiuni de timp și spațiu și sub anume categorie de raporturi, reprezentarea devine, prin înseși legile spiritului, universal valabilă.

Adevărul este că Eminescu pornește de la Kant, însă construiește în spirit schopenhauerian. Timpul și spațiul nu mai sunt numai cadre intuitive ale unei umanități concrete, căci individul ascuns sub numele de Zoroastru, Dan, Dionis este un prototip. Ele sunt de fapt modalități ale unei substanțe în actul de a se realiza veșnic. (...)

Va să zică Dionis întrupează un archeu spiritual(luând această expresie paracelsiană în sensul de idee, așa cum o folosește poetul), pe **omul cel veșnic**, " din care răsare tot șirul de oameni trecători" pe care fiecare îl are lângă sine sub forma umbrei. Este oare în sens spațial-istoric reprezentarea lumii creația izolată, deci arbitrară, a **omului veșnic**? În acest fel de subiectivism anarhic n-a căzut nici Fichte. Alături de archeul Zoroastru-Dan-Dionis, există un număr incomputabil de archei, care toți laolaltă alcătuiesc substanța divină, Cosmul spiritual. (...)

Sistemul lui Eminescu este așadar un panteism spiritualist, asemănător și cu spinozismul și cu idealismul lui Fichte, fapt ce pe de o parte îl apropie de Schopen-

Scanned with OKEN Scanner

hauer, că se dă o satisfacție mai mare individualismului prin acele tipare de factură platoniciană. El înlocuiește peste tot Voința cu Dumnezeu. Însă, natural, spiritualismul lui Eminescu e valabil numai în cadrul fantastic al nuvelei. Afară de aceasta, poetul descrie archeii în stilul în care Leibniz își definește monadele. (...)

Să nu se creadă, cu toate acestea, că, înjghebând o astfel de arhitectură cosmică, Eminescu s-a depărtat cu mult de Schopenhauer. Sugestiile au putut să vină chiar de la filosoful german. Astfel, acesta vorbește în termeni de tradiție spiritualistă de raporturile dintre microcosm și macrocosm, cel din urmă fiind și el pe plan absolut voință și reprezentare, ca fiecare din elementele microcosmice în el conținute. (...)

Eminescu era, construind această lume monadologică acordată printr-o armonie prestabilită, direct sub imperiul lui Leibniz, pe care, în 1876, îl cita într-un proiect de scrisoare către ministrul instrucției. (...)

Dar, așa cum făcuse cu Kant, Eminescu citea și pe Leibniz sub călăuza lui Schopenhauer. Și-ntr-adevăr, în Schopenhauer se găsesc toate materialele de construcție pentru **Sărmanul Dionis**. (...)

G. Călinescu

Romantica poveste (**Geniu pustiu**), cuprinzînd numeroase episoade, scrisă într-un stil de mare tensiune patetică, amestecat cu multe note realiste și multe descrieri încărcate de culoare, prezintă interesul de a ne face să înțelegem conexiunea motivelor în sufletul tînărului scriitor Eminescu. Mulți critici s-au întrebat ce putea uni în ființa acestuia pe poet cu doctrinarul politic și național? **Geniul pustiu** se însărcinează să ne dea dezlegarea acestor probleme. Omul romantic, așa cum ieșise din epoca luciferiană, sfărâmătoare de legături, a Revoluției franceze, din marile sinteze speculative ale idealismului post-kantian, în care orgoliul cugetării omenești, făuritoarea lumii, atinsese culmile lui cele mai înalte, din luptele pentru naționalitate ale Germaniei, cu tot ce determinaseră ele în direcția exaltării trecutului și a poporului, romantica ființă rezultată din încrucișarea tuturor acestor influențe cuprindea în sine acel suflet complex în care un individualism excesiv putea coexista cu o înflăcărată sensibilitate națională. Toma Nour este un exemplar din această categorie. El este arhetipul eminescian.

Tendințe asemănătoare se regăsesc în **Sărmanul Dionis** (C.L.,1872-3) care, folosind un fragment din **Geniu pustiu**, s-a dezvoltat totuși ca o compoziție autonomă. De data aceasta, eroul este un metafizician care reflectează la subiectivitatea spațiului și timpului și, prin urmare, a imaginii noastre despre lume organizate în formele lor. (...) Dar subiecivitatea spațiului și timpului nu produce la Kant concluzia că noi putem dispune în voie de ele. Sensul teoriei kantiene a cunoașterii este tocmai să fundeze obiectivitatea constrângătoarea a științei. Abia printre urmașii lui Kant se trag alte concluzii, și anume în două direcții diferite. Mai întâi dacă lumea experienței este construită de noi prin folosința formelor subiective ale intuiției, atunci avem dreptul să nu-i acordăm mai multă seriozitate decât oricărei glume a spiritului nostru. O undă de ironie, anulând dispoziția lor

Scanned with OKEN Scanner

patetică, trece prin operele poeților romantici, de la Tieck la Heine. Este vestita ironie romantică, dedusă de filozofi ca Schelling sau Solger din epistemologia kantiană și metafizica idealistă a lui Fichte. În sufletul lui Eminescu a răsunat și această coardă a sensibilității romantice, mai cu seamă în unele din operele tinereții. Dacă lumea este visul sufletului, nu suntem îndreptățiți s-o privim cu zâmbet, distrugând prin actul ironiei situații pe care imaginația noastră le crease mai întâi cu toată gravitatea? (...)

Altă concluzie a kantismului și idealismului lui Fichte este tocmai aceea pe care o trage Dionis. Ea este concluzia idealismului magic, reprezentat de Novalis, care, dezvoltând mai cu seamă pozițiile idealismului lui Fichte, afirmă în **Fragmentele** sale: "Orice credință este minunată și creatoare de minuni: Dumnezeu există în clipa în care cred în el." Sau în altă parte (**Fr.**, 596): "Visăm călătorii în univers. Dar universul nu este oare în noi? Nu cunoaștem adâncimile spiritului nostru. Drumul misterios trece însă prin interiorul nostru. În noi sau nicăiri este eternitatea cu lumile ei, cu trecutul și cu viitorul". Dispunând de posibilitatea de a coordona după voie șirul fenomenelor, Dionis, devenit călugărul Dan, trăiește în lumea lui Alexandru cel Bun și iubește pe Maria, fiica spătarului Tudor Mesteacăn. Cei doi îndrăgostiți folosind mijlocul dezvăluit de bătrînul mag evreu Ruben, întreprind o călătorie în Lună, dar, când Dan îndrăznește gândul profanator că el ar fi însuși Dumnezeu, puterea de sus, rectificînd îndrăzneala idealismului magic (și părând a afirma odată cu aceasta o limită obiectivă opusă avântuilor), îl fulgeră și-l prăbușește în abis. Marginile dintre vis și realitate se șterg cu totul când Dionis se trezește ca un bolnav, care în delirul său continuă să se creadă Dan, să iubească în Maria zilelor noastre pe aceea din vechime și să ia pe anticarul Riven drept maestrul Ruben de altădată. Numai când delirul i se potolește, Dionis recunoaște pe adevărata Marie și căsătoria lor pecetluiește cucerirea unei fericiri. Totuși "cine este omul adevărat al acestor întîmplări, Dan ori Dionis?...Fost-au vis sau nu, asta-i întrebarea. Nu cumva îndărătul culiselor vieței este un regisor, a cărui existență n-o putem esplica? Nu cumva suntem asemenea acelor figuranți, care, voind a reprezenta o armată mare, trec pe scenă, înconjură fundalul și reapar iarăși? Nu este oare omenirea istoriei asemenea unei astfel de armate ce dispare într-o companie veche spre a reapărea în una nouă, armată mare pentru individul constituit în spectator, dar același număr mărginit pentru regisor? Nu sunt aceeași actorii, deși piesele sunt altele? E drept că după fundal nu suntem în stare de a vedea. Și nu s-ar putea, ca cineva trăind, să aibă momente de o lucidităte retrospectivă, care să ni se pară ca reminiscențele unui om ce demult nu mai este?". Începută și continuată în spiritul idealismului magic, povestirea sfîrșește schopenhauerian, prin amintirea regisorului (voința universală!) care mișcă dinapoia culiselor vieții pe toți muritorii, ca pe scena unui teatru. Asocierea celor două motive se poate urmări și în fragmentul filozofic **Archaeus**, publicat din manuscrisele tinereții de I.Scurtu (în **Scrieri politice și literare**, 1905). Imaginea lumii ca un teatru, condus din umbră de un regizor și a oamenilor ca actori, venea din

antichitate, din aforismele lui Epictet și Marc-Aureliu, unde o găsiseră desigur Calderon și Shakespeare, marile modele ale romanticilor. Dar pe când în antichitate, comparația era menită să asigure pietatea stoicului supus armoniei prestabilite a lumii, în care fiecare are îndatorirea să-și susțină rolul ce i-a fost încredințat de Logosul universal, aceeași comparație are la Eminescu scopul de a divulga comedia vieții și de a conduce la ataraxie prin sfărâmarea iluziilor deșarte. Lumea ca o structură în care nimic nu se poate schimba constituie fundalul de metafizică eleată, absorbită din Schopenhauer, pe care se desprind nu numai strofele **Glossei**, dar și marea compoziție a **Luceafărului**.

Tudor Vianu

Fundamental lirică, proza lui Eminescu - luată în totalitatea ei - fixează nu numai un peisaj individualizat, inimitabil, ci și o tipologie diferențiată prin latura ei de demonism și înflăcărare patriotică. Ignorarea acestor caracteristici a favorizat judecățile minimalizatoare ale criticii mai vechi, deprinsă a aprecia opera numai din unghiul unei anumite formule epice, fără a ține seama de factura stilistică particulară, de viziune ei originală și de împrejurările care au determinat-o.

În 1870, cînd Eminescu realiza, parțial, proiectele sale epice, literatura română nu cunoștea exemple prea multe în această direcție, în așa chip încît, din perspectiva evoluției prozei noastre, contribuția autorului **Cezarei** și al **Sărmanului Dionis** este substanțială, marcând, și în acest domeniu, un moment important. Eminescu introduce fantasticul romantic în formele lui evoluate acordate unei vibrații spirituale și unei viziuni cosmologice, și tot el fixează, venind după Maiorescu, fundalul prozei de idei, asociind descripției reflexivitatea, dând anecdotei o dimensiune intelectuală, după modelul cunoscut al povestirii romantice, care dezvoltă, în etapele ei succesive, o idee fundamentală, cu adânci implicații sociale și morale. Dar Eminescu și-a depășit curent modelele, impunând o structură nouă și un simbol neașteptat chiar și acolo unde elementele narațiunii, în atingere cu izvoare ilustre, nu anunțau mai mult decât un exercițiu literar. La Eminescu, corespondențele nu sunt - când există cu adevărat - decât puncte de plecare, coordonate generale, cuprinse și topite de o fantezie artistică originală. (...)

Anexând proza creației lirice și considerând-o în unitatea contradicțiilor ei, ca o manifestare a unei originalități creatoare, a unei personalități plurivalente, se poate delimita, cu mai mare exactitate, contribuția adusă de Eminescu la dezvoltarea romantismului. (...)

Proza literară a lui Eminescu reprezintă, cercetând-o mai adânc și în toată întinderea ei, expresia unui moment important din dezvoltarea romantismului românesc, momentul structuralizării estetice, al dimensionării ei spirituale. Eminescu lasă deschise, prin epica sa, cel puțin două drumuri în literatura română: drumul prozei fantastice și cel al epicii filozofice, dând el însuși modele în această privință. **Sărmanul Dionis** și **Avatarii faraonului Tla** rămân două prototipuri de literatură, în care se întâlnesc și se unifică reprezentările unui liric vizionar și incer-

titudinile unei firi meditative, dârză în aspiraraţia ei de a găsi, cu preţul unor dureroase înfrângeri, soluţii în problemele esenţiale ale existenţei. (...)

Eugen Simion

În **Sărmanul Dionis**, fantasticul oniric nu se realizează, evident, ca mai târziu la unii suprarealişti, prin treceri bruşte, de la o secvenţă la alta, într-o fabulaţie degeometrizată, prin modificarea caracteristicilor somatice ale protagoniştilor sau prin apariţia în peisaj a unor imagini hieratice sau monstruoase, degradate. Dimpotrivă. Episoadele se leagă unul de altul, ca nişte capitole perfect integrate într-o istorie cu început şi sfârşit, personajele nu-şi schimbă alcătuirea psihică, nici înfăţişarea, nici conduita definitorie. Fantasticul oniric e, aici, efectiv, o proiecţie a realului în parareal, iar funcţia lui e prin excelenţă, gnoseologică. Dan nu e descătuşarea unui alter ego a lui Dionis, ci ipostaza distilată a esenţei spirituale a acestuia. Ipostază totuşi impură, căci esenţa ultimă, despovărată, se relevă în supradistilarea exprimată prin visul lui Dan, cînd eroul se desface şi de umbra sa, şi de spaţiul şi timpul terestru. Simbolic vorbind, visul însemnează pentru Dionis părăsirea infernului, poposirea în purgatoriu şi (în zbor dantesc) ascensiunea în cercurile mirifice ale paradisului. Esenţializare, prin purificare. Visul în vis, vis de semnificaţie, tocmai acest proces tinde să-l sublinieze. Proiecţie complexă a eului dionisian, visul e, la prima lui treaptă (neexpurgată de datele care l-au provocat), şi o proiecţie a reprezentărilor cotidiene ale personajului. E interesant de constatat că drumul parcurs, prin oraş, de Dan e relativ asemănător cu al lui Dionis, că odaia unuia aduce cu a celuilalt, că obsesiile lor sunt identice, că în biografia amândurora există o Marie şi o carte astrologică. Tehnica e a paralelismului de situaţii, starea onirică (nutrită de straturile complexe ale memoriei) reluând la dimensiunea fantasticului nu imagini răzleţe, ci însăşi viaţa lui Dionis. Cu, se înţelege, deosebirile de detaliu impuse de noua variantă. Deosebiri chemate a completa (prin relaţie sau aprofundare) fişa caracterologică a personajului şi a spori atmosfera de taină şi de excepţie, spre a favoriza ultima desprindere (cea totală) a esenţei de învelişul ei material. Când viziunea e, prin forţa lucrurilor, integral fantastică. Pe prima treaptă a metamorfozei lui Dionis, diferenţa dintre cele două ipostaze e marcată de timpul istoric, spaţiul rămânând geografic acelaşi. Pe treapta următoare, timpul terestru e anulat, spaţiul devine cosmic, iar individul îşi pierde identitateá fizică. Dionis (Dan) şi Maria sunt, acum, entităţi eterne, comportându-se în afara oricăror margini valabile în existenţa pământeană, determinată şi condiţionată. Spirit atotputernic, supus doar sieşi, Dionis (Dan) întreprinde feericul său voiaj în Lună, transformă Terra într-un fel de "mărgăritar albastru stropit cu stropi de aur şi cu mez negru", pune "doi sori şi trei luni în albastra adâncime a cerului", preface peisajul selenar într-unul asemănător, ca policromie, varietate şi luxurianţă, celui de pe insula lui Euthanasius (din Cezara), cutreieră (în vis) "lumea solară a cerurilor" şi convesează cu îngerii etc., într-o beţie a împlinirilor şi a puterii, dionisiac edenică.

Aurel Martin

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Autori și opere:
ELIADE, Mircea - **Maitreyi, La țigănci** - E.P.L., 1969.
VOICULESCU, Vasile - **Povestiri**, E.P.L., 1968; **Poezii**, E.P.L., 1968.
LOVINESCU, Eugen - **Istoria literaturii române contemporane**, Scrieri, Minerva, 1973
CĂLINESCU, George - **Istoria literaturii române de la origini până în prezent**, Fundațiile Regale, 1941.
VIANU, Tudor - **Arta prozatorilor români**, Opere, Minerva, 1973.
PERPESSICIUS, P. - **Mențiuni critice**, Minerva, 1971.
CONSTINESCU, Pompiliu - **Reflecții critice, Scrieri**, Minerva, 1972.
CIOCULESCU, Șerban - **Aspecte literare contemporane**, Minerva, 1972.
STREINU, Vladimir - **Istoria literaturii române**, Casa școalelor, 1944.
CIORAN, Emil - **Amurgul gândurilor**, Humanitas, 1991.
NOICA, Constantin - **Creație și frumos în rostirea românească**, Eminescu, 1973.
ZARIFOPOL, Paul - **Pentru artă literară**, Minerva, 1971.
RALEA, Mihail - **Scrieri din trecut**, II,E.P.L., 1968.
PREDA Marin - **Moromeții**, I, Minerva, 1970; **Cel mai iubit dintre pământeni**, Cartea Românească, 1980.
DUMITRIU, Petru - **Cronică de familie**, II, E.S.P.L.A., 1955.
BARBU, Eugen - **Groapa**, E.S.P.L.A., 1957.
BĂNULESCU, Ștefan - **Iarna bărbaților**, Minerva, 1965.
NEAGU, Fănuș - **Vară buimacă**, E.P.L., 1967.
POPESCU, D.R. - **Vânătoarea regală**, Cartea Românească, 1973.
BUZURA, Augustin - **Vocile nopții**, Cartea Românească, 1980.
TITEL, Sorin - **Femeie, Iată Fiul Tău!**, Cartea Românească, 1983.
DRUȚĂ, Ion - **Povara bunătății noastre**, Minerva, 1966.
BREBAN, Nicolae - **În absența stăpânilor**, Minerva, 1966.
BOGZA, Geo - **Cartea Oltului**, Casa școalelor, 1945.
STEINHARDT, N. - **Jurnalul fericirii**, Dacia, 1991.
PETRESCU, Radu - **Ochean întors**, Cartea Românească, 1978.
STĂNESCU, Nichita - **O viziune asupra sentimentelor**, E.P.L, 1964, **Opere imperfecte**, Albatros, 1979.
BOTTA, Emil - **Un dor fără saţiu**, Minerva, 1976.
DUMITRESCU, Geo - **Libertatea de a trage cu puşca**, Fundaţiile Regale, 1946
DOINAȘ, Ștefan Augustin - **Omul cu compasul**, E.P.L. , 1966
BACONSKI, A.E. - **Fluxul memoriei**, E.S.P.L.A., 1957.
DIMOV, Leonid - **7 poeme**, E.P.L., 1968.
SORESCU, Marin - **Poeme**, Eminescu, 1965.

Scanned with OKEN Scanner

VIERU, Grigore - **Rădăcina de foc**, Univers, 1988.
ALEXANDRU, Ioan - **Infernul discutabil**, Editura Tineretului, 1966.
BLANDIANA, Ana - **Somnul din somn**, Cartea Românească, 1974.
SORESCU, Marin - **Teatru**, Scrisul Românesc, 1976.
LOVINESCU, Horia - **Teatru**, Eminescu, 1971.
EVERAC, Paul - **Teatru**, Cartea Românească, 1982.
MAZILU, Teodor - **Mobilă și durere**, Eminescu, 1981.
BĂIEȘU, Ion - **Teatru**, Cartea Românească, 1960.
PIRU, Al. - **Istoria literaturii române de la începuturi până azi**, 1981.
MARINO, Adrian - **Dicționar de idei literare**, Eminescu, 1973.
CROHMĂLNICEANU, Ov. S. - **Cinci prozatori în cinci feluri de lecturi**, Cartea Românească, 1984.
ZACIU, Mircea - **Cu cărțile pe masă**, Cartea Românească, 1981.
SIMION, Eugen - **Scriitori români de azi**, III, Cartea Românească, 1984.
MANOLESCU, Nicolae - **Teme 3**, Cartea Românească, 1978.
VĂCĂRESCU, Elena - **Memorii**, Cartea Românească, 1989.
ISTRATI, Panait - **Chira Chiralina**, Opere alese, E.P.L., 1966.
BIBESCU, Martha - **La bal cu Marcel Proust**, Dacia, 1976.
IONESCU, Eugen - **Note și contranote**, Humanitas, 1992.
HORIA, Vintilă - **Mai sus de miazănoapte**, Cartea Românească, 1992.
EMINESCU, Mihai - **Opere**, Editura Academiei, 1939-1989.

APRECIERI CRITICE

CĂLINESCU, George - **Istoria literaturii române de la origini până în prezent**, Fundațiile Regale, 1941.
CONSTANTINESCU, Pompiliu - **Scrieri**, Minerva, 1973.
CROHMĂLNICEANU, Ov. S. - **Pâinea noastră cea de toate zilele**, Cartea Românească, 1981.
LOVINESCU, Eugen - **Scrieri**, Minerva, 1973.
MANOLESCU, Nicolae - **Teme 4**, Cartea Românească, 1983.
MICU, Dumitru - **Periplu**, Cartea Românească, 1974.
NEGOIȚESCU, Ion - **Însemnări critice**, Dacia, 1974.
PIRU, Al. - **Debuturi**, Cartea Românească, 1981.
POPA, Marian - **Dicționar de literatură română contemporană**, Albatros, 1971.
ROTARU, Ion - **O istorie a literaturii române**, III, Minerva, 1987.
SIMION, Eugen - **Scriitori români azi**, I, II, III, IV, 1989.
Dragomirescu, M.; Papu, Edgar; Ciopraga, Constantin; Vianu, Tudor; Streinu, Vladimir; Mihăilescu, Fiorin; Vlad, Ion; Cristea, Valeriu; Zaciu, Mircea; Todoran, Eugen; Paleologu, Al.; Tertulian, N.; Marcoș, Ion; Leonte, Liviu; Grigurcu, Gheorghe; Georgescu, Paul; Mincu, Ștefania; Comarnescu, Petre; Martin, Aurel;

La **Editura Recif** au mai apărut:

1.	S. Boatcă, A.Macarie, G. Șovu	Literatura română - Concurs de admitere în licee și școli profesionale - 1992
2.	C.Bărboi, S.Boatcă, M.Popescu	Limba și literatura română pentru examene de bacalaureat și admitere în facultăți - 1992
3.	Maria Emilia Goian	Probleme de sintaxă
4.	M.Boatcă, S.Boatcă, G.Șovu	Literatura română - Concurs de admitere în licee și școli profesionale - 1993
5.	C.Bărboi, S.Boatcă, M.Popescu	Limba și literatura română pentru examenele de bacalaureat și admitere în facultăți - 1993
6.	C.Bărboi, S.Boatcă, M.Popescu	Limba și literatura română în licee, cls. a-XI-a
7.	Gh. Mohan, St. Marinescu	Teste de biologie
8.	S.Boatcă, G.Șovu	De românească învățătură
9.	Nadia Filip	Aventurile lui Gigel și ale Păsăroiului destabilizator (text bilingv - română - franceză)
10.	Ioan Popa, coordonator	Tranzacții internaționale
11.	Arthur E. Powell	Dublul eteric și fenomenele conexe
12.	Radu Budeanu	Zig - zag în Babilon
13.	Adrian Pop, coordonator	Sub povara granitei imperiale
14.	Aisin-Gioro Pu I	Ultimul împărat

În curs de apariție la Editura Recif:

1.	E.Simion	**COLECȚIE RECIF - Scriitori români comentați-** Nr.1
2.	S.Boatcă, H.Zalis	Scriitori români peregrini
3.	M.Handoca	**COLECȚIE RECIF** Nr.2
4.	C.Bărboi, S.Boatcă, M.Popescu	Arte poetice. Literatură română și cultură în școală
5.	I.Rotaru	**COLECȚIE RECIF** Nr.3
6.	M.Boatcă, S.Boatcă, G.Șovu	Limba și literatura română. Concurs de admitere în licee - 1994
7.	E.Simion	**COLECȚIE RECIF** Nr.4
8.	C.Bărboi, S.Boatcă, M.Popescu	Limba și literatura română. BAC - 1994
9.	I.Rotaru	**COLECȚIE RECIF** Nr.5

Scanned with OKEN Scanner

Editura RECIF
Director: CONSTANTIN STATE

Str. Bibliotecii nr. 6, sector 3
Bucureşti, cod.70419
telefon: 614.34.32.

Tehnoredactare computerizată: GABRIELA SAS
Coperta: VICTOR WEGEMAN

Bun de tipar: 28.07.1993 Apărut: 1993
Coli de tipar: 25

ISBN 973-95768-9-3

Tiparul executat sub comanda nr. 30518
Regia autonomă a Imprimeriilor
Imprimeria CORESI
Piaţa Presei Libere 1,Bucureşti

ROMÂNIA

Scanned with OKEN Scanner

ISBN 973-95768-9-3 Lei 950

Scanned with OKEN Scanner

PROGRAMA DE LITERATURĂ ROMÂNĂ PENTRU CLASA A XII-A

I.- LITERATURA ROMÂNĂ INTERBELICĂ
A. Mircea Eliade: **Maitreyi; La ţigănci**
B. Vasile Voiculescu: **În grădina Ghetsimani; Lostriţa; Sonetul CLXXXIV**
C. Istorici, critici, esteticieni, teoreticieni ai literaturii:
Eugen Lovinescu: **Liviu Rebreanu-Ion;** George Călinescu: **Mihail Sadoveanu;**
Tudor Vianu : **Dubla intenţie a limbajului şi problema stilului**
Alţi critici: Perpessicius, Pompiliu Constantinescu, Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu.
D. Eseişti: Emil Cioran: **Amurgul gândurilor;** Constantin Noica: **Creaţie şi frumos în rostirea românească;** Paul Zarifopol: **Din registrul ideilor gingaşe;** Mihai Ralea: **Tudor Arghezi.**

II.- LITERATURA ROMÂNĂ DUPĂ CEL DE-AL II-LEA RĂZBOI MONDIAL
Proza: Marin Preda: **Moromeţii; Cel mai iubit dintre pământeni;**
Petru Dumitru: **Cronică de familie;** Eugen Barbu: **Groapa:** Ştefan Bănulescu: **Mistreţii erau blânzi;** Fănuş Neagu: **Acasă;** D.R.Popescu: **Vânătoarea regală ;** Augustin Buzura: **Vocile nopţii ;** Sorin Titel: **Femeie, Iată Fiul Tău! ;** Ion Druţă: **Povara bunătăţii noastre;**
Nicolae Breban: **În absenţa stăpânilor**

Jurnal intim, reportajul literar, memorialişti: Geo Bogza: **Cartea Oltului;**
N. Steinhardt: **Jurnalul fericirii;** Radu Petrescu: **Ocheanul întors**

Poezia: **Nichita Stănescu: Leoaică tânără, iubirea; În dulcele stil clasic;** Evocare
Emil Botta: **Fachir;** Geo Dumitrescu: **Libertatea de a trage cu puşca;**
Şt.Augustin Doinaş: **Mistreţul cu colţi de argint;** Ion Caraion: **Fântâna;** A.E.Baconski: **Fluxul memoriei;** Leonid Dimov: **Poemul odăilor;** Marin Sorescu: **Shackespeare;**
Grigore Vieru: **Harpa; Cămăşile;** Ion Alexandru: **Clopotele ;** Ana Blandiana: **Dealuri;**
Avram Iancu

Dramaturgia: Marin Sorescu: **Iona; Răceala**
Horia Lovinescu: **Moartea unui artist;** Paul Everac: **A cincea lebădă; Costandineştii;**
Theodor Mazilu: **Mobilă şi durere;** Ion Băieşu: **Boul şi viţeii**

Istoria literară
Al. Piru, Adrian Marino, Ov. S.Crohmălniceanu, Mircea Zaciu, Eugen Simion, Nicolae Manolescu.

III.- SCRIITORI DE ORIGINE ROMÂNĂ ÎN ALTE LITERATURI
Elena Văcărescu, Panait Istrati, Martha Bibescu, Peter Neagoe, Eugen Ionescu, Vintilă Horia.

IV.- SPIRITUL ROMÂNESC ÎN LITERATURĂ: MIHAI EMINESCU
Scrisoarea I, Luceafărul, Glossă, Odă (în metru antic), Sărmanul Dionis.

Editura Recif 1994